ეროვნული ბიბლიოთეკა

K 210 366 / 3

ზიარება
სასჯელი,
პატიება

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

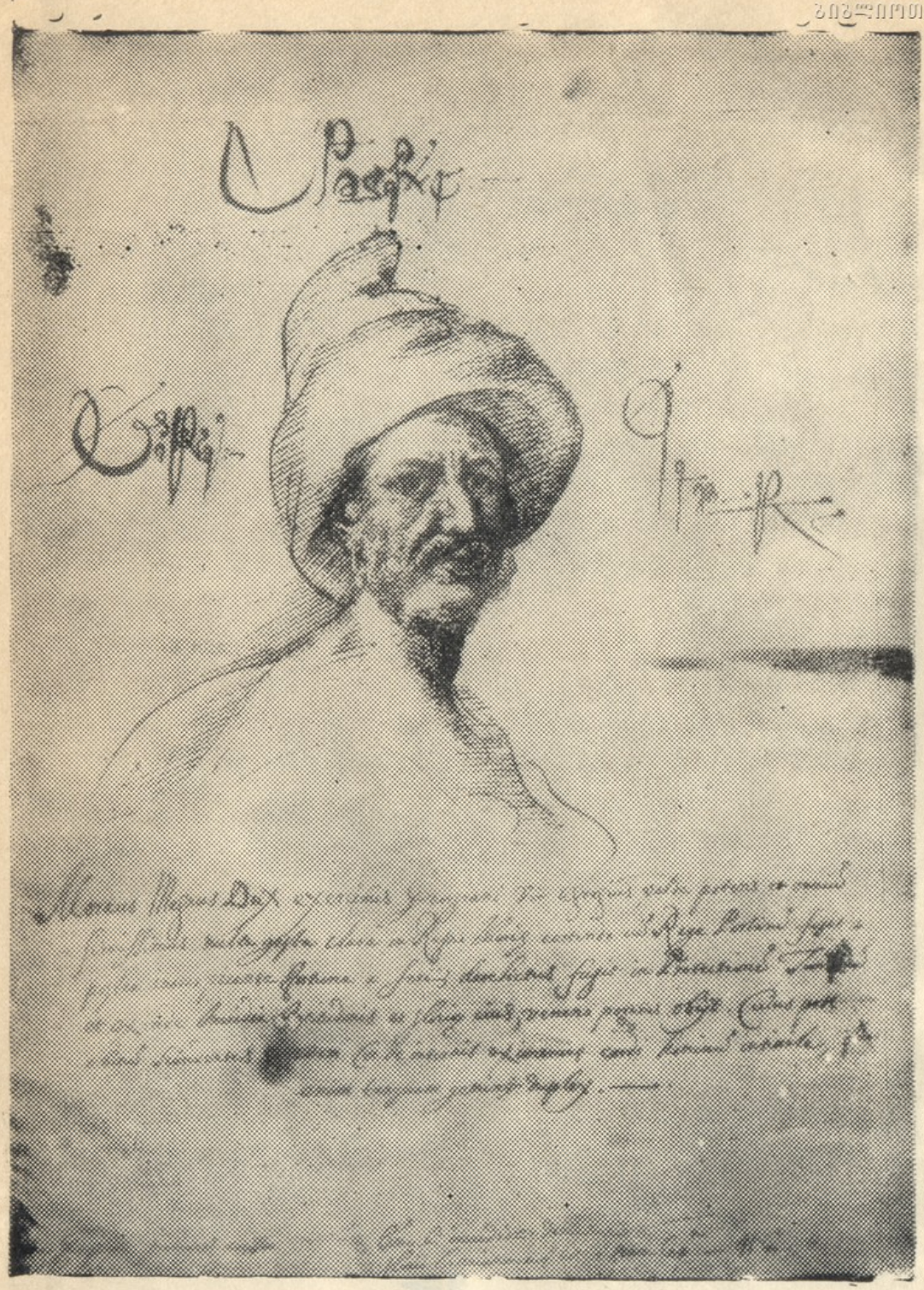

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ჯანსულ
ლვინჯილია

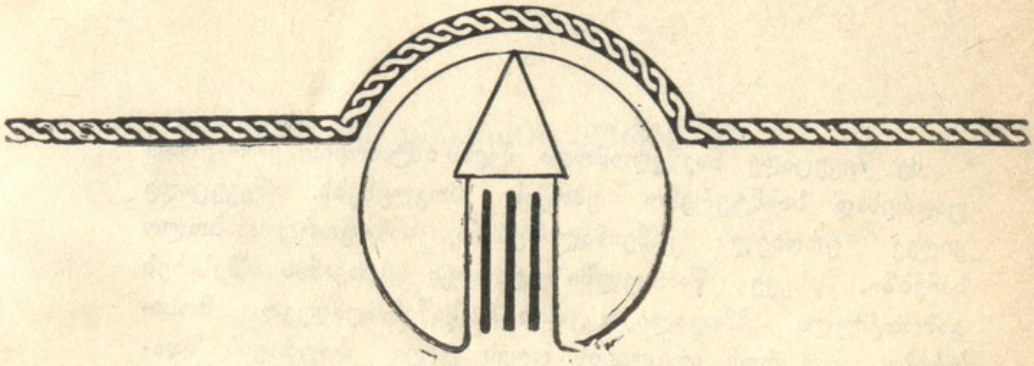

ტიორბი საკაძის პიროვნება

სპეგ-2000
შემოწმებულია

თბილისი „მერანი“ 1989

9(ᲒᲔ922) „1570-1629"
ᲬᲘᲜᲐᲡᲬᲐᲠᲛᲝᲓᲒᲝᲛᲘᲡ ᲞᲠᲝᲑᲚᲔᲛᲐ (1570-1629).
63. 3(2Γ)
Ღ 58

ᲔᲠᲝᲕᲜᲣᲚᲘ
ᲑᲘᲑᲚᲘᲝᲗᲔᲙᲐ

მე შევეცადე ჩავწვდომოდი ჩვენი ისტორიის ერთ-ერთი უაღრესად საინტერესო ეპოქის მოვლენებს. შევეცადე კიდევ ერთხელ გამეანალიზებინა, როგორც ბოლო ხანებში, ასევე წარსულში გიორგი სააკაძის შესახებ გამოთქმული მრავალი ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრება, ასე რომ აღელვებს დღეს დიდი მოურავის შთამომავლობას. ძირითადი ისტორიული წყაროებისა და ისტორიკოსთა ნაშრომების გვერდით აუცილებელი შეიქნა მწერალთა იმ ნაწარმოებების განხილვაც, რომლებშიც გაბნეულია ავტორთა პოზიციისა და დამოკიდებულების გამომხატველი შეხედულებები.

ᲯᲐᲜᲡᲣᲚ ᲦᲕᲘᲜᲯᲘᲚᲘᲐ

რᲔᲓᲐᲥᲢᲝᲠᲘ ᲜᲣᲒᲖᲐᲠ ᲨᲐᲢᲐᲘᲫᲔ

წიგნი გამოდის ავტორის ხარჯით

Ღ 4702017200—198 / 89
Მ 604 (08) — 89

© გამომცემლობა „მერანი"

ᲡᲐᲥ. ᲡᲡᲠ Კ. ᲛᲐᲠᲥᲘᲡ
ᲡᲐᲮ. ᲡᲐᲮ. ᲠᲔᲡᲞᲣᲑ.
Ბ. ᲑᲘᲑᲚᲘᲝᲗᲔᲙᲐ

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გიორგი სააკაძის სურათზე

ცალკერძ შენა ხარ და შენს პირდაპირ
მეორე სახე მე მეხატება
შენის ქვეყნისა — საქართველოსი.
რამდენი ფიქრი მწვავს, მებადება:
თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ,
კარგი შვილები რად გვებადება?
შვილის სიკეთე მშობელს შეჰშურდეს,
ნამდვილ მშობელსა ეს ეკადრება?
ცრემლები მაღრჩობს, ველარას ვამბობ;
კარგის დაღუპვა რად გვენატრება
ჩვენის შვილისა, ჩვენივე ძმისა?!
ველარას ვიტყვი, ვთრთი, მეხათრება.
ჩემო ქვეყანავ, ჩემო სიცოცხლევ,
არ გეკადრება, არ გეკადრება!..

ვაჟა-ფშაველა

K 210.366
3

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

1

ძალიან გაჭირდება, ალბათ, საქართველოს ისტორიიდან მეორე პიროვნების დასახელება, ვისაც აზრთა ისეთი სხვადასხვაობა გამოეწვიოს, როგორიც გამოიწვია გიორგი სააკაძის ფენომენმა. ცხადია, აზრთა ეს სხვადასხვაობა მის სიცოცხლეშივე იღებს დასაბამს. სიკვდილის შემდეგ კიდევ უფრო გამწვავდა ფიქრები დიდ მოურავზე. მისი პიროვნული ღირსებები, მისგან გადახდილი ომების მასშტაბები თვით პოლიტიკურ მტრებშიც კი იწვევდა აღფრთოვანებას. ისინიც ვერ უვლიდნენ გვერდს დიდი მოურავის დამსახურებას, მაგრამ საკაძის დახლართულ, გამუდმებული წინააღმდეგობებით აღსავსე გზაზე ისეთი ფაქტებიც ჩნდებოდნენ, რაზე დაყრდნობითაც პოლიტიკურ მტრებს ადვილად შეეძლოთ ჩირქი მოეცხოთ დიდი მოურავის სახელისათვის და მძიმე დანაშაულიც კი მიეწერათ მისთვის. მით უმეტეს, რომ კრიტიკულ სიტუაციებში მოხვედრილი ქართველი ხალხის ისტორია XVII საუკუნის პირველ მეოთხედში უამრავ რთულ ვითარებას აჯგუფებდა, იმდენად რთულს, რომ ლაბირინთის გავლა უშეცდომოდ არავის შეეძლო.

წინამდებარე წიგნში შევეცდები ისტორიკოსთა შრომების მოშველიებით სრულად დავუხასიათო მკითხველს (უფრო მოვაგონო) შაჰ აბას პირველის დროინდელი საქართველოს საბედისწერო ხანა იმ მიზნით, რომ კიდევ ერთხელ გახდეს ცხადი რა ლაბირინთზეა ლაპარაკი. ჩვენი ცნობილი ისტორიკო-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სების ნაშრომები დაგვეხმარებიან მთელი სიგრძე-სიგანით გავიაზროთ ქვეყნის მდგომარეობის შინაარსი.

სააკაძის ცხოვრების მთლიან გეგმას — საქართველოს ძალთა გაერთიანება-განმტკიცებას — საბუთად უდევს დიდი ისტორიული ფაქტებიც და სარწმუნო ისტორიული წყაროებიც. მაგრამ მისი აღსრულებისათვის გავლილ ურთულეს გზაზე გიორგი სააკაძეს რამდენიმე არასასურველი ნაბიჯის გადადგმა მოუხდა, რაც, ერთი შეხედვით, სერიოზულ შეცდომებად ჩანს, და ეს შეცდომები პოლიტიკური მტრების მიერ უსაზღვროდ იქნა გაზვიადებული. პოლიტიკური მოწინააღმდეგენი და მათი თანამოაზრენი მაშინაც და შემდეგაც იმ რამდენიმე შეცდომას სააკაძის პიროვნების არსის გამოვლენად თვლიან, შეიმჩნევა აშკარა ცდა, იმ შეცდომების მნიშვნელობის გაზრდით დაფარონ ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ომების გმირის დამსახურება. შეუძლებელია ამ დიდი ომების მნიშვნელობის დაფარვა ან მიჩქმალვა, რამდენადაც ამ ომებზე აღმოსავლეთ საქართველოსა და, ვინ იცის, იქნებ მთელი საქართველოს ყოფნა-არყოფნის პრობლემაც იყოს დაკავშირებული. მაგრამ რაკი არ ხერხდებოდა სააკაძის განუსაზღვრელი დამსახურების მიჩქმალვა, პოლიტიკური მოწინააღმდეგენი შეეცადნენ თავის დროზე საქმე იმგვარად მაინც წარმოედგინათ, თითქოს სააკაძისაგან საქართველოს ხსნა შემთხვევითი ფაქტი იყო. თითქოს იგი მთელი თავისი არსებით კი არ ემზადებოდა ქვეყნის გადასარჩენად, არამედ, ინტრიგებისა და კონდოტიერობის გზაზე მოარულს, უნებურად საქართველოს ხსნაც გამოუვიდა. პოლიტიკური მოწინააღმდეგენი მიაწერდნენ უმძიმეს ბრალდებას — კერძოდ, ხმებს ავრცელებდნენ, რომ შაჰ აბასმა სააკაძის რჩევით და მითითებით გადაწყვიტა ჯერ კახეთის, ხოლო შემდეგ მთელი აღმოსავლეთ საქართველოს აყრა და იქ მუსულმანების ჩასახლება. ეს ბრალდება თუ სინამდვილეს შეეფერება, დანაშაული, მართლაც, უმძიმესია. მაშინ მარტყოფისა და მარაბდის გიგანტური ომების მიერ მოტანილი შედეგი მხოლოდ თუ აწონასწორებს ჩადენილი ღალატის სიმძიმეს. მაგრამ, საბედნიეროდ, ისტორიული წყაროების ღრმა ანალიზმა ისტორიკოსთა მხრივ

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

დაადასტურა, რომ ასე არ ყოფილა, მაგრამ პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა მიერ მიწერილმა დანაშაულმა მაინც დაბადა დიდი ეჭვი, რომელიც რამდენიმე საუკუნეა ღრღნის შთამომავლობის ფიქრს, ღრღნის და აწუხებს, რადგან ერთმანეთისათვის ვერ შეუთავსებია ტაშისკარის, მარტყოფისა და ქსნის ომების ავტორის ღვაწლი, მთელი არსებით საქართველოს გაძლიერება-განმტკიცებაზე ენერგიის დაუზოგავად ხარჯვა ერთის მხრივ, და, კახეთის უბედურების მიზეზად დიდი მოურავის წარმოდგენა, მეორეს მხრივ.

ჩვენს თვალწინ კიდევ უფრო იმძლავრა ამ დიდ პიროვნებაზე ფიქრმა. მწერლების, მეცნიერების, მკითხველის ფიქრს არ ეხსნება ეს საგანი. განსაკუთრებით მკვიდრად დაესახლა „გაორებული პიროვნების“ კულტი მწერალთა ნაწარმოებებში. მკითხველიც დაიბნა და საგანგებო კითხვითაც მიმართა ამ რამდენიმე წლის წინათ გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქციას. მკითხველები მოითხოვდნენ გაერკვიათ სააკაძის პიროვნებაზე არსებული ურთიერთგამომრიცხავი მოსაზრებების არსი. ისტორიკოსმა გივი ჯამბურიამ, რომელიც ავტორია გიორგი სააკაძის პიროვნებაზე დაწერილი საინტერესო ნაშრომისა, რედაქციის თხოვნით მოკლედ და ამომწურავად დაახასიათა დიდი მოურავის ღვაწლი. მაგრამ ეჭვი მაინც არ ისვენებს. სიმართლე მეტ საბუთებს ითხოვს. არ ისვენებს, რადგან ისტორიკოსებისათვის სააკაძის პიროვნებაზე შექმნილი აზრი ხანგრძლივი კვლევის შედეგია და ამდენად პასუხიც გარკვეულია. ამ შედეგის მიღწევამდე ათასგვარად შეჯერდა მათ ფიქრში წყაროები, ცნობები, და დასკვნაც ამ შეჯერების საფუძველზე შემუშავდა. მაგრამ საბოლოო დასკვნის გამოტანამდე თვით ისტორიკოსთა შორის იყო აზრთა სხვადასხვაობა. დიდი მეცნიერებიც ყოყმანობდნენ. ეს აზრთა სხვადასხვაობა, ეს ყოყმანი, კამათსა და მსჯელობაში გამოხატული, იმ ისტორიულ წყაროებს მიემატა და მკითხველს, თვით მწერალს, ერთი სიტყვით, ყოველ არასპეციალისტს, ვინც კი ამ რთული საკითხით დაინტერესდება, თუ თავიდან ბოლომდე არა აქვს შესწავლილი სააკაძის პიროვნების გარშემო არსებული ლიტერატურა და მისი კვლევის ისტორიაც, აქა-იქ გაბნეული, ერთმანეთის საწინააღმდეგო მო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საზრებების წაკითხვისას, ბუნებრივია, ეჭვი ებადება. და ამოდენა გზისა და დროის გამოვლის შემდეგ სააკაძის ფენომენი პირველშობილი არსის სინედლით იპყრობს ჩვენს ყურადღებას და გამოგვთხოვს ენერგიას, კიდევ ერთხელ ვცადოთ გარკვევა ამ „რთული პიროვნების“ დამსახურებებსა და მოქმედებაში, მისწრაფებებსა და სულისკვეთებაში.

* * *

თუ კარგად დავაკვირდებით პრობლემის შესწავლის ისტორიას, დიდ ვნებათა ღელვას, რაც ამ ისტორიული პიროვნების გარშემო ბრუნავს მორევივით, ცხადად შევამჩნევთ სამ გამოკვეთილ ტენდენციას: ერთნი, სააკაძის პიროვნებით მოხიბლულნი, ცდილობენ თითქმის ანგელოზად, წმინდანად შერაცხონ იგი, ჩამოაშორონ მის სახეს ყოველგვარი ლაქა, აღიარონ გაუბზარავ ეროვნულ გმირად, წარმოგვიდგინონ უზადო პიროვნებად, კრისტალურ კაცად. მეორენი მასში ხედავენ ქვეყნის უბედურების მიზეზს, კახეთის მოსახლეობის გაჟლეტის მოთავეს, მოღალატეს, ქვეყნის დამაქცევარს, კონდოტიერს, ავანტიურისტს, ქვეყნის მხსნელად შემთხვევით მოვლენილს; კაცს, რომელსაც ავანტიურისტურ გზაზე რამდენიმე ქვეყნისთვის სასარგებლო საქმის კეთებაც მოუხდა უნებურად. მესამენი სააკაძეში ხედავენ რთულ, ამოუხსნელ პიროვნებას, ვერ გეტყვიან, სად იწყება და სად მთავრდება ამ პიროვნების დადებითი როლი და პირუკუ, მათ საკუთარი, გარკვეული პოზიცია არა აქვთ, ეფარებიან „რთულის, ამოუხსნელის“ შინაარსს და რჩებიან ბუნდოვანი შეხედულებების წრეში.

როდესაც ამ წიგნის დაწერის აუცილებლობა ვირწმუნე, კვლავ და კვლავ შემაწუხა ერთმა კითხვამ — საჭიროა თუ არა მსჯელობა საკითხზე, რომელიც ისტორიკოსთა მიერ ფაქტობრივად გარკვეული და გადაწყვეტილია. მაგრამ წლობით ამ მოვლენაზე ნაფიქრმა, ნაკითხმა და განცდილმა ღრმად დამარწმუნა, რომ ისტორიკოსთა შრომის წყალობით მოპოვებული ნათელი აზრის მიუხედავად საზოგადოებაში აქტიურად ბრუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნავს ურთიერთსაწინააღმდეგო მოსაზრებები, ტრიალებს ეჭვი, რომელიც არა და არ შეიძლება უყურადღებოდ მიატოვო. დავრწმუნდი, რომ ისტორიკოსთა ნაშრომები, რასაც საგანგებოდ შესასწავლად ყველა ვერ მიაშურებს, კიდევ არ კმარა ამ საკითხზე სრული სიცხადის მისაღწევად, ვერ დაიყვანება იგი ყოველ მკითხველამდე. თანაც არ შეიძლება ისტორია მარტოოდენ ისტორიკოსთა მხრებს ავკიდოთ, იგი ყველასია და მწერალს აქვს უფლება და მოეთხოვება კიდეც თვითონაც იფიქროს ისტორიულ მოვლენაზე, მით უმეტეს, რომ სააკაძის ფენომენი ესოდენ ბუნდოვან მოსაზრებებს ასაზრდოებს ზოგჯერ. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ფართო მკითხველი საზოგადოებისათვის სპეციალისტის მიერ დაწერილი სტატიის გამოქვეყნების შემდეგ კარგა ხანი გავიდა და ვნებები სააკაძის პიროვნების გარშემო არათუ დაცხრა, უფრო აზავთდა. ე. ი. სააკაძის ფენომენი არ ეკუთვნის ამოწურულ პრობლემათა რიგს. იგი გახსნილ ჭრილობასავით მოსავლელია. ამ თემისადმი წაყრუება უფრო დიდი დანაშაულია, ვიდრე უნებურად დაეჭვებულთა მიერ სააკაძის პიროვნების მიმართ ბრალდებების წაყენება. სააკაძის ფენომენი, როგორც ეს ყველაფრიდან ჩანს, არ არის მარტოოდენ ერთი ისტორიული პიროვნების პრობლემა. ამ ფენომენში არა მხოლოდ ერთი კაცის შინაგანი სახე, მისი მთლიანობისა თუ დარღვეული წონასწორობის შინაარსი, არამედ თვით ჩვენი ქართველი ხალხის თვისებათა კომპლექსი იკითხება. იკითხება არა მარტო სააკაძის პიროვნების გართულებული ცხოვრების ნიშნები, არა მარტო დიდი მოურავის სიმტკიცე და სისუსტე, არამედ მთელი ხალხის სიმტკიცე და სისუსტე, მისი გმირული დგომა და მერყეობაც, პოზიციების სიმყარე თუ ფერიცვალება, იკითხება ქართველი ხალხის ისტორიული ბედის სტრუქტურა, ამ სტრუქტურით გამოწვეული პრინციპისა და ორიენტაციის გაორება. სააკაძის პიროვნების მთლიანობის დანახვის ცდაში ილანდება სურვილი ჩვენივე მთლიანობის დადასტურებისა, იმედი ამ სრულყოფილების მიკვლევისა. ამიტომ გვანერვიულებს, გვაშფოთებს სააკაძის ბედი, „ათასგვარად გამრუდებული“ გზის დახასიათება, გვაცოცხლებს და გვამაღლებს ტაშისკარის, მარტყოფის,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ქსნის ომების ავტორის ზნეობრივი და ფიზიკური ძალმოსილება. ჩვენი სურვილი დაჟინებით ისწრაფვის შევიძლოთ საკუთარი ბუნების სისრულისა და სრულფასოვნების დამტკიცება და ამიტომაც ილტვის სააკაძის ზნეობრივი სისრულის დადასტურებისაკენ. ამიტომ არ ისვენებს სააკაძის ფენომენი და ალბათ, არც არასდროს მოისვენებს. იგი მარტოოდენ ისტორიული მოვლენა არ არის, ან დიდი ფაქტი. ისტორიის გზაზე ქვეყნისა და ხალხის თანამდევი შინაარსია — რაც თანამგზავრად გაჰყვება ჩვენს მოძრაობას, რადგან ამ არსში ერთმანეთი გადაკვეთეს ჩვენი სულიერი წყობის ნიშნებმა და უფსკრულის პირზე ქართველი ხალხის ეროვნული ენერგიის გამოვლენის წესად და ფორმად ჩამოყალიბდნენ: ასეთია ქართველი ხალხი უმძიმეს წუთებში — პოტენციით, თვისებებით, შეცდომებით, პოზიციით, გარკვეულობითა და გაურკვევლობით. წესი კი, მოგეხსენებათ, არ კვდება. იგი ხალხის ისტორიის, ცხოვრების თანამგზავრად იქცევა, მის ვეებერთელა ორგანიზმს მარეგულირებელ ნაწილად შეეხორცება, მომავლის სახეს მართავს, როგორც გაკვეთილი და გამოცდილება ერთსა და იმავე დროს.

ამიტომ გიორგი სააკაძის ფენომენზე კვლავაც ბევრი წიგნი დაიწერება, ბევრი ისტორიული თუ მხატვრული ნაშრომი, ბევრი ლექსი და მოთხრობა, რომანი და პიესა, მუსიკა და ფერწერული ტილო, შეიქმნება ბევრი ქანდაკება. დაიწერება წინამდებარე წიგნის მსგავსი გამოწვლილვითი ანალიზიც, რათა კვლავ და კვლავ არ დაეხსნას ფიქრი ამ პრობლემას. კვლავ და კვლავ გვახსოვდეს, რა თვისებების წყალობით გადავრჩით უფსკრულის პირას მყოფნი, რათა გვახსოვდეს დიდ შვილებთან დამოკიდებულების კულტურა. ის დიდი შვილები ქვეყნის წიაღიდან არიან შობილნი და ხალხსა და ქვეყანას სრული თვითგაღებით რომ ემსახურონ, ამისათვის აუცილებელია, მათთან დამოკიდებულების კულტურასაც ფლობდეს ხალხი, ქვეყანა.

სააკაძის ფენომენი ქართველი ხალხის სისხლხორცეულ საკითხად გვევლინება და რაკი ეს ჭრილობა ახალგახსნილივით ნედლია, ხოლო ტკივილები ჩაუმცხრალია, აუცილებლად მეჩ-

ვენება, დღის სინათლეზე გამოვიტანოთ სააკაძის პიროვნების ყველა დახასიათება, გმირის მისიის ყველა განსაზღვრება. მას, როგორც საკუთარ არსს, ისე განიცდის ქართველი კაცი და სწორედ ამიტომ არის აუცილებელი სარკის წინ დადგეს ჩვენი შიშველი სიმართლე და დაუფარავად, გულახდილად ილაპარაკოს. ზემოთ ჩამოთვლილი და ახსნილი მიზეზების გამო ჟამიჟამ სააკაძის პიროვნებაზე გამოწვლილვითი საუბარი გარდუვალ მოვლენად ჩანს. ამას გვიდასტურებს გაორებული შეხედულებების მომძლავრება უკანასკნელ ხანს და ისევ ისტორიკოსების ნაშრომებზე დაყრდნობით აუცილებელი ხდება მწერლის თვალითაც იქნეს დანახული ეს მოვლენა კიდევ ერთხელ. დღეს უფრო მეტია თქმული, ერთმანეთის საწინააღმდეგო მოსაზრებების ჯამიც მეტია, ბუნდოვანი პოზიციის გამომხატველი მოსაზრებებიც მრავლობს. ნუ შეგვაკრთობს უარყოფითი შეფასებების სიმრავლე და სიმკვეთრე. ეს უნდა გაკეთდეს ერთი მიზნით: სრულად, ნათლად დავინახოთ რა განსხვავებული შეხედულებანი, ურთიერთგამომრიცხავი მოსაზრებანი არსებობს სააკაძის პიროვნებაზე და მხოლოდ ამის შემდეგ ვცადოთ ისტორიულ ჭეშმარიტებაში გარკვევა ამავე შეხედულებების შეჯერება-გაანალიზებით, ისტორიის ლოგიკის გათვალისწინებით.

გაურკვევლობა, რომელიც დროდადრო სქელი ნისლივით ედება გიორგი სააკაძის სახელს, სააკაძის პიროვნების მიზეზით არ ჩნდება, არც მარტოოდენ ისტორიული მოვლენისადმი ჩვენს ზედაპირულ დამოკიდებულებაში იღებს იგი დასაბამს. მით უმეტეს საგულისხმოა ეს მოვლენა, რომ ისტორიკოსებს თავისი გარკვეული აზრი აქვთ ამ მოვლენაზე. მაშასადამე, „სააკაძის დრო“ (ა. ფურცელაძე), წინააღმდეგობებით და მოულოდნელობებით აღსავსე მისი ეპოქა, აღმოსავლეთის გამწვავებული პოლიტიკა აწვდის საზრდოს ჩვენს გაორებულ დამოკიდებულებას.

ერმა კი არ შეიძლება დაეჭვებული განწყობილებით თუ დამოკიდებულებით განაგრძოს გზა, მას უსაზღვრო სურვილი აქვს შეცნობილი ჰყავდეს დიდი შვილი, შვილი, რომლის მასშტაბები ესოდენ ფართოა და ბევრის მომცველი; გარკვეული

პოზიცია ჰქონდეს მის მიმართ. ისტორიასა და ხალხს ბრრის არ იდგეს გაურკვევლობის ბურუსი, გაურკვეველი, ხშირად ყურმოკრული შეხედულებების განცდით არ იტანჯებოდეს. ასეთი განცდა ფიტავს მის სულს. საკუთარი თავის რწმენას ურყევს და შეუმჩნევლად კარგავს ცხოველმყოფელი მოღვაწეობის უნარს.

ფაქტების, მოვლენების, ისტორიის ლოგიკა თუ დაგვეხმარება დავადგინოთ ამ „რთული პიროვნების“ ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მაგისტრალური ხაზი. მაგისტრალური ხაზი გვევლინება სიცხადის დადგენის ერთადერთ გარანტიად. იგია ყოველთვის და ყველაფერში პიროვნების თუ მოვლენის არსის განმსაზღვრელიც და გადამწყვეტიც, თუ მაგისტრალური ხაზი დადებითზე მეტყველებს, წარმოუდგენელია, რაიმემ გადაწონოს პიროვნების დამსახურება. ამდენად კიდევ ერთხელ იქნება საჭირო მთელი იმ გზის გააზრება, რაც სააკაძემ გაიარა, იმ ომების მნიშვნელობათა განსაზღვრა, რაც დიდმა მოურავმა გადაიხადა. საჭირო იქნება მისი პიროვნების „სირთულის“ შეცნობა. კერძოდ, გარკვევა იმისა, რა ქმნის ამ „რთულ პიროვნებას“ — დადებით თვისებათა კომპლექსი თუ მანკიერი ბუნების ნიშნები. რამ წარმოშვა პიროვნების სირთულე — მასშივე ჩაბუდებული ბოროტი და კეთილი საწყისების ბრძოლამ თუ ისტორიული სიტუაციების აუტანელი სიმძიმის დაწოლამ.

სირთულის ორგვარ სახეობასთან გვაქვს ამ შემთხვევაში საქმე. თავისი ძნელი მისიის აღსრულების გზაზე შინა და გარეშე მტერთან დაპირისპირებული გიორგი სააკაძის პიროვნება, თავისთავად ცხადია, მარტივი და სწორხაზობრივი ვერ იქნებოდა. იგი მტრებს უპირისპირებდა გარკვეულ პოლიტიკას, ათასი ნიუანსის გათვალისწინება უხდებოდა და, ბუნებრივია, დიდი ნიჭისა და მასშტაბების პიროვნება ადვილად ვერ ამოიცნობოდა. მას უთუოდ ახასიათებდა დ ი დ ი პ ი რ ო ვ ნ ე ბ ი ს ს ი რ თ უ ლ ე. ადვილმისაწვდომი და ადვილმისახვედრი როგორ შეიძლებოდა ყოფილიყო მისი ფიქრი, მაშინ იგი ხომ ვერც შეიძლებოდა ისტორიის უმძიმესი მდგომარეობიდან გამოეყვანა თავისი ხალხი. ასეთი სირთულე არაერთ-

ხელ დაგვიდასტურდება იმ ფაქტებითა და მოვლენებით, რაზეც წიგნში გვექნება მსჯელობა. მარტოოდენ იმდროინდელი ფაქტებიც კი კომენტარების გარეშე დაგვიმოწმებენ ამას. ანალიზი კი თავისთავად წარმოაჩენს სააკაძის ხასიათის სიღრმესა და მრავალფეროვნებას. მაგრამ აქვე უნდა ითქვას, თუ რამოდენა განსხვავებაა ამ ბუნებრივი ნიჭისათვის ნაგულისხმევ სირთულესა და იმ „რთულ პიროვნებას“ შორის, მესამე პოზიციის ხალხი რომ მიუსადაგებს ხოლმე ეპითეტად დიდ მოურავს. დიამეტრალური განსხვავებაა. „რთულ პიროვნებაში“ დაუდგენელი პოზიციები და შეხედულებანი იგულისხმება, გაურკვეველი აზრი და ბუნდოვანი წარმოდგენა... „რთულ პიროვნებად“ სააკაძის შერაცხვა ნიშნავს თავის დაზღვევას — არც კარგი თქვა, არც ცუდი. იარაღი დაყარო ჩაუწვდომი მოვლენის წინაშე, რომლის შესაცნობად საჭირო დიდი დრო ვერ გიპოვნია, და არ უთხრა ხალხს, რად მიიჩნევ სააკაძეს — ეროვნულ გმირად, ქვეყნის მხსნელად, თუ მოღალატედ და არამზადად. ასეთ გაურკვეველ პოზიციას ისევ პოლიტიკური მოწინააღმდეგის გარკვეული პოზიცია სჯობს. არ უყვარს სააკაძე და არც მალავს თავის აზრს, თვლის მოღალატედ და კონდოტიერად, ავანტიურისტად და ქვეყნის დამაქცევრად. „რთული პიროვნება“ კი ცაში კიდებს გარკვევის სურვილს და აუცილებლობას, ღვთის ანაბარა ტოვებს საკითხს. „რთული პიროვნების“ ცნება ერთ თვისებასაც აშიშვლებს: ჩვენ უპასუხისმგებლოდ, უგულისყუროდ, უსიყვარულოდ ვეკიდებით ჩვენი ხალხისათვის ესოდენ მტკივნეულ პრობლემას და არხეინად გავდგებით განზე, რაკი ერთბაშად სიცხადეს ვერ წავაწყდებით სააკაძის პიროვნებაზე გამოთქმულ მოსაზრებებში. ამიტომაც ეს „რთული პიროვნება“ ჩვენი სისუსტის წიაღიდან დაბადებულ ცნებად გვევლინება. იგი ჩვენი ზერელე დამოკიდებულების ნაყოფია, პირმშოა ჩვენივე მერყეობისა, სიზარმაცისა. დიახ, სააკაძის პიროვნების სირთულე დიამეტრალურად განსხვავდება „რთული პიროვნების“ არსისაგან. სააკაძის პიროვნების სირთულე არსებობის ერთადერთი და გარკვეული ფორმაა, რომლის წყალობითაც იმ ისტორიული მოვლენების მოხდენა შეიძლება, მის სახელს რომ უკავშირდება. ეს არის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

განსაზღვრულ ისტორიულ ვითარებაში, საკუთარი ზუსტად ჩამოყალიბებული ზიციის არჩევის უნარი, რათა პიროვნებამ უმთავრესი მიზანი განახორციელოს. უმთავრესი მიზანი და დიდი ომებით მოტანილი შედეგი დაგვიდასტურებს, შემთხვევითობის ნაყოფია იგი თუ გაცნობიერებული მოღვაწეობისა. ამასთან, ნათლად დაგვანახებს სააკაძის პიროვნების არსს და იმასაც დაგვიმტკიცებს, რომ ეს სირთულე ჰაერივით ესაჭიროებოდა დიდი ომების გადახდას. რთული პიროვნების გარეშე არ არსებობს დიდი სამხედრო და პოლიტიკური მოღვაწე. ამ ასპარეზზე მიანი კიდევ უფრო იძაბება, მისი ნიჭის ყველა სიმი ბოლოდეა მოზიდული. ასპარეზია რთული და პიროვნებაც ეტყობა „რთულდება". მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მათი ბუნების მართულება დაუდგენელია, ხოლო მთავარი — მაგისტრალური ხაზი საბოლოოდ გამოუკვეთელი. სირთულე ნიჭის და სამოღვაწეო ასპარეზის თავისებურებით არის შედეგებული. სააკაძის პიროვნების როგორც პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწის სირთულე, უნდა გაირჩეს „რთული პიროვნების" ცნებისაგან, რადგან ეს ცნება სააკაძის გარშემო დაგროვილ შეხედულებათა კიდევ უფრო გაბუნდოვანებას ემსახურება და არა მის ნათელყოფას. „რთული პიროვნება" ამ შემთხვევაში ისტორიული ფაქტების, მოვლენების, პიროვნების ბუნდოვან დახასიათებას და სახელის დაურქმევლობას ნიშნავს. ეს კი მიუტევებელი ცოდვაა.

ზემოთ, ვფიქრობ, გარკვევით ვთქვი, თუ რატომ მესახება მარად ახალ საკითხად სააკაძის ფენომენი, და ამდენად რა იწვევს მის გარშემო ჩაუმცხრალ მითქმა-მოთქმას, აზრთა სხვადასხვაობას. მაგრამ თუ ეს სხვადასხვაობა სააკაძის პიროვნებაზე შემუშავებული ისტორიკოსთა აზრის ხელყოფად იქცევა? ხვალაც, როდესაც იგი, როგორც გაკვეთილი და გამოცდილება, როგორც შესაკრებელი დაღუპვის პირას მყოფი ქართველი ხალხის თვისებებისა ჩვენი აზრთა სხვადასხვაობის წყაროდ მოგვევლინება? იქნებ ხვალაც აუცილებელი გახდეს ნათელისაგან ბნელის გამოყოფის მიზნით ახალი წიგნის დაწერა, საჭირო შეიქნეს კიდევ ერთხელ გაიწმინდოს სინათლის

K 210-366 3

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სვეტი იმ ბურუსისაგან, რასაც თავისი ისტორიული ბედის წყალობით ასე იზიდავს სააკაძის სახელი.

ზედმეტი მეჩვენება შიში, თითქოს სააკაძეზე რწმენა შეერყევა ხალხს, თუკი ცილისმწამებელთა, მოშურნეთა ან ცნობილი ისტორიკოსების უარყოფით შეფასებებს მისაწვდომს გავხდით მკითხველისათვის. პირიქით, მათი მიჩქმალვით უფრო ვბაძავთ ჰაერს, ვაეგვებთ ათასობით მკითხველს და ამიტომაც ეს ბადა ის შეშფოთებული კითხვა, ისტორიკოსმა გივი ჯამბუტიამ რომ უპასუხა რედაქციის თხოვნით. სააკაძის სახელს არ ეშინია მსგავსი ბრალდებების, ეს ხომ მისი ცხოვრების თანამდევი ნიშანია, არ უკრთის მისი სახელი ასეთ ჩრდილებს. დამოკიდებულების სიცხადისათვის კი ლანძღვა-გინების მიზეზთა შესწავლა-გაანალიზება ჰაერივით არის აუცილებელი.

შთამომავლობას არ უნდა დაეკარგოს არც ერთი სიტყვა, რაც სააკაძის მისამართით არის თქმული. უპირველეს ყოვლისა, ამ გზით თუ მივაღწევთ სრულ ნდობას ისტორიული წყაროებისა და ისტორიკოსთა ნაშრომებისადმი. ამით იმასაც მიკაღწევთ, რომ შთამომავლობა თვალახელილი უცქერდეს თავისი ქვეყნის ისტორიის აქამდე საიდუმლოებით მოცულ ზოგიერთ ეპიზოდს. მას არაფრის შელამაზება არ სჭირდება. მით უმეტეს არ ესაჭიროება შელამაზება სააკაძის სახელს, თუ რატომ, ამას თვალნათლივ დავინახავთ ქვემოთ, როდესაც ყველა ძირითადი ცნობა გაშიფრული და გაანალიზებული იქნება. დღეს კი ბევრის თვალში ეს სახელი შელამაზებული მოსჩანს, და რაკი შელამაზებული ეჩვენება, უნდობლობის გრძნობაც უძლიერდება, ღრღნის ეჭვი, ეჩვენება, თითქოს რაღაც სერიოზული ცნობა დაუმალეს და სააკაძისაგან ხელოვნურად შექმნეს ეროვნული გმირის კულტი. დავინახავთ, რომ ეს ეჭვი ქართული მწერლობის პირველხარისხოვან სიტყვის ოსტატებსაც ღრღნის, რომ მკითხველთა იმ ნერვულ შეკითხვას მართლაც ჰქონია საფუძველი .ისტორიის სქელი ნისლიდან კი ჩვენსკენ იმზირება დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე საყვედურით აღსავსე სახით და დაჟინებით მოითხოვს სრული სიცხადე შევიტანოთ ჩვენს დამოკიდებულებაში. სრული სიცხადე! მის მკვეთრ ხმალს არ შეშინებია ათასობით გარსმოჯარული

საქ. სსრ კ. მარქსის
სახ. სახ. რესპუბ.
ბიბლიოთეკა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საფრთხისა, არც ეჭვებსა და ჭორებს უფრთხის იგი. ყოველ
წამს მზად არის წარდგეს სამსჯავროს წინაშე და ყველა ბრალ-
დება მოისმინოს. ოღონდ გასარკვევი გაირკვეს, ოღონდ არ
ერტყას უნდობლობის ბურუსი. ამის შეგნებამ XVII საუკუნე-
შივე ააღებინა ხელთ კალამი არჩილ მეფეს, იოსებ თბილელს;
პლატონ იოსელიანს და ანტონ ფურცელაძეს — XIX საუკუ-
ნეში. კიდევ სხვას, ძალიან ბევრს ჩვენს საუკუნეში. ეს წიგ-
ნიც ბურუსის ახალი ფენის გასაფანტავად იწერება, რათა ნამ-
დვილი სახე ვიხილოთ დიდი მოურავისა, ვიხილოთ ისეთი, რო-
გორიც ის იყო ან როგორიც შეიძლებოდა ყოფილიყო სინამ-
დვილეში.

ოღონდ სანამ საკითხს უშუალოდ შევეხებოდეთ, აუცილებ-
ლად მეჩვენება ერთ საგანზე მსჯელობა, რამდენადაც იგი ბუ-
ნებრივად უკავშირდება გიორგი სააკაძის შესახებ სათქმელს.
წმინდანობა მაქვს მხედველობაში. საქართველოს ჰყავს წმინ-
დანებად შერაცხული ხალხი. ასეთი წმინდანებია დავითი და
კონსტანტინე, ცოტნე დადიანი, დიმიტრი თავდადებული, ქე-
თევან წამებული, თევდორე მღვდელი, შალვა და ელიზბარ
ქსნის ერისთავები... წმინდანებად არიან შერაცხულნი როგორც
მეფეები და მთავრები, ასევე დაბალი ფენის წარმომადგენლე-
ბიც (ბერი თევდორე). თვალებში შევხედოთ სიმართლეს: ჩვენ-
ში ბევრს მეტისმეტად სწორხაზოვანი წარმოდგენები აქვს
ეროვნულ გმირებზე, წმინდანსა და პოლიტიკურ მოღვაწეზე.
რატომღაც გვგონია, რომ თუ ვინმე გმირად ვაღიარეთ, თით-
ქოს მას არ შეიძლება რაიმე ზადი, რაიმე ადამიანური ნაკლი
ჰქონდეს ან რაიმე შეცდომა მოუვიდეს. აქამდე გვაღელვებს
და ამიტომ არც გვინდა დავიჯეროთ, რომ ილია ჭავჭავაძე
თურმე რომელიღაც გლეხს წაეკიდა. რაკი ჩვენს თვალში ილია
ჭავჭავაძე სწორუპოვარ მამულიშვილად არის შერაცხული, ბა-
ტონყმობის წინააღმდეგ მებრძოლ პროგრესულ მწერლად,
ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლების იდეურ წინამ-
ძღოლად, გლეხების მოსარჩლედ, მაშასადამე, გამორიცხულია
გლეხებს მკაცრად მოქცეოდა თავის მამულში. და თუ ისტო-
რიული ფაქტებით დაგვიდასტურა ეს რამდენიმე მკვლევარმა,
თითქოს ჩვენი წარმოდგენები ირყევა ილია ჭავჭავაძის უბად-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ლო მამულიშვილობაზე. ასეთივე სწორხაზობრივი დამოკიდებულება გვაქვს ისტორიული პიროვნებებისა და მოვლენებისადმი. აი, ეს გაგებაა არასწორი, არარეალური.

წმინდანის გზა გულისხმობს სულიერის სფეროში ამაღლებას. იგი ფიზიკური თავგანწირვით, ზნეობრივი გმირობით ახდენს უდიდეს ზეგავლენას ერზე და ხელს უწყობს მის მობილიზებას, ამ თვალსაზრისით მისი ზემოქმედების ძალა უნივერსალურია, მართლაც, უზადო არსია. ზემოქმედების წნევა ერთობ მაღალია, თითქოს შადრევანი აიჭრება ცაში ეროვნული სიწმინდისა და მისი კაშკაშით განათებული წყვდიადი შეძრწუნებული იხევს უკან. წმინდანის გზა სწორხაზობრივია — ქვეყნისა და რწმენისთვის მისი სამსახურის თვისებაა ეს სწორხაზოვნება. იგი მხოლოდ ალტერნატივის წინაშე დგას — უღალატებს, შეჩვენება ელის, არ უღალატებს? — სიკვდილი და წმინდანად შერაცხვა. არჩევანი კატასტროფულად საშინელი ბუნებისაა — ყოყმანის დრო არ რჩება. სიტუაციების შერჩევისა და მოვლენების წარმართვის ტექნოლოგია მასზე არ არის დამოკიდებული. კითხვა დაუსვეს და უმოკლეს დროში უნდა გასცეს პასუხი. სხვა ძალა მას არა აქვს. ის არც პოლიტიკოსია და არც სამხედრო მოღვაწე, ათასი ბილიკითა და გზით რომ იბრძოლოს. ქვეყნისა და ხალხის სამსახურისთვის მას ერთადერთი იარაღი გააჩნია — რწმენა. სხვა ძალას მტერს ვერ დაუპირისპირებს. ამიტომ ან სანთელივით წმინდა რჩება ან სულწაწყმედილ მონად. წმინდანის არსში ამიტომაც არაფერია საჭოჭმანო. იგი ყოველი მხრიდან განათებულია. სულისკვეთება გაშიშვლებულია და იმთავითვე ცხადი. მთავარია, ტანჯვის, მოკვდინების საშინელებას გაუძლოს, კი არ გაუძლოს, ღირსეულად შეეგებოს. ცხადია, ბედნიერებაა, თუ მშვიდობიან პირობებში ქვეყნისადმი უანგარო საქმიანობით მიიღწევა ეს წმინდანობა (გრიგოლ ხანძთელი), მაგრამ თუ მტრის მახვილის პირისპირ გამოიცდება იგი და წამში წყდება ყოფნა-არყოფნის საკითხი (ბერი თევდორე), ეს უმძიმესი და საშინელი ხვედრია, მაგრამ წმინდანის არსი ორივე შემთხვევაში გარკვეულია.

პოლიტიკური მოღვაწისათვის ფეოდალურ სახელმწიფოში

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არ არსებობს სწორხაზობრივი გზა. იგი მიდის ცრემლით, სისხლით, ღალატით, დაუნდობლობით, გაუტანლობით... და ათასი სხვა საშინელი თვისებით დახლართულ ლაბირინთში, რათა ქვეყნის სამსახურში ჩააყენოს თავისი ფიზიკური და სულიერი ენერგია. თუ მეფეა, კიდევ არა უშავს, მასზეა დამოკიდებული სწორი ორიენტაციის არჩევა, თუმცა ხშირად მეფეთა ორიენტაციაც დაფანტულია, რამდენადაც იგი საერთაშორისო პოლიტიკის მიმართულებასა და არსებით ტენდენციებზეა დამოკიდებული. თუ რიგითი ერისკაცია, თუნდაც მხედართმთავარი, სულერთია, რა გაქანებისა და შესაძლებლობისაა იგი, არ შეიძლება მისი გზა წმინდანობის გზას ემთხვეოდეს. ეს გახლავთ ათასი მახვილით გადაკვეთილი, წინააღმდეგობებით აღსავსე ცხოვრება და მხოლოდ მოვლენათა შესაკრებელი აუზი თუ დაგვადგენინებს ტაქტიკური და სტრატეგიული სვლების უამიზნულობას.

XIX საუკუნეში ილია ჭავჭავაძესა და მის თაობას გააფთრებული წინააღმდეგობა შეხვდა გრიგოლ ორბელიანის თაობის მხრივ. სადამდე მივიდა მათ შორის გამართული ცხარე კამათი, ეს ყოველი წიგნიერი ქართველისათვის არის ცნობილი. არც ილიასი და გრიგოლ ორბელიანის ბრძოლაა სასიამოვნო ფაქტი და ეს ილიამ, საქართველოს ნამდვილმა მამამ, მშვენივრად იცოდა. ვინ იტყვის, რომ ილია ჭავჭავაძის ცხოვრება ხმალჩაუგებელი ბრძოლა არ არის. ამ ბრძოლისას ხომ იგი საქართველოს საუკეთესო შვილებს დატაკებია, მაგრამ ეს დატაკება რომ მათი პიროვნების შემბღალველ ფაქტად ჩავთვალოთ, ცხადია, არ ვიქნებით მართალნი. ქვეყანას ამ ბრძოლით ემსახურებოდა იგი.

ილია ჭავჭავაძე მწერალი და საზოგადო მოღვაწე იყო და ისიც კი ვერ ასცდა უსიამოვნო ბრძოლებს. თქვენ წარმოიდგინეთ პოლიტიკური მოღვაწე, მხედართმთავარი, თანაც რიგითი თავადი, შაჰ აბას პირველის მიერ ვერაგულად მოქსოვილი ბადის შიგნით და მისი მთლიანობის განმსაზღვრელ ნიშნად წმინდანის შეუცოდველობა მოითხოვეთ. წმინდანობას არც ერთი ერი არ უყენებს თავის დიდ პოლიტიკოსებსა და მხედართმთავრებს პირობად. წმინდანებს მხოლოდ ხალხის სულის გა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დარჩენა შეუძლიათ და ეს უზარმაზარი მოვლენაა, მაგრამ წმინდანს არ ძალუძს ხალხის ფიზიკური გადარჩენა, ფიზიკურად მას თავისი თავიც ვერ დაუხსნია. ხალხის ფიზიკური გადარჩენა ხმლის მძლედ მქნეველ, გამჭრიახი გონების მხედართმთავარს და პოლიტიკოსს ძალუძს მხოლოდ. მას აკისრია ეს ვალი. და, წარმოიდგინეთ, მას უფლებაც არა აქვს, იყოს წმინდანი. სურვილი უთუოდ ყველას დიდი აქვს წმინდად განვლოს თავისი გზა, მაგრამ უფლება არა აქვს. ის უნდა გამოეთხოვოს წმინდანის გვირგვინს, სხვათა კუთვნილებაა იგი. სხვა გვირგვინი ელოდება — თავისი დიდი სულიერი და ფიზიკური ენერგიით, ხალხის გადარჩენის დიდი გეგმით, იქნებ დიდხანსაც იაროს პოლიტიკის მოლიპულ გზაზე, სანამ თავის მისიას შეასრულებდეს და თავის მამულიშვილობას დაუმტკიცებდეს ქვეყანას. შესაძლოა დაუმტკიცებლადაც დაიღუპოს, შესაძლოა უკეთილშობილესი ზრახვები საფლავში ჩაიტანოს. სულერთია, გზა სისხლიანია, ღალატიანი, სარისკო, სტრატეგიული! ამ ბნელ გზაზე, შესაძლოა, არაერთხელ აიკრას მოღალატის სახელი, იუდას წოდება, სანამ გადამწყვეტ სიტყვას იტყოდეს. ასეთი მძიმეა გზა ყოველი პოლიტიკური მოღვაწისა და მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა, დიდი მოურავის — გიორგი სააკაძისა.

დიდი მოურავის ბადალ პიროვნებაზე გადამწყვეტი სიტყვის თქმა ერთი ან ორი ისტორიული ეპიზოდით, ერთი ან ორი ფაქტით, არა მარტო შეცდომაა, არამედ შეცოდებაც. დიახ, მხოლოდ მაგისტრალური ხაზის საფუძვლიანი შესწავლა თუ გამოგვატანინებს ზუსტ პასუხს და ყველა სახელოვანი თუ „საჩოთირო“ ქმედებანი ამ მაგისტრალური ხაზის შემადგენელ ნაწილებად უნდა განიხილებოდეს. მაშინლა მოგვეცემა საშუალება მთლიანობაში დავინახოთ მოვლენის არსი, გამოვარჩიოთ უმთავრესი მისი წიაღიდან და იმ არსებითს დაქვემდებარებული ეპიზოდების მასშტაბებზე ვიმსჯელოთ.

თუ სააკაძის ფენომენს შევხედავთ როგორც ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ავტორს, ავტორს აგრეთვე იმ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიდი ომების შემადგენელი, ანუ თანამდევი უამრავი ბრძოლისას, იგი მართლაც უწმინდეს ეროვნულ გმირად, ქვეყნის მხსნელ-მესიად წარმოგვიდგება.

თუ სააკაძის ფენომენს შევხედავთ პოლიტიკური მტრების თვალით — შაჰ აბას პირველის არმიის რიგებში მყოფს, კახეთის აოხრების მიზეზს, ბაზალეთის ძმათაშორისი ომის წამომწყებს, იგი, ცხადია, მოღალატედ, ავანტიურისტად, კონდოტიერად მოგვევლინება.

თუ სააკაძის ცხოვრების გზაზე ჩამწკრივებულ სახელოვან და „საჩოთირო“ ნაბიჯებს შევხედავთ, როგორც უბრალოდ ერთმანეთის გვერდით მდებარე ისტორიულ ფაქტებს, ცხადია, იგი „აუხსნელ“, „რთულ“ პიროვნებად წარმოისახება და ჩვენი ფიქრი გაურკვევლობის ღრმა მორევში ჩაიძირება.

მაგრამ თუ ჩვენი ისტორიკოსების მიერ გულდამჯდარი, ხანგრძლივი კვლევის შედეგებზე დაყრდნობით სააკაძის მოღვაწეობის მაგისტრალურ ხაზს მისი ხალხის ცხოვრების მაგისტრალურ ხაზთან ერთად შევისწავლით, სიცხადის მიღწევა შესაძლებელია. უფრო სწორად, საქართველოს ისტორიის სპეციალისტთა ა რ ს ე ბ ი თ ი შ ე ხ ე დ უ ლ ე ბ ა ნ ი სარწმუნო გახდება და აქა-იქ ამოკითხული ცნობების, ყურმოკრული ამბებისა თუ სააკაძის პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა მიერ გავრცელებული ბევრი ჭორი გაქარწყლდება და ჩვენს თვალწინ აღიმართება გიორგი სააკაძის პიროვნება ყველა ღირსებით, ყველა თვისებით, დამსახურებით და ნაკლით. ცხადი გახდება, თუ რამ დააჯგუფა მისი ცხოვრების გზაზე ამდენი ჩრდილი, რა წყარო კვებავს იმ შეცდომებს. მართლაც, რა ეკუთვნის სააკაძის შეცდომათა რიგს, და რა არის მიწერილი.

ოღონდ ამთავითვე ერთი რამის ცოდნაც არის საჭირო, როგორც პოეტი გიორგი ლეონიძე აღნიშნავს (ამასვე აღნიშნავს პლატონ იოსელიანის ნაშრომის წინათქმაში მკვლევარი ვახტანგ სიდამონიძე), სააკაძის გინება ჩვენ XVII საუკუნის წყაროებში არ გვხვდება, ე. ი. პერიოდში, როდესაც მისი მოწინააღმდეგის თეიმურაზ პირველის შთამომავალთაგანი არავინ არ იჯდა სამეფო ტახტზე.

სააკაძის გინება გვხვდება XVIII საუკუნის ძეგლებში, რო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დესაც ქართლისა და კახეთის ტახტზე თეიმურაზ პირველის შთამომავალნი დასხდნენ. ამაში არაფერია მოულოდნელი ან არაბუნებრივი. თეიმურაზ პირველი დაუპირისპირდა სააკაძეს და მათ შორის ბაზალეთის ცნობილი ბრძოლა გაიმართა. ეს იყო ორი სხვადასხვა პოლიტიკური მოსაზრების სამკვდრო-სასიცოცხლო შეტაკება და კომპრომისი გამორიცხული იყო. ამდენად, რაკი ტახტზე თეიმურაზ პირველის შთამომავალნი არ ისხდნენ, არც წყაროების ავტორებს უხდებოდათ მათთვის ანგარიშის გაწევა და სააკაძის გინებას საჭიროდ არ თვლიდნენ. თეიმურაზ პირველის შთამომავლების დროს დაწერილი ისტორიების ავტორები კი, ცხადია, ალტერნატივის წინაშე იდგნენ, — თეიმურაზ პირველისა და სააკაძის ეპოქის ასახვის დროს გარკვეული დამოკიდებულება უნდა გამოემჟღავნებინათ. როგორი ობიექტურიც არ უნდა იყოს მემატიანე, მას გარკვეულად მაინც ახასიათებს ტენდენციურობა და სააკაძის ზოგიერთი ნაბიჯის მიუტევებელ შეცდომად გამოცხადებაც იმ დღიდან დაიწყო. ეს ძალზე საგულისხმო ფაქტია. რა თქმა უნდა, სიმპათიამ და ანტიპათიამ ვერ დაფარა დიდი მოვლენების კვალი. სიმპათიისა და ანტიპათიის საზღვრები თვით პიროვნებისადმი დამოკიდებულებაში თავსდება. ზოგჯერ დანაშაულის მიწერის ფაქტთანაც გვაქვს საქმე, რამდენადაც სხვა, უფრო სარწმუნო წყაროები აშკარად ეწინააღმდეგება ზოგიერთი ქართველი მემატიანის იმ ცნობებს, რისი წყალობითაც სააკაძის სახელს მძიმე დანაშაული უკავშირდება.

მაგრამ თვით თეიმურაზ პირველის შთამომავალთა მიერ შედგენილი „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტი, მიუხედავად ავტორთა გარკვეული სიმპათია-ანტიპათიისა, ღრმად დაკვირვების შემდეგ წარმოგვიდგენს სააკაძეს იმ პიროვნებად, ვისთანაც არის დაკავშირებული აღმოსავლეთ საქართველოს ფიზიკური გადარჩენა XVII საუკუნის პირველ მეოთხედში.

საგულისხმოა ისიც, რომ XIX საუკუნეში, როდესაც საქართველოს ტახტზე უკვე არც თეიმურაზ პირველის შთამომავალთაგანი ზის და არც ბაგრატიონთა დინასტიის რომელიმე სხვა შტოს წარმომადგენელი, მეცნიერები, მწერლები კვლავ უდიდესი ინტერესით მიუბრუნდნენ სააკაძის პიროვნებას და

შეეცადნენ არ დაკარგოდა დამსახურებანი ერის ამ უდიდეს შვილს, დამსახურება არ დაკარგოდათ აგრეთვე მასთან ტვირისპირებულ თეიმურაზ პირველსა და დიდგვაროვნებს.

ცხადია, სააკაძის პიროვნების ჭეშმარიტად რთული გზა, შაჰ აბას პირველის დახლართული პოლიტიკის გამოვლინებები იძლეოდა საფუძველს იმისათვის, რომ თეიმურაზ პირველის მომხრეებს რაღაც მიეწერათ გიორგი სააკაძის პიროვნებისათვის და დაემცირებინათ მისი დამსახურება.

ასევე ტენდენციურნი იყვნენ სააკაძის მომხრენი, როდესაც აბსოლუტურად ყველაფრის გამართლებას ცდილობდნენ სააკაძის მოღვაწეობაში და ამტყუნებდნენ თეიმურაზს. თუმცა ისიც აშკარად ჩანს, რომ იოსებ თბილელი მაინც უფრო მორიდებით საყვედურობს თეიმურაზსა და ლუარსაბს, იგი გაცილებით მოკრძალებით ახსენებს მათ ცოდვებს, რადგან შესანიშნავად უწყის, რომ მეფეთა მხილება ანდა დადანაშაულება არც ადვილია, არც ნებადართული. თეიმურაზ მეფის შთამომავალთა დროინდელი ისტორიკოსები კი, ცხადია, გაცილებით თამამად შენიშნავენ, რიგითი თავადის (გიორგი სააკაძის), თავისივე დამსახურებით აღზევებული პიროვნების ნაკლს და გაცილებით თამამად აზვიადებენ მას.

ისტორიულ ფაქტებსა და მოვლენებს ისინი კეთილსინდისიერად აღწერენ, თუმცა სიტყვაძუნწად, მაგრამ მაინც აღნიშნავენ სააკაძის დიდ დამსახურებას. ეს კია, შემთხვევას არ უშვებენ კომენტარი გაუკეთონ სააკაძის ზოგიერთ ტაქტიკურ სვლას, რაც მათ დიდ შეცდომად მიაჩნიათ. რაც შეეხება სააკაძის სახელოვან საქმეებს, აქ მხოლოდ ზუსტი აღნიშვნით კმაყოფილდებიან.

მაგრამ ჯერ წყაროებს მოვუსმინოთ.

ბერი ეგნატაშვილი — ახალი ქართლის ცხოვრება:

„მაშინ თანა-ახლდა მოურავი გიორგი და ციციშვილი ზაზა. მაშინ მოახსენა მოურავმან მეფესა, ვითარმედ: „ნუ ასჩქარდებითო და ვნახოთ ღმერთმან რა მოახდინოსო“, რამეთუ იყო ესე მოურავი კაცი გულსრული და კარგი სარდალი, ჭკუიანი და გონიერი“.

„და წარვიდა მოურავი ყირიმის ჯარზედ და ჩავიდა ნაიბის

ბოლოსა სხერტის ჭალაზედა და მუნ დახუდენ ყირიმნი. მაშინ შეუტივეს მოურავმან და დახოცა ჯარი მრავალი და ყვეს მრავალი მარცხი და ზიანი“.

„და სხუანიცა მრავალნი სახელნი ქმნეს და მუნ იმ დღესა მოვიდნენ და მოართუეს მეფესა მრავალნი თავნი და ნატყუენავი“.

ბერი ეგნატაშვილი, ბუნებრივია, სხვათა დამსახურებასაც არ ივიწყებს. ვთქვათ, ზაზა ციციშვილის გმირობას. მაგრამ ამჯერად ჩვენ მკაცრად მივსდევთ საკაძის მოქმედებისა და პიროვნების დამახასიათებელი ადგილების მოტანას. ვისაზღვრებით მხოლოდ იმ კონტრასტებით, რომელიც სააკაძის პიროვნებაზე თქმულ სიტყვებს ახასიათებს.

„მაშინ არჩივა მოურავმან: „თხრილის პირს გარშემო მეთოფეები შემოვახვიოთო და დანარჩენი მინდვრად მივიდეთო“. და დაუჯერეს მოურავსა და მივიდნენ ეგრეთ, როგორადაც არჩივა. მაშინ ქმნა ომი დიდი იქით და აქეთ, და დიდათ მოჭირვებით და გულსრულად შეიბნენ, ძველთა გმირთაგანცა ძნელად შესაძლებლად საგონებელ იყო, რომე მაშინ მეფე და მოურავი და სრულად ქართველნი იბრძოდნენ“.

ტაშისკარის დიდი ომი სააკაძის მეთაურობით გადაიხადეს ქართველებმა. სხვა წყაროებიც ამასვე ადასტურებენ. ბერი ეგნატაშვილი მართალია, შემდეგ ამბობს, „და მისცა ღმერთმან ძლევა მეფესა ლუარსაბს“ — მაგრამ ამით კი არ უარყოფს გიორგი სააკაძის მეთაურობას, უბრალოდ აღნიშნავს იმ ფაქტს, რომ ლუარსაბის გამარჯვება მთელი საქართველოს გამარჯვებაა ახ პირიქით, ქართველების გამარჯვება გიორგი სააკაძის მეთაურობით, რაც ისტორიული ფაქტი გახლდათ, იგივე ლუარსაბისა და ქართლის გამარჯვებაა.

„ეგრეთვე ამათ სასოებითა ღმრთისათა მიეცა ძლევა დიდი და ესრეთ განემარჯუათ ურჯულოთა ზედა და მოსრეს სრულიად, ბანაკი მათი იავარ ყვეს და რაც ოდენ ქართლიდან ეშოვნათ: ტყუე, თუ საქონელი, იგინიც ყოველი წამოიღეს და მათიც მრავალი წაართუეს. და რაც ოდენ შეიპყრეს ყირიმნი, მოისრნეს პირითა მახვილისათა.

კნინლა შცირედი რამე ნეშტი განერნენ. იხმიეს სივლტოლა და წარვიდნენ მოსაკიდელზედა შეშინებულნი და დანქრეულ-

ნი. შევიდნენ ტყესა და სიმაგრესა მოსაკიდლისასა, არა აქუნ-
დათ ღონე გზისა გაგნებისა, და მაშინ ჰპოვებდნენ დეღანი
მოსაკიდლისა სოფლისანი ტყეთა შინა დამალულთა ყირიმთა
კაცთა, შეიპყრობდნენ, მოხდიდნენ დოლბანდსა და თუ რამე
ჰქონდათ, წაართმევდნენ და კაცთა შეიწყალებდნენ და განუ-
ტევებდნენ. ესეთი გამარჯუება მოსცა ღმერთმან ქართველთა,
და შემოიქცნენ გამარჯუებულნი და აღსავსენი საქონლითა და
ჰქონდათ ლხინი და სიხარული".

ამის შემდეგ ლუარსაბმა ცოლად შეირთო სააკაძის და.
დიდგვაროვნებმა ეს ვერ აიტანეს:

„მაშინ თავადთა და დიდებულთა ქართლისათა და რომე-
ლიცა არ იყო მოურავის მოყუარე, იწყინეს და დაუწყეს ბე-
ზღობა მოურავსა. და ეტყოდეს მეფეს მტერნი მოურავისანი,
ვითარმედ: „მოურავი კაცი დიდად კარგი არისო, მაგრამ ჩუ-
ენზედ დიდად უმცირესი არისო და უმრწემესი გუარითაო.
ჩუენ იმათ ცოლნი და შვილნი და თავნი ყმად რად მივცეთო,
და უმეტესად სუფრაჯმან შადიმან ბარათაშვილმან დაუცადებ-
ლად დაუწყო ბეზღობა მოურავსა".

მტრებიც კი, როგორც ვხედავთ, ვერ მალავდნენ სააკაძის
ღირსებებს; მხოლოდ ჩვენებრ დიდგვაროვანი არ არისო, ამ
არგუმენტს იშველიებდნენ გმირის თავიდან მოსაშორებლად.

„და ესე მოურავი იყო კაცი მცდელი და ილათიანი". ბერი
ეგნატაშვილის ისტორიაში გამოჩნდა პირველად სიტყვა „ილა-
თიანი", რაც კონტექსტში საკაძის უარყოფითად დახასიათე-
ბას გულისხმობს.

„და მას ჟამსა წარვიდა შაბაზ აღებად ყანდაარისა. მუნ
იახლენ ბრძოლასა და ციხის აღებაში დიდად კარგად და სახე-
ლოვნად იყვნენ. და მუნით დაბრუნდა შაბაზ და წარვიდა
ბაღდადს, მუნცა თანა ახლდენ, კარგად, მხნედ და მამაცად
იყვნენ და გულოვნად. და რა გაარიგა შაბაზ მუნებური საქ-
მე, წარმოვიდა და მოვიდა ისპაანს".

აქედან იწყება სააკაძის შეცდომებზე ლაპარაკი. თუმცა
უნდა აღინიშნოს, რომ ბერი ეგნატაშვილი სხვებზე გაცილე-
ბით ობიექტურია:

„მაშინ მოურავი დაჰპირდა ქართლის დაჭერასა და კახე-

თისასა, და თვითონაც უნდოდა შააბაზს და
დართო ნება შააბაზ წასვლისა!".

„პირველ თურმე ერჩივა მოურავს შააბაზ ყაენისათვის ესრეთ, ვითარმედ: „ქართლში ზამთარს მიდიო, ხიზანი მთაში ვერ შევაო და რასაცა გინდა, იქო და თუმცა მთაში შევიდენო, თოვლი და სიცივე ამოსწყვეტსო, და ესმინა შააბაზს სიტყვა მოურავისა და მოვიდა თუესა იანვარსა ხუთსა, ქრისტეს აქეთ და აღიღო ციხე თორღისა შააბაზ და გამოიღო ყოველივე საგანძური კახეთისა. და შემუსრნა ხელითა თვისითა წმინდა გიორგი ალავერდისა და შემუსრნა პატიოსანნი ხატნი და ჯუარნი და შემოძარცუნა პატიოსანნი თუალნი და მარგალიტი. მისცა მეძავთა, ცოლსა და ხარჭათა მისთა, და ყო სამკაულად მათდა და შეაგინნა წმინდანი ეკლესიანი კახეთისანი, და წარმოემართა ქართლსა ზედა".

„მაშინ მოურავი დიდხანს ახლდა შააბასს გუერდსა და მრავალნი ემსახურნა მოურავს — და დაადო გული და წყალობაც მრავალნი ექნა, იცოდა, რომ მოურავმა ჩემს იქით არა ეცის რაო. და უბრძანა მოურავს: „მნებავს წარსვლა შენი საქართველოში და თან წარგატან ყორჩიხა-ხანს სპითა მრავლითა და ძესა ბაგრატისასა, პატარა სვიმონ-ხანს. წარვედ და მივედ პირველად და მოაოხრე სრულიად კახეთი და იავარჰყავ და მოსრე პირითა მახვილისათა ქართლი. აჰყარე და ჩამოასხი აქა" — აღუთქვა ნიჭი და საბოძვარი მრავალი".

ეს უკვე მეორე დიდი ლაშქრობაა შაჰ აბასისა, კახეთის აყრა-გადასახლება ჩავლილი ამბავია.

„და აემზადა მოურავი. და გამოატანეს მეფე სვიმონ პატარა თანა და მოვიდნენ ქართლსა ლაშქრითა მრავლითა და იღუწოდა მოურავი საქმეს მას, რაც ჰქონდა უწყება ყაენისაგან".

„და ოდეს მოვიდეს საქართველოშია, და შემოეყარნენ ქართველნი და რა ნახეს ქართველთა ჯარის სიმრავლე, მაშინ იფიქრეს და თქუეს:

„ესე საქმე მიზეზი რამე არის ამდენის ურიცხვის ჯარის გამოგზავნა: ხოლო მოურავმან დაუფარა და შეიჯერა ფიცითა დიდითა, ვითარმედ: „ამა ჯარის სიმრავლე, საქართველოსა-

თვის არ არის საზიანო, ნურც რა ფიქრი გაქუსთ, თქუენ ... ეს
მე მე დამადევითო. მაშინ დააჯერეს გული ქართველთა, წარ-
ვიდნენ და დაადგნენ მუხრანს".

როგორც ვხედავთ, გიორგი საკაძისაგან შაჰ აბასის ჯარე-
ბის მოსვლის მიზეზის დაფარვა ღალატად იკითხება.

„ხოლო შემდგომად ამისა იყვნეს ხანსა რასმე მუხრანსა და
იყვნენ მზადებაშია. რამეთუ სწადდათ აყრა ქართლისა. ჰქონ-
და მოურავს ჩვეულება, წარვიდოდა და მიუტევდა ქორს. დღე-
სა ერთსა კუალად განვიდა ქორის მოსატევად ხევსა ლოჭინი-
სასა და ნახა, რომ ერთი შათირი მოვიდოდა, და იცნა ყაენის
შათირობაზედ. უხმო მოურავმან შათირსა მას მისვლად მის
თანა, ხოლო შათირმან არ უსმინა, და ვინათგან არ მორჩილ
ექმნა შათირი იგი, მიეწია ცხენითა და შეიპყრა, იძულებით
გაჩხრიკა და უნახა წიგნი. წაიკითხა და ესრეთ ეწერა ყორჩი-
ხა-ხანთანა ყაენისაგან, ვითარმედ: „რაჟამს მოსრათ კახნი, აჰ-
ყარეთ ქართლი და წამოასხით, ხოლო მოურავს უღალატე,
მოსჭერ თავი და გამომიგზავნე".

ბერი ეგნატაშვილი ამ შემთხვევით ფაქტს მიაწერს საკა-
ძის გამოფხიზლებას. ჩვენც ჯერჯერობით ერთგულად მივსდი-
ოთ მხოლოდ ამონაწერებს, ისტორიკოსებისაგან ამ წყაროების
გაანალიზებისა და გამოტანილი დასკვნების შესახებ ლაპარა-
კი ქვემოთ მოგვიწევს:

„და რა წარიკითხა მოურავმან ესე, მაშინ შათირი იგი მოკ-
ლა. აღუხთა სიცრუე მისსა თხემსა ზედა, შეწუხდა დიდად და
ეძიებდა ღონესა რასმე".

„მაშინ მოურავმან უთხრა რჩევით ზურაბს, რომ, მოდი
ქართლს ნუ ამოვსწყუეტთო, თორემ სულიც დაგვეკარგებისო
და არც ჩვენ დაგვინდობენო. მრავლის ლიქნითა და სიტყვის
რჩევითა და მრავლის ცდილობით დასთმო ზურაბ ცოლი თვი-
სი და მოურავმან შვილი თვისი პაატა დასთმო".

დიდი ომის ექსპოზიცია:

„მაშინ ოდეს შეიჯერა ზურაბ მოურავმან, ურჩია მოურავ-
მან ყორჩიხა-ხანს, ვითარმედ: „გავგზავნოთ ანდუყაფარ ამი-
ლახორი და ზურაბ ერისთავი და დავიბაროთ სრულიად ქარ-
თველნი, დავიპყრათ და გაუგზავნოთ ყაენსა". მაშინ დაჰყვა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ყორჩიხა-ხან და გაგზავნა ანდუყაფარ ამილახორი და ზურაბ ერისთავი და სხუანი ქართველნი და დაიბარეს ქართველნი და იხმეს მუნ, ხოლო არავინ უწყოდა თვინიერ მოურავისა და ზურაბ ერისთავის მეტმან. და წარმოვიდა ზურაბ ერისთავი და ამილახორი ანდუყაფარ, დააყენა თვისთა თანა მოურავმან პაატა ხერხეულიძე და ძე მისი ავთანდილ, ელია დიასამიძე და პაპუნა ვაშაყიშვილი, ხოლო ზურაბ და ანდუყაფარ მოვიდნენ და დადგნენ პირსა არაგვისასა. მაშინ გაგზავნეს კაცნი და იხმნეს სრულიად ქართველნი მუნ და ვითარცა მოვიდნენ ქართველნი, მაშინ ზურაბ ერისთავმან იდუმალ მოიხმო ქართველნი და უთხრა ესრეთ, ვითარმედ: „ჩვენ შააბაზ ყაენისგან ასრე გვაქვს დაბარებულობა, რომე კახნი ხომ დავხოცეთ და ქართველნი, ვინცა ვინ ხართ, აგყაროთ და ყაენს გაუგზავნოთ. და აწ ჩუენ ამას ვარჩევთ, რომ ქვეყნის გაოხრება სწადიანთ ყიზილბაშთა და მოდით შევიფიცნეთ, მივიდეთ და ამოვსწყვიტოთ ყიზილბაშნი და ნუ წავახდენთ საქართველოსა“.

„და რა ესმა ქართველთა, განცვიფრდნენ დიდად და შეწუხდენ და მისცეს ზურაბ ერისთავს პირობა და შეჰფიცეს საშინელად რომ „რასაც თქუენ გვიბრძანებთ იმას ვიქთო“.

„და მაშინ შეიყარნენ ქართველნი და ზურაბ ერისთავი, აცნობეს დიდს მოურავსა და მივიდნენ გათენების ხანსა, დაესხნენ ყიზილბაშთა ხოლო მოურავი დიდად სახელოვანი იყო მას ღამესა, მოვიდა მოურავი და მოკლა თვისი შუბითა ყორჩიხა-ხან, და შვილმან მისმან ავთანდილ მოკლა ყორჩიბაშის შვილი. და დაუშინეს, ამოსწყვიტეს ქართველთა სრულიად ყიზილბაშნი. ესრეთ მისცა ძლევა ღმერთმან ქართველთა და გაემარჯუათ: ამოსწყვიტეს, გააქციეს, და იქმნა გამარჯუება დიდი. და რა გაიქცნენ ისინი, გამარჯუებულნი ქართველნი წარვიდნენ ფეიქარ-ხანზედ, რომელი იჯდა კახეთს, რამეთუ ამას ფეიქარ-ხანს ჰყვანდა ცოლად ბატონიშვილი ლელა, და უნდოდათ დასხმოდნენ თავსა ფეიქარ-ხანს და მოეკლათ, და ბატონიშვილი ლელა გამოერთმიათ და ზურაბ ერისთავისათვის მიეცათ. და რა წარვიდნენ, მაშინ იგრძნო ფეიქარ-ხან და წარვიდა გაქცეული. გამოუდგნენ და სდევეს ბარდამდი და ვერღარა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მიეწივნენ. მაშინ მოარბივეს ქართველთა ბარდა და განძა, დაიავარყვეს და იშოვეს მრავალი და წამოვიდნენ და წარმოიღეს“.

„და გაუგზავნეს ბატონს თეიმურაზს კაცი გონიას და იხმეს თეიმურაზ. მოიყვანეს და კახეთს გააბატონეს“.

„და იყო მაშინ თავი და უფროსი კაცი მოურავი და ყოველნი ქართველნი მას მორჩილებდნენ, რამეთუ თვით ზურაბ ერისთავი და ვინცავინ დიდნი კაცნი იყვნენ ქართლისანი, დიდს მოურავს ქეშიკში უწვებოდნენ და ყმურად მონებდნენ მას“.

როგორც ვხედავთ, ბერი ეგნატაშვილი ძუნწად, მაგრამ ზუსტად გადმოსცემს მარტყოფის ომის მსვლელობას, მიუთითებს გიორგი სააკაძის დიდ ორგანიზატორულ როლზე.

ძუნწად აღწერს ბერი ეგნატაშვილი მარაბდის ომის მსვლელობასაც. ვინ მეთაურობდა ჯარს, რატომ არ მიიღეს სააკაძის გეგმა — ყველაფერი ეს გამოტოვებულია, მაგრამ როგორც კეთილსინდისიერ მემატიანეს შეჰფერის, დამსახურებას არ უკარგავს სააკაძეს.

„და იმდღინდელი მოურავის ნაქ�ომი და საქმენი პირველთა გმირთაგანცა არა თქმულ არს, რაც იმ დღეს მოურავმან სახელი და ომი ქმნა“.

შემდეგ იწყება ე. წ. პარტიზანული ბრძოლების ეპოპეა გიორგი სააკაძის ხელმძღვანელობით.

„და რა მივიდა მოურავი მოსტევს მაშინ შემოიყარა, რაც გადარჩომოდა, ჯარი თვისი. და მას ჟამსა გამოსულიყვნენ ქალაქის ციხიდამე მრბეველნი თარეში თათარნი და ლისი მოერბიათ, მაშინ წარვიდა მოურავი, რამეთუ ლისი იმისი იყო, ბატონის წყალობა, მივიდა მოურავიცა სამოცის კაცითა და შეება გულმესისხლედ და ამოსწყვიტა. ღმერთმან გამარჯუება მისცა და მოსრა კაცი შვიდასი, გააქცია, ამოსწყვიტა და ცოლშვილს კაცი უჩინა და სამცხეს გაგზავნა, თვით განვიდა, წიწამურის გზები ჩახერგა და ღართისკარიც შეუკრა თვით და მუნ მიმავალი ყიზილბაშნი დახოცა და ამოსწყვიტა“.

შემდეგ კი ქსნის დიდი, სახელოვანი ბრძოლა.

„მაშინ პირობა მისცეს ზურაბ ერისთავმან, იესე ერისთავ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მან და მოურავმან გიორგი და ერისთავის ძმამან და შეკრეს ქსანზედ გზები, დახუდენ, ამოსწყვიტეს ასე, რომე იმისთანა გამარჯუება არ თქმულ არს. მოსრეს ესრეთ, რომე ქსანი შეიღება სისხლითა და სისხლის ფერად დიოდა და მაშინ კარგად იყო ხოსრო მირზა: ხოლო ქალი ვერ წაართუეს, სხუანი ჯარნი და სპანი ამოსწყვიტეს და სრულად წაართვეს სალარო და ბარგი, მოვიდა ხოსრო მირზა და მოიყვანა ქალი ყორჩიბაშთანა".

„ხანსა რამდენსამე უკანა, გაგზავნა ყორჩიბაშმან ჯარი მოურავის თავდასასხმელად, მაშინ მოურავი მთაზედ იყო სანადიროდ და გარდმოხედა და ნახა ყიზილბაშის ჯარი, რამეთუ ასპინძა ავსილიყო ჯარითა. მაშინ შემოუტივა მოურავმან და მისცა ძლევა ღმერთმან და ამოსწყვიტა თათრის ჯარი, მრავალი იმათიც დააყრევინა, თვარემ, მათი ვერა წაიღეს რა და წავიდნენ გაქცეულნი".

„მაშინ ხერთვისის ციხე და სხუანი რამდენნიმე სამცხის ციხენი ყიზილბაშთ ეჭირა, მივიდა მოურავი და აღიღო ციხე ხერთვისისა და სხვანი ციხეები და შინამყოფნი ყოველნივე ამოსწყვიტა".

„ხოლო ყორჩიბაშმან გაამაგრა ციხე ტფილისისა და დააგდო მუნ სვიმონ მეფე ქრისტეს აქეთ... და თვით ყორჩიბაში გაბრუნდა, წარვიდა და წაიყვანა ქალი თანა და ვითარცა წარვიდა ყორჩიბაში, სვიმონ მეფე ვერ გამოვიდოდა ციხიდამ და ვერც პატრონობდა ქართლსა".

ასეთ დღეში ჩააგდო ყორჩიბაში და სვიმონ მეფე სააკაძემ.

„მაშინ კუალად მოვიდა მოურავი და ზურაბ ერისთავმან კუალად დაიპყრეს ქართლი და დასუეს კუალად მუხრანის ბატონი ქაიხოსრო უფროსად. და იგინივე პატრონობდნენ ქართლსა".

შემდეგ მოთხრობილია ბაზალეთის ომის ამბები. ბერი ეგნატაშვილი არც ერთ მხარეს არ ამტყუნებს, არც ამართლებს, მხოლოდ ომის მსვლელობაზე გვაწვდის ცნობებს.

თურქეთში წასული სააკაძის საქმიანობაზე ერთ ასეთ ცნობას გვაწვდის ბერი ეგნატაშვილი:

„ხოლო მოურავმან გმო სჯული თვისი და იქმნა მაჰმა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიან და სთხოვა ჯარი ხონთქარსა და დააპირა, რომ წავალ და დავიჭერ ქართლსა და სულ გავათათრებო და დაგიმონებ ყმათაო“.

ბერი ეგნატაშვილის ახალი ქართლის ცხოვრებიდან ნურც ეს ცნობა დაგვრჩება უყურადღებოდ — ნურაფერს გამოვაკლებთ გიორგი სააკაძის მამხილებელ არგუმენტებს.

ბერი ეგნატაშვილის ტექსტს არაერთხელ მივუბრუნდებით, როდესაც ცნობების ანალიზს შევუდგებით. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მიუხედავად ზოგიერთი ფაქტის არასწორად წარმოდგენისა, მიუხედავად ძუნწი თხრობისა, ბერი ეგნატაშვილი მაინც ობიექტურად მოგვითხრობს მოვლენებზე.

დიდი გეოგრაფი ვახუშტი ბაგრატიონი, პირიქით, არ ერიდება თავისი კომენტარი გაუკეთოს ამა თუ იმ ფაქტსა და მოვლენას; ფაქტებს არ მალავს, მაგრამ საკუთარ დამოკიდებულებასაც აშკარად ამჟღავნებს. ვახუშტი ბაგრატიონს გამოკვეთილი პოზიცია აქვს. იგი არასიმპათიურადაა განწყობილი სააკაძის პიროვნების მიმართ. როგორც დიდ მკვლევარს ეკადრება, კეთილსინდისიერად აღნუსხავს სააკაძის მიერ მოხდენილ დიდ საქმეებს, მაგრამ არც ერთ შემთხვევას არ უშვებს ხელიდან, საგანგებოდ შეეხოს მის ნაკლს. აქ თავს იჩენს თეიმურაზ პირველის შთამომავალთა ზეგავლენით ისტორიკოსების მიერ აღებული კურსი სააკაძის პიროვნების ნაკლის გაზვიადებისა და დანაშაულის მიწერისა. ერთი შეხედვით, თითქოს დაცულია სამართლიანობა — ვახუშტი ბაგრატიონი და სხვა ისტორიკოსები, რომელთაც აშკარად არ ახატიათ გულზე საკაძე — არც კარგს უკარგავენ დიდ მოურავს, არც ავს. მაგრამ როგორც კი დააკვირდებით მათი მსჯელობის სტრუქტურას, მაშინვე ცხადი გახდება, თუ რა მონდომებით მსჯელობენ ისინი სააკაძის შეცდომებზე და რა ზუსტად, მაგრამ რა მშრალად აღრიცხავენ იმ მასშტაბურ ომებს, სააკაძის მეთაურობით გადახდილთ, რომელთაც შესძრეს იმდროინდელი აღმოსავლეთის ისტორია, რომელთა წყალობითაც აღმოსავლეთ საქართველო სრულ ფიზიკურ განადგურებას გადაურჩა.

ვახუშტი ბაგრატიონი, ერთის მხრივ, აღნიშნავს გიორგი სააკაძის ღირსებებს:

ეროვნული ბიბლიოთეკა

„ესე მოურავი გიორგი იყო მხნე, ახოვანი, ძლიერი ძალთა და შემმართებელი, უშიში...“

და იქვე:

„მცბიერი, მჩურჩნელი და უნდო“.

თანაც დასძენს:

„ესე მარადდღე თვითეულთა კაცთა ფურჩვნიდა და არა დაცხრებოდა. იხილა ესე მეფემან და აუწყა მოურავსა: „რა არს რომე არ დასცხრები ფურჩვნად, ანუ რაი გნებავს ყოფად“.

ამ გაუგებრობის ახსნისას ვეცდები სწორად გაირკვეს, „ფურჩვნა“ ვისი ან რისი ინტერესებით იყო ნაკარნახევი, მაგრამ ფაქტია, რომ ვახუშტი ბაგრატიონის ტექსტი აშკარად საakაძის საწინააღმდეგოდ მეტყველებს.

ვახუშტი ბაგრატიონი კეთილსინდისიერად აღნიშნავს თათარხანის წინააღმდეგ საakაძის ბრძოლის დიდ მნიშვნელობას, იმაზეც მიუთითებს, რომ ტაშისკარის გადამწყვეტი ომი, მის შემადგენელ ბრძოლებთან ერთად საakაძის მეთაურობით მოხდა და დასძენს:

„ამა ომსა შინა ფრიად მხნედ გამოჩნდნენ მეფე ლუარსაბ და უმეტეს მოურავი“.

როგორც კი ვარაუდებზე მიდგება საქმე ან ისტორიულ ფაქტებს იქით ნაგულისხმევ ადამიანთა ურთიერთობაზე, ვახუშტი ბაგრატიონი მაშინვე მიუთითებს საakაძის რაღაც ფარულ, არაკეთილშობილურ ჩანაფიქრზე:

„ხოლო შემოქცეული მეფე ისტუმრა მოურავმან, რომელი აქუნდა მ ა ნ კ ი ე რ ე ბ ა გულის წინათქმულთათვის და ჰყვა და შ უ ე ნ ი ე რ ი და კეკლუცი. იტყოდა „ვაჩვენო იგი მეფესა და უკეთუ მესიძოს, რა იგი მნებავს, ვყო და უკეთუ არა, ვსცნობ, რამეთუ მართალ არს თქმულნი იგი წინანი“.

ხოლო, როდესაც ლუარსაბმა საakაძის დაზე დაქორწინება გადაწყვიტა, ვახუშტი ბაგრატიონი კომენტარს აკეთებს:

„ესე მოურავმან უარი თქვა მცბიერობითა“.

აქაც „მცბიერობა“ დაბრალდა საakაძეს.

საინტერესოა, ვახუშტი ბაგრატიონს არ ავიწყდება ისიც, რომ ბააკა ხერხეულიძისაგან გაფრთხილებული საakაძე „ჩულიანს“ ცხენზე შეჯდა. კონტექსტში სასიკვდილოდ განწირუ-

ლი ტაშისკარის ომის გმირი, ჩულიან ცხენზე ამხედრებული და გაქცეული, აშკარად დამცირებისათვის არის გამეტებული მკვლევარის მიერ.

კიდევ ერთი ძვირი სიტყვა სააკაძეზე:

„და მიერთაგან აზრახებდა ყეენსა მოურავი დაპყრობად ქართლისად. არამედ მას ვინაითგან გულად ედვა დაპყრობა და გამაჰმადიანება ქართლისა, გამოუტევნა ნუგზარ ნიჭითა და მოურავი დაიპყრა მუნ ჟამამდე“.

ვახუშტი ბაგრატიონი არ არღვევს მოვლენების თანამიმდევრობას. ბერი ეგნატაშვილის მსგავსად ისიც გადმოსცემს მარტყოფის ომის წინარე ამბავს, შათირის მოკვლას, უსტარის პოვნას, აჯანყების დაწყებას, სააკაძის ორგანიზაციას, ომის მომზადებას, ყორჩიხა-ხანის მოკვლას და ყიზილბაშთა სრულ გაქცევას. ამ ომის დასასრულს ვახუშტი ბაგრატიონი საგანგებოდ აღნიშნავს:

„(გარნა თუმცა არ ეხილა მოურავს წიგნი იგი შიკრიკისა, აყრილიმცა იყო ქართლი. გარნა იხსნა ღმერთმან ერი თვისი ესრეთ)“.

ერთი სიტყვით, ვახუშტი ბაგრატიონი აღნიშნავს ჭეშმარიტებას, — რომ მარტყოფის ომი არ გადაეხადა გიორგი სააკაძეს, ქართლს უთუოდ აყრა და გადასახლება ელოდაო, რომ ამ ბრძოლით ქვეყანა გადაურჩა დიდ საფრთხეს. მაგრამ იქვე მიუთითებს, სააკაძეს ხელთ რომ არ ჩავარდნოდა შაჰის უსტარი, ქართლი აიყრებოდა, ე. ი. სააკაძე არ აჯანყდებოდაო!!!

მარტყოფის ომში, ქსნის ხეობაში, ლისის ტბასთან სააკაძის საარაკო მხედართმთავრულ ბრძოლებზე ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობებს არ მოვიტან, რამდენადაც იგი არსებითად ემთხვევა ბერი ეგნატაშვილის მონათხრობს. რაც შეეხება იმ ბრძოლებს, რაც არ აღუნუსხავს ბერი ეგნატაშვილს და რაზეც ვახუშტი მიუთითებს, მათი შეხსენება აუცილებელია:

„ხოლო მოურავმან განამაგრა ციხენი კიკანათბერი, ალისა, სურამის, კეხვისა და წარვიდა სამცხეს, რამეთუ მუნ ჰყვანდა დედაწული თვისი“.

სააკაძის დახასიათებას ვახუშტის ცნობებიდან კიდევ ემეტება შემდეგი:

„ხოლო მოურავი იყო სამცხეს, შემდგომად მივიდა იმერეთს გიორგი მეფისა თანა, მერმე ისტუმრა ლევან დადიანმან, მუნიდამ შემოვლო კუალად იმერეთი და მოვიდა სამცხესვე“.

ვახუშტი ბაგრატიონი არ აღნიშნავს რა მიზნით იმოგზაურა სააკაძემ იმერეთ-სამეგრელოში, სხვა წყაროებიდან კი ვიცით, რომ იგი სამხედრო ძალებს ეძებდა სპარსელთა წინააღმდეგ.

შემდეგ კვლავ ვახუშტის ცნობით:

„კუალად ჟამთა ამათ არა მოსცეს დუალთა ბეგარა მოურავსა. გარდავლო სპითა მოურავმან ზეკარა, შთავიდა და მოსრნა ურჩნი და ყვნა კუალად მებეგრედ და მოვიდა ქართლს“.

შემდეგ:

„კუალად მელიქი სომხითისა ათაბეგ და ზაქუმ ერთგულებდნენ ყეენსა; მიუხდა ამას მოურავი, ხოლო იგინი ივლტოდნენ და წამუარნა დედაწულნი და ქონებანი და წამოვიდა“.

შემდეგ:

„არამედ ქაიხოსრო ბარათაშვილი მოყურობდა როსტომ სპასალარს და უვლინებდა როსტომ საგანძურს მრავალსა, ამისთვის არა ერჩდა მოურავსა. კუალად მოიყვანნა ამან ხუთასნი მეთოფენი ყიზილბაშნი და შეაყენა ბირთვისის ციხესა შინა. ესე შეუძნდა მოურავსა და დილას ერთსა დაეცა ტბისს და შეიპყრა ქაიხოსრო და ხოსია ძმა მისი მის თანა. მაშინ ქაიხოსროს გამოაყვანინა ყიზილბაშნი ბირთვისიდამ და მოწყვიდნა ხუთასნივე და ხოსია პატიმარ-ჰყო ციხესა შინა კიკანათ ბერს“.

და კიდევ:

„კუალად ეთქუა მუქარა ქუელსა წერეთელს მოურავისა. მიუხდა მოურავი და მოწუა მამული მისი. წამოსულს მოურავს ეწია ქუელი და ბრძვეს ურთერთს, არამედ მოურავმან განაწონა სამნი ისარნი მკერდსა და ივლტოდა ქუელი. ხოლო მოურავი მოვიდა გამარჯვებული“.

სხვა წყაროებისა და გიორგი სააკაძის სახელზე გაცემულ წყალობათა სიგელების მიხედვით ხერხდება კიდევ რამდენიმე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დამსახურების დადგენა, კერძოდ, გიორგი X მხარდამხარ თურ-ქების წინააღმდეგ დიდი გმირობის გამოჩენა, რის გამოც სწრაფად დაწინაურდა ახალგაზრდა სააკაძე. უფრო მოგვიანებით დაღესტნელი ლეკების დასჯა საქართველოზე გაუთავებელი თავდასხმების გამო.

რაც შეეხება სააკაძის ბრძოლებს საქართველოს გარეთ ირანისა და თურქეთის სამსახურში ყოფნისას, ისინი უფრო იმისათვის გამოგვადგება, რომ კიდევ ერთხელ ვიწამოთ მისი არაჩვეულებრივი მხედართმთავრული ნიჭიერება. ყველაფერი, რაც სააკაძის პიროვნებას უშუალოდ უკავშირდება, ცხადია, თანამიმდევრობით გადმოიცემა წიგნში. ჯერ ჩვენ დიდი შუქისა და სულის ამაფორიაქებელი ზოგიერთი ჩრდილის თანაარსებობას აღვადგენთ ამ ამონაწერებით — ეს მიზანი არ მინდა დაგვავიწყდეს. არ მინდა ,მკითხველს მოეჩვენოს, თითქოს უკვე ყველაფერი მნიშვნელოვანი მოისმინა ამ წყაროებიდან ამოწერილი ცნობებით. ყველაფერი მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ იქნება გარკვეული, როდესაც ცნობების ლოგიკას მივუბრუნდებით უამრავი მკვლევარის თვალით, როდესაც მათ ნაშრომში გაფანტული დაკვირვებების, მოსაზრებების თავმოყრითა და ღრმა შეცნობით გამოვიტანთ უფრო ზუსტ დასკვნას, როდესაც შეეცდებით წავიკითხოთ იმ დროის სული, დიდი წინაპრის აშკარა და ფარული ზრახვანი, შთამომავლობის პოზიცია, მისი გამომკვებავი ინტერესები და სულისკვეთება, დიდი შვილისადმი დამოკიდებულების კულტურა და შინაარსი — საკუთარი ეროვნული ასპარეზის კანონებით განსაზღვრული დამოკიდებულების კულტურა.

ახლა კი წყაროთა ხმას მოვუსმინოთ.

არჩილ მეფე:

„ესე საქმე მოურავმან უცხო ქმნა და საკვირვალი“ — წერს არჩილ მეფე სააკაძის მიერ სამშობლოს ხსნისა და პაატას შეწირვის ფაქტზე — პოემაში „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთველისა“ და მიუხედავად იმისა, რომ ნაწარმოები თეიმურაზ პირველის პოეტურ და პოლიტიკურ მოღვაწეობას ეძღვნება, არჩილი გვერდს არ უვლის თეიმურაზის პოლიტი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კური მოწინააღმდეგის — სააკაძის დამსახურებას, სინამდვილეს არ უკარგავს შთამომავლობას. მართალია, მას ზღუდავს პირველ პირში განვითარებული თხრობა. ალაპარაკებს რა თეიმურაზს, პოეტი თავის თავს უნებურად აყენებს არახელსაყრელ მდგომარეობაში. მართლაც, ხელოვნური ელფერი ექნებოდა თეიმურაზის მხრივ სააკაძეზე იმაზე მეტის თქმას, რაც ამ პოემაშია თქმული. მეფის პირით წარმოთქმულ შეფასებებში არჩილმა გვიჩვენა თეიმურაზის კეთილსინდისიერებაც და სააკაძის დამსახურებანიც.

დაასკვნეს და გამოგზავნეს ამ მიზეზით სულ ესენი,
აწ უყურეთ მოურავსა, ვით შეჰყაროს მძიმე სენი!
ზურაბს თურმე იქივ უთხრა: „ვერ სჭვრეტ არის რის მთესენი?
მე სხვა რამე გამიგია, ხმალი აქავ მოლესენი“.

იქვე თეიმურაზის პირით კახეთის ამოწყვეტაში არჩილი სააკაძის უნებურ მონაწილეობაზე მიუთითებს. უფრო სწორად, არჩილმა არ აუარა გვერდი იმ ფაქტს, რომ ბაგრატიონები და თავადთა ერთი ნაწილი კახეთის ამოჟლეტაში სააკაძესაც ადანაშაულებდნენ.

ამას მოსდევს თეიმურაზის მიერ დახასიათებული სააკაძის დიდებული გეგმის შინაარსი. ხოლო შემდეგ:

სულ ქართველნი შეაფიცეს, რა ეს საქმე დააპირეს,
ანდუყაფარ არაგვზედა მიიყვანეს, დაიჭირეს,
მოურავი ლაშქარშიგან იყო, მათცა მუნით ირეს,
აწ უყურეთ მას ლომგულსა და ოთხთ მოყმეთ ვით იგმირეს!

პაატა ხერხეულიძე, ავთანდილ ძითა თვისითა,
ელია დიასამიძე, პაპუნა ვაშაყისითა,
ოთხის კაცითა ესე ქნა, რას ეჭვ იქმოდა ასითა!
ამის მქმნელ კაცსა სხვა ვინმე, ვით შევუდარო ფასითა?!

შემდეგ აღწერილია ბრძოლის მსვლელობა და ისევ გიორგი სააკაძის დიდი მამულიშვილობის სრული შეცნობისა და აღიარებით გამსჭვალული სტრიქონები:

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ესე საქმე მოურავმა უცხო ქმნა და საკვირველი,
ვით შემართა ამ საქმესა, არის თუცა გულად რვალი!
ეს ყველასგან უძნელეა, სხვა სახელიც ქნა მრავალი.
უსაცილოდ მართალია, არ ტყუილი, არ საკრძალი.
სახელისთვის მათ ცოლშვილი ორთავ დასთმეს, ეს იცოდეთ!
ვინ არ მიჰყვეთ მათ საქმესა, არ იცით რომ დიდად სცოდეთ?
რჯულისა და ქვეყნისათვის რა იქნების, რასაც ჰყოფდეთ?
აწც ეს ქმენით, ქართველებო, ანდერძსავით შვილს ეტყოდეთ.

არჩილის პოემის გმირი თეიმურაზ პირველი შთამომავლობას ანდერძად უგდებს სააკაძის თავგანწირული გმირობის წესს.

შემდეგ თეიმურაზ პირველის მოწვევა ტახტზე, ყორჩიბაშის მოსვლა დიდი ჯარით, მოურავის გონივრული გეგმის უარყოფა მოშურნე თავადთა მიერ, ბრძოლის მსვლელობა.

ბაზალეთის ომის გამო თეიმურაზ პირველი, ცხადია, სააკაძეს ამტყუნებს:

მოურავი ვეღარ დადგა, ახლა ხონთქარს მიაშურა,
ვერ ქნა კარგად ორგულობა, ვერ ომი და ვერა შურა,
ხვანთქარმა სცა მწვედ პატივი და წყალობა არ უშურა,
ერთს თავს ვეზირ გარდაისად მას წინ დგომით სხვად ეშურა.

იოსებ თბილელის „დიდმოურავიანი", ერთხანს უნდობლობას იწვევდა, რაკი მისი ავტორი გვარად სააკაძეა, თანაც მიიჩნევდნენ მოურავის ძმისწულად. ბოლო ხანებში გაირკვა, რომ იგი მხოლოდ მოგვარედ, შორეულ ნათესავად მოხვდებოდა გიორგი სააკაძეს. რიმა ფირცხალეიშვილი თავის ნაშრომში — „დიდმოურავიანი" და მისი ავტორი" კარგად ასაბუთებს ყოველივე ამას. ხოლო ცნობილი მკვლევარები გიორგი ლეონიძე და სარგის ცაიშვილი ერთხმად ადასტურებენ, რომ იოსებ თბილელის „დიდმოურავიანი" სანდო წყაროა, რამდენადაც სხვა ისტორიული წყაროებით იგივე ირკვევა, რაც ამ პოემაშია თქმული. განსხვავება ძალზე უმნიშვნელოა, არაარსებითი. პოემის ქსოვილზე საგანგებო დაკვირვება დაგვარწმუნებს, რომ სააკაძის საყვედური მისი ამაგის დაუფასებლობის გამო სულაც არ გულისხმობს სხვათა დამსახურების უარყოფას. პირიქით, პოემაში ავტორი შემთხვევას არ უშვებს ლუარსაბისა და თეიმურაზის შესაქებად. საყვედური მხოლოდ ორიენტაციას ეხება, რომელიც ავალდებულებდა ქართველ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეფეებს დასაყრდნობად ტაშისკარისა და მარტყოფის რომების ავტორი, დიდი მხედართმთავარი გიორგი სააკაძე აერჩიათ, ან საკუთარი ციხე-კოშკებზე მზრუნველი დიდგვაროვანი თავადების კოჰორტა, ამ საყვედურის გამოთქმის უფლება კი, ნამდვილად აქვს დიდ მოურავს. მე ერთი წუთითაც არ ვამცირებ „დიდმოურავიანის" როგორც ისტორიული წყაროს მნიშვნელობას, პირიქით, როგორც გარკვეულია და დადასტურებული, იგი შესანიშნავი სიზუსტით გადმოგვცემს ფაქტებს, მაგრამ წყაროები სააკაძის დამსახურებაზე ისედაც ბევრია და მოდით მაინც „დავსაჯოთ უნდობლობით" დიდი მოურავის მოგვარის ნაწარმოები დროებით. ამდენად არ მოვიტან სააკაძის დამსახურებაზე იქ თქმულ უამრავ მადლიან სიტყვას. გავიხსენოთ მხოლოდ საკუთარი თავისადმი მიმართული საყვედური, რასაც სააკაძეს ათქმევინებს ავტორი.

ირანში გადახვეწის თაობაზე იოსებ თბილელი სააკაძეს ალაპარაკებს:

> მათ მივაბარე ცოლ-შვილი, დადგნენ კარ გარიგებითა,
> წავედით, გზაზე მივდივართ, ამოდ და ჩვენის ნებითა,
> ესე მეც ვიცი იქ წასვლა ვერა ვჰქენ კაის ცნებითა:
> დგომა და წასვლა ორივე შემქმნია ბოლოს სნებითა.

როგორც ითქვა, XVIII საუკუნეში არსაიდან არ ისმის სააკაძის დასაცავად ხმა, მხოლოდ „დიდმოურავიანის" გადამწერები არ მალავენ მისი სახელისადმი მოწიწებას მინაწერში.

თავისთავად იგულისხმება, რომ თეიმურაზ პირველის შთამომავლობა სააკაძის პიროვნების მიმართ კეთილად ვერ იქნებოდა და არც იქნებოდა განწყობილი. მხოლოდ ისტორიის დიდი, ჯიუტი ფაქტები, დაკავშირებული სააკაძის სახელთან, აისახა წყაროებში, აღინუსხა მისი დიდი საქმეები კომენტარის გარეშე. თავისი თავის ანაბარად დარჩენილი ფაქტები ქმნის მკვრივ ლოგიკას, რასაც ვერ შლის ვერც მტრული განწყობილება, ვერც კეთილმოსურნე შთამომავლობის დამოკიდებულება. ისტორიკოსთათვის ნაცნობი განწყობილებაა ეს განწყობილება. მემატიანეთა ტენდენციურობა ახალი ამბავი არ არის, მით უმეტეს, რომ ქართველი მემატიანენი ამ დროის ფაქტებს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არ ამახინჯებენ, ფაქტების სამყაროში ისინი ობიექტურნი არიან. სუბიექტურნი ჩანან პიროვნებასთან თავიანთ დამოკიდებულებაში. ეს გასაგებიცაა — ან თეიმურაზ პირველის მიმართ უნდა გამოეჩინათ მოყვრული დამოკიდებულება ან მოურავისადმი. მარაბდის ომის შემდეგ ისინი ხომ საუკუნო მტრებად დაშორდნენ ერთმანეთს. სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში სასიკვდილოდ შეერკინენ კიდეც. ამ ეპიზოდს აქვს განუსაზღვრელი მნიშვნელობა:

„მერმე მოვიდა მოურავი, ჰკრა ბატონს თეიმურაზს ლახტი ბეჭსა ზედა, არღარა დაადგა და წარვიდა“.

ყურადღება მივაქციოთ ამ ეპიზოდს, მეფეს დაჰკრეს ლახტი! ომმა რომ კომპრომისი არ იცის, ეს ერთი მხარეა, რაკი ომი გაიმართა, დანდობა გამორიცხულია — სისხლი იღვრება და ერთმანეთზე სასიკვდილოდ მიიწევენ. მარტყოფისა და მარაბდის ომების გმირი მეფეზე განაწყენებულია, მთელი არსებით არის აღშფოთებული და პირისპირ შეყრილ მეფეს რომ ლახტი ჰკრა, ამაში მოულოდნელი რა უნდა იყოს. მაგრამ მეფეს ჰკრეს ლახტი — ჰკრა დიდმა მოურავმა — დიდმა საქმით, მაგრამ არა გვარიშვილობით, თვით თავადთა თანასწორიც არ ყოფილა იგი გვარიშვილობით. და ბაგრატიონთა დინასტია, ცხადია, ეგრე ადვილად ვერ მოინელებდა ამ შეურაცხყოფას, ვერც თეიმურაზი, ვერც შთამომავალთა მეხსიერება. მათი ხსოვნა ვერ შეეგუებოდა აღზევებული აზნაურის, ახლად გამომცხვარი თავადის იქამდე მისვლას, რომ მირონცხებული მეფისათვის ლახტის კვრა გაებედა თუნდაც ასეთ სიტუაციაში ეს ფსიქოლოგიური მოვლენაც არის ამავე დროს. ბევრს, ძალიან ბევრს ამბობს ისიც, რომ სააკაძემ ლახტი ჰკრა, ხოლო შემდეგ „არღარა დაადგრა და წარვიდა“.

მაგრამ ბაგრატიონს ჰკრეს ლახტი!

თვით ეპისკოპოსი სასტიკად დაისაჯა ვახტანგ გორგასლის შეურაცხყოფის გამო. ახლა საუკუნეობით განმტკიცებული მეფეთა ინსტიტუტის ავტორიტეტი მოვიგონოთ და მეფის შეურაცხყოფა რამდენად მოუთმენელი იქნებოდა დინასტიისათვის, ეს ცხადზე ცხადი გახდება ჩვენთვის. დაუჯერებელია, მეცნიერებს ანგარიში არ გაეწიათ თეიმურაზ პირველის შთა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მომავალთათვის, რომლებიც XVIII საუკუნეში ისხდნენ ქართლისა და კახეთის ტახტზე. ამის გამო, განა მათ კეთილსინდისიერებაში უნდა შევიტანოთ საერთოდ ეჭვი? არა, მათი განწყობილებისა და დამოკიდებულების სუბიექტურობა უნდა დავინახოთ, ეს კი გარკვევით ჩანს. სააკაძესთან დაკავშირებული ფაქტები და მოვლენები ლოგიკის ანაბარაა მიტოვებული. დამოკიდებულების ტალღები არ ათბობს მას. თბილი განწყობილება დიდი მოურავის მოწინააღმდეგეთა მხარეზეა XVIII საუკუნეში.

მაგრამ, ერის ხმა არ ისვენებს, დაჟინებით ესწრაფვის სიცხადეს და XIX საუკუნეში სააკაძის ფენომენი ფიქრიდან მოუცილებელი საგანი შეიქნა. ის, რაც გაურკვევლობის ბურუსით იყო მოცული, შიგნიდან დრტვინავდა და ტენდენციური მოწინააღმდეგეების მიერ მიწერილი ცოდვების ჩამოშორებას მოითხოვდა. ისევ სააკაძის შორეული შთამომავალი შეაწუხა დიდი მოურავის პრობლემამ, მან სთხოვა ისტორიკოს პლატონ იოსელიანს, დაეწერა წიგნი მარტყოფის ომის ავტორზე.

ამ წიგნს ერთი რამ ეტყობა აშკარად: პლატონ იოსელიანი ერთგვარი შიშით შესდგომია წიგნზე მუშაობას:

„თქვენ ისურვეთ გქონოდათ თქვენი წინაპრის დიდი მოურავის გიორგი სააკაძის ისტორია, და არ შეუშინდით იმ ფიქრს, რომ საქართველოს მატიანეებში ესოდენ განთქმული მისი სახელი დაკავშირებულია სისხლიან საქმეთა საზარელ მოგონებებთან“.

დავაკვირდეთ ამ ნაწყვეტში ჩადებულ აზრს. პლატონ იოსელიანი გაკვირვებულია შემოთავაზებული წინადადებით („და არ შეუშინდით“), მაშასადამე, მისი ღრმა რწმენით, ძალიან საშიში იყო ფიქრი და წერა, რადგან ბევრი ბნელი საქმე გამოვლინდებოდა სააკაძისა (სხვას რას უნდა ნიშნავდეს ეს „და არ შეუშინდით“). როგორც ჩანს, და აშკარად ჩანს, თვით პლატონ იოსელიანსაც, სანამ წიგნზე მუშაობას შეუდგებოდა, სულ სხვაგვარი (ცუდი!) წარმოდგენა და შეხედულება ჰქონდა სააკაძის პიროვნებაზე. მაგრამ შემდეგ, როდესაც ერთმანეთს შეუჯერა მის ხელთ არსებული ცნობები და მონოგრაფიის წერა დაიწყო, თვალნათლივ დაინახა, რომ ისტორიული ფაქტე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბი და მოვლენები არ იძლეოდნენ იმის საბაბს, ამდენი დაბნეული
შაული და შეცდომა დაეკავშირებინათ სააკაძის სახელთან. ზე-
მოთ მოტანილი ნაწყვეტიდან უფრო ის ჩანს, რომ შიში ამ
საგნისა რამაზ დიმიტრის ძე თარხან-მოურავს კი არა, თვითონ
პლატონ იოსელიანს ჰქონია და ის დიდი სიფრთხილით შედგო-
მია სააკაძეზე წერას. როდესაც სააკაძის პიროვნებაზე არსე-
ბულმა ცნობებმა და წყაროებმა სრულად უთხრეს სათქმელი,
როდესაც მთელი სიგრძე-სიგანით გაითვალისწინა ამ წყარო-
ების შინაარსი, უპატიოსნესი ისტორიკოსი პლატონ იოსელი-
ანი გატაცებით საუბრობს საინტერესო მოვლენებზე და მხი-
ლების შინაარსის მქონე ასეთ სიტყვებს წაუმძღვარებს წიგნს:

„მაშ ნუ დადუმდება სამართალი და მართებული მსჯავრი
გამოუტანოს იმ საქმეებს, რომელთაც ყველა როდი იცნობს
მათი ნამდვილი სახით“.

და აქვეა მოცემული ავტორის პოზიციაც არჩეული პრობ-
ლემისადმი:

„დაე, თქვენი წინაპრის ბედ-იღბალში ამოიკითხონ ბედი
ალკიბიადესი, იმდენადვე დიდებული რამ იყო თავისი საქმე-
ებით, რამდენადაც პირადად უბედური და დიადი სახელი ათე-
ნელი მთავარსარდლისა, რომელიც გაჭირვებას განიცდიდა მის
მიერვე ამაღლებულ და დიდებით შემოსილ სამშობლოში“.

ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების, მათ გარშემო
დაგროვილი წყაროების შესწავლის შემდგომ პლატონ იოსე-
ლიანს არ დატყობია ყოყმანი, აღენიშნა სააკაძის მრავალი
ღირსება. გავიხსენოთ ზოგიერთი მათგანი:

„სიმამაცესა და ვაჟკაცობასთან ერთად მისმა არაჩვეულებ-
რივმა მჭევრმეტყველებამ და სხვათა დარწმუნების ნიჭმა ყვე-
ლას ყურადღება მიიპყრო და მეფე გიორგი X 1607 წელს და-
უმტკიცა ყველა უფლება, რაც ადრევე ნაბოძები იყო მისი მა-
მის მიერ, თვითონაც უბოძა გლეხები და მიწა-წყალი, აგრეთვე
მოურავის გვარით მიანიჭა თავად-მთავრის წოდება, ე. ი. წო-
დება, რაც ახლანდელ გუბერნატორს უდრის.“

„ეპისკოპოსნი საკურთხევლის წინ ლოცულობდნენ გიორგი
სააკაძის დღეგრძელობისათვის, თითქოს ავიწყდებოდათ ის
საშინელი მსხვერპლი, რაც მოჰყვა მის გაუფრთხილებელ სი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ტყვებს, რამდენსამე წლის წინათ შაჰ აბასთან რომ თქვა: ვიდრე ლუარსაბი ცოცხალია, ქართლში მშვიდობა არ იქნება“.

როგორც ვხედავთ, პლატონ იოსელიანი დიდ ზეგავლენას განიცდის საზოგადოებაში გავრცელებული იმ აზრისას, რისი მიხედვითაც ქართლის აოხრება შაჰ აბასმა თითქოს სააკაძის რჩევით გადაწყვიტა.

შემდეგ:

„ძლევამოსილმა გამარჯვებამ, ხალხის მხსნელის სახელმა არ გააამპარტავნა და არ გაადიდკაცა მოურავი“.

„სოფელ წოდორეთში გაგზავნილმა მეორე რაზმმა მოასწრო თავის დაღწევა მრისხანე მოურავის ლახვრისაგან, რომლის სახელიც იმდენადვე საშინელი გახდა სპარსელებისათვის, რამდენადაც სპარსელთა ძალა საშიში იყო მთელი საქართველოსათვის“.

გიორგი სააკაძე თავადთა წოდებას ეკუთვნოდა. თავადობის დამტკიცება და მოურავად დანიშვნაც გიორგი სააკაძის პირადი დამსახურების შედეგი გახლდათ და ეს ხდებოდა ერთი თაობის თვალწინ. დიდგვაროვანთათვის, რომლებიც თითქოს დასაბამიდან დიდგვაროვნებად მოევლინენ ხალხს, ეს ფაქტიურად გახლდათ აზნაურის დაწინაურება-აღზევება. სააკაძის აღზევება კი ერთსა და იმავე დროს არ უდრიდა დიდგვაროვნობას. სწორედ იმ მიზეზის გამო, რომ ეს აღზევება დროის უმოკლეს მანძილზე მოხდა. არაფერს ნიშნავდა სააკაძის წინაპართა დამსახურებანიც. დიდგვაროვანთათვის ისინი უბრალოდ სახელგანთქმული ერისკაცები იყვნენ. გიორგი სააკაძე კი აგერ, მათ თვალწინ სამეფოს უპირველესი კაცი შეიქნა. მდგომარეობით იგი ყველაზე აღმატებული აღმოჩნდა, თუმცა ეს აღმატებულობა მათ თვალში მაინც შორს იდგა დიდგვაროვნობისაგან. არისტოკრატიის საუკუნეობით განმტკიცებული მდგომარეობა ერთბაშად გათანაბრებასა და გვერდით ამოდგომას, ხოლო შემდეგ თვალშისაცემ აღზევებას ვერც გუობდა და ვერც ითმენდა. ფეოდალურ ინსტიტუტს საქართველოში თავისი წესი ჰქონდა. ეს წესი გვარიშვილობის მიხედვით ანაწილებდა ამა თუ იმ პიროვნების ადგილს. ჯერ კიდევ შორეულ საუკუნეებში დაიწერა კანონი. ივანე ჯავახიშვილს სა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

განგებოდ აქვს შესწავლილი ფეოდალური კიბე და მის-ცა-ფეხურზე თითოეული ერისკაცის ადგილი, ის უმკვიდრესი წესი, რისი დარღვევაც წარმოუდგენელ ამბად იყო მიჩნეული. ეს გახლდათ საუკუნეობით განმტკიცებული ტრადიციაც ამავე დროს, რისი შეცვლაც ისევე წარმოუდგენელი და დაუშვებელი იყო, როგორც ბაგრატიონთა დინასტიის შეცვლა სამეფო ტახტზე. ფეოდალური კიბე, ცხადია, უბრალო ცერემონიის დადასტურება არ ყოფილა. სისხლში გამჯდარი რწმენა და შეხედულებანი კვებავდა მას: დიდგვაროვნობა განიცდებოდა მარადიულ ფენომენად — დავიწყებული იყო ფესვი, საიდანაც ეს დიდგვაროვნობა ამოიზარდა. სწორედ განგებით მონიჭებული ნიჭი და მდგომარეობა ერქვა მას დიდგვაროვანთა თვალში. დავიწყებულ იქნა, რომ ოდესღაც პირადი ღირსებებისა და დამსახურების გამო იქცა მათი წინაპარი ჯერ აზნაურად, შემდეგ თავადად, საერთოდ ფეოდალად. არა, ახლა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი „ფესვებს“ ვერ იგონებდა, მისი მახსოვრობის დიდ სივრცეზე ეს მდგომარეობა ოდითგან არსებულ ფენომენად აღიქმებოდა: ჯავახიშვილი, ციციშვილი, ბარათაშვილი, ქსნის ერისთავი, არაგვის ერისთავი. მუხრან ბატონი... ყველა, ეს გვარი ბაგრატიონთა დინასტიასავით მარადარსებულ და მარადუცვლელ მიკრო დინასტიად დამკვიდრდა ერის ცხოვრების მატიანეში. მათი დიდგვაროვნობა არ ნიშნავდა უბრალოდ გათავადებას, დიდძალი მამულისა და ქონების ფლობას, მათი დიდგვაროვნობა არ ნიშნავდა პიროვნულ ღირსებასაც უკვე, ეს იყო „ღვთით დადგინებული“ დიდგვაროვნული დინასტია, რომლის წრეში მოქცევა ახალ ფენომენს მოკლე დროში არა და არ შეეძლო. პირადი ღირსებით დაწინაურებული, აღზევებული, ამ გზით გათავადებული და გაძლიერებული პიროვნება არა და არ ჩაითვლებოდა მათგან დიდგვაროვნად და არა და არ იგუებდა მის დამეტებას. არა თუ დამეტებას, გატოლებასაც კი. პირადი ღირსებების წყალობით შეიძლებოდა სხვა ყველაფერი დანარჩენის მიღწევა — უპირველესი რაინდის სახელის დაგდება, ადგილ-მამულის შემომტკიცება, მეფის წყალობების მიღება, გამდიდრება, მოურავობა, მთავარსარდლობა, პატივი და დიდება, მაგრამ რო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გორც კი ამ პიროვნული ღირსებებით მიღწეული მდგომარეობა თავის სურვილებს უკარნახებდა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტს, დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი წამსვე მოწინააღმდეგე ბანაკად შეიკვრებოდა. მას არ შეეძლო საუკუნეების მანძილზე განმტკიცებული თავისი მდგომარეობა ვინმესათვის დაექვემდებარებინა. ექვემდებარებოდა მხოლოდ მეფეს, თუკი იგი მის ინტერესებს დაიცავდა, წინააღმდეგ შემთხვევაში მეფესაც გადაუდგებოდა. ეს ბუნებაა უკვე დიდგვაროვნებისა, მისი არსია. მხოლოდ დიდ მეფეს ძალუძს ერთმანეთს შეუთავსოს დიდგვაროვანთა ასეთი ბუნება და პირადი ღირსებებით გამორჩეული პიროვნებების პოზიცია. საქმე იმგვარად მოაწყოს რომ, დიდ პიროვნებას, თუნდაც არა დიდგვაროვანს, თავისი ენერგიის გასაშლელი კალაპოტი მიეცეს და დიდგვაროვანთ სამკვიდრო-სასიცოცხლოდ არ დაუპირისპიროს.

ფეოდალური კიბე, რომლის მზერა სიუზერენისაკენ არის მიმართული და ამ კიბეზე მდგომი დიდებული, ვისაც მხოლოდ საკუთარ გვამზე გადატარებით შეუძლია სხვისი აღზევების მოთმენა, ხასიათდება შეუვალი ფსიქოლოგიით, მტკიცე სულიერი წყობით. ერთბაშად აღზევებით ამ ფსიქოლოგიის გადალახვა წარმოუდგენელი ჩანს.

„ხოლო გუარნი მთავართა მათ ძუელთანი ესენი არიან: ქობულაძე, დონაური, არელმანელი, ბაღუში რომელი იყო ლიპარიტის ძე, მარუშისძე, კახაბერის ძე, ბაკურის ძე, აბულელი, მხარგრძელი, ორბელიანი, ქაჩიბაძე, ვარდანისძე, გამრეკელი, ძაგანის-ძე, ასათის-ძე, კარიჭის-ძე, გაგელი, ფარჯანიანი, ჯუანშერიანი, კავკასიძე, ჯაყელი, ირუფაქიძე, ჩოლოყაშვილი, აბაზაძე, კორინთელი, მახატელი, ნასიძე, შერვაშიძე, ჯავახიშვილი, ბურსელი და სხვანი მრავალნი ერისთავთ ერისთავობით იწერვიან და გუარნი არ წარიწერებიან, ცხადად და საცნობელად“.

აქ დასახელებულ „გუართაგან“ ზოგი თითქმის სავსებით უცნობია. ეს გვარები ან ერისთავობას ეფარებიან, ან საუკუნეთა განმავლობაში მხოლოდ თავიანთ დიდგვაროვნობითს მდგომარეობას განიცდიან „ყოფად თვისად“. ერისთვის საკადრის ასპარეზზე ქვეყნისათვის სამსახურად თავი არ შეუწუხე-

ბიათ. მაგრამ „ძუელთაგანვე“ არიან მთავრები და მთელი მათი (აქამდე ერისთვის უსარგებლო) პოტენცია გადმოხეთქს ერთბაშად, როგორც კი უკარნახებს დიდგვაროვნებს თავის წესს პირადი ღირსებებით აღზევებული, ახალბედა თავადი, როგორც კი იგი წინამძღოლობას იდებს თავს. მთელი პოტენცია!

მათ მეფის კარზე საპატიო ადგილები უკავიათ, ეს ადგილებია: სპასალარი, სახლთუხუცესი, მსახურთუხუცესი, მსაჯულთუხუცესი, მეჯინიბეთუხუცესი, ბაზიერთუხუცესი, ეჯიბი, ეზოსმოძღვარი, მელვინეთუხუცესი, მოლარეთუხუცესი, მეხტუმრეთუხუცესი, ჯუარის მტვირთველი, მდივანი, ფარეშთუხუფესი, ხუროთმოძღვარი, მწერალი...

რაც მთავარია, „ძუელთაგანვე მთავართა გუარისანი“ არიან! ისინი აღიარებენ კიდეც პიროვნების ღირსებებს, დამსახურებებს, მაგრამ დიდგვაროვანთა ადგილას ამ პიროვნების დასმას და სამეფო კარზე იმ ფუნქციის მინიჭებას, რაც ოდითგან დიდგვაროვანთა მდგომარეობას გულისხმობდა, ისინი სისხლით ვერ ითმენენ. როგორც კი ომი ატყდება, როგორც კი კრიზისული მდგომარეობა შეიქმნება, საშიშროებას იგრძნობენ თუ არა, მყისვე თანხმდებიან მთავარსარდლად გიორგი სააკაძე დაინიშნოს (ტაშისკარი, მარტყოფი, ქსანი). აქებენ და ადიდებენ, აღიარებენ მის უებრო გმირობას, როგორც კი დიდგვაროვანთა მმართველად, მათ მბრძანებლად ომის შემდგომაც შემორჩებათ დიდი მოურავი, მყის უპირისპირდებიან, ყოველი საშუალებით ცდილობენ მის წახდენას — სახელის გატეხვის, დანაშაულის მიწერით, დაბეზღების გზით. სააკაძე კი ხშირად მეფისაგან დამოუკიდებლად მოქმედებდა, ენდობოდა რა სრულად თავის შესაძლებლობებს, მართალია, ქვეყნის საკეთილდღეოს, მაგრამ მაინც დამოუკიდებელ ნაბიჯებს დგამდა არათუ, დიდგვაროვანთა, თვით მეფის დაუკითხავად (უფრო მარტყოფის ომის წინ და შემდგომ). როგორც კი საშიშროება დიდი არ ეჩვენებათ, დიდგვაროვნებს მთავარსარდლობის დანებებაც არ უნდათ მთელს აღმოსავლეთში განთქმული სარდლისათვის. აქამდე მიდის მათი შეზღუდულობა. ეს შინაგანი შეზღუდულობა კლასობრივი ფენომენია, რის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გამოც თავისთავთან მართალნიც კი ჩანან დიდებულები. ქა-
რაბდის ომის მთავარსარდლობა არაფრით არ დაანებეს სააკა-
ძეს — ეგონათ რა, უეჭველად ვძლევთ ყიზილბაშებსო. ადვი-
ლად მოახდინეს ზემოქმედება თეიმურაზ პირველის პატივ-
მოყვარეობაზე, რამდენადაც თეიმურაზიც ნაცადი სარდალი
იყო. მაგრამ როგორც კი დამარცხდნენ პირველ დღეს და სა-
კუთარ ციხე-კოშკებში გამოიკეტნენ, როგორც კი საშინელი
საფრთხე დაემუქრა ქვეყანას, მხედართმთავრობაც სააკაძეს
შეატოვეს და ყიზილბაშებიც. კვლავ და კვლავ აღიარეს მისი
პირველობა. ქართლის პატრონად დარჩენილი სააკაძე რამდე-
ნიმე თვეს რომ განაგებდა ყველა საქმეს, ეს უფრო დიდ უბე-
დურებად მიაჩნდათ დიდგვაროვნებს, ვიდრე თვით ყიზილ-
ბაშთა მიზანი — ქართლ-კახეთის აყრა და გადასახლება. სულ
მალე ისევ დაუპირისპირდნენ. ტაშისკარიც დაივიწყეს, მარ-
ტყოფიც, და მარაბდის გმირული ბრძოლებიც თავისი შენაკა-
დებითურთ, რომლის სულისჩამდგმელი სააკაძე იყო. შური
მისი ღირსებებისადმი, რაც ჩრდილავდა დიდგვაროვნულ
მდგომარეობას და არსსაც, ყველას უბნელებდა გონებას და
მყისვე მოწინააღმდეგის ბანაკში გადადიოდნენ.

ბერი ეგნატაშვილისა და ვახუშტი ბაგრატიონის მიხედვით
ჯერ კიდევ ტაშისკარის ომამდეა მდგომარეობა გამწვავებული:
სააკაძე გააფრთხილეს, დიდებულთა დაჟინებული თხოვნით
მეფე მოკვლას გიპირებსო. გაიმართა მოლაპარაკება მეფესა
და მოურავს შორის. „და ამ ჟამში გამდიდრებული იყო ქარ-
თლის მოურავი სააკაძე გიორგი, რომელ იყო მოურავი ტფი-
ლისისა და ესრეთ გამდიდრებულიყო, რომ შემდგომად მეფი-
სა იგი იყო (ბერი ეგნატაშვილი „ახალი ქართლის ცხოვრება“.
პირველი ტექსტი)“. ვახუშტი ბაგრატიონიც ამას გვიმოწმებს:
„არამედ ამა უამებათა შინა განდიდებულ იყვნენ მთავარნი და
დაეპყრათ ხევნი და ხეობანი თავისად და უმეტეს ყოველთა
სააკაძე გიორგი, მოურავი ტფილისისა, ცხინვალისა და დუ-
ალეთისა“.

„ხოლო ქვეყნის არევის მოყუარეთა და მეჩხუბართა კაც-
თა, — ბერი ეგნატაშვილის გადმოცემით, — ეს უთხრეს მო-

ურავს: „მეფე სიკვდილს გიპირებს, რამეთუ სძაგს სიმდიდრე და მორჭმა შენი“.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დავუშვათ, რომ მეფემ მართლაც არ იცოდა შეთქმულების შესახებ რაიმე ან არ თანაუგრძნობდა სააკაძის მოქიშპე, თუ მოშურნე დიდგვაროვნებს. მაგრამ შური და მტრული სამზადისი რომ არსებობდა, ეს უკვე ამ გაფრთხილებითაც დასტურდებოდა და შემდგომი მოვლენებითაც.

სწორედ ამ დიდგვაროვნულ შეურიგებლობას გულისხმობდა პლატონ იოსელიანი სააკაძის პიროვნების აღზევებისადმი, როდესაც წერდა:

„შაჰ-აბაზის მიერ პატივით მიღებული და უხვად დასაჩუქრებული გიორგი სააკაძე საქართველოში დაბრუნდა და შეიქნა უახლოესი პირი მეფისა. მრისხანე შაჰის კარზე სახელის მოხვეჭით მოიპოვა პატივისცემა ხალხისა, მაგრამ არა ფეოდალური წარმოშობით ზვიადი და ქედმაღალი არისტოკრატიისა, რომელიც ვერ მოედრიკათ ჯერ კიდევ მოუმძლავრებელ მეფეებს. ბრწყინვალებითა და დიდებით მოსილ სააკაძეს პატივით არ ეკიდებოდნენ ის თავადნი, რომელთაც წინაპრების სახელი, ვით მითიური კაცღმერთნი, ანიჭებდნენ მას სამეფო კარზე პირველობის საგანგებო უფლებას“.

შესანიშნავად აქვს გამოხატული არსი ამ მოვლენისა პლატონ იოსელიანს. მართლაც, მითიურ კაც-ღმერთად არის განსხეულებული დიდგვაროვანთა ამპარტავნობა, თვითდაჯერებულობა, პოზა და დამოკიდებულებაც არადიდგვაროვნებისადმი. ის „მითიური კაცღმერთი“ — მათი წინაპრების სიმბოლო, დაკანონებულ შეუვალობასავით დგას ყოველი ახალი ენერგიის პირისპირ და თავდადრეკილ დგომას ავალებს, თუნდაც ასგზის აღემატებოდეს მათ თავისი ენერგიითა და ღირსებებით.

ამ ოდითგან მინიჭებული უპირატესობის დათმობა ვერ წარმოუდგენიათ დიდებულებს, თორემ დროის გარკვეულ მონაკვეთში სააკაძის უპირატესობას კიდეც გრძნობენ და ზოგჯერ ერთხმად აღიარებენ კიდეც:

„მაშინ თავადთა და დიდებულთა ქართლისათა და რომელ არ იყო მოურავის მოყუარე, იწყინეს და დაუწყეს ბეზღობა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოურავს და ეტყოდეს მეფეს მტერნი მოურავისანი ვითარ-
მედ: „მოურავი კაცი დიდად კარგი არისო, მაგრამ ჩვენზედ დი-
დად უმცირესი არისო და უმრწემესი გუარითაო. ჩვენ იმათი
ცოლნი და შვილნი და თავნი ყმად რათ მივცეთო და უმეტე-
სად სუფრაჯმან შადიმან ბარათაშვილმა დაუცადებლად და-
უწყო ბეზღობა მოურავს“.

მაშასადამე, ღირსებებს დიახაც ხედავენ. ბოლოს და ბო-
ლოს სულ ორი წლის გადახდილი იყო ტაშისკარის ომი, სხვა
დამსახურებანი რომც არ ვიგულისხმოთ. მაგრამ ახლად გამორ-
ჩეული თავადი ერთბაშად „ძველთაგანვე მთავართა გუარი-
სანი“ დიდებულების თავში მოექცეს და მეფესთან დამოყვრე-
ბით მათი მორჩილებაც მოინდომოს, ამას არც სააკაძეს აპა-
ტიებენ დიდებულები და არც მეფეს. საკითხი, მართლაც, ასე
დაისვა — ან ჩვენ, ან სააკაძეო. შავით თეთრზე წერია ეს პი-
რობა მატიანეში. მაგრამ მას სხვა მოვლენასთან დაკავშირე-
ბით შევეხებით. პერიფრაზს დავჯერდეთ.

თვითონ სააკაძე შესანიშნავად გრძნობდა ამას. მან უწყოდა
სტრუქტურა დიდგვაროვანთა სულიერი მდგომარეობისა. ამი-
ტომაც ევედრებოდა მეფეს: „მეფეო, მე ვარ ერთი მდაბალი
ყმა შენი, დალაცათუ ჟამისა ამის-წყალობითა და თქუენის
მრავლის კეთილის ბოძებით განმდიდრებულ ვარ და დიდ
არის სახელი ჩემიო, არამედ მტერნი ჩემნი დასა ჩემს დედოფ-
ლად არავინ მიიჩნევს და არცავინ განდომებს თავს ჩემსა, და-
გიწყებენ ბეზღობასა და გამიწყრომებენ თქვენს თავსაო“.

* * *

აუცილებელია აქვე გაანალიზდეს ის მხატვრული ნაწარმო-
ებები, რომლებშიც გამოვლინდა სააკაძის პიროვნებისადმი გა-
ორებული დამოკიდებულება. გაორების გრძნობამ კი, რაც ამ
ნაწარმოებებში გამოიხატა, ბევრი დააეჭვა. მკითხველმა ვერ
შეუთავსა ერთმანეთს ისტორიკოსთა მიერ მოწვდილი სააკაძის
შეფასება-დახასიათებანი ზოგიერთ მხატვრულ (და არა მხო-
ლოდ მხატვრულ) ნაწარმოებში ამოკითხულ ორჭოფულ შე-
ფასებებს და რაღაც საჩოთირო, მიუტევებელ შეცდომებზე
ლაპარაკს.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მწერალს აქვს უფლება თავისებურად წაიკითხოს ესა თუ ის პიროვნება, თავისი ნაწარმოების სათქმელის შესატყვისად წარმოადგინოს მისი სულიერი მდგომარეობა, მაგრამ ისტორიული ჭეშმარიტების მაგისტრალური ხაზის დარღვევის უფლება მას არა აქვს. როდესაც მხატვრული ნაწარმოები ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების დაზუსტებასა და შეფასებაზე აცხადებს პრეტენზიას, თავისთავად უხერხულ მდგომარეობაში იგდებს თავს. რამდენადაც მწერლობის ვალია ადამიანის სულიერი ცხოვრების მოვლენების ასახვა და არა ისტორიული ფაქტებისა და მოვლენების კვლევა, დასკვნების გამოტანა ისტორიული მეცნიერების მოვალეობაა, რამდენადაც უფრო რთულია ესა თუ ის პიროვნება, მით უფრო ნაკლები უფლება რჩება მწერალს ნაწარმოებში მისი მეცნიერული დახასიათების მოტივი შეიტანოს, რადგან ის სირთულე სამართლიანად მოითხოვს მთელი ისტორიის საფუძვლიან შესწავლას და დიდი ანგარიში უნდა გაეწიოს ისტორიკოსებს, რომელთაც უზარმაზარი დრო და ენერგია დახარჯეს ჭეშმარიტების დადგენასა და პრობლემებზე მოსაზრებათა შეჯერებაში. ჩვენს ცოდნაზე არაფერს ამბობს სასიკეთოს ის ამბავი, რომ ვიცით მოვლენის სტერეოტიპული ხაზი: სააკაძე რთული პიროვნებაა: დიდგვაროვნებთან მოუხდა კონფლიქტი, შაჰ აბასს შეეკედლა, თურმე შეცდომები მოსდიოდა და ქართველთა სისხლი ადევს ცოდვად, მარტყოფისა და მარაბდის ომებით უზარმაზარი საქმე გააკეთა, ბაზალეთის „ძმათაშორისი“ ომი ატეხა. ყველაფერი ამის ცოდნა არასგზით არ სცილდება ისტორიული მოვლენის არსზე ყურმოკრული ცოდნის შინაარსს, არაფრით! ეს არის ის, რაც გაგვიგონია სააკაძეზე. ასეთი რიგის ცოდნას განეკუთვნება წყაროებსა და ისტორიკოსთა შრომებში ამოკითხული დამოკიდებულება სააკაძის ფენომენისადმი. მწერლისთვის თითქოს საკმარისია, რომ რაღაც გაორებულ, პიროვნებაზე ილაპარაკოს და ტრაგიზმით სავსე ნაწარმოები შექმნას. ის, რაც უმეტეს შემთხვევაში იცის მწერლობამ სააკაძის პიროვნებაზე, მხოლოდ და მხოლოდ გარეგნული ნიშნებია. სააკაძის ფენომენი და მისი დროის ისტორიული მოვლენების სული კი მოითხოვს საფუძვლიან შესწავლას

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იმ ლოგიკისას, რაც ფაქტებსა და მოვლენებშია ჩადებული, რაც მართავს ამ ფაქტებსა და მოვლენებს. ეს გახლავთ ისტორიული ჭეშმარიტების ლოგიკა. მის ამოცნობას მემატიანეებმა, ასევე დღევანდელი საქართველოს ისტორიის მკვლევარებმა დიდი დრო მოანდომეს და ისტორიის ენაზე თქვეს თავიანთი აზრი. რა თქმა უნდა მწერლობა დიამეტრალურად განსხვავებულ პოზიციაზე არ დგას. მან შესანიშნავად უწყის სააკაძის უზარმაზარი დამსახურების შესახებ. მაგრამ რამდენადაც ძნელია საკითხის შეცნობისა და ამოწურვის მთელ გზას საგანგებოდ ადევნოს თვალი, იმდენად უნებურად რჩება ზოგი მათგანი რაღაც გაორებული, ბუნდოვანი, „რთული პიროვნების“ განწყობილების ტყვეობაში და ადვილად გამოთქვამს ეჭვსაც და აღფრთოვანებასაც: ეჭვი კი ხალხის სულს ღრღნის. არა და არ თავსდება მის წარმოდგენაში ერისა და ქვეყნის მხსნელი ერისა და ქვეყნის მოღალატესთან.

სააკაძის პიროვნებისადმი გაორებული შეხედულებების გაძლიერებას სწორედ მწერლების ინტერპრეტაციებმა შეუწყო ხელი. თავდაპირველად არ მივმართავ კამათის ხერხს, ისევე როგორც არ გამიანალიზებია ისტორიული წყაროების ცნობები, არც კარგის მეტყველი და არც მაგინებელი. არ შევეხები არც იმ ნაწარმოებებს, სადაც სააკაძე დიდ მამულიშვილად და გაუბზარავ პიროვნებად არის წარმოდგენილი. ვგულისხმობ სიმონ ქვარიანის, ანა ანტონოვსკაიას, ტიციან ტაბიძის, ირაკლი აბაშიძის, იონა ვაკელის, უფრო ადრინდელს — აკაკი წერეთლის, ვაჟა ფშაველას და სხვათა ლექსებს, პოემებს, პიესებსა და რომანებს.

მივსდიოთ ორჭოფული დამოკიდებულების გამამჟღავნებელ ნაწარმოებებს. მათ შორის ყველაზე უფრო უშეღავათოა ცნობილი მწერალი კონსტანტინე გამსახურდია. ერთ-ერთ თავის წერილში კონსტანტინე გამსახურდია სააკაძეს პირდაპირ უწოდებს კონდოტიერს, ავანტიურისტს. სააკაძის პიროვნება წაკითხულია XVII საუკუნის პირველი მეოთხედის დიდგვაროვანთა პოზიციიდან, იმ დიდგვაროვნებისა, სააკაძის აშკარა მტრებად რომ იწოდებიან. სწორედ ისინი ეძახდნენ დიდ მოურავს მოღალატეს, ქვეყნის მტერს. კონსტანტინე გამსახურ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიას, როგორც იტყვიან, ჭირის დღესავით ეზარებოდა განურჩევლად ყველა, ვინც კი საქართველოში შემოჭრილ მტერს შემოუძღვებოდა ან უბრალოდ ახლდა მას. ეს იყო გენში გადასული ზიზღი, რომელიც ანგარიშს არ უწევს მოვლენებს, მიზეზებს, ნებით თუ უნებლიე შეცდომებს. ასეთი ზიზღი არ მიმართავს განსჯას, არ იკვლევს მიზეზებს. გარეგნულად ერთმანეთის მსგავსი მოვლენების აბსოლუტურ შინაგან განსხვავებულობაზე თითქმის არ ფიქრობს. როდესაც ამგვარი დამოკიდებულება მართავს მწერლის განწყობილებას, ყოველთვის მოსალოდნელია მკვეთრი ფორმულირებები, კატეგორიული განცხადებები. კონსტანტინე გამსახურდია ჩვენი უსაყვარლესი მწერალია, ხალხში დიდად პოპულარული და, ცხადია, მკითხველის გაკვირვებული შეკითხვისა და დაბნევის მიზეზი სააკაძის საკითხთან დაკავშირებით ისიც არის.

სულ სხვაგვარად გაცნობიერებული შეხედულებების კვალი აზის გრიგოლ აბაშიძის ლექსში გაცხადებულ განწყობილებას, სააკაძის პიროვნებისადმი დამოკიდებულებას. „ნოსტეს ღრუბელი“ ერთსა და იმავე დროს გულისხმობს დიდი მოურავის ძლიერებასაც, მამულიშვილობასაც, საბედისწერო შეცდომებსაც და გულის შემკუმშავ სევდას თუ ტკივილს, რასაც განიცდის ყოველი ქართველი მარტყოფის ომის ავტორის დაკარგვის გამო:

სად გაძღენ მიწით თვალები საცრის,
სად ჩალპნენ მისნი მხარნი ფართონი,
ნოსტეს მთებივით ცივი და მკაცრი
ახლა სად არის ნოსტეს პატრონი.
მომელანდება, იგი მთებს უვლის,
მთებს იქით მისი კლდეკარებია,
მისი ძლიერი, დევნილი სული
კოშკის ნანგრევებს შეჰფარებია.
მომეჩვენება: ჩვილი ბავშვები
ფეხქვეშ უგია სპარსთა ქარავნებს,
და ფეხის მტვერი ყიზილბაშების
ველზე დარჭობილ ხმალს აქანავებს.
ვაი, მას, ვეფხი დასდევდა ვეშაპს,
ვეშაპი იყო შაჰი სულბნელი,
და ოქროჭედილ თაღების ქვეშაც
გმირს ნატვრად ჰქონდა ნოსტეს ღრუბელი.
ეგებ ქართლს თვალი ვეღარ მოლანდოს,
ჯანდაბას ტახტი, მეფის პორფირიც,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

შორს საქართველოს კორიოლანოსს
მგელივით გლეჯდა ჯავრი ორპირი.
მიწაში ეწყო მისი ბავშვები,
სევდას სიშორე ვერ აქარვებდა,
და ფეხის მტვერი ყიზილბაშების
ველზე დარჭობილ ხმალს აქანებდა.

„ნოსტეს ღრუბელი“ ერთ-ერთი საუკეთესო ლექსია გრიგოლ აბაშიძის შემოქმედებაში, აღსავსე დრამატიზმით და ტრაგიზმით ერთდროულად. თითქოს ერთი, ნაკლებმღელვარე სულიერი მდგომარეობა, დრამატიზმს რომ გულისხმობს, ერთბაშად გადაიზრდება მეორეში — ტრაგიკულში, როდესაც სულის დრტვინვა უკანასკნელ ზღვარს აღწევს. აქვე ისიც უნდა ითქვას საგანგებოდ, რომ არ დაწერილა გიორგი სააკაძის პიროვნებაზე მხატვრული ნაწარმოები, რომელიც განსაკუთრებული ინტერესით და ვნებათაღელვით არ იყოს დამუხტული. სულ ერთია, ვინ წერდა მას, ჭეშმარიტი მწერალი თუ მწერლობის რიგითი ჯარისკაცი. თემა თითქოს ენერგიის მაქსიმუმს მოითხოვდა და ნაწარმოებიც უფრო დაძაბული და მღელვარე გამოდიოდა. ამიტომ იზიდავდა და იზიდავს იგი ფანტაზიას, ძაბავს ყოველი მწერლის შემოქმედებით ძალებს. მწერლური შესაძლებლობა ამ თემასთან დაკავშირებით მაქსიმალურად ვლინდება. თუ მარცხდებოდნენ, მასთან ჭიდილში მარცხდებოდნენ და ამდენად დანარჩენ სხვა ნაწარმოებებზე უკეთესად მაინც სააკაძეზე დაწერილი გამოიყურებოდა. დიდი მოურავის ცხოვრების აცახცახებული ნერვი დაცხრომას გამორიცხავს, ათასგვარ ჯურღმულში ახეტიალებს ფანტაზიას და შექსპირის ტრაგედიების შესატყვის (იქნებ უფრო ძლიერს!) ვნებებს შეახვედრებს. მხატვრულ სიტყვაში მისი პიროვნება იქნებ ჯერ კიდევ არ შეხვედრია თავის ჯუფთს, მწერალს, ვინც ამ ვნებებს დიდი ლიტერატურის ენაზე გააცხადებდა და იქიდან დაანახვებდა ქვეყანას. ამის თქმით სრულებითაც არ მცირდება ანა ანტონოვსკაიას, ვასილ ბარნოვის და სხვათა რომანების, მოთხრობების, პოემებისა და პოეტური ნაწარმოებების მნიშვნელობა. მათ თავიანთი გარკვეული ღირსება აქვთ და საყვარელ ნაწარმოებებადაც ითვლებიან. მღელვარებით ვკითხულობთ და კვლავაც მღელვარედ დაეწაფება ფართო აუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიტორია. განსაკუთრებით უნდა ითქვას ეს ანა ანტონოვნასა-ია და ვასილ ბარნოვის რომანებზე.

გრიგოლ აბაშიძის ლექსი ერთ-ერთი საინტერესო პოეტური ნაწარმოებია, რომლის სტრიქონებიდან XVII საუკუნის საქართველოს კვნესა-გმინვა ისმის. ლექსში სააკაძის ძალმოსილების გვერდით, მის შეცდომებზეც არის მინიშნებული. ძნელია პირდაპირ თქვა, მაგრამ ალბათ უნდა ვივარაუდოთ, რომ „სპარსთა ქარავნებს ფეხქვეშ დაგებული ჩვილი ბავშვების“ ცოდვას სააკაძესაც უნაწილებს პოეტი. არც „ვაი მას“ არის თქმული უმისამართოდ. პოეტი აქ კი აშკარად ადანაშაულებს თავისი ლექსის გმირს: „ვეფხი დასდევდა ვეშაპს“. ისე ჩანს, თითქოს სააკაძე თავისი სურვილით აღმოჩნდა შაჰის გვერდით. თითქოს ეს მისი პიროვნების სულიერი წიაღიდან მომდინარე არჩევანი იყო, ლექსში ტახტზეც არის მინიშნებული — „ჯანდაბას ტახტი, მეფის პორფირიც“ — უნდა ვიგულისხმოთ, რომ გრიგოლ აბაშიძის ინტერპრეტაციით სააკაძე ერთსაც ეპოტინებოდა და მეორესაც. მაგრამ, რაც მთავარია, დიდი მოურავი შედარებულია შექსპირის ტრაგედიის გმირთან — კორიოლანოსთან.

ვინ იყო კორიოლანოსი? იგი სააკაძის მსგავსად, მართლაც, არნახული სიმამაცისა და ზღაპრული ძალის პატრონია, დიდი სარდალი, არაერთხელ რომ უსახელებია სამშობლო. შემდეგ ამპარტავნობისა და პატივმოყვარეობისათვის თავისი ხალხის მიერ განდევნილი ქვეყნის მტრებთან მიდის და მალე მტრის ლაშქრის სათავეში მყოფი ბრუნდება სამშობლოს ასაოხრებლად. შექსპირის ტრაგედიის მიხედვით იგი საკუთარი პატივმოყვარეობის მონაა და ბოლომდე ასეთად რჩება. არ შეისმენს უახლოესი ადამიანების მუხლმოდრეკილ თხოვნასაც — დაინდოს მშობელი ქალაქი და ნუ გაანადგურებს მას, როგორც გადამთიელი მტერი. ასეთია კორიოლანოსი. მასთან არის შედარებული გიორგი სააკაძე. მკითხველი, ცხადია, ამ შედარებასაც, სპარსთა ქარავნების „ფეხქვეშ ჩვილი ბავშვების“ დაგებას, და ვეშაპს ადევნებული ვეფხვის სიმბოლოსაც აღიქვამს, როგორც ბრალდებას, დანაშაულს. დარდი, სევდა, რითაც არის გამსჭვალული გრიგოლ აბაშიძის ლექსი, მართა-

ლია, ანელებს დანაშაულის განცდას, ტრაგიკულის შეგრძნებას ჩვენში, მაგრამ სტრიქონებს შორის ეჭვის გამოსაკვებად დიდი ულუფაა ჩადებული. იგი არც მოისვენებს. სააკაძის ძლიერ სულზე საუბარი იქნებ აწონასწორებს, მაგრამ ვერ ფანტავს დანაშაულის უსიამოვნო შეგრძნებას, რაც ლექსის სტრიქონებიდან შემოდის ჩვენში.

სააკაძის პიროვნების გაორებულობის თავისებური ასახვაა შოთა ნიშნიანიძის ლექსი „სააკაძის სამი ცხენი". ამ ლექსში მოცემულია ცდა სააკაძის დამსახურებათა და შეცდომათა მხატვრულ სიტყვაზე პირუთვნელად გაცხადებისა. ლექსი ერთ-ერთი მძაფრი პოეტური ნაწარმოებია, კვლავ და კვლავ რომ გვაგრძნობინებს სააკაძის პიროვნების ტრაგიკულობას, დიდ ვნებათაღელვას, მასშტაბებს, მაგრამ შეგვახსენებს იმ შეცდომებსაც, დანაშაულსაც, რაც, პოეტის აზრით, სააკაძის სახელს ასდევნებია:

— ვის ცხენზე ზიხარ, ვის თეთრონზე, გიორგი, გიორგი!
— წმინდა გიორგიმ მიწყალობა, თეთრმა გიორგიმ.
— ეგ ხორასნული ხმალია თუ ელვა-მეხია?
— წმინდა გიორგიმ მისაჩუქრა, დიდმა სეხნიამ.
მელის მარაბდა, ტაშისკარი, მელის მარტყოფი.
სიმწარევ, ბოღმავ, მძულვარებავ, დღემდე ბარტყობდი.
— ცხენი ჭიხვინით ,სისხლით გავრუმბე,
თათრის სულები მოვაძოვინე,
თათრის გნიასი ავკიდე ღრუბლებს
და შაჰს ირანში მოვაწოვინე.
. . . . . .
გზაჯვარედინზე გაიკლაკნა ბედი როკაპი,
და მოაწივლა, მოასივლა გველი ორკაპი.
— ვისი ცხენია, ეგ წითელი, ვისი გიორგი?
— მაღალი ხონთქრის ფეშქაშია... — ვაი გიორგის!
— შვილო, პირსახე დამიკენჭა შიშმა და ეჭვმა,
— ე მანდ მხრებს უკან ვინ გიდგანან?
— ღმერთი და ეშმა!
— ნუთუ მტერს უნდა ემსახურო მოყვრის მაგიერ?
— თათარი უნდა გაალაღო მოთხრის მაგიერ?
და ჩალმა უნდა მოიხვიო ნაბდის მაგიერ?
ბაიათს უნდა ანაცვალო „მრავალ ჟამიერ"?
. . . . . .
— საით იჩქარი, ახლა საით, საით, გიორგი?
ფერი არ მომწონს არც შენი და შენი იორლის!
იქ ბაზალეთი ღვთისმშობელის ცრემლივით ბზინავს...
იქ დგანან ძმები ქართველები....
— აღმიდგეს ვინა!..
— ვისზე აღმართე ეგ მარჯვენა... (ავაჰმე, ვაი...)

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

წმინდა გიორგიმ შეგაჩვენა... (ავაჰმე, ვაი...)
ფრესკა-ხატებზე მოიქუფრა დიდი სეხნია! —
ხმალიც ვადაში გადამტეხია!

. . . . . .

კასპში კი ძეგლი — უკუღმართი დროის დიდება,
ვეებერთელას არა მახვილს, ჯავრს ეზიდება.
ელვა-გრიგალი — დაკუნთული ჯგრო მუხის რკოთა
ცდილობს, ამოხტეს ბრინჯაოდან, ბედიდან, დროდან...
და თუმცა რიხი შეჰკორძვია ტანს ქვითკირივით,
ლომის ბუხუნში
ჩუმად ისმის
კაცის ტირილიც...

ლექსში ცხადად არის პოეტის პოზიცია გამოკვეთილი. იგი აღფრთოვანებულია ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდის ომების გმირით, მისი მასშტაბური ძლევამოსილებით, გადახდილი ომების სიდიადით. ამ შემთხვევაში გიორგი სააკაძე წარმოდგენილია წმინდა გიორგის სურვილების აღმსრულებლად, ქვეყნის მესიად, ღმერთისაგან დალოცვილ და გზაგანათებულ რაინდად.

მაგრამ შოთა ნიშნიანიძისათვის სააკაძეში ცოცხლობს მეორე პიროვნებაც — მტრის სამსახურში მდგარი პიროვნება — ეშმაკისაგან შეცდენილი ქართველი, და ამ შემთხვევაში საქმე ისეა წარმოდგენილი, თითქოს სააკაძის ნებაზეა დამოკიდებული, სად იქნება, საქართველოში, თურქეთში თუ ირანში. ვის მოემსახურება, ქართველ ხალხს, თურქეთის თუ ირანის სამეფო კარს. გავითვალისწინოთ, რომ ასეთივე შთაბეჭდილება რჩება მკითხველს გრიგოლ აბაშიძის ლექსიდან (ვაი მას, ვეფხი დასდევდა ვეშაპს). სააკაძის ცხოვრების გზა ამ შემთხვევაში დახასიათებულია თვით სააკაძის სურვილის მიზეზით გამრუდებულად, მისი პირადი ინტერესებიდან მომდინარე გადაწყვეტილებების შედეგად. არა ჩანს, ეს იძულებითი მოქმედებაა თუ არა, უფრო ნებაყოფლობით არჩევანს ჰგავს, საყვედურიც ამიტომ არის ასე ღრმა, მძიმე. შოთა ნიშნიანიძისათვის დიდი მოურავის ცხოვრების გზა მეტისმეტად არის გამრუდებული. ერთი მხრივ, მასში სამშობლოს უერთგულესი რაინდი ჩანს, მეორეს მხრივ, საკუთარ კეთილდღეობაზე მზრუნველი ავანტიურისტი, პირადი კეთილდღეობისათვის ხან ხონთქრის,

ხანაც შაჰის კარზე რომ უხდება ყოფნა და თავისი ხალხის წინააღმდეგ გამოსვლა.

რაც მთავარია, პოეტი ბაზალეთის ომის ცოდვას მთლიანად სააკაძეს მიაწერს, ლექსში ეს აშკარად ჩანს. აქ სააკაძეს თვითვე აღუმართავს ხმალი თავის მოძმეებზე, თვით არის იგი მიზეზი ძმათაშორისი ომისა, სისხლისღვრისა, იგი ჩანს ავტორად ამ სასტიკი ბრძოლისა, „საქართველოს სირცხვილისა“, როგორც უწოდებენ ზოგჯერ ბაზალეთის ბრძოლას. მთელ რისხვას ლექსის მიხედვით (წმინდა გიორგის სახელით) პოეტი სააკაძეს დაატეხს თავს („ხმალიც ვადაში გადამტეხია“).

ლექსის ამ ნაწილში დიდი მოურავი წარმოდგენილია მხოლოდ ძმათა შემმუსვრელად. ბაზალეთის ომი გაგებულია, როგორც სააკაძის პატივმოყვარეობის კარნახით დატრიალებული უბედურება. და აი, ჩვენს წინაშეა სამსახოვანი პიროვნება გიორგი სააკაძისა: სამშობლოს მხსნელი, შაჰისა და სულთანის კარზე ნებით წასული მოღალატე და ძმათაშორისი ომის წამომწყები ბაზალეთთან. ეს სამსახოვნება პოეტისათვის იქცა დრამატიზმით აღსავსე ლექსის დაწერის მიზეზად. შოთა ნიშნიანიძე მისთვის ჩვეული ექსპრესიულობით გადმოგვცემს სამივე სახის შინაგან დრამატიზმს და ლექსს აბოლოებს ამ სამსახოვნების შესატყვისი პოეტური რეზიუმეთი, სადაც სააკაძის პიროვნებას გვიხატავს, როგორც უსაზღვროდ ტრაგიკულსა და აუხსნელს. ლექსის სამივე ნაწილში თითქოს ეცნობით სააკაძის ბიოგრაფიას, მაგრამ პოეტს არც უცდია ეჩვენებინა და არც ჩანს ამ სამი სახის ერთმანეთთან დამაკავშირებელი ხერხემალი. ლექსში სამივე ბუნება ერთმანეთის გვერდით დევს მექანიკურად. ნაწარმოების სიმძაფრე გარეგნულ სირთულეს ეყრდნობა, ეყრდნობა მოვლენის ე. წ. „აუხსნელ შინაარსს“... გასამეგაა სიმძაფრის წყარო, იგი აღვივებს ინტერესს. იგი „ამტვრევს“ პოეტის ვნებებს და პოეტიც არ ცდილობს მოვლენის სიღრმეში შეჭრას. ტრაგიზმი ისედაც დევს ზედაპირზე, ტრაგიკულობის განცდა ისედაც დიდია. შოთა ნიშნიანიძე მაინც სააკაძის მხარეზეა შინაგანად. ლექსის დასასრულს თანაგრძნობა მძლავრობს, ინტუიცია სააკაძის სასარგებლოდ ეუბნება რაღაცას, სიმპათია ძლიერდება, უკუღმართი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დროის ხატება მნშვნელოვანზე მიანიშნებს. მაგრამ ბაზალეთი და შაჰთან სამსახური ისეთი მძიმე ფერებით არის დახატული, რომ მკითხველის თვალში კიდევ ერთი საბუთი აღიმართება ბრალდებისა. რაღაც ღრმად დამაფიქრებელი მოტივები აშფოთებენ მის სულს.

რაკი სააკაძის პიროვნება გაორებულად წარმოიდგინება ზოგიერთი მწერლის თვალში, ჩნდება შინაგანი მოთხოვნილება, უზარმაზარი მოვლენა — ქართლ-კახეთის ფიზიკური გადარჩენა დიდი მოურავის ომის წყალობით რაღაც წმინდა წყაროს მიეწეროს. ზნეობრივი გმირის შინაგანი მოთხოვნილება უნებურად უკავშირდება სააკაძის სახელს, დიდი ომების ავტორს. მაგრამ რაკი მის გზაზე სისხლი, ეჭვი, ყოყმანი ბლომად დააჯგუფა ისტორიულმა მოვლენებმა, კრიზისულმა სიტუაციებმა, ამგვარი სიწმინდის წყარო მის შვილში — პაატაში სურთ დაინახონ. პაატას მოწამებრივი სიკვდილი სამშობლოსათვის ლაჟვარდივით ნათელია და კამკამა. მაგრამ ამ სიწმინდით მოხიბლულნი ლამის იქამდე მივიდეთ, რომ უნებურად ქართლ-კახეთის ფიზიკური გადარჩენა გიორგი სააკაძის ნაცვლად მის შვილს პაატას მივაწეროთ. პაატა რომ შთაგონების წყარო იყოს, ამაში რა არის მოულოდნელი და გასაკვირი, მაგრამ სერიოზულ დაფიქრებას ითხოვს ის გარემოება, რომ რიგ ნაწარმოებებში ზოგჯერ არასწორი იმტერპრეტაცია ეძლევა პიროვნებათა დამსახურებას. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება თითქოს, პაატას თავი რომ არ გაეწირა, ქართლ-კახეთი აყრას ვერ გადაურჩებოდა. თითქოს გვავიწყდება, რატომ დაადო ისტორიამ პაატას თავს ამოდენა ფასი, ვისი წყალობით მოხდა ეს. თითქოს ავიწყდებათ მამამისი — დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე. კერძოდ, ავიწყდებათ, რომ მარტყოფისა და მარაბდის ომებით მოტანილი შედეგი პაატას დამსახურება კი არ არის, არამედ გიორგი სააკაძის დამსახურებაა, რომ პაატას თავს არავითარი წონა არ ექნებოდა, თუ მის ფასად სააკაძე ქვეყანას არ იხსნიდა, ერს არ იხსნიდა, თუ სამშობლოს პაატას არ შესწირავდა.

ზნეობრივი გმირის გზა ნათელია და შეუბღალავი. შემთხვევითი არ არის დღევანდელ ქართულ მწერლობაში ზნეობ-

ქართული ბიბლიოთეკა

რივი გმირების: დიმიტრი თავდადებულის, ცოტნეს, ბერი თევ-
დორეს, ქეთევან წამებულისა და სხვათა სახეების მეტი სიმ-
ძაფრით გაცოცხლება. მათი დამსახურება იმდენად ნათელია,
იმდენად აშკარაა, რომ თავისთავად წარმოადგენს მამუ-
ლის სიყვარულის საბუთს. როგორც მისაბაძი მაგალითი,
კვალში ჩასადგომი ნაფეხური, იგი არავითარ გარკვევას
არ ითხოვს. ათასი რენტგენის სხივით არის შემოწმებული
და ათასივე დაუფარავად, უმალ გვიმჟღავნებს მის მარტივ
ამაღლებულობას.

პოლიტიკისა და დიპლომატიის მოლიპულ გზაზე მოსიარუ-
ლე კაცი კი, ვინაც ათასი ცილისწამება და ლაქა აიკრა არა
თავისი, არამედ არჩეული გზის მიზეზით, გამუდმებულ, ხან-
გრძლივ, ძირფესვიან შესწავლას მოითხოვს და თავისთავად
ზნეობრივი გმირის ნიმუშად ერთბაშად არ აღიქმება. თუმცა
ზნეობრივი გმირისოდენი და იქნებ მეტიც ჰქონდეს გაკეთე-
ბული სამშობლოსათვის ამ მოლიპული გზის ტანჯვა-წამებით
გავლის შემდეგ, იმ გზისა, რაზეც ეკვროდა ათასი ლანძღვა-
გინება, ერთმანეთში აზელილი ფურთხი და დიდება. მხოლოდ
სპეციალისტის მოუშორებელი ჩხრეკა და რუდუნებით გაწე-
ული შრომა შეიძლებს ერთმანეთისგან გამოყოს სინათლე და
ბნელი, ერთმანეთში გადაწნული გეგმები და ზრახვები და რა
გულმოდგინებითაც არ უნდა გაკეთდეს ეს, მაინც რჩება ის-
ტორია იმ მიწერილი თუ ნამდვილი ცოდვებისა, ცილისწამე-
ბისა თუ შეჩვენებისა.

მით უმეტეს, სააკაძის პიროვნებასთან დაკავშირებით
ითქმის ეს, ვისადმი მტრობის მასშტაბიც საქართველოში უსა-
ზღვროდ დიდი იყო, პირდაპირპროპორციული მისი შესაძლებ-
ლობებისა. შესაძლებლობებისა, რაც დროსა და სივრცეში
ითხოვდა გაშლას და გაშლას კი არავინ არ ანებებდა. მოსაკ-
ლავად გამეტებული, იგი სხვის კარზე ორჯერ გაქცეული, პო-
ლიტიკური მტრების მიერ ლაფში ამოსვრილი, მკვდრეთით
აღსდგა თავისივე გასაოცარი გმირობით, თავისი ერის გადარ-
ჩენით. მხოლოდ მას შეუძლია დარწმუნდეს სააკაძის პიროვ-
ნების მთლიანობაში, ვინც საფუძვლიანად შეისწავლის ეპო-
ქას. ხოლო ვისაც ამისათვის არ სცალია, მას ყურმოკრული

ბრალდებების გარეგნულად სერიოზული იერი საფუძველს ამ-
ლევს ჭეშმარიტებად მიიღოს ბრალდება და თავისი დამოკი-
დებულება ამ ზედაპირული ინფორმაციების ქსოვილზე დააშე-
ნოს. არც ერთი მწერალი, ვინც ვრცელი ტილოს შექმნას გა-
ნიზრახავს სააკაძის პიროვნებაზე და საფუძვლიანად შეისწავ-
ლის მოვლენების არსს, არ დაუშვებს ასეთ გაუგებრობას. ისი-
ნი უთუოდ აღმოჩნდებიან ისტორიკოსთა პოზიციაზე, მაგრამ
ლექსისა და მოთხრობების ქსოვილში გამოტანილი კონცეფ-
ციისათვის მთელი ეპოქის შესწავლა არ არის აუცილებელი.
ამ შემთხვევაში განცდა, განწყობილება და ნაწარმოების დე-
დააზრი ინფორმაციების ზედაპირულ ქსოვილზე აშენდება
ხოლმე.

ინფორმაციის ზედაპირულობა ინერციის წყალობით ჯერ
კიდევ ბატონობს. სააკაძის ყბადაღებული აპოთეოზი არ შე-
იძლება. სრული შესწავლისა და შეცნობის გზაა მისი მთლი-
ანობის დადასტურების ერთადერთი გზა. აპოთეოზმა კი უკუ-
რეაქცია გამოიწვია. მან სცადა გავრცელებული ხმების მი-
მალვა, დაფარვა. ხმები კი დიდი მოურავის შესახებ არ შე-
იძლება დაიმალოს. ისინი უვნებელნი ხდებიან თუ სააშკარა-
ოზე გამოვიტანთ და წარმომავლობის მიზეზებს დავუდგენთ.
აპოთეოზმა ინტელიგენციაც დააეჭვა. მას, ცხადია, არც ევა-
ლება და არც მიმართავს წყაროების გულდასმით შესწავლას.
ქართული წყაროების გადაკითხვამ კი საკვები მისცა ეჭვს. და
აი, მწერლების დიდ ნაწილში პაატას ზნეობრივი გმირობა უფ-
რო ფასეული გამოჩნდა, ვიდრე დიდი მოურავისა, რომელმაც
ამდენი გადაიტანა, პაატასი, ვინც სწორედ იმიტომ აწამეს,
რომ მისმა მამამ სამშობლო დაიხსნა...

აკადემიკოსი კორნელი კეკელიძე „დიდმოურავიანის“ გან-
ხილვისას ლაპარაკობს რა გიორგი სააკაძის მოღვაწეობაზე,
დამსახურებათა გვერდით აღნიშნავს მის რაღაც „საჩოთირო
საქმეებსაც“, მაგრამ არ ამბობს, არ აკონკრეტებს, რა და რა
იყო ეს „საჩოთირო საქმეები“. მკითხველი კი დაეჭვდა, უნ-
დობლობის გრძნობა გაუღრმავდა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ
სახელოვანი მკვლევარი ეთანხმებოდა ზოგიერთი წყაროს მიერ
მიწვდილ ცნობას ნაწილობრივ მაინც, მაგრამ რას და რის სა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფუძველზე ეთანხმებოდა, ამაზე არაფერს ეუბნება მკითხველს. მას „დიდმოურავიანი“ აინტერესებს როგორც ლიტერატურული ნაწარმოები და მხოლოდ გაკვრით ეხება სააკაძის პიროვნებას.

მწერალ ლევან გოთუას აქვს ერთი მოთხრობა „უგზო ქარავანი“. იგი სააკაძის უკანასკნელ დღეებს ეხება. კერძოდ, მის დატყვევებასა და სიკვდილით დასჯას. მოთხრობა უჩვეულოდ დიდ სევდას გვიმჟღავნებს, იგი ლევან გოთუას უკეთეს მოთხრობათა რიგს განეკუთვნება. მრავალი ეპიზოდი ოსტატურად არის შესრულებული, ეს ეპიზოდები დრამატიზმით არის აღსავსე. ამჯერად მოთხრობის მხატვრულ ღირებულებაზე მეტად ის ისტორიული კონცეფცია გვაინტერესებს, რაც მასში გაატარა მწერალმა. ლევან გოთუას აზრით, გიორგი სააკაძე გაორებული პიროვნებაა („ორშოლტიანი მათრახი“), ხან მტერს ავლებს მუსრს, ხანაც ქართველებზე აშიშვლებს ხმალს. მოვიტან აქ თქმულის დამადასტურებელ ადგილებს:

ერთის მხრივ:

„გორგასალი მოურავის ერთგულია, მაგრამ მას თავისი ჯიგარი აქვს. ტაშისკარი, მარტყოფი, მარაბდა, აქ კი იგიც გიორგის დიდი საქმეების გულდაგული მონაწილე იყო“.

მეორეს მხრივ (გიორგი სააკაძეს ალაპარაკებს მწერალი);

„ერთხელ უკუღმა მოქნეულ ხმალს — ათჯერ წაღმა მოქნეული ხმალი ველარ გამოაბრუნებს. მე მარჯვენა მიჭრიდა, გული კი გაბზარული მქონია. რაღაც ვერ დავთმე, მომერია, ჩანს დამძლია, ხმლის მარჯვედ ქნევა კი რა ბედენაა“.

„ისეთი ხმალი მომეცით, ზედ ქართული სისხლი არ ეცხოს!“ — ყრუდ მიაყოლა სიტყვა გატყორცნილ ვადას.

ჯერ დაიბნა გორგასალი, მერმე შეიხსნა თავისი ხმალი, ემთხვია და მიაწოდა.

— ნასყიდაანთ ხმალია, მაგრამ არ გაყიდულა არასოდეს!

— მერმე ბაზალეთი?

— შემინდე, ბატონო! ხმალი არ გამიძვრია ბაზალეთთან. ქარქაშიანად ვირიდებდი მომხვდურებს. აბა, დახედე! — და ქარქაშზე მრავალი ნაჭდევი აჩვენა.

წამოდგა გიორგი. მრისხანე თვალი გაუყარა. აღარც გორ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გასალმა დაჰხარა თავი.

საშინელმა სიბრაზემ დაუშარნა სახე მოურავს.

— შენ ჩემზე ბრძენი ყოფილხარ, მოხუცო! გამეცალე! არ დამენახო!

„არც ხმალი ვარგა ორპირიანი, არც მათრახი ორშოლტიანი. დიდ სიბრძნეს ზოგი თავში გაიგებს, ზოგი ბოლოს“...

როგორც ვხედავთ, მწერალი გიორგი სააკაძეს გაორებულ პიროვნებად სახავს, კაცად, ვისი ქარავანიც უგზოდ, უმისამართოდ მიეშურებოდა. მართალია, ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდის ომებს დიდ საქმეებს უწოდებს, მაგრამ ეს მწერლის თვალში არ ცვლის არსს. სააკაძის გზას მცდარად მიიჩნევს და ტკივილნარევი სევდით აგვიწერს დიდი შესაძლებლობის ადამიანის ასე უსარგებლოდ წასვლას ამ ქვეყნიდან. მასვე ალაპარაკებს მოთხრობაში, თავს ადანაშაულებინებს. მთელ მის ღვაწლს ერთი დღის მოსამკელადაც არ თვლის.

ლევან გოთუას მოთხრობაში ჩადებულ კონცეფციას კიდევ უფრო აშიშვლებს კრიტიკოსი აკაკი ბაქრაძე. ლევან გოთუას მრავალტომეულს უძღვის მისი წინასიტყვაობა, სადაც სწორედ ამ კონცეფციაზეა ყურადღება გამახვილებული.

აკაკი ბაქრაძისათვის, ისევე როგორც ლევან გოთუასათვის, პრინციპულად არის მიუღებელი გაორებული პიროვნება, ვინც ხან სამშობლოს სამსახურში დგას, ხანაც მტრის სასარგებლოდ იღვწის. მოვიტან რამდენიმე ამონაწერს კომენტარების გარეშე:

„ქვეყნისა და ხალხის სამსახური უანგარობას მოითხოვს უპირველესად, უანგარობასა და ტრაგიკულ თავგანწირვას. ვისაც ეს არ შეუძლია, მას მხოლოდ საკუთარი კეთილდღეობა თუ მოუწყვია და ისიც დროებით. ისტორიის სამართალი თუმცა ურმით დადის, მაგრამ ჯერ არ ყოფილა შემთხვევა დამნაშავე გაქცეოდეს თუნდაც ზებგერითი სისწრაფის თვითმფრინავით. ამ თვალსაზრისით, ფრიად საინტერესოა ლევან გოთუას მიერ დახატული გიორგი სააკაძის პიროვნება.

გიორგი სააკაძემ მთელი სიცოცხლე ბეწვის ხიდზე იარა. სამშობლოსათვის მედგრად იბრძოდა და არც მტრის სასარგებლოდ დაუზოგავს ძალა. საქართველოსათვის შვილიც გაიმეტა, მაგრამ მაინც უცხოეთში დალია სული. იქაც და აქაც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ორგულად მიჩნეულმა, სიკვდილის წინ ისეთი ხმალი ინატრა, რომელსაც ქართველის სისხლი არ ეცხო“.

„თანამოძმეთა სისხლში გასვრილი ხმლით თავისუფლების მოპოვება არ შეიძლება. არც ორშოლტიანი მათრახით შეიძლება სამშობლოს სამსახური. გიორგი სააკაძეს კი ორშოლტიანი მათრახი ჰქონდა. დრო და ჟამის შესაფერისად ხან მტერს ურტყამდა და ხან მოყვარეს. მართალია, მსხვერპლს სწირავდა, მაგრამ მსხვერპლსაც ითხოვდა. არც იმას შეუძლია თავისუფლების გოდოლის აშენება, ვისი საკურთხეველიც ტარიგის სისხლით არის მოსვრილი. სურამის ციხის კედელში ჩატანებული ზურაბი იმიტომ ჰკრავდა და ადუღაბებდა ციხის კედელს, რომ იგი თავად იყო ზვარაკი. მისი უმანკო სული არ დამძიმებულა მსხვერპლის სისხლით. ამ დუღაბის ძალა გიორგი სააკაძეს არ გააჩნდა. სამაგიეროდ ეს ძალა ალექსანდრე მეფეს ჰქონდა („გმირთა ვარამი“), ამიტომაც უპირისპირდებოდა ერთმანეთს ეს ორი ისტორიული პიროვნება ლევან გოთუას შემოქმედებაში. ალექსანდრე მეფეს არაფერი უსურვებია სათავისოდ. რაც ჰქონდა, რაც ჰყავდა, მამულს მიართვა მსხვერპლად“.

თუ გიორგი სააკაძეს შევხედავთ, როგორც ლიტერატურული ნაწარმოების პერსონაჟს, რომელშიც მწერალი თავის მხატვრულ კონცეფციას დებს, საკამათო ბევრი არაფერია, მაგრამ თუ ისტორიული ჭეშმარიტების დადგენის პრეტენზიაც გვაქვს, მაშინ საგანგებო ანალიზს მოითხოვს როგორც ლევან გოთუას, ასევე აკაკი ბაქრაძის მსჯელობანი. ამ ორი ავტორიტეტული მწერლის კონცეფციების უყურადღებოდ მიტოვება არ შეიძლება.

ჯერჯერობით გავეცანით მწერალთა ერთი ნაწილის შეხედულებებს ამ პიროვნებაზე. ეჭვის გამაღვივებელი მსგავსი მოსაზრებანი სხვა მწერლების ნაწარმოებშიც არის გაბნეული. ყველას აქ მოტანა არც ხერხდება და არც არის საჭირო, რამდენადაც ისინი ერთი, გარკვეული მიმართულებისანი არიან და ან აბუნდოვანებენ დიდი მოურავის ცხოვრების გზაზე ჩვენს შეხედულებებს, ან ეჭვს ბადებენ.

ყველაზე უკეთ, ისე, როგორც ეს სააკაძის ტრაგიკულ პი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

როვნებას, ეკადრება, დიდი მოურავის ხვედრი და ღირსება მერაბ ბერძენიშვილმა გამოხატა თავის ქანდაკებაში, რომელიც კასპში დგას. იმედი მაქვს, მარტოოდენ ჩემს აზრს არ ვამბობ — ეს არის დიდი ქანდაკება! მასში გაცოცხლებულია ეპოქის სული, ტკივილები, ტრაგედია, შემართება, იმედი, ძალმოსილება. ყველაფერი ეს სააკაძის ფენომენშია შენივთებული. ცხენიც სააკაძის არსით არის გაჟღენთილი, იგი დამუხტულია მარტყოფის ომის გმირის ვნებით, ერთი მასაა, ერთი ფიგურა. ერთმანეთის არსიდან ერთმანეთშივე ჩაიქცევიან. ცხენის ყველა უჯრედი მეტყველებს თავისი მხედრის ფიქრით, ვნებიანი სულისკვეთებით, საყვედურით, მრისხანებით — ეს ბრძოლის ცეცხლით ატაცებული რაშის გახელება არ არის. ცეცხლოვან სხეულში დიდი მოურავის ტრაგიკული ვნებები ბრუნავს. ცხენის თვალები, კუნთები, მთელი ფიგურა სულ ზრახვებით არის დაწერილი. უნაგირის ტახტაზე ავარდნილა ეს ცეცხლი, სააკაძის ფიგურა უბრალოდ კი არ ამართულა, თითქოს ცეცხლის შადრევნად იფრქვევა. ერის წიაღიდან ამოვარდნილი ხსნის ძალა უზარმაზარ ხმალში ახელს თვალს, რადგან უკიდურესი შეჭირვების ჟამს ხალხის გადარჩენის ერთადერთი გარანტია ხმალს შედნობილ ენერგიად იქცა. ფიქრი, ღონე, შორსმჭვრეტელობა — ყველაფერი ერთ წამში მოითხოვდა გაცხადებას და ის წამი მთლიანად ხმალმა იტვირთა.

ამას გვაგრძნობინებს მერაბ ბერძენიშვილის ქანდაკება. ერთადერთი შენიშვნა ამ ქანდაკების მიმართ უთუოდ არსებობს, მაგრამ, საიდან იღებს ამ შენიშვნის მიზეზი დასაბამს, სანამ იმ წყაროზე არ ვილაპარაკებთ, მანამ დამაჯერებელი არ იქნება დიდი მოქანდაკის მისამართით გამოთქმული საყვედური: ეს კია, კასპში — სააკაძის მშობლიურ კუთხეში ამართულია დიდი პიროვნების საკადრისი ხელოვნების ჭეშმარიტი ქმნილება და იგი სულითა და ხორცით გვამაღლებს. ჩვენი დროის ერთ-ერთ თვალსაჩინო მოქანდაკეს სააკაძის ცხოვრებისა და ბრძოლის შინაარსმა დიდებული ქანდაკება შთააგონა. ქანდაკებაზე მუშაობის დროს, როგორც ირკვევა, მერაბ ბერძენიშვილს მოსვენებას არ აძლევდა სააკაძის ბედზე ფიქრი, მის გარშემო მოჯარული სინათლისა და ჩრდილის ტალ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ღები. მის ტრაგიკულ ვნებათაღელვაში თავისთავად იკითხებოდა აზრთა სხვადასხვაობა, პოზიციების, პრინციპების დაპირისპირება, მაგრამ მარტოოდენ ტრაგიკულის შეგრძნებაზე არ შეჩერებულა მოქანდაკის ყურადღება. მის შეხედულებაში გაჩენილა ბზარი. გაზეთ „სამშობლოს“ ფურცლებზე ქანდაკებასთან დაკავშირებით დასმულ ერთ კითხვას მერაბ ბერძენიშვილმა სააკაძის ცხოვრებისა და ბრძოლის მოკლე დახასიათებით უპასუხა და დასასრულ თქვა: „ვის დაუკარგავს დიდი შვილი?!“ რამდენ ტკივილს, განცდას იტვირთავს ეს ორიოდ სიტყვა, რამდენს გულისხმობს იგი. მოქანდაკე ფაქტიურად აღიარებს, რომ მისი ნაწარმოების გმირზე ბევრი საეჭვო თქმულა, ბევრი ბრალდება წაუყენებიათ მისთვის, თვითონაც დაეჭვებულა ამ ბრალდებებით. მაგრამ რამდენადაც დიდი მხედართმთავრის ამაგის დავიწყებაც არ შეიძლება, თავის ხალხს უთხრა, რომ დიდი შვილის დაკარგვა არას გზით არ ეგების! თვითონ შინაგანად, ცხადია, ბოლომდე არ ერწმუნება ამ ხმებს, მხოლოდ ერთ მოსაზრებას შეიძლება უწევდეს ანგარიშს და ეს ჩანს ქანდაკების პროპორციიდან, მაგრამ სხვა მხრივ დამუხტულია თავისი გმირის დიდი სულით. და მაინც ხმებს ხომ უნდა გაუწიოს ანგარიში, მოიგერიოს ან გააჩუმოს იგი ასეთი ძლიერი არგუმენტით: — ვის დაუკარგავს დიდი შვილი? ეს არგუმენტი მართლაც ყველას აჩუმებს, ოღონდ, ეს კია იმ ლაქას ვერ რეცხავს, რასაც ხმები სააკაძის სახელს მიაწერენ. „ვის დაუკარგავს დიდი შვილი?“ — შეღავათს გულისხმობს, დათმობასაც ამ ხმებისადმი, არა სრულ თანაგრძნობას, ნაწილობრივ დათმობას.

ამიტომ საჭირო იქნება გზადაგზა მივუბრუნდეთ ყველა სადავო მოსაზრებას და დავადგინოთ, რისი თქმის უფლებას გვიტოვებს დიდი მოურავის ცხოვრების გზაზე დაკვირვება.

სააკაძის ფენომენის შეცნობის გზაზე აუცილებელია გაირკვეს, თუ რა მიზნები ამოძრავებდა ამ პიროვნებას, რასაც გვიდასტურებენ წყაროები, ისტორიკოსები, ფაქტები და მოვლენები — სააკაძის რა ფარულ და გაუმჟღავნებელ გეგმებს შე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იცავენ ისინი. ამ მიზეზების შეუსწავლელად შეუძლებელი ხდება როგორც ეპოქის უმთავრესი მოვლენების ამოცნობა, ასევე სააკაძის პიროვნების დახასიათება. ამ საპატიო მიზანთან კი დაკავშირებულია ქართველი ხალხის წარსულის უმნიშვნელოვანესი ეპოქის შინაარსი, მიზანიც, თავის მხრივ, ამ შინაარსიდან არის ამოზრდილი. ისინი ერთმანეთში გადადიან, ერთურთს ერწყმიან და ერთმანეთის ფესვებს კვებავენ.

მაგრამ იმისათვის, რომ სააკაძის მიზნები დაგვიდასტურდეს, საჭიროა მისი ბიოგრაფიის დასაწყისი კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ. კერძოდ, საიდან მოვიდა ეს კაცი, რა ადგილი ეკავა ფეოდალურ კიბეზე მის გვარს, რის უფლებას აძლევდა თავისი წოდებრივი მდგომარეობა და პიროვნული ღირსებები — ერთად აღებული. პლატონ იოსელიანს, ხოლო ჩვენს დროში ისტორიკოს გივი ჯამბურიას და ფილოლოგ რიმა ფირცხალაიშვილს დეტალურად აქვთ შესწავლილი სააკაძის გენეალოგია, მისი გვარის აღზევების მთელი გზა, პირადად სააკაძის აღზევება წყაროებსა და საბუთებზე დაყრდნობით.

როსტომ მეფის (ხოსრო-მირზა) მიერ გაცემულ „წყალობის სიგელში“ გიორგი სააკაძის წინაპრად მოხსენიებულია ვინმე ჯანზურაბ სააკაძე. იგი თამარ მეფის დროს მოღვაწეობდა და თამარისაგან განსაკუთრებული დამსახურების გამო წყალობად მიუღია მამულები. უფრო ადრეული წინაპარი გიორგი სააკაძისა საბუთებსა და წყაროებში არ ჩანს. ოღონდ, საფიქრებელია, რომ სააკაძეთა გვარი მანამდეც იწოდებოდა აზნაურად.

1652 წლის „წყალობის სიგელში“, რომელიც გიორგი სააკაძის ვაჟის — იორამისათვის მიუცია როსტომ მეფეს, ვკითხულობთ: „შენი ძველის მთა-მამულების წერილებიც გავშინჯეთ. ნეტარად ხსენებულს თამარს შენის გვარის სააკაძის ჯანზურაბისათვის რაც სოფლები ებოძებინა, თქვენს ძველს სამკვიდრებელს გარდა, და აგრეთვე დავით მეფეს და დიდ სიმონ მეფეს და ლუარსაბ მეფეს, კიდევ გულშარ დედოფალს და სხუათა მეფეთა რაც წყალობა ექმნათ, ამათი წერილებიც გვაჩვენეთ“.

როგორც ვხედავთ, ერთობ ტევადი ცნობაა, ამ ცნობიდან

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვტყობილობთ, რომ იორამ სააკაძეს როსტომ მეფისათვის მრავალი წყალობის წიგნი უჩვენებია. მათგან უფრო მნიშვნელოვანთ როსტომ მეფე ჩამოთვლის კიდეც. ჩამოთვლილთაგან, გივი ჯამბურიას სიტყვით შემორჩენილია სიმონ I დიდის, ლუარსაბისა და გულშარის საბუთები. ჩვენამდე არ მოუღწევია თამარ მეფისა და დავით მეფის (დავით IX) მიერ გაცემულ საბუთებს. მაგრამ, როგორც ირკვევა, იორამს სხვა საბუთებიც ჰქონია ხელთ. „და სხვათაო“ — წერს როსტომ მეფე. არგუმენტებად, ცხადია, ჩამოთვლილი საბუთებიც კმაროდა, მხოლოდ ამიტომ არ გააგრძელა როსტომ მეფემ საბუთების დასახელება. მაგრამ „და სხვათაო“ შემთხვევით არ იქნებოდა დოკუმენტში თქმული. გარდა ამისა, ჩანს, რომ ჯანზურაბ სააკაძისათვის თამარ მეფის მიერ მამულების წყალობის დროს ამ გვარს ჰქონია „თავისი სამკვიდრებელი“. არა მგონია უბრალოდ გლეხის სამკვიდრებელზე იყოს საუბარი. მაშინ საბუთში საჭირო არ გახდებოდა ყურადღების გამახვილება „თქვენს ძველ სამკვიდრებელზე“ და რაკი ამის აღნიშვნა საჭიროდ ჩათვალეს, ცხადია, მნიშვნელოვანი ადგილ-მამულის პატრონად ჩანან სააკაძეები. სოფლებს ერთბაშად გლეხს მეფე არ აჩუქებდა და თუ უწყალობებდა, უკვე გააზნაურებაზე მიდგებოდა საქმე და საბუთში სწორედ ეს მნიშვნელოვანი ფაქტი აისახებოდა. ერთი სიტყვით, გვარი ჯანზურაბ სააკაძემდეც მოღონიერებული ჩანს. ყოველივეს ამის ცოდნა აუცილებელია, რათა ნათელი წარმოდგენა ვიქონიოთ გიორგი სააკაძის საზოგადოებრივ მდგომარეობაზე, კერძოდ, იმაზე, თუ როგორ თანდათან, კანონზომიერად, ისტორიულად ხდებოდა სააკაძეთა გვარის დაწინაურება-ამაღლება.

პლატონ იოსელიანს ხელთ ჰქონია როსტომ მეფის მიერ გაცემული მეორე „წყალობის წიგნი“ც. მასში მოხსენიებულია ვინმე დონა სააკაძე, როგორც საქართველოს მეფის ბაგრატ V დიდის (1369—1395 წწ.) ახლო თანამებრძოლი. თემურ ლენგის მიერ თბილისის აღებისას იგი ტყვედ ჩავარდნილა ბაგრატ მეფესა და დედოფალ ანასთან ერთად. მივაქციოთ ყურადღება ამ ფაქტს — დონა სააკაძე მეფესთან ერთად ვარდება ტყვედ, მასთან ერთად არის თბილისში, უახლოესი კარისკაცია და იმ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დენად თავდადებული, რომ მეფეს გვერდიდან არ შორდება ტყვედ ჩავარდნის დროსაც. მეფისადმი ერთგულების ტენდენცია ბატონობს ჯანზურაბ სააკაძიდან მოყოლებული სააკაძეთა გვარში, თაობიდან თაობას გადაეცემა ეს ტრადიცია. ისტორიკოსთა მიერ კარგად არის ახსნილი ამ ტრადიციის გამომკვებავი მიზეზები, ასევე ხსნის მას პლატონ იოსელიანი, აკად. ნიკო ბერძენიშვილი და უშუალოდ სააკაძის ეპოქის ზედმიწევნით კარგად მცოდნე გივი ჯამბურიაც. აზნაურული სულისკვეთება მეფის უფლებების გაძლიერების, სახელმწიფო ცენტრალიზაციის მხარეზეა. მეფის ხელისუფლების განმტკიცება კიდევ უფრო აძლიერებს აზნაურთა კლასს, რაც შეეხება ადგილმამულებით გაყოყოჩებულ დიდგვაროვნებს, ისინი, როგორც წესი, ეურჩებიან მეფეს, პატარა ხელმწიფეებად გრძნობენ თავს თავიანთ სამფლობელოში და ფაქტიურად ქვეყნის დაქუცმაცებისა და დაუძლურების პროცესს ემსახურებიან. მეფეს სწორედ აზნაურთა (არა დიდგვაროვანთა) კლასზე დაყრდნობით შეუძლია ქვეყნის გაძლიერება-განმტკიცება. სამაგიეროდ, აზნაურებს წყალობა ელით მეფისაგან. ეს წყალობა, უმეტესწილად მამულების ბოძებით რომ გამოიხატებოდა, საბოლოოდ თავადობისაკენ მიმავალი გზაა, ამ გზაზე კი ყოველი რიგითი აზნაური დგას და ყოველი მათგანი ოცნებობს გათავადებაზე, ეს სავსებით ბუნებრივი ადამიანური სურვილია, ისტორიული სინამდვილით დადასტურებული შინაარსია.

და აი, აზნაურთა ეს ცნობილი გზა აღზევებისა — გაიარა გიორგი სააკაძის გვარმა.

XVI საუკუნისათვის სააკაძეთა გვარი არნახულად მოღონიერებული ჩანს. დიდი მოურავის წინაპარი — გიორგი სააკაძე — უკვე პატრონად იწოდება 1547 წლის საბუთში. ივანე ჯავახიშვილის აზრით, პატრონად მხოლოდ მსხვილი ფეოდალი იწოდებოდა. დიდი თანამდებობა და დიდი ქონება ყოველთვის არ ნიშნავდა ფეოდალობას. გივი ჯამბურიას აზრით, ამ დროისათვის სააკაძეები ჯერ კიდევ არ არიან თავადები.

სააკაძეთა გაძლიერება მხოლოდ და მხოლოდ მეფისადმი ერთგულების გზით მიდის. გიორგი სააკაძის მამა სიაუში და ბიძები ზეშთაელი, ზურაბი და ივანე დაახლოებულნი არიან

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სამეფო კართან და თავდადებით ემსახურებიან სიმონ I დიდს. გივი ჯამბურიას ცნობით: „1569—1578 წლებში (როცა სიმონ მეფე სპარსელების ტყვეობაშია) სიმონის მეუღლე, დედოფალი ნესტან-დარეჯანი, „ერთგულსა ყმასა და თავდადებით ნამსახურს სააკაძეს გიორგის შვილს ზეშთაელს“ წყალობად აძლევს ქ. გორში ერთ კომლ ვაჭარს თავისი მამულით“.

ამ ზეშთაელის ერთ-ერთი ძმა, ე. ი. გიორგი სააკაძის — დიდი მოურავის ბიძა სახლთუხუცესია ქართლის მეფის კარზე, თანაც ხანგრძლივად 1590—1607 წლებში. სახლთუხუცესობა კი, მოგეხსენებათ ძალიან დიდ თანამდებობად ითვლებოდა. მაშასადამე, სააკაძეთა აღზევება სიმონ მეფის მიერ განსაკუთრებით დაჩქარდა და თვალში საცემი გახდა სიმონ მეფის მემკვიდრეების გიორგი X და ლუარსაბ II დროს.

მეფისადმი სააკაძეთა თავდადებული სამსახური ისტორიული საბუთებით ასე ცხადლივ მტკიცდება. და ეს ბევრს გვეუბნება საგულისხმოს. ახლა დიდი მოურავის მამაზე — სიაუშზე უშუალოდ:

„სამეფო კართან დაახლოებული და დიდი თანამდებობის პატრონი იყო ზეშთაელ სააკაძის ერთ-ერთი ძმაც — დიდი მოურავის გიორგის მამა სიაუში. ის სიმონ მეფის მუსაჰიბი (მრჩეველი) ყოფილა. სიაუში მუსაჰიბად იხსენიება 1588 წლის ერთ საბუთში. ამავე დროს ორენოვანი საბუთის ქართულ ტექსტში ის მუსაჰიბად, ხოლო სპარსულ ტექსტში მოლარედ არის მოხსენიებული. როგორც ჩანს, სიაუში მეფის საჭურჭლის (საგანძურის, სალაროს) გამგებელი ყოფილა, 1590 წელს მას უკვე მოურავის თანამდებობაც უჭირავს. მართალია, აქ არ არის ნათქვამი, თუ რისი მოურავია სიაუში, მაგრამ საფიქრებელია, რომ ის სწორედ თბილისის მოურავი იყო და შემდეგ ეს თანამდებობა მისმა შვილმა გიორგიმ მიიღო მემკვიდრეობით, როგორც ეს ჩვეულებრივ ხდებოდა იმ დროს“ (გივი ჯამბურია).

ერთი სიტყვით, ეჭვს არ უნდა იწვევდეს ის გარემოება, რომ სააკაძეთა გვარი აზნაურთა დაწინაურების ტიპური გზით ამაღლდა. ეს გზა მეფისადმი ერთგულების, სამეფო ხელისუფლების განმტკიცებისათვის ბრძოლის გზაა. განსაკუთრებით

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აღსანიშნავია გიორგი სააკაძის ახლობლების ერთგულება სიმონ I დიდისადმი. მამა, ბიძები, თვითონ გიორგი სააკაძე თავდადებით ემსახურებიან სიმონ I დიდს, მის შვილს გიორგი X, შვილიშვილს ლუარსაბ II. ამ თავდადებული სამსახურის საფასურად წინაურდებოდნენ ისინი და მაღალ თანამდებობებს იკავებდნენ. სიმონ დიდისა და მისი შთამომავლობისადმი ერთგულება ქვეყნის სიმტკიცე-გაძლიერებისათვის ბრძოლის ტრადიციას ამკვიდრებდა სააკაძეთა გვარში. ტრადიცია კი სულისკვეთების აღმზრდელია, იგი აყალიბებს პიროვნებას, განსაზღვრავს მის სამოქმედო გეგმებს და ამ გეგმების აღსრულებისათვის გადადგმულ ნაბიჯებსაც.

გარკვეული მნიშვნელობა აქვს იმ ფაქტსაც, რომ თვით გიორგი სააკაძე — დიდი მოურავი იყო უშუალოდ სიმონ მეფის თანამებრძოლი. იგი სრულიად ახალგაზრდა იბრძვის მის მხარეზე. 1594 წელს სიმონ მეფეს გიორგი სააკაძისათვის მიუცია წყალობის წიგნი, სადაც „ერთგულს, თავდადებით ნამსახურს ყმას უწოდებს". მეფემ ლისი უწყალობა სააკაძეს, გარდა ამისა, ცნობილია, რომ მიქელ თამარაშვილი, ვისაც ხელთ ჰქონია მოხსენება პიეტრო დელა-ვალესი, წერს: „პიეტრო დელა-ვალე მოგვითხრობს აგრეთვე, როგორ ხშირად დაიარებოდნენ პატრების წირვაზე ბატონი მერაბ, რომელიც სიმონ მეფეს ტყვეობაში ახლდა დიდხანს, მისი შვილი და სხვა". ეს ფაქტი „დიდმოურავიანის" — სტრიქონებითაც მტკიცდება.

რატომ აქვს ასეთი განსაკუთრებული მნიშვნელობა სიმონ მეფის გვერდით სააკაძის ბრძოლას? სიმონ მეფის მხარდამხარ დიდგვაროვნებიც იბრძოდნენ, ცხადია, მათშიც ერია პატრიოტები, ყველა როდი იყო „საკუთარ ჯამს ჩამაცქერალი", მაგრამ ამ საბუთებზე, ისტორიკოსთა ცნობებზე მკითხველის ყურადღება იმიტომ შევაჩერე, რომ ნათელი იყოს აზნაურთა გვარის, ამ შემთხვევაში სააკაძეთა გვარის და, უპირველეს ყოვლისა, დიდი მოურავის მოღვაწეობის კურსი. ისინი მთელ თავიანთ ცხოვრებასა და მოღვაწეობას მეფეს უკავშირებენ, სისტემატურად, განუხრელად და განუწყვეტლივ მის სამსახურში არიან, მის გვერდით დგანან, აქ — საქართველო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ში, იქ ოსმალეთში, ტყვეობის დროს დიდხანს გვერდიდან ერთვა შორდება გიორგი სააკაძე სიმონ I. ეს ერთგულება არაფრით არ ჰგავს დიდგვაროვანთა ცხოვრების წესს. აი, რა არის მთავარი. მეფის გვერდით მათი დგომა ყოველთვის ეპიზოდურია, სიტუაციების ლოკალურ საზღვრებში თავსდება მათი თანადგომა. ან ქვეყნის უკიდურესი გაჭირვება იწვევს ამ თანადგომას, ან ზოგჯერ თვითონ დიდგვაროვანის პირადი ინტერესები დაემთხვევა მეფის მიზნებს. მეფისადმი განუხრელი ერთგულების კურსი მათთვის არ არსებობს. ასეთი კურსი საერთოდ აზნაურთა კლასს აქვს, ამ შემთხვევაში გიორგი სააკაძის გვარს. მეფის ხელისუფლებისათვის ბრძოლა საკუთარი მამულების გაფართოებისათვის ბრძოლასაც გულისხმობდა, მაგრამ ეს ბრძოლა მუდამ დამუხტული იყო, ან თავისთავად იმუხტებოდა სამშობლოს ინტერესებით. სიმონ მეფისა და საერთოდ ყველა მეფის ბრძოლა ცენტრალური ხელისუფლების გაძლიერებისაკენ მიმართული, ცხადია, გადახლართული იყო სამეფოს, ქვეყნის ინტერესებთან, პატრიოტული სულისკვეთება აწვდიდა მაცოცხლებელ წვენს მას. მით უმეტეს, სიმონ მეფის მხარდამხარ ბრძოლა ნიშნავდა სამშობლოს ინტერესებისათვის თავდადებულ ბრძოლას. ეს მეფე, რამდენიმე მეფის მსგავსად საქართველოს ისტორიაში სამშობლოსათვის რომ დაიფერფლა, სანიმუშო მაგალითი იყო თავგანწირვის, დაუცხრომელი ბრძოლისა. სიმონ მეფე იყო ვახტანგ გორგასლის, დავით აღმაშენებლის, თამარის, გიორგი ბრწყინვალის, ბაგრატ დიდის მეფური ცხოვრების სტილის გამგრძელებელი. ეს სტილი გულისხმობდა პირადი კეთილდღეობის დათმობას, რაკი ქვეყანას შველა სჭირდებოდა. არ ჰგავდა იმ მეფეებს, გაბმულ ქეიფებსა და ნადიმებს გადაყოლილნი, სამეფო საქმეებისათვის რომ ვერ იცლიდნენ, მეფობა დაარხეინებულ ყოფნად რომ წარმოედგნათ და ამის გამო არასოდეს არ იყვნენ მზად მტრის დასახვედრად. სიმონ მეფის ბრძოლისა და მოღვაწეობის წესი განმსჭვალავდა მისდროინდელ ქართლის ცხოვრებას. თავდადებულობა, ერთგულება ბუნებრივ მოთხოვნილებად იქცეოდა. ეს სტილი ზრდიდა და ასულდგმულებდა ნამდვილი პატრიოტების სულისკვეთებასაც. ამ ადამიანის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გვერდით იდგნენ გიორგი სააკაძის მამა და ბიძები, რაშიც ბუთებმა დაგვარწმუნა. მის გვერდით იდგა გიორგი სააკაძე ლხინსა და ჭირში. თვითონაც, წინაპრებიდან მოყოლებული, მამა-ბიძებით დამთავრებული, მეფისადმი ერთგულების ტრადიციით აღზრდილი, ბუნებით უსაზღვრო პატრიოტი და მოყვარე თავისი მიწისა, სიმონ მეფის გვერდით იგი საბოლოოდ ჩამოყალიბდა საქართველოს თავისუფლებისათვის მებრძოლ პიროვნებად, მოგვევლინა სიმონ მეფის დიდი საქმეების გამგრძელებლად. იყო უნიჭიერესი მოწაფე მისი სკოლისა, შემდეგ ქართლისა და კახეთის ბედის გამრიგე, ქვეყნის მხსნელი და განმამტკიცებელი. ამ დიდ გზაზე მას უფრო დიდი და დახლართული წინააღმდეგობა შეხვდა, ვიდრე სიმონ მეფეს. რატომ და როგორ, ამას გზადაგზა დავინახავთ და ეს აზრიც დაგვიდასტურდება. ჯერჯერობით კი გზის დასაწყისთან ვართ, როდესაც ფაქტიურად, ე. ი. სოციალურ-ეკონომიკურად სააკაძეები თავადები არიან, „მაგრამ ეს არ იყო განმტკიცებული ტრადიციით და ამდენად არ იყო აღიარებული ოფიციალურად“ (გივი ჯამბურია).

გივი ჯამბურიას სიტყვები გამოდგება აგრეთვე ზემოთ განვითარებული მსჯელობის შესაჯამებლად და დასადასტურებლადაც:

„მიუხედავად აღნიშნულისა, სააკაძეები მაინც განსხვავდებიან სხვა ძირძველი თავადებისაგან. ამ თავადთა იმდროინდელი სიძლიერე მეფის ხელისუფლების სისუსტით იყო განპირობებული. სააკაძეთა ფეოდალური გვარი კი მეფის (ჯერ სიმონ, მერე კი გიორგი X და ლუარსაბ II) მომხრეებით და მათი დახმარებით იყო გაძლიერებული და აღზევებული. მათი ეს გაძლიერება ძირძველი თავადების ხარჯზე ხდებოდა. არა მარტო ილახებოდა ამ თავადთა სამამულო ინტერესები, არამედ ისინი კარგავდნენ პოლიტიკურ მდგომარეობასაც. მაშინ, როდესაც სააკაძეები სახლთუხუცესები და თბილისის მოურავები იყვნენ, დიდი თავადების წარმომადგენელი შადიმან ბარათაშვილი იძულებული იყო მეფის სუფრაჯობას დასჯერებოდა (სუფრაჯი კი სახლთუხუცესის ხელქვეითი მოხელე იყო). გასაგებია, რომ სააკაძეთა ინტერესები, დიდ თავადთაგან გან-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სხვავებით, მეფის ხელისუფლების გაძლიერება-განმტკიცებას მოითხოვდა, რათა ამით შეენარჩუნებინათ მოპოვებული მდგომარეობა და მიეღწიათ ახალი წარმატებებისათვის“.

მივაქციოთ ყურადღება აქ უკვე მშვენივრად დახასიათებულ წინააღმდეგობას. აქსიომატურ ჭეშმარიტებად არის ცნობილი ეს წინააღმდეგობა. დიდგვაროვანთა სიძლიერე, მართლაც, მეფის ხელისუფლების შესუსტებისას არის შესაძლებელი. ამ დროს იგი თავის ზენიტზე ადის ხოლმე. დავით აღმაშენებელს ქვეყნის აშენებისა და გაძლიერების გზაზე სწორედ ისინი — ბალვაშები უწევდნენ წინააღმდეგობას — გაფთრებულ წინააღმდეგობას, რადგან სწორედ მათ არ აწყობდათ ძლიერი მეფე. გასაგებია, რატომაც, მეორე აქსიომატური ჭეშმარიტება წინააღმდეგობის მასაზრდოებელ ლოგიკას გულისხმობს: „ძირძველი“ თავადების მამულის შევიწროების ფასადაც ხდებოდა სააკაძისმაგვარი ხალხის დაწინაურება-აღზევება. მარტო სახელმწიფო მამულებიდან არ გაიცემოდა ეს მიწები. ზოგჯერ თავადები ისჯებოდნენ ორგულობისათვის და მათი მიწები ერთგული მსახურების, აზნაურების ხელში გადადიოდა. აზნაურთა აღზევება, სამეფო კარზე დიდი თანამდებობის დაკავება ასევე დიდ თავადთა ჩამოქვეითების ხარჯზე მიმდინარეობდა. წინააღმდეგობა მძაფრი სოციალური ფესვებით საზრდოობდა და თავისთავად გადაიზრდებოდა ხოლმე პოლიტიკურ წინააღმდეგობაში.

მაშასადამე, გიორგი სააკაძე თავადია, მაგრამ ეს არ არის „ტრადიციით განმტკიცებული“ და ოფიციალურად აღიარებული, ე. ი. იგი დიდგვაროვნებს არ ეკუთვნის, კიდევაც რომ დამტკიცებულიყო მისი თავადობა ოფიციალურად და დიდგვაროვნად ეღიარებინათ, ეს მისი პირადი დამსახურებით მოპოვებული მდგომარეობა იქნებოდა და არა საუკუნეებით განმტკიცებული წოდებრიობა. „ძველთაგანვე დიდგვაროვნები“ ამ შემთხვევაშიც ვერ მოითმენდნენ მის აღზევებას. გიორგი სააკაძე „მეფის შემდგომ“ პირველ კაცად, როგორც ამას აღნიშნავენ ბერი ეგნატაშვილი და ვახუშტი ბაგრატიონი, აქცია თავისმა ნიჭმა, უნარმა, ენერგიამ და დამსახურებამ და სწორედ ეს „თავისით მიღწევა“ ზრდის მის წინააღმდეგ შუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რის უძლიერეს გრძნობას დიდგვაროვნებში. სწორედ ამიტომ არის მათთვის მიუღებელი სააკაძის უფროსობა.

მაგრამ ჩვენ უკვე ვიცით, რისთვის აამაღლეს სააკაძის გვარის ხალხი მეფეებმა და თვით გიორგი სააკაძე ასეთ დიდ ფიგურად რისი წყალობით იქცა. მეფის ერთგულება და სამეფოს განმტკიცება-გაძლიერებისათვის ბრძოლა იყო უმთავრესი მიზანი, როგორც წინაპრებისა, ასევე მათი ყველაზე დიდი შთამომავლის გიორგი სააკაძისა.

და მაინც გამომდინარე აქედან, რას გვიდასტურებს გიორგი სააკაძის გზა, რა იყო მისი ცხოვრების უმთავრესი მიზანი? ქვეყნის გაძლიერება, მეფის ცენტრალური ხელისუფლების კიდევ უფრო განმტკიცება რომ იყო მისი მოღვაწეობის ამოსავალი წერტილი, ეს ყველა ზემოთ მოტანილი საბუთით და მოტივით დასტურდება. უფრო დიდი და ხელშესახები მიზანი შემდგომ გამოჩნდება, მაგრამ ნუ ავჩქარდებით — მივყვეთ დიდი მოურავის ინტერესების მაგისტრალს.

ლუარსაბ II მეფობის დასაწყისისათვის ქვეყანა ძნელ მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

„ამა ჟამსა შინა იყო ქართლი ფრიად გლახაკი და სახმართაგან უღონო! ლაშქრობისა და აოხრებისაგან პირველად იავარქმნილიყო ურუმთაგან, და უფროსად, სვიმონ მეფე რომ ურუმთ ტყვედ ჰყვეს, მაშინ გამოიღეს სახსარი მრავალი და არღარა დაზოგეს ქართველთ თავისის ბატონის გამოხსნისათვის და ამაში მეტად გლახაკ და უპოვარ იყო ქართლი“ — ბერი ეგნატაშვილი.

„ამ ჟამებათა შინა განმკვიდრებულ იყვნენ მთავარნი და დაეპყრათ ხევნი და ხეობანი თვისად“ — ვახუშტი ბაგრატიონი.

ე. ი. სიმონ მეფის ბრძოლებმა საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის დიდი ენერგია გამოსთხოვა ქვეყანას, მეფის დასახსნელად ქვეყანამ დიდი „სახსარი“ გაიღო და გაღატაკდა ისედაც დარბეული და „უპოვარი“. ქართლის მთავრები კი, ეტყობა, პარპაშობენ. დაუპყრიათ ხევები და ხეობები. ქვეყანაში სრული ანარქია გამეფებულა.

ლუარსაბ მეფემ ძალიან დაიახლოვა სააკაძე, გადასცა მას

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მამამისის თანამდებობა და დანიშნა თბილისის მოურავად (1608 წ. იგი თბილისის მოურავად იხსენიება). ვახუშტის ცნობით, იგი ცხინვალისა და დვალეთის მოურავიც ყოფილა. გიორგი სააკაძემ ქართლის მეფეს დაუმორჩილა გამდგარი მთიელები, მათ შორის ოსები და დვალები. დიდი ფეოდალი, არაგვის ერისთავი ნუგზარი თავისთავად შეიქნა მეფის ერთგული — იგი სიმამრი იყო გიორგი სააკაძისა. შესუსტდა ფეოდალთა ანარქია. სააკაძემ ყურადღება მიაქცია ქვეყნის მოშენებასაც. ხელი შეუწყო ომიანობის დროს გაბნეული მოსახლეობის უკანვე, ფუძეზე დაბრუნებას. ამას მოჰყვა ქვეყნის ეკონომიკური მოღონიერება, რაც თავისთავად გადაიზრდებოდა ქვეყნის სამხედრო და პოლიტიკურ ძლიერებაში. პლატონ იოსელიანის ცნობით გიორგი სააკაძემ ცხინვალსა და თბილისში ციხეები შეაკეთა და დვალეთის მთებში ახალი სიმაგრეები ააგო. ეს ფაქტი დიდგვაროვნებმა შემდეგ სააკაძის წინააღმდეგ გამოიყენეს, როგორც მისი თვითნებური მოქმედების დამამტკიცებელი საბუთები. აქამდე შედარებით ყველაფერი მოსათმენი იყო თავადებისათვის — გიორგი სააკაძის მამა-ბიძების დაწინაურებაც, თანამდებობაც. ყოველივე ეს არ აჭარბებდა დიდგვაროვანთა მდგომარეობას. მაგრამ გიორგი სააკაძის აღზევება სხვა იყო. მისი მასშტაბები უსაზღვროდ ფართო, ხოლო ენერგია — ამოუწურავი. დიდგვაროვნების პოტენციურ მეტოქედ ჩანდა. სიმონ მეფისა და გიორგი X მხარდამხარ მებრძოლი ახალგაზრდა სააკაძე მათ მიერ ჯერ კიდევ მხოლოდღა უბადლო მეომრად აღიქმებოდა, რა უნდა ჰქონოდათ საწინააღმდეგო ასეთი უპირატესობისადმი. შური პატარა მასშტაბისა იყო. მაგრამ, როდესაც გიორგი სააკაძეს თანამდებობა მიანდვეს და მისი ნიჭი სივრცეში გაიშალა, როდესაც იგი „შემდგომ მეფისა“ — პირველი კაცი გახდა მთელ სამეფოში და ზღაპრულ არსებასავით დღითი დღე იზრდებოდა, თანაც — განამტკიცებდა რა სამეფოსა და მეფის ხელისუფლებას, როგორც ქვეყნისა და ადამიანების ბედნიერების წყაროს, ზღუდავდა დიდგვაროვნებს, აი, ამის შემდგომ დიდი მოურავისადმი დამოკიდებულებამ კატეგორიული შინაარსი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შეიძინა. და, აი ალტერნატივა: ან სააკაძე, ან ჩვენ — დიდგვაროვნები.

ან ჩვენ — დიდგვაროვნები, ან ძლიერი მეფე, ასეთი ალტერნატივა მათ წინაშე ყოველთვის იდგა. ეს მათი თავსატეხი პრობლემა იყო. ახლა სხვა საზრუნავი გაჩნდა. არადიდგვაროვანი მოევლინათ ქართლის ფაქტიურ გამგებლად, მეფის უფლებები ვერ მოეთმინათ და „ვიღაც სააკაძის" ინტერესებს უნდა დაქვემდებარებოდნენ.

რა შეიძლებოდა ნდომებოდა სააკაძეს? ჩავუფიქრდეთ ამ კითხვას და ერთი წუთით დავივიწყოთ, რომ ცნობების, წყაროების, ფაქტების შინაარსი მშვენივრად გვიხსნის, რა მიზნები ამოძრავებდა მას.

სააკაძე მეფის ტახტზე ვერ იოცნებებდა. იგი არ ეკუთვნოდა ბაგრატიონთა არც ერთ შტოს. არათუ ბაგრატიონი, დიდგვაროვანიც კი არ იყო. მაშასადამე, მეფობაზე ფიქრი გამორიცხულია — დინასტიის შეცვლა იმ დროისათვის წარმოუდგენელ ამბად ითვლებოდა. ერთადერთი, რაზეც შეიძლებოდა ეოცნება გიორგი სააკაძეს, ქართლის მოურავობა და მხედართმთავრობა გახლდათ, უმეფობის დროს ქართლის გამგებლობა (ცხადია დროებით). გამგებლები, ხანები ქართლსა და კახეთში შაჰის მიერ დროებით ინიშნებოდნენ, სანამ კანონიერი მეფის შერჩევისა და ტახტზე დასმის საკითხი მოგვარდებოდა. ლუარსაბ მეფემ გიორგი სააკაძე თბილისის, ცხინვალისა და დვალეთის მოურავად დანიშნა. ფაქტიურად იგი მთელი ქართლის მოურავად გვევლინება, ე. ი. რისი მიღწევაც კი შეეძლო სააკაძის წოდების კაცს, მიღწეული იყო. სხვა რამეზე სააკაძეს არც უოცნებია და არც მოუსურვებია. ქართლის ფაქტიურმა გამგებელმა, მოაწყო რა მარტყოფის მასშტაბური ომი და განდევნა სპარსელები საქართველოდან, დაუყოვნებლივ მიიწვია მეფედ თეიმურაზ პირველი. თეიმურაზთან წაკიდების შემდეგ (ბაზალეთის ბრძოლამდე) ქართლის გამგებლად დასვა ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი, რაკი თეიმურაზი ის მეფე არ აღმოჩნდა, ვისზეც ოცნებობდა სააკაძე. მან მოიწადინა ქართლის ტახტზე დაესვა გიორგი იმერთა მეფის მემკვიდრე ალექსანდრე. ამ მიზნით თავისი შვილი ავთანდილი დანიშნა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიორგი მეფის ასულ ხვარამზეს საქმროდ. მკრეხელობაა დასწამო ასეთ კაცს, თითქოს მეფობა სურდა, ან ქართლის გამგებლობა. გამგებლობა დროებითი იყო და თვითვე დააჩქარა მარტყოფის აჯანყებით ამ „საგამგებლო“ დროის შემცირება (აჯანყების შემდეგ თეიმურაზი მოიწვია მეფედ!). თეიმურაზ პირველთან წაკიდების შემდგომ ეს გამგებლობა დროებითაც არ აიღო თავის თავზე (ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი დასვა გამგებლად). ოსმალეთის სულთანი მას რომ უგზავნიდა ელჩებს და „ქართლის მპყრობელ მოურავ-ხანს“ უწოდებდა, ამან არ უნდა დაგვაბნიოს. ეს მისი უზარმაზარი ავტორიტეტით იყო გამოწვეული და თუ თვითონაც დამოუკიდებლად აწარმოებდა მოლაპარაკებას ზოგჯერ, ესეც მისი დიდი წონითა და სამხედრო ინტერესებით არის გამართლებული. ოფიციალურად კი არ აიღო გამგებლობა ხელში და იმიტომ კი არა, რომ მართვა არ შეეძლო. ჩვენ ხომ დავრწმუნდით 1612 წლამდე — თბილისის მოურავობის დროს როგორ განამტკიცა ქვეყანა, კიდევ არაერთხელ დავრწმუნდებით, თუ რას აკეთებს დროებით გამგებლობის დროს. ყველაფრიდან ჩანს, რომ მისი მიზანი საკუთარი კარიერის გამტკიცება კი არ იყო, არამედ სამეფოს გაძლიერება და ამიტომაც ამბობდა უარს ქართლის ოფიციალურ გამგებლობაზე. ამიტომ დანიშნა ბაგრატიონთა ერთ-ერთი შტოს წარმომადგენელი ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი. იცის, რომ მისი წოდების კაცს მეტის უფლება არა აქვს. იცის, რომ გამგებლობაზე პრეტენზიის გაცხადება მთელს ქვეყანას დაუპირისპირებს. თავადობა რომ დაუპირისპირდა, ესეც კმაროდა უბედურებად და ამიტომ თქვა უარი. მაშასადამე, ამ კაცს ლუარსაბ მეფის მიმართ რა ცუდი ზრახვები უნდა ჰქონოდა. ბერი ეგნატაშვილის აზრით, „ქვეყნის არევისა და წახდენის მოყვარულმა ხალხმა“ ჩამოაგდო ეჭვი მეფესა და მოურავს შორის, ხოლო ქვეყანას რა მიზნით განამტკიცებდა გიორგი სააკაძე, ეს ტაშისკარის ომში გამოჩნდა. ისტორიკოსთა მიერ სწორად არის აღნიშნული, რომ ის „უპოვარი და გლახა“ ქვეყანა, რომელიც ლუარსაბს დახვდა სამეფოდ, სააკაძის ღონისძიებათა წყალობით მოღონიერებული ჩანს ტაშისკარის ომის წინ. დამორჩილებულია ოსები და დვალები, გამაგრებუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლია ციხეები, გაზრდილია მეფის ავტორიტეტი. დიდგვაროვანთა დიდი ნაწილი მეფის სამსახურში დგას — მარტო ნუგზარ ერისთავი რად ღირს თავისი დიდი საერისთავოთი... და აი, შედეგიც. სააკაძის გვარის ტენდენციამ, მეფისა და სამეფოსადმი ერთგულების ტენდენციამ ტაშისკარის ომშიც იჩინა თავი, სააკაძის ღონისძიებებით განმტკიცებულმა ქართლმა მისი ხელმძღვანელობით სასტიკად გაანადგურა რიცხვმრავალი მტერი, ქვეყანას წალეკვით რომ ემუქრებოდა.

ტაშისკარის ომის მნიშვნელობაზე სიტყვას აქ არ გავაგრძელებ ,არც მის მსვლელობაზე. მისი შეხსენება მხოლოდ იმისათვის დაგვჭირდა, რომ სააკაძის ცხოვრების მიზანი გამოიკვეთოს.

ჩემი აზრით, ყოველგვარი წყაროს მოშველიების გარეშეც ცხადია, თუ რა შეიძლებოდა სურვებოდა სააკაძეს, მისი წოდებისა და მდგომარეობის კაცს იმ ისტორიული წყობის პირობებში, იმდროინდელ სოციალურ და პოლიტიკურ გარემოცვაში.

ახლა წყაროებსა და ფაქტებს მოვუსმინოთ. რამდენიმე წყაროსა და ფაქტზე ითქვა — დვალეთის დამორჩილება, ციხე-სიმაგრეთა აგება, ოსების დამორჩილება, არაგვის ერისთავის შემომატება მეფის ერთგულთა ამალაში, გაქცეული ხალხის „სამკვიდრებელზე“ ჩამობრუნება. ყველაფერი ეს აშკარად მეტყველებს სააკაძის თავდაპირველ ამოცანაზე — სამეფოს განმტკიცება-გაძლიერებაზე. მას ვერ უარყოფს ვერც ერთი სკეპტიკოსი, თუკი იგი ზერელე განცხადებების მოყვარული არ არის. ზერელე დასკვნების მოყვარულს კი ერი და ისტორია ანგარიშს ვერ გაუწევს. ისტორია შთამომავალთა მოთმინებას, ამოცნობის ღრმა სურვილს ითხოვს სააკაძის წინააღმდეგობებით აღსავსე ეპოქის შესასწავლად და გონივრული დასკვნების გამოსატანად.

ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცებისათვის ბრძოლა თავისთავად გადაიზრდება უფრო დიდ მიზნად — საქართველოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება. გიორგი სააკაძის ცხოვრების მიზნად საქართველოს ერთ სახელმწიფოდ გაერ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თიანება მიაჩნიათ ისტორიკოსებს: აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილს, გივი ჯამბურიას და სხვებს.

„ჩაიშალა ის დიდი საქმე, — წერს აკადემიკოსი ნიკო ბერძენიშვილი, რომელსაც სააკაძემ თავისი უზარმაზარი ენერგია შეალია და ურომლისოდაც საქართველოს განთავისუფლება-გაძლიერება შეუძლებელი იყო“.

გივი ჯამბურია:

„ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცებისათვის ბრძოლა მთელი საქართველოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანებისათვის ბრძოლის ნაწილი იყო. ლუარსაბის მეფობაში ამ იდეის ყველაზე რელიეფური გამომხატველი გიორგი სააკაძე ჩანს. იგი ხელს უწყობდა წვრილ აზნაურთა და საერთოდ „უგვანოთა“ წინ წამოწევას, რომელიც თავადების წინააღმდეგ ბრძოლაში მთავარი დასაყრდენი უნდა ყოფილიყო“.

საყურადღებოა გივი ჯამბურიას ერთი მოსაზრებაც:

„აქ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანების იდეის ავტორი გიორგი სააკაძე არ ყოფილა. ეს იდეა საქართველოში ყოველთვის ცოცხლობდა. სააკაძემდეც და მის შემდეგაც მრავალი მოღვაწე იბრძოდა ამ იდეის განსახორციელებლად. უფრო მეტიც, მას ეს იდეები გათავისებული უნდა ჰქონდეს სიმონ I-ისაგან, რომელიც საქართველოს გაერთიანების დაუღალავი მოღვაწე იყო“.

ისტორიული მეცნიერება ამ აზრს სავსებით იზიარებს, საქართველოს ისტორიის ნარკვევებშიც უდავო ჭეშმარიტებად არის მიჩნეული ამ ცნობილი მოსაზრების ლოგიკა. საქართველოს გაერთიანების იდეა არ შეიძლებოდა მომკვდარიყო. იგი მართლაც, მუდამ ცოცხლობდა, არა თუ სააკაძის დროს, როდესაც თამარ მეფის დროიდან მხოლოდ ოთხი საუკუნე იყო ჩავლილი, არამედ უფრო მოგვიანებითაც — ერეკლე II დროს. როგორც ვიცით, ერეკლე მეფესთან საგანგებოდ მივიდა დელეგაცია საქართველოს გაერთიანების იდეით. დაკარგული დიდების დაბრუნება იყო ქართველ მამულიშვილთა ოცნება — ბაგრატ დიდის, გიორგი ბრწყინვალის, სიმონ დიდის ოცნება! სიმონ მეფის ბრძოლისა და მოღვაწეობის სტილი კი უშუ-

ალოდ აყალიბებდა გიორგი სააკაძის პიროვნებას, განსაზღვრავ-
და მის პოლიტიკურ ინტერესებს.

და მაინც რა წყაროების საფუძველზე ამტკიცებენ ცნობილი ისტორიკოსები, რომ გიორგი სააკაძეს საქართველოს გაერთიანება ჰქონდა უმთავრეს მიზნად დასახული და რომ ამ დიდი საქმის აღსრულებას შეელია მისი „უზარმაზარი ენერგია“? „ქართლის ცხოვრების“ მწირი ცნობები ამის მტკიცების საშუალებას თითქოს ნაკლებ იძლევა. იქ სააკაძე აღიარებულია ფიზიკური განადგურებისაგან ქართლ-კახეთის მხსნელად (ბერი ეგნატაშვილი, ვახუშტი ბაგრატიონი...). ქართლ-კახეთის ხსნა ფიზიკური განადგურებისაგან თავისთავად იმოდენა საქმეა, რომ სააკაძის სახელს კიდევ რისი მიმატება სჭირდება. მაშ, რაზე დაყრდნობით ჩნდება ეს კონცეფცია? დეზორიენტირებული მკითხველისათვის სულ სხვა რამ არის თავსამტვრევი — მართლა ამოდენა ცოდვა მიუძღვის სააკაძეს, რაც ზოგი წყაროს მიხედვით მიეწერება, თუ ჭეშმარიტად ეროვნული გმირია? მას ტანჯავს პრობლემა — როგორ შეათავსოს ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდის ომების ავტორის პიროვნება იმ დაწყევლილ მეორე მესთან, რომელსაც კახეთის უბედურებაც კი ბრალდება ნაწილობრივ. და ამ დროს გიორგი სააკაძე, დამატებით სხვა დამსახურებისა, საქართველოს გაერთიანების იდეისთვის მებრძოლად არის გამოცხადებული ისტორიკოსთა ნაშრომებში. ნუ დავფარავთ, გაჩნდა უნდობლობა და გაჩნდა თავსატეხი კითხვაც: მართლა ხომ არ აჭარბებენ ისტორიკოსები, ხომ არ მიაწერეს გიორგი სააკაძეს ისეთი რამ, რაზეც არც კი უოცნებია?

მეფის ძალაუფლების, სამეფოს ცენტრალიზაციის განმტკიცებას რომ ემსახურებოდა სააკაძე, ეს მისი სოციალურ-პოლიტიკური ღონისძიებებით და ყოველი გადადგმული ნაბიჯითაც დასტურდება. მაგრამ ეს თავისთავად დიდი საქმე რამდენად ნიშნავდა საქართველოს გაერთიანებისათვის ბრძოლის საფეხურს და რამდენად მწყობრი იყო გეგმა, ეს საკითხი იქნებ მართლაც მოითხოვდეს დამატებით მსჯელობას.

ჰქონდა კი სააკაძის წოდებრივი მდგომარეობის კაცს იმის უფლება, სერიოზულად ეფიქრა საქართველოს გაერთიანება-

ზე და კონკრეტული ნაბიჯები გადაედგა ამ მიმართულებით? ხომ არ გამოჩნდებოდა მისი გეგმა ღიმილისმომგვრელ ოცნებად. ღიმილისმომგვრელად არა თავადთა და სამთავროთა მოსალოდნელი წინააღმდეგობების მიზეზით, არამედ მისი გარკვეული წოდებრივი მდგომარეობის გამო. მას, აზნაურს, ახლად აღზევებულ გიორგი სააკაძეს შეეძლო კი ეოცნება და არა თუ ეოცნება, პრაქტიკული ნაბიჯები გადაედგა ქვეყნის გაერთიანება-განთავისუფლების გზაზე? ეს ხომ მეფის, და, სხვათა შორის, დიდი მეფის ძალებსაც აღემატებოდა იმ დროისათვის. ეს ხომ სიმონ მეფემაც ვერ შეძლო. პირიქით, ქვეყანა გაუპარტახდა ამდენ ბრძოლებში. ამ შემთხვევაში მხედველობაში არ არის მისაღები მემატიანეთა ცნობებში გამეფებული დუმილი ამ საკითხის გარშემო. მემატიანეები მხოლოდ იმ მოვლენებს აღნიშნავენ, რაც ფაქტიურად მოხდა, სააკაძის მიზანზე სიტყვის ჩამოგდება მათ ორი რამის გამო არ შეუძლიათ. ერთის მხრივ (და სავსებით გასაგები მიზეზების გამო), სააკაძე, ცხადია, თავის მიზნებს წერილობით არ გააფორმებდა და საბუთად არ აქცევდა. ის მიზანი დაფარული უნდა ყოფილიყო. მეორეც — თავისი მიზნის აღსრულების გზაზე მას თეიმურაზ I აღუდგა, ხოლო თეიმურაზსა და დიდ მოურავს შორის გამართულ ომზე „ქართლის ცხოვრება“ კომენტარის გაკეთებას თავს არიდებს. მემატიანეები, რომლებიც თეიმურაზ პირველის შთამომავალთა ინტერესებს ითვალისწინებენ და აშკარად უწევენ ანგარიშს (ამას ჩვენ გარკვევით დავინახავთ კიდევ მრავალგზის), ცხადია, არაფერს ამბობენ იმაზე, ჰქონდა თუ არა სააკაძეს საქართველოს გაერთიანების სამოქმედო პროგრამა. პირიქით, ისინი ისე მშრალად მოგვითხრობენ სააკაძის დამსახურებაზე, რომ მოვლენის აღნუსხვის მეტი არაფერი გვრჩება ხელთ. ესეც საგულისხმოა. სააკაძის მდგომარეობის კაცზე მემატიანეები ამდენს რომ წერენ, ეს თავისთავად გვეუბნება — გაცილებით მეტი დამსახურება მიუძღვის დიდ მოურავს! თვითონ სააკაძესთან დაკავშირებული მოვლენები იმდენად მასშტაბურია, რომ მშრალად აღნუსხვის დროსაც კარგად ჩანს სააკაძის დიდი დამსახურება, ხოლო აშკარა ტენდენცია მემატიანეებისა, შემთხვევით სიტუაციებს მიაწერონ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სააკაძის დამსახურებანი, ცხადია, ადგილს და სურვილს არ ტოვებს საიმისოდ, რომ სააკაძის მოღვაწეობა კანონზომიერ მოვლენად წარმოგვიდგინონ. მაგრამ საქმეში ღრმად ჩახედული კაცის თვალში ამ ტენდენციას ადვილად არღვევს გიორგი სააკაძის მიერ გადახდილი ომებისა და მის სახელთან დაკავშირებულ მოვლენათა მასშტაბები. ისინი გვიმტკიცებენ, რომ უზარმაზარი მოვლენების მოხდენა კანონზომიერი თანამიმდევრული მოღვაწეობისა და წინასწარი შემზადების გარეშე წარმოუდგენელია, რომ სტიქიურად, თავისთავად და შემთხვევით ამ მასშტაბის მოვლენები არ ხდება.

ამიტომ წყაროების დუმილი გასაგებია. მაგრამ ისტორიკოსებსაც ხომ სჭირდებათ რაღაც ხელშესახები, რეალური საბუთები ასეთი დიდი გეგმის არსებობს დასამტკიცებლად. ამისათვის საჭიროა, პირველ ყოვლისა, გავითვალისწინოთ და ვუპასუხოთ კითხვას — სააკაძის მდგომარეობის კაცს შეეძლო თუ არა საქართველოს გაერთიანების იდეაზე სერიოზულად ეფიქრა და პრაქტიკული ნაბიჯები გადაედგა ამ მიმართულებით.

თუ სააკაძეს თავისი წოდების ერთ-ერთ გამოჩენილ პიროვნებად წარმოვიდგენთ, ცხადია, გაძნელდება საქართველოს გაერთიანების დიდი გეგმა დავუკავშიროთ მის სახელს. მაგრამ აქ გასათვალისწინებელია ერთი მეტად სერიოზული გარემოება, სააკაძე თავის ნიჭით, ენერგიით, ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობებით არაჩვეულებრივ, უდიდეს პიროვნებათა რიცხვს ეკუთვნის. ყველაფერი ჰარმონიულად იყო შეზავებული მასში — ზღაპრული ღონე, ახოვანება, ორგანიზატორული ნიჭი, დიდი მხედართმთავრის ტალანტი, თავისი დროის შესაფერისი განათლება, ფხიზელი პოლიტიკური დიპლომატია, გასაოცარი ნებისყოფა, მომხიბლავი მჭევრმეტყველება.

მოვუსმინოთ წყაროებს.

პატრი კასტელი (ვინც სააკაძის ცნობილი პორტრეტი დახატა): „დიდი მოურავი, სარდალი საქართველოს მხედრობისა, კაცი წარჩინებული, დიდად შემძლე და ყოველთა უმამაცესი. მრავალი სასახელო საქმე მოახდინა იბერიის სამეფოში სპარსთა მეფობის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს“.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თურქი მემატიანე მუსტაფა ნაიმა:

„მოურავი ჭეშმარიტად გულადი, ღონიერი, ტანით სპილოს მსგავსი, იშვიათი ვაჟკაცი და დევის ღონე იყო“.

ვახუშტი ბაგრატიონი:

„ესე მოურავი გიორგი იყო მხნე, ახოვანი, ძლიერი და შემმართებელი, უშიში“ (იქვე სალანძღავი რამდენიმე ეპითეტიც აქვს დასახელებული ვახუშტი ბაგრატიონს).

სომეხი ისტორიკოსის არაქელ თავრიზელის აზრით გიორგი სააკაძე იყო:

„გონიერი, მჭევრმეტყველი ,მოფიქრებული და საქმეში ჭკვიანი, ამასთან ტანადი, ძლიერ მამაცი მეომარი და უძლეველი მებრძოლი“.

ბერი ეგნატაშვილი:

„და იმდღინდელი მოურავის ნაქმარი და ომი და საქმეები პირველთა გმირთაგანცა არა თქმულ არს, რაც იმ დღეს მოურავმან სახელი და ომი ქნა“ (მარაბდის ომი იგულისხმება, — ჯ. ღ.).

აქვე უნდა აღვნიშნოთ ერთი ისტორიული ფაქტის შესახებაც. სააკაძემ ლისთან სამოცი კაცით შვიდასი სპარსი მოსპო. ეს გახლავთ ბრძოლის არნახული უნარის გამოვლინება.

პლატონ იოსელიანი:

„ასე დაიღუპა დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე, დიდი სარდალი და გმირი, რომელმაც სამეფოები და ხალხები შეარყია, რომელიც თავისი მტკიცე ხასიათით, რკინისებური ნებისყოფით, ვნებებით, თავისი ბუმბერაზი ტანითაც ყველას აოცებდა და მტერს შიშს გვრიდა და მითრიდატეს ემსგავსებოდა. დაეცა ვაჟკაცი, რომლის მახვილი, პოეტების აღწერით, ჯავშანს კვეთდა, საყვირიც განგაშს სტეხდა და ვისი სიმძიმითაც ბრძოლის ველი გმინავდა, ვაჟკაცი, რომელმაც სპარსეთში, ყანდაარსა და ბაღდადს და არზრუმს მამაცი მებრძოლის, ხოლო თვით საქართველოში კი ქართველი ალკიბიადეს სახელი დატოვა“.

ეს ცნობები, დახასიათებანი და, რაც მთავარია, ის საქმენი, სააკაძემ რომ მოახდინა, თავისთავად მეტყველებენ მის განსაკუთრებულობაზე. ეს იყო პიროვნება, რომლის შესაძ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლებლობებს მართლაც არ ჰქონდა საზღვარი. ამას ემატება იმ დროისათვის იშვიათი განათლებულობა. არაქელ თავრიზელი, როგორც დავინახეთ, საგანგებოდ მიუთითებს სააკაძის მჭევრმეტყველებაზე. პოლიტიკოსისა და მხედართმთავრისათვის ამ თვისებას საგულისხმო მნიშვნელობა აქვს. სხვათა დასარწმუნებლად, ძალთა შემოსაკრებად, დიადი მიზნის დასასაბუთებლად პოლიტიკოსს და მხედართმთავარს ჰაერივით ესაჭიროება მწყობრი საუბრის ნიჭი, ლოგიკური მსჯელობის უნარი. გიორგი სააკაძემ, გასაგები მიზეზების გამო, კარგად იცოდა თურქული და სპარსული ენები. იგი წავკისის ტრაგედიამდე ნამყოფი იყო როგორც თურქეთში, ასევე სპარსეთში. თავისუფლად ფლობდა ორივე ენას. ორი ენის ცოდნა თავისთავად ნიშნავდა განსწავლულობას. როგორც სამეფო კართან დაახლოებული ოჯახის წარმომადგენელმა, მან, ცხადია, შესაფერისი განათლება მიიღო. ეს ყველაფერი შემდეგ გაღრმავდა თურქულისა და სპარსულის საფუძვლიანი შესწავლით, პირადი მონაცემებით — მჭევრმეტყველებით, დიდი ჭკუითა და საზრიანობით.

გივი ჯამბურია, აჯამებს რა უცხოური და ქართული წყაროების ცნობებს, ამბობს: „გიორგი სააკაძე მეტად პოპულარული პიროვნება იყო არა მარტო საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, არამედ მთელს ახლო აღმოსავლეთში და ევროპაშიც კი. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი იმდროინდელი ისტორიკოსი თუ მოგზაური, რომელიც ასე თუ ისე არ შეხებოდეს გიორგი სააკაძის პიროვნებას“.

საერთო განათლებულობას, რომელიც ირანისა და თურქეთის სამეფო კარზე უცხოელებთან შეხვედრისას ასე შესამჩნევი იყო, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება გიორგი სააკაძის დიდ სამხედრო სტრატეგიულობაზე და განსაკუთრებულ ორგანიზატორულ ნიჭზე საუბრისას. ეს არის მისი პიროვნული თვისებების შესაკრებელი. აქ იყრის თავს ყველა მისი ღირსება, ერთმანეთს აძლიერებს და სრულად მჟღავნდება — სწორედ პოლიტიკაში, სამხედრო საქმესა და მხედართმთავრულ ნიჭში.

ცხადია, თუ არა ეს დიდი შინაგანი ნიჭიერება, მსგავსი მასშტაბების ომებს მარტოოდენ „ბუმბერაზი ტანით“ და სა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არაკო მეომრული თვისებებით ვერავინ მოიგებდა. ბუმბერაზები ყოველთვის ერივნენ ამა თუ იმ ლაშქარში და ეს იშვიათი ფიზიკური ღონის ხალხი აკეთებდა მხოლოდ იმას, რისი გაკეთების საშუალებასაც ღონე იძლეოდა. მაგრამ საკუთარი დროის ისტორიული მოვლენების წარმართვა, ქვეყნის ბედიღბლის სადავეების აკრება და ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდისა და ქსნის ბრძოლების ასე სახელოვნად გადახდა მხოლოდ იმ შინაგანი თვისებების წყალობით თუ მოხერხდებოდა, რაც სააკაძეს ახასიათებდა დიდ ფიზიკურ ღონესთან ერთად. ეს თვისებები, არნახული შინაგანი ენერგია მართავდა მის დიდ ფიზიკურ შესაძლებლობას და ყველაფერი ეს ერთმანეთს შერწყმული ქმნიდა იშვიათ ფენომენს, ვისი შესაძლებლობაც არ თავსდებოდა ჩვეულებრივი ადამიანის საზღვრებში. ეს მონაცემები, ცხადია, პირველად ტაშისკარის ომით არ დადასტურებულა. ის დასტურდებოდა მანამდეც, სიმონ მეფის, გიორგი X, ლუარსაბ II მეფობის დროს თბილისის, ცხინვალისა და დვალეთის მოურავად ყოფნისას.

აქ კი ისმის კითხვა: ასეთი პოტენციის, ასეთი არაჩვეულებრივი ღირსებების მქონე კაცს, კაცს, ვისი შესაძლებლობებიც იშვიათი მოვლენის რიგებს განეკუთვნებოდა, შეეძლო თუ არა ეოცნება და მიზნად დაესახა საქართველოს გაერთიანება, მიუხედავად იმისა, რომ მეფე არ იყო? სხვა საკითხია, რამდენად იყო იმ დროისათვის შესაძლებელი საქართველოს გაერთიანება და რამდენად შეეძლო იგი დიდი შესაძლებლობების მიუხედავად ისეთი სოციალური მდგომარეობის კაცს, როგორიც იყო სააკაძე. აქ სხვა რამ არის საგულისხმო: საარაკო ენერგია, უნარი, ნიჭიერება აძლევდა ბიძგს სააკაძეს ეოცნება იმაზეც კი, რისი განხორციელებისათვის საქართველოში უკვე პირობები ნაკლებ არსებობდა. ფეოდალური დაშლისა და დაქუცმაცების ისტორიული პროცესი, რაც კარგა ხნის დაწყებული იყო, ისტორიკოსთა გამოკვლევას თუ დავეყრდნობით, უკვე თითქმის გამორიცხავდა საქართველოს გაერთიანებას. XVII საუკუნეში არა თუ რიგითი თავადი, რა მასშტაბებისაც არ უნდა ყოფილიყო იგი, არამედ თვით დიდი მეფეც კი (დავით აღმაშენებლის ბადალი მეფე!) ძალების უკიდურესი და-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ძაბვითაც ვერ შეძლებდა ალბათ საქართველოს განთავისუფ-
ლება-გაერთიანებას. მაგრამ ვერ ისვენებდა ქართველი კაცის
ფიქრი, ოცნება, დაკარგულ დიდებასა და სიმაღლეს ესწრაფ-
ვოდა. განთავისუფლება-გაერთიანება ხომ მისი ოცნება იყო.
სიმონ მეფეც ამიტომ ვერ თმობდა პოზიციებს, ვერ ეგუებო-
და აზრს, რომ ეს შეუძლებელი გამხდარიყო.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სააკაძემ სიმონ I დიდის სკო-
ლა გაიარა, და თავისი დროის უდიდეს შვილს, ცხადია, შეეძ-
ლო მიზნად დაესახა საქართველოს გაერთიანება-განთავისუფ-
ლებისათვის ბრძოლის გაგრძელება. მართალია, შემდგომ ის-
ტორიის სასწორი იმგვარად აყირავდა, რომ გაერთიანებაზე კი
არა, გადარჩენაზე ოცნებაც კი ძნელი შეიქნა, მაგრამ იმ მცი-
რე პაუზებში, რაც იგულისხმებოდა გადარჩენისათვის გამარ-
თულ გრანდიოზულ ომებს შორის, გაერთიანების იდეა მაინც
ცოცხლობს და ფაქტიურად დასტურდება.

მეფის ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცება რომ
ორგანული მოთხოვნილება იყო სააკაძის გვარისა და პირადად
გიორგი სააკაძისა, ამის შესახებ, ვფიქრობ, ზემოთ დამაჯერებ-
ლად ითქვა. ყველა წყარო მხოლოდ და მხოლოდ ამ აზრს
ადასტურებს. მას მართლაც ჰქონდა სრული უფლება, ხმამაღ-
ლა ეთქვა: „ქართლს მოვავლე გალავანიო“ („დიდმოურავი-
ანი“). როდესაც პლატონ იოსელიანი ჩამოთვლის ტაშისკარის
ომამდე სააკაძის მიერ განხორციელებულ ღონისძიებებს, რა-
საც ქვეყნის გაძლიერება აქვს მიზნად, ცხადია, ნათელი ხდება
მეფის ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცების მოწადი-
ნე კაცის მიზნები. მაგრამ ტაშისკარის ომის შემდეგ, წაკიდეს
რა მეფეს, დევნილი გიორგი სააკაძე სპარსეთში გადაიხვეწება
და 1615 წელს სპარსეთის ჯარს შემოყოლილი თავისი მამუ-
ლების დასახედად ადის ნოსტეში. მისი შიშით იმერეთისაკენ
გაქცეულ ქაიხოსრო ჯავახიშვილს, თავის მოსისხლე მტერს,
კაცს დაადევნებს და უკანვე გამოაბრუნებს, უსაფრთხოებას
აღუთქვამს. ურიგდება თავის მტრებს, იღებს და აძლევს „სა-
ფიცრის წიგნებს“, ქაიხოსრო ჯავახიშვილს მეორე თავდასხმა-
საც აპატიებს და ქართლის ფაქტიურ გამგებლად მყოფი არა-
ვისზე არ იძიებს შურს. სასამართლოს მოიწვევს, რათა შე-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ურიგდეს ქაიხოსრო ჯავახიშვილს, როდესაც ერთი ხელის გაქნევით შეეძლო მისი განადგურება. ე. ი. ქვეყნის გაძლიერება-განმტკიცების ძველებური, მისეული კურსი გრძელდება: მარტყოფის ომის შემდეგ სასწრაფოდ აერთიანებს ქართლსა და კახეთს (ამ დროისათვის აღმოსავლეთ საქართველოს ბედ-იღბალი მის ხელშია!), ერთი წამითაც არ აყოვნებს და ქართლ-კახეთს აერთიანებს! სვამს მეფედ სპარსეთთან ნაბრძოლ იმედგადაწურულ თეიმურაზ პირველს. მაგრამ მანამ იყო ცდა, ანგარიში, რჩევა, ვინ დაესვათ ქართლ-კახეთის ტახტზე. სააკაძე და მისი ხალხი ბევრს ფიქრობს ამაზე და აქ ჩნდება პირველად ყველაზე უფრო ხელშესახები ისტორიული ფაქტი, რაც აფიქრებინებს ისტორიკოსებს, რომ სააკაძეს საქართველოს გაერთიანება თავიდანვე ჰქონდა მიზნად დასახული. გიორგი სააკაძესა და მის მომხრეებს მარტყოფის აჯანყების წინ გიორგი იმერთა მეფის პოზიციები მოუსინჯავთ და ქართლ-იმერეთის გაერთიანება უფიქრიათ. ბაადურ ციციშვილისათვის, სააკაძის მომხრისა და მეგობრისათვის, იმერთა მეფეს გიორგის მიუცია „წყალობის საიმედო წიგნი“, სადაც ნათქვამია: „თუ იპრიანოს ღმერთმან და ქართლი ხელად შემოგვივარდეს, რასაც მამულის მქონებელი იყოთ ან სამკვიდროსა ან ნასყიდისა, ან სახელოსა არც ამისგან დაგამცეროთ და არც მოგიშალოთ... და თუ ქართლს არ გედგომინებოდეს, რასაც შემძლებელი ვიყოთ ლიხთიმერითაც გარჩინოთ და წყალობაც გიყოთ“.

ეს წყარო გვაცნობს, რომ გიორგი მეფეს ქართლს გამეფებას ჰპირდებიან და ისიც თავის მხრივ მზად არის მხარში ამოუდგეს შეთქმულებს. მარტყოფის ომის შემდეგ ტახტზე თეიმურაზ პირველი დასვეს. ამ შემთხვევაში ალბათ მხოლოდ ფრთხილი ვარაუდების დაშვება თუ შეიძლება: რად გადაიფიქრეს გიორგი იმერთა მეფის ვარიანტი? მაგრამ ხომ ფაქტია, რომ ქართლ-კახეთ-იმერეთის გაერთიანების იდეა ამ წიგნის მიხედვით ხელისგულზე დევს და იგი სააკაძეს და მის დასს ეკუთვნის. ე. ი. უშუალოდ სააკაძეს. ამ იდეის არსებობა უფრო ცხადლავ დასტურდება შემდგომ, როდესაც სააკაძემ ვერ დაინახა რა თეიმურაზ პირველში მისი ნაოცნებარი მეფე,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მტკიცედ გადაწყვიტა ქართლ-კახეთის ტახტზე გიორგი იმერთა მეფის შვილი ალექსანდრე დაესვა. გიორგი სააკაძემ სპარსელებთან ბრძოლის შუალედში (მარაბდის ომის შემდეგ გამართული დიდი და წვრილი ბრძოლები იგულისხმება) დასავლეთ საქართველოში იმოგზაურა. ესტუმრა გიორგი იმერთა მეფეს, სამეგრელოს მთავარ ლევან დადიანს, მიიღო ფიცის წიგნები, დანიშნა თავისი ვაჟი — ავთანდილი იმერთა მეფის ასულ ხვარამზეზე და, რაც მთავარია, უკვე თეიმურაზთან საბოლოოდ წაკიდების შემდეგ, როდესაც სავსებით გადაიწურა იმედი შერიგებისა, „მოურავმა — წერს არჩილ მეფე — იმერთა მეფეს გიორგის შვილი სთხოვა ქართლს საბატონოდ". ე. ი. გიორგი სააკაძეს არ ასვენებს ფიქრი სამი სამეფოს გაერთიანებისა. იგი მარტო ჯარს კი არ თხოვს იმერთა მეფეს, არამედ შვილსაც „ქართლზე საბატონოდ". ქართლ-კახეთ-იმერეთის გაერთიანება კი მთელი საქართველოს გაერთიანებას ნიშნავდა იმ დროისათვის. სხვა სამთავროების შემოერთების საკითხი თავისთავად დადგებოდა. მაშასადამე, როგორც კი ძალაუფლება ხელში ჩაუვარდა, მაშინვე ქართლ-კახეთის გაერთიანება შეიძლო. თეიმურაზთან წაკიდების შემდეგ ბაზალეთის ბრძოლის კონკრეტული ფაქტის უკან იმერთა მეფის შვილის ქართლ-კახეთ-იმერეთის მეფედ გამოცხადება იგულისხმებოდა. ასეთი იყო მოლაპარაკება. ამას გვიდასტურებს ფიცის წიგნები, მეფე არჩილის მიერ მოწვდილი ცნობა. აქვთ თუ არა ყოველივე ამის შემდეგ ისტორიკოსებს საფუძველი ამტკიცონ, რომ სააკაძეს საქართველოს გაერთიანება ჰქონდა მიზნად? რა თქმა უნდა, აქვთ. ამ მიზნის აღსრულების გზაზე მან ერთი ფაქტითაც დაამტკიცა, რომ აქვს ასეთი მიზანი. როდესაც ყველა ფაქტს ავხსნით მარტყოფისა და მარაბდის ომებთან დაკავშირებით, ნათლად დავინახავთ, თუმცა ეს აქამდეც გამოჩნდა, რომ საქართველოს გაერთიანება და გამთლიანების გეგმა გიორგი სააკაძის გონებაში გადაწნული იყო სპარსელების საქართველოდან განდევნისა და ქვეყნის ხსნის ამოცანასთან. ახლა კი დავაკვირდეთ, რამდენად მწყობრია ის მოვლენები, რაც სააკაძის სურვილის თანახმად დატრიალდა. გივი ჯამბურია წერს: „საბოლოოდ გაწყდა ურთიერთობა თეიმურაზსა და სა-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

აკაძეს შორის. თეიმურაზი იძულებული გახდა კახეთში გადასულიყო. მოურავმა ქართლის გამგებლად (და არა მეფედ) ქაიხოსრო მუხრან ბატონი დანიშნა, რომელსაც როგორც ბაგრატიონს, ქართლის ტახტის დაკავების უფლება ჰქონდა. გაერთიანებული ქართლ-კახეთის სამეფო დაიშალა.

საკითხავია, რატომ მეფედ არ დასვა სააკაძემ ქაიხოსრო მუხრან ბატონი?

რა შედეგი მოჰყვებოდა ქაიხოსროს ქართლში გამეფებას?

ქაიხოსროს ქართლში გამეფებით სააკაძე საბოლოოდ უნდა გამოთხოვებოდა ქართლისა და კახეთის გაერთიანების იდეას, რადგან ეს აქტი დადასტურება იქნებოდა იმისა, რომ სააკაძე კახეთისა და ქართლის ცალ-ცალკე არსებობას აღიარებდა. ამასთანავე, რაც მთავარია, იმერეთის სამეფოს (ე. ი. მთელი დასავლეთ საქართველოს) შემოერთების ყოველგვარი პერსპექტივა გაქრებოდა. სააკაძის მთელი მოღვაწეობის მთავარი მიზანი კი სამი სამეფოს ერთ სახელმწიფოდ გაერთიანება იყო, სწორედ ამის გამო არ დასვა სააკაძემ ქაიხოსრო ქართლის მეფედ და მხოლოდ დროებით გამგებლად დანიშნა". ე. ი. არსებობს მკაცრად გამიზნული გეგმა და მისი კარნახით დგამს სააკაძე ყოველ პოლიტიკურ ნაბიჯს. ამან მისცა საფუძველი ისტორიკოსებს არ დაეკარგათ სიმართლე ქვეყნისათვის და თამამად ემტკიცებინათ, რომ სააკაძის უმთავრესი მიზანი საქართველოს გაერთიანება იყო. ყოველივე ამან უკარნახა აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილს, ეთქვა: „ჩაიშალა ის დიდი საქმე, რომელსაც სააკაძემ თავისი უზარმაზარი ენერგია შეალია და ურომლისოდაც საქართველოს გათავისუფლება-გაძლიერება შეუძლებელი იყო".

არავითარი საფუძველი და უფლება არა გვაქვს ეჭვი შევიტანოთ ამ მოსაზრებაში. ის სახეზეა, ის ისტორიაა, ის წყაროა — მომხდარი მოვლენების ჯამი და სტრუქტურა გვიმტკიცებს ამას.

აქვე მინდა მივაქციოთ ყურადღება ერთ გარემოებას, რისი დადასტურებაცაა მთელი შემდგომი მოვლენების მსვლელობა: სააკაძე მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე ეძებს საკუთარი მიზნებისა და იდეების შესაფერის მეფეს! ნამდვილ მეფეს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეძებს! სიმონ მეფის შემდეგ, მას შესაფერისი მეფე არ შეხვედრია, მეფე, ვის გვერდითაც და ვისი ხელმძღვანელობითაც საქართველოს გაერთიანება-გაძლიერებისათვის იბრძოლებდა.

კიდევაც რომ შევიტანოთ ეჭვი საქართველოს გაერთიანების სააკაძისეულ მწყობრ გეგმაში, მაინც რჩება მეორე, უფრო დიდი საქმე — აღმოსავლეთ საქართველოს (იგივე საქართველოს) ფიზიკური განადგურებისაგან ხსნა, ხოლო შემდგომ განმტკიცება-გაძლიერება, რაც ფაქტიურად მხოლოდ სააკაძემ შემძლო. და ამ დიდ გეგმას სჭირდებოდა ენერგიის ყოველმხრივ მოკრება. ტაშისკარის ომმა დაამტკიცა, რომ დიდი მოურავის მიერ ციხე-სიმაგრეთა შენება, ძველი სიმაგრეების შეკეთება, ქვეყნის ეკონომიკური მოღონიერება, ქართლის სამეფოს, მისი მეფისა და ცენტრალური ხელისუფლების განსამტკიცებლად იყო გამიზნული.

იგი საერთოდ, ისევე როგორც ყველა დიდი ადამიანი, საკუთარი პროგრამით იყო მოსული, საკუთარი მიზნების აღსრულებისათვის კი მას ერთგული ხალხი უნდა აერჩია, ის ადამიანები, ვისაც დაეყრდნობოდა, ვინც უერთგულებდა, ვისი შემწეობითაც დიდ საქმეს ბოლომდე მიიყვანდა. „ძველთაგანვე“ დიდგვაროვნობის ფენა, ცხადია, მისი მომხრე ვერ იქნებოდა. მათ აწყობდათ სუსტი მეფე და დაქუცმაცებული ქვეყანა, რათა თავიანთ ნებაზე ეპარპაშათ. ეს ფეოდალური წყობილების ოდითგან დადასტურებული შინაარსი იყო და ამ შინაარსს ვერაფერი შეცვლიდა. ქართველებად და პატრიოტებად ეს ადამიანები მხოლოდ მაშინ გვევლინებოდნენ, როდესაც მათ ციხე-კოშკებთან ერთად მთელ საქართველოს განადგურების საფრთხე ემუქრებოდა. ამ დროს მამულიშვილებიც იყვნენ და შესანიშნავი ქართველებიც, მაგრამ მშვიდობიანობისას ადვილად პოულობდნენ საერთო ენას მტერთან და ქვეყნის გაერთიანება-განმტკიცების აუცილებლობას შინაგანად უპირისპირდებოდნენ. ქვეყანა კი სწორედ განმტკიცებას, გათავისუფლება-გაერთიანებას მოითხოვდა, მეფის ცენტრალური ხელისუფლების განმტკიცებასა და ფეოდალთა პარპაშის აღკვეთას მოითხოვდა. გიორგი სააკაძე ამ მიზნით აჯგუფებს ძალებს. იგი თბილისის, ცხინვალის, დვალეთის მოურავი იყო, მეფის შემ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დეგ პირველი კაცი, ზემოთ დახასიათებული მიზნების პატრონი. სააკაძე უნდა დაყრდნობოდა რომელიმე ფენას. მან აირჩია ის ფენა, რომელიც ოდითგან მეფის ხელისუფლების ერთგული იყო — არადიდგვაროვანთა ფენა, აზნაურთა და „უგვანოთა“ ფენა, ვისი რიგებიდანაც გამორჩეული ადამიანების დაწინაურების ტრადიცია მუდამ არსებობდა საქართველოში. ყოველი დიდი მეფე ეყრდნობოდა და იცავდა ამ ტრადიციას: დავითი, თამარი, გიორგი ბრწყინვალე, სიმონ მეფე. სააკაძე პრაქტიკულად სიმონ მეფის მოღვაწეობის მომხრე იყო. და, აი, უპირველესი დასაყრდენი სააკაძისა — ისტორიამ შემოგვინახა მათი სახელები: ხოსიტა გედევანიძე, მათარსი შახაიდრიძე, პაპუნა ვაშაყიშვილი, პაპუნა ჩივაძე, თამაზ ქარციძე, მსახური ინაშვილი... მაგრამ, ცხადია, მარტოოდენ ამ ფენაზე დაყრდნობით ფეოდალურ საქართველოში ასეთი დიდი მიზნის განხორციელება არ შეიძლებოდა. და სააკაძემ ყველაფერი იღონა, რომ თავადთა გარკვეული ნაწილი და აზნაურთა რიგები გაეერთიანებინა. ქართულ წყაროებში „სააკაძის მოკიდებულნი კაცნი“ ეწოდება აზნაურებსაც და თავადებსაც, ვინც დიდი მოურავის მხარეზე იბრძვის. დიდი ფეოდალების წრიდან ესენი არიან: ნუგზარ არაგვის ერისთავი (საკაძის სიმამრი), თეიმურაზ მუხრან-ბატონი, იესე ქსნის ერისთავი, ბაკა ხერხეულიძე და სხვ. „მოკიდებულნი კაცნი“ აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის განმარტებით „ესაა თავისუფალ პირთა სახლების გაერთიანება ამა თუ იმ პირის (თუ სახლის) გარშემო და იგი უაღრესად სოციალურ-პოლიტიკურ საფუძვლებს და ანგარიშებს ემყარებოდა“. ცხადია, ასეთი გაერთიანება თავისი არსით მტკიცე ვერ იქნებოდა. ბერუკა და ქაიხოსრო ჯავახიშვილები, ადრე სააკაძის „მოკიდებულნი კაცნი“, მის მოსისხლე მტრებად იქცნენ. მაგრამ ფეოდალური საქართველოს ცხოვრების წესში ქვეყნის ძალების დასარაზმავად არ არსებობს სხვა გზა რიგითი თავადისათვის, ვისი ავტორიტეტიც მხოლოდ და მხოლოდ პირად შესაძლებლობებს ეყრდნობა და სააკაძე მაქსიმალურად იყენებს ამ გზას. „აღნიშნული ვითარება იმის შედეგი იყო, რომ სააკაძის „მოკიდებულნი კაცნი“ სხვადასხვა საფუძველზე და სხვადასხვა მიზნებით იყვნენ გა-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ერთიანებულნი. ზოგი მოყვრობის ნიადაგზე (არაგვის და ქსნის ერისთავები, მუხრან ბატონები) გამხდარიყო გიორგის მომხრე, რომელთაგან ნაწილი თავისი სამფლობელოს გაზრდა-გაფართოებას მოელოდა; სხვა გაერთიანებული საქართველოს ტახტსაც კი უმიზნებდა (მუხრან ბატონი); ზოგი გიორგის, როგორც ძლიერი პიროვნების, მფარველობას საჭიროებდა თავისი სახლიკაცების წინააღმდეგ ბრძოლაში (ჯავახიშვილი), ზოგი კი, უფრო მცირე ჯგუფი და უფრო სუსტნიც, — გიორგის იდეებს უნდა მიეზიდა მის „პარტიაში“: (ხერხეულიძე და სხვა“) — წერს გივი ჯამბურია. ასე შეიქმნა სააკაძის დასი და 1612 წლამდე, ვიდრე სასწორი დიდგვაროვანთა მხარეს გადაიხრებოდა, ამ დასის შემწეობით სააკაძემ მოახერხა ქართლის განმტკიცება-გაძლიერება და ტაშისკარის დიდი ომის მოგება. დასის შექმნას კი გარკვეული დიპლომატია სჭირდებოდა, ურთიერთობა, თათბირი, განუწყვეტელი ცდები. ეს მცდელობა, მეფის ხელისუფლების განმტკიცებასა და ქვეყნის განთავისუფლებას რომ ისახავს მიზნად, სააკაძის მტრების მიერ „ფურჩვნად“ იქნა მონათლული. ხოლო დიდი გეოგრაფის ვახუშტის ცნობებში მათი ზეგავლენით ასევე მოხვდა. საინტერესოა სწორედ ამ „ფურჩვნის“ არსი.

ვახუშტი ბაგრატიონი:

„ესე (გიორგი სააკაძე, — ჯ. ღ.) მარადღე თვითეულ კაცთა ფურჩვნიდა და არა დასცხრებოდა. იხილა ესე მეფემან და აუწყა მოურავსა: „რა არის რომ, არ დასცხრები ფურჩვნად, ანუ რაჲ გნებავს ყოფად“. ამისთვის ევედრა მოურავი მროველს დომენტს: „რამეთუ მეტყვიან სიკვდილსა მეფისაგან და არა რა ვუწყი მიზეზნი შეცოდების გონებისაგან კიდე“. ესე ყოველი მროველმან ჰკადრა მეფესა. არამედ მეფე ამისა უცნობელი განჰკვირდა და ამცნო მროველს გულდებულყოფა მოურავისა, რამეთუ არა რა არს მანკიერება მეფესა შინა შენთვის, გარნა ჰკითხოს ვინ უთხრა იგი. ხოლო მოურავმან არა თქუა მთქმელი, რამეთუ ფუცებულ ვარ მათ მიერ“.

ბერი ეგნატაშვილი:

„და ამ ჟამში გამდიდრებული იყო ქართლის მოურავი, სააკაძე გიორგი, რომელ იყო მოურავი ტფილისისა და ესრეთ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გამდიდრებულიყო, რომ შემდგომად მეფისა იგი იყო. და ამას უთხრეს ქვეყნის არევის მოყვარეთა მეჩხუბართა კაცთა ვითარმედ: „მეფე სიკვდილს გიპირებს, რამეთუ სძაგს სიმდიდრე და მორჭმა შენი“. ხოლო მოურავს რა ესმა საქმე ესე, დაიწყო რჩევა და ლაპარაკი. მაშინ მიუგზავნა მეფემან კაცი და შეუთვალა, ვითარმედ: „რა გნებავს ყოფად, რომე დღითი-დღე არ დასცხრები ლაპარაკისაგან და ჩურჩულისაგან“, ხოლო მოურავმან მიუგზავნა მროველი ავალიშვილი დომენტი და შეუთვალა ესრეთ, ვითარმედ: „სიკვდილსა და ღალატს მიპირებო და რას მემართლები, დანაშაული რა მაქუსო, რომ მიწყრებიო და გნებავს სიკუდილი ჩემიო“. ხოლო მეფემან უარყო და ფიცით შეიჯერა, ვითარმედ: „არა მწადს სიკუდილი შენიო“.

ჩვენ უკვე ვიცით, რა ეწადა სააკაძეს, რა შეიძლებოდა მისი მიზანი ყოფილიყო: ქვეყნის განმტკიცება-გაძლიერების გზაზე სააკაძემ, როგორც დავინახავთ, თავისი ძლიერი დასი შექმნა. ამ დასისათვის არჩევდა ხალხს, აწინაურებდა, იმოყვრებდა, აჯგუფებდა... არსებობდა მეორე — დიდგვაროვანთა დასი— დიდი თავადების შემადგენლობით. მეთაურებად ფარსადან ციციშვილს და შადიმან ბარათაშვილს ასახელებენ, აგრეთვე სააკაძის „კარის მეზობელს“ ქაიხოსრო ჯავახიშვილს. მათ თავიანთი პოლიტიკური უფლებების შემდგომი ზრდა აინტერესებდათ. ეს მხოლოდ ცენტრალური ხელისუფლების დასუსტების გზით იყო შესაძლებელი. მათი მიზნები უნებურად თუ შეგნებულად საქართველოს დაქუცმაცებას იწვევდა. მაგრამ „ფუფვნეული“ მდგომარეობის განმტკიცების გზაზე ახლა რიგითი თავადის ძლიერი პიროვნება აღიმართა, რომელიც საოცარი სისწრაფით აღზევდა, გაძლიერდა და იქამდე, „რომ მეფის შემდგომ იგი იყო“. რამდენი დიდგვაროვანი ჩამოვთვალეთ ზემოთ! რას შეეძლო შეეზღუდა მათი მგლური მადა! და აი, სააკაძის მიერ ციხე-სიმაგრეების შენება, ძველის შეკეთება, ოსებისა და დვალების დამორჩილება მეფისათვის — ყველაფერი ეს საკუთარი განდიდების გზად მოუნათლეს. ქვეყნის გაძლიერება-განმტკიცებისათვის ძლიერი დასის შექმნა კი „ფურჩვნად“ გამოაცხადეს. ახლა დავაკვირდეთ აქ მოტანილი

ორივე ამონაწერის შინაარსს. მეფე დააეჭვეს დიდებულებმა სააკაძის ერთგულებაში. სააკაძე დააეჭვეს მეფეში — მოკვლას გიპირებსო. ბერი ეგნატაშვილი საგანგებოდ მიუთითებს — „ქვეყნის არევის მოყვარეთა და მოჩხუბართა კაცთა“ ქმნეს ესო. მიმდინარეობს ფარული, უკომპრომისო ბრძოლა. მალე ეს ფარული ბრძოლა აშკარა მტრობაში გადაიზარდა. მაშასადამე, ეს „ფურჩვნა“ სხვა არაფერია, თუ არ მცდელობა ქვეყნის პროგრესული ძალების გასაერთიანებლად, თავადთა მადის შესაზღუდავად, ქვეყნის განსამტკიცებლად, რაც მეფის ინტერესს შეადგენს.

ამ მეფეში, როგორც გაირკვა, თეიმურაზ I იგულისხმება და არა ლუარსაბ II. ბერი ეგნატაშვილისა და ვახუშტი ბაგრატიონის ამ შეცდომას ბევრი გაუგებრობა მოჰყვა. მათი ცნობის მიხედვით სააკაძე ლუარსაბის დროსაც ეჭვმიტანილი ყოფილა და წინააღმდეგობა ლუარსაბ მეფესთანაც ჰქონია, ე. ი. ყოველთვის საეჭვო კაცი იყო, სინამდვილეში მხოლოდ თეიმურაზის დროს მოხდა ეს გაუგებრობა, თეიმურაზს მიუგზავნა სააკაძემ ავალიშვილი დომენტი. ლუარსაბსა და მას შორის კი სრული თანხმობა სუფევდა. ხოლო მას შემდეგ, რაც სააკაძის და შეირთო ლუარსაბმა, დიდებულები განუდგნენ მეფეს და მოურავის მოკვლა მოსთხოვეს, თუმცა „დიდად კარგ კაცს“ უწოდებდნენ სააკაძეს. ამ „ფურჩვნის“ წყალობით თათარხანის დიდ არმიას ქვეყანა იმდენად მოლონიერებული დახვდა, რომ მტრის უზარმაზარი ლაშქრიდან აღარაფერი დარჩა ტაშისკარის ომის შემდეგ. შიშისაგან დათრგუნულ თათარხანის მოლაშქრეებს ბავშვებიც კი ადვილად იჭერდნენ ტყეში და ყურით მიათრევდნენ უფროსებთან. და გიორგი სააკაძე გახლდათ ამ დიდი ომის ორგანიზატორიც და სულისჩამდგმელიც. თვალნათლივ დაამტკიცა ტაშისკარის ომმა, რომ ეს „ფურჩვნა“ პატრიოტების შერჩევა-შემოკრებისაკენ იყო მიმართული, რომ სწორედ სააკაძის დასის წევრებმა ზაზა ციციშვილმა, ნუგზარ არაგვის ერისთავმა და აზნაურთა რაზმებმა, უშუალოდ კავთისხევისა და მიმდებარე სოფლე-

ბის ვაჟკაცებმა, სააკაძემ რომ სახელდახელოდ შეკრიბა, შეიძლეს მტრის სრული განადგურება.

ახლა ისმის კითხვა, თუ მეფეთა ორგული იყო სააკაძე (და იმდენად ორგული, რომ საჭირო ხდებოდა მისი მოკვლა), მაშინ ამ ორგულ კაცს რა რჯიდა საიმისოდ, რომ თავგანწირულად ებრძოლა სხერტის ჭალაში. ღამითაც არ მოეხუჭა თვალი მტრის მადევარს, ხალხი შემოეკრიბა, მტკვარი გადაელახა და ტაშისკართან ძლევამოსილი ომი გადაეხადა. ორგული იქცევა ასე თუ ერთგული? ორგული ხომ მთაში გარბის თავის გადასარჩენად, ციხე-კოშკში იკეტება, უცდის მოვლენების მსვლელობას — ვინ იცის, იქნებ მისი საძულველი მეფე ტყვედ ჩავარდეს, ან მოკლან, მერე თვითონ ეახლოს მტერს და იპარპაშოს ქვეყანაზე. სააკაძე კი 1609 წელს, ის სააკაძე, ვისი მოკვლაც თურმე ასე აუცილებელი იყო, სწორედ ლუარსაბ მეფეს იცავს და მერე როგორ, ენერგიის როგორი გაღებით, რა თავდაუზოგავად იბრძვის. აქ ერთი მთავარი დეტალია საყურადღებო. ტაშისკარის ომამდე მოურავი საოცარ საზრიანობას და ორგანიზატორულ ნიჭს ავლენს — „რამეთუ იყო ეს მოურავი კაცი გულსრული და კარგი სარდალი, ჭკუიანი და გონიერი“. დიახ, ის უკვე ნაცადი სარდალია. მართალია, არა დიდ ომებში, მაგრამ წვრილ-წვრილი ომები ტაშისკარამდეც გადაუხდია. ოსებისა და დვალების დამორჩილების შესახებ ვიცით უკვე, სიმონ მეფის მხარდამხარ ბრძოლებზე მწირი ცნობები მოგვეპოვება. ეს „გულსრულობა, კარგი სარდლობა, ჭკუიანობა, გონიერობა“ მუდამ დასტურდება. სხერტის ჭალაში კი ყველამ ცხადად დაინახა დიდი მოურავის შესაძლებლობები. — შეუპოვრობის, გმირობის, საზრიანობის ნიმუში იყო სააკაძის ბრძოლა. შემდეგ ტაშისკარის ომის დასაწყისში სააკაძის გეგმა უყოყმანოდ მიიღეს, მხედართმთავრობაც უყოყმანოდ მიანდეს. ისიც ვიცით, როგორ დამთავრდა ეს დიდი ომი. რა ჰქონდა სინამდვილეში მიზნად — მეფის დაღუპვა, ქვეყნის დაქცევა, თუ მეფის ერთგულება და ქვეყნის გაძლიერება? სხვა რა საბუთი უნდა მოვთხოვოთ პიროვნებას, თუ არ მიზნებისა და ზრახვების გამამჟღავნებელი ომები, სადაც ასე ცხადად ჩანს ადამიანის სულისკვეთება და მიზნების მიმართულება. ნუთუ

მაბეზღრების ჩურჩული და ენატანიობა უფრო სანდოა, ვიდრე ეს არგუმენტი — სხერტისა და ტაშისკარის, მარტყოფისა და მარაბდის ომების ეპოპეა, „მჩურჩნელ“, „მცბიერ“, „უნდო“ კაცს შეეძლო განა ასეთი ორგანიზაციის გაწევა, მთელი არსებით ომის ალში გახვევა, ქართლის პროგრესული ძალების შემოკრება და მტერზე გამარჯვება? „მჩურჩნელ“, „მცბიერ“, „უნდო“ კაცს განა ომზე უკეთესი შემთხვევა მიეცემა, დაღუპოს მეფე, თუკი მისი დაღუპვა სურს? თუ ქვეყნის ღალატი სწადია? და სად ჩანს უფრო ბუნებრივი მეფის დაღუპვა, თუ არა გახურებულ ომში, სადაც ყველაფერი არეულია. სააკაძის ბუნება — მისი დიდი მამულიშვილური მიზნები ომმა ერთბაშად დაადასტურა. ეს იმგვარი საბუთი იყო, რისი უარყოფაც თვით უსაშინელეს მტრებსაც არ შეეძლოთ და აი, კიდეც გაკმინდეს ხმა დიდგვაროვნებმა მის „მჩურჩნელობაზე“, მის „უნდობლობაზე“, თუ ვივარაუდებთ, რომ მსგავს რამეს ლუარსაბის დროსაც სწამებდნენ მას დიდებულები! და 1612 წელს, როდესაც გადაწყვიტეს სააკაძის დაღუპვა, მეფე ლუარსაბს სულ სხვა არგუმენტი წამოუყენეს:

„და ეტყოდეს მეფესა მტერნი მოურავისანი, ვითარმედ: მოურავი კაცი დიდად კარგი არისო, მაგრამ ჩვენზედ დიდად უმცირესი არისო და უმრწემესი გუარითაო... ჩვენ იმათ ცოლი და შვილი და თავნი ყმად რად მივცეთ, და უმეტესად სუფრაჯმან შადიმან ბარათაშვილმან დაუცადებლად დაუწყო ბეზღობა მოურავსა“.

დიახ, სააკაძის ბუნება, პიროვნება, მისი ზრახვები და მოქმედება ერთბაშად გაანათა ტაშისკარის ომმა და დიდგვაროვნებიც სხვა საბუთებს ებღაუჭებიან. „მოურავი კაცი დიდად კარგი არისო“, — აღიარებენ ერთბაშად მის სიდიადეს, მაგრამ არ შეუძლიათ რა თავისი უფლებების შეზღუდვას შეურიგდნენ, სწორედ იმ მთავარ მიზეზს ასახელებენ, რის გამოც მათი არსი სააკაძეს ვერ გუობს: „ჩვენზედ დიდად უმცირესი არისო და უმრწემესი გუარითაო“. ნამდვილ მიზეზს მიადგნენ! ყოფნა-არყოფნის წუთები დგას: ან ისინი უნდა იყვნენ, ან სააკაძე. ეს მიზეზი მათ ხელს აძლევთ — რაკი სააკაძის წოდების კაცს (უმცირეს და უმრწემესს გუარით) არ იპატრონე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბენ, ცხადია, დედოფალი (სააკაძის და) უნდა მოშორდეს ტახტს. ტახტისაგან დედოფლის ჩამოშორება კი სააკაძის ოჯახის თავსლაფის დასხმაა, ამას დიდი მოურავი არ მოითმენს და მისი შურისძიება რომ აიცილოს, მეფე გიორგი სააკაძის მოკვლას უნდა დათანხმდეს. აქ მნიშვნელოვანია სწორედ „ფურჩვნის“ არსის მოხსნა — აქაც და თეიმურაზ პირველის დროსაც — რადგან ეს ცილისწამება სააკაძის ყველა მოქმედებით გაქარწყლებულია. სააკაძის მოკვეთის ამბავს დროებით თავი დავანებოთ, ის მთავარი მიზეზი რომ გაქრა, რის გამოც ცილისმწამებლები შთამომავალთა და მეისტორიეთა მეხსიერებაში „მჩურჩნელი“, „მცბიერ“, „უნდო“ ეპითეტებით „შეიმკო“ სააკაძე, ეს არის საინტერესო. ლუარსაბ მეფის დროს დიდგვაროვნები დიდად კარგ კაცს უწოდებენ სააკაძეს. უფრო გულწრფელნი არიან, აღიარებენ, რის გამო სძულთ „უმცირესი და უმრწემესი გუარის“ კაცი, შავით თეთრზე წერია ეს ბერი ეგნატაშვილის ისტორიაში. და ეს „დიდად კარგი კაცი“ დიდგვაროვნების პრეტენზიებს უნდა შეეწიროს. ან ჩვენ ან სააკაძეო — ასე დგას საკითხი.

სააკაძის „ფურჩვნამ“ — ერთგული ხალხის შემოკრებამ, ქართლს გაძლიერება-განმტკიცება მოუტანა, სხერტის ჭალაში გამარჯვება არგუნა და ტაშისკარის დიდ ომში სახელოვანი ძლევა შეაძლებინა ქვეყანასა და ხალხს. ჩვენ დავინახეთ (თუმცა, ეს ყველამ იცის) თავადების ენატანიობამ და მაბეზღარობამ რა უყო ლუარსაბსა და მის ქვეყანას სააკაძის მოკვეთის შემდეგ. თურმე როგორ სჭირდებოდა ქართლს და მის მეფეს სააკაძის „დღენიადაგ ფურჩვნა“, რადგან იგი (ზემოთ მოტანილი არგუმენტების შემდეგ წარმოუდგენელია საწინააღმდეგოს მტკიცება) სინამდვილეში ნიშნავდა მ ც დ ე ლ ო ბ ა ს ერთგული და სანდო ხალხის შემოკრებისათვის, ქვეყნის გაძლიერება-განმტკიცებისათვის, მტრის დასახვედრად მზადყოფნისათვის. სხვა ახსნა ამ „ფურჩვნას“ არ შეიძლება ჰქონდეს. სხვაგვარად მისი წაკითხვა უსამართლობაა. მართალია, სააკაძის მოქმედებას მეფე თეიმურაზის დროს (მარაბდის ომის შემდეგ) ეწოდა „ფურჩვნა“, მაგრამ, ალბათ, ლუარსაბის დრო-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საც დაახლოებით ასე ნათლავდნენ ქვეყნის ერთგული შვილის დიპლომატიას. თეიმურაზს კი ყველაზე ნაკლები საფუძველი ჰქონდა მსგავსი რამ დაეჯერებინა, რამდენადაც მის დროს სააკაძეს გადახდილი ჰქონდა ტაშისკარიც, მარტყოფიც, მარაბდაც, ქსანიც და თეიმურაზი ხომ ორჯერ თავისი ხელით დასვა ტახტზე. კაცობრიობის ისტორიას არ ახსოვს მაგალითი, როდესაც არაგულწრფელ, „უნდო, მცბიერ, მჩურჩნელ“ კაცს ასეთი თავგანწირვით ეომოს, როგორც იბრძოდა სააკაძე ამ ომებში, — მუხლჩაუხრელად, ცხენიდან ჩამოუხტომლად. აქ ერთი და ორი ეპიზოდი კი არ გამოაქვს ისტორიას ერთგულების არგუმენტებად, ეჭვის გასაფანტავად, არამედ თავს უყრის და აჯგუფებს უამრავ სიტუაციას, ყოველი მათგანი სააკაძის სიცოცხლეს ემუქრება. ბეწვზე ჰკიდია მისი არსებობა და იგი მაინც მიდის რისკზე, გადახდილი ომების ჯამი კი გვიდასტურებს არა ერთ და ორ შემთხვევით ეპიზოდს, არამედ ცხოვრების ერთიან, სრულყოფილ წესს, რასაც სააკაძე მისდევდა. აი, ამ მთლიანობის ხმას უნდა გაეწიოს ანგარიში. სააკაძის თავდადებამ ყოველგვარი საბაბი გადაუწურა დიდგვაროვნებს. ყოველგვარი საბაბი! და დარჩა მხოლოდ ის მიზეზი, რაც აქამდე ფარდის იქით ჰქონდათ დამალული. ეს ფარდა ჩამოგლიჯა სააკაძემ და მეფესა და ქვეყანას დაანახვა, თუ რატომ ებრძოდნენ მას დიდებულები — არადიდგვაროვნობისათვის! მათ ტრადიციას, მათი სისხლისა და ფიქრის მოძრაობას არ შეეძლო შერიგება სააკაძის აღზევებასთან. ვიმეორებ, მეფესაც ვერ უთმენდნენ ისინი ნამდვილ მეფობას, რაც მათი თავგასულობის ალაგმვას გულისხმობდა, „უმრწემესი გუარის“ კაცს როგორ აპატიებდნენ და როგორ იპატრონებდნენ. სწორედ ეს მიზეზი უთხრეს მეფეს. ბერი ეგნატაშვილის ცნობა სავსებით ეთანხმება მოვლენების ლოგიკას სოციალურადაც და პოლიტიკურადაც. მის მიერ მოწვდილი ეს ცნობა ნამდვილი შესაკრებელია მიზეზებისა. აქ ორი მიზეზი ერწყმოდა ერთმანეთს. გარდა იმისა, რომ დიდგვაროვანთათვის „უმრწემესი გუარის“ კაცის აღზევება იყო მოუთმენელი და მით უმეტეს მისი პატრონობა ძნელად საგუებელი, ამავე დროს ეს კა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ცი მეფის ხელისუფლებას აძლიერებდა და ლუარსაბ მეფეც არ იქნებოდა უკვე მათთვის სასურველი სუსტი მეფე, თუკი გვერდით საკაძე ეყოლებოდა. საკაძის გეგმა სწორედ დიდგვაროვნების პარპაშის აღგვას ისახავდა მიზნად. ქვეყანა, სამეფო, სხვაგვარად ვერ განმტკიცდებოდა. შეგნებული დიდგვაროვნების რიცხვი ერთობ მცირე იყო, ერთობ მრავლობდნენ პოტენციური მოღალატენი დიდგვაროვანთა შორის, ისინი ყოველ წამს მზად იყვნენ საკუთარი კეთილდღეობის შენარჩუნების მიზნით მეფე გაეწირათ. პატრიოტებად მხოლოდ იმ შემთხვევაში მოგვევლინებოდნენ, როდესაც ქვეყნის დამხობასთან ერთად მათი დამხობაც იყო მოსალოდნელი. ასეთ დროს ახსენდებოდათ, რომ ქართველები არიან და ხელი უნდა გამოიღონ. მანამდე კი მეფეს და საკაძეს ებრძვიან, მათ წაკიდებაზე ფიქრობენ, იმ ადამიანების წაკიდებაზე, რომელთაგან ერთს ქვეყნის სადავეები უპყრია ხელთ, ხოლო მეორე ამ ქვეყნის ენერგიას განასახიერებს.

მეფე ლუარსაბის მიერ საკაძის დის ცოლად შერთვას ბევრი ხსნის საკაძისაგან მოწყობილ დიპლომატიურ სვლად. ბერი ეგნატაშვილი წერს:

„და ამა შინა (ტაშისკარის ომის შემდეგ, — ჯ. ღ.) უფროსად გამდიდრდა მოურავი. მოიპოვა ღონე ესე, რამეთუ ცოლი არ ესუა მეფესა ლუარსაბს, ყმაწვილიც იყო. არჩივა მოურავმან, დაჰპატიჟა მეფესა და დახუდა კეთილად და გამოჩინებით. და სმაში გამხიარულდა დიდად მეფე ლუარსაბი. მაშინ ჰყვანდა მოურავსა და ერთი მეტად მშუენიერი და კეკლუცი, და დააყენა მეღვინედ თავს მეფესა და მოეწონა მეტად დიდად და ეტრფიალა.

მაშინ მოურავს წინათვე განეგულა გულსა შინა, რამეთუ წინათ რომ მოურავმან ღალატი დასწამა მეფეს, ჰგონებდა არ დამინდობსო, ესრეთ განიზრახა, ვითარმედ მოეწონება და ჩემი დიდად მეფესა და ეტრფიალება და მაშინ მოინდომებს დასა ჩემსა და მივცემ ცოლად, და, უკეთუ არ ინდომებს ცოლად, მაშინ ვინც-ვინ ჩემნი მოკიდებულნი კაცნი არიან, უფროსად ყოველივე მე მომიდგებიან, და მეფეს შეუორგულდებიან და ამით წავახდენო, და თუ ცოლად შეირთავს, მტერნი ჩემნი გა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეორგულდებიან და მეფეს ჩემის მეტი ღონე არ ექნება, და რა ხელთ ჩამივარდება, რასაც მინდა ვიქ. დაასკუნა რჩევა ესე.

და იყვნენ ლხინზედა დიდად მხიარულნი და მოეწონა მეფესა ქალი იგი. დღესა მეორესა მიუგზავნა კაცი მეფემან და სთხოვა ცოლად და თვისი მოურავსა.

მაშინ მოურავმან მოახსენა ხერხით: „მეფეო, მე ვარ ერთი მდაბალი ყმა შენი, დაღაცათუ ჟამისა ამის წყალობითა და თქუენის მრავლის კეთილის ბოძებითა განმდიდრებულ ვარ და დიდ არს სახელი ჩემიო, არამედ მტერნი ჩემნი დასა ჩემსა დედოფლად არვინ მიიჩნევს და არცავინ განდომებს თავსა ჩემსა, დაგიწყებენ ბეზღობასა და გამიწყრომებენ თქვენს თავსაო.

და ამისი რა მოციქული გაუგზავნა, მაშინღა კვალად აცნობა მოურავმან დედასაც მეფისასა, კუალად ხერხით, და შეეხუეწა, რომე თქუენი შვილი, მეფე ლუარსაბ ჩემს დას მთხოვსო ცოლად და მე ჩემის ნებით არ ვაძლეო და ამაზედ მომეხმარენით, რომ კაის საქმით მომარჩინოთო.

მაშინ, სცნა რა ესე მეფემან, არა უსმინა და შეირთო და მოურავისა“.

კულისებში დატრიალებულ ამბებზე მხოლოდ ფრთხილი ვარაუდების გამოთქმა შეიძლება. მოწვდილი ცნობები და ფაქტების ახსნა, ცხადია, კულისების დანახვის საშუალებასაც იძლევა, რამდენადაც ამ ცნობებსა და ფაქტებში, განსაკუთრებით ფაქტებში, მთელი „წვრილმანია“ იმ კულისებისა ჩაწურული და გამჟღავნებული. მაინც ნუ გავცდებით ფრთხილ ვარაუდებს. სავსებით სწორად ხსნიან, და ჩვენც არავითარი უფლება არა გვაქვს არ ვენდოთ ისტორიკოსებს ამ ფაქტთან დაკავშირებით. სააკაძეს დიდი გეგმა ჰქონდა: თავდაპირველად ქვეყნის განმტკიცება-გაძლიერება, ხოლო შემდეგ — საქართველოს გაერთიანება. ქართლის გაძლიერება მან ტაშისკარის ომამდე მოახერხა. ტაშისკარის ომში თავისი ქვეყნისა და თავისი პოლიტიკის ძლიერება დაუმტკიცა ყველას. ჰყავდა საკუთარი „დასი“ — „მოკიდებულნი კაცნი“, ვისზე დაყრდნობითაც მიზნისაკენ ისწრაფვოდა. ტაშისკარის ომის შემდეგ „უფროსად განმდიდრებულა“ მოურავი. უფრო დიდი სახელისა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და მდგომარეობის კაცი მთლად აუტანელი შეიქნა დიდგვაროვანთათვის. ისინი აღიარებდნენ მის პირველობას, მაგრამ ახლა მისი პატრონობაც უნდა ეცნოთ. სააკაძეს, ცხადია, ყველაფერი ეს ზედმიწევნით კარგად ესმოდა. დიდგვაროვნები ეცდებოდნენ წყლის ამღვრევას, არც იყო ეს მოულოდნელი მისთვის. ისტორიის გამოცდილება კი კარნახობდა, რომ დიდი მიზნების აღსრულების გზაზე მეფე მისი მომხრე უნდა ყოფილიყო. ამიტომ არ არის გასაკვირი და არც არაფერია საჩოთირო იმაში, უმშვენიერესი დის პატრონი დიდი მოურავი მეფესთან მოყვრობის გზით თუ შეეცდებოდა თავისი პოზიციების განმტკიცებას. მე არა თუ სათუოდ, აუცილებლად მესახება ეს ნაბიჯები — იგი აღმავალი გზაა სააკაძის ძლიერებისა. რამდენადაც მეფის გრძნობა ასეთი ღრმა იყო, დამოყვრებაც სასურველი ჩანს. სააკაძის აღმასვლა ლოგიკურ განვითარებას მოითხოვს, შემდგომი განვითარება კი მეფესთან დამოყვრება და უფრო მეტი დაახლოება იყო, რაც საუკუნო თანადგომის გარანტიად ჩანდა. და საკაძესთან მეფის სტუმრობა (ან მეფის სტუმრად მოწვევა), ალბათ, იყო მეფის დამოყვრების იმედით გადადგმული დიპლომატიური ნაბიჯი.

მაგრამ არსებობს საწინააღმდეგო მოსაზრებაც. კერძოდ, თითქოს სააკაძე კარგად ხედავდა, რა მოჰყვებოდა მეფესთან მის დამოყვრებას, მისი დის გადედოფლებას. ამიტომაც მეფეს ერთხანს უარს ეუბნებოდა მოყვრობაზე. ბერი ეგნატაშვილთან ეს უარი სააკაძის ხერხად არის მონათლული. მეფის დედის — ლიპარტელიანის ქალისადმი, ვისაც თურმე საოცრად „უმძიმდა“ არადიდგვაროვანი ქალის რძლად და დედოფლად მოყვანა, მოციქულის გაგზავნა სააკაძის მხრივ — ლუარსაბს ჩემი დის შერთვის განზრახვა გადააფიქრებინეო, ასევე ხერხად იკითხება ბერი ეგნატაშვილის ინტერპრეტაციის შემდეგ. მაგრამ აქვს თუ არა საფუძველი მოსაზრებას, თითქოს სააკაძეს მართლაც არ უნდოდა დიდგვაროვანთა გაღიზიანება-გადაკიდება და მეფეს გულწრფელად ეუბნებოდა უარს? რა თქმა უნდა, აქვს. რა თქმა უნდა, შესაძლებელია, ვიფიქროთ, რომ სააკაძე, სჭვრეტდა მოსალოდნელ უსიამოვნებებს და მათი თავიდან აცილების მიზნით მართლაც არ თვლიდა გონივ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რულად თავისი დის გადედოფლებას. იქნებ იგი ლუარსაბ მეფის ნებისყოფის სისუსტესაც კარგად ამჩნევდა და მომავალ თანამდგომად არ ეიმედებოდა. ამდენად დის მითხოვება სარისკო ნაბიჯად მიაჩნდა და ცდილობდა ქორწინების თავიდან აცილებას. ასე რომ, გარკვეული საფუძველი აქვს მსგავს მტკიცებას. მით უმეტეს, რომ შემდგომ დატრიალებულმა ამბებმა ეს ეჭვი და საფრთხე სავსებით დაადასტურეს.

ჩემი აზრით, უფრო საფუძვლიანი მაინც პირველი ახსნაა: სააკაძე, ალბათ, მართლაც ფიქრობდა გულში მეფესთან დამოყვრებას, რაკი დედოფლობისათვის შესაფერისი და ჰყავდა. მოურავის დის განსაკუთრებულ სილამაზეს ბევრი წყარო აღნიშნავს. ერთმანეთს ემოყვრებოდნენ მეფე და უდიდესი ენერგიის, განსაკუთრებული ჭკუისა და მთავარსარდლური ნიჭის პიროვნება. მათი ერთად ყოფნა და ერთსულოვნება საქართველოს გაძლიერება-გაერთიანების საიმედო დასაწყისად ჩანდა. არც ბერი ეგნატაშვილის ის ცნობაა გასაკვირი, თითქოს სააკაძეს ორმხრივი ჩანაფიქრი ჰქონდა—მეფესთან დამოყვრებისას იგი ქვეყნის ფაქტიური მმართველი გახდებოდა. თუ მეფე მასთან დამოყვრებას არ ინდომებდა, მაშინ „მეფეს წავახდენო“, რამდენადაც სააკაძის ოჯახის შეურაცხყოფას დიდი მოურავის ერთგული ხალხი მეფეს არ აპატიებდა. ასე ხსნის ბერი ეგნატაშვილი. და ეს ცნობა არ უნდა იყოს მოულოდნელი, იგი არაფრით არ გულისხმობს მოურავის ცუდ განზრახვას. პირიქით, თუ ეს ნაბიჯი დიპლომატიური ნაბიჯია, მაშინ სააკაძის მიზანი გასაგებია — იგი პოზიციების გარკვევას ესწრაფვის — ვის აირჩევს მეფე — მას დაეყრდნობა თუ დიდგვაროვნებს. დგას გადამწყვეტი წუთები: მეფე ან სააკაძის მხარეზე უნდა დადგეს, ან დიდგვაროვნებისა. სააკაძისაგან მეფესთან დამოყვრების ცდა არის გონივრული ნაბიჯი, მიუხედავად იმ შედეგისა, რაც მას მოჰყვა. პოლიტიკა მოითხოვს რისკიანი და დროული გადაწყვეტილების მიღებას. დიდგვაროვნების ისტორიულ მდგომარეობასთან დაპირისპირება სააკაძეს სხვაგვარად არ შეეძლო. მიუხედავად ტაშისკარის სახელოვანი ომისა, რისი წყალობითაც მან მთელი ქვეყანა იხსნა და დიდგვაროვნებიც კი მოხიბლა, იგი მაინც არ ცნეს პატრონად დიდგვაროვ-

ნებმა. ე. ი. საჭიროა სოციალური აღზევებაც, რომ მისი ვალ-
ველობა და პატრონობა ცნონ და მიზნის აღსრულების — ქვეყ-
ნის გაერთიანება-გაძლიერების საშუალება მიეცეს. ამ თვალ-
საზრისით სხვაგვარი ახსნა ესაჭიროება სააკაძის სიფრთხი-
ლეს — მეფესთან კაცის გაგზავნას — ჩემი დის შერთვის გან-
ზრახვაზე ხელი აიღეო. მოციქულის გაგზავნა ლუარსაბის დე-
დისადმი ასევე სხვაგვარად იკითხება: — სააკაძე მეფის სი-
ტყვის სიმტკიცეს ამოწმებს. იგი თავს იზღვევს — უნდა, ყო-
ველმხრივ უსაფრთხო იყოს ეს ქორწინება. ეს მოყვრობა ფი-
ცის სიტყვას მოითხოვს; უნდა გაირკვეს, ჭეშმარიტი არის თუ
არა ლუარსაბმის გრძნობა, კიდევ უფრო გონივრულია ლუარ-
საბის დედისადმი მოციქულის გაგზავნა — სააკაძემ, ცხადია,
კარგად იცოდა, რომ სწორედ ლუარსაბის დედა იქნებოდა
უკმაყოფილო მისი შვილის არადიდგვაროვან ქალზე დაქორ-
წინებით. ეს უტყუარი ალღოა. აკი ადასტურებს კიდეც ბერი
ეგნატაშვილი „დაუმძიმდა დიდად“ ლიპარტელიანის ქალსო.
ამიტომ სწორედ ლუარსაბის დედის წინაშე უნდა დარჩეს
პირნათელი სააკაძე. ამას გულწრფელობაც მოითხოვს და დიპ-
ლომატიაც. ეს უკანასკნელი სრულებითაც არ გამორიცხავს
გულწრფელობას, როდესაც სიტუაცია ხელს უწყობს და მო-
ითხოვს კიდეც გულწრფელობას. ამ ნაბიჯით ორი რამ კეთ-
დებოდა: ერთის მხრივ, სააკაძე პირდაპირ ეუბნებოდა სამეფო
კარს, ლუარსაბს, დედამისს, რომ თავს არ ახვევდა საკუთარ
დას, პირიქით, მოითხოვდა, დამეხსენითო... მეორეც, ფიცის
სიტყვას იღებდა მეფისაგან, ერთგულებისა და თანადგომის
ფიცს. თუკი მეფე გადაიფიქრებდა სააკაძის დის შერთვას, ყვე-
ლაფერი გასაგები იქნებოდა. მეფე აშკარად გადავიდოდა
მტრის ბანაკში და სააკაძესაც შექმნილი ვითარების შესაბა-
მისად უნდა ემოქმედა. ცხადია, სააკაძეს უფრო იმის იმედი
ჰქონდა, რაც მოხდა. მეფე სპეტაკი გულისა და ზნეობის კაცი
იყო. თავგანწირული ბრძოლა უყვარდა და კაცურკაცობას
სცემდა პატივს. საკუთარი დისადმი უსაზღვრო სიყვარულიც
დაინახა მეფის გრძნობებში სააკაძემ. აღსანიშნავია, რომ 1612
წლიდან, როდესაც სააკაძის და გააშვებინეს დიდებულებმა
ლუარსაბ II, 1615 წლამდე, მთელი სამი წელიწადი გავიდა და

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეფეს სხვა ცოლი არ შეურთავს. სწორია ისტორიკოსების გარაუდი, რომ მას ღრმა გრძნობით უყვარდა სააკაძის და. დიდხანს ვერ შეიძლო მისი დავიწყება და საერთოდ ისე დაიღუპა, რომ მეორედ არ დაქორწინებულა.

„დიდმოურავიანის“ მიხედვით ლუარსაბ მეფე ღრმად გამიჯნურებული ყოფილა სააკაძის დაზე და რამდენჯერმე მის სანახავადაც ასულა ნოსტეს. ასეთ დროს მეფის სტუმრობას არ შეიძლებოდა მითქმა-მოთქმა არ მოჰყოლოდა. ამას კი თავადები მაშინვე გამოიყენებდნენ უკმაყოფილების ჩამოსაგდებად. ეს ერთი-ორი ნახვაც კი სააკაძის შერცხვენად ითვლებოდა და სააკაძე, როგორც იოსებ თბილელი გადმოგვცემს, მართლაც აღუშფოთებია ამ ფაქტს. იგი მეფისაგან მოითხოვს დაეხსნას მის დას, ნუ მიიყვანს საქმეს მტრობამდე, რამდენადაც დიდი მოურავი ვერ მოითმენს შეურაცხყოფას. აქაც პოზიციის გარკვევის ცდა უნდა დავინახოთ.

მაგრამ მეფის გრძნობა ნამდვილი და წრფელი აღმოჩნდა. მას აზრადაც არ ჰქონია სააკაძის შეურაცხყოფა. პირიქით, თავდავიწყებით უყვარდა მისი და. ამიტომ არ გაჭრა არც დედის წინააღმდეგობამ, არც დიდგვაროვანთა რჩევამ, არც სააკაძის გაფრთხილებამ. მან ქვათახევის მონასტერში ჯვარი დაიწერა სააკაძის დაზე და ქართლის დედოფლად დასვა იგი.

სიძე-ცოლისძმის კავშირი ადუღაბებდა სააკაძის დასის გეგმების შინაარსს. ახლა ამ გეგმამ გამოკვეთილი, ცხადი სახე მიიღო. სააკაძისაგან განმტკიცებული მეფე აღარ იქნებოდა დიდგვაროვანთათვის სათამაშო ტიკინა. მათი საუკუნეობრივი პრივილეგიები იზღუდებოდა. ერთბაშად ილაგმებოდა პატივმოყვარეობა, ამპარტავნობა, მცირდებოდა გავლენა, ილახებოდა თავმოყვარეობა, იზღუდებოდა ფეოდალური ინტერესები, იკარგებოდა პატარა „მეფედ“ ყოფნის გარანტია. მომავლის შანსებიც შარშანდელი თოვლივით დნებოდა. ყველაფერ ამას მეფის ინტერესები და სააკაძის გეგმა შეიწირავდა.

მძიმე წუთები იდგა სამეფოსათვის, ხალხისათვის, მისი მომავლისათვის. დიდგვაროვანთა დასმა მეფეს სწორედ ასე დაუსვა საკითხი.

გივი ჯამბურია ვარაუდობს, რომ რაკი სააკაძის მოკვლა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაასკვნეს მეფემ და თავადებმა, ალბათ, მას სამშობლოს ღალატი ბრალდებაო, რამდენადაც ამ დროს სიკვდილით მეფისა და ქვეყნის მოღალატე ისჯებოდაო. ამ ვარაუდს, ცხადია, აქვს საფუძველი. გივი ჯამბურიას აზრით, იქნებ სააკაძეს სურდა ვინმე სხვა დაესვა ტახტზე, რაკი ლუარსაბის სისუსტეს ხედავდა და ამდენად მის შეცვლას მოიწადინებდა: „წყაროებში არ ჩანს, — წერს გივი ჯამბურია, — რა კონკრეტული ფაქტებით ამტკიცებდნენ შადიმანი და ბერუკა სააკაძის მოღალატეობას. აქ მხოლოდ ფრთხილი ვარაუდის გამოთქმა შეიძლება:

იმ ხანებში ირანში, შაჰ აბასის კარზე იმყოფებოდნენ ქართველი გამაჰმადიანებული ბატონიშვილები, სიმონ I-ის ძმის დაუთხანის ვაჟები — ბაგრატ მირზა „ნაშობი კახთა ბატონის ნათესავისა“ და ხოსრო მირზა (შემდგომში როსტომ მეფე), „ნაშობი წავკისელი ქალისა“. ეს ტახტის მაძიებელი ბატონიშვილები შაჰს ლუარსაბის საწინააღმდეგოდ ჰყავდა თავის კარზე. ეს ლუარსაბმაც კარგად იცოდა და ყოველთვის ეჭვის თვალით უყურებდა მათს საქმიანობას და განსაკუთრებით კი ქართველების მათთან ურთიერთობას. სააკაძეს კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ძმა უნდა ჰყოლოდა ირანში, ირანში იყო აგრეთვე გიორგის რამდენიმე ნათესავი, რომელთაგან როსტომ სააკაძე შემდეგ ირანის ჯარების მთავარსარდალი გახდა. გიორგიც ხომ ხამყოფი იყო ირანში, შაჰ აბასის კარზე. შესაძლოა, მას პირდაპირ ან ძმისა და ნათესავების საშუალებით რაიმე ურთიერთობა ჰქონდა ტახტისმაძიებელ ბატონიშვილებთან... მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ გიორგი ლუარსაბის წინააღმდეგ მოღვაწეობდა. ამის შესანიშნავი დადასტურებაა გიორგის ლუარსაბთან დამოყვრება. მაგრამ სრულიად საკმარისი იქნებოდა, თუკი „შვილივით გაზრდილი „ბერუკა“ შეძლებდა ლუარსაბისათვის წარედგინა გიორგისა და ტახტის მაძიებელი რომელიმე ბატონიშვილის ურთიერთობის დამამტკიცებელი რაიმე საბუთი, რომ მას გიორგის ორგულობა და მოღალატეობა დაეჯერებინა. მაგრამ მთელი ეს მსჯელობა მხოლოდ შესაძლებელი ვარაუდია“.

ეს მსჯელობა მართლაც შესაძლებელი ვარაუდია. გიორგისა და ლუარსაბის დამოყვრება გამორიცხავს ლუარსაბის წი-

ნაალმდეგ სააკაძის მოქმედებას. ყველაზე უფრო სარწმუნო სწორედ ის არის, რასაც ბერი ეგნატაშვილი წერს ასე გარკვევით. დიდგვაროვნები მოურავის დამსახურებას არ ივიწყებენ, არავითარ მოღალატეობას მას არ სწამებენ, — „კაცი დიდად კარგი არისო“ — ამბობენ, მაგრამ არ შეუძლიათ „ყმად მისცენ თავი უმცირეს და უმრწემესს გუარით“. გამორიცხულია მათგან ამ სინამდვილესთან შერიგება. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ გიორგის სიკვდილი რაიმე სასამართლოს კი არ დაუსკვნია, არამედ შეთქმულება ეწყობა, შეთქმულება — როგორც იარაღი ერთი პოლიტიკური დასის ხელში მეორე დასის გასანადგურებლად. და რაც უმთავრესია სააკაძის სიკვდილი შემდეგი მიზეზების გამო გახდა აუცილებელი. მეფემ დედოფალი — სააკაძის და უნდა გააგდოს. ეს კი სააკაძის უდიდესი შეურაცხყოფაა. ცხადია, პირველი გმირი, პირველი კაცი, ტაშისკარის ომის ავტორი, ამ შეურაცხყოფას არც თავადებს მოუთმენს და არც მეფეს. ამიტომ სავსებით ლოგიკურია თავადთა მსჯელობა — დედოფალი უნდა გაუშვას მეფემ და თუ სიცოცხლე უნდა, სააკაძე მოსპოს. მოვლენების მსვლელობა გვიკარნახებს ვერწმუნოთ ბერი ეგნატაშვილის ამ ცნობას: „და ამაზე დაიყოლიეს (მოურავის დის გაშვებაზე) მეფე, კუალად იკადრეს სრულიად ამოწყვეტა და გათავება მოურავისა და შეატყუეს მეფესა, რომ ყრმა არისო და რასაც მოვახსენებთ, ვერ ურჩ გვექნებაო, კუალად შესძინეს ბოროტი ბოროტსა ზედა და მოახსენეს: „ვინაითგან დაუტევებ და დაუგდებ მოურავსა დასა, ესე უწყით რომე ამას მოურავი არ დასთმობს, დიდად სახელოვანი კაცი არის, გაგიორგულდება და ბევრი ავი მოჰხვდებაო. მაშინ ურჩიეს ღალატი და სიკუდილი მოურავისა“.

დიდგვაროვნების მსჯელობა სავსებით თანმიმდევრულია, ქვეყნის დაქცევას რომ არ გულისხმობდეს მათი რჩევა! ყველაფერი მართლაც ასე მოხდებოდა, სააკაძე, ბუნებრივია, ვერ აპატიებდა ამოდენა შეურაცხყოფას მეფესა და დიდგვაროვნებს და სააკაძის დის გაშვების შემდეგ მტრებს სააკაძის მოკვლაც უნდა დაესკვნათ. ამით არის გამოწვეული სააკაძის დაღუპვის გადაწყვეტილება. რაიმე ღალატზე ლაპარაკი სააკაძის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მხრივ უკვე უაზრობად ეჩვენებათ დიდებულებს. პირიქით, დაჟინებით იმეორებენ — „მოურავი კაცი დიდად კარგი არისო“, გაგიორგულდება და ამიტომაც საშიშია მისი ცოცხლად გაშვებაო. მაგრამ ან თავისი მდგომარეობის შენარჩუნება, ან სააკაძის პატრონობის შეგუება — ეს დილემა დადგა მათ წინაშე და, ცხადია, „კაცი დიდად კარგი და სახელოვანი“ უფრო ადვილად გასწირეს, ვიდრე საკუთარი საუკუნეობრივი პრივილეგია. მეფეც დაიყოლიეს.

მეფის დაყოლიება ერთბაშად არ მომხდარა. „რამდენსამე თვეს“ ჰყავდა სააკაძის და დედოფლად ლუარსაბ მეფეს. მანამდეც ხომ ებრძოდნენ. ცდილობდნენ გადაეფიქრებინათ სააკაძესთან დამოყვრება მისთვის. ქორწინების შემდეგ პრინციპულ ბრძოლაზე გადავიდნენ. მეფე კი კეთილსინდისიერი და წრფელია, არ სურს უკან წაიღოს თავისი სიტყვა, გატეხოს ფიცი. „დაღაცათუ არ ენება მეფეს მოურავის გამომეტება, არამედ დიდად აიძულეს სიტყვითა და ჟამ ყოველ განაზრახებდნენ მეფესა განტევებას, სჯულიერისა მის წმიდისა ქორწინებისაგან და დიდად უარის ყოფასა და არ რწმუნებასა წმიდის სახარებისასა, ვითარმედ „რომელნი ღმერთმან შეაუღლნა, კაცნი ნუ განაშორებენ“ და ამისათვის დიდად უბრალო იყო მეფე და არა სწადდა განტევება ღმრთისაგან მოცემულისა მეუღლისა და დიდად მიაჭირვეს სიტყვითა და დაჰყვა მეფე რჩევასა მათსა და ებრძანა განტევება“.

ახლა მივყვეთ კვალდაკვალ აქ თქმულს. მეფეს, როგორც ეს აშკარად ჩანს, არა და არ სჯერა მოურავის ღალატი და არას გზით არ უნდა მისი გამომეტება. მაგრამ „ჟამ ყოველ“ — გაუთავებლად ძალობენ დიდგვაროვნები, შეუსვენებლივ, ყოველდღე, ყოველ წუთს ჩასჩიჩინებენ — ან ჩვენ ან ის „დიდად სახელოვანი კაციო“. მეფე წრფელია, ანკარა სულის, ერთგული სიტყვის, ერთგული თავისი სიყვარულის. თავგამოდებით იცავს მოურავსაც და დედოფალსაც. მაგრამ საკითხი დიდგვაროვანთა ინსტიტუტს შეეხო... ან დიდგვაროვანთა ინსტიტუტს უნდა დაყრდნობოდა ან მხოლოდღა პირადი ღირსებებით აღზევებულ, მაგრამ „უმრწემესი გუარის“ სააკაძესა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და მის დასს. ბერი ეგნატაშვილი აშკარად არ თანაუგრძნობს დიდგვაროვნებს: „ქვეყის არევის მოყუარეთა და მესისხართა კაცთ“ — უწოდებს მათ. მაბეზღრებს უწოდებს დიდებულებსაც, ვისაც შადიმან ბარათაშვილი მეთაურობს. შემდეგ გვარწმუნებს, რომ მათ აიძულეს მეფე, მათ „მიაჭირვეს სიტყვითა“. მათ „შესძინეს ბოროტი ბოროტსა ზედა“ მეფეს და, რაც მთავარია, ამბობს, რომ „არ დაჰფარა ღმერთმან საქმე ესე. არამედ იხსნა მეფე ლუარსაბ უბრალო კაცის სიკვდილისაგან და სისხლისგან“ (ბაკა ხერხეულიძემ გასცა სააკაძის წინააღმდეგ შეთქმულები).

ბერი ეგნატაშვილი გარკვევით ამბობს სააკაძის მისამართით — „უბრალო“. ან კი რა ბრალი უნდა ჰქონოდა სხერტის ჭალასა და ტაშისკარში საქართველოს მხსნელს. რა ფარული ზრახვა უნდა ჰქონოდა სამეფოს პირველ კაცს ამ სამეფოს მეფის, იგივე თავისი დის მეუღლის წინააღმდეგ? მეფობა არ ეკუთვნოდა და ამიტომ მეფობას არც ესწრაფვოდა. ძალაუფლება ეკუთვნოდა და ჰქონდა კიდეც ძალაუფლება. ლუარსაბის სრული მხარდაჭერით სარგებლობდა და მისგან ლუარსაბის ღალატი წარმოუდგენელი იყო.

ახლა, როდესაც გარკვეულია, ცხინვალს მდგარი მეფე ლუარსაბ მეორე კი არ არის პოემა „დიდმოურავიანის“ მიხედვით, არამედ თეიმურაზ I, რომ სააკაძე თეიმურაზს უგზავნის ავალიშვილს საქმის გასარკვევად და არა ლუარსაბ II, თავისთავად იხსნება ბერი ეგნატაშვილისა და ვახუშტი ბაგრატიონის ის მოსაზრება, თითქოს ტაშისკარის ომამდეც ყოფილიყოს რაიმე გაუგებრობა სააკაძესა და ლუარსაბს შორის. წინააღმდეგობა სააკაძესა და დიდგვაროვნებს შორის გამწვავდა ლუარსაბის დიდ მოურავთან დამოყვრების პერიოდში. სააკაძის რაიმე ღალატზე ლაპარაკი, როგორც ჩანს, არ ყოფილა. მიზეზებს საამისოდ დიდგვაროვნები ვერ იპოვიდნენ. ამიტომ მოიშველიეს „უმრწემესი და უმცირესი გუარის“ არგუმენტი. დიდგვაროვანთა ფენის პრინციპები, რომელიც მხოლოდ სუსტ მეფეს სცნობდა თავისთვის სასარგებლო კანდიდატურად, მოსალოდნელი საფრთხის წინაშე შეიკრა, შეითქვა. დადგა ისტორიულად საბედისწერო წუთი — ლუარსაბ მეფეს უნდა გა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაეწყვიტა, ვის ირჩევდა, დიდგვაროვანთა ფენას თუ საკა-ძის დასს. საკაძის დასმა თავისი დიდი მეთაურის წყალობით მეფეს ერთგულებაც დაუმტკიცა და ძალმოსილებაც — როგორც მშვიდობიანობის წლებში, ასევე ძნელ ომშიც. სიტყვა მეფეზე მიდგა.

მართლაც, არ იქნება გამართლებული ლუარსაბის ახალგაზრდობას, „სიყრმეს“ დაბრალდეს, რომ იგი, დიდი წინააღმდეგობის მიუხედავად, დაჰყვა დიდგვაროვანთა სურვილს და მათ მიემხრო. უფრო ახალგაზრდა, უფრო „ყრმა“ იყო დავით აღმაშენებელი, მაგრამ „სიყრმეს“ მისთვის არ შეუშლია ხელი სწორი პოზიციისა და ორიენტაციის არჩევაში. არსებობდა ისტორიულად ორი ნაცადი გზა — მეფის ხელისუფლების დაყრდნობა დიდგვაროვანთა ფენაზე, ან „უმცირესი გუარის“ ფენაზე. რით იკვებება არადიდგვაროვანთა მეფისადმი ერთგულება, ამის შესახებ კარგად არის ცნობილი და მეც კიდევ ერთხელ შევახსენე მკითხველს ამ ერთგულების დამადასტურებელი წყაროების შესახებ. ნაცადი გზის შეხსენება აუცილებელია, რადგან ლუარსაბის არჩევანით საქართველოს ერთ-ერთი ძლიერი სამეფოს ბედი წყდებოდა იმ დროისათვის.

საქართველოს ისტორიის მამა ივანე ჯავახიშვილი წერს:

„... მეფეთაგან პირველად ბაგრატ III შეიგნო, რომ საქართველოში მტკიცე სახელმწიფოებრიობის დამყარება და ქვეყნის გაერთიანება მანამდე შეუძლებელი იქნებოდა, სანამდე უფლისწულთა და დიდგვაროვან აზნაურთა თვითნებობა ულმობლად არ აილაგმებოდა. ამით აიხსნება, რომ ბაგრატ III თავისი მეფობის პირველი წლებიდანვე მოყოლებული დიდგვაროვან აზნაურთა ყოველ ურჩობასა და თვითნებობას მკაცრი წინააღმდეგობა გაუწია, დასავლეთ საქართველო იქნება თუ აღმოსავლეთი, მისი ისტორიკოსის ცნობით, ბაგრატ III ყველგან და ყოველთვის ერთნაირად იქცევა ხოლმე: ურჩსა და მოწინააღმდეგე მაღალ აზნაურებს უყოყმანოდ გადააყენებდა ხოლმე და მათ მაგიერ თავისი ბრძანების მორჩილ აღმსრულებლებს ნიშნავდა. ბაგრატ III საქართველოს ასე სწრაფად გაერთიანება და მტკიცე სამეფო სახელმწიფოებრიობის შექმნა სწორედ ამან შეაძლებინა“.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეს ისტორიით დადასტურებული ჭეშმარიტება და გამოცდილება ავიწყდებოდათ ხშირად საქართველოს სხვა მეფეებს ან თავისი შესაძლებლობების სიპატარავის გამო ვერ ახერხებდნენ ამ მეთოდით ესარგებლათ, რადგან პოლიტიკური გარდაქმნების გზაზე დიდგვაროვანთა მძაფრი წინააღმდეგობა ხვდებოდათ მუდამ.

აქ მინდა მკითხველმა ყურადღება მიაქციოს იმ გარემოებას, რომ „დიდგვაროვანი აზნაური" იგივე თავადის, საერთოდ „ძირძველი" დიდგვაროვანის ფარდია ივანე ჯავახიშვილის ტექსტში, რადგან საქმე XI საუკუნეს ეხება. დიდგვაროვანი აზნაური ბაგრატ III დროს იგივეა, რაც შადიმან ბარათაშვილი, ქაიხოსრო ჯავახიშვილი და ფარსადან ციციშვილი XVII საუკუნეში. ეს ერთი და იგივე კლასია, ერთი და იგივე ფენა. ბაგრატ მესამის დროს დიდგვაროვან აზნაურად იწოდებოდა, ლუარსაბ მეორის დროს კი დიდგვაროვან თავადად.

მაგრამ ჯერ მივყვეთ ივანე ჯავახიშვილის მიერ ხაზგასმული ჭეშმარიტებების რიგს.

„ბაგრატ IV მეფობის უდიდესი ძალა და დრო აგრეთვე თვითნება დიდგვაროვან აზნაურებთან ბრძოლას შეეწირა. დაუნდობელი ბრძოლის წარმოება მას ჯერ ლიპარიტთან უხდებოდა. საქართველოს პოლიტიკურ საქმეთა მიმდინარეობა ხშირად სწორედ იმაზე იყო დამოკიდებული, თუ რა განწყობილება არსებობდა ბაგრატ მეოთხესა და მის ამ, ვითომცდა ყმას, ნამდვილად კი ყოვლისშემძლე მბრძანებელს, ლიპარიტ ამირას შორის, როდესაც ბაგრატ IV ბოლოს ლიპარიტის თავიდან მოშორება შეძლო, აიძულა ის პოლიტიკური მოღვაწეობისათვის თავი დაენებებინა და საქართველოდან გახიზნული, ათონის ქართველთა მონასტერში უბრალო ბერად შემდგარიყო, შინაურობაში თითქოს მშვიდობიანობა უნდა დამყარებულიყო, მაგრამ ამ ერთი, უკვე დამორჩილებული და უვნებლადქცეული ყმის მაგიერ სხვები გამოჩნდნენ: ხუთნი ძმანი აბაზას-ძენი, რომელთაგან ერთი ქართლის ერისთავთ-ერისთავი იყო, სხვებსაც სათანადო მაღალი ხელისუფლება, ანდა სოციალური მდგომარეობა ჰქონდათ. მათ ბაგრატ IV შეპყრობაც კი სურდათ".

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დავით აღმაშენებელსაც ივანე ჯავახიშვილი ყველაზე ადრე ღვაწლად სწორედ დიდგვაროვანთა ალაგმვას უთვლის, რადგან მხოლოდ ამ გზით გახდა შესაძლებელი საქართველოს გაერთიანება და არნახული გაძლიერებაც.

„მაგრამ დავით აღმაშენებლის ღვაწლს მაინც ის შეადგენს, რომ დიდგვაროვან აზნაურებს მალე აგრძნობინა, რომ წინანდელი უსუსური ხელისუფლების მაგიერ სამეფო ტახტზე უკვე ძლიერი პიროვნება იყო, რომელიც არც ერთ მათგანს თვითნებობას და ურჩობას არ აპატიებდა. როცა 1093 წ. ლიპარიტ ამირამ მაგალითად, თავისი მამაპაპისეული მიმართულების გზაზე დადგომა დაიწყო და დავით აღმაშენებლის წინააღმდეგ შეთქმულების მოწყობას შეუდგა, ამის გაგებისთანავე დავითი მოულოდნელად მას თავს დაეცა, შეიპყრო და ციხეში დაამწყვდევინა. ამით მან ყველას აგრძნობინა, რომ თავისი მამის პოლიტიკის მაგიერ, რომელიც აჯანყებული დიდგვაროვანი აზნაურების საჩუქრებით მომადლიერებას ცდილობდა, ასეთი ურჩობის განზრახვისათვის დაუყოვნებლივ მკაცრ პასუხს მისცემდა“.

ეს არის ნამდვილი მეფის პოზიციაც და მზადყოფნაც. დავიმახსოვროთ, რომ ლიპარიტის ამლაგმველი დავით აღმაშენებელი 1093 წ. მხოლოდ 20 წლისა იყო (იგი თექვსმეტი წლისა გამეფდა 1089 წ.). აქ, ცხადია, დავით აღმაშენებლის რეფორმების სრულ დახასიათებას არ ვისახავ მიზნად. საქმე ეხება ყოველი ძლიერი მეფის პოზიციასა და პრინციპს ქვეყნის მართვის საქმეში. საქმე ეხება ორ ნაცად გზას — დიდგვაროვანთა ალაგმვისა ან მათდამი მორჩილების გზას. თუ რა შედეგი მოჰყვებოდა ხოლმე მეფისაგან დიდგვაროვანთა ალაგმვას, ან სუსტი მეფისაგან დიდგვაროვნებისადმი მორჩილებას — ამ მოვლენის არსია საინტერესო. ამასთან არ უნდა დავივიწყდეს, რომ ეკლესიაც ურჩი ფეოდალების მხარეზე იდგა უმეტესად.

ჩვენ ვიცით, რომ დიდგვაროვნებთან საბრძოლველად (და არა მარტო გარეშე მტრებთან საბრძოლველად!) დავით აღმაშენებელმა ისეთი სარისკო ნაბიჯიც კი გადადგა, როგორიც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გახლდათ ყივჩაღთა ოჯახების გადმოსახლება და რეგულარული არმიის შექმნა.

რაც შეეხება თამარ მეფეს, ისტორიკოსები და მათ შორის ივანე ჯავახიშვილიც ერთხმად აღნიშნავენ, რომ თამარის დროს წინაურდებოდნენ დიდგვაროვნებიც, მაგრამ ისევ პირადი თვისება და ღირსება იყო ამოსავალი პრინციპი, პირადი ღირსება და მეფისადმი ერთგულება! თამარს ფაქტიურად არ დასჭირვებია იმდენი ბრძოლა დიდგვაროვნებთან (თუმცა მთლად უშფოთველი მდგომარეობაც არა ჰქონია), როგორც დასჭირდათ მის დიდ პაპასა და მამას. ფაქტია, რომ საქართველოს სახელმწიფო ინსტიტუტის განმტკიცება შეიძლო დავით აღმაშენებელმა, ხოლო შემდეგ ეს ინსტიტუტი უფრო სრულყვეს მისმა შთამომავლებმა სამეფო ტახტზე. დიდგვაროვან აზნაურთა წინააღმდეგობა საბოლოოდ იყო გატეხილი და ისინიც არჩევდნენ მეფის ტახტისადმი ერთგულებას, ვიდრე წინააღმდეგობასა და გაუთავებელ ბრძოლას. მეფის ტახტის სიმტკიცე ასევე ტრადიციულად იყო დამკვიდრებული და ასე იოლი არ ჩანდა ტრადიციის წინააღმდეგ წასვლა. ცალკეული გამოხდომები, თუნდაც მნიშვნელოვანი, ეპიზოდურ ხასიათს ატარებდნენ. ისე კი დიდგვაროვანიცა და არადიდგვაროვანიც მაინც მეფის გარშემო იყო დარაზმული. ეს იყო საქართველოს სახელმწიფო ერთსულოვნების ეპოქა, პატიოსნების სრული ამზევების ხანა, როდესაც ფორმაცია თავისი საუკეთესო თვისებებით ცხადდებოდა ჩვენს წინაშე.

მონღოლთა შემოსევების შემდეგ აშკარად იჩინა თავი დისჰარმონიამ. თუმცა ცოტა უფრო ადრე შეიმჩნეოდა დარღვეული წონასწორობა — ლაშა გიორგის მეფობის ხანა მაგრამ მხედველობაში. მონღოლებს, ცხადია, დავითისა და თამარის ღონისძიებების შედეგად გაძლიერებული სახელმწიფო არ დახვედრიათ. უკვე რაღაც სერიოზულად იყო დაზიანებული მის წყობაში, დიდგვაროვანთა შეუთანხმებლობა და მეფის შესამჩნევი არაგონივრული მმართველობა გავიხსენოთ. მონღოლთა შემოსევებმა კი კიდევ მეტად შეურყია ბურჯები ქვეყნის შინაგან წონასწორობას და თავადური განდგომის სურვილ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მა, „საკუთარ ჯამში ჩამაცქერალი“ კაცის ინტერესებმა უმალ გაშალა ფრთები.

და ისევ დადგა დღის წესრიგში ქვეყნის სიმტკიცის მიღწევის ამოცანა. აფოფინდა ფეოდალური განზიდულობა და ღალატი. და წარმატებას კვლავ და კვლავ ის მეფეები აღწევდნენ, ვინც მისდევდა ისტორიული ჭეშმარიტების გზას — ფეოდალთა ურჩობის ალაგმვისა და მეფის ტახტის ერთგული არადიდგვაროვნების შემოკრება-დაწინაურების გზას. ასეთი მეფეები იყვნენ ბაგრატ V, გიორგი ბრწყინვალე და სიმონ I. ისინი კვლავ და კვლავ უბრუნდებიან არადიდგვაროვანთა ერთგულ ფენას, არადიდგვაროვნებისას, რომელთაც სოციალური მდგომარეობის გამო აქვთ ძვალსა და რბილში გამჯდარი მეფის ხელისუფლებისადმი ერთგულება და აი, თამარ მეფის მიერ წყალობაბოძებული სააკაძის არადიდგვაროვანი გვარი ჯანზურაბ სააკაძის მეთაურობით მეფის გვერდით დგას. დონა სააკაძე ბაგრატ V ერთად ვარდება ტყვედ, ხოლო XVI საუკუნის მანძილზე გიორგი სააკაძის მამა-ბიძები მეფის სამსახურში წინაურდებიან.

XVI საუკუნეში სააკაძეთა გვარის მეფისადმი ერთგულება უამრავი მაგალითით გვიდასტურდება. დიდი მოურავის წინაპარი — მისი სეხნია გიორგი პატრონად იწოდება, ე. ი. ის უკვე ფეოდალია — არა დიდგვაროვანი, მაგრამ მეფის მიერ გამდიდრებული, ნაწყალობევი. ეს წყალობა მეფის ერთგულების გზაზე მოიპოვება მხოლოდ. შვილები ამ გიორგი სააკაძისა — ზეშთაელი, სიაუში, ზურაბ და ივანე სამეფო კართან არიან დაახლოებულნი და სიმონ I მხარდამხარ იბრძვიან მტრის წინააღმდეგ. როგორც ზემოთ ითქვა, ზეშთაელს წყალობას აძლევს სიმონ მეფის მეუღლე, ნესტან-დარეჯანი, ზურაბ სააკაძე კი ქართლის სამეფოს სახლთუხუცესად გვევლინება, ჯერ სიმონ I, შემდეგ გიორგი X და ბოლოს ლუარსაბ მეფის დროს, რაც შეეხება გიორგი სააკაძის მამას — სიაუშს, ის სიმონ მეფის მუსაჰიბად (მრჩევლად) ითვლება. 1590 წლიდან მას მოურავის თანამდებობა უპყრია.

დიდი მოურავი — გიორგი სააკაძე კი მონაწილეობდა ყველა იმ ბრძოლაში, რომელსაც ეწეოდა სიმონ მეფე ოსმალთა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

წინააღმდეგ. იგი ე. წ. პირველი ხმალი, შემძლე, მოზღვავებული ენერგიის კაცი, მეომარი სულით და გულით, ცხადია, გაუთავებელი ბრძოლების მიმართ გულგრილი ვერ იქნებოდა და აი, თავიც უსახელებია. 1594 წელს გაცემული „წყალობის წიგნში“ სიმონ მეფე გიორგი სააკაძეს ერთგულს, თავდადებით ნამსახურს ყმას უწოდებს და თბილისის ახლოს ლისს ჩუქნის.

დიდ ფეოდალთა ნაცვლად ერთგული, წვრილი აზნაურების დაწინაურება სიმონ მეფის ნაცადი ხერხი იყო. მათზე დაყრდნობით აკეთებდა იგი დიდ საქმეებს. გიორგი სააკაძეც მან დაიახლოვა, რომელიც უკვე აღარ ეკუთვნოდა წვრილ აზნაურებს.

ლუარსაბ II თითქოს ამ კურსის გამგრძელებელი ჩანდა. მის მიერ აღებული კურსი ყოველმხრივ შემოწმებულია და დადასტურებული, იგი ქვეყანას ძლიერებას ჰპირდებოდა. მან ზედიზედ აღაზევა გიორგი სააკაძე, ფაქტიურად ქართლის გამგებლობა ანდო. ტაშისკარის ომის შემდეგ სიამოვნებითა და სიხარულით დაუმოყვრდა. დამოყვრების მიზეზი არ ყოფილა მარტო სააკაძის დისადმი სიყვარული. ლუარსაბ მეფე გიორგი სააკაძეში სამეფოს უპირველეს კაცს ხედავდა. ამას ხომ დიდგვაროვნებიც ვერ მალავდნენ. სხერტის ჭალასა და ტაშისკარის დიდ ომში სააკაძის მხედართმთავრულმა ნიჭმა კი საბოლოოდ განუმტკიცა ეს აზრი და პირველ კაცთან დამოყვრება, მიუხედავად მისი არადიდგვაროვნობისა, სათაკილოდ არ ჩაუთვლია. ტრაგედია შემდეგ დატრიალდა, როდესაც გადასაწყვეტი შეიქნა — ორი ძალიდან რომელს უნდა დაყრდნობოდა მეფე. იქნებ ფიქრობდა კიდეც, რომ დიდგვაროვნებისა და სააკაძის წინააღმდეგობას მოარიგებდა და ქართლის გაძლიერების მიზნით გამოიყენებდა ამ ორ ძალას, მაგრამ იგი აღმოჩნდა უფრო რთულ სიტუაციაში, ვიდრე მოელოდა. დიდგვაროვნებმა ვერ თქვეს უარი თავიანთ საუკუნეობრივ პრივილეგიაზე. მეფეს წინადადება მისცეს — ან ჩვენ ან სააკაძეო. ეს კი ფაქტიურად იყო იგივე ისტორიული ჭეშმარიტების შეხსენება — ან დიდგვაროვნებისადმი მორჩილება, ან ბაგრატ III, ბაგრატ IV, დავითის, თამარის, ბაგრატ V, გიორგი ბრწყინ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ვალის, სიმონ I ნაცადი გზა — არადიდგვაროვანთა ფენაზე დაყრდნობით ქვეყნის განმტკიცებისა და დიდგვაროვანთა ურჩობის ალაგმვის გზა. ალტერნატივა უშეღავათოა და გადამწყვეტ წუთს რისკიანი ნაბიჯის გადადგმას ითხოვს. და ლუარსაბ მეორემ ვერ შეძლო ამ რისკიანი ნაბიჯის გადადგმა. სუსტი აღმოჩნდა როგორც მეფე, როგორც სამეფოს მეთაური. როგორც პიროვნებამ, მან შეძლო შემდგომ მოწამებრივი სიკვდილი, მაგრამ მეფური სიმტკიცე არ აღმოაჩნდა, ვერ დაინახა და კარგად ვერ შეაფასა ქვეყნის პროგრესული ძალები. ყოველ შემთხვევაში, იქნება დაინახა, მაგრამ ვერ იბრძოლა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტის წინააღმდეგ იმგვარი სიმტკიცითა და პრინციპულობით, როგორც ჩვეოდათ ეს ჭეშმარიტ მეფეებს. მისთვის წარმოუდგენელი აღმოჩნდა ფიქრი იმაზე, რომ დიდგვაროვანთა ურჩობის ალაგმვა შეიძლებოდა. ვერ ჭვრეტდა ბრძნულად, როგორც ეს ზემოთ დასახელებულ მეფეებს შეეძლოთ. ქვეყნის სოციალური ძალების ანალიზს ვერ ახდენდა. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ლუარსაბ მეორეს დროს კიდევ უფრო დიდი იყო ფეოდალური განკერძოებულობის ტენდენცია, ვიდრე სხვა დროს; უფრო მეტად იყო აწეწილი ქვეყანა, თუნდაც შაჰ აბას I ვერაგული და მოქნილი პოლიტიკის წყალობით. უფრო თვალშისაცემი იყო ფეოდალური ციხეკოშკების შეუვალობა. რა თქმა უნდა, მათი მოთოკვა ძლიერი მეფისათვის არ იყო შეუძლებელი — სიმონ მეფის ცხოვრების მაგალითი ამტკიცებდა ამას, მაგრამ რამდენადაც დიდი გაქანების მეფე არ იყო, ვერ დასძლია დიდგვაროვანთა ინსტიტუტისადმი შიში და ვერ აირჩია ქვეყნის გაძლიერების ისტორიულად გამოცდილი გზა, ვერ შეისწავლა და ვერ ამოიცნო თავისი დროის უმთავრესი მიმართულება და ხელი ჰკრა „უბრალო კაცს“, სასიკვდილოდ გაიმეტა ადამიანი, ვისაც ჰქონდა დაკისრებული ბუნებისაგან ქართლის განმტკიცება და არა მარტო ქართლისა; ვინაც ტაშისკარის დიდ ომში მთელ საქართველოს დაუმტკიცა თავისი დიდი მხედართმთავრული ნიჭი და მამულიშვილობა. ლუარსაბ II ვერ იპოვა თავის თავში ძალა, ერთის ხელის დაკვრით, ძლიერი მეფეების მსგავსად და-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

უთრგუნა დიდგვაროვნები და სააკაძის პიროვნებისათვის დაექვემდებარებინა მათი ვნებათაღელვა.

ჰქონდა თუ არა სააკაძეს საშუალება თავის თავში ისეთი თვისებები აეღორძინებინა, იმგვარად ემოქმედა, რომ მის ზეაღსვლას არ გაეღიზიანებინა დიდგვაროვნები?

ერთგულებისა და კეთილშობილების არაერთი მაგალითით არის დადასტურებული სააკაძის მთელი ცხოვრების გზა. სიმონ მეფის, გიორგი X, ლუარსაბ II გვერდით იგი ამ ერთგულებას ადასტურებდა. სიმონ I საგანგებო წყალობის წიგნით აღნიშნავს მის ერთგულებას. ერთგულების გამო აღაზევეს იგი გიორგი X და ლუარსაბ II. სხერტის ჭალასა და ტაშისკარში მთელი სისრულით გამოჩნდა მისი მამულიშვილობა და მეფისადმი ერთგულება. მისი კეთილშობილების საბუთია ქაიხოსრო ჯავახიშვილთან დამოკიდებულებაც. სააკაძე შეურიგდა ყველა თავის მოსისხლე მტერს. ცხადია, ეს შერიგება დიდი მიზნის აღსრულების გზაზე გადადგმული დიპლომატიური ნაბიჯები იყო, მაგრამ მარტოოდენ დიპლომატიური აუცილებლობა ვერ წარმართავს პიროვნების ქცევებს და გადაწყვეტილებებს, პიროვნებისა, რომელიც სასიკვდილოდ გაიმეტეს, სახლ-კარი დაუნგრიეს, ოჯახითურთ გაწირეს, მოღალატედ გამოაცხადეს, როგორც ჩანს, მას ჰქონდა მიტეგის დიდი ნიჭიც. მის დიდსულოვნებასა და კეთილშობილებას უცხოური წყაროებიც გვიდასტურებენ, ხოლო პლატონ იოსელიანი უკვე მარტყოფის მასშტაბური ომის ავტორის, გიორგი სააკაძის შესახებ წერს: „ძლევამოსილმა გამარჯვებამ, ხალხის მხსნელის სახელმა არ გააამპარტავნა, არ გაადიდკაცა მოურავი. მოურავმა, რომელსაც ქართლის გამგებლის ჭაბუკ ქაიხოსროს სრული იმედი არ ჰქონდა და ამავე დროს არც სპარსეთის შაჰის მომხრე მაჰმადიანი მეფე სიმონი სურდა, ძველად გაყოფილი ორი სამეფოს, ქართლისა და კახეთის ერთი სკიპტრის ქვეშ გაერთიანება განიზრახა და ამ სასიკეთო მიზნის გასახორციელებლად შავი ზღვის სანაპიროზე არსებულ გონიოს ციხე-სიმაგრეში მყოფი, კახეთიდან განდევნილი მეფე თეიმურაზ პირველი მოიწვია“.

მაშასადამე, სააკაძეს ყოველთვის ახსოვს თავისი მოვალე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ობა. ამპარტავნობა მის ბუნებაში ფეხს ვერ იკიდებს. მაშინ, რატომ დააპირისპირა ასე მწვავედ დიდგვაროვნებთან? იქნებ რაიმე საბედისწერო შეცდომებს უშვებდა დიდ მოურავი მათთან ურთიერთობაში?

გიორგი სააკაძე არც მეფე ყოფილა, არც დიდგვაროვანი. საქართველოს დიდგვაროვნებთან მშვიდობიანი ურთიერთობის დამყარება მეფეებსაც კი უჭირდათ. ეს იყო საქართველოს ისტორიის მოუგვარებელი პრობლემა. თავადთა წოდების სოციალური არსი წარმოშობდა მათ კლასობრივ ნიშანდობლივ ფსიქოლოგიას, მათ მრწამსს, ინტერესებს, მათ პოლიტიკას, მეფესთან დამოკიდებულების წესს. ბაგრატ III, დავით აღმაშენებლის ტიპის მეფეები მტკიცე ნებისყოფას უპირისპირებდნენ მათ ორჭოფულ ინტერესებს, მძლავრი ხელით ალაგმავდნენ ხოლმე მათ თავგასულობას. მეფეთა ხელში განუზომელი უფლებები იყო თავმოყრილი და მათაც უჭირდათ საერთო ენის გამონახვა, ფეოდალთა ვნებების შეზღუდვა, წესრიგის დამყარება, სამეფო ინტერესებისათვის მათი დაქვემდებარება. ამ მოსაზრების დამადასტურებელი მაგალითების შეხსენება, ვფიქრობ, საჭირო არ არის. კაცობრიობის ისტორია ამას ამტკიცებს. საქართველოში კიდევ უფრო გამძაფრებული ჩანს დიდგვაროვნებისა და მეფის ჭიდილი. შარდენი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ქართველები პატივის, უფლებების მოყვარენი არიანო. არჩილიც საგანგებოდ უსვამს ხაზს ამ ნიშანს — „უჩემოდ ვით იმღერეთას“ ფილოსოფია მსჭვალავდა საქართველოს დიდგვაროვნებსო. ეს დადასტურებული ნიშანია, სამწუხაროდ. ღირსებების, შესაძლებლობების სიუხვემ, ერთის მხრივ, და ასპარეზის სიპატარავემ, მეორეს მხრივ, წარმოშვა, ალბათ, ეს წნევა უფლებამოყვარეობისა, სხვისთვის „თავის არდადებისა“ და საქართველოს სახელოვან თუ უმნიშვნელო მეფეებს საუკუნეების განმავლობაში უხდებოდათ ამ ნიშნის წინააღმდეგ ბრძოლა. მისი დათრგუნვა ქვეყნის განმტკიცებას ნიშნავდა და ისინიც ენერგიას არ ზოგავდნენ მიზნის მისაღწევად. ყოველთვის ვერ ხერხდებოდა ეს. ყველა ვერ ახერხებდა ქვეყნის ერთსულოვნების მიღწევას.

არადიდგვაროვანს კი არ შეეძლო ხელთ ისეთი იარაღი აე-

ლო, რაც მოსპობდა დიდგვაროვნების თავგასულობას და მათ ქვეყნის ერთგულ შვილებად მოაქცევდა, რაც შეაგნებინებდა ერთად ყოფნის აუცილებლობას და თანადგომის საჭიროებას. დიახ, თავადობამ იცის, რომ სააკაძე „კაცი დიდად კარგი არის“, მაგრამ არა და არ ავიწყდება, რომ ის — „უმრწემესი და უმცირესია გუარით“ და მის პატრონობას ვერა და ვერ შერიგებია. სააკაძეს მხოლოდ უჩვეულო ენერგიითა და ნიჭიერებით უნდა გადაეფარა დიდგვაროვანთა ამპარტავნობა. სხვა გზა მას არ ჰქონდა. სხვა საშუალება მის ხელთ არ იყო, ეს სხვა საშუალებები მეფის ხელთ იყო. დიდგვაროვნები კი მის ღირსებებს თავს არ უდებდნენ.

„შაჰ-აბასის მიერ პატივით მიღებული და უხვად დასაჩუქრებული გიორგი სააკაძე (ყველაფერი ტაშისკარის ომამდე ხდება) საქართველოში დაბრუნდა და შეიქნა უახლოესი პირი მეფისა. მრისხანე შაჰის კარზე სახელის მოხვეჭით მოიპოვა პატივისცემა ხალხისა, მაგრამ არა ფეოდალური წარმოშობით ზვიადი და ქედმაღალი არისტოკრატიისა, რომელიც ვერ მოედრიკათ ჯერ კიდევ მოუმძლავრებელ მეფეებს. ბრძოლებითა და დიდებით მოსილ სააკაძეს პატივით არ ეკიდებოდნენ ის თავადნი, რომელთაც წინაპრების სახელი, ვით მითიური კაცღმერთნი ანიჭებდა მათ სამეფო კარზე პირველობის საგანგებო უფლებას“ (პლატონ იოსელიანი).

ეს „მითიური კაც-ღმერთნი“ უსაზღვროდ მომძლავრებულიყვნენ. მართლაც ვერაფერს ვერ გადაელახა მათში ამ მითიური „კაც-ღმერთის“ სუნთქვა, სამეფო კარზე პირველობის საგანგებო უფლებას რომ გამოასხივებდა ენერგიასავით. იგი იყო ყველაფერი, ფსიქოლოგიის მესაჭე — ერის სულიერი წყობის შინაარსი და ასეთად რჩებოდა იგი ქვეყნის არეულობის დროს, როდესაც ძლიერი მეფის ხელი არ წარმართავდა.

პლატონ იოსელიანი განაგრძობს:

„განა რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონოდა საუკუნეებით განმტკიცებული ამ ტრადიციების პირობებში გიორგი სააკაძეს, რომელმაც პიროვნულ ღირსებათა მეოხებით მოიპოვა მეომრისა და დიდებულის სახელი, შეიქმნა მთელი სამეფოს უპირველესი კაცი? მაგრამ დიდებით გატაცებული იგი ცხოვრობ-

და და მოქმედებდა დიდებისათვის, იდუმალ მტერთა გულსაკ-
ლავად. თავის საუკუნეზე მაღლა მდგარ სააკაძეს თავი მოს-
წონდა, რომ ბუნებამ მოჰმადლა დიდი მთავარსარდლის ნიჭი-
ერება. ხალხი მას იცნობდა, როგორც დაბადებით მცირეს, მაგ-
რამ იმედს ამყარებდა მასზე ვით დიდებით ამაღლებულ გო-
ლიათზე. უფლისწული ისტორიკოსის, ვახუშტის აღწერით,
იგი იყო „მხნე, ახოვანი, ძლიერი ძალითა და შემმართებელი
უშიში". მაგრამ ამავე ვახუშტის სიტყვით ამ თვისებებს მარ-
თავდა სული, „მცბიერი, მჩურჩნელი და უნდო". ნუ გავიკვირ-
ვებთ ამ უკანასკნელ თვისებებს, რომელიც შეეძინა დიდგვა-
როვან თავადთა შორის მოქცეულ ვაჟკაცს, ვინც სახელმწიფო
მოღვაწის საპატიო ადგილი დაიკავა არა შთამომავლობითი
უფლებებით, არამედ მარტოოდენ მტკიცე შეგნებით იმისა,
რომ მას დიადი მომავალი ელოდა. ითვალისწინებდა რა თავის
დანიშნულებას, იგი მიისწრაფოდა დიდებისაკენ, პირდაპირი
გზით მიდიოდა მიზნისაკენ, რათა გმირული საქმეებით და-
ეჩრდილა თავადთა დიდება, გაეჩუმებინა მტრები, რომელნიც
ძლიერი იყვნენ ციხე-სიმაგრეებით და წინაპართა ბრწყინვა-
ლე საქმეებით, და მტკიცე ხელით ჩაეწერა ერის ისტორიაში
რაინდი მხედართმთავრის სახელი".

ვფიქრობ, პლატონ იოსელიანს ნაწილობრივ სწორად აქვს
ახსნილი მოვლენის არსი. მაგრამ აუცილებლად მეჩვენება
ზოგი მისი დებულების მეტად გაშლა. დიახ, ალბათ სააკაძე ვერ
აღწევდა თავს სიამაყეს, რომ იგი მხედართმთავრული ნიჭით
და პირადი ღირსებებით იყო დაჯილდოებული, რომ „თავი
მოსწონდა ამით". არაფრით არ იქნება გამართლებული ერთი
კაცისაგან მოითხოვო ყველაფერი. მთელი ცხოვრების მან-
ძილზე იგი კეთილშობილების განსახიერებად მოჩანს, მიუხე-
დავად მითქმა-მოთქმისა, რადგან ფაქტებს უფრო დაეჯერება,
ვიდრე მითქმა-მოთქმას. ის „თავის მოწონება" იქნება იყო ხა-
სიათის მინუსი, იქნებ ესეც ართულებდა დიდგვაროვნებთან
ურთიერთობას. მისი მოქმედება „დიდებისათვის" სამშობლოს
კეთილდღეობის მიზნით იყო გამოკვებილი. სამშობლოს ას-
პარეზზე სიცოცხლის მრავალგზის სასწორზე შეგდება ინათ-
ლება „იდუმალ მტერთა გულსაკლავად" გადადგმულ ნაბიჯე-

ბად, დავუშვათ ასეა. ერთი რამ კი უდავოა — მართლაც ძალიან-
მალად არსებობდა მტერი. მისი სახელი დიდგვაროვნობის არ-
სი გახლდათ. ის ძალა, რაც არა და არ გუობდა სააკაძის აღ-
ზევებას, ვერ ურიგდებოდა მისთვის თავის დადებას. სააკა-
ძის საშუალება იყო „პირდაპირი გზით მიზნისაკენ“ სიარული.
გმირობის, თავგანწირვის, დიდი ენერგიის სრული გამოვლე-
ნის გზით სიარული. ამ გმირულ საქმეებს უნდა დაეჩრდილა
თავადთა დიდება და ხმა ჩაეკმინდა თავისი მტრებისათვის.
მათ უნდა ეცნოთ იგი, ეცნოთ მისი მოვლინება და დამდგა-
რიყვნენ მისი დროშის ქვეშ. იმდენად აშკარად უნდა გადა-
ეჭარბებინა ღირსებითა და დამსახურებით დიდგვაროვანთათ-
ვის, რომ მათთვის დაევიწყებინა „ძირძველობის“ უპირატე-
სობა. მტრები გადახდილი ომების სახელოვნებით უნდა გა-
ეჩუმებინა. მაგრამ ეს პირდაპირი გზა გამოისხამდა დიდგვა-
როვანთა შეურაცხმყოფელ უამრავ ფაქტს, და უპირველეს
ყოვლისა, წარმოშობდა შურს. სააკაძის მხრივ თავმოწონება
ქედმაღლობად იკითხებოდა. სახელოვან ომებს მოყოლილი
დიდებულება და ბრწყინვალება — დიდგვაროვანთა დამცირე-
ბად. ტრაგედია სწორედ აქედან იღებდა სათავეს — დიდგვა-
როვანთა ფენას — ფეოდალურ წოდებას თავისი ბუნებით არ
ძალუძს არადიდგვაროვნის უპირატესობის აღიარება და მით
უმეტეს მისი მბრძანებლობის ატანა. „კირჩხიბის“ გამართვა
შეუძლებელი აღმოჩნდა და სააკაძის მთელი მეცადინეობა
ერთ მშვენიერ დღეს უნდა დაჯახებოდა ამ ჯებირს, უნდა
ეგრძნო, რომ შეუძლებელს ესწრაფვოდა.

სხერტის ჭალის ბრძოლამ და ტაშისკარის ომმა სამიოდე
წლით გააჩუმა თავადები.

როგორც ცნობილია, 1609 წლის ივნისში ქართლში ოს-
მალთა დიდი არმია შემოიჭრა, ქართული წყაროები მათ „თა-
თარხანის ჯარს“ და „მგლის ტყაოსნებს“ უწოდებდნენ. ჯარი
სათარეშოდ იყო შემოჭრილი. მათ რიგებში ერია ორი ათასი
ყირიმელი თათარიც. როგორც ჩანს, მტერმა იცოდა მეფის
სამყოფი და ცდილობდა ხელთ ეგდო იგი. ზაქარია და იარალი
(სარდლები), რომლებიც საზღვრებს ყარაულობდნენ თავიან-
თი რაზმებით, გვერდზე მოიტოვა და პირდაპირ მანგლისს მი-

ადგა. მტერმა გადაწვა სოფლები და განაგრძო გზა. მთავარი მიზანი ისტორიკოსთა ვარაუდით მეფის ხელში ჩაგდება იყო და ყველაფრიდან ჩანს, რომ ეს ვარაუდი საფუძვლიანია. მტერს ეტყობა ცნობა ჰქონდა, რომ ლუარსაბ II ცხირეთში იმყოფებოდა და სწორედ ცხირეთს ეძებდა. სიმონ I მსგავსად სურდათ ქართლის ახლანდელი მეფე ხელთ ეგდოთ და კვლავ გაეპარტახებინათ უპატრონოდ მიტოვებული ქვეყანა. მტერს მეგზური დასჭირდა — კველთაში ერთი მღვდელი დაიჭირა და მეგზურობა უბრძანა. ბერი თევდორე უმამაცესი გმირი აღმოჩნდა. მან იცოდა, თუ რას ნიშნავდა მეფის დატყვევება — ეს ქვეყნისა და ხალხის ახალი უბედურება იქნებოდა და გადაწყვიტა, საკუთარი სიცოცხლის ფასად ეხსნა მეფე. სულ სხვა გზით წაიყვანა მტერი. გოსტიბიდან ერთაწმინდის გავლით სოფელ ქვენადრისაკენ. ცხირეთის ციხედარბაზი გვერდზე დარჩა — მტერი დიდი მანძილით დაშორდა მას. ეს ნიშნავდა სრულ თავგანწირვას. ბოლოს ოსმალები მიხვდნენ, რომ თევდორემ მოატყუა ისინი და წამების შემდეგ თავი მოკვეთეს. მეფე გადარჩა. ეს ქვეყნის გადარჩენას უდრიდა ამავე დროს. ამიტომაც დგას საქართველოს ისტორიაში ბერი თევდორეს ნათელი სახე, როგორც უმაგალითო თავდადების ნიმუში, როგორც მაგალითი, რომლის სხივი მისივე ხალხის სისხლს ანათებს, აშუქებს ღირსებას მისი ხალხისას, აჩენს სიმაღლეს ერისას.

მართალია, მეფე გადარჩა, მაგრამ უზარმაზარი არმია სხერტის ჭალაში იდგა და ქვეყანასა და მეფეს წალეკვით ემუქრებოდა. მოწამეს მხოლოდ ის შეეძლო გაეკეთებინა, რაც თევდორემ გააკეთა — თავის გაწირვით მეფე მოსალოდნელი ტყვეობისაგან ეხსნა. თევდორეს თავგანწირვის მაგალითი ქართველი ხალხის სულიერ და ფიზიკურ ენერგიას მიემატა. და ახლა მტრის დასამარცხებლად სწორედ ენერგია და მხედართმთავრული ნიჭი იყო საჭირო. საჭირო იყო ძალა, რომელიც წინ წაუძღვებოდა ხალხს და რიცხვმრავალ მტერს დაამარცხებდა. მოვლენები ელვის სისწრაფით ვითარდებოდნენ. მტერს შეეძლო სხვა მეგზური ეშოვნა (ყველას ხომ არ აღმოაჩნდებოდა ბერი თევდორეს ძალა), ცხირეთზე მისულიყო და

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თუ მეფეს ვერ იგდებდა ხელთ, ქვეყანა მაინც მოეოხრებინა. ცხირეთში მდგარ მეფეს რამდენიმე კაცილა ახლდა. სიტუაცია გადამწყვეტ მოქმედებას ითხოვდა და სააკაძის დიდი გაქანება სწორედ ასეთ დროს მჟღავნდებოდა ხოლმე — ურთულეს სიტუაციაში გონივრული მოსაზრების ნიჭი და შესატყვისი მოქმედების უნარი მოსდგამდა მას, ურთულესი მდგომარეობის თავის სასარგებლოდ შემოტრიალება შეეძლო. „მაშინ მოახსენა მოურავმა მეფესა, ვითარმედ: „ნუ აჩქარდებითო და ვნახოთ ღმერთმან რა მოახდინოსო“, რამეთუ იყო ესე მოურავი კაცი გულსრული და კარგი სარდალი, ჭკუიანი და გონიერი“ (ბერი ეგნატაშვილი).

„ასეთ მძიმე ვითარებაში მეფის ერთადერთი იმედი მოურავი იყო“ (პლატონ იოსელიანი). მისი რჩევით, მეფე ცხირეთში გამაგრდა. მოურავმა კი ახლომახლო სოფლებში ჩამოიქროლა, უპირველეს ყოვლისა, კავთისხევში, შეკრიბა სახელდახელოდ ოთხასი კაცი, ყოველმხრივ აფრინა შიკრიკები ჯარის მოსახმობად, ირანის გარნიზონიც დაიბარა თბილისიდან. ხოლო თვითონ ზაზა ციციშვილთან ერთად ამ ოთხასი კაცით სხერტის ჭალაში ეკვეთა მტერს. აქ მოვიდნენ ზაქარია და იარალი თავისი რაზმებითურთ. მათ სინდისი ქენჯნიდათ, მტერი გამოგვეპარაო და სხერტის ჭალაში გმირული სიკვდილით გამოისყიდეს თავიანთი თითქმის უნებური ცოდვა. პირველი შეტაკება გაიმართა. მტერმა პირველად იგემა სააკაძის მძიმე მახვილის ძალა. გააფთრებული ბრძოლა ქართველთა გამარჯვებით დამთავრდა. მტერი მტკვრისაკენ უკუიქცა. იგი აშკარად არ ელოდა ასეთ წინააღმდეგობას. მას თავზარი დასცა ელვის სისწრაფით შეკრებილმა ქართველმა რაზმმა, რომელიც ესოდენ მცირე იყო რიცხობრივად, მაგრამ მაინც არ ეპუებოდა მტერს და თავს კი არ იცავდა, არამედ „გულსრული“ სარდლის მეთაურობით უტევდა. თურქების მოზრდილმა ჯარმა მწვავე დამარცხება იწვნია. ზაზა ციციშვილმა ერთ ფაშას თავიც კი მოჰკვეთა. ცხადია, სააკაძის ორგანიზატორული ნიჭი მარტო ხალხის შეკრებით არ გამოხატულა. საგულისხმოა სწორედ ომის მსვლელობაზე მისი ზემოქმედების ძალა — მტერს წარმოდგენაც კი არ შეუძლია, რომ ქართველთა რაზმი ესოდენ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რიცხვმცირეა. ამიტომ იბრძოლა მტერმა, მაგრამ ძლევამოსილი შეტევის შიშით უკუიქცა. როგორც ჩანს, სააკაძის მიერ წარმოებული ბრძოლის ორგანიზაცია სწორედ მტრის დაბნევა-დათრგუნვას ითვალისწინებდა. მთელი ქართლის ჯარის შეტევად განიცდებოდა ასეთი თავდასხმა. ერთი ფრთიდან მეორე ფრთაზე სააკაძის ელვისებური მოძრაობით ჩანაგდებოდა მტერი და შესაძლებელი გახდა თვით ფაშამდე გაეკაფათ გზა. დაბნეული მტერი კი გონს ვერ მოსულა, საკუთარი ფაშას დაცვაც ვერ მოუხერხებია — ზაზა ციციშვილს საშუალება მიეცა ხმალდახმალ შებმოდა მას და თავი მოეკვეთა. პირველი გამარჯვება მოპოვებული იყო.

მაგრამ მტერი, მრავალრიცხოვანი და ძლიერი, ქართლში იდგა, შუაგულში და გორისკენ ჰქონდა კურსი აღებული. ერთის მხრივ, მტრის დევნა დაიგდო მიზნად სააკაძემ, მეორეს მხრივ, გზავნის შიკრიკებს და მოუწოდებს მოლაშქრეებს.

„მეფე ლუარსაბ და მოურავი გიორგი სააკაძე სოფელ ახალდაბასთან მივიდნენ, მოითათბირეს და გადაწყვიტეს თურქების დევნა მდინარე მტკვრის მარჯვენა ნაპირით კი აღარ განეგრძოთ, არამედ ფონით მეორე მხარეზე გადასულიყვნენ, შემოევლოთ მტრისათვის და შეერთებოდნენ შიდა ქართლიდან მომავალ ჯარებს, მტკიცედ დამდგარიყვნენ სურამთან და ამგვარად ჩაეკეტათ მტრისათვის ბორჯომის მთავარი გასასვლელი — თურქეთში მიმავალი ერთადერთი გზა“ — (პლატონ იოსელიანი).

იმავე პლატონ იოსელიანის თქმით „მოურავი თავის იქ ყოფნითაც კი სიხარულსა და იმედს უნერგავდა ჯარსაც და სარდლობასაც“.

დავიმახსოვროთ ეს აზრი, ჩვენ შემდეგშიც არაერთხელ დავრწმუნდებით ამაში და არაერთხელ დაგვჭირდება იგი ერთი მოსაზრების დასამტკიცებლად.

აქ კიდევ ერთი გმირობა მოხდა, მართალია, არა მთლად იმგვარი, როგორც თევდორეს მოწამებრივი გმირობა იყო, მაგრამ მაინც მნიშვნელოვანი და საყურადღებო. გორისაკენ მიმავალი ოსმალთა ლაშქარი სომეხმა მღვდელმა (ტერტერამ) დაინახა, უცებ მოისაზრა, რა უნდა გაეკეთებინა. ხიდზე გა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაირბინა, ფიცრები აჰყარა და ადიდებული მტკვრის პირ დატოვა მტერი, რომელიც უძლური აღმოჩნდა მდინარე გადაელახა და გორი აეღო. ქართველ-სომეხთა ისტორიამ იცის მეგობრობის ასეთი ლამაზი ფაქტები. საქართველოში მცხოვრები სომეხი კაცი არ აღმოჩნდა გულგრილი ქვეყნის ბედის მიმართ და ასეთი გმირობა ჩაიდინა. ამით მან თავისი ხალხის საუკეთესო თვისებები გამოავლინა.

მტერი ტაშისკარის ბოლოში გავიდა. ახლა საჭირო გახდა მტკვრის გადალახვა, რათა გზა მოეჭრათ ოსმალოთათვის, მტკვრის გადალახვა წარმატებით დასრულდა და ქართველთა ჯარები შეერთდნენ. ისინი მოვიდნენ ქვეყნის ყოველი კუთხიდან. აღსანიშნავია, რომ ამ ჯარის უდიდესი ნაწილი სწორედ სააკაძის „მოკიდებულნი“ ხალხის ჯარები იყო. აქ იყვნენ ქსნის ერისთავები, ნუგზარ არაგვის ერისთავი, ზაზა ციციშვილი, რაც მთავარია, თვითონ სააკაძის ჯარი, მის მიერ კავთისხევსა და ახლომახლო სოფლებში მოკრებილი. ცხადია, იყვნენ სხვა თავადებიც — რადგან ქვეყნის განადგურების შიშმა ისინი დარაზმა მეფის გარშემო, მეფე კი მთლიანად იყო დანდობილი დიდ მოურავზე.

თათბირზე ბევრი აზრი გამოითქვა, მაგრამ „მაშინ განაზრახითა მოურავისათა შემოუსხნეს მეთოფენი თხრილსა და თვით ცხენოსანნი მივიდნენ განთიად მინდორსა ზედა, ეკვეთნენ ფიცხლად და იქმნა ბრძოლა ძლიერი.

ამ ომსა შინა მხნედ გამოჩნდნენ მეფე ლუარსაბ და უმეტეს მოურავი. მისცათ ღმერთმან ძლევა და მოსწყვიტნენ ურიცხვნი და ივლტოდნენ თათართანი, რამეთუ მოსაკიდელთა დედანიცა მესამე დღემდე გამოიყვანდნენ ტყიდან თათართა, განაშიშვლიან და განუტევიან“ (ვახუშტი ბაგრატიონი).

დიახ, სააკაძის „განაზრახითა“, ე. ი. მას ენდო ამ დიდი ომის მთავარსარდლობა. შალვა ქსნის ერისთავის ძემ კორტანეთი დაიკავა, რომ უკუქცევის შემთხვევაში მტერს თურქეთისკენ მოჭრილი ჰქონოდა გზა. თურქების თხრილებს კი (ეს თხრილები თავდასაცავად ააგეს თურქებმა) სააკაძის გადაწყვეტილებით ქართველი მეთოფეები უნდა შემოხვეოდნენ, აეტეხათ სროლა და თოფის კვამლს ქართველი ჯარიც მიჰყოლოდა,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სანამ გაიფანტებოდა. მტრისთვის თავდასხმა აბსოლუტურად მოულოდნელი უნდა ყოფილიყო. მოულოდნელობა ქართველთათვის აუცილებელი ხერხი იყო მუდამ, რამდენადაც რიცხვმცირე ჯარს ყოველთვის ეს იარაღი აწყობს. ქართველთა ლაშქარი გიორგი სააკაძის მეთაურობით საოცარი სისწრაფით და ძალით შეიჭრა მტრის რიგებში. იგი ზარს სცემდა მტერს თავისი საშინელი ხმით, ძალით, კვეთებით, დაქროდა ბრძოლის ველზე; იქ ჩნდებოდა, სადაც ყველაზე მეტად უჭირდათ ქართველებს. სახელოვნად იბრძოდა ჭაბუკი მეფე, იბრძოდნენ დიდებულები, აზნაურები, გლეხები, სულისკვეთება იყო ერთსულოვანი, პატრიოტული. დაგვიანებული რაზმებიც შეუერთდნენ მებრძოლთა რიგებს. მტერმა კი თავისი რიცხობრივი უპირატესობა საერთოდ ვერ გამოიყენა... — მოფიქრების არც დრო ჰქონდა და არც თავი. დაიხოცა უამრავი თურქი. რამდენიმე ათასი მტრის მოჭრილი თავი... კიდევ უფრო მეტი ტყვედ ჩავარდნილი... საბრძოლო იარაღი და ალაფი აურაცხელი. მტერი განადგურებულია უკანასკნელ კაცამდე, დიდი არმიიდან ფაქტიურად არაფერი და არავინ არ დარჩა. ტყვედ ჩავარდა ოსმალთა ორი ფაშა, მტრის მოჭრილი თავები და ტყვეები შაჰს გაუგზავნეს. ტყეს შეფარებული რამდენიმე კაცი თუა ცოცხალი, ისინიც ისე რიგად არიან დაფეთებულნი, რომ ქალებსა და ბავშვებს გამოჰყავთ ტყიდან, მშიერ-მწყურვალნი, დაშინებულნი, არ იციან საით წავიდნენ, როგორ გადაირჩინონ თავი. ეს იყო მტრის არა მარტო სრული ფიზიკური განადგურება, არამედ სულიერი კატასტროფაც.

„ამ ომსა შინა ფრიად მხნედ გამოჩნდნენ მეფე ლუარსაბ და უმეტეს მოურავი“ (ვახუშტი ბაგრატიონი).

დიდი მეცნიერი კეთილსინდისიერად აღნიშნავს სააკაძის დიდ დამსახურებას, მის „უმეტესობას“. ყველა ისტორიული წყარო ადასტურებს სააკაძის ამ იშვიათ მხედართმთავრობას და თუნდაც პირად ბრძოლას. სამი შუბი და ერთი ლახტი დაამტვრია, მტრის რამდენიმე გუნდი გაანადგურა და თორმეტი ოსმალო დაატყვევა. სიტყვები მშრალდებიან საუკუნეების მანძილზე, ფაქტების სულს ძნელად გადმოსცემენ, სიზუსტეს მიანიშნებენ, მაგრამ ძნელია ერთბაშად დავინახოთ ის დინა-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მიკა, რაც სიტყვებშია მომწყვდეული. ეს რამდენიმე გუნდის განადგურება, სამი შუბისა და ერთი ლახტის დამტვრევა, მძიმე ხმლის ელვის სისწრაფით ტრიალი ერთბაშად ძნელი წარმოსადგენია. მით უმეტეს მთელი ბრძოლის მსვლელობა, ბრძოლის ველზე გრიგალივით გადავლილი სააკაძე — ყველაფერი ეს გადაუჭარბებელი სინამდვილეა, წყაროების მშრალ ცნობებში ჩამწყვდეული ვნებათა ქარტეხილია. სომეხი ისტორიკოსი არაქელ თავრიზელის დახასიათება მოვიგონოთ:

„იყო კაცი — ესე სრული საქმითა, ძლიერი განზრახვითა, გონიერი ყოველ საქმეში, წარმოსადეგი, ძლიერი, ტანადი, დიდი მებრძოლი, უძლეველი შემმართებელი, და ვისაც ის ბრძოლას გაუმართავდა, ყოველთვის იყო ის დამარცხებული და თავის მოპირდაპირე მხედრობას, ვითარცა მხალსა, აღხოცდა და გაჰფანტავდა დედამიწაზედ“.

ისიც უნდა გავიხსენოთ, რომ მეფეზე „უმეტესად“ სააკაძის ბრძოლის აღიარება, მართლაც, უზარმაზარ უპირატესობას გულისხმობს ყველა დანარჩენი ქართველის წინაშე. მეფეზე წინ კაცის დამსახურების დაყენება მხოლოდ ზეადამიანურმა შესაძლებლობამ უნდა გვიკარნახოს. ოდნავ განსხვავებულობა, რამდენადმე უპირატესობა სათვალავში ჩასაგდები არ არის. აქ დიდ უპირატესობაზეა ლაპარაკი, იმდენად დიდზე, რომ სააკაძის მიმართ გარკვეული მიზეზის გამო არასიმპათიურად განწყობილი ისტორიკოსებიც კი ვერ უვლიან გვერდს ამ მოვლენას. ეს საგულისხმო ფაქტია. საკმარისია ამ წყაროებს საშუალება მიეცეს სააკაძეზე აუგის თქმისა, რომ მაშინვე ძალას არ იშურებენ მისი სახელის გასატეხად. ამგვარი განწყობილების კარნახით მცირე უპირატესობას უთუოდ გაუჩუმდებოდნენ, საერთოდ არ ახსენებდნენ. მაგრამ სწორედ ის არაჩვეულებრივი დამსახურებაა მიზეზი, რაც ყოველი მხრიდან ჩანს და რისი დაფარვაც უკვე უპატიოსნობას ნიშნავს.

ცხადია, სხვა დიდებულებიც, აზნაურებიც და გლეხებიც თავგანწირვით იბრძოდნენ, სახელოვნად, მთელი ძალით, მაგრამ განსხვავება იმდენად დიდია, რომ სააკაძის გვერდით წყაროების მიხედვით მაინც არც იხსენიებიან.

ახლა თვალი გავადევნოთ ომის დასაწყისიდან მის დასას-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რულამდე სურათს — ყველგან, ყველაფერში ორგანიზატორად სააკაძე ჩანს. მეფე დაამშვიდა, ცხირეთში გაამაგრა, თვითონ მთელი დღის განმავლობაში აჭენა ცხენი მახლობელ სოფლებში, ყოველი კუთხით აფრინა შიკრიკები, მტერს ეკვეთა სხერტის ჭალაში, „მოსწყვიტნა მრავალი“, სულისმოთქმის საშუალება არ მისცა, თათბირზე მისი წინადადება გავიდა და ბოლოს ტაშისკარის ომში ის გვევლინება მხედართმთავრად და მოსრა კიდეც მტერი. ქართლის ბედი ამ კაცის ხელშია. მან თავისი შესაძლებლობები სრულად გამოამჟღავნა და ქართლი ბედნიერებისაკენ შემოაბრუნა.

ასეთი დიდი ომი, როგორც მოვლენა, ტაშისკართან არ დამთავრებულა. იგი მთელი საქართველოს მოვლენად იქცა. ერთის მხრივ მან დაამტკიცა, რომ ქართლი ძლიერი, ენერგიით სავსე და ერთსულოვანია, შეუძლია ამოდენა მტრის მოსპობა, ეს კი რიდსა და შიშს იწვევს გარეშე მტრებში. კრთის დაღესტანი, თურქეთი, ირანი, ახლა ისინი ანგარიშს უწევენ მას, როგორც ძალას. მეორე მხრივ, ხალხი სულიერად ჯანსაღდება, თავისი თავის რწმენა უჩნდება. მშვიდობიანი შრომისა და ცხოვრების გარანტიაც არის ასეთი ომი. მტერი ადვილად ვერ გაბედავს შემოსვლას. არც გაუბედავს თურქეთს ამის შემდეგ ქართლში კარგა ხანს შემოსვლა: მან დაინახა, რომ ჰყავს ქვეყანას პატრონი, დიდი ენერგიის კაცი, დიდი სარდალი. დიდი სარდლები კი ყოველ საუკუნეში არ იბადებიან, სიმონ მეფის შემდეგ ქართველებს ამოდენა ომი არ მოუგიათ, ქვეყანა დასუსტებული იყო და უღონო. ახლა იგი მოღონიერდა და მერე როგორ.

ამ უნიკალური თვისებებით აღჭურვილი სააკაძე ქვეყნის იმედი იყო. აქამდე ეპიზოდური, პატარა მასშტაბის ბრძოლებში ნაცადი სარდლის შესაძლებლობები ახლა დიდი ომით დადასტურდა. ქვეყნის აღორძინების გზაზე ეს იყო შინაარსი ძლიერებისა, რასაც სააკაძის ნიჭი და უნარი ჭედდა.

ყოველივე ამას დანახვა უნდოდა და შეცნობა. დამსახურებათა გამო კიდევ უფრო აღაზევა სააკაძე ლუარსაბ II. იგი უდიდესი ავტორიტეტი გახდა. „... რომელსაც მეურვედ დაუნიშნეს მისი ვეზირი, დიდად ჭკვიანი“ — წერს შარდენი.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მისთვისაც დიდი ჭკუის კაცად დაუხასიათებიათ გიორგი საა-კაძე. დიდი მოურავი ბრძნულად განაგებდა ქართლს.

ლუარსაბისაგან მისი დამსახურების დაფასება საკმარისი არ აღმოჩნდა. მეფე ლუარსაბისაგან დრომ მოითხოვა ბოლომდე შეეცნო სააკაძის მნიშვნელობა ქართლისა და საქართველოსათვის და რაკი ალტერნატივა წაუყენეს — ან ჩვენ ან სა-აკაძეო, საკითხი გადაეწყვიტა თავისი დიდი წინაპრების მსგავსად: აელაგმა თავადთა მადა და სააკაძე შეენარჩუნებინა. დიდებულთა კაპრიზებსა და ვნებებს მხოლოდ მტკიცე ლაგამი სჭირდებოდა, რომ ისინი მეფის მტრად არ ქცეულიყვნენ და არ გაებედათ ქვეყნის არევა. სააკაძეზე დაყრდნობით, იმ კაცზე დაყრდნობით, ვინც ამოდენა ომს ხელმძღვანელობდა, მათი მოთოკვა და ქვეყნის სამსახურში იძულებით თუ ნებით, რიდით თუ შიშით ჩაყენება, შეიძლებოდა. საჭირო იყო მხოლოდ მეფის მტკიცე ხელი, ვინც მიმართავდა გადამჭრელ ღონისძიებებს. საქმე კიდეც იყო აქამდე მიყვანილი. მეფემ შეირთო სააკაძის და, დაუმოყვრდა დიდ მოურავს და პოზიციაც გამოიკვეთა. მაგრამ რაკი სწორედ ეს გაერთიანება, მოყვრობით განმტკიცებული, განიცადეს დიდგვაროვნებმა თავიანთ ყოფნა-არყოფნად, ამ დროს უნდა ეთქვა გადამწყვეტი სიტყვა მეფეს. აერჩია ქვეყნის ძალებიდან თავის დასაყრდენად ის, ვინც აქამდე გამოდგომია ქვეყანას (მერე როგორ გამოდგომია) და მომავალშიც გამოადგებოდა.

აქ ერთი ფაქტორიც არის საგულისხმო. აქამდე ლუარსაბი მისდევს თავისი წინაპრების კურსს და განსაკუთრებით სიმონ მეფის — მისი პაპის გზას. ერთგულ აზნაურებს და, პირველ ყოვლისა, სააკაძეებს შემოიკრებს თავის გარშემო და მათზე დაყრდნობით იღვწის. ახლა კი დაუშვა შეცდომა. თუმცა მთელი ენერგიით ებრძოდა დიდგვაროვნებს. „არ უნდოდა საყვარელი მეუღლის განშორება და მოურავის გამომეტება“. მაგრამ ერთია, როდესაც წინააღმდეგობას უწევ, სხვა არის, როდესაც აქტიურ ღონისძიებებს ატარებს მეფე ქვეყნად წონასწორობის დასამყარებლად. ლუარსაბი თავიდანვე თავდაცვით პოლიტიკას მიმართავს, იგი კი არ უტევს დიდგვაროვნებს, თავს იცავს მათგან და ცდილობს, ერთგულად ნამსახური კაცი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გადაარჩინოს, აგრეთვე მისი და — ქართლის დედოფალი. მართალია, მას დაემუქრნენ, ჩვენ ყველანი განგიდგებითო, თუ ეგ არ მოგიშორებიაო, მაგრამ მეფემ ვერ განსაზღვრა, რომ ეს მხოლოდ მუქარა იყო. და თუ იგი მკაცრი ღონისძიებებით ალაგმავდა დიდგვაროვანთა თავგასულობას, ისინი „შიშით შექმნილი სიყვარულის“ კარნახით დაემხობოდნენ მის მუხლებთან და ერთი-ორის გარდა, მის სახელზე ილოცებდა ყველა. ამის განსაზღვრას დიდი სულიერი ძალა სჭირდებოდა, დიდი მეფური შორსმჭვრეტელობა. მეფეს, თავგანწირულ მებრძოლს, პატრიოტს, მოწამეს, საამისო ენერგია არ აღმოაჩნდა — გადასძალა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტმა. მან მისცა თანხმობა დედოფლის გაშვებაზე, დედოფლის „განტევება“ იმას ნიშნავდა, რომ სააკაძე სიკვდილით დასჯილიყო — ზემოთ ბერი ეგნატაშვილის მიხედვით მოვიტანე არგუმენტები ამის საილუსტრაციოდ.

სააკაძე გაიწირა.

ოღონდ ისიც უნდა ითქვას, რომ ლუარსაბი უფრო რთულ ვითარებაში მოხვდა, ვიდრე მისი წინაპრები — სიმონ I და გიორგი X. მათ დროს სააკაძე ისე აღზევებული არ ყოფილა, რომ დიდგვაროვნები ერთბაშად დაპირისპირებოდნენ მას. ლუარსაბის დროს მოხდა სრული აღზევება, რადგან მის დროს დაიმორჩილა სააკაძემ ოსები, დვალები, მის დროს გადაიხადა ტაშისკარის ომი. ამის შემდეგ სამი წელი გავიდა და სააკაძის დიდებამ ზენიტს მიაღწია. „ან ჩვენ — ან ის“ — სწორედ ლუარსაბის დროს დადგა დღის წესრიგში. ვითარება მართლაც ძნელი იყო, მაგრამ უნდა ვივარაუდოთ, რომ ძლიერი ნებისყოფის მეფე ამ საქმეს მოაგვარებდა. სააკაძეს, ქვეყნის სასარგებლო პიროვნებას, ასპარეზს მისცემდა და თავადებსაც ჭკუაზე მოიყვანდა. თუ სააკაძე თავის უფლებებს არასწორად იყენებდა, სწორედ ძლიერ მეფეს მართებდა მისი ფუნქციის განსაზღვრა და მისი გაზრდილი მადის შეზღუდვაც. მან უნდა უპოვოს ქვეშევრდომის შესაძლებლობებს კალაპოტი და ეცადოს ერთმანეთს არ დაუპირისპიროს ქვეყნის ძალები, ხოლო თუ დაპირისპირება გარდუვალია, მაშინ პროგრესული ძალების მხარეზე დადგეს.

ლუარსაბ მეფე კი შეუშინდა დიდგვაროვანთა ფენასა და სააკაძე მოიკვეთა, დასაღუპავად გაიმეტა. თუმცა ფიცი ჰქონდა მიცემული, თუმცა დაახლოებული იყო მასთან ნათესაური ჯაჭვით, თუმცა საკაძემ გააფრთხილა წინასწარ დიდგვაროვნების მოსალოდნელი შემოტევის გამო. მაინც გასწირა. ეს იყო ლუარსაბ მეფის ტრაგედია. ტრაგედიაში იკითხება სინამდვილე: მისი შესაძლებლობების მეფეს არ შეეძლო რეფორმატორული ღონისძიებების გატარება, ამაოდ ამყარებდა მასზე, როგორც მეფეზე, იმედებს სააკაძე. არ იყო ლუარსაბი ნანატრი მეფე, რაც ქვეყანასა და სააკაძეს სჭირდებოდა, მაგრამ სააკაძის ვარაუდი ეყრდნობოდა ლუარსაბის კეთილშობილურ ბუნებას, მის პატიოსნებას და არა იმდენად მეფურ შესაძლებლობებს. ამიტომაც აფრთხილებდა წინასწარ, როგორც ჩანს, გრძნობდა მის სისუსტეს.

რაკი სააკაძის მოშორება გადაწყდა, ბუნებრივია, შუა გზაზე შეჩერება წარმოუდგენელი იყო. სააკაძე არ გახლდათ უმწეო კაცი, რომ გადაეყენებინათ და თავის მამულში ჩაეკეტათ. რაკი ბრძოლა გამოუცხადეს, ბოლომდე უნდა მიეყვანათ ეს ბრძოლა. თავადების ასეთი უკომპრომისობა ადვილი ასახსნელია. მათ უკვე არ შეუძლიათ შეღავათი. იციან, რომ „სააკაძე კაცი დიდად კარგი არის“, მაგრამ თავისი ინსტიტუტი ყველა კარგ კაცს და მთელ ქვეყანას ურჩევნიათ.

შედგა სამოქმედო გეგმა. საოცარია, თითქოს ყველას დავიწყებოდა, რომ ქვეყნის მოღალატეს კი არა, ტაშისკარის ომის ავტორს, ქართლის აღმაშენებელს და ერთგულ კაცს სწირავენ. უკანდახევა არც შეიძლებოდა, მაშინ მათი სიცოცხლე ვარდებოდა საფრთხეში. გადაწყდა. სააკაძე წავკისს უნდა მოეწვიათ მეფესთან სანადიროდ, იმ ღამეს დასხმოდნენ და მოეკლათ. თანაც წინასწარ თადარიგიც დაუჭერიათ, გზები შეუკრავთ, რომ ხელიდან არ გასხლტომოდათ.

წავკისში გიორგი სააკაძე მარტოოდენ ერთი მხლებლის ამარა მივიდა. ეს ფაქტი ბევრს მეტყველებს. თავის პატიოსნებასა და კეთილშობილებაში, მეფისადმი თავის ერთგულებაში დარწმუნებული გიორგი სააკაძე არც ფიქრობს ფრთხილად იყოს, მცველებით მივიდეს. შეთქმულება ჩუმად შედგა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიდ მოურავს წარმოდგენაც კი არ შეეძლო, რომ მისი დამსახურების კაცს სასიკვდილოდ გაიმეტებდნენ. მით უმეტეს მეფისაგან არ მოელის ღალატს. მან განადიდა ლუარსაბ II, გააძლიერა და ახლა, სრულიად დამშვიდებული, მოვიდა სიძესთან, ღვინო დალია, თავის კარავში განმარტოვდა, რათა დაისვენოს და დილით ნადირობას შეუდგეს.

1612 წლის 20 მაისი. მეფე გაეცალა ამ სისხლიან ასპარეზს. იგი დაეთანხმა ბოროტებს და ახლა სამოქმედო ასპარეზი მთლიანად ბნელი ძალების ხელთ არის. მაგრამ როგორც ჩანს, ისტორიას თავისი კანონზომიერება ახასიათებს. მეფეზე გამარჯვებულ ბნელ ძალებს სამიზნედ სააკაძე ჰყავთ, მისი მოსპობის ჟინით არიან დაპყრობილნი და მხედველობიდან რჩებათ სხვა ძალა, მათ რომ არ თანაუგრძნობს და უპირისპირდება კიდეც. ამ ძალის განსახიერება აღმოჩნდა ბააკა ხერხეულიძე — მარაბდის დიდ ომში თანგაწირულ ხერხეულიძეთა სახლიკაცი ან იქნებ ერთ-ერთი მათგანიც. მან, მოყურადეთა სიფხიზლის მიუხედავად, მოახერხა საშინელი საქმის აღსრულებამდე რამდენიმე წუთით ადრე გაეფრთხილებინა სააკაძე.

„დაასკუნეს რა საქმე ესე, არა დაფარა ღმერთმან საქმე ესე, არამედ იხსნა მეფე ლუარსაბ უბრალო კაცის სიკვდილისაგან და სისხლისაგან. და მივიდა მოურავთანა ფარეშთუხუცესი ხერხეულიძე ბააკა და გაამჟღავნა მეფე“ (ბერი ეგნატაშვილი).

ბააკა ხერხეულიძემ სასწორზე შეაგდო თავისი სიცოცხლე, აკი დაისაჯა კიდეც — „დააჭრეს ცხვირ-პირი“ ამ საიდუმლოს გამჟღავნებისათვის. ქვეყნისა და ხალხის მოღალატისათვის სიცოცხლეს არავინ შეაგდებს სასწორზე, არავინ დაისჯის ასე თავს. პირიქით, თვითვე წაუძღვება მკვლელებს მისი კარვისაკენ. მაგრამ ქვეყანამ იცის, რომ სააკაძე ქვეყნისა და მეფის მოღალატე კი არა, ქვეყნისა და მეფის მხსნელია. იცის ეს ბააკა ხერხეულიძემ. იცის უკეთილშობილესი ბუნების კაცმა, სამშობლოს ერთგულებაში ნაწრთობი გვარის გენმა. იცის, საიდან მოდის დიდგვაროვანთა ზიზღი სააკაძისადმი, არც მალა-

ვენ ისინი ამას. და იღებს მტკიცე გადაწყვეტილებას, თუნდაც თავისი სიცოცხლის ფასად, იხსნას დიდი მოურავი განსაცდელისაგან. ამ ფაქტში აშკარად ჩანს მარტოოდენ ბააკა ხერხეულიძის პიროვნება კი არა, არამედ მისგან გაცნობიერებული მოვლენის არსი: ბააკა ხედავს, რომ ერთი პიროვნება კი არა, იღუპება ქვეყნის ფიზიკური და სულიერი ენერგიის განსახიერება, ხალხის იმედი. იღუპება ადამიანი, ვინც თავისი აქამომდელი მოღვაწეობით სწორედ ეს თვისებები დაუმტკიცა თავის ხალხს — მხსნელი, პატრონი, შემმართებელი პიროვნების თვისებები. სააკაძის პიროვნებას ხილული თუ უხილავი ძაფებით უკავშირდება ქართლის იმედი, მეფისა და სამეფოს უმთავრესი ინტერესები, იგი თვითვე აღმოჩნდა განსახიერება გამძლეობისა. წარმოუდგენელია ამგვარი შეცნობის გარეშე ბააკა ხერხეულიძის მოქმედების ახსნა, მეფის „საიდუმლოს განთქმა". ღმერთი და მეფე სალოცავია ქართველი კაცისა. აქედან ერთის ღალატი ორივეს ღალატს უდრის, და მაინც ასეთი გადაწყვეტილება მიიღო ბააკამ. სხვაგვარი ახსნაც აქვს ამ ფაქტს, მარტო მეგობრის ერთგულებით მეფის საიდუმლოს გამჟღავნებას ძნელად თუ ვინმე გარისკავს, მით უმეტეს, რომ მკაცრი სასჯელი ელის. რაღაც უფრო დიდი მიზეზი არის — და ეს დიდი მიზეზი სხვა არაფერი შეიძლება იყოს, გარდა იმისა, რომ სააკაძე უდანაშაულოა მეფისა და ქვეყნის წინაშე, ამავე დროს იგი გუშინდელი გადამრჩენია ქვეყნისა. სააკაძის ერთგულებაში თუნდაც ოდნავ დაეჭვებული კაცი ამ ნაბიჯს არ გადადგამს. თანაც ამ კამპანიაში საკაძის სხვა ერთგული კაცი არ ჩანს. იგი მეფესთან მიიწვიეს, სრულიად დამშვიდებული მოვიდა დიდი მოურავი. მეფე მისი სიძეა და ეს ყველაფერს ნიშნავს, შეუძლია მშვიდად იყოს. შეთქმულება საიდუმლოდ მზადდებოდა, დიდი სიფრთხილით. დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი ასეთი შეთქმულების მომზადებაში საუკუნეების მანძილზე ოსტატდებოდა. შადიმანის ბნელ საქმეებში გავარჯიშებული გონების წყალობით მთელი ეს შეთქმულება ისეთი ოსტატობით არის მომზადებული, რომ სააკაძის ყურამდე რაიმე დამაეჭვებელ ხმას არ მიუღწევია. სხვაგვარად აუხსნელი იქნებოდა ასეთი გულდამშვიდებული მოსვლა. ბააკამაც ახლა,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მხოლოდ და მხოლოდ თავშეყრილ დიდებულებში გამეფებული განწყობილებით იგრძნო რაღაც, შემდეგ სმენა გაამახვილა და შეიტყო ვერაგული განზრახვის შესახებ. სააკაძის გასაფრთხილებლად არავითარი დრო არ დარჩენია, თორემ, ცხადია, აქამდე მიაწვდენდა ხმას. გზიდანვე გააბრუნებდა, მაგრამ მოვლენები საოცარი სისწრაფით ვითარდებოდა. თუნდაც თავისი სიცოცხლის უსაფრთხოების მიზნით აცნობებდა ადრევე. მისი „გამცემლობაც“ ხომ უფრო ადვილად დაიმალებოდა. ერთადერთ იმედად ისღა რჩებოდა, საკაძე მხლებლებითურთ მოსულიყო, თავდაცვისა და შებრძოლების საშუალება ჰქონოდა. ეს იმედიც გადაეწურა — სააკაძე ერთი მხლებლის ამარა მოვიდა. ბაკა ხერხეულიძე ალტერნატივის წინაშე დადგა. ან უნდა დაეხუჭა თვალები და ხელი არ შეეშალა მკვლელებისათვის, ან თავი გაეწირა. არც ამ შემთხვევაში შეიძლება სხვა დასკვნის გამოტანა. ბაკა ხერხეულიძემ სააკაძის უდანაშაულობა იწამა, მისი ფასი იცოდა და იმ რწმენით გაწირა თავი, რომ ქვეყნის უმაგალითო მამულიშვილს იხსნიდა.

ახლა სიტყვა სააკაძეზე იყო. „საოცარი მოხერხებით დააღწია თავი მტრებსო“, — აღნიშნავს შარდენი. როგორც ჩანს, დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია თანამედროვეებზე სააკაძის მოხერხებას და იმღამინდელ გმირობას. რამდენიმე ათეული წლის შემდეგაც, როდესაც შარდენმა იმოგზაურა საქართველოსა და ირანში, ეს შთაბეჭდილება არ იყო გამქრალი და შარდენიც მოხიბლულა დიდი მოურავის მოხერხებით. მართლაც, გამოუვალი მდგომარეობა ჩანს, იმდენად გამოუვალი, რომ ცხენის შეკაზმვაც ვერ ესწრება. საქმე წამებზე მიდგა. მკვლელების მახვილები გაშიშვლებულია!

„მოურავი ახალუხის ამარა გავარდა გარეთ, მხოლოდ ხმლის აღება მოასწრო, მოახტა პირველსავე შემხვედრ, უბელო ცხენს და თავბრუდამხვევი სისწრაფით გავარდა სასახლის ეზოდან. მცველებმა მხოლოდ თვალი მოჰკრეს, როგორ გაფრინდა უძოს მთისაკენ უბელო მხედარი. შეთქმულთა რაზმი ცხენდაცხენ დაედევნა გიორგის. ფარეშთუხუცესი კი შეიპყრეს და „დააჭრეს ცხვირ-პირი“.

სააკაძე საშინელი სისწრაფით მიქროდა ნოსტესაკენ. საჭი-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რო იყო 60—70 კმ. გავლა. ახლა მხოლოდ სისწრაფეს შეეძლო ეხსნა მისი ცოლ-შვილი სიკვდილისაგან. მთელი ღამე მიაჭენებდა ცხენს გიორგი, გადაიქროლა გელიყარის კლდე, დიდგორის მთა და გოსტიბეს გზით ნოსტეში შევარდა. უკვე თენდებოდა, როდესაც სააკაძემ განგაში დასცა თავის სასახლეს, ლოგინიდან წამოყარა ცოლ-შვილი და როგორც იყვნენ, ამის მეტი დრო არ იყო — ტყეს მიაშურეს. ძლივს მოასწრო გიორგიმ შიშველ-ტიტველი ცოლ-შვილის გამოყვანა და ტყეში შესვლა, რომ მის სასახლეს ჯარი შეესია, ააოხრეს, დაანგრიეს და დაწვეს ყველაფერი". ასე თანამიმდევრობით გადმოგვცემს წყაროებზე დაყრდნობით მოვლენების მსვლელობას გივი ჯამბურია.

საგულისხმოა ერთი დეტალიც. შეთქმულებს ეჭვიც კი არ ეპარებათ, რომ ბააკამ გასცა ისინი. ის ერთადერთია მათ შორის სააკაძის ერთგული და დამფასებელი. ვერ მოხერხდა მისი იზოლირება, ჩათვალეს, რომ ერთი კაცი ხელს ვერ შეუშლიდა განაზრახის სისრულეში მოყვანას. მაგრამ ეს ერთი კაციც საკმარისი აღმოჩნდა, რომ ბოროტი განაზრახი ჩაშლილიყო. გულმა და სისხლმა არ მოუთმინა იმ ერთ კაცს — სააკაძის დაღუპვაში ქვეყნის დაღუპვა დაინახა, თავგანწირვის ძალაც ამან შთაბერა.

დიდ ისტორიულ პიროვნებებში ხშირად შენიშნავენ ხოლმე ოჯახის წევრებისადმი გულგრილობას, თვით შვილების ბედისადმი გულგრილობას. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს მათი გაცივებული გული ადვილად სწირავდეს შვილს თავისი პოლიტიკური კარიერის გზაზე. მართლაც იცის ისტორიამ ასეთი მაგალითები, ასეთი პიროვნებანი. თავად შაჰ აბას I მაგალითი რად ღირს, ვისი დავალებითაც მოკლა ბებუთ-ხანმა ტახტის მემკვიდრე და თავი მამამისს — შაჰ აბას პირველს შიუტანა, მაგრამ ეს ერთეულების ცხოვრების წესია, ისინი გამონაკლისნი არიან.

გიორგი სააკაძის უაღრესად კეთილშობილური ბუნება და მამულიშვილობა ფაქიზია მამობრივ გრძნობებშიც. იგი საოცრად მოყვარული მამაა, ოჯახის ნამდვილი პატრონი და ერთგული. წავკისის ტრაგედიაც ამტკიცებს, რომ პოლიტიკური

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

კარიერა მისთვის თვითმიზანი არ ყოფილა, რომელსაც შეიძლება ცოლ-შვილი, საკუთარი სიცოცხლე და თვით მამული შესწირო. პოლიტიკური კარიერა მისთვის იყო სამშობლოსა და ოჯახის ბედნიერებისათვის არჩეული გზა.

ახლა მას და მის ცოლშვილს ემუქრება სიკვდილი... და სააკაძე წავკისიდან ირანისაკენ კი არა — სადაც მას პატივი და დიდება ხვდა შემდეგ, არამედ ნოსტესაკენ მიქრის საშინელი სისწრაფით. ცოლ-შვილი უნდა გადაარჩინოს. პოლიტიკურ კარიერას გამოკიდებული ბევრი ისტორიული პიროვნება კი უპატრონოდ ყრის ცოლ-შვილს, რომ თავი გადაირჩინოს და ხელახლა აღზევდეს. იგი კი, დიდი მოურავი, იქითკენ მიეშურება, სადაც პაატას, ავთანდილის, იორამის სუნთქვა ავსებს სახლის მყუდრო კედლებს... და როგორი დაბრკოლების გადალახვა უხდება საამისოდ! დავუშვათ, არ იყო ფიქრის დრო, თუ საით გაქცეულიყო და ინსტინქტურად სახლისაკენ გავარდა დიდი მოურავი... მეომრის, მხედართმთავრის ალღო ცხადია, მას უკარნახებდა გზაშივე, რომ სწორედ ნოსტეს გზა იქნებოდა შეკრული. წარმოუდგენელია, გადარჩენის გზებზე ფიქრისას ეს აზრი არ გაელვებულიყო — და მაინც ნოსტესაკენ! და მაინც ცოლ-შვილი! შეუძლებელია, აქ ბრმამაც არ დაინახოს დიდი მამობრივი გრძნობის უჩვეულო გამოვლინება. ამ მამობრივ გრძნობას წინ ვერც სიკვდილის შიში დაუდგა, ვერც დიდი მანძილი, რაც უბელო ცხენით უნდა გადაელახა, შეუჩერებლივ უნდა ეჭენებინა, ხელში ერთადერთი იარაღით — ხმლით. მაშინ, როდესაც ყოველი ბუჩქისა და ხის იქით შესაძლოა შეთქმულთა ჯგუფი ყოფილიყო ჩასაფრებული. სააკაძემ გადალახა ეს მანძილი და ცოლ-შვილითურთ შეაფარა თავი ტყეს. დავაკვირდეთ, რა უნაპირო აზავთებაა მამობრივი გრძნობის, ცოლ-შვილისათვის მფარველი კალთის გადაფარების სურვილისა. ერთი წამითაც კი არ ახსოვს თავისი თავი, ერთი წუთითაც კი არ დაფიქრებულა იმაზე, საკუთარი თავი გადავარჩინო თუ ცოლ-შვილი ვიხსნაო. ელვის სისწრაფით გავარდა უძოს მთისაკენ, იმთავითვე ნოსტესაკენ გაიტაცა სისხლმა, ფიქრმა მოურავი, ნოსტესაკენ, სადაც პაატას, ავთანდილს, იორამის... სუნთქვა ავსებდა სახლის კედლებს. ახ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ლა სურათი აღვადგინოთ, რა მზრუნველობით შემოუხვევია თავისი მძლავრი ტოტები მთის წვეროზე მდგარს ცოლ-შვილისათვის და იქიდან დასცქერის თავის ციხე-დარბაზის დაწვა-დანგრევა-აოხრებას. არც ზოგიერთი პოლიტიკური მოღვაწისათვის დამახასიათებელი გულცივობის კვალი ჩანს და არც მარტოოდენ თავის გადარჩენაზე ფიქრი. მხოლოდ ცოლ-შვილთან ერთად თავის დახსნაზე ფიქრობს. ცოლ-შვილთან ერთად გაღწევა კი უფრო ძნელია, ეს ცხადზე ცხადია. ქალები და ბავშვები მასავით დიდი სისწრაფით რომ ვერ იქროლებენ ხევსა და ჯაგებში, ესეც ცხადია, მაგრამ მათ გარეშე სიცოცხლე წარმოუდგენელია სააკაძისათვის. იგი, დიდი მხედართმთავარი, დიდი მამულიშვილი, მამობრივ გრძნობაშიც ღრმაა. ამას გვეუბნება წავკისის ტრაგედიის ყოველი დეტალი, მისი ყოველი ნაბიჯი, ყოველი მოძრაობა. ცოლ-შვილამდე მიღწევა ერთია, მთავარი სიძნელე სწორედ ამის შემდეგ იწყება, ახლა ჯარებს უნდა დააღწიოს თავი. მართალია, ექვსიოდე მსახური წამოეწიათ, ცხენებიც იშოვეს, მაგრამ ეს მდგომარეობას არ აიოლებს. პირიქით, გაღწევა უფრო ძნელი ხდება, რადგან ახლა უფრო ადვილად შესამჩნევი არიან ისინი. რამდენიმე მხლებლით თავდაცვაზე ფიქრი ძნელია, გზები ყოველმხრივ არის შეკრული. იძულებულნი გახდნენ უკან დაბრუნებულიყვნენ და გიორგის სიმამრის — ნუგზარ ერისთავის სამფლობელომდე მიეღწიათ. რა თქმა უნდა, ეს გზაც შეკრული იქნებოდა, მაგრამ მაინც აქეთ არჩიეს. დავაკვირდეთ, რომ ჯერ ფიქრშიც კი არ კრთის ირანის გზა, მით უმეტეს, ძნელია გადაწყვეტილებაზე ლაპარაკი. გიორგიმ თავისი ოჯახითურთ იგივე გზა გამოიარა, რაც წინაღამით, — სულ ტყეტყე იარეს, შეუსვენებლივ, ტანისამოსი შემოეგლიჯათ. ფეხისგულები დაუსისხლიანდათ. მცხეთის ახლოს ტყეში დადგნენ. გაზაფხულის წყალდიდობის გამო მტკვარი კალაპოტში ვერ ეტეოდა და მისი გადალახვა არც ისე იოლი იყო.

მცხეთის ხიდის დასაზვერავად გაგზავნილმა მსახურმა კარგი ამბავი ვერ მოიტანა. ხიდს სამოცი კაცი იცავდა და ფხიზლად იყვნენ, თანაც დაუფარავად, ხმამაღლაც გაიძახოდნენ, დიდ მოურავსა და მის მხლებლებს შევიპყრობთო. გიორ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გი სააკაძე განრისხდა. გადაწყვიტა იერიშით აეღო ხიდი, მცველები დაეხოცა და გადასულიყო მეორე მხარეს. ნიშანდობლივია ეს განრისხება: შეპყრობას უპირებენ მას, — სააკაძეს, ვის სახელსაც უნდა უმადლოდეს ქართლიც და ის სამოცი კაციც გადარჩენას. შეპყრობას უპირებდა სააკაძეს ხალხი, ვინც სწორედ დიდი მოურავის ღონისძიებებმა და ბრძოლებმა მოაღონიერა. მრისხანება ერთიანად დაეუფლა გიორგი სააკაძეს, როგორც ჩანს, ერთბაშად იფეთქა მასში საშინელმა განცდამ უმადურობისა, რასაც მიაგებდნენ თანამემამულეები ქვეყნის გადარჩენის პასუხად. მაგრამ გიორგი მსახურებმა არ გაუშვეს — ხმაურზე სხვებიც არ შემოუერთდნენ ხიდის მცველებს და საქმე არ დავღუპოთო. რისხვამაც გაუარა და სააკაძეს ჩვეული გონივრული განსჯის უნარი დაუბრუნდა. მართლაც, ეს ხალხი ხომ მისი მტრებისგან გონებადაბნელებული ადამიანები იყვნენ, გაუცნობიერებლად რომ ასრულებდნენ მეფისა და დიდებულების ბრძანებას.

სხვა გზა არ დარჩა, მოურავმა „გადასწერა ყველას პირჯვარი და პირველმა გადაუშვა ცხენი მდინარე მტკვარში მეორე ნაპირზე გასაცურავად. მას მიჰყვა ცოლი და ყველა მხლებელი. ხიდის მცველებმა ვერ შეამჩნიეს მოურავი და მისი ოჯახი, რომელნიც მცხეთის ტაძრისაკენ გაეშურნენ უფალი მაცხოვრისათვის მადლობის შესაწირავად. ბედნიერი, მშვიდობიანი გზის სამადლოდ ოჯახმა ტაძარს 60 მარჩილად ღირებული ოქროს თასი შესწირა“ (პლატონ იოსელიანი). პლატონ იოსელიანი აქვე მოგვითხრობს: „არსებობს გადმოცემა, რომ მტკვარში შეცურვამდე, რაც მაისში მეტად სახიფათო იყო, მოურავი ცოლს შეეკითხა, ხომ არ გეშინია ადიდებული მდინარისაო. „განა შეიძლება მოურავის ცოლს ეშინოდეს?“ — უპასუხა თურმე ცოლმა და როგორც მითიურმა ამორძალმა, უმალ შეაგდო ცხენი წყალში“.

ვფიქრობ, დაუჯერებელი აქ არაფერია. მოურავის ძნელი გზის თანმხლები, მისი სულისკვეთებითა და თავგანწირვის მაგალითებით აღზრდილი მეუღლე, ცხადია, ასეთ პასუხს, ან მსგავსს გასცემდა მოურავის კითხვას.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სოფელ მისაქციელთან გიორგი სააკაძეს სიმამრი შეეგება. არაგვის მოხუცი ერისთავისათვის განსაცდელი უცხო ხილი არ ყოფილა, მაგრამ საყვარელი ასულისა და სიძის ასეთ მდგომარეობაში ნახვამ ის აღაშფოთა.

დევნილებმა მოისვენეს ანანურში. საფრთხე უკვე ჩავლილი იყო, თუ მთლიანად არა, ნაწილობრივ მაინც. ცხადია, ლუარსაბი, ვინაც უნებურად შეტოპა ასეთ საქმეში, უთუოდ მოითხოვდა ნუგზარისაგან, გაეცა სააკაძე. რჩებოდა ორი გზა: ან ბრძოლა უნდა გაემართათ ლუარსაბთან, ან საქართველოდან გადახვეწილიყო გიორგი სააკაძე.

ნუგზარი იმ დროისათვის ძლიერი ერისთავია. სამეფოს მთავარი ლაშქარი მისი სამფლობელოდან გამოდის. სააკაძეს ქართლში მრავლად ჰყავს მომხრენი. შეეძლო ეს ხალხი შეეკრიბა და ლუარსაბზე გაელაშქრა, სამაგიერო მიეზღო გულანთებულს, ეზღვევინებინა, მის თვალწინ რომ ქვა ქვაზე არ დატოვეს, ასე რომ შეურაცყვეს და სასიკვდილოდ გაიმეტეს. მაგრამ სააკაძემ მაინც გაცლა არჩია. მას ძმათაშორისი ომი ვერ წარმოუდგენია. იგი, ქართლის განმადიდებელი, ამ გზით ვერ წავა, იცის დიდი მსხვერპლი მოჰყვება ამას. არც ამ შემთხვევაში დაეძებნება სხვაგვარი ახსნა მის გადაწყვეტილებას თუ ზერელედ არ შევხედავთ შექმნილ სიტუაციას. მას მართლა ჰყავდა საჭირო ძალა ლუარსაბთან და მის მომხრეებთან დასაპირისპირებლად. ახლა კი ლუარსაბსა და თავადებზე გალაშქრება ქართველი ხალხის სისხლისღვრასა და სამეფოს დასუსტებას გამოიწვევდა. მივაქციოთ ყურადღება ამ ფაქტს. — სააკაძე გაურბის ე. წ. ძმათაშორის ომს, თუმცა აშკარად შესწევს ძალა მოსთხოვოს მტრებს პასუხი. ეს ფაქტი კვლავ შეგვახსენებს თავს, რადგან ერთ მშვენიერ დღეს სააკაძის წინაშე გარდუვალობად აღიმართა სამოქალაქო ომი.

სააკაძის დედა, მოახლეებითა და მსახურებით ლიხთ იმერეთს გადასულა. სააკაძის მტრებმა დაიტაცეს ყველაფერი. ამაზე მეტყველებს 1613 წელს ლუარსაბ მეფის მიერ ზაალ აბაზაძისადმი გაცემული წყალობის სიგელი: „შეგიწყალეთ და გიბოძეთ მიწობლისმისეული მამული, რაც მოურავისათვის წყალობად გუებოძებინა მისის სიმართლის სამართლიანის სამ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ძღვრითა და საქმითა...“ ეს წყალობის სიგელი ერთ-ერთია იმ მრავალთაგან, რომელიც ებოძათ სხვა დიდებულებს სააკაძის წასვლის შემდეგ.

სააკაძემ ბოლოს ირანში წასვლა გადაწყვიტა. იოსებ თბილელი სააკაძეს ათქმევინებს პოემაში, — „ეს ვიცი, რომე იქ წასვლა, ვერა ვქმენ კარგის ცნებითა“. ამ სიტყვებს ათქმევინებს მას შემდეგ, რაც შაჰი ბოლომდე გაიცნო დიდმა მოურავმა. ეტყობა, სააკაძე მართლაც ნანობდა ირანში წასვლას და ამის შესახებ გადმოცემით იცოდა იოსებ თბილელმა, ვინც გიორგი სააკაძის თანამებრძოლისა და ახლობლის ცნობებით სარგებლობდა უთუოდ. მაგრამ აქ, არაგვის ერისთავის ციხედარბაზში სააკაძეს, ვინც მომავლის გზებს ეძებდა, არ შეეძლო იმ დროს უკეთესი გამოსავალი მოეძებნა. ისტორიკოსები დაგვემოწმებიან, ალბათ, რომ ვინც კარგად იცნობს ირან-საქართველოს პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიას და საერთოდ ამ ურთიერთობის შინაარსს, მისთვის არა თუ მოულოდნელი იქნება სააკაძის გადაწყვეტილება, არამედ სავსებით ბუნებრივი და ერთადერთიც იმ დროისათვის. ირანისადმი ქართლის ვასალურ დამოკიდებულებას მხოლოდ დროებით ცვლიდა დამოუკიდებელი ქართლ-კახეთის განზე დგომა. შემდეგ ისევ თავიდან იწყებოდა ყველაფერი. ქართლისა და კახეთის ტახტზე მეფეთა დასმის საკითხს წყვეტდა ირანი. აქ თავისი გავლენის შესანარჩუნებლად იგი გამუდმებით ებრძოდა თურქეთს და იმარჯვებდა კიდეც შაჰ აბას I პოლიტიკა. ირანსა და ქართლ-კახეთს შორის იყო ინტენსიური ურთიერთობა, დელეგაციების მიმოსვლა, შაჰის კარზე მრავლად იყვნენ როგორც პოლიტიკური მოსაზრებით გაქცეული ტახტის მაძიებლები, ასევე მათი მხლებელი დიდებულები. შაჰის კარზე გამუდმებით ადევნებდნენ თვალყურს ქართლისა და კახეთის მოვლენებს. აქ იზრდებოდნენ ქართლ-კახეთის მეფეთა შვილები. ზოგჯერ შაჰის მოთხოვნით იცვლიდნენ რჯულსაც... ერთი სიტყვით, ეს იყო ქართლ-კახეთის ისტორიული ყოფა. უნდოდათ თუ არ უნდოდათ, ისინი იმყოფებოდნენ ირანის გავლენის ქვეშ და სანახევროდ ერთმანეთის ცხოვრებით ცხოვრობდნენ. იგულისხმება პოლიტიკუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რი ცხოვრება. შაჰის ჰარამხანაში, სამწუხაროდ, ბევრი ქართველი ქალიც იმყოფებოდა. ზოგი მათგანი შაჰის ან მისი უერთგულესი ხანების ცოლები იყვნენ და, ასე განსაჯეთ, შაჰ აბასის კარზე ქართულ ენას დიდი დაფასება ჰქონია. შაჰის კარზე მოღვაწეობდნენ არა მარტო მეფის შვილები ან დიდებულები, არამედ ქართველი მხატვრებიც, მუსიკოსებიც, ინჟინრებიც. ერთი სიტყვით, ეს გახლდათ მჭიდრო ურთიერთკავშირის ხანა. როგორც ვიცით, თეიმურაზ I ერთხანს იზრდებოდა შაჰის კარზე, შესანიშნავად შეისწავლა სპარსული ენა და აქო კიდეც მისი მუსიკალობა. შაჰმა გაიწვია შემდეგ თეიმურაზ I უახლოესი კაცი ადამ ანდრონიკაშვილი, ვის ნიჭსა და ერთგულებაზე თეიმურაზი დიდ იმედებს ამყარებდა, გაიწვია და არ დააბრუნა.

აქ ამ ისტორიის შეხსენება იმისათვის დაგვჭირდა, რომ ბოლომდე აგვეხსნა იოსებ თბილელის ის ერთი სტრიქონი. გიორგი სააკაძე შემდგომში ირანს წასვლას იმიტომ კი არ ნანობდა, რომ სხვა ქვეყანაში დახმარების ძიების კურსი მიაჩნდა შეცდომად, არამედ იმიტომ, რომ მას არ გაუმართლა ირანის შაჰმა; შაჰი არ აღმოჩნდა ის კაცი, ვისი შემწეობითაც ქართლში დაბრუნება და სასურველი მეფის ტახტზე დასმა შესაძლებელი იქნებოდა. შაჰი აღმოჩნდა სულ სხვა კაცი (და ეს მანამდე ნაკლებ ჩანდა), რომელსაც გარკვეული ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო მოსაზრებით მტკიცედ ჰქონდა გულში ამოჭრილი ქართლ-კახეთის აყრა და შიდა სპარსეთში გადასახლება, აქ კი მუსულმანური სახანოების შექმნა. მტრებისაგან იძულებული დიდი მოურავი ამ კაცის კარზე მივიდა, თვითმხილველი გახდა კახეთის აყრა-გადასახლებისა. შაჰთან მისი სიახლოვე პოლიტიკურმა მტრებმა, რაკი კახეთში ასეთი საშინელი ამბები დატრიალდა, საქართველოს წინააღმდეგ მოღალატურ მოქმედებად მონათლეს და ამით თავიანთი ნაბიჯი გაამართლეს ხალხის თვალში. დაეჭვდა ხალხი. ამას ნანობდა სააკაძე.

რაც შეეხება ირანში წასვლას, ამ გადაწყვეტილებაში საჩოთირო შინაარსის ჩადება უსაფუძვლოა და თუ რატომ, ამას ქვემოთ დავინახავთ. ურთიერთობის იმგვარი შინაარსი, რაც

ქართლსა და ირანს შორის იგულისხმებოდა, თავისთავად კარ-
ნახობდა სააკაძეს წასულიყო სწორედ შაჰთან და მისი დახმა-
რებით მიეღწია ქართლის ტახტზე შესაფერისი მეფის დასმი-
სათვის. სხვაგვარი ახსნა მის მიერ გადადგმული ამ ნაბიჯისა
მკრეხელობაა ისტორიული ფაქტების წინაშე და სწორედ ამი-
ტომაც ხსნიან ამგვარად ისტორიკოსები დიდი მოურავის ირან-
ში წასვლას: „სააკაძეს შაჰი თავისი პოლიტიკური მტრების
ასალაგმავად უნდოდა, შაჰს კი იგი თავისი ვერაგული მიზნე-
ბის აღსრულებისათვის უნდოდა“ (აკად. ნ. ბერძენიშვილი).

აქ, ანანურში, როდესაც შაჰის ვერაგული ზრახვების შე-
სახებ ძეხორციელმა არაფერი იცის, სააკაძე, ვინც ყველა ვა-
რიანტი აწონ-დაწონა, გასინჯა და შეაფასა, შაჰის კარზე
წასვლას წყვეტს, ქართლ-კახეთის მეფეთა თავშესაფარი —
დასავლეთ საქართველო, კერძოდ, იმერეთი არაერთხელ გამ-
ხდარა, მაგრამ ეს მას შემდეგ, როდესაც ირან-
თან დიდი მტრობა ჩამოვარდა. იმერეთიდან
დახმარების მიღება სააკაძეს, ცხადია, არც უფიქრია, მან ხომ
არაგვის ერისთავის ლაშქარზე თქვა უარი. ამასთან, დასავლეთ
საქართველო თურქეთის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდა და ტა-
შისკარის ომის მხედართმთავრის შეფარება არც იმერეთი-
სათვის იქნებოდა უვნებელი ფაქტი. თურქეთის მსტოვრები
მრავლად იყვნენ იქ. სხვა მდგომარეობა შეიქნა მარტყოფისა
და მარაბდის ომების შემდეგ და სააკაძემ მაშინვე სცადა
იმერეთ-სამეგრელოს ძალების გამოყენება ირანის წინააღმდეგ.
ახლა იქ წასვლა იმიტომაც არ იყო გამართლებული, რომ მხო-
ლოდ თავშესაფრად თუ გამოდგებოდა დასავლეთ საქართვე-
ლო, სააკაძეს კი უზარმაზარი გეგმები ჰქონდა, რისი განხორ-
ციელებაც ირანის მეშვეობით თუ იქნებოდა შესაძლებელი.
სააკაძე, ამდენად, მხოლოდ იძულებით გარბის საქართველო-
დან. სანამ უკიდურესად არ დაიძაბა ვითარება, იგი ფეხსაც არ
ძრავს თავისი ქვეყნიდან. 1612 წლამდე შაჰის კარზე ყოფი-
ლა, სიმონ მეფესაც ახლდა თურქეთში, მაგრამ არასდროს არ
გამოუმჟღავნებია სურვილი უცხო მიწაზე მოღვაწეობისა და
დიდებისათვის ბრძოლისა. 1612 წელს იგი ორმოც წლამდე
მიტანებულია, მაგრამ აქამდე თავისი მხედართმთავრული ხი-

ჭიერების ასპარეზად არც თურქეთი აურჩევია და არც ირა-
ნი. თავის მამულში ცხოვრობს და დიდ საქმეებს აკეთებს. თა-
ვისი მოღვაწეობა ტაშისკარის ომით დააგვირგვინა. ახლა კი
სასიკვდილოდ გამომეტებული, იძულებულია საქართველოდან
გაიქცეს, ერთადერთი გზა ირანში წასვლაა. არც იმერეთი, არც
სამეგრელო, არც კახეთი თავშესაფრად არ გამოდგება, მარტო
თავშესაფარი რომ აინტერესებდეს. ისტორიამ კი უამრავი მა-
გალითი დააგროვა, როდესაც შაჰის მხარდაჭერით ესა თუ ის
დასი იმარჯვებდა ქართლ-კახების ტახტზე. თვით მისი სათაყვა-
ნო სიმონ I შაჰის შემწეობით განმტკიცდა ქართლში. მან რჯუ-
ლი შეიცვალა, მაგრამ უპირველეს ქართველად რჩებოდა. იცის
ეს სააკაძემ, იცის, რასაც ნიშნავს რჯულის შეცვლა, რაც ხვალ
თუ ზეგ დასჭირდება, უკეთუ ირანს მიაშურებს, მაგრამ გარ-
დუვალს წინ ვინ დაუდგება. ისიც იცის, რჯულშეცვლილ კაცს
ხალხი მთელი გულით რომ ვერ ენდობა, მაგრამ ამხნევებს წი-
ნაპრების მაგალითი. მათ, რჯულშეცვლილებმა, ხომ დაუმტკი-
ცეს ქვეყანას, როგორი ქართველები იყვნენ. მის მდგომარე-
ობაში მყოფს სხვა რა გამოსავალი უნდა ჰქონოდა. სხვა გზა
მას მოუჭრეს მეფემ და დიდებულებმა.

აქ ერთი გარემოებაც არის საგულისხმო. საქართველოს იმ-
დენჯერ გაუცრუა იმედი თავის საზღვრებს გარეთ დამხმარე
ძალების ძიებამ, რომ ქართველ კაცში გაჩნდა უნ-
დობლობა ყველა იმ ნაბიჯისადმი, რაც
იგულისხმება უცხოეთში გადახვეწილთა
მოღვაწეობაში. ქართველი კაცის თვალში
ერთმანეთს ემსგავსება ყველა ისტორი-
ული პიროვნება, ვისაც კი სხვის კარზე მო-
უხდა მოღვაწეობა, სურვილიც კი არა აქვს გაერკვეს
თითოეული მათგანის პიროვნებაში, საერთოდ სხვა ქვეყანაში
მოღვაწეობა, სხვის ომში სისხლის დაღვრა იქცა მისთვის მი-
უღებლად. მაგრამ განსხვავება ამ ხალხს შორისაც არის. ხში-
რად ისიც გვავიწყდება, რომ ერთთან ყველა ეს ღონისძიება
მოწესრიგებული დიპლომატიის კანონზომიერი ქმედების გა-
მოვლინებაა და არა სტიქიური პროცესი. ერთნაირად შევა-

ჩვენებთ ხოლმე მამულიშვილსაც და ბუნებით მოღალატე კარიერისტსაც. მოვლენებში მეცნიერული გარკვევის კულტურა კი ხელიდან გვისხლტება. უნებურად ისე გამოგვდის, თითქოს უშრომლად გვინდოდეს ისტორიულ მოვლენებზე, უმნიშვნელოვანეს ფაქტებზე დასკვნის გამოტანა. ყურს არ ვათხოვებთ ერთმანეთის გამომრიცხავი ფაქტების შინაარსს და ყველაფერს გარეგნული ნიშნების მიხედვით ვაფასებთ. მოღვაწეობდა სხვის კირზე, იბრძოდა სხვისი დიდებისათვის? ე. ი. — საეჭვოა მისი პიროვნება! ყველა ერთნაირია და ყველა დამნაშავეა. აქ კი, ვინც სამშობლოში დარჩა და ვისაც სხვის კარზე სამსახური არ მოუხდა, ყველა სანდოა, უფრო პატრიოტი, უფრო ქართველი! მსოფლიო ისტორიის ქარტეხილში გამოვლილმა საქართველოს წარსულმა საკმაო გამოცდილება დააგროვა საიმისოდ, რომ დავრწმუნდეთ: ასწლოვანი კაკლის ძირში ქეიფისათვის არ გაჩენილა ეს ქვეყანა, რომ პრაქტიკულად ქვეყანამ უნდა გამოსცადოს ბრძოლის ათასგვარი ფორმა, აქტიური მონაწილეობა მიიღოს გარემომცველი ქვეყნიერების ურთულეს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ამ ფორმებისათვის წაყრუება და მისგან თავის შემოზღუდვა კი არ გადაარჩენდა საქართველოს, არამედ იმ ფორმების ყოველმხრივ შემოწმება, მიუღებელის უკუგდება და მისაღების გამოყენება. ჩვენ არავითარი უფლება არა გვაქვს ამ დახლართული ურთიერთობის ლაბირინთიდან ქართველობის შენარჩუნების გზა არ მოვინიშნოთ და არ ვიცოდეთ, ვინ პოულობდა ამ გადარჩენის გზას. არა გვაქვს უფლება ერთ სიბრტყეზე მოვათავსოთ პიროვნება, ვინც შვილსა და საკუთარ ნიჭს სხვის ქვეყანას ან უფრო სწორად სხვის ქვეყანაში პირად კარიერას შესწირავდა და ის პიროვნება, ვინც შვილებს, თავის ენერგიას და ნიჭს სამშობლოს სწირავს და მხოლოდ დროებით უხდება სხვის კარზე ყოფნა. იმ სხვის კარზე ყოფნასაც მამულის სასარგებლოდ იყენებს, რადგან სწავლობს რა მტერს, ადვილად ამარცხებს მას შემდეგ.

იმ დროს კი, უფრო დიდი საშინელება რა უნდა ყოფილიყო, ვიდრე სახელოვანი მთავარსარდლის დევნა ვიღაც თავის „ჯამს ჩამაცქერალი“ რაზმის უფროსისაგან.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აღჯაყალის ციხესთან ლტოლვილებს კოლოტაური ეგადაჭლი ეღობა.

იგი მეფისა და დიდებულების სურვილს ასრულებდა, მაგრამ ახლა სააკაძის სულიერი მდგომარეობა წარმოვიდგინოთ. მას — დიდ მოურავს, დიდი დამსახურების პიროვნებას, ვიღაც კოლოტაური უბრძანებს დამორჩილებას. იმდენად აშკარაა იოსებ თბილელის პოემაში ამ გრძნობის რეალურობა, რომ შეუძლებელია მას არ მივმართოთ სააკაძის სულიერი მდგომარეობის დასახასიათებლად:

როგორ? მე და შენებრ კაცი დასაჭერლად უკან მდევდეს,
ჩემსა ბჭობდეს დაჭერასა, ახლოს მოსვლას გაბედევდეს,
ჩემთვის ისარს მომახევდეს და სასროლად მშვილდსა ზევდეს?
მე რომ ხელიც არ შევახო, ცხენზე როგორ გარდამზევდეს?!"
დავბრუნდი, ცხენი შევჰქუსლე, არა ვჰკარ შუბის პირია!
იგი დიბლიგით გარდვაგდე, ვარქვი: „თავს უყავ ჭირია!"
მას მამის სული უხსენე: „მორბოდი, აწ რას სტირია?"
ორგნით გვერდები დაემტვრა, გათხარა ძეძვის ძირია!
ამისთანა კაცები საჭერლად დამდევნებიან!
ბატონის წყრომა ძნელია, თვარ მამწევს უფრო ვნებიან.
გაძლების მეტი რაღა ხამს, რაც ჭირნი გარდამხდებიან!
მეც დავაკლდები ქვეყანას ბოლოჟამ, თვარ მიხვდებიან!

ამ სტრიქონებიდან ჩანს, რომ მოურავი სწორედ ფიქრს ვერ ურიგდება. იქაც, მცხეთასთან, ხიდზე რომ გაიწია მცველების დასახოცად — უმადურობის გრძნობამ განარისხა. უმადურობით რომ უხდიდა მისი ხალხი, ამან განარისხა. აქაც ეს ფიქრი წვავს, გულღვიძლს უფლეთს, აღშფოთებულია ასეთი უმადურობით.

გიორგი სააკაძეს არასდროს არ მოჰკლებია ქება-დიდება არც სიცოცხლეში, არც დაღუპვის შემდეგ. გაისიგრძეგანებ რა მის შესახებ თქმულს, ქართული და უცხოური წყაროებისგან მოწვდილ ინფორმაციებს თუ დაწვრილებით მსჯელობას, მაშინვე ცხადი და სარწმუნო შეიქნება ისტორიკოს გივი ჯამბურიას შემდეგი სიტყვები: „გიორგი სააკაძე მეტად პოპულარული პიროვნება იყო არა მარტო საქართველოსა და ამიერკავკასიაში, არამედ მთელს ახლო აღმოსავლეთში და ევროპა-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

შიც კი. არ დარჩენილა თითქმის არც ერთი იმდროინდელი ისტორიკოსი თუ მოგზაური, რომელიც ასე თუ ისე არ შეხებოდეს გიორგი სააკაძის პიროვნებას“.

რა თქმა უნდა, ქება ყოველთვის უფრო მეტი ისმოდა, ვიდრე ძაგება. და როგორი მიჯრითაც არ უნდა წარმოვიდგინოთ მისი პოლიტიკური მოწინააღმდეგეების მიერ წამოყენებული ბრალდებები, ან წყაროებში გაბნეული უარყოფითი მოსაზრებები, მის დიდ სახელსა და დიდ საქმეებს მაინც ვერაფერი ფარავს. იგი, ჟამიჟამ, როგორც წყვდიადს კოსმიური სინათლის შადრევანი, ისე გამოარღვევს თავისი სახელის ირგვლივ მოკრებილ ბურუსს და მთელი სიცხადით აღიმართება ჩვენს წინაშე. დიდი მოურავის უზარმაზარი საქმეები მაგალითის ძალად ბრუნავს ქართულ მიწაზე და ერის სულს წვრთნის, საკუთარი ენერგიის დიდ შესაძლებლობებში არწმუნებს ქართველ ხალხს. ეს კი რწმენაა — იგივე ენერგიის ახალი ერთეული, — თავისუფლად რომ ამოძრავებს სისხლს. დიდი მოურავის სახელი ხალხში სიყვარულითა და ლეგენდებით შეიმოსა. გარდა რეალურად მომხდარი ამბებისა, მის სახელს უკავშირდებოდა უამრავი ზღაპრული ელემენტი, ე. ი. ხალხი მასში დებდა თავის ოცნებებს, იმედს, რწმენას და იქნებ სწორედ ამიტომ მოქმედებდა მომაკვდინებლად იმავე სახელთან დაკავშირებული ზოგიერთი ბრალდება, მოღალატის ეპითეტი. იგი ტანჯავდა ქართველ კაცს — ერის კაცსაც და სასულიერო პირსაც. ინტელიგენტსაც და გლეხსაც აშფოთებდა ეს უსიამოვნო ხმები.

გამუდმებით ფიქრობდა ქართველი ხალხი თავისი დიდი შვილის „რთულ“ ბუნებაზე, მისწრაფებებსა და ნამოქმედარზე. ფიქრობდა, რადგან დიდი ჰქონდა სურვილი, — კრისტალური სიწმინდით წამომდგარიყო მის წინაშე ერის მხსნელი. მისი პიროვნების მოწინააღმდეგეთ კი თავისი შთამომავლობა ჰყავდათ, რომელიც არ ცნობდა იმ მთლიანობას და საუკუნეების განმავლობაში უპირისპირდებოდა სააკაძის სახელის სიწმინდეს.

საქართველოს უდიდესი პოეტი ვაჟა-ფშაველა შესძრა სააკაძის პიროვნებამ. ერთი რამ არის ცხადსაყოფი. სააკაძის პი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

როვნება არ არის რიგითი რგოლი საქართველოს ისტორიისა. მისი სახელის მიმართ ერის პოზიციის გარკვევა იმიტომ არის აუცილებელი, რომ ერი იცნობდეს საკუთარ წიაღში შობილი დიდი შვილის თვისებებს და შეცნობაზე დაყრდნობით ისტორიის ურთულესი გამოცდისათვის იყოს მზად. ჩვენი ცხოვრებისა და არსებობის წესის მრავალი პრობლემაა დაკავშირებული სააკაძის ფენომენთან და ქართველი ხალხის ფიქრიც ამიტომ ვერ ისვენებს. ვერ მოისვენა სამშობლოს ბედზე მზრუნველმა დიდი პოეტის ფიქრმაც და 1910 წელს დაწერა ლექსი „გიორგი სააკაძის სურათზედ“ (მკვლევარები დაწერის თარიღად 1910 წელს მიიჩნევენ):

ცალკერძ შენა ხარ და შენს პირდაპირ
მეორე სახე მე მეხატება
შენის ქვეყნისა — საქართველოსი.
რამდენი ფიქრი მწვავს, მებადება,
თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ,
კარგი შვილები რად გვებადება?
შვილის სიკეთე მშობელს შეჰშურდეს,
ნამდვილ მშობელსა ეს ეკადრება?
ცრემლები მაღრჩობს, ველარას ვამბობ.
კარგის დაღუპვა რად გვენატრება
ჩვენის შვილისა, ჩვენივე ძმისა?!
ველარას ვიტყვი, ვთრთი, მეხათრება.
ჩემო ქვეყანავ, ჩემო სიცოცხლევ,
არ გეკადრება, არ გეკადრება!..

ჭაბუკობაში დაწერილი ნაწარმოებებიც ვაჟა-ფშაველასი, ისევე როგორც ილიასი, ბარათაშვილისა.. საოცარი სიდინჯით, სულიერი გამოცდილებით გამოირჩევა. მით უმეტეს ეს ლექსი, ცხოვრების მთელი არსის მცოდნე პოეტის მიერ სადღაც 1910 წელს დაწერილი .ერთი უბრალო განწყობილების გამომხატველი კი არ არის, ხანგრძლივი ფიქრის შეჯამებაა. თავდაპირველად ამ თვალსაზრისით დავაკვირდეთ ლექსს: რამდენი უფიქრია პოეტს, რამდენჯერ აუწონია თავისი ნაფიქრი, შეუჯერებია, დარწმუნებულა თავისი მოსაზრების სისწორეში და შემდგომ უთქვამს კატეგორიული საყვედური:

თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ,
კარგი შვილები რად გვებადება?

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ამ საყვედურს იგი თავის „სიცოცხლეს“ — საქართველოს და თავის ხალხს ეუბნება. ამიტომ ლექსში ნატამალიც არ დარჩენილა განწყობილებისა, წამიერი პოეტური შთაგონებისა. საუკუნეებით ნატანჯი ფიქრი ატარა ათეული წლების მანძილზე პოეტმა სულში, იფიქრა, შეიცნო, არსის სიღრმეს წვდა ძირფესიანად შეისწალა მოვლენა და თავის „სიცოცხლეს“ — საქართველოს უთხრა პირდაპირ, დაუფარავად:

შვილის სიკეთე მშობელს შეჰშურდეს,
ნამდვილ მშობელსა ეს ეკადრება?

დიდხანს, დიდხანს უწვალია პოეტის ფიქრს. საკითხი არც ადვილი შესასწავლი იყო, არც ადვილგადასაწყვეტი, ამიტომაც დროისა და ენერგიის დიდი წილის გაღება აღმოჩნდა საჭირო იმისათვის, რომ ცოდნოდა იგი და თავისთვის უფლება მიეცა ამ მძიმე საყვედურის გამოთქმისა. წარმოიდგინეთ არა თუ ცალკეული სტრიქონის, არამედ მთელი ლექსის მხილების ძალა და თავისთავად ცხადი შეიქმნება, რომ ქვეყნის ამგვარი მხილების უფლებას პოეტი თავის თავს არ მისცემდა, მოვლენა ზედმიწევნით კარგად რომ არ სცოდნოდა (და კიდევ: რომ არ ეგრძნო აუცილებლობა მხილებისა!).

ცრემლები მაღრჩობს, ვეღარას ვამბობ:
კარგის დაღუპვა რად გვენატრება
ჩვენი შვილისა, ჩვენივე ძმისა?!

ამას ისიც დაუმატეთ, რომ მოწიწებით საქართველოს ფეხთა წინაშე გართხმული დიდი პოეტი საჭიროდ თვლის უფრო მძიმე საყვედური უთხრას თავის ქვეყანას. თუმცა ლექსის ბოლო სტრიქონები საყვედურზე მეტია. იგი დადანაშაულებასაც კი გულისხმობს:

ვეღარას ვიტყვი, ვთრთი, მეხათრება,
ჩემო ქვეყანავ, ჩემო სიცოცხლევ,
არ გეკადრება, არ გეკადრება!..

ვაჟა-ფშაველამ ამ ლექსში საქართველოსათვის ერთი უმ-

ტკივნეულესი პრობლემა დასვა. ეს გახლავთ დიდ შვილებთან ქართველი ხალხის დამოკიდებულების წესი. ისევ საქართველოს, ისევ ქართველი ხალხის სიყვარულითა და ბედნიერების სურვილით არის დასმული ეს პრობლემა. და ისეთ შვილს, როგორიცაა ვაჟა-ფშაველა, უფლება აქვს, არათუ საყვედური უთხრას, არამედ ასწავლოს კიდეც თავის ხალხს არსებობის წესი. შეცვალოს კიდეც არსებულ წესში უმთავრესი, განუსაზღვრელი გავლენა მოახდინოს ერის სულიერ თვისებებზე, მის ბუნებაზე, მის ხასიათზე: ვაჟა-ფშაველას ბადალ შვილებს ევალებოდათ კიდეც სულის წვრთნა.

ილია ჭავჭავაძის შემოქმედება ერის სულის წვრთნის პროგრამაა. ამ წვრთნისას იგი ისევე დაუნდობელი და მკაცრია, რომ შეიძლება ვინმეს მოეჩვენოს, არავითარი იმედი არა აქვს თავისი ხალხისა, ისტორიის სანაგვე ყუთში გადასაგდებად თვლის მასო („ბედნიერი ერი"). მაგრამ ნურას უკაცრავად: „მარად და ყველგან, საქართველოვ, მე ვარ შენთანა" — ილიას ხელით ჩამოკრული ეს ზარი ლაჟვარდის უშორეს სიღრმეში გუგუნებს განუწყვეტლივ. იცოდა ილიამ, ვის სულს წვრთნიდა და ღირდა თუ არა იმ სულის წვრთნა. ცხადია, ასევე ვაჟამაც შესანიშნავად იცოდა, ვის ეუბნებოდა საყვედურს ან რატომაც ეუბნებოდა.

ლექსის თემამ მოითხოვა პოეტური განსჯისათვის მიემართა ვაჟა-ფშაველას. ლექსი თავიდან ბოლომდე, როგორც დავინახეთ, მართლაც განსჯაა, მსჯელობაა, დაჟინებული ფიქრია, ოღონდ უკვე დაწურული და საბოლოო. ლექსის თემამ და დედააზრმა მოითხოვა და ნაწარმოებს საოცარი სტრუქტურა აქვს. პრობლემისათვის, რაც ლექსშია წამოჭრილი, ამას უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. იგი ერთადერთი ფორმა იყო და ვაჟა-ფშაველამაც მას მიმართა:

ცალკერძ შენა ხარ და შენს პირდაპირ
მეორე სახე მე მეხატება,
შენი ქვეყნისა — საქართველოსი.

დიდმა პოეტმა საგანგებოდ გათიშა ისინი, გათიშა, რადგან ამას მოითხოვდა ლექსის უმთავრესი პრობლემა, კერძოდ, დიდ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შვილთან ჩვენი დამოკიდებულების შინაარსის გარკვევა. ვაჟა-ფშაველასათვის ორივე სათაყვანებელი ხატია: დიდი შვილიც და მისივე მშობელი საქართველოც. მაგრამ რაღაც საბედისწერო, გამოუსწორებელი შეცდომის დაშვების საშუალებას შეიცავს ქვეყნის ცხოვრების წესი, მისი ბუნება, ხასიათი. დგას ეს ორი ფენომენი საუკუნეების უზარმაზარ სარბიელზე ერთმანეთის პირისპირ — ქვეყანა და დიდი შვილი, — ერთმანეთის ბედზე მლოცველნი და ერთმანეთთან შეუთვისებელნი. პოეტი ორივე ფენომენზე ფიქრობს: „ცალკერძ“ დიდ შვილზე, „ცალკერძ“ საქართველოზე. საყვედური ქვეყნისკენაა მიმართული. ვაჟა-ფშაველა დიდი ფიქრისა და სულიერი გამოცდილების დაგროვების შემდეგ მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ საკაძის პიროვნებასთან მთელი ქვეყანაა დამნაშავე. მაგრამ, ცხადია, პოეტის მიზანი არ არის მხოლოდ საყვედური უთხრას ან ამხილოს ხალხი და ქვეყანა, მას უფრო დიდი და დამაფიქრებელი ფაქტორი აღელვებს — დიდ შვილთან დამოკიდებულების წესი, რადგან დამოკიდებულების ამ წესზეა დამყარებული საქართველოს ღირსეული არსებობის გარანტია, მისი შესაძლებელი თავისუფლებისა და ბედნიერების ფენომენი. ქვეყნის უთვალავი უჯრედიდან ამოტივტივდა თითქოს ურიცხვი ფიქრი, ერთბაშად წამოფრინდა წარსულის ყველა წერტილიდან, აწმყოს ნერვზე აფეთქდა, — ისეა განცდილი პოეტის მიერ ამ ფიქრების მოჯარება:

რამდენი ფიქრი მწვავს, მებადება.

გიორგი საკაძის პიროვნებამ და მასთან დაპირისპირების შინაარსმა წარსული ფეხზე დააყენა. იქ შეცდომების მდინარე დის, აწმყოს უბეში მოიქცევს, მოდის და მომავალსაც ემუქრება. ეს თვისება აშფოთებს ვაჟას. მაგალითები ხელისგულზე დევს და მათგან ყველაზე უფრო მტკივნეულ სიტყვას საკაძის ფენომენი ეუბნება. საკაძის პიროვნებასთან მიმართებაში იყრის მისთვის მთელი არსი დიდ შვილებთან დამოკიდებულებისა. ამ თვალსაზრისითაც მართავს საკაძე ჩვენი ფიქრის მოძრაობას. უმალ ეს იგრძნო ვაჟას გენიამ, ამ უმტკივნეულეს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და უსათუოეს ადგილს შეეხო მისი ფიქრი, მთელი ქვეყნის ორგანიზმი აკვნესდა მის სულში და ჭრილობამ არა და არ შეიკრა პირი.

საქართველომ დიდი შვილების ფასიც იცოდა და სიყვარულიც, მაგრამ ისტორიის ურიცხვ მაგალითს რომ გადახედავ, აშკარად იგრძნობ, რომ ბუნების რაღაც ნიშანი არ ანებებს, სასურველი ურთიერთობის კულტურა შეიმუშაოს. ამიტომაც ის დიდი შვილიც და მშობელი ქვეყანაც თავისუფლება-ბედნიერებას კარგავს.

> თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ,
> კარგი შვილები რად გვებადება?

დაწყევლილი კითხვაა, გაჩუმება არ შეიძლება, სამშობლოს ღალატს უტოლდება ამ ფიქრს დამალვა, სადღაც სიღრმეში ჩახშობა, მოჩვენებითი სილამაზით ხალხისა და დიდი შვილის ერთმანეთთან პირისპირ დაყენება. ორივე მხარე მსახიობს ემგვანება, ნიღაბაფარებულ ქილიკოსს, და ნიღბებს იქით ტრაგიკული დრტვინვა ფლეთს გულის ძარღვებს. „ბედნიერი ერის“ შემდეგ ასეთი მკაცრი და გულწრფელი სტრიქონები ქართულმა პოეზიამ ცოტა იცის. აქ მთლიანად გადაუხსნეს გული ერთმანეთს ქვეყანამ და პოეტმა. როგორც ჩანს, წარმოუდგენელი იყო სხვაგვარად სიცოცხლის განგრძობა. თორემ ერთობ ძნელია ერისა და შვილის ასეთი აღსარება. არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს ფორმას—ვაჟა-ფშაველა რომ მიმართავს საყვედურით თავის ქვეყანას და ქვეყნის სათქმელს კი არ ამბობს. გარეგნულად ჩანს ასე. ვაჟა იგივე ერია და ერი თვითმხილებას მიმართავს. ეს გახლავთ ქართული სულის, საქართველოს, როგორც ქვეყნის, თვითაღსარება.

მართლაც უცნაურია, იყო მშობელი უზარმაზარი მასშტაბების პიროვნებისა და შენვე რატომღაც ბორკავდე მის ენერგიას, გაქანებას, ნიჭს, ნაცვლად იმისა, მიჰყვებოდე შენივე განდიდებისათვის შენი დიდი შვილის გზას, იყო მისი მაღალი მიზნების მსმენელი და ამდენად შენივე ბედნიერებისათვის დამთმობი მის წინაშე, დამყოლი მასალა, საიდანაც ის დიდი შვილი უთუოდ გამოძერწავს ქვეყნის ახალ, დიდებულ ყოფას.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

„თუ ვერ ვიგუებთ, თუ ვერ ვიგუებთ, თუ ვერ ვიგუებთ, თუ ვერ ვიგუებთ...“.

ბედისწერის გაბმული ზარივით რეკს ეს სიტყვები ქვეყნის სივრცეში, სიღრმეში — ჰორიზონტამდე გაჰკივის კვნესა.

ვაჟას მიერ უკვე დასაბამიდან საქართველოს არსებობის წესად იკითხება: „ვერ შევიფერებთ, ვერ შევიფერებთ, თუ ვერ ვიგუებთ, თუ ვერ ვიგუებთ“. იგი ისტორიამ დაარწმუნა ამაში, დაარწმუნა საშინელ აზრში — რომ ქვეყანამ, ხალხმა დიდი შვილი ვერ იგუა, ვერ შეიფერა და ამის გამო არაერთხელ გადაიჩეხა უფსკრულში, ათასჯერ შეინანა. მაგრამ ის, რაც დაუდასტურდა როგორც სინამდვილე, მარტოოდენ მხილებისათვის, მარტოოდენ აღსარებისათვის როდი განაწყობს. აღსარება, მხილება ერთი შრეა ვაჟას სადარდებლისა. იქვე ჩნდება მეორე შრე, დიდი შვილის საზრუნავის სფერო: ამ სინამდვილესთან შეგუება არ შეიძლება, ფარ-ხმლის დაყრისა და ხელის უიმედოდ ჩაქნევის უფლება არა აქვს. დადასტურებული სინამდვილე გაქვავებულ მარადიულ ფენომენად არ განიცდება, მწარე კითხვა გარს უვლის და ცდილობს დაშალოს მისი მკვრივი ქსოვილი:

> თუ ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ,
> კარგი შვილები რად გვებადება?

თვითონ კითხვა იბრძვის თავის თავში. სასოწარკვეთილების ფენებს შლის, უკარგავს თავდაპირველ შინაარსს და დასაყრდენს ეძებს. დასაყრდენი ისევ დიდ შვილებშია და მათი გაჩენის კანონზომიერებაში. მართლაც „რად გვებადება დიდი შვილები“, თუ „ვერ ვიგუებთ, ვერ შევიფერებთ“? იქნებ სწორედ ეს შეუგუებლობა არ არის მარადიული ნიშანი, იქნებ შესაძლებელია კიდევ მოევლოს მას. ერის თვისებრივ სიმტკიცეს არ სჭირდება მტკიცება, სხვაგვარი წიაღი გორგასალს, დავით აღმაშენებელს, თამარ მეფესა და ბაგრატ დიდს, გიორგი ბრწყინვალესა და სიმონ დიდს, გიორგი სააკაძეს და ერეკლე მეორეს, რუსთაველსა და საბას, გურამიშვილსა და ბარათაშვილს... ვერ წარმოშობს. სწორედ დიდი შვილების დაბადება რომ ძალუძს, ამ შესაძლებლობაშია სავარაუდო იმედიც —

დიდ შვილებთან დამოკიდებულების შინაარსის რადიკალურად შეცვლისა. ხოლო მათ მიგვანიშნეს — ძალა და ენერგია — მასალა ერის სულისა — ახალ ჰარმონიად გაცხადდეს, თავისუფლებისა და ბედნიერების მტკიცე მდგომარეობას რომ ეღირსოს. ლოგიკა აქეთ მიგვითითებს — მართლაც, რად გვებადება დიდი შვილი? — იგია ახალ ჭეშმარიტებასთან მისასვლელი გზის სათავე.

შვილის სიკეთე მშობელს შეჰშურდეს,
ნამდვილ მშობელსა ეს ეკადრება?

ვაჟა-ფშაველამ ზედმიწევნით კარგად იცის სააკაძის ფენომენი. ლექსი დადასტურებაა ხანგრძლივი დაკვირვებისა და საფუძვლიანი შეცნობისა. ამიტომ არის ლექსი ასე მოკლე. პოეტი საჭიროდ არ თვლის სააკაძის ფენომენის დახასიათებადაცვას მიჰყოს ხელი. ეს საკითხი — დიდი მოურავის პიროვნება — მისთვის დღესავით ნათელია. სხვა თავსატეხი პრობლემა დგას. იგი მშობელ წიაღს დასტრიალებს თავს, დაავადებულს რაღაც აუხსნელი ავადმყოფობით, რადგან ეს ავადმყოფობა მიაჩნია ქვეყნისა და ხალხის უბედურების წყაროდ. აქ მოტანილ სტრიქონებში ერთი უმთავრესი მიზეზი გააცხადა ვაჟა-ფშაველამ („შვილის სიკეთე მშობელს შეჰშურდეს") — დიდი შვილის უარმყოფელი ვაჟა-ფშაველასათვის შურია — „წუხილი სხვათა სიკეთესა ზედა" (საბა), რომელიც გამორჩეულის სიკეთეს ვერ გუობს. შურის ფენომენი, ცხადია, მარტოოდენ ქართველი კაცის თვისება არ არის, არც მარტოოდენ ქართველი ხალხის — საერთო ადამიანური თვისებაა იგი. მაგრამ რაღაც ძალა აქცევს საქართველოსათვის შურს ბუნებრივი ადამიანური თვისებიდან ერის ხასიათის მამოძრავებელ თვისებად. იგი „ნამდვილი მშობლის" სულიერ მდგომარეობად ცხადდება დიდ შვილთან დამოკიდებულებაში და ამიტომ წიაღის იმპერიასაც ეუფლება, მოიცავს მას, როგორც დიდმპყრობელი. თავის მშობელ წიაღთან მისასვლელი გზა ამ თვისებით აქვს გადაკეტილი დიდ შვილს. ის წიაღი უკვე „ვერ გუობს, ვერ იფერებს" მას. ამდენად არ ემორჩილება, როგორც დამყოლი მასალა, ის „რაღაც" მხოლოდ ვარაუდებით შეიძლება

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აიხსნას, რადგან მეცნიერული არგუმენტის სიმცირე ვერ გაწვდება მოვლენის არსს. ვინ იცის, ინტუიციამ შესაძლოა მიგვაკვლევინოს ბევრი მყარი მიზეზისათვის. მაგრამ ადამიანური შური რომ განუკითხავად აღზევდება ხოლმე ქართულ მიწაზე, ამის დასამტკიცებლად რამდენსაც მოისურვებთ, იმდენ მეცნიერულ არგუმენტს მოიძევთ. იქნებ სწორედ მაგალითების სიუხვეშია საძიებელი მეცნიერული მტკიცების უფლება!

ვაჟა-ფშაველა ერთი და ორი ადამიანის შურის მასშტაბებს არაფრად არ აგდებს. სააკაძის პიროვნებასთან დაპირისპირებული თავადთა წოდების, ცალკეული მოღვაწეობის შური არ მიაჩნია ყურადღების ღირსად. ეს თავისთავად იგულისხმება. ეს ისტორიული ფაქტების დაზუსტების დროს გამოსაყენებელი არგუმენტებია. აქ მთელ საქართველოზეა საუბარი. „მეორე მხარეს მე მეხატება — შენის ქვეყნისა საქართველოსი“, საკაძის ქვეყანაზე გავრცელებული „ეს შეჰშურდეს“ — აფორიაქებს ვაჟას, იგი სძრავს ერთიანად, თითქოს ვულკანის ტალღები არყევს მთელს არსებას. მისთვის ამ „შეჰშურდეს“ საზღვრების სიფართოვეა საგანგაშო და კითხვაც „ნამდვილ მშობელს“ დასტრიალებს. იქნებ სწორედ ქვეყანა კარგავს თავის ნამდვილობას? ეს აწუხებს ვაჟას. რადგან ნამდვილ მშობელს არ ეკადრება შვილის სიკეთე შეჰშურდეს, არც შეჰშურდება. ვაჟა-ფშაველას უკვე ქვეყნის სიჯანსაღე ეეჭვება. იქ ეგულება რაღაც სერიოზულად დაზიანებული. მშობლის ნამდვილობა ეეჭვება, რადგან წიაღი, თუ იგი დიდ შვილებს შობს, ამ დიდ შვილებთან დამოკიდებულების კულტურასაც უნდა ფლობდეს, რათა მისი ენერგია სრულად გამჟღავნდეს ისევ ქვეყნისა და ხალხის საკეთილდღეოდ. ეს არის ვაჟას ფიქრის საგანი. თვისებათა კომპლექსი, შურსა და წინადგომას რომ აფრიალებს დროშად, მართავს იმ მშობლის ფიქრებს და იგივე მიემართება თავისი დიდი შვილის დასაღუპავად. ვაჟა-ფშაველას განცდა ჩაღრმავებული განსჯის შემდეგ, რაც აქამდე გაშიფრულ სტრიქონებში ივარაუდება, თითქოს მწუხარებად იშვება ჩვენს წინაშე. პოეტი ნერვული სისტემის ყოველი უჯრედით განიცდის ქვეყნის დამღუპველ სულიერ მდგომარეობას — „ცრემლები მაღრჩობს, ველარას ვამბობ“.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სიტყვა აზრს კარგავს მისთვის, იმდენად არის მიჯაჭვული-
გული თავის მწუხარებას, უსასტიკესად დაუნდობლად, გამე-
ტებით წურავს გულს ეს მწუხარება. ამიტომ სამშობლო, ბე-
დისწერით ატაცებული, შურის ვნებას დამორჩილებული და
იმ ვნებით წალეკილი ცნობიერება აღარ არის მოწოდებული
დიდი შვილის დიდი მიზნების აღსრულებას ემსახუროს. ენატ-
რება მთელი არსებით „კარგის დაღუპვა“, მისი თავიდან მო-
შორება. თითქოს ის კარგი მხრებს უმძიმებდეს, თითქოს უი-
ბისოდ უკეთესად, მოსვენებულად, მშვიდად გრძნობდეს თავს.
ხელისგულზე უდევს ვაჟა-ფშაველას სააკაძის ცხოვრება, სწო-
რედ ეს ცხოვრებაა ლექსში მთლიანად ჩატეული და ამის მე-
რე ზოგადდება ყოველ ისტორიულ დროსა და სიტუაციაზე
დიდი მოურავის, როგორც მოვლენის, მწარე გამოცდილება.
„შვილს“, ღვიძლ „ძმას“ ვერ გუობს ამ თვისების კარნახით,
დიდი საქმის შემოქმედს, ერის სახელის განმადიდებელს,
მხსნელს, მცველს, გუშაგს, თითქოს ერის ორგანიზმის უჯრე-
დები ბრმავდება შურთან შეხებისას. კრიზისულ წუთებში
(ჩვენ არაერთხელ დაგვჭირდება ამ კრიზისულ წუთებთან მი-
ბრუნება!) ივიწყებს შურს და მის ფართო მხრებს და გრიგა-
ლისებურ ენერგიას, როგორც სინათლეს, ისე მიჰყვება გა-
მარჯვებისაკენ. კრიზისული მდგომარეობა ჩაივლის და შური
ჩააფრინდება ყველა ფიქრს, და იმ მხსნელის მოშორება ენატ-
რება ისევე, როგორც უდაბნოს წყალი. ვერ შველის საქმეს
ქვეყნის შიგნით არსებული პროგრესული ძალები, მათი თანა-
დგომა — ისინი დიდი შვილის ფენომენში ერთიანდებიან მო-
წინააღმდეგე ბანაკისათვის და ერთ არსებად განიცდებიან „მე-
შურნეთა და ქვეყნის აღრევის მოყვარეთათვის“. ვაჟა-ფშაველ-
ას უფრო მეტი აქვს ნაგულისხმევი, ვიდრე სიტყვებს ანდო.
მაგრამ მან, ტიტანმა პოეტმა, ვისაც შეეძლო ეთქვა „ვლაპარა-
კობდი ღმერთთანა“, ბოლომდე ყველაფერი არ უთხრა თავის
ხალხს, უფრო დიდი საყვედური არ აკადრა ქვეყანას. შეეცადა
ეგულისხმებინა დანარჩენი. მისი მიზანი ხომ თავისი ხალხის
გამოფხიზლება იყო და არა დასჯა. ყველაფერი ხომ საშუალე-
ბა და ფორმაა მის ხელში ამ მიზნის მისაღწევად. ქვეყნის ის
ავადმყოფობა კი, პოეტის აზრით, მეტ სიმკაცრეს იმსახურებს,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თუ არ მოწიწება პოეტისა — რამდენი რამ არის ჩადებული ამ სტრიქონებში: „ველარას ვიტყვი, ვთრთი, მეხათრება“. პოეტის არსება თითქოს დააღრჩო მოწოლილმა საყვედურის გრძნობამ. მის თვალში დაუჯერებელ სინამდვილეს გაუტოლდა შექმნილი სურათი, ისტორიული მოვლენებით დადასტურებული ფაქტი, რისთვისაც ნამდვილი სახელის დარქმევას სამშობლოსადმი რიდი არ ანებებს. ამიტომაც „თრთის, ეხათრება“. ეს მამულიშვილის ტაქტია. გულწრფელობის მშვენიერი ფორმა, ამ ფორმის იქით მართლაც ვერ წავა. ეს კია, ლექსის ბოლო სტრიქონები დიდოსტატის მიერ მიგნებული ფორმაა ლექსის დედა აზრის გასაცხადებლად. მხოლოდ ამ ფორმას შეეძლო ეთქვა ყველაფერი — დიდი პოეტის შეუვალი პოზიციაც, პრინციპიც, სრული გულახდილობაც და დაპირისპირებაც; ეთქვა ის, რაც სახელის პირდაპირ დარქმევისას უკურეაქციას გამოიწვევდა. „ჩემო ქვეყანავ, ჩემო სიცოცხლევ, არ გეკადრება, არ გეკადრება“. ვაჟამ ორივე თქვა. იმედზეც — მის ქვეყანას — დიდი ვნებებისა და კულტურის ქვეყანას არ შეფერის თავის უკეთეს შვილებთან დამოკიდებულების წესს ვერ ფლობდეს. თქვა ისიც, რომ ვერ ვუვლით დიდ შვილებს.

დიდი ლექსია ეს ლექსი. დიდია მასში ჩადებული აზრით, დრამატიზმით. ვაჟა-ფშაველასთვის გიორგი სააკაძე მსხვერპლია ამ სერიოზული მიზეზის — დიდ შვილთან დამოკიდებულების წესისა. იგი ადანაშაულებს ქვეყანას, ხალხს მის დაღუპვაში და უკომპრომისოდაც ადანაშაულებს. თანაც ერთბაშად აზოგადებს სათქმელს, ერთბაშად მთელი საქართველოს არსებობის წესი აქვს ახსნილი, დასაბამიდან დღემდე: ყველა მნიშვნელოვანი ისტორიული ეპოქა, სიტუაცია, მაგალითი და გამოცდილება. ხელისგულზე უდევს ისინი და მათი ქსოვილის შრეებში საშინელ აზრს ჭვრეტს. ვაჟა-ფშაველა ერთი ნიუანსითაც კი არ მიანიშებს სააკაძის მხრივ მოსალოდნელ შეცდომებზე, თუნდაც დანაშაულზე, მით უმეტეს მოღალატეობაზე, რასაც პოლიტიკური მოწინააღმდეგენი მიაწერდნენ მას. მაგრამ მთელი ლექსი სწორედ იმაში გვარწმუნებს, რომ ვაჟა-ფშაველამ ყველაფერი ეს იცის, აწონ-დაწონა და ამიტომაც დააყენა „ცალკერძ“ სააკაძის პიროვნება, „ცალკერძ“ — სა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქართველო და მთელი პროცესის გააზრებამ გადააწყვეტინა ლექსის დაწერა. მხოლოდ მშობლიურ ქვეყანას ეკუთვნის პოეტის საყვედური. ვაჟამ, ცხადია, ისიც იცის, რომ სააკაძემ თავის ძნელ გზაზე რამდენიმე შეცდომა დაუშვა (რა თქმა უნდა, **არა იმ მასშტაბისა, რასაც მიაწერდა ცილისმწამებელთა ჯგუფი),** მაგრამ არ შენიშნავს ამის შესახებ, და ვაჟა-ფშაველა ცამდე მართალია. ლექსის დედააზრი მშობელი წიაღის მოვალეობის განსაზღვრას გულისხმობს. მშობელ ქვეყანას არა მარტო წარმოშობა უნდა შეეძლოს დიდი პიროვნებისა, არამედ მისი მოვლაც, მოვლა კი მისთვის ასპარეზის მიცემასაც გულისხმობს. ნაცვლად ამისა, იგივე მშობელი წიაღი, როდესაც თავისი დიდი შვილის დაღუპვას დაენატრება და იმ დიდ შვილს მოიკვეთს, შეცდომები ამ დროს დიდი შვილის გზაზე სააკაძეს და მისთა მსგავსთ კი არ მოეკითხება, არამედ ქვეყანას, ხალხს, ვინც აიძულა საამაყო პირმშო, ჯოჯოხეთურ განსაცდელში გაეტარებინა მთელი სიცოცხლე. ვაჟას აზრით, პიროვნებას, ვინც ამ ჯოჯოხეთური განსაცდელიდან ისეთ ჯანსაღ სულს გამოიტანს, მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ომების ავტორობას რომ შეიძლებს და ქვეყანას ფიზიკური განადგურებისაგან იხსნის, არც შეცდომებზე და არც დანაშაულზე საყვედური არ უნდა აკადრო. არც ერთი არ ეკუთვნის მას. იმის ცოდვაა, ვინც ამ გზაზე დააყენა იგი. ასეთი პიროვნების სიწმინდე დახლართული სიტუაციებისა და ურთიერთობის ურიცხვი გარსიდან ღირსეულ გამოსვლას ჰქვია. ასეთი ღირსებით მძიმე მდგომარეობიდან გამოსვლა კი სააკაძემ იმგვარად დაადასტურა, იშვიათად **რომ** დაუდასტურებია ვინმეს: **გაწირა** შვილი, თავი, **მოიგო** მარტყოფის, მარაბდის ომების მთელი ეპოპეა, ხელი ააღებინა შაჰ-აბასს საშინელ ჩანაფიქრზე და „იხსნა ერი თვისი“ (ვახუშტი ბაგრატიონი). ამიტომ ვაჟა-ფშაველას არც მიაჩნია საჭიროდ დიდი შვილის უნებური შეცდომები სერიოზული მსჯელობის საგნად აქციოს. თუ ამ კუთხით შევხედავთ საგანს და უპრიანია, სწორედ ამ კუთხით შევხედოთ, ვაჟა-ფშაველას პოზიცია უნივერსალურია, ე. ი. უნაკლო. სააკაძის ბედში საკუთარი ქვეყნის ტრაგედიას ხედავდა ვაჟა-ფშაველა და ამ მთლიანობის გადასახედიდან ჭვრეტდა ქვეყანასაც და დიდ შვილსაც. ოღონდ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სწორედ ამ მთლიანობის კარნახით გათიშა დროებით ეს ორი ფენომენი, რათა ერის სულის პოეტური ანალიზი მოეცა. ქვემოთ დავინახავთ რამდენ მაგალითს, ან რა მტკივნეულ განცდებს გულისხმობდა ვაჟა-ფშაველა სააკაძის ფენომენზე განსჯისას. აქ კი ისიც უნდა ითქვას, რომ თავისი პირადი ცხოვრება ჰქონდა მხედველობაში ვაჟა-ფშაველას. ისიც, საქართველოს უდიდესი პოეტი, ვისი ბადალი იშვიათად იბადება ხოლ'ძე, გაწამებული იყო საშინელი უყურადღებობით. ილია ჭავჭავაძის ზრუნვა მის მიმართ ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა ყურადღებით მის გარემოსილებას. ერთს, ილია ჭავჭავაძეს, არ შეეძლო გაწვდომოდა ამდენ საქმეს. ის მეფის ნაცვალი არ ყოფილა, რომ ქვეყნის ცხოვრების წესი გარდაექმნა საერთოდ. სადაც კი ხელი მიუწვდებოდა, კეთილშობილ კვალს ტოვებდა, მაგრამ, ცხადია, არა ყოვლისმომცველს. ვაჟას კი, ვისაც არ ჰქონია პოლიტიკური მტრობა ნახევარ საქართველოსთან დიდი მოურავის მსგავსად, მაინც ტანჯავდა შური და სრული უყურადღებობა. ილიას მერე მან განსაკუთრებული ძალით იგრძნო თავისი მძიმე მდგომარეობა და აკი გულის სიღრმიდან წამოსული საყვედური თავისი ქვეყნის წინაშე კიდეც გამოხატა დემურიასადმი მიწერილ წერილში 1909 წელს: „მეყოფა ამდენი ძაღლუმადური ცხოვრება. საზოგადოებას თუ რადმე ეფასება ჩემი თავი, უნდა მიპატრონოს... მე რომ ქალაქში ვცხოვრობდე, უეჭველია ჩემი ლიტერატურული შრომა ერთი ათად იმატებს...“.

1909 წელია. ვაჟა-ფშაველა ამ სიტყვებს წერს, არა დამწყები, არა მარტოოდენ ლიტერატურული საზოგადოების ვიწრო წრეში გახმაურებული ნიჭიერი პოეტი, არამედ საქვეყნოდ ცნობილი, საქვეყნოდ აღიარებული დიდი შემოქმედი, ვისაც უკვე გამოქვეყნებული აქვს თავისი შედევრები, ვისი ნიჭის მასშტაბებსაც გრძნობს ხალხი. გასარკვევი, შესაცნობი არაფერია, ყველაფერი დღესავით ნათელია. თანაც ეს სახელი პოეტს ეკუთვნის, ვის დიდებასაც ღვთაებრივი მოწოდების წყალობით არაფერი არ ბღალავს, არც ცილისწამება, არც დახლართული პოლიტიკური სიტუაციების განწყობილება. ქვეყანამ იცის, რომ გენიალური პოეტია, აღფრთოვანებულია მისი ლექსებით, პოემებით, მოთხრობებით, წერილებით. აქ მხო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლოდ ტკბობა და სულის წვრთნაა ერსა და მის დიდ შვილს შორის შუამავლად. დამოკიდებულება იდეალურია, ერთი ნისლის ნაგლეჯითაც კი არ არის დამძიმებული. ღიმილადაც არ კმარა, რასაც იგი საზოგადოებისაგან ითხოვს მთაში თავისი შეგნებული ცხოვრების გატარების შემდეგ: ასაკში შესულს, ფიზიკური და გონებრივი შრომისაგან მოღლილს, ჰაერივით ესაჭიროება დასვენება. უნდა ბინა ჰქონდეს ქალაქში, ერთი რიგითი მოხელის შესაფერისი სამსახური და ჯამაგირი უნდა, რომ ოჯახსა და თავის თავს მიხედოს.

და რა მოხდა. სინანულით ვწერთ ახლა მონოგრაფიებში: „იმდროინდელ ქართველ ინტელიგენციას არ აღმოაჩნდა ძალა და უნარი დაეკმაყოფილებინა პოეტის ეს მოთხოვნა". სიტყვა „იმდროინდელი" ერთობ ყალბად ჟღერს ამ კონტექსტში, ისე გამოდის, თითქოს შეცდომები მარტოოდენ წარსულში მოგვდიოდა. მთავარი ამ შემთხვევაში ფაქტის შინაარსია. ვერ შეიძლო დახმარება ქართველმა ხალხმა (ინტელიგენცია არაფერ შუაშია. ინტელიგენციის უძლურებაში ქართველი ხალხის შეუძლებლობაც იგულისხმება, ისინი ერთმანეთში გადაწნული თვისებების ნაყოფნი არიან). ექვსი წელი იცხოვრა ამ წერილის დაწერის შემდეგ ვაჟამ, სანამ მძიმე ავადმყოფობა დარევდა ხელს და მისი ქალაქში ჩამოყვანა არ გახდებოდა აუცილებელი. მაშინაც მხოლოდ სამკურნალოდ ჩამოიყვანეს. დავიწყებული იყო ყოველივე: ზრუნვაც, თავგამოდებაც. ხალხის გამოფხიზლება მას შემდეგ დაიწყო, როდესაც საქმეს აღარაფერი შველოდა უკვე, როდესაც დიდი შვილი ამქვეყნად აღარ იყო.

ამ დაგვიანებაშია ჩადებული დიდ შვილებთან დამოკიდებულების მახინჯი წესი. ის წესი სულის მდგომარეობაა, ჩვეულებად არის ქცეული, რაც განსაზღვრავს კიდეც დამოკიდებულების ხასიათს. წარმოუდგენელიც კი არის უფრო საგანგაშო ხმა. დემურიასადმი მიწერილ ბარათში უფსკრულის პირზე ცალი ხელით დაკიდებული კაცის თხოვნა ისმის — მიშველეთო. რამ შებორკა ქართველი ინტელიგენცია? მტრობამ? ვინ პყავდა მტერი მათ შორის ვაჟა-ფშაველას, რომ ყველა დანარჩენი სურვილისათვის გადაეკეტა გზა და უპატრონოდ მიეგდო მთის არწივი? ასეთი მტერი ვაჟა-ფშაველას არ ჰყოლია

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და ასეთი მტერი არც ერია მისი ბედ-იღბლის საქმეში. კონკრეტული მტერი აქ არ გამოკვეთილა. კონკრეტული მტრები გამოიკვეთნენ დიდი პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწეების ასპარეზზე. მაგრამ ეს დაკონკრეტება თვით პოლიტიკური ასპარეზის სპეციფიკით არის გამოწვეული. იქ უსათუოდ მტრობა გამოდის არენაზე. აქ კი ვაჟა-ფშაველას მაგალითთან დაკავშირებით ასეთ მტერს ვერ იპოვით. მაშასადამე, მაშინაც კი, როდესაც აშკარა მტერი არა ჰყავს კაცს, რაღაც ძალა ყინავს სასიცოცხლო ძარღვებს და პასიურ თანაგრძნობასღა ჯერდება ხალხი. იგი მთელი არსებით გრძნობს დიდი შვილის გასაჭირს, მაგრამ უპასუხოდ ტოვებს. თანაგრძნობა აქტიურ მხარდაჭერასა და მოქმედებაში არ გადაიზრდება. ეს უკვე თვისებაა, ჩვენი თვისება, რაც კონკრეტული მტრების მოქმედებაში არ ახელს თვალს, მაგრამ მაინც მოქმედებს, ისე ენერგიულად მართავს ჩვენი დამოკიდებულების საჭეს, ჩვენვე გვიკვირს, რა გვიბორკავს ხელებს, დიდი შვილების გვერდით ვერ დავმდგარვართ, ხელი ვერ გაგვიწვდენია, მისი ენერგიის შესაფერისი ასპარეზი ვერ მოგვინახავს და ვერ დაგვითმია. დაფიქრებას გვავალებს ეს თვისება. ვაჟა-ფშაველა შურს უწოდებს მას, აშკარად არქმევს სახელს, მკვეთრი ფორმულირებაა, უშეღავათო. როგორ, რანაირად მიუჯდა ეს თვისება ჩვენი ხასიათის საჭეს, როგორ შეიძლო დაუფლებოდა ჩვენს სულიერ მდგომარეობას და ეკარნახა მიმართულება. ახლა ხომ ძნელია თქმა იმისა, თითქოს ინტელიგენციას შურდა ვაჟა-ფშაველასი. მოვლენის ამ არგუმენტით ახსნა სრული გაუგებრობა იქნებოდა. ინტელიგენცია აღმერთებდა ვაჟა-ფშაველას, ხოლო თუ ერთი ან ორი მართლაც იყო შურით შეპყრობილი, ეს ინტელიგენციის პოზიციას ვერ შეცვლიდა, ვერ გაბედავდა ინტელიგენციის განწყობილების შეცვლაზე ეზრუნა. არა, მიზეზი უთუოდ სხვა იყო. ის შური, როგორც თვისება, ამ შემთხვევაში სადღაც უჩინარ, უშორეს შრეებში იყო ჩატანილი, ამ შემთხვევაში იგი თითქოს არც არსებობდა, მაგრამ საუკუნეების მანძილზე „ნაღვაწ“ ამ თვისებას ხალხის სულიერი მდგომარეობა გაეპასიურებინა უკვე, მისი სიფხიზლე მოედუნებინა. უკვე წესად ქცეულიყო პასიურობა, ინდიფერენტიზმი. ასეთი სულიერი მდგო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მარეობით კი ცხოველმყოფელი შემოქმედებითი ატმოსფეროს დამკვიდრება შეუძლებელია და შეუძლებელი ხდება ერთი პიროვნებისათვის დროულად დახმარებაც.

რა თქმა უნდა, გამონაკლისებიც ვიცით, მაგრამ ეს გამონაკლისები ისევ დიდი შვილების პირადი ინიციატივით სულდგმულობდნენ. ვთქვათ, ილია ჭავჭავაძის ბადალი პიროვნების შემწეობით. მან იცოდა დახმარების ხელის გაწვდენა. ასეთ პიროვნებას შეეძლო გაერღვია პასიური მდგომარეობის სულისშემხუთველი, ჯადოსნური წრე და საჭირო დახმარება გაეწია. მაგრამ საერთო წესი წესად რჩებოდა. ერთი და ორი მაგალითი მის ბირთვს ვერ შეცვლიდა, საერთო კულტურად ვერ მკვიდრდებოდა.

დავუბრუნდეთ ისტორიას, კიდევ ერთხელ დავრწმუნდეთ, რომ ეს ასეა.

უჯარმაში გორდაიცვალა საქართველოს სწორუპოვარი მეფე ვახტანგ გორგასალი, ვის სახელთანაცაა დაკავშირებული საქართველოს ძლიერების ხანა. ეს ხანა მან თვითონ შექმნა, სათავეც თვითონ დაუდო, თვითონვე განასრულა. მის მოსვლამდე ქვეყანას არ უჩანდა ასეთი ძლიერების პირი. წარმოუდგენლად ითვლებოდა სპარსეთის იმპერიასთან დაპირისპირება, ესოდენ დიდი ომების მოგება. ამ ერთი კაცის ძალისხმევამ შეიძლო თითქმის შეუძლებელი; შეაძრწუნა საქართველოს მტრები, მოიგო მნიშვნელოვანი ომები, განამტკიცა ქვეყანა და არავინ იცის, რამდენი ხნით გადაეკეტებოდა სპარსეთის ჯარებს გზა საქართველოსაკენ, რომ იღლიის ქვეშ ვერაგულად ნაკრავი ისარი არა! ერთი შეხედვით, ისტორიისათვის სრულიად ჩვეულებრივი ამბავია — მტრების მიერ მოსყიდულმა მონამ დრო შეურჩია და სასიკვდილოდ დაჭრა. ამგვარი ფაქტები მრავლად იცის ყველა ქვეყნის ისტორიამ და ამისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობის მინიჭება, თითქოს სწორიც არ ჩანს. მაგრამ კიდევაც რომ დავამტკიცოთ, თითქოს ის მონა სპარსელების მიერ იყო მოსყიდული, მაშინაც ვერსად ვერ წაუვალთ ისტორიას, რაც სინამდვილეში უმთავრესი მიზეზია ამ უბედურებისა. კერძოდ იმ მიზეზისა, რის წყალობითაც მოახერხეს მტრებმა ქართველი კაცის მოსყიდვა. სწორედ ის გზაა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მიზეზი, წყარო მოღალატეობისა, სპარსელების და მონის მოქმედების გზაზე ის არტერია იგულისხმება. მისი გავლით უნდა მიაღწიონ მკვლელებმა გორგასლის გულამდე. ეს გახლდათ ქართველი თავადაზნაურობის პოლიტიკურად მოწინააღმდეგე ფრთა, ის „მეშურნენი“, ვისაც ვახტანგ გორგასლის აღზევება, ქვეყნისთვის თავგანწირული ბრძოლით რომ იქნა მიღწეული, საკუთარი დიდების მზეს უჩრდილავდა, მადას უზღუდავდა და თავისუფლებას ართმევდა. მათი პირადული ზრახვები, პოლიტიკურ ზრახვებში გადაზრდილი, ვერ გუობდა დიდ ვახტანგ გორგასალს. სპარსეთის ოქროს მხოლოდ მათი სურვილების მოსყიდვა შეეძლო, მაგრამ ის, რაზეც ეს სურვილები ჩნდებოდნენ? რა იყო ის ნიადაგი, რა ერქვა მას, დღედაღამ მოსვენებას რომ უკარგავდა თავადაზნაურობის დიდ ნაწილს. ისინი ხომ ხედავდნენ საქართველოს დიდი შვილების მიერ მოხდენილ საგმირო საქმეებს. ამ საქმეებით ხომ საქართველოს საზღვრები ფართოვდებოდა. ერთი შეხედვით ქართველ კაცს რა უნდა ენატრა ამაზე უკეთესი. მთელი თავისი უნარი შეეძლო გამოევლინებინა ვახტანგ გორგასლის დიდი საქმეების კვალში მდგარს. მაგრამ სწორედ ეს არ სურდა! არც დამპყრობელი სპარსელების მიერ შევიწროებული ქვეყნის ძარღვები მისცემდათ ამდენ გასაქანს და არც საკუთარი პატარა სამფლობელო. მაგრამ დიდი შვილი მოვიდა თუ არა, და იმ დიდმა შვილმა ქვეყანას ამოსუნთქვის საშუალება მისცა თუ არა, მაშინვე გაჩნდა აუცილებლობა დიდი ენერგიის პატრონი მეფისათვის დიდებულებს საკუთარი იდეები, პრინციპები, ინტერესები დაექვემდებარებინათ. ეს აუცილებლობა იყო მთავარი მიზეზი, რაც კვებავდა შურს, ღირსეულ მეფესთან დამოკიდებულების წესს. ეს დამოკიდებულება კი იყო გზა, რისი გავლითაც სპარსეთის ოქრომ შეძლო შხამიანი ისარი მიეწვდინა გორგასლის გულამდე. და იქ, სადაც ღვთისაგან დასმული მეფეც კი მსხვერპლი ხდება ამგვარი განწყობილებისა, ადვილი წარმოსადგენი უნდა იყოს ბედი ხალხის წრიდან თავისი ღირსებების წყალობით დაწინაურებული კაცისა. კაცისა, ვინც ამ ღირსებებით მეფეთა მასშტაბებს გაუტოლდებოდა, ფაქტობრივ მმართველად, პატრონად იქცეოდა. თუმცა სააკაძის ფენომენს

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ამ მაგალითების „ამოწურვის“ შემდეგ კიდევ მივუბრუნდებით.

რა თქმა უნდა, ვახტანგ გორგასლიდან დავით აღმაშენებლამდე სრული ჰარმონიის ხანა არ მდგარა. არც დიდი შვილები ჰკლებია ქვეყანას და თუ ყველა მათგანზე არ შევჩერდები, მხოლოდ იმიტომ, რომ ამის აუცილებლობას ვერ ვხედავ — რამდენიმე მაგალითი ალბათ სხვასაც მოგვაგონებს, ან გვაგულისხმებინებს.

დავით აღმაშენებლის ეპოქა, სვებედნიერი, წელში გამართული ქართველი ხალხის ეპოქა უცებ არ დამდგარა, თავისით არ მოსულა. იბრძოდა აღმაშენებელი! ალბათ, არც ერთ მეფეს ამდენი არ უომნია, ამდენი ომი არ მოუგია. ეს იყო გაბმული ლაშქრობების ეპოქა, რასაც დიდი პატრონის ხელი მართავდა. ეს იყო ქართველი ხალხის უკეთესი თვისებების გაცხადების ეპოქა, რასაც კვლავ და კვლავ დიდი პატრონი უდგამდა სულს. დავით აღმაშენებელი იყო სწორუპოვარი მეფე, უბადლო პოლიტიკოსი, გენიოსი, ვინაც იცოდა არა მარტო თავისი ქვეყნის სული, ზნე და ხასიათი, არამედ მთელი აღმოსავლეთის ხალხებისა და სახელმწიფოების სულიერი წყობა და სტრუქტურა. იგი მოდიოდა, თექვსმეტი წლის მეფე, უძლეველ სიუზერენად მკვიდრდებოდა ქვეყნის ერთგულთა და ორგულთა წარმოდგენებში, პატივისცემასა და მოწიწებას იმსახურებდა. თავადთა პირადული და სახელმწიფოებრივი ინტერესების გადაკვეთაზე ჩნდებოდა ალტერნატივა: ან დავით აღმაშენებლის მხარეზე მდგარიყო, რამდენადაც სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტი უკეთეს მეფეს ვერ ინატრებდა, ან შეედგინა ოპოზიცია. რაც ამ პირადულ ინტერესებს გააპარპაშებდა. მაგრამ ამ პირადული ინტერესების შინაარსია საინტერესო, საკუთარ ადგილ-მამულზე ზრუნვა ერქვა თითქოს მას. დავით აღმაშენებელი არ ზღუდავდა მათ, პირიქით, საქართველოს საზღვრების გაზრდის გზა ხომ თავადთა მამულების გაზრდასაც მოიტანდა. ეს პირადი ინტერესების ადგილ-მამულზე და კეთილდღეობაზე ფიქრის ატრიბუტები პატარა მიზეზია, უფრო დიდი მიზეზი არის საძიებელი.

ბაღვაშთა ოპოზიცია საერთო ოპოზიციონერობის შესაკრე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბელ სიმბოლოდ იქცა. ოპოზიციონერები კი მრავლად იყვნენ და მათ სისხლი გაუშრეს საქართველოს უდიდეს მეფეს. დავით აღმაშენებელს გარეშე მტერთან ბრძოლაში იმდენი ენერგია არ დაუხარჯავს, რამდენიც შეალია შინაფეოდალურ წინააღმდეგობას. დიდი მეფის სურვილებს არა და არ ემორჩილებოდა მათი ფსიქიკა. ეს ფსიქიკა კი, სწორედ დიდ მეფეს, ე. ი. საქართველოს დიდ შვილს ვერ გუობდა. ერთი რიგითი მეფის გარშემო ამდენი მტრობა არასდროს არ დატრიალებულა და განა მარტო იმიტომ, რომ სუსტი ბუნების მეფენი დამყოლნი იყვნენ? არა! რიგითი მეფის არსება მათ სახელსა და დიდებას, მათ პატივმოყვარეობას არ ჩრდილავდა. დავით აღმაშენებლის მასშტაბები კი თანაგრძნობის განცდას კი არა, დაქვემდებარებულ ვნებებს ითხოვდა, სრულ მორჩილებას, როგორც მასალისას, რათა დიდ მეფეს ქვეყნის უკეთესი აწმყო და მომავალი გამოეძერწა. და თავიანთი პოზიცია უნდა გაერკვიათ ოპოზიციონერებს. ან უნდა დაქვემდებარებოდნენ, ან არა. დაქვემდებარება ნიშნავდა თავისი ენერგიის შესატყვისი მასშტაბებისადმი მორჩილებას, ყოველ მათგანში კი პირველკაცობის სურვილი ღვიოდა. არ დაუთმო ამ სურვილმა გზა ნამდვილ სიდიდეს. სიდიდის წინაშე მორჩილება და ერთგულად მსახურება საკუთარ არარაობად განიცდებოდა იმ პირველკაცობის სურვილით გამეფებული განწყობილების მიერ და ამიტომაც არ დაუთმო გზა. დიდ შვილთან დამოკიდებულების მახინჯი წესი მთელი დატვირთვით მოქმედებდა. ბრძოლა არ ცხრებოდა, მოსვენება არ იყო. კიდევაც დასჭირდა საქართველოს დიდ მეფეს ყივჩაღთა მთელი ტალღის გადმოყვანა საქართველოში და რეგულარული არმიის შექმნა, აღზევებული პატივმოყვარეობისა და წინააღმდეგობების დასათრგუნავად დასჭირდა, უპირველეს ყოვლისა. ეს იყო რისკი, დიდი, ძალიან დიდი რისკი. ორასი ათასი უცხოელის ჩამოსახლება ერთი გაფიქრებით არ შეიძლება გადაწყდეს. საქართველოს ამ დროისათვის მოსახლეობა არ აკლდა, რომ ამ მდგომარეობას ეკარნახა მეფისათვის აღნიშნული ნაბიჯის გადადგმა. თუ ქვეყანა ცნობდა თავის ძეს, დიდ მეფეს და დიდ შვილს და მას გაჰყვებოდა ერთსულოვნად, ყივჩაღთა ჯარისკაცებით შექმნილი არმია რა სახ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სენებელი იქნებოდა, ორჯერ მეტ მოლაშქრეს მოუყრიდა ანგარიშ-
თავს. მაგრამ ერთგულების იქით რჩებოდა ორგულთა ანგარიშ-
გასაწევი ძალა, ვისაც ებარა თუ ეკუთვნოდა ხალხი და არა თუ
გამოჰყავდა ის დავით აღმაშენებლის სამსახურში, პირიქით,
უპირისპირებდა დავით აღმაშენებლის საქმეებს. ამიტომაც
დადგა ალტერნატივა: ან მეფე უნდა ალაგმულიყო, ან მისი მო-
წინააღმდეგე დასი. დავით აღმაშენებლის ეპოქა სვებედნიერად
იმიტომაც გამოიყურება, რომ დავით აღმაშენებელმა გაიმარჯვა.
გაიმარჯვა დიდმა შვილმა, მოღალატე თავადები ალაგმულ იქ-
ნენ. მაგრამ არადა არ შეცვლილა დიდ შვილთან დამოკიდე-
ბულების წესი, შური კვლავ დაკვლავ ბრუნავდა, როგორც
წამლეკავი თვისება და მის დასათრგუნავად მეფის მხრივ სა-
ჭირო შეიქნა უზარმაზარი ენერგიის გაღება. არაერთხელ აღი-
მართა დავით მეფის ხელი მოღალატეთა წინააღმდეგ. არაერთ-
ხელ დააღვრევინა აუცილებლობამ ქართველი კაცის სისხლი,
რათა დაეთრგუნა აღზევებული სიბნელის ნაკადი და აკი და-
თრგუნა კიდეც. მაგრამ ამ ბრძოლებში იგი ჩანს გაწამებულ
პიროვნებად, სულითა და ხორცით შეძრულ კაცად, რადგანაც
თვალნათლივ ხედავდა, რომ მასაც კი, საქართველოს განმამ-
ტკიცებელსა და აღმაშენებელს, მისივე სისხლი და ხორცი
უწევდა ყველაზე დიდ წინააღმდეგობას. და ეს მაშინ, როდე-
საც საუკუნეების მანძილზე განმტკიცებული იყო სურვილი
ერთიანობისა, ქვეყნის ძლიერებისა, მტრების დათრგუნვისა,
როდესაც ქართველი კაცის მისწრაფება ერთიანობისაკენ მის
შეგნებასაც მართავდა, როდესაც ყველა ხედავდა ერთიანობის
აუცილებლობას, როდესაც ქვეყანა პროგრესული ძალებით
იყო სავსე — შესანიშნავი ერისკაცებით, დავითის უბადლო
თანამებრძოლებით. ასეთ დროსაც კი ვერ მოხერხდა ეცნოთ
დიდი შვილი, როგორც წინამძღოლი და გაჰყოლოდნენ სახე-
ლოვანი საქმეების საკეთებლად. ამ დროსაც კი გამოსწოვეს
სისხლი, არსებობა გაუმწარეს და, რაც მთავარია, ამ დროსაც
ვერ მოხერხდა დიდი შვილის მოვლა. იგი, უბრალოდ, ბრძო-
ლით ამკვიდრებდა თავის თავსაც და თავისი არსებობის წეს-
საც.

ახლა სიმონ დიდის მდგომარეობა გავითვისლიწინოთ. XVI

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საუკუნე სულ სხვა დროა. მონღოლების, თემურლენგისა და სპარსელებისაგან ენარგიადაშრეტილი, დაქუცმაცებული საქართველოს ფსიქოლოგია ბატონობს ყველგან. ახლა უკლებლივ ყველა თავადს თავი მეფედ წარმოუდგენია, ყურს არ უგდებს ქვეყნის დაძახილს, საკუთარი ძალაუფლებით ტკბება და საკუთარ მამულებზე ფიქრობს მხოლოდ.

ერთიანობის შეგნება მხოლოდ თითო-ოროლა მამულიშვილში თუ ღვივის. ღალატი, პირადი კეთილდღეობა — ეს კატეგორიები ბრუნავენ ქართულ მიწაზე. სახელოვანი მამულიშვილების საბრძოლო სულისკვეთება ვერ კურნავს ქვეყნის დაშლის პროცესს. ეს პროცესი გაღვივებულია უკვე. ასეთ დროს გამოდის სიმონ მეფე ასპარეზზე. იწყება განუწყვეტელი ცდისა და ბრძოლის ციკლი. ხან სპარსეთთან, ხან თურქეთთან, ხან ლეკებთან — ყველა ფრონტზე იბრძვის სიმონ მეფე. შეუპოვარი, ნიჭიერი, ღირსეული წინამძღოლია. დიდი შვილია საქართველოსი. არა დავითის მასშტაბისა, მაგრამ მაინც! თანამდგომიც ჰყავს და მაღმერთებელი ხალხიც ახვევია, მაგრამ ეს არ უდრის ქვეყნის ძალას. გაცეცხლებული ბრძოლის დროს გამოჩნდება ვინმე ყორღანაშვილი და უსირცხვილოდ მიუთითებს მტრებს სიმონ დიდზე — ის არის მეფე! მეფე ტყვედ იგდეს სპარსელებმა. რა მოხდა? საიდან დაიძრა ის ბნელეთის ნაკადი, რამ აღაზევა სულში დაუნდობლობის თვისება. ვინ არის იგი, ვისი წყალობითაც ასე ადვილად გაიწირება ქვეყნის უპირველესი შვილი, რა გზებით აღწევს გამყიდველი ყორღანაშვილამდე, როგორც ბრმა იარაღამდე. როგორ ჰგავს ყორღანაშვილის მუხთლობა ვახტანგ გორგასლის მონის მუხთლობას. ისიც ბრმა იარაღია, მაგრამ ის ფენა, ვინც ეს ბრმა იარაღი აღმართა? ვისაც სპარსეთის ვერაგმა მეფემ ეს იარაღი აღამართვინა? ის, რასაც ეყრდნობა საშინელი თვისება ღალატისა? იგი იდგა ბნელი გულისწადილით, იდგა საუკუნეების განმავლობაში და აყურადებდა ახალი სხივის მოსვლას, რომ მყისვე ჩაექრო იგი. როდესაც ქვეყნისათვის არაფერი არ კეთდებოდა — ეს ხალხი მოსვენებით იყო, მისი მდგომარეობის გაყინულ ნაპირს არაფერი არ სძრავდა. როდესაც სიმონ მეფის მსგავსი კაცი საქვეყნო საქმეებს შეეჭიდებოდა, მაშინვე აფო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რიაქდებოდა ის ძალა. მაშინვე მზად იყო შაჰისა და სულთნის მსტოვრებისათვის მოესმინა, ოქრო და ვერცხლი ხელის აუკანკალებლად აეღო და ყორღანაშვილი გამოეძებნა ბნელი საქმის აღსასრულებლად. სულ თავისი სისხლისა და ხორცის ღალატის გამო მარცხდებოდა სიმონ დიდი, სხვაგვარად იგი მოუხელთებელი იყო მტრებისათვის. ისევ იძალა დიდი შვილისადმი დამოკიდებულების ავადმყოფურმა წესმა და ამჯერად მეფემ კი არა, მან გაიმარჯვა.

დიდი ადამიანი არსებითს ცვლის ქვეყნის ცხოვრების წესში. მისი სიდიადე ამ ცვლილებითაც გამოიხატებოდა. ახლის შექმნა წარმოუდგენელიცაა ამგვარი ცვლილებების გარეშე, რაღაც გადაჯგუფდება, გადაფასდება, ახალ დისტანციას შეიძენს და რაღაც გაიწირება. ყველაფერი მოძრაობს ირგვლივ, ქვეყანა დიდ ადამიანს ავალებს ცვლილებებს. ცვლილება კი წინააღმდეგობას იწვევს და იგი ამისათვისაც მზად უნდა იყოს.

მთელ ქვეყანას დაუმტკიცა სულხან-საბა ორბელიანმა თავისი დიდიშვილობა, ერთგულება. ესდიდიშვილობა ჩანდა გარკვეულ პოზიციაზე დგომაში, გიორგი XI მხარეზე ბრძოლაში, სამონასტრო მოღვაწეობაში, დიდ კულტურულ ფაქტებშიც, საქართველოს საშველად ხანგრძლივ მოგზაურობაშიც. განსაკუთრებით თვალსაჩინო იყო სულხან-საბა ორბელიანის კულტურული მოღვაწეობა. იგი, დიდი მწერალი, ქართული სტამბის დამაარსებელ ვახტანგ VI ერთად, საქართველოს ისტორიაში ახალ სიმაღლედ გამოიკვეთა. რუსთაველის შემდეგ ქართულ ლიტერატურას ამოდენა ფიგურა არ წარმოუშვია. ეს იყო ტიტანური ძალისხმევის მოღვაწე, ადამიანი, ვისაც შეეძლო უმძიმეს ხანაში და პირობებში თვითონვე შეექმნა ლიტერატურულ-კულტურული ატმოსფერო თავის გარშემო, და იმ ატმოსფეროთი დამუხტულს დაეტოვებინა უზარმაზარი მემკვიდრეობა: „სიტყვის კონის“ ორი ვეებერთელა წიგნი, „ქილილა და დამანას“ შესანიშნავი თარგმანი და რაც მთავარია, უნიკალური მხატვრული ნაწარმოები „სიბრძნე სიცრუისა“, ამასთან „მოგზაურობა ევროპაში“ და კულტურული მოღვაწეობის ბრწყინვალე ფაქტი — ქართული სტამბა. დიახ, იგი ევროპელი განმანათლებლების ბადალი პიროვნება იყო, არაფ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რით არ ჩამორჩებოდა მათ. არც ენერგიით, არც ცხოვრების წესით. და ეს კაცი, პარალელურად მწერლობისა, მუხლჩაეხვია, რელად იყო გაბმული საფრანგეთისა და სპარსეთის გზებზე საქართველოს ბედნიერების მოსაპოვებლად.

და თავისი ქვეყნის ამ დიდ შვილს ყველაფერი წყალში ჩაუყარეს, ევროპიდან ახლად დაბრუნებულს, ქვეყნისა და მეფისთვის გარჯილ კაცს, უმადურობითა და მტრობით უპასუხეს, საყვარელ მეფეს წაჰკიდეს, სამშობლოს ღალატი დასწამეს, ეკლესიის მტრად გამოაცხადეს.

ამგვარმა უმადურობამ შესაძლოა გაყინოს ადამიანის სისხლი, რადგან იგი პოლიტიკური მტრების ოპერაციად კი არა, ქვეყნის საყოველთაო უმადურებად განიცდება, არც შეიძლება არ განიცდებოდეს! ამგვარი დამოკიდებულება დაუდასტურდა კაცს, რომელზეც მოგვიანებით ითქვა:

სულხან-საბა ორბელის ძე
სიბრძნით აღსდგა ორბების ზე.

მართალია, შემდეგ მეფე შეურიგდა თავის ერთგულ კარისკაცს, იგრძნო და ინანა თავისი დანაშაული, მაგრამ დამოკიდებულების შინაარსში აბა რა ცვლილების შეტანა შეეძლო ამ ფაქტს. ის შინაარსი ხომ არსებობდა და შეუსვენებლივ მოქმედებდა, მისგან ხომ ვახტანგ მეექვსეც გაწამდა, ამ შინაარსის წყალობით ხომ მასაც მოუხდა ბევრი უსიამოვნების გადატანა. სულხან-საბა კი ისე წავიდა საქართველოდან და ამ სოფლიდანაც საერთოდ და ისე აღესრულა რუსეთს, რომ იმ მომაკვდინებელი დამოკიდებულების მეტი არაფერი უგრძვნია. მხოლოდღა ერთი ანუგეშებდა: რწმენა საკუთარი სამშობლოსადმი სამსახურისა.

რუსთაველი საქართველოს უპირველეს შვილებს ეკუთვნის. თავისი ბედნიერი გენიის წყალობით მან საქართველოს სულიერი ცხოვრების მწვერვალის სახელი დაიგდო და ეს ნიშნავდა წარსულის, აწმყოსა და მომავლის ფლობას ერთდროულად. ამ მწვერვალს ამიერიდან არა და არ მოსცილდებოდა ქართველი კაცის მზერა, მისი გულისძახილი აქ იყო მიჯაჭვული და ფეხის მოცვლა არ შეეძლო. სწორუპოვარი პოეტის ბიოგრაფია კი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იდუმალებით მოცული ტრაგედიაა. შექსპირის ინტუიციაც კი ვერ შეაღწევს ამ იდუმალების ქსოვილში და ისიც კი ვერ შეიძლებს სრულ შეცნობას. მატიანეები სდუმან მისი პიროვნების შესახებ. ერმა კი შეინახა პოემა სრულად. აქედან აშკარაა ერთი რამ, „ვეფხისტყაოსნის“ სრული სახით გადარჩენა წარმოუდგენელი იქნებოდა, ერს იგი ფარზე რომ არ ჰქონოდა აზიდული. პოეტი აღიარებული გენიოსი იყო, პოემა ხალხმა ზეპირად იცოდა. პირველ რიგში, ცხადია, მწიგნობარმა ხალხმა. მწიგნობრები კი მაღალი წოდების წარმომადგენლები იყვნენ. ეს იმავე ეპოქაში ხდებოდა, როდესაც რუსთაველი მოღვაწეობდა. სხვაგვარად ამოდენა პოემა სრულად ვერ მოაღწევდა. ერთი დედანი ვერ გაუძლებდა ჟამთა სვლას. იგი მრავალი ხელნაწერის სახით არსებობდა. დედანი საერთოდ გაქრა. მაშასადამე, ერს უყვარდა, მაგრამ არ ისვენებდა მეორე მხარე, ის კაენისეული წილი სისხლისა, რომელსაც არ შეეძლო შეგუება დიდი შვილის აღზევებასთან — პოლიტიკური იქნებოდა სფერო თუ კულტურული — ეს სულ ერთია. ათასგვარ ვარაუდს გამოთქვამენ მკვლევარები და იმ ვარაუდების დაშვება მართლაც შეიძლება — იმის წარმოუდგენლად თუ რა მოხდა და როგორ მოხდა. რატომ არ აირეკლა მატიანეთა ფურცლებზე შოთა რუსთაველის ცხოვრება ან რატომ დასრულდა იგი ტრაგიკულად? რატომ გახდა იგი იძულებული სამშობლოდან გადახვეწილიყო ან სულაც უკვალოდ გამქრალიყო? აქ ყველაფერი ვარაუდებს ეყრდნობა, შეუვალი მხოლოდ ერთიღაა — ლოგიკა. ის, რაც ვარაუდების დაშვების საშუალებას გვაძლევს. დიდი პოეტი მოშურნეობამ დაღუპა. იგი მდაბიოთა წრიდან არ ყოფილა, რომ ამის გამო სოციალური ჩაგვრა განეცადა, ფეოდალი იყო — უმაღლესი განათლებისა და მდგომარეობის პატრონი, აღიარებული პოეტი, რომლის ბადალი ძნელად თუ ჰყავდა ქვეყანას. და ყველაფერი, რაც მის გარშემო დატრიალდა, მოშურნეობამ გამოკვება. ეს გრძნობა მართავდა დაბეზღების სურვილს, ინტრიგების ბადეს,, დაპირისპირების წყურვილს. ამ გრძნობამ შეავიწროვა სამეფო კარზე, გაუტეხა სახელი, გაუგრილა მეფეს გული და აიძულა პოეტი ასპარეზს გასცლოდა. გასცლოდა საქართველოსაც, გამქრალიყო თითქმის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უკვალოდ, მხოლოდ ლეგენდებისა და გადმოცემისათვის და-
ეტოვებინა ორიოდე ცნობა და იმ ცნობის კვალად ეძებნა შემ-
დეგ შთამომავლობას. ვერავინ ვერ სძლევდა თავის თავს, —
საკუთარი პატივმოყვარეობისა და საკუთარი სახელის ჩრდილ-
ქვეშ მოქცევას გენიოსის გაწირვა ერჩივნა. დიდი გენიოსის
დაღუპვის უმაგალითო შემთხვევაა, ასე სასტიკად ამოდენა გე-
ნიოსს, ალბათ, არასდროს მოპყრობია ქვეყანა. კიდევ კარგი,
საუკუნეების ტევრი მალავს სინამდვილეს რუსთაველის ცხოვ-
რებისას, თორემ როგორც კი ძირამდე ჩასდევ ფიქრს და მთე-
ლი სიცხადით წარმოიდგენ, როგორ გარიყეს ქვეყნის უკეთესი
შვილი, მაშინვე შეძრწუნდები. ამ გარიყვაში რამდენი ტრაგე-
დია იგულისხმება, რამდენი ტანჯვა, წვალება, დიდი შვილის
როგორი უპატრონობა და მოუვლელობა იკითხება. რა არის
ეს, თუ არა შემაშფოთებელი მდგომარეობა ქვეყნისა, მისი არ-
სებობის წესისა. რას შეიძლება მიეწეროს სრული მტრობა სა-
კუთარი თავისა, როდესაც ასეთ შვილს ანადგურებ, თუ არ წი-
ალის ავადმყოფობას. რა გამოასწორებს ამ მდგომარეობას შემ-
დგომ? თავში ხელის ცემა თუ გამუდმებული სინანული? რა
დააბრუნებს უკან მდინარეს, რა შეატრიალებს სტილს, უკვე
დამკვიდრებულსა და ფესვებგადგმულს, რა გაუკვირდეს ამის
შემდგომ საქართველოს — ძმის გაყიდვა, მოკვლა, ქვეყნის
აოხრება თუ სხვა უბედურება? რა შეიძლება შეედაროს
სრულ უგულისყურობას ესოდენ დიდი შვილისადმი, რა გამო-
ისყიდის დანაშაულს, რა წარმოშობს იმედს, რა გაანაყოფი-
ერებს წიაღს, სტილის შესაცვლელად ღონე რომ ეყოს? თვით
დიდი შვილები რა სავალალო შეცდომებს უშვებდნენ თავის
მხრივ ამ დამოკიდებულების წესში და როგორ უწევდნენ უნე-
ბურად სამსახურს სრულ დისჰარმონიას, ეს ცალკე საუბრის
თემაა.

ჯერჯერობით უმთავრეს მიზეზზე გავაგრძელოთ სიტყვა:
აღმოსავლეთის უძლიერესი მხედართმთავრის ერეკლე მეორის
ცხოვრება არის კიდევ ერთი რგოლი, რისი ამოკითხვის გარე-
შე წინ ნაბიჯსაც ვერ წავდგამთ. ქვეყნისა და ხალხის ერთგუ-
ლების დამტკიცებას ერთი ადამიანი უკეთ ვერ შეძლებს, რო-
გორი დიდი ნიჭისა და ენერგიის პატრონიც არ უნდა იყოს იგი.

ერეკლე II ცხოვრებამ არ იცის ანტრაქტი. იგი ამ მხრივ ყველი დიდი ქართველის თანაბარია და ღირსეული მემკვიდრე. საქმე ეხება არა მის მხედართმთავრულ ნიჭიერებას და მეომრულ სულისკვეთებას, არამედ სრულ თვითგაღებას, რასაც ყოველი მისი ნაბიჯი, ყოველი მისი მოძრაობა ადასტურებდა, ესოდენ დახლართულმა ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკამ იქნებ ისიც დააბნია, როგორც დააბნევდა ყველას, მაგრამ ვერაფერი ჩრდილავს მთავარს — ბრძოლას სრული თვითგაღებით. ამ ბრძოლას კი საარაკო გმირის სახელი სდევდა თან. მაგრამ კვლავ და კვლავ იძალა საშინელმა თვისებამ და სახელოვანი შვილის მხარში ამოდგომის ნაცვლად ფეხქვეშ ნიადაგის გამოცლაში დაიხარჯა ენერგია. ამ თვისებამ საუკეთესო გამართლება მოუნახა თავის გზას. დასწამა მეფეს შეცდომები (საქართველოს გაერთიანებაზე უარის თქმა), შვილების სიმრავლეც კი და ამით გაამართლა თავისი საქციელი — გადამწყვეტ ომში კრწანისთან გვერდიდან გამოეცალა. გაამართლა ერეკლეს შვილის ქეიფიც თავის ლაშქართან ერთად იმ დროს, როდესაც ერეკლე მცირერიცხოვანი ჯარით სამკვდრო-სასიცოცხლო ომში იყო ჩაბმული და ასე საჭიროებდა დახმარებას; გაამართლა კრწანისის გადამწყვეტ ომში ოთხი ათასი კაცის ანაბარა ერეკლეს მიტოვება და უმოქმედობა იმერთა ლაშქრისა, მახლობელ მთაზე „რომ იდგა და ქვეყნის უბედურებას უჭვრეტდა". „სუფთა სინდისით" დაბრუნდა უკან ეს ლაშქარიც, „სუფთა სინდისით" ისხდნენ თავიანთ კოშკებში სხვა ფეოდალებიც, ზოგიერთი მისი შვილიც და ყველაფერ ამას თითქოს ამართლებდა განაწყენება. თითქოს ეს განაწყენება უფრო მნიშვნელოვანი იყო, ვიდრე საქართველოს თავისუფლების მზის ჩასვენება, რაც უსათუოდ მოჰყვებოდა ერეკლეს დამარცხებას. ვერაფრით ვერ გადაელახათ ერეკლესთან დაპირისპირების გრძნობა, რათა დამდგარიყვნენ სწორუპოვარი სარდლის დროშის ქვეშ და ასპინძის გმირობა გაემეორებინათ. თითქოს დაპირისპირების ეს გრძნობა უფრო დიდი იყო, ვიდრე ერეკლე მეორის თავდადებულობა ქვეყნისათვის, თითქოს მხოლოდ ერეკლეს წილი საქართველო-ქვეყანა ინგრეოდა და არა მათი წილი — მთელი საქართველო-ქვეყანა. კერპი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სიდიადისა — ერეკლე მეორე — უფრო მეტად აღიზიანებ-
დათ და აშფოთებდათ, ვიდრე კარს მომდგარი ეროვნული
უბედურება. მხოლოდ მას შემდეგ გამოფხიზლდნენ, როდესაც
არც ერეკლე იყო ცოცხალი და არც თავისუფალი — საქარ-
თველო.

მამული ველარ იხილავს
ირაკლის ხმალსა მღელვარეს,
დიდება ივერიისა
მასთან მარხია სამარეს.

ეს გახლდათ დიდი პოეტის მიერ დანახული საშინელი სი-
ნამდვილე. ერთბაშად წამოიკივლა ქვეყნის სულმა ეს საშინე-
ლება. ერთბაშად ყველას აეხილა თვალი და დაინახა საშინელი
შედეგი. და ის ხალხი, ვინც ერეკლეს ჯიბრზე თვითვე ყიდდა
დაღესტნელ ლეკებში თავის ქვეშევრდომ ქართველებს, სხვათა
ბრძოლებში თავგანწირვით ეკვეთებოდნენ იმავე ლეკებს. უკ-
ვე არა საქართველოს დაცვის მიზნით, არამედ მეფის რუსე-
თის იმპერიის ინტერესებისათვის. გრიგოლ ორბელიანის სი-
ტყვეებში დაიხატა დიდ შვილთან და, ამასთან ერთად, ქვეყნის
დიდებასთან გამოთხოვების საშინელი სინამდვილე.

დამოკიდებულების წესი კი ცოცხლობდა. იგი ახალ-ახალ
მსხვერპლს ეძებდა. შემაძრწუნებლად წერს XIX საუკუნის
გენიალური პოეტი ნიკოლოზ ბარათაშვილი (წერილი გრიგოლ
ორბელიანისადმი): „ჭეშმარიტად არ ვიცი, მე ვარ დამნაშავე
შენთან მოუწერლობისა თუ არა? ვისთანაც შენგან მოწერილი
წიგნი წავიკითხე, ხუმრობისა და ლანძღვის მეტი არა იყო რა.
ჩემთან რომ ფარატინი გამოგეგზავნა, ისიც დაპირების მეტი
არა იყო რა. მე ბინიანად მინდა შენთან ლაპარაკი და ხომ იცი,
რა საწყენია ამისთანა ლაპარაკის გაცრუება. საკვირველია,
რომ ქართველ კაცს, რაოდენ დიდებული და ძლიერიც უნდა
შეიქნეს, არა აქვს ის შორსმხედველობა, რომ როდესაც და-
ატყოს თავის თავს ვბერდებიო, პოვოს თავის მემკვიდრედ
ვინმე, მოამზადოს, მისცეს გზა სოფელში, გამოიყვანოს კაცად.
და როდესაც თვითონ დაეცეს (საბოლოო არა არის რა ამ სა-
წუთროში), მაშინ მაინც კიდევ ჰქონდეს შესაძლებლობა და
ხმა ერსა შორის თავის მემკვიდრის შუამავლობით! ახლა მე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იმას ვამბობ, რომ მე შინაგანი ხმა მიწვევს საუკეთესოს ხვედ-
რისაკენ. გული მეუბნება, რომ შენ არა ხარ ახლანდელის მდგო-
მარეობისათვის დაბადებულიო! ნუ გძინავსო! მე არა მძინავს,
მაგრამ კაცი მინდა, რომ ამ პატარა კლდე-ღრეს გამიყვანოს და
დავდგე გაშლილს ადგილას. ოჰ, რა თავისუფლად ამოვისუნ-
თქავდი მაშინ, რა ხელმწიფურად გარდავხედავდი ჩემს ასპა-
რეზსა! ჩემი ფიქრი მანდეთ მიჰქრის, ეცადე, რომა რენენკამ-
ფთან დამანიშვნინო. ხომ ამ პირობით წახველ, რომ ეს მოგეხ-
დინა ჩემთვის, ვიცი, დაგავიწყდა, მაგრამ არა, არ დაგვიწყებია.
ეს იმ სნეულების ბრალია, რომლის გამოც
ქართველი თავისიანს არ გამოადგება".

ნიკოლოზ ბარათაშვილმა მთელი არსებით იგრძნო და გა-
ნიცადა სნეულების არსი, სახელს არ არქმევს დიდი პოეტი სნე-
ულებას, მაგრამ ფაქტია, ის მისთვის არსებობს და მერე რო-
გორ არსებობს. აქ მოტანილ სიტყვებში მთელი საქართველოს
ბედიღბალია წაკითხული, ქართველი ხალხის სულიერი მდგო-
მარეობაა დახასიათებული. სნეულება ერთი ან ორი საუკუნის
ნაყოფი კი არ არის ბარათაშვილისათვის, არამედ დასაბამიდან
ქართველი ხალხის ცხოვრების თანამდევი ნიშანია, გრიგოლ
ორბელიანის მხილება ბარათაშვილის მიერ ნაკლებ დამაფიქ-
რებელია და საყვედურს ბარათაშვილის ბიძა, ვინ იცის, იქნებ
არც იმსახურებდა იმ დროისათვის. აქ ბარათაშვილის განცდაა
საყურადღებო. იგი ქართველი კაცის იმ სნეულების დადასტუ-
რებას ხედავს, ფიქრობს, რომ ეს ნაცნობი სნეულება „იღ-
ვწოდა" მისი ბედის გადაწყვეტაშიც, იქ სადაც დიდი შვილი-
სადმი თანაგრძნობაა აუცილებელი, სნეულება იბრძვის, რათა
თანადგომა არ შედგეს. გრიგოლ ორბელიანის განსაკუთრებუ-
ლი სიყვარული თავისი დისშვილისადმი არავითარ ეჭვს არ
იწვევს, მაგრამ ბარათაშვილი რომ საერთო უყურადღებობამ
დაღუპა, ეს ფაქტია. დაღუპა კი იმ სნეულებამ, „რომლის გა-
მოც ქართველი თავისიანს არ გამოადგება!"

ქართველი კაცი განსაკუთრებით მწვავედ განიცდის ილია
ჭავჭავაძის ბედს. ტრაგიკული მის ცხოვრებაში თითქოს არა-
ფერი ხდებოდა... თუ არ წიწამურის ფინალი. მაგრამ მხოლოდ
გარეგნულად ჩანს ასე. როგორც ყველა სხვა დიდ შვილთან,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ასევე ილია ჭავჭავაძესთანაც ჩვენი დამოკიდებულება ტრაგიკული იყო ქვეყნისათვისაც და პიროვნებისთვისაც. ჟამი-ჟამ საქართველოში არ ილევა გონიერი ხალხი და ისინი მართლაც რომ დიდებულ ნაბიჯებს დგამენ. ერთ-ერთი ასეთი ნაბიჯია ქართველი ინტელიგენციის წარმომადგენელთა მისვლა ილია ჭავჭავაძესთან დუშეთში თხოვნით — გადმოსულიყო თბილისში და საქართველოს კულტურული ცხოვრებისათვის გაეწია ხელმძღვანელობა. ერის პოლიტიკური, სოციალური, კულტურული ცხოვრების სადავეები ნელ-ნელა იყრიდა მის ხელში თავს. მისი ფართო ჰორიზონტი წვდებოდა ერის ცხოვრების ყოველ სფეროს და იმ სფეროებს მსოფლიო ცხოვრებასთან აკავშირებდა. ეს გონების სფეროში. და აქედან დაძრული მდინარება ცხოვრების სტილისა ემკვიდრებოდა ყოველდღიური ყოფის კალაპოტშიც. ილია იდგა ქართველ კაცში, როგორც უხილავი მაორგანიზებელი ძალა და ყველაფერი ეს უზარმაზარი წინააღმდეგობების დაძლევის ფასად ხდებოდა, წინააღმდეგობას კი უმეტესწილად უწევდა მისი მოძმე — გარკვეული დამსახურების და მდგომარეობის ხალხი — საქართველოს ღირსეული შვილები. გასაოცარი და ტრაგიკულიც ეს არის. ჩვენ ამ შემთხვევაში ილიას მოწინააღმდეგე ძალების დადანაშაულება, ან მსჯავრის დადება კი არ გვაქვს მიზნად, არამედ იმ სინამდვილის შინაარსის გაანალიზება, რაც თვალნათლივ გვიმტკიცებს, — ილიას დევურ მოღვაწეობას სხვა თაობის წრიდან, ხანაც მისივე თაობის მხრივაც გააფთრებული წინააღმდეგობა რომ ხვდებოდა. ეს არ იყო ჩვეულებრივი დავა, აზროვნებას რომ აალმასებს და ადგილიდან ძრავს. არა, ეს იყო აშკარად ხელის შეშლა, ასპარეზიდან ილიას მოშორების ტენდენცია, რაც ფლეთდა ერის მთლიან ორგანიზმს. მეორდება ისტორია შეტაკებებისა, შეხლა-შემოხლისა, და მეორდება სწორედ იმ სნეულების თუ წესის „წყალობით“, რამაც არაერთხელ გაუმწარა სიცოცხლე საქართველოს დიდ შვილებს წარსულში. ილიას ბევრი მოწინააღმდეგე ღირსეული მამულიშვილი იყო, დიდი დიაპაზონისა და დამსახურების ხალხიც ერია მათში. ილიაც განუსაზღვრელ პატივს სცემდა მათ, მაგრამ როგორც კი საქართველოს ცხოვრების სტილის წარმარ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თვას შეეცადა ილია ჭავჭავაძე, როგორც კი მოინდომა ეროს ცხოვრების და ბედიღბლის საჭე დაეჭირა ხელში, რამდენადაც გრძნობდა თავის მოწოდებას, მაშინვე გაითიშა იმ დიდებული მამულიშვილებისა და ილია ჭავჭავაძის ინტერესები. რაც მთავარია, ყველაფერს ლოგიკური დასასრული სჭირდებოდა და ეს საშუალებაც მოინახა. ილია მოკლეს! ხელისშეშლის, ასპარეზიდან მოშორების ტენდენცია უბრალო კინკლაობა გამოჩნდა ამ საშინელებასთან შედარებით. სხვა ძალები გამოვიდნენ ასპარეზზე, ბნელი და დაუდგენელი, სატანის ხელის მოსამსახურენი. ბრძოლითა და შრომით მოპოვებულ ილია ჭავჭავაძის უზარმაზარ ავტორიტეტს უკვე გატანილი ჰქონდა ლელო. ხალხი აღმერთებდა მას, ყურს უგდებდა, ბნელ ძალებს სწორედ ამ ავტორიტეტის — დიდი უღელტეხილის გადალახვა სჭირდებოდათ. და გაუგონარი ამბავი მოახდინეს. მკვლელები ქართველები იყვნენ! რა მნიშვნელობა აქვს, ვინ და რა მიზნით მოისყიდა ისინი. მნიშვნელობა იმას აქვს, რომ დიდი შვილი მათ თვალში „მიწას ამძიმებდა". მნიშვნელობა სწორედ მისი მოშორების ტენდენციას აქვს. ამ ტენდენციის კვალში ყოველთვის პროგრესული ძალები რომ არ იქნებოდნენ ჩამდგარნი, ეს უნდა გვცოდნოდა! ილიასთან გაუთავებელი დავით ჩვენ ხომ ფაქტობრივად კიდევ ერთხელ დავამტკიცეთ, რომ არ შეგვიძლია ვიგუოთ დიდი შვილი და მას გავყვეთ. მასთან გაუთავებელი დავითა და ბრძოლით დავამკვიდრეთ აზრი, თითქოს სავსებით ბუნებრივი, ლოგიკური იყო ილიასთან დაპირისპირებაც და ბრძოლაც, ნაცვლად იმისა, რომ დაგვემკვიდრებინა აზრი მისი ხელშეუხებლობისა. რაკი ბუნებრივ და ლოგიკურ ბრძოლად აღვიქვით მასთან დაპირისპირება და წლების განმავლობაში დავამკვიდრეთ ეს აზრი, ერთ მშვენიერ დღეს ბრძოლას ბოროტი ძალები გამოუჩნდნენ გამგრძელებლებად და რაკი დაინახეს, რომ ილიასთან დაპირისპირება ჩვეულებრივი ამბავი იყო, ნამდვილი ბრძოლის ნიმუში დაგვანახეს. ბოროტებამ კომპრომისი არ იცის, მას არ უკანკალებს ხელი — ტყვიას ტყვიაში აჯენს... და მოხდა წიწამურის ტრაგედია! მთელი საქართველო თითქოს ერთბაშად გამოფხიზლდა. ზარივით მოედო ქვეყნის სივრცეს ილიასივე სიტყვები, თავის დროზე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბარათაშვილის მისამართით რომ თქვა: „ვაი, დაგკარგეთ, ულვთო იყო შენი სიკვდილი“.

ერთბაშად მთელმა საქართველომ იგრძნო მომხდარი საშინელების მასშტაბები. ყველაზე კონდენსირებულად ამ მოვლენის არსი კიტა აბაშიძის ტელეგრამამ გამოხატა — „დავტირი საქართველოს სირცხვილს!“ ეს რამდენიმე სიტყვა ამხელდა არა მარტო ტრაგედიის შინაარსს, არამედ მთელი საქართველოს დარღვეულ სულიერ მდგომარეობას, დაკარგულ წონასწორობას,, რაც საუკეთესო შვილებისაგან მხოლოდღა ნამუსრევს ტოვებდა ასპარეზზე და შემდეგ სწორედ ამიტომ ჩანდა დაბეჩავებული და უპატრონო.

აკაკიმ უფრო ადრე ყაზბეგის მისამართით თქვა: გარდაცვლილის პატივისცემა მშვენივრად ვიცით, უბედურება ისაა, ცოცხალს არ ვუვლით არასოდესო. მწარე სინამდვილეა ამ სიტყვებში.

კიდევ ერთხელ მოვიგონოთ ბარათაშვილის სიტყვები: „კაცი მინდა, რომ პატარა ღრე-კლდეს გავცდე და დავდგე გაშლილს ადგილას, ოჰ, რა თავისუფლად ამოვისუნთქავ მაშინ, რა ხელმწიფურად გადავხედავ ჩემს ასპარეზსა“. ეს სიტყვები, ცხადია, მარტოოდენ დიდი პოეტის შინაგან გაეწყობილებას არ გამოხატავს. ეს სიტყვები საქართველოს, როგორც ქვეყნის შინაგან მდგომარეობას გვისურათებს. ქვეყანასაც სჭირდებოდა მშველელის ხელი, კლდე-ღრეს რომ გააცდენდა და თავისუფლად ამოასუნთქვინებდა.

დღეს ძალზე ადვილი დასანახია, თუ როგორ ისტორიულ გზაჯვარედინზე მოხვდა საქართველო. არაერთხელ თქმულა ამის შესახებ. მართლაც, საშინელი გეოგრაფიული პოზიციაა როგორც საქართველოსათვის, ასევე სომხეთისათვის. მანამდე, სანამ თურქეთი ბიზანტიის ტერიტორიას დაიკავებდა, საქართველო და სომხეთი ქრისტიანული სამყაროს უკიდურესი პროვინციები იყო აღმოსავლეთში. მუსლიმანთა სამყაროს პირველი ტალღები მათ აწყდებოდა. ბიზანტიის ორჭოფული პოლიტიკა დიდ უსიამოვნებას აყენებდა ორივე ქვეყანას, მაგრამ ასე შემოზღუდული და ოკეანეში კუნძულივით დარჩენილი მაინც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არ ყოფილა. შემდეგ სულ დაიხშო სივრცე. სულ უფრო და უფრო დაპატარავდა ასპარეზი. არა მარტო ქვეყნის ტერიტორია, არამედ სამოქმედო ასპარეზიც. ქვეყანა ერთ ციხე-კოშკში შეყუჟულს დაემგვანა. მხოლოდღა მომხდური მტრის მოგერიება ექცა ცხოვრების მიზნად. ენერგიის გასაშლელი სივრცე და დრო წაერთვა, ეს ენერგიაც შეიკუმშა, მაგრამ ასპარეზის სიპატარავეს დასაბამიდან განიცდიდა ქართველი ხალხი. ბუნებითი ნიჭით აღსავსე, ღირსებითა და უნარით გამორჩეული ერი მუდამ გრძნობდა მეტი ჰაერის მოთხოვნილებას, მაღალ გადასახედს ესწრაფვოდა. ეს გახლდათ ერის შინაგანი პოტენციალის მოთხოვნილება, მდიდარი ბუნების გამოვლინება. ისტორიამ კი კავკასიონის კალთებს მიაჯაჭვა, უმეზობლა სარწმუნოებრივად და ფსიქოლოგიურად მისთვის მიუღებელ იმპერიებს, რომლებიც უშუალოდ ეკრა. შორიდანაც მოიწევდნენ (მონღოლები, არაბები...) კუნძულივით მუსულმანურ სამყაროში შეჭრილი, იგი თავისი ბედის ანაბარა დარჩა, იმთავითვე შეზღუდული ასპარეზის პატრონი. შესაძლებლობები კი განუსაზღვრელი იყო. ეს განუსაზღვრელი ენერგია დაამტკიცა საქართველომ, არა მარტოოდენ გადარჩენისათვის გამართულ ბრძოლაში, თუმცა ეს გარემოებაც იკმარებდა არგუმენტად, არამედ დიადის შექმნისა და დამკვიდრებისათვის ბრძოლაში, ქართული სამყაროს დაფუძნებისათვის გამართულ ბრძოლაში. დაამტკიცა საკუთარი ძლევამოსილების დამადასტურებელი რამდენიმე ეპოქით. მაგრამ მეტის გაკეთება მართლაც შეუძლებელი იყო, საზღვრების მეტად გაფართოება — წარმოუდგენელი. პოტენცია კი შეკუმშულ ზამბარასავით დრტვინავდა, ყოველ წამს მზად იყო გასატყორცნად. ქვეყნის ენერგია, ცხადია, აბსტრაქტული ცნება არ არის. იგი ქართლის შვილების არტერიებით მოძრაობს, მათ გულზე გადის და როგორც ქვეყანა განიცდის ასპარეზის სიპატარავეს, ასევე ყოველ ცალკეულ პიროვნებას ჰქონდა ასპარეზის უკმარობის განცდა. უკმარობის განცდა ბორგავდა მის სულში. გრძნობდა, რომ მისი ღირსებისა და შესაძლებლობების კაცს გაცილებით მეტი ეკუთვნოდა. მამულიც, საზოგადოებაში ადგილიც, პატივიც, მეტი ნდობაც, სახელიც, მოქმედების თავისუფლებაც. საქართველოს ისტო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რიაზე ხანგრძლივი დაკვირვების შედეგად თქვა კონსტანტინე გამსახურდიამ ეს ცნობილი სიტყვები: „ჩვენში ყოველ ნაბიჯვარს აზნაურობა სწყურია, ყოველ ნაცარქექიას — სარდლობა... ოდითგანვე ასე მოგვდგამს ქართველებს, მუდამ ჩვენს სიმცირეს მივსტიროდით, რადგან მტერი აურაცხელი გვყავდა მუდამ, მაგრამ დიდი კაცი თუ გამოგვერია, მას ისე დავკორტნით, როგორც დაკოდილ ძერას ყვავები". აბსოლუტური და მწარე ჭეშმარიტებაა თქმული და რამდენჯერ შეიძლება ამ სიტყვების გამეორება საქართველოს ხანგრძლივი ისტორიის მიერ დაგროვილი მაგალითების მიმართ. მაგრამ რა კვებავს ამ სინამდვილის სურათს, რა წარმოშობს ამ „პრეტენზიულ" სურვილებს, ერთმანეთის გზებზე რომ იხიდებიან შემდეგ და ქვეყანას რევენ. ნუთუ მხოლოდ ბუნებით „ბოძებული" ავადმყოფური ხასიათის შედეგია ეს სურვილი? წარმოუდგენელია, ასე იყოს. სხვა რამ არის მიზეზი. ზემოთ ნაწილობრივ ითქვა ამაზე. ვიცი, მშობელი ხალხის ღირსებაზეც და ნაკლზეც თავშეკავებული საუბარია საჭირო, მაგრამ რა სიფრთხილესაც არ უნდა გვკარნახობდეს ეს სიბრძნე, უმთავრესი მაინც უნდა ითქვას. ქართველ კაცს მართლაც აქვს ნაკლი, ბუნებითი ნაკლი, ისევე, როგორც ყოველ ადამის ძეს. ნაკლი, რომელიც მისი ქართველური ბუნების ნიშანია. რაც შეეხება „პრეტენზიულ" სურვილს, იგი ჩემი ღრმა რწმენით, ბუნებითი ნაკლი კი არ არის, არამედ ღირსებების წიაღიდან იღებს დასაბამს. როდის იქცევა ნაკლად და უბედურებად, ამაზე უფრო ქვემოთ. მთავარია ჯერ გაირკვეს, საიდან იღებს იგი დასაბამს, საიდან მოდის, რატომ ხდება, რომ გლეხს აზნაურობა უნდა, აზნაურს — თავადობა, თავადს — მეფობა. ხომ ასევეა ყველა ქვეყანაში, რატომ იქცა ეს თვისება ჩვენთვის საგანგაშოდ. უკეთესისაკენ სწრაფვა ხომ ადამიანის ზოგადი თვისებაა, რად მიიღო მან ქართველი კაცის სრვილებში „მახინჯი" სახე? ქართველი ხალხი ბევრი ისტორიული წყაროსა და მკვლევართა აზრით ეკუთვნის ღირსებით და პოტენციით გამორჩეულ ხალხებს, ნიჭით, ენერგიით, თვისებებით მდიდარ ხალხებს. უნარი, შესაძლებლობა ქართველ კაცს არ აკლია. პირიქით, „თავზე საყრელად" აქვს. მი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სი შინაგანი პოტენციიდან მოდის ის „პრეტენზიული“ სურვილ უკეთესი მდგომარეობისა და უფრო დიდი სივრცის მოპოვებისა. ასევეა ყველა ნიჭითა და ღირსებით შემკულ სხვა ერებში და აქ ფრთხილი ვარაუდის გამოთქმის უფლება უნდა მივცეთავს. პრეტენზიულობა ამ სურვილს ჩვენში ასპარეზის მტკივნეულმა შემოზღუდვამ მიანიჭა, ასპარეზის სიპატარავემ. ისტორიულ სინამდვილეს ვერსად გაექცევი — საქართველო მეტისმეტად არასახარბიელო გეოგრაფიულ მდგომარეობაში მოექცა. ეს დანახული და აღიარებული ფაქტია. ამ ენერგიას ზედმეტად შევიწროებულ ასპარეზზე მოუხდა საუკუნეების განმავლობაში ტრიალი. ცალკეულ პიროვნებათა ასპარეზიც შეიბოჭა, რაკი ქვეყანამ მხრები ვერ გაშალა, მისი შვილები აბა, რარიგ გაშლიდნენ მხრებს. ღირსებათა შესაძლებლობები კი მეტ სივრცეს მოითხოვდა და ვერ პოულობდა, თავის საზღვრებში უნდა ჩატეულიყო. თანდათან სურვილი ასე მოინათლა პრეტენზიად, სურვილი, რომელიც ენერგიის წიაღიდან მოდიოდა. როდესაც ასპარეზი მცირეა, ცხადია, ეს სურვილი სხვის სურვილებს ეჯახება და სხვისი შეზღუდვის ფასად ცდილობს მხრების გაშლას. ეს კი თავისთავად გადაიზრდება ქვეყნის დამქანცავ ბრძოლად, მისი ორგანიზმის დამღრღნელ შეხლა-შემოხლად და სავსებით ბუნებრივი სურვილი ასე მოგვევლინება ნაკლად. იგი ფენომენის სახით წარმოსდგა ჩვენს წინაშე. სწრაფვა გლეხისა აზნაურობისაკენ, აზნაურისა — თავადობისაკენ, თავადისა — მეფობისაკენ უკვე ავადმყოფობად იკითხება და არა ბუნებრივ სურვილად. სხვა ნორმალურ შემთხვევაში ამ სწრაფვამ ქვეყნის საზღვრები უნდა გააფართოოს, ერის ენერგია სიღრმეში და სივრცეში გაშალოს. აქ კი დახშული წრის შიგნით ბრუნვისა და საკუთარი გულის ამოჭმის ფასად ცოცხლობს. ამიტომ იქცა იგი ავადმყოფობად, შემდეგ ეს ავადმყოფობა თვისებად ჩამოყალიბდა. საკუთარი სურვილის ალაგმვა და სხვისი უპირატესობის, თუნდაც აშკარა უპირატესობის, აღიარება ამ თვისების კაცს უკვე უძნელდება, თავს ვეღარ ერევა. მუდამ ჰგონია, რომ მას ეკუთვნის პირველობა. ის უნდა იყოს მეთაური, ქვეყნის პატრონი, ქვეყნის მხსნელიც. ჩნდებოდა ასპარეზის სიპატარავის განცდა. თითქოს ყოველი მათგანი უზარ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მაზარ საქმეს გააკეთებდა, თუ არა ასპარეზის სივიწროვე. ეს კი მეორე უბედურება იყო. განა მართლა ყოველ მეორე კაცს შეუძლია დიდი ტვირთის აწევა. არა, მაგრამ რაკი ასპარეზი ვიწრო იყო, ჩნდებოდა ილუზია, თითქოს შეეძლო. ამიტომაც არის ასპარეზი საჭირო. იგი დასაწყისიდანვე არკვევს ყოველი პიროვნების შესაძლებლობებს და თავის ადგილს მიუჩენს. ახლა კი უასპარეზობას ბრალდება ყველაფერი, ყველა პოეტს თავი ბარათაშვილი ჰგონია, ყოველ მეომარს თავი სააკაძედ წარმოუდგენია. ყველა პოტენციური მხედართმთავარია, ერის წინამძღოლი და მხსნელი. და სინამდვილეში შებორკილი ტალანტების მთელი წყება ჩნდება. მართლაც ბევრს არ ხვდება ღირსების შესატყვისი, ენერგიის გასაშლელი ასპარეზი. ლიპარიტ ორბელიანის, ზურაბ ერისთავის, გივი ამილახვარის სახელები რამდენს ამბობენ. მათ მეტ-ნაკლებად მოახერხეს სამსახური გაეწიათ ქვეყნისათვის. მათი შესაძლებლობის ადამიანები კი რამდენი გაცდა სამშობლოს. სხვათა იმპერიების გაძლიერებაში დახარჯული ენერგია შემთხვევითი მოვლენა არ არის. ენერგია სივრცეს და დროს ითხოვს, რაც სამშობლოში არ ეძლეოდა, უცხოეთში ნაზღაურდებოდა. ენერგიის დასაჭურისება წარმოუდგენელია, შეიძლება მხოლოდ საკუთარი სურვილების ალაგმვა, მაგრამ ასეთ მარტვილობას დიდი პოტენციის პიროვნებებს ვერ მოვთხოვთ. აი, ისინიც სხვადასხვა მიზეზით სამშობლოდან მიდიან, ან ნებით ან იძულებით. მთელ ენერგიას სხვისი ქვეყნების გაძლიერებას შეალევენ და შეიძლება ისე დაიხოცონ, სამშობლოსათვის წვეთი სისხლის დაღვრა ვერ მოუხერხდეთ. მათი განსჯაც კი ძნელია. ქვეყანას, რომელიც საჭირო ასპარეზს ვერ უთმობს, სამწუხაროდ, ამის უფლებაც ერთმევა, საყვედური შეუთვალოს გზაგამრუდებული პირმშოების ხსოვნას. ცხადია, თუ კაენის ჯურის კაცთან არა გვაქვს საქმე.

ასეთი „პრეტენზიული“ სურვილებით გაჟღენთილ მიწაზე სხვაგვარი დამოკიდებულების წესი მკვიდრდება. დიდი შვილის ცნობა და მისთვის თავის დახრა ძნელდება. ცნობა იმდენად არა — შუბი ხალთაში არ იმალება! — მაგრამ თავის მოხრა კი საოცრად ჭირს. რაკი ყველას ჰგონია მეტი მეკუთვნისო,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შინაგანად უკმაყოფილოა და დაძაბული. ბედითა და მდგომარეობით უკმაყოფილო კაცს კი სხვისი უპირატესობის გაგონებაც არ უნდა, არათუ აღიარება და თავის მოხრა, კვალში მიყოლა და დიდი მიზნისათვის სამსახური. აქედან იღებს, ჩემი აზრით, დასაბამს დიდ შვილთან ჩვენი დამოკიდებულების წესი და ჩნდება განცდა, თითქოს ისედაც ვიწრო ასპარეზს ის დიდი შვილი გაუმაძღარი მადით ეუფლებოდეს და ითვისებდეს. და კონსტანტინე გამსახურდიას სიტყვები ცხადდება: „თუ დიდი კაცი გამოგვერია“... გამძაფრებულია ადამიანური თვისებაც — შური, ისიც ავადმყოფობად იქცევა და ჩვენს ვნებათაღელვას მართავს. ასეა ყოველთვის, როდესაც ქვეყნის ცხოვრება უნდა შეიცვალოს ან გაუმჯობესდეს, სწორედ მაშინ, ეს ვნებები კვეთენ და ფლეთენ ძარღვებს. ჩავლილი ვნებების მიმართ კი ქართველი კაცის კეთილშობილება ხელებგახსნილია, ცდილობს, კუთვნილი პატივი მიაგოს გარდაცვლილს, დიდს — დიდი, მცირეს — მცირე. ამან ათქმევინა აკაკი წერეთელს ის მწარე სიტყვები. სად დნება ეს კეთილშობილება, ღირსება, რომელიც წარსულში დარჩენილ წინაპრებს ევლება თავს. რამოდენა განსხვავებაა ამ ორ პატივისცემას შორის.

ასპარეზის სიპატარავეს კი, უპირველეს ყოვლისა, დიდი შვილი განიცდის. იგი ქვეყნის ყოველი უჯრედის ჩართვას ესწრაფვის აღმავლობის გზაზე, ე. ი. ყველას ინტერესებს ეხება, ყველას საზღვრებში იჭრება მისი იდეების ცხოველმყოფელი ზეგავლენა, ყველაფერი მოძრაობაში მოჰყავს და სურს აქვე, თავის ქვეყანაში, მათზე ზემოქმედების ახალი შესაძლებლობები გამოავლინოს. ეს ცვლილებები კი ეხება იმათ პატივმოყვარეობას, ვისაც ავადმყოფურად წარმოუდგენიათ თავიანთი თავი პირველ კაცად, პირველ სარდლად, პირველ მამულიშვილად. თვით მეფესაც არ აპატიებენ ძირეულ ცვლილებებს, არათუ მათივე რიგებიდან გამოსულ დიდ შვილს. დიდი შვილი კი ისევ და ისევ ქვეყნის ინტერესებისათვის მოვლენილი ძალაა. ის არ იბადება ყოველ წელს და ყოველ დღეს და, როცა ჩნდება, თავისი მისიით, თავისი პროგრამით, თავისი მოწოდებით გამოგვეცხადება. მან ამ მისიას უნდა უერთგულოს, ამ მისიის აღსრულებას შესწიროს მთელი ცხოვრება. მისი ენერგია მთლიანად

უნდა დაიხარჯოს მისიის აღსრულებაში. ამგვარად, ხალხს უნ-
და ჰქონდეს უნარი შვილის დიდობა ცნოს და კი არ დაუპი-
რისპირდეს, გაყვეს მას. ერის ხმა ყოველთვის ზუსტად გან-
საზღვრავს თავისი შვილის ღირსებებს, მაგრამ იგივე ხალხი
კონკრეტულ დროსა და სიტუაციაში ერთეულების ნება-სურ-
ვილზე იყო დამოკიდებული და გადამწყვეტ წუთებში ვერ
ახერხებდა ღირსეული შვილის მხარში ამოდგომას, საქართვე-
ლოს გამორჩეული შვილები სწორედ დაპირისპირებას ეწირე-
ბოდნენ. უზღვავი ენერგია გაიღო დაპირისპირებულთა დასა-
მარცხებლად დავით აღმაშენებელმა... „პრეტენზიული“ სურ-
ვილებით გამოკვებილ ფსიქოლოგიას არ შეეძლო დიდი შვი-
ლის უპირატეესობას შეგუებოდა, მისი გამყოლი გამხდარიყო.

როდესაც ვნებები კვეთენ ერთმანეთს, ცხადია, დიდ შვი-
ლებსაც მოსდით თავის მხრივ შეცდომები. ზოგს მცირე, ზოგ-
საც დიდი. დარწმუნებულნი თავიანთ სიდიდესა და მოწოდება-
ში, ისინი ზოგჯერ არავითარ ანგარიშს არ უწევდნენ თანამემ-
მულეთა პატივმოყვარეობას. მათ თვალში ეს პატივმოყვარე-
ობა გაუმართლებელი დანაშაულია. საბოლოოდ ეს მართლაც
ასეა — პატივმოყვარეობა საშინელი თვისებაა. მხოლოდ პირა-
დი სურვილების კარნახით ცხოვრება მიუტევებელი წესია. მაგ-
რამ, მიუხედავად ამისა, იმ პატივმოყვარეობის ფესვები არ უნ-
და ყოფილიყო დავიწყებული. იმ ადამიანთა არსებობაც ხომ
უასპარეზობით იყო გატანჯული, მათი შესაძლებლობებიც ხომ
ჩაქოლილი იყო, მათაც ხომ მეასედი ეძლეოდა კუთვნილი სივ-
რცისა და დროისა. ისინიც სერიოზული საქმეების საკეთებლად
იყვნენ მოწოდებულნი და ისინიც პირველობაზე ოცნებობდნენ.
ცხადია, დიდი შვილების ოდენი არ შესწევდათ, მაგრამ პატივ-
მოყვარეობას სერიოზული ანგარიშგასაწევი შესაძლებლობები
და ღირსებები კვებავდა და ამ ფესვების დავიწყება არ შეიძ-
ლებოდა. ამ ფესვების პატივისცემა აუცილებელი ხდებოდა,
რათა ის პატივმოყვარეობა დამშვიდებულიყო და ყოველ მათ-
განს გაადვილებოდა დიდი პიროვნების დროშის ქვეშ დგომა.
მოღვაწენი კი ყველაფერს ამას ვერ ითვალისწინებდნენ და
ზოგჯერ გამომწვევადაც იქცეოდნენ: უნდოდათ თავიანთი სა-
ხელითა და დიდებით გადაეფარათ იმ პატივმოყვარეობის გუ-

გუნი, მკერდის სიღრმიდან რომ მოდრტვინავდა. მაგრამ მარ-
ტოოდენ დიდი სახელი და ენერგია არ კმაროდა ან ვერ ცვლი-
და ტაქტს, რაც ასე რთული ხელწერით მართავს ადამიანთა
ურთიერთობებს. ადამიანთა ურთიერთობა კი, როგორც ისტო-
რიამ დაგვარწმუნა, უმთავრესი ყოფილა. მარტოოდენ შიშმა
ვერ შექმნა სიყვარული, მოწიწება, მორიდება და უმალ დიდი
შვილის მოშორებას არჩევდა პატივმოყვარეობის გვამი, ვიდრე
საკუთარი სურვილების დათრგუნვას.

ყველა აქ თქმული უკავშირდება დიდი შვილისადმი ჩვენი
დამოკიდებულების წესს, უფრო სწორად, მისი შინაარსი უკავ-
შირდება ყველა დიდ შვილს და მათ შორის გიორგი სააკაძის
ფენომენსაც.

საქართველო კი, განაწამები ამ ათასგვარი წინააღმდეგობით,
„ათასფერად წამებული“ შვილების ბედით, ქვეყანა, რომლის
ისტორიულმა „ავბედითობამ“ დაარღვია ყოველი შემადგენე-
ლი ნაწილის ფუნქცია: მეფისა, დიდი შვილისა, თავადისა, აზ-
ნაურისა, გლეხისა, რიგითი ადამიანებისა, ეურჩებოდა სრული
დისჰარმონიის კანონებს და მოითხოვდა შინაგან წესრიგს.
თითქოს საუკუნეთა წუხილი შეაგუბა სიტყვებში ნიკო ლორ-
თქიფანიძემ. ეს სიტყვები უკვე დიდ შვილსაც და უბრალო
მოკვდავსაც შეახსენებდა:

„იყიდება საქართველო. მინდორ-ველით, მთა-გორით, ტყით,
ვენახით, სათესით; წარსულის ისტორიით, მომავალი სვე-ბე-
დით, მშვენიერის ენით, ნაქარგი ფარჩა-ხავერდით; ვაჟკაცურის
ხასიათით, სტუმარ-მოყვარეობით, დიდებულის სანახაობით,
წმინდა ჰაერით; ნაამაგევი სახლით და კარით; ლურჯი ზღვით;
მოწმენდილ-მოკაშკაშებული ცით; ერით, ბერით; თვალწარ-
მტაც ბანოვანთა გუნდებით; გონებაგახსნილ ვაჟებით; მალხაზი
ბავშვებით; ვერცხლისფერ თმით შემოსილ პატივსადებ მოხუ-
ცებით; იყიდება საქართველო დედითა და მამით, შვილით და
ძირით, ძმით, დით, ცოლით და ნათესავ-მოყვრებით.

ჰყიდის ყველა: თავადი, მღვდელი, ვაჭარი, ავაზაკი, დიდი
და პატარა, ჭკვიანი და სულელი, ლოთი და პირაკრული“.

საქართველოს მოვლა დიდი შვილების მოვლით იწყება,
რადგან მათ ძალუძთ სხვებზე უკეთ ქვეყნის აღორძინება. ის-

ტორია უზღვავი სიბრძნის წყაროა, და საქართველოს ისტორიას სწორედ ამ კუთხით უნდა შევხედოთ... ამ ისტორიის სივრცე გამოცდილებით არის სავსე. საქართველოს წინ უფრო სერიოზული გამოცდა ელის, — კაცობრიობის ცხოვრების ზეგავლენის მასშტაბები არნახულად იზრდება.

გვმართებს სრული გააზრება იმ ზარალისა, რაც საუკუნეების მანძილზე დიდ შვილებთან დაპირისპირებამ მოგვაყენა, გვმართებს „კარგი შვილების“ მხრივ დაშვებული ზოგიერთი შეცდომის შესწავლაც და ურთიერთობის შინაარსის განსაზღვრა. გვმართებს საკუთარი სურვილებისა და გაბერილი პატივმოყვარეობის ალაგმვა და ქვეყნის სამსახურში ერთგულად დგომა, გვმართებს ასპარეზის ახლებური გააზრება და საკუთარი ფუნქციის განსაზღვრა, საქართველოს სულიერ და ფიზიკურ ცხოვრებაში ადგილის პოვნა. იცვლება ასპარეზის ცნებაც ჩვენი დროის შინაარსის წყალობით. ამ ასპარეზზე ქართველი ხალხის ეროვნული ენერგიის სრული გამოვლენისათვის გარდუვალი იქნება შინაგანი დისჰარმონიის დაძლევა, წონასწორობის აღდგენა. წარსულის გამოცდილებამ უნდა გამოაფხიზლოს ქართველი კაცი და რადიკალურად შეცვალოს დამოკიდებულების წესი. ყველაზე მძაფრი მაგალითი ამ მხრივაც გიორგი ააკაპის პიროვნებაა. და უპირველეს ყოვლისა, მან შეძრა ვაჟა-ფშაველას დიდი აზროვნება მამხილებელი სტრიქონების დასაწერად. მის ცხოვრებაში ქარიშხლის სიმძაფრით გმინავდა სინამდვილე, რამაც დაანახვა პოეტს, როგორ აზიანებდა საქართველოს ცხოვრების არტერიას დიდ შვილთან დამოკიდებულების წესი. მან ამ მოვლენაში საგანგაშო თვისება დაინახა ერის სულიერი მდგომარეობისა და ქვეყანას წონასწორობის აღდგენისაკენ მოუწოდა.

II

ააკაძე ირანის საზღვრებამდე მივიდა. აღჯაყალას ციხეში ცოლ-შვილი დატოვა, თვითონ კი ნუგზარ ერისთავთან ერთად შაჰს ეახლა. შაჰი დიდი სიხარულით შეეგება ლტოლვილებს.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იმარჯვებდა მისი პოლიტიკა — უკეთესს იგი, ალბათ, ვერც ინატრებდა. ადრე შაჰმა არაერთი მამულიშვილი წაართვა ქართლ-კახეთს. ზოგი თვითონ გაიწვია სამსახურში, ზოგიც ინტრიგების წყალობით გაანადგურა. სახელოვანი სარდლებისაგან განტვირთული ქვეყანა, ცხადია, უფრო მორჩილი იქნებოდა. ამჯერად თვითონ ქართველები დაეხმარნენ მას. ტაშისკარის ომის ავტორი სამშობლოდან გააქციეს და აიძულეს თავშესაფარი ეძებნა სადმე. სააკაძემ ირანის შაჰის კარზე მისვლა უფრო გონივრულად ჩათვალა. მართლაც არ ჩანდა უკეთესი გზა. სააკაძეს მარტოოდენ თავშესაფრის პოვნა როდი აინტერესებდა. იგი თავისი მიზნების აღსრულებისათვის გამოსადეგ გზებს ეძებდა, ამავე დროს, საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების არეალი კარნახობდა, რომ უკეთესი საშუალება ირანს წასვლა იყო. მშვენივრად აქვს ახსნილი ეს ნაბიჯი აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილს: „გავლენიანი ქართველების მომხრობა საუკეთესო საშუალება იყო თეიმურაზისა და ლუარსაბის სიმტკიცის გასატეხად და მათ დასამორჩილებლად. სააკაძეს კი შაჰის ძალის გამოყენება თავისი პოლიტიკური მოწინააღმდეგეების გასატეხად ჰსურდა“. საქართველოს დიდი წარსული მრავალი მაგალითით კვებავდა გამოცდილებას. გარეშე ძალებზე დაყრდნობა ჩვეულებრივი, ან უფრო სწორად, მთავარი გზა იყო საქართველოს ისტორიისა.

რაკი სააკაძე გადარჩა და ირანში წავიდა, ქართლში მისი მტრებისათვის ნათელი უნდა ყოფილიყო, რომ ხვალ თუ ზეგ დიდი განსაცდელი ელოდათ მათ მიერ სასიკვდილოდ განწირული დიდი მოურავისაგან. უნდა მიმხვდარიყვნენ, რომ გიორგი სააკაძე შაჰის ძალებს გამოიყენებდა მათ ასალაგმავად. ამიტომ აღარ რჩებოდათ უკან დასახევი გზა და შეეცადნენ ხალხი სააკაძის მოღალატეობაში დაერწმუნებინათ, ბოლომდე გაეტეხათ მისთვის სახელი. ახლა მშვენიერი საბაბი ჰქონდათ ხელთ: სააკაძე შაჰის კარზე მსახურობდა და ამ ფაქტის გაზვიადება არ გაუჭირდებოდათ. მეორეს მხრივ, მათ წინაშე დადგა ამოცანა მოეგოთ შაჰის გული, დაემტკიცებინათ მისთვის თავიანთი ერთგულება, რათა შაჰს ყურად არ ეღო სააკაძის თხოვნა და არ გაეჟლიტა ისინი. ეს გახლავთ სავსებით ბუნებრივი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

განვითარება მოვლენებისა, რამდენადაც სააკაძესთან შერიგებ-
ბის შესაძლებლობა, მათი რწმენით, გამორიცხული იყო. შემ-
დეგ მით უფრო მეტი საშუალება მიეცათ სააკაძის სახელის
გასატეხად, როცა ქართლ-კახეთში ლაშქრობის დროს იგი თან
იახლა შაჰ-აბასმა. ახლა ხალხი შაჰის გვერდით ხედავდა სა-
აკაძეს.

სააკაძეზე მიწერილი ცოდვების სიმძიმე კი შემდეგ წარ-
მოუდგენლად გაიზარდა. მოგონილმა და ნამდვილმა თითქოს
დაკარგეს თავიანთი კვალი. აგერ აქამდე გაისმის არასასიამოვ-
ნო მითქმა-მოთქმა, რაც ხან საშინელ ბრალდებაში გადაიზრდე-
ბა, ხანაც ჩვენ შეხედულებებს ამღვრევს და აჭუჭყიანებს.

სააკაძის პოლიტიკური მტრების თავდაუზოგავ მუშაობას
დიდი მოურავის სახელის გასატეხად შედეგიც მოჰყვა. წყაროებსა
და ისტორიულ შრომებში გამოითქვა ერთმანეთის გამომრიცხავი
შეხედულებები და ამიტომაც ხდება დღეს აუცილებელი კიდევ
ერთხელ ვცადოთ სინამდვილეში გარკვევა.

ბერი ეგნატაშვილი, ვინც ბევრ კარგ სიტყვას ამბობს სა-
აკაძეზე, წავკისის ტრაგედიასთან დაკავშირებით ერთ ასეთ
ფრაზას გვაწვდის: „და რაც ოდენ ამას ქვემოთ წერილ არს,
მოთხრა სახლისა მეფისა და აოხრება საქართველოსი, ყოველი-
ვე სიტყვისა ბააკასითა იქმნა". ე. ი. ლუარსაბის დაღუპვა და
საქართველოს აოხრება მოჰყვა იმას, რომ ბააკამ სააკაძე გა-
დაარჩინა. ე. ი. გადარჩენილმა სააკაძემ შეაგულიანა შაჰი და
ააოხრებინა მთლად საქართველო. სხვა შინაარსი, როგორც
ვხედავთ, ამ სიტყვებს არა აქვს. ერთის მხრივ, ბერი ეგნატა-
შვილის აზრით, „დაასკუნეს რა საქმე ესე, არა დაფარა ღმერ-
თმან საქმე ესე, არამედ იხსნა მეფე ლუარსაბ უბრალო კაცის
სიკვდილისაგან და სისხლისაგან; და მივიდა მოურავთანა ფა-
რეშთუხუცესი ხერხეულიძე ბააკა და გაამჟღავნა მეფე". ე. ი.
ბერი ეგნატაშვილი დიდ შეცდომად თვლის სააკაძის მოკვლის
განზრახვას და უბრალო კაცის სისხლისაგან გადარჩენილად
მიიჩნევს ლუარსაბ მეფეს. მეორე მხრივ, თურმე სწორედ იმას
დაუღუპავს საქართველო და მეფე, რომ ბააკამ საიდუმლო გას-
ცა და სააკაძე ცოცხალი გადარჩა. გასაგებია, რომ ბერი ეგნა-
ტაშვილი წავკისის ტრაგედიამდე მიიჩნევს სააკაძეს უდანაშა-

ულოდ. ხოლო შემდეგ შეთქმულებაზე განრისხებული დიდი მოურავი მის თვალში უკვე გზასაცდენილი ქვეყნის შვილია ,ვინც შურისძიების მიზნით „აზრახებდა შაჰს ქართლის დაპყრობას“ და მთელი აღმოსავლეთ საქართველოს აოხრების მიზეზად იქცა. კახეთის მოსახლეობის ორი მესამედი დახოცა ან გადაასახლა შაჰმა, ბევრი ავნო ქართლსაც. ეს უმძიმესი ცოდვაა, თუ იგი მართლა სააკაძეს აწევს კისრად, მაგრამ რამდენიმე აბზაცის შემდეგ ბერი ეგნატაშვილი არბილებს თავის შეხედულებას: „მაშინ მოურავი დაჰპირდა ქართლის დაჭერასა და კახეთისასა, და თვითონაც უნდოდა შააბას; და დართო ნება შააბაზ წამოსვლისა“. დავაკვირდეთ ამ ფრაზას — „თვითონაც უნდოდა შააბას“.

კიდევ რა ბრალდება ირანში ჩასულ სააკაძეს ქართველების მხრივ: — „პირველ ერჩივა თურმე მოურავს შააბაზ ყეენისათვის ესრეთ ვითარმედ; „ქართლში ზამთარ მიდიო, ხიზანი მთაში ვერ შევაო და რასაც გინდა, იქო, და თუმცა მთაში შევიდენო, თოვლი და სიცივე ამოსწყვეტს“ (ბერი ეგნატაშვილი). კიდევ: „მაშინ მოურავი დიდხანს ახლდა შააბაზს გვერდსა და მრავალ ემსახურებინა მოურავსა და დაანდო გული და წყალობაც მრავალი ექნა, იცოდა, რომ მოურავმა ჩემს იქით არა იცის რაო“ (ბერი ეგნატაშვილი).

„და მიერითგან აზრახებდა ყაენსა მოურავი დაპყრობად ქართლისად. არამედ მას, ვინაითგან გულად ედვა დაპყრობა და გამაჰმადიანება ქართლისა, განუტევა ნუგზარი ნიჭითა და მოურავი დაიპყრა მუნ ჟამამდე“.

ან კიდევ:

„ხოლო ყეენმან განიგულა საქმე მათი შეუძნდა განდგომილებისათვის ქართლისა, მოუწოდა მოურავსა და ზურაბს, ვინაიდგან მოურავი სახელოვანი იქმნა მის წინაშე ბრძოლათა შინა და იახლა ბაღდადს და ყანდაარს, ამისთვის სწყალობდა და უსმენდა. ამათ წარმოატანა ყარჩიხა-ხან სპით-დიდითა და ამცნო, რათა მოწყვიტონ კახეთი და აჰყარონ ქართლი და წარუგზავნონ მას“ (ვახუშტი ბაგრატიონი).

უფრო ადრინდელ მოვლენებზე ვახუშტი წერს:

„ამისი მსმენელი თეიმურაზ და კახნი იუწყებდნენ ზაკუ-ასა შააბაზისასა, რამეთუ ნებავს მოსვრა მათი და მოოხრება კახეთისა. ამისთვის ეზრახა თეიმურაზ მეფესა ლუარსაბს, რათა შეეწიოს: „ვინაითგან სწადს მოოხრება საქართველოსი, იხილე, რამეთუ მტერი შენი მოურავი არს მის თანა, რომელსაც მოჰყავს ყეენი მტრად შენდაცა“.

პლატონ იოსელიანი:

1. „თავადმა გიორგი საკაძემ და ნუგზარ ერისთავმა შესჩივლეს შაჰს მეფე ლუარსაბსა და მის სამეფოზე და გაუმჟღავნეს ქართველ მეფეთა საიდუმლო მიმოწერა რუსეთთან“.

2. „ქართლში მეფე ლუარსაბმა, შაჰისა და განსაკუთრებით გიორგი სააკაძის მოქმედებით შეშინებულმა ჯარი შეკრიბა და დაბა მუკუზანთან მდინარე იორის მარცხენა ნაპირის მთელ ხაზზე თავი მოუყარა. აქ ქართლის მეფე ლუარსაბმა და კახეთის მეფე თეიმურაზმა კახეთისაკენ ტყე-ტყე მიმავალი ერთი გზა ჩახერგეს. ომისათვის ქართველ მეფეთა მზადებამ შეაშინა შაჰ-აბასი; შეძრწუნებულმა შაჰმა გიორგი სააკაძეს მიმართა. მამაცი და თადარიგიანი სარდალი დაემხო შაჰის წინაშე და მოახსენა: მეფევ, კისრად ვიღებ სამ დღეში თქვენს აქედან გაყვანასო. გიორგი სააკაძემ გვერდი აუარა ჩახერგილ გზას და შაჰის მთელი ქვეითი ჯარი ტყისა და მთის გავლით გაიყვანა კახეთში და სიღნაღთან გაჩნდა. მოურავის ასეთი მოულოდნელი მოქმედებით შეშინებულმა ქართველთა ჯარმა მიატოვა ჩახერგილი გზა და შაჰმაც შეუფერხებლად გაატარა ჯარი სააკაძის ჯართან შესაერთებლად“.

3. „ვახუშტის ცნობით, ნუგზარ არაგვის ერისთავი, იესე ქსნის ერისთავი, ანდუყაფარ ამილახვარი, ფეშანგი ფალავანდიშვილი და აღათანგ ხერხეულიძე, გიორგი სააკაძის მიერ წაქეზებულნი, თავიანთი რაზმებით, განჯაში შაჰთან გამოცხადდნენ და მორჩილებით აღუთქვეს ქართლის მეფის წინააღმდეგ სამსახური. ამან ძირი გამოუთხარა ხალხის სულისკვეთებას, მის მზადყოფნას. ქართლის მეფეებს წარმატების იმედი გაუქარწყლდათ და მოისპო საქართველოს გადარჩენის ყოველი საშუალება“.

შადრენი (იგი იმეორებს არაქელ თავრიზელის მოსაზრებას):

„შაჰ-აბასმა მერავის (მოურავის) მეთაურობით შეაღწია ამ ქვეყანაში, ქართველთა მიერ გაზრდილი ჯარით, რომელთა რიცხვიც დღითიდღე იზრდებოდა“.

აი, თითქმის ყველა ის ცნობა, რომლებიც კახეთსა და ქართლში შაჰ აბასის შემოსევების პერიოდს ეხება სააკაძესთან დაკავშირებით.

მათ შორის ყველაზე მძიმე მაინც ბერი ეგნატაშვილის ზემოთ მოტანილი სიტყვებია, რომელთა შინაარსი კახეთის აყრა-გადასახლების მიზეზად სააკაძეს გულისხმობს. მართალია, თვითონ ბერი ეგნატაშვილი, სხვა ადგილას, როგორც დავინახეთ, ცვლის ამ ცნობის რადიკალურ შინაარსს და გვეუბნება, შაჰს სურდა ფარულად ქართლ-კახეთის აყრა და ამიტომ დაეთანხმა სააკაძესო.

ასე ძლიერი იყო ზეგავლენა სააკაძის მოწინააღმდეგე პოლიტიკური დასისა საზოგადოებრივ აზრზე. ამოდენა ბრალდება დაუკავშირეს მათ სააკაძის სახელს და შემდგომ შთამომავლობას, ქართველ ისტორიკოსებს, მწერლებს თავაუღებელი შრომა დასჭირდათ ამ ბრალდების შეცნობა-გაშიფვრისათვის.

სააკაძის პოლიტიკურმა მოწინააღმდეგეებმა, რომელთა ზეგავლენის კვალი ასე საგრძნობია ბერი ეგნატაშვილისა და ვახუშტის, აგრეთვე სხვათა ცნობებში, შეძლეს დაეეჭვებინათ ქართველი ხალხის ერთი ნაწილი. თუმცა ერის ხმა არ ემორჩილებოდა მათ განწყობილებას და არ ირწმუნებდა სააკაძის ღალატს. მაგრამ პოლიტიკურმა მოწინააღმდეგეებმა, იმ მიზნით, რომ ჩირქი მოეცხოთ სააკაძისათვის, განუზომლად გაზარდეს მოურავის როლი და ადგილი ირანის ისტორიაში. საქმე ისე წარმოადგინეს, თითქოს ირანის იმპერიის უდიდესი მპყრობელი, შაჰ აბასი, სააკაძის სურვილისა და გუნება-განწყობილების მიხედვით გეგმავდა ლაშქრობებს, მიზნად ისახავდა ამა თუ იმ ქვეყნის დაპყრობას, ქართლ-კახეთის აყრას, გადასახლებას და აქ მუსულმანური ტომების დაფუძნებას. ერთი სიტყვით, ისე გამოდის, თითქოს შაჰი სუსტი მეფეა. ყური სააკაძისათვის მიუპყრია და რასაც იტყვის, იმას აკეთებს. თითქოს სააკაძე მართავდა შაჰის სასახლის პოლიტიკას. ამ ბრალდებებიდან სხვა დასკვნის გამოტანა შეუძლებელია. რაკი მარტყოფისა და მა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რაბდის ომები მოხდა, ისიც უნდა დავსძინოთ, რომ სააკაძეს ერთი ხელის დაკვრით ძალუძს ისტორიის ჩარხის შემოტრიალება. ოღონდ სააკაძემ ისურვოს, ოღონდ მან მოიფიქროს! მაგრამ ბერი ეგნატაშვილმა და ვახუშტი ბაგრატიონმა მშვენივრად იციან, რომ ეს ასე არ შეიძლება ყოფილიყო, იციან, ვინ არის შაჰ აბასი და ამდენად მოვალედ თვლიან თავს, აღნიშნონ, რომ შაჰ აბასს ჰქონდა მიზნად „მოოხრება საქართველოსი“ და სააკაძე გამოიყენაო. მაინც აშკარად ჩანს, რომ მათზე მოქმედებდა საზოგადოებრივი აზრის დიდი წნევა, აზრისა, რასაც სააკაძის პოლიტიკური მტრები ავრცელებდნენ და მათაც ხაზგასმით აღნიშნეს, რომ სააკაძე „აზრახებდა დღენიადაგ“ კახეთის დაპყრობასო.

შაჰ-აბასი მასთან თავშეფარებული უამრავი დევნილის რჩევითა და გუნება-განწყობილებით რომ არ მართავდა თავის პოლიტიკას, ამის გასათვალისწინებლად საჭირო ხდება ქრესტომათიული სიტყვებით მაინც დავახასიათოთ მისი პიროვნება. შაჰ-აბასი ისტორიაში ცნობილია, როგორც „უაღრესად ენერგიული ადამიანი, დიდი სახელმწიფო მოღვაწე, შესანიშნავი დიპლომატი და დიდი სარდალი“. მას ირანის ლომს უწოდებენ და ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ დარიოსის შემდეგ სპარსეთს ამოდენა მეფე არ ჰყოლია. მან მოახდინა მმართველობის ძირეული რეფორმაცია, ალაგმა ფეოდალური არისტოკრატიის თავგასულობა, აწარმოა დიდი აღმშენებლობითი საქმიანობა. მან, რაც მთავარია, გაატარა სამხედრო რეფორმა, შექმნა კარგად გაწვრთნილი ლაშქარი, შაჰისევანი („შაჰის მეგობარი“), აგრეთვე ღულამთა („შაჰის მონები“) ჯარი. აქცია ირანი ცენტრალიზებულ, ძლიერ სახელმწიფოდ.

აღსანიშნავია მეორე არანაკლებ მნიშვნელოვანი მხარე შაჰ-აბასის მოღვაწეობისა. ეს არის სიძულვილი ოსმალეთისა და განსაკუთრებით ამიერკავკასიის ქრისტიანული მოსახლეობისადმი. მისმა ბრძოლებმა უდიდესი განადგურება და გაჩანაგება მოუტანა ამიერკავკასიისა და ყველაზე მეტად საქართველოს მოსახლეობას. მან მიზნად დაისახა ქართლ-კახეთის სამეფოების აღგვა პირისაგან მიწისა და მისი მოსახლეობის მთლიანი ამოწყვეტა“ — (გივი ჯამბურია).

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამ საშინელ განაზრახს, ისტორიკოსთა აზრით, ჰქონდა რამდენიმე მიზეზი. უპირველეს ყოვლისა, შაჰს სურდა მუსულმანურ სახანოებად ექცია ქართლ-კახეთი, ე. ი. ქვეყნის ჩრდილოეთით, კავკასიონის მისადგომებთან, მუსულმანური რელიგიის მატარებელი ხალხი ჰყოლოდა დასახლებული. ეს შეუქმნიდა ირანს ჩრდილოელი დიდი მეზობლის — რუსეთისაგან უსაფრთხოების გარანტიას. იგი ამით ხელთ იგდებდა კავკასიის მისადგომებს, გადასასვლელებს და განამტკიცებდა ირანის პოლიტიკურ ძლიერებას. საგულისხმოა, რომ შაჰს აცოფებდა რუსეთთან ქართლ-კახეთის, განსაკუთრებით კახეთის მეფეების ურთიერთობა, დელეგაციების სისტემატური გაგზავნა. მართალია, რუსეთის პრობლემა ნომერ პირველი არ იყო ირანისათვის იმ დროს, მაგრამ იგი ისეთი შორსმჭვრეტელი მეფის თვალში, როგორიც იყო შაჰი, ცხადია, გამუდმებულ სიფრთხილეს მოითხოვდა და დროზე გადაწყვეტას. გარდა ამისა, შაჰს სურდა თავისი არმია სწორედ ქართველებითა და სომხებით დაეკომპლექტებინა. ამისთვის კი საჭირო ხდებოდა, ირანში გადაესახლებინა ისინი, გაეთათრებინა და თავის ერთგულ ხალხად ექცია. შაჰი-სევანისა და ღულამთა რაზმებში სწორედ ქართველური და სომხური წარმოშობის მეომრები ირიცხებოდნენ უმეტესად. მათი მებრძოლური თვისებები შაჰმა კარგად იცოდა. ამასთან, ქართლი და კახეთი, თუ მათ ხელს არ ახლებდა, თავად იყო პოტენციური მეტოქე ირანისა. არაერთხელ იწვნია ირანმა ქართული ხმლის სიმკვეთრე. ქართველებისა და სომხების გადასახლება შაჰ-აბასს ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერებისათვისაც აინტერესებდა, საქარავნო გზების გასწვრივ ცდილობდა მათ დასახლებას. ამასთან ქრისტიანობის მოსპობა ამიერკავკასიაში მისი პოლიტიკური ამოცანა იყო.

ასეთი მიზანი ჰქონდა ირანის უდიდეს მეფეს, ვინც ერთადერთი თავისი ჭკუითა და გონებით წყვეტდა პრობლემებს და არავის და არაფერს არ ენდობოდა. იქნებ ყველას კითხავდა რჩევას, მაგრამ გადაწყვეტით თავად წყვეტდა. არც სომეხი მოსახლეობა აუყრია შაჰს სომეხი ლტოლვილების რჩევით და არც კახეთი — სააკაძის „აზრახებით“. ამ მოსაზრების დაჯერება გულუბრყვილობაა, შეგნებულად სააკაძის როლის გაზვი-

ადებას გულისხმობს ირანის კარზე, ან წმინდაწყლის მიამიტობა და პროვინციალიზმია, როდესაც გვეჩვენება, რომ ქართველი სასწაულებს ახდენს სხვის კარზე, იგია ყველაფერი და ასეთი შვილების პატრონი ვართ ჩვენ! ეს უხერხულობა იგრძნეს ბერი ეგნატაშვილმა და ვახუშტი ბაგრატიონმა და აღიარეს, რომ შაჰს სააკაძისაგან დამოუკიდებლივ „ედვა გულს“ ქართლ-კახეთის აყრა და გაუწიეს რა ანგარიში მოურავის პოლიტიკური მტრების მიერ გავრცელებულ ხმებს, გიორგი სააკაძე შაჰის ვერაგული განზრახვის თანამონაწილედ მაინც გამოიყვანეს.

კახეთის დაქცევისათვის რა პასუხი მიიღო შაჰმა მარტყოფის ომში, ეს დღე ყველასათვის ცნობილია, მაგრამ აქ ერთი რამ არის საგულისხმო. სააკაძე ამ სოფლიდან კიდევაც რომ წასულიყო ისე, რომ თავისი ქვეყანა ვერ ეხსნა, ჩვენ, შთამომავლებს, მაინც არ გვქონდა უფლება მისი ღალატი დაგვეჯერებინა და ქართლ-კახეთის აოხრება მისთვის დაგვებრალებინა. იმიტომ, რომ საქართველოში სააკაძეს დარჩა დიდი საქმეები. მხედველობაში მაქვს სხერტის ჭალა და ტაშისკარი. უკვე მოგებული ჰქონდა ისეთი მასშტაბის ბრძოლა, რისი მსგავსიც ვერც მოწინააღმდეგე დასმა გადაიხადა და ვერც ლუარსაბ მეფემ. ამავე დროს დღეს ისტორიისათვის ნათელია, რომ ირანის პოლიტიკას მართავდა შაჰი და არა რომელიმე მასთან თავშეფარებული პიროვნება. ქვეყნების აყრა-გადასახლებას შაჰი არავის კითხავდა. ეს ურთულესი და უდიდესი მოვლენა იყო და იგი მხოლოდ შაჰის ნებით წყდებოდა. ე. ი. ტაშისკარის ომი კიდევაც რომ არ გადაეხადა სააკაძეს, მის პიროვნებაში ეჭვის შეტანის უფლება ჩვენ მაინც არა გვაქვს.

მაგრამ, ნუთუ მთლად უსაფუძვლო იყო პოლიტიკური მოწინააღმდეგეების მიერ დარხეული ჰმები? რა თქმა უნდა, არა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ გიორგი სააკაძემ მართლაც შესთავაზა შაჰ აბასს ქართლისა და კახეთის დაპყრობა. ალბათ, უფრო ქართლისა, რამდენადაც მას წინააღმდეგობა სწორედ ქართლის მეფესთან ჰქონდა. პოლიტიკა მოითხოვდა ასე. უცნაურიც კია ირანში ჩასული სააკაძისაგან კრავივით უწყინარობა მოვითხოვოთ. სააკაძე ქვეყნის მოღონიერების, ციხე-სიმაგრე-

ების შენების, ოსებისა და დვალების დამორჩილების, სამეფოს ცენტრალიზაციაზე ზრუნვის, სხერტის ჭალის ბრძოლისა და ტაშისკარის ომის მოგების პასუხად სასიკვდილოდ გაიმეტეს, სახლ-კარი დაუნგრიეს, დედა იმერეთში გადაუხვეწეს, თვითონ შეურაცხჰყვეს, და სასახლიდან გამოუგდეს, უგზოუკვლოდ დაუკარგეს. უცნაურობას ჰგავს ასე გამეტებული საკაძისაგან კრავივით უწყინარობა მოვითხოვოთ! ცხადზე ცხადი უნდა იყოს, რომ საკაძე ამის შემდეგ ლუარსაბს არ დაინდობს — ყველაფერი მაინც ლუარსაბის ბრალია. სახელდობრ მან ვერ შეძლო ის, რაც მისმა წინაპრებმა შეძლეს. დიდგვაროვნების ალაგმვით და საკაძის დასზე დაყრდნობით ქვეყნის გაძლიერება-გაერთიანების გზა უნდა აერჩია ლუარსაბ II. იგი პირიქით მოიქცა. ასეთ მეფეს კი, მტერს, ფიცის გამტეხს, საკაძე, ცხადია, დაუპირისპირდებოდა. ნათელი უნდა იყოს, რომ იგი ეცდებოდა შაჰ აბასის ძალები ლუარსაბისა და მოწინააღმდეგე დასის წინააღმდეგ გამოეყენებინა.

წავკისის ტრაგედიის შემდგომ, სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე საკაძე სწორედ მეფეს ეძებს. ქართლის ტახტისათვის, ქართლ-კახეთის ტახტისათვის, ბოლოს ქართლ-იმერეთ-კახეთის ტახტისათვის! საგულისხმოა, რომ ირანში ხოსრო მირზა აღაზევა, დაუდხანის შვილი. ხოსრო მირზა სანახევროდ მის ბედში მყოფი კაცია, მაგრამ ამ ნიშნის გამო არ აურჩევია იგი საკაძეს. მისი ვაჟკაცური ბუნება და გამჭრიახი ჭკუა შეამჩნია. ამ კაცის დაპირისპირება სურდა საკაძეს ლუარსაბისათვის. მაგრამ მხოლოდ ირანში ჩასვლის შემდეგ ხდება ეს. მანამ კი იგი ლუარსაბის უსაზღვროდ ერთგულია, დამოყვრებით განამტკიცა ეს ერთგულება. მიზანი თითქოს ახლოს იყო, — იწყებოდა ქართლის აღორძინების ხანა. მაგრამ „მალემრწმენმა“ მეფემ, ვერ შეძლო სწორად შეეფასებინა ძალები და რეფორმაცია მოეხდინა. იგი გადაიბირა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტმა და ახლა ლუარსაბი, გუშინდელი სიძე, უდიდესი და დაუნდობელი მტერია საკაძისა. ეს არ უნდა დაგვავიწყდეს. და ამას კი ნამდვილად „აზრახებდა“ ალბათ მოურავი შაჰს. ჯარს სთხოვდა ლუარსაბისა და მოწინააღმდეგე დასის გასანადგურებლად. ამიტომ ჰპირდებოდა შაჰს ქართლის დაპყრო-

ბას (და არა კახეთისას!!!), შაჰს კი „გულად ედვა“ კახეთის (ჯერ კახეთის!!!) და ქართლის აყრა და ჯარი ამ მიზნით შემოიყვანა საქართველოში. გიორგი სააკაძეს, ცხადია, არ შეიძლებოდა ეს ცოდნოდა. გარკვეულ დრომდე ეს ალაჰისა და შაჰის მეტმა არავინ იცოდა. შაჰი ტიკინა როდი იყო სხვის ხელში სათამაშო, იგი თვითონ ათამაშებდა მეფეებს თავის ნებაზე, თავისი დიპლომატიის ნებაზე. სწორად ამახვილებს ამაზე ყურადღებას ანტონ ფურცელაძე და ყველა საქმეში ჩახედული კაცი მიდის ამ დასკვნამდე.

ამიტომ, სააკაძის თხოვნა და შაჰის განზრახვა მხოლოდ გარეგნულად ემთხვევა ერთმანეთს. ქართლში შაჰ აბასის ჯარი უნდა შემოვიდეს, მაგრამ სააკაძის აზრით, ლუარსაბისა და პოლიტიკური მტრების გასადევნად, შაჰის მიზანი ქართლ-კახეთის აყრაა.

სააკაძის თხოვნას, მის მრისხანებას, მის მიზნებს რომ არაფრად აგდებდა, ეს იქიდანაც ჩანს, რომ შაჰმა ჯარი არ მისცა სააკაძეს. სააკაძე 1612 წელს ჩავიდა ირანში. შაჰმა კი თავისი პირველი ლაშქრობა კახეთში 1614 წელს მოაწყო — ორი წლის შემდეგ, მას შემდეგ, რაც ზავი დადო ოსმალეთთან (1613 წ.) და ქართლ-კახეთისათვის მოიცალა.

კიდევ ის არის საგულისხმო, რომ ისქანდერ მუნში — შაჰ აბას პირველის კარის ისტორიკოსი — მარტყოფის ომამდე მხოლოდ ერთხელ ახსენებს სააკაძეს (სიმონ-ხანის ქართლის მეფედ დანიშვნასა და მეურვედ სააკაძის მიჩენა მაქვს მხედველობაში).

ისქანდერ მუნშის ცნობები სანდო წყაროდ არის მიჩნეული, მას დიდ ანგარიშს უწევს არა მარტო ირანული, არამედ ქართული ისტორიოგრაფიაც. ისქანდერ მუნში შემთხვევას არ უშვებს, რომ არ ლანძღოს გიორგი სააკაძე, შაჰისადმი მისი უმადურობა არ ამხილოს მარტყოფის აჯანყებასთან დაკავშირებით. ყველაფერს დიდ მოურავს აბრალებს — მარტყოფის ომის გამო მთელი ირანის იმპერიაში ატეხილ შფოთს, ირანის ჯარების გაწყვეტას. მოვიტან რამდენიმე ცნობას:

„მაგრამ ბედმა ბევრი მტვერი აჯანყებისა აყარა ადამიანებს და ბევრი სისხლი დაღვარა და „დამცირების მიწას აურია“.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უპირველესად მოსახსენებელია ჯანყი და შფოთი, რომელიც ბედკრული, დაკარგული მოურავ ქართველი უმადურობისა და აჯანყებისა და ამბოხების გამო ატყდა. უდიდესი შედეგი მოჰყვა მას და დიდი ზარალი და ვნება შეხვდა და ხვდება ახლაც ხალხს...",

„ბედკრულმა მოურავმა ურჯულოთა ერთი რაზმი ციხესთან დატოვა და თვითონ ქართველთა ჯარით ყარაბაღს გაემართა და ქალაქ განჯამდე მივიდა".

„ბედუკუღმართი მოურავი, განჯა,და ის მხარე სრულებით რომ გაანადგურა, თბილისისაკენ გაეჩქარა, რათა თბილისის ციხე ჩაეგდო ხელში".

„ყარჩიღაი-ხანი, რომელიც, როგორც მოხსენებულ იქნა, საქართველოში უმადური მოურავის საღალატო მახვილით მოიკლა და მოწამებრივი სიკვდილით ხარისხი მოიპოვა".

ძალზე ბევრს მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ისქანდერ მუნში, ვინც სალანძღავ სიტყვებს არ იშურებს ირანის არმიის შემმუსვრელი სააკაძის მიმართ, მარტყოფის აჯანყებამდე არც ავად ახსენებს დიდ მოურავს და არც კარგად. თუ დავაკვირდებით ამ ცნობებს, დავრწმუნდებით, რომ ირანის მიერ ყოველ კუთხივ წარმოებულ უამრავ ლაშქრობაში 1612 წლის შემდეგ სააკაძე არ ღებულობს მონაწილეობას როგორც სარდალი. როგორც სარდალი იგი არ იხსენიება ისქანდერ მუნშთან არც ერთი საბრძოლო ოპერაციის ხელმძღვანელად. სამაგიეროდ, დასახელებულია სხვა სარდლები, მთავარსარდლები, ვინც ამ ბრძოლებს ხელმძღვანელობდნენ. ყანდაარისა და ბაღდადის ბრძოლებში თუნდაც გმირული მონაწილეობა ისტორიკოსისათვის მაინც არ ნიშნავს რაიმეს საყურადღებოს. ეს მეომრული ღირსებების დადასტურებაა და არა საომარი ოპერაციის სათავეში ყოფნა. მან სახელი გაითქვა როგორც მეომარმა და არა როგორც მხედართმთავარმა. მეტიც, იგი სარდლადაც არ იხსენიება.

სააკაძე, როგორც ჩანს (თუმცა ისქანდერ მუნში არსად არ ახსენებს), ქართლ-კახეთის ლაშქრობებში ახლდა შაჰს, მაგრამ ერთია ხლება, სხვა არის მხედართმთავრობა, წინამძღოლობა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არსად ისქანდერ მუნშის ცნობებში ამ წინამძღოლობის კვალი არ ჩანს. და რატომ დაფარავდა ისქანდერ მუნში ამ კვალს, თუ იგი არ მალავს ხოსრო მირზას მონაწილეობას ქართველთა წინააღმდეგ ბრძოლებში, მიუხედავად იმისა, რომ ისიც ქართველი იყო. იგი ხომ შემთხვევას არ უშვებს, კახეთის აოხრება შაჰს კი არა, თეიმურაზ I გადააბრალოს, მის „უმეცრებას", სიჯიუტეს, შაჰისათვის გაწეულ უგნურ წინააღმდეგობას მიაწეროს ირანის ლომის განრისხება და კახეთის მოსახლეობის გაჟლეტა. სააკაძე ყველაზე მეტად საძულველი გახდა მარტყოფის ომის შემდგომ ირანისათვის. ბედკრულ, ბედშავ, უკულმართ, უმადურ კაცს უწოდებს ისქანდერ მუნში. და განა გაუშვებდა შესაძლებლობას, რომ კახეთის აოხრება 1615—1617 წლებში სააკაძისათვის მიეწერა, მისთვის დაებრალებინა, ეთქვა, რომ იგი „აზრახებდა" შაჰს, თორემ „უავგუსტოეს" შაჰს არ უნდოდა კახელების აყრა-გადასახლება? წარმოუდგენელია ასეთი საშუალება არ გამოეყენებინა ისქანდერ მუნშს. მაგრამ არარსებულს ხომ ვერ გამოიგონებდა. და ვისთვის, თუ არა ისქანდერ მუნშისათვის, ვისთვის შეიძლებოდა უკეთ ყოფილიყო ცნობილი საქმის შინაარსი, თუ ვის დაეთათბირა შაჰი, ვისი რჩევითა და ვისი სურვილით გადაწყვიტა ჯერ კახეთის, ხოლო შემდეგ ქართლის აყრა. მსგავს ფაქტს ადგილი რომ ჰქონოდა, ხომ უმალ ბრალდებად წაუყენებდა ისქანდერ მუნში „ბედუკულმართ" გიორგი სააკაძეს. უთუოდ იტყოდა, ცალკე თეიმურაზის სიჯიუტისა და ცალკე სააკაძის დაჟინებული რჩევის გამო შეეწირა ეს ხალხი ყიზილბაშთა მახვილსო. თეიმურაზს ისქანდერ მუნში მართლაც არ ინდობს. ვინ იცის, რამდენჯერ აღნიშნავს საგანგებოდ, რომ კახეთის უბედურება „უგუნური" თეიმურაზის ბრალია, მან გააცოფა შაჰიო. ქვემოთ მოგვიწევს შეჩერება იმაზე, მართლაც თეიმურაზის ბრალი იყო თუ არა კახეთის აყრა და შაჰ აბასის ტოტალური პოლიტიკის ნაყოფი. ჯერჯერობით კი ისქანდერ მუნშის ბრალდებები მოვისმინოთ თეიმურაზის მისამართით:

„იმდენი იძვრინეს თავი, რომ მაზანდარანში უკვე დათბა, გაზაფხული და ნადირობის დრო გავიდა და მისი უდიდებულესობა შაჰიც იმ ვილაეთიდან წამოვიდა. ხსენებული ჯილავ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დარი ხელცარიელი გამოაბრუნეს საქართველოდან დაბრუნდა შაჰს კარზე არ მოვიდნენ. უეჭველია, რამდენიმე ქართველის, განსაკუთრებით შერმაზანის წაქეზებით დასდვეს მათ პირობა და პაემანი, რომ ამიერიდან ერთმანეთთან თანხმობით ყოფილიყვნენ, იმის საწინააღმდეგოდ, როგორც მათი მამები იქცეოდნენ, და სანამ შესაძლებელი იქნებოდა, თავისი საცხოვრებლიდან არ დაძრულიყვნენ და ყიზილბაშებისათვის არ ჩაეგდოთ თავი ხელში. ჭეშმარიტად, ის ხალხი თავისი ბედის დაქცევას ეცადა და უბედურების ხელსაწყო მოიმარაგა. ერთი სიტყვით, ეს ამბავი მეტად დაუმძიმდა მის უწმინდესობას (შაჰს). „მისი ნათელი აზრის სარკე ისე დაიმტვერა, რომ სრულებით არ ღებულობდა სიტყვებით და ბოდიშებით გაწმენდას". მან გადაწყვიტა, რომ, რადგან ხსენებული უფლისწულები „უვიცობასა და სიამაყის ცხენზე შემჯდარან, ბედის სილის გარტყმა ჯერ არ უგემიათ, უბედურების მასწავლებელს მათთვის დარიგების მომსმენი ყური დასჯის ხელით არ აუწევიათ ჭკუის სასწავლად" და ჟამთა გამოცდილებით არ გამოზრდილან, ამიტომ მათ დასასჯელად და დასატუქსად წასულიყო ყარაბაღს. თუ საქართველოს მეფეები პატიების სათხოვნელად მოსულნი შეხვდებოდნენ უავგუსტოესის ამალას, „უზანგის კოცნით და კეთილი სამსახურით შაჰის უწმინდესი აზრის სარკეს მტვერს მოაცილებდნენ" და ერთგულთა წესით მოიქცეოდნენ, მაშინ მათ ისე მოეპყრობოდა ხელმწიფე, როგორც მისი კეთილშობილი და მწყალობელი ბუნება მოითხოვდა. და თუ, როგორც ნათქვამია, „მოღალატე მხდალიაო", შეეშინდათ და არ ეახლნენ, მათ უმეცრების ძილიდან გამოაფხიზლებდნენ და საკადრისად დასჯიდნენ".

„არდებილადან შაჰი გზადაგზა ნადირობით ყარაბაღს მივიდა. რადგანაც მათ (ქართველებს), და განსაკუთრებით ბედოვლათ თეიმურაზს, „უდარდელობის ფარდა ჰქონდათ გამჭრიახობის თვალზე ჩამოფარებული", გადაუხვიეს ჭეშმარიტ გზას, „გადაკარგვის გზისაკენ გაემართნენ", და, რაკი ერთგულნი არ იყვნენ, უდაბური ტყეებისა და ტევრების სიმაგრით ტყუილად დაიმედებულნი, შაჰს არ ეახლნენ. მისმა უდიდებულესობამ, ღვთის ჩრდილმა შაჰმა უბრძანა თავრიზის მმარ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თველს ფირ-ბუდაყ-ხანს ზოგიერთ ამირთან ერთად, ყარაბაღის ამირის დელუ-მოჰამედ შამს ად-დინლუს მეგზურობით და თანხლებით, რომელიც საქართველოსთან მეზობლად ყოფნის გამო იმ ქვეყნის გზებსა და იწროებს და ავსა და კარგს იცნობდა, შესეოდა კახეთს თბილისის მხრიდან, რომელიც კახეთის ოლქის აღმოსავლეთ მხარეს არის. ხოლო იუსუფ-ხანს, შირვანის ბეგლარ-ბეგს, იქაურ ამირებთან ერთად — შირვანიდან, რომელიც კახეთის დასავლეთით არის, და თეიმურაზი, როგორც ნადირი, შუაში მოექციათ".

აქ მინდა საგანგებოდ შევნიშნო თუ რამდენი ხანი, ბეგი ჩამოთვალა ისქანდერ მუნშმა და მოურავის ხსენება არსად ჩანს. უფრო საგულისხმოა ის ცნობა, რომ მეგზურობა და თანხლება დელუ-მოჰამედ შამს ად-დინლუს დაეკისრა, რაკი „იმ ქვეყნის გზებსა და იწროებს და ავსა და კარგს იცნობდა". საქართველოს „იწროებს, ავსა და კარგს" რომელი დელუ-მოჰამედი იცნობდა უკეთ, მაგრამ, როგორც ხედავთ, მეგზურობაც კი არ ანდო შაჰმა სააკაძეს.

მკითხველს ბოდიში უნდა მოვუხადო და კიდევ რამდენიმე ამონაწერი შევთავაზო ისქანდერ მუნშის ცნობებიდან. საქმე სააკაძეზე დარხეულ სულის მღრღნელ ხმებს, ეჭვებს ეხება. რაკი ამ ხმების არსში გარკვევა გვაქვს დასახული მიზნად, მოთმინებით უნდა აღვიჭურვოთ და დავაკვირდეთ ციტატებს. „ბედუკულმართი, ბოროტი, უმადური მოურავი ბეგი" მანამდეც ხომ არ ქცეულა საქართველოს დაქცევის მიზეზად, სანამ მარტყოფის ომის ავტორი გახდებოდა! ისიც თეიმურაზის მსგავსად ხომ არ უწყობდა ხელს თავისი ხალხის ამოწყვეტას. მასაც ხომ არ მიიჩნევს 1615—1617 წლებში დატრიალებული კახეთის უბედურების მიზეზად ისქანდერ მუნში, ვინც ასე ალამაზებს შაჰის პოლიტიკას და თეიმურაზის სიჯიუტეს მიაწერს ყველაფერს.

„როცა თეიმურაზმა ბედნიერი ამალის მოსვლა გაიგო, ცოტათი გონს მოვიდა, შეძრწუნდა, თავისი არასაქებარი ჯარი, ქვეითებისა და ცხენოსნებისა, შეკრიბა და ტყესა და ტევრში, მაგარ ადგილებში, საკვებს მოკლებულმა ჩიტსავით ხეებზე გაიკეთა ბუდე, რათა რამდენიმე დღეს თავი გადაერჩინა „ბედ-

ნიერების მთებზე მაღლამფრინავი შევარდნის (შაჰ-აბასის) კლანჭებისაგან“.

შაჰის მოთხოვნის პასუხად, ჩემთან გამოცხადდიო, თეიმურაზმა, როგორც ცნობილია, დედა (ქეთევან დედოფალი) და ორი შვილი გაგზავნა. შაჰი ჯერჯერობით არ იძლევა ხალხის აწიოკებისა და აყრის ნებას. რამდენიმე ყიზილბაში, ვინც სოფელი დაარბია, მუცელზე გაფატრეს და ბანაკში ჩამოატარეს სხვების დასაშინებლად. ეს შაჰის ფანდი იყო. მას ქართველთა ყურადღების მოდუნება სურდა.

„რათა დაესაჯა ერწოსა და თიანეთის, კახეთის ერთ-ერთი მხარის ხალხი, რომლიდანაც ზოგმა მას (თეიმურაზს) მეგზურობა გაუწია და უცნობი გზებით გაიყვანა ის, ზოგმა კიდევ, რომელთაც იცოდნენ, თუ რა გზით მიდიოდა ის, არ აცნობა მის გზაზე მდგომ ძლევამოსილ მოლაშქრეებს, ხოლო იმ ხალხის დიდებულებმაც ჯიუტობა გასწიეს, არ მიუვიდნენ ისა-ხანს და არ დაემორჩილნენ ისლამის ლაშქარს, — განრისხებულმა შაჰმა ნება მისცა ძლევამოსილ ლაშქარს დაერბია, აეკლო და დაეტყვევნა ის ორი ოლქი“.

შაჰ-აბასი გაცოფებულია თეიმურაზის წინააღმდეგობით.

„მაგრამ იმას ვერ მიხვდა თეიმურაზი, რომ რაც უნდა მაღლა აფრინდეს წერო ბასრნისკარტიანი, ის მაინც ვერ გადაურჩება ცის უმაღლეს სფეროში მფრინავი შევარდნის კლანჭებს. იმ გაბედულებისა და თავხედობის გამო, რომელიც მან გამოიჩინა, ბოლოს ის დასჯილ იქნა ძლევამოსილი ხელმწიფისაგან და მისი წინაპრების ამდენი წლის ადგილი და სადგომი გავერანდა და მათი ქვეყანა ქარს მიეცა“.

ისქანდერ მუნში კიდევ უფრო აკონკრეტებს კახეთის უბედურების მიზეზს:

„რადგან ღვთის განგებით გადაწყვეტილი იყო კახეთის ვილაიეთის დანგრევა, იქაურ ურწმუნოთა გაწყვეტა და ისლამის გამშვენიერება,, იმ ურჯულოთა ასი ათასზე მეტი ქალისა და ბავშვის გამოყვანა რჯულისათვის მებრძოლი, ქვეყნის დამპყრობელი ხელმწიფის, ესე იგი მისი უდიდებულესობის, ღვთის ჩრდილის დიდებული შაჰის ყურადღების და მახვილის წყალობით, ამიტომ ბედკრულმა თეიმურაზმა, ბედის შემობრუ-

ნების გამო, ყველაფერი გააკეთა თავისი უბედურებისა და ამ საწყალი ხალხის დახოცვისა და დარბევისათვის და, როგორც მოხსენიებული იყო, გაბედა ყიზილბაშთა ბედნიერ ლაშქართან შებრძოლება. როცა ამ ამბავმა მიაღწია მაზანდარანში შაჰის უწმინდეს გონებას ხელმწიფის კეთილშობილური აღტყინების ალი და მისი მძვინვარების ცეცხლი ისეთი ავარდა, რომ ყოველი მისი ნაპერწკალი ქვეყნიერების დამწველი მეხი იყო. ამიტომ შაჰმა მტკიცედ გადაწყვიტა საქართველოზე გალაშქრება და იქაურ ურჯულოთა დაქცევა, რომელთაც გაბედეს მუსლიმანების დახოცვა“.

ისქანდერ მუნშის თხრობაში გამუდმებით გაისმის „უმეცარი თეიმურაზის“, „უგუნური თეიმურაზის“, „ვისი ბრალითაც“... „ვისი მიზეზითაც“... ეს ამონაწერები არაერთხელ დაგვჭირდება, რადგან მათში ბევრი რამ იკითხება. ამჯერად ერთ რამეს უნდა ავხადოთ ფარდა. როგორც ვხედავთ, ისქანდერ მუნშის ტენდენცია აშკარაა — შაჰის ვერაგულ პოლიტიკას კი არ დაბრალდეს კახეთში დატრიალებული უბედურება, არამედ თეიმურაზს, ვინც არ ეახლა, ვინც წინააღმდეგობა გაუწია, ვინც შაჰი განარისხა. ცხადია, იგი, როგორც ირანის ისტორიკოსი, ცდილობს შაჰის ბოროტული პოლიტიკა შეალამაზოს და ღმერთის სურვილსა და თეიმურაზის ჯიუტობას მიაწეროს მომხდარი უბედურება. მაგრამ აქ ერთი რამ არის საცნაური. თეიმურაზზე არანაკლებ საძულველი გახდა მარტყოფის შემდეგ მოურავი ირანისათვის. „ორმოცი წლის მანძილზე შაჰს ამოდენა ზარალი არ უნახავსო“ — წერს თურქი ისტორიკოსი იბრაგიმ ფეჩევი მარტყოფის ომის გამო. აკი არც ისქანდერ მუნში მალავს, თუ რა დიდი უბედურება მოჰყვა ირანისათვის სააკაძის აჯანყებას, აკი უკანასკნელი სიტყვებით ლანძღავს მას, მაგრამ აზრადაც არ მოსდის მარტყოფის ომამდელი კახეთის უბედურება სააკაძეს დააბრალოს. მცირე საბაბიც რომ ჰქონოდა, ისქანდერ მუნში ხომ უმალ მივარდებოდა ამ საბაბს და იტყოდა, კახეთის დაქცევაც მისმა რჩევამ, მისმა მეგზურობამ ქნაო. აკი არ ინდობს თეიმურაზს, აკი ყველაფერს მას აბრალებს? შესაძლებელია განა სხვა ახსნა ჰქონდეს დუმილს სააკაძის მონაწილეობაზე შაჰის ლაშქრობებში, შესაძ-

ლებელია განა სხვა ახსნა ჰქონდეს იმ ფაქტს, რომ საქართველოში მეგზურად არა სააკაძეს ან რომელიმე ქართველს, არამედ სხვას ირჩევს? იახლა, მაგრამ არც ერთი მნიშვნელოვანი ოპერაცია არ მიუნდვია! ყველა სვლას აღნიშნავს ისქანდერ მუნში, ამ სვლასაც აღნიშნავდა. თუნდაც იმ მიზნით აღნიშნავდა, რომ ეთქვა, ადრე (1615—1617 წწ.) თავის თანამემამულეებს ხოცავდა, შაჰის ერთგულებას ამით ამტკიცებდაო.

მაშასადამე, არაფერ შუაშია არც სააკაძის თხოვნა, არც რჩევა — შაჰი აზრს ეკითხებოდა ყველას — ქართველსაც და არაქართველსაც ლაშქრობის წინ, მაგრამ მხოლოდ ალაჰს უსმენდა და თავისი ნებით მოქმედებდა. ქართლ-კახეთის აყრის გადაწყვეტილების მიღებაში სააკაძეს თუნდაც უმნიშვნელო როლი რომ ეთამაშა, ვინ შეუნახავდა ნამუსს, როდესაც თავის ქვეყნის დაცვისათვის ბრძოლა თეიმურაზს იმავე ისქანდერ მუნშმა ქვეყნის დაქცევის მიზეზად მოუნათლა. მაშ საიდან მოდის ეს ბრალდებები, თუ არა პოლიტიკური მოწინააღმდეგეებისაგან, რომლებიც თხზავდნენ იმ დროის ჭორებს და დაბნეულ ხალხში ავრცელებდნენ. მათ ახლა სერიოზული არგუმენტი ჰქონდათ ხელთ — სააკაძე შაჰს ახლდა.

ისტორიკოსებს, ამ ეპოქის ღრმად მცოდნეებს, აზრადაც კი არ მოსდით სააკაძეს მსგავსი რამ დააბრალონ. დააბრალონ ქართლისა და კახეთის დაქცევა. არ მოსდით აზრად, რადგან გულდინჯი ჩხრეკისა და შეჯიბრების შემდეგ ეს ეჭვი ქარწყლდება. ზემოთ ბერი ეგნატაშვილისა და ვახუშტი ბაგრატიონის შრომებიდან მოვიტანე ცნობები. ამონაწერები აშკარად ადანაშაულებენ სააკაძეს, თუმცა დაკვირვებული მკითხველი იქვე იპოვის გამაქარწყლებელ საბუთებს. შაჰ აბასს „გულად ედვა“ ქართლ-კახეთის აყრაო, შენიშნავენ ჩვენი მემატიანეები. ეს კი ნიშნავს, რომ შაჰის ნებით ხდებოდა ყველაფერი. სააკაძის სურვილიც ხომ იგივე იყო, არ ისვენებს დაწყევლილი კითხვა. მაგრამ ჩვენ ხომ 1614—1624 წლების შუალედში არ ვცხოვრობთ, ისტორია ხომ კარგა ხნის ჩავლილია და მარტყოფის ომმა ხომ გარკვევით დაგვანახვა, როგორ დაიცვა კბილებით დიდმა მამულიშვილმა კახეთიც, ქართლიც და ამდენად

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მთლად საქართველოც. ე. ი. არც 1614—1617 წლებში არ სურდა ქვეყნის დაქცევა. როგორც ზემოთ ითქვა, ერთი რამ უთუოდ სურდა ალბათ: შაჰის დახმარებით ქართლში შემოსვლა და ლუარსაბის ნაცვლად სხვა რომელიმე მეფის დასმა ტახტზე. ეს სავსებით ბუნებრივი და გამართლებული სურვილია. ლუარსაბმა მართლაც ვერ შეძლო ღირსეული მეფობა. ტაშისკარის გმირსა და მის დასს კი არ დაეყრდნო, არამედ დიდგვაროვანთა ინსტიტუტს, რომელიც ქვეყანაზე ცოტას ფიქრობდა. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ლუარსაბი არ იყო სასურველი მეფე. მას არ შეეძლო რთულ სიტუაციებში ქვეყნის მოვლა. მოვლენების შემდგომმა მსვლელობამ ასეც დაადასტურა.

შაჰ-აბასი, ცხადია, არც სააკაძეს და არც სხვას დრომდე არ გაუმხელდა, რომ ქართლ-კახეთის სრული აყრა ჰქონდა გადაწყვეტილი.

მოვიგონოთ ისქანდერ მუნშის სიტყვები: „რადგან ღვთის განგებით გადაწყვეტილი იყო კახეთის ვილაიეთის დანგრევა, იქაურ ურწმუნოთა გაწყვეტა, და ისლამის გამშვენიერება, იმ ურჯულოთა ასი ათასზე მეტი ქალისა და ბავშვის გამოყვანა...“.

ღვთის განგებით, ე. ი. შაჰის ნებით არის ეს გადაწყვეტილი. ასეთი ტოტალური პოლიტიკა აქვს „ირანის ლომს“. თანაუგრძნობს ასეთი კაცი სააკაძის გეგმებს? რომ თანაეგრძნო, 1612 წელსვე ილაშქრებდა ქართლზე. გადააყენებდა ლუარსაბს და სააკაძის სასურველ კანდიდატურას დასვამდა ტახტზე. მხოლოდ დახმარებას დაჰპირდა. ნუგზარ ერისთავი უკანვე გამოისტუმრა, სააკაძე კი თავისთან დაიტოვა. მისი ჯარი ქართლისაკენ მაშინ იზამს პირს, როდესაც ამას შაჰი ისურვებს. შაჰს დიდი და ვერაგული გეგმები აქვს, გეგმების განხორციელებისათვის დრო არის საჭირო, ამ დროს ელოდება და სრულებითაც არ აწუხებს დიდი მოურავის მიზნები.

ამიტომ ვახუშტი ბაგრატიონის სიტყვები — „ღენიადაგ აზრახებდა შაჰს“—არის სააკაძის პოლიტიკური მოწინააღმდეგეების ზეგავლენით დიდი მეცნიერის ნაშრომში მოხვედრილი ინფორმაცია, რაც არც მოვლენათა ლოგიკით დასტურდება, არც წყაროებით. ღღეისათვის დადგენილია, სააკაძის შეცდომა

მხოლოდ ის იყო, რომ მას შაჰი თავისი მიზნების აღსრულების გზაზე დასაყრდენად ეგულებოდა. სააკაძეს შაჰი ქართლში ძალთა გადასაჯგუფებლად, მოქიშპე დიდგვაროვნებისა და ლუარსაბ II დასამარცხებლად სჭირდებოდა. მაგრამ იყო კი ეს ნაბიჯი მძიმე შეცდომა? უნდა ეცადა თუ არა მსგავსი რამ მოურავს? ცხადია, უნდა ეცადა. 1615 წლამდე შაჰს თავისი ბოროტი ზრახვები ასეთი მასშტაბით არ გაუმჟღავნებია. პირიქით, საჩუქრებითა და დაყვავებით ცდილობდა ქართლისა და კახეთის მეფეების გულის მოგებას. ქართლი მასთან ერთად ებრძოდა ოსმალეთს სიმონ მეფის, გიორგი X, ლუარსაბ II დროს. იმ ხანებში შაჰის ძალების მოხმობა ქართლის საქმეების მოსაგვარებლად ჩვეულებრივი ამბავი იყო. ან თვითონ შაჰი ერეოდა თავისი ვასალი ქვეყნის საქმეებში, ან ამ ქვეყანათა წარმომადგენლები მიმართავდნენ მას თხოვნით. ამდენად გიორგი სააკაძის ნაბიჯში უცხო და დღემდე გაუგონარი, მით უმეტეს მოღალატის საქციელი არ იკითხება. რაც შეეხება შაჰის ვერაგული გეგმების არსებობას, იგი არ შეიძლებოდა სააკაძისათვის ცნობილი ყოფილიყო. შაჰი არ ამხელდა ამ გეგმებს, რადგან გამხელა გეგმის დაღუპვას ნიშნავდა. უბრალოდ, ხმა მოაღწევდა საქართველომდე და ხალხი მთებში გაიხიზნებოდა. ე. ი. სააკაძის გეგმა შაჰის ძალებით სასურველი მეფის დასმა და სამშობლოში დაბრუნება არსებითად განსხვავდება შაჰის გეგმისაგან — ქართლ-კახეთის აყრის ტოტალური პოლიტიკისაგან. გინდა თუ არ გინდა, აქ ერთი ნიშანი მთლიანად ემთხვევა: საქართველოში შემოსული შაჰის გვერდით ხალხი სააკაძეს ხედავს და შემდეგ, როდესაც სპარსეთის ვერაგული გეგმის ნაწილი განხორციელდა, დიდი მოურავი ბევრის თვალში აირეკლა მოღალატედ. ზოგმა დაიჯერა კიდეც, რომ იგი ამ უბედურების მიზეზიც იყო და ავტორიც. მაგრამ დღეს უკვე საბოლოოდ უნდა ვიწამოთ, რომ სააკაძისა და შაჰის გეგმები დიამეტრალურად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. მაგრამ ერთი უმთავრესი რამ რჩება მოსაგვარებელი. ისტორიკოსთა შეხედულების გაუთვალისწინებლობა შეიმჩნევა აშკარად ‘თელ’ რიგ ნაწარმოებებში. ეს ნაწარმოებები კი მრავალათასიანი ტირაჟით გამოდის და მკითხველს აბნევს. ამდენად აქცენტი მე

სხვა რამეზე გადამაქვს: ეს უსაფუძვლო ბრალდებები საბოლოოდ უნდა მოიხსნას. სხვაგვარად არ შეიძლება, ყურმოკრულ და შეუმოწმებელ ცნობებზე ნდობა უნდა მოიშალოს, ინერციით წამოსული ეჭვის არსში გვმართებს საბოლოო გარკვევა. წინააღმდეგ შემთხვევაში უნებურად შემცოდეთა როლში აღმოვჩნდით. მოვლენების შემდგომი ანალიზი ამაში, ალბათ, უფრო ღრმად დაგვარწმუნებს.

ახლა მივყვეთ ბრალდებებს, ვნახოთ, რა არის საფუძვლიანი, და რა კიდევ უსაფუძვლო. როგორც ვნახეთ, ბერი ეგნატაშვილის ცნობით, სააკაძე თურმე ზამთარში მისვლას ურჩევდა შაჰს.

გიორგი სააკაძე სამშობლოდან გადმოხვეწილი კაცია, შაჰმა შეიფარა, მისცა ჭერი, აავსო სიმდიდრით, ცხადია, შაჰი მას თავისი მიზნების სამსახურში ჩააყენებს — აბრძოლებს, რჩევას კითხავს. და აი, ჰკითხა კიდეც როგორც სხვას, ასევე დიდ მოურავსაც. უკვე არ მალავს თავის ბნელ გეგმებს, აშკარად მოქმედებს. სააკაძე საგონებელში ჩავარდა — თუ ისეთ რამეს ურჩევს, რომ ირანს ავნებს, შაჰი ამას როგორმე მიხვდება, სააკაძეს მოკლავს და თვითონ უმჯობეს გზას აირჩევს. მთავარი აქ სხვა არის, სააკაძე კარგად იცნობს ქართლ-კახეთს და რაღაც უსათუოდ უნდა ურჩიოს შაჰს. დიდი ხელმწიფე მოითხოვს ამას მისგან. თანაც ეს რჩევა გონივრული უნდა ჩანდეს შაჰის თვალში. თორემ შაჰს, გარდა იმისა, რომ თვითონ არის უნიჭიერესი კაცი, სხვა მრჩევლებიც ბლომად ჰყავს, მათ შორის ქართველებიც. იკითხავს და მოტყუების ცდას ადვილად დაინახავს. სააკაძე ურჩევს ზამთარში ლაშქრობას და არგუმენტსაც ასახელებს. ამ რჩევაში ეჭვის შეტანა მართლაც არ შეიძლება, შაჰს იგი უთუოდ მოეწონებოდა. ბერი ეგნატაშვილისა და ვახუშტი ბაგრატიონის სიტყვით, ეს რჩევა მოღალატეობად იკითხება, რადგანაც ხალხს მართლაც უჭირს ზამთარში გახიზვნა. დავუშვათ, რომ სააკაძის რჩევა ქართლ-კახეთისათვის მეტად საზიანო იყო. განა შეეძლო სააკაძეს შაჰისათვის კონკრეტულ სიტუაციაში ისეთი რამ ერჩია, რაც ირანს დაუზარალებდა და კახეთს აშკარად წაადგებოდა? მიმდინარეობს დაძაბული დიპლომატიური ბრძოლა ორ დიდ პიროვნებას შო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რის და სააკაძემ ამ ბრძოლაში თავი არ უნდა გაამჟღავნოს. მისგან სასარგებლო ინფორმაციას მოითხოვენ. მაგრამ, მეორე მხრივ, ამ რჩევას ორჭოფული ხასიათი დაჰკრავს. თუ ზამთარში ქართველებისათვის გახიზვნა იქნებოდა ძნელი, განა სიცხესა და პაპანაქებას შეჩვეული ირანის არმიისათვის ნაკლებ საძნელო იქნებოდა „თოვლსა და სიცივეში" მოძრაობა, სოფლიდან სოფელში გადასვლა, მთიდან მთაში გაღწევა, ხეობების გადალახვა, ხალხის ალყაში მომწყვდევა? „თოვლსა და სიცივეში" ორივე მხარეს რომ უჭირდა, ქართველებსაც და ყიზილბაშებსაც, ეს სარკის სიცხადით ჩანს ისქანდერ მუნშის ცნობებში:

ერთის მხრივ: „ამ ლაშქრობის დროს ათი ათასამდე კარგი ვაჟკაცი, რჩეული ქართველი, რომელთაც პირველად თავი დაიცვეს და ტყვედ არ ჩაცვენილან, ახლა ძლიერი სიცივისა და დიდი თოვლის გამო, რომლითაც დაფარული იყო გზები, მოძრაობისა და გაქცევის ძალა რომ ვერ მოიკრიფეს, ხელში ჩაუვარდა მტერს".

მეორეს მხრივ (თუ რას ნიშნავდა იგივე თოვლი და სიცივე ყიზილბაშებისათვის): „თოვლით დაფარული გზა ხშირ ტყეებსა და ტევრებში ძნელად სავალი იყო და ამიტომ დიდი გაჭირვებით მიაღწიეს იმ ბედშავთა სადგომებს.

რადგანაც მცირერიცხოვანი მტრის ასე დევნა იწვევდა კარგი ვაჟკაცების დაკარგვას და მზეც ჩადიოდა და ღამდებოდა, უკან გამობრუნდნენ".

ერთი სიტყვით, ორივე მხარეს უჭირს — მოძრაობა და გაქცევა ქართველებს, დევნა — სპარსელებს. „მცირერიცხოვანი მტრის" დევნაში ბევრი ჯარისკაცი დაეღუპათ. და დევნა უაზროდ ჩათვალეს.

და კიდევ: თუ მტერი სააკაძის რჩევის თანახმად მოვიდოდა არა ზამთარში, არამედ წლის სხვა დროს, ვითომ ეს მეტი შეღავათი იქნებოდა? თუ გაზაფხულზე, ზაფხულსა და შემოდგომაზე ქართველობა მთებში გახიზვნას მოასწრებდა, იმ მთებს შაჰის ჯარები რატომ ვერ მიაღწევდნენ. განა თემურ-ლენგის დროს კლდის გამოქვაბულებში შეხიზნული ქართველები არ ამოხოცეს კალათაში ჩამსხდარმა თემურის მოლაშქრეებმა,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რომლებიც ბაწრით ჩაუშვეს იმ გამოქვაბულების გასწვრივ? თოვლი, ამის მტკიცება ადვილად და დაბეჯითებით შეიძლება, ხელისშემშლელი უფრო ყიზილბაშებისათვის — სიცხეს შეჩვეული ხალხისათვის იყო, ვიდრე ქართველთათვის, რომლებიც თოვლსაც არიან შეჩვეული და თოვლში გახიზვნასაც.

ასე რომ, სააკაძის რჩევა უფრო ყიზილბაშებისათვის ჩანს საზიანო, ვიდრე ქართველთათვის. წელიწადის სხვა დროს მთაში გახიზნულ ხალხს, ვისი გადასახლებაც სურდა შაჰს, ყიზილბაშები არ მოეშვებოდნენ. არ მოეშვებოდნენ, რადგან სწორედ აყრა იყო მიზანი. დაიჭერდა ამ მთებში გასავლელ გზებს წინასწარ და შეუდგებოდა გეგმის ასრულებას. მაგრამ მთავარი აქ სხვა არის — სააკაძეს რჩევა უნდა მიეცა, უთუოდ გონივრული რჩევა. შაჰს გონივრულობა უნდა ეგრძნო რჩევაში. არგუმენტს თუ დააკვირდებით, ეს რჩევა მართლაც ახლოს დგას ჭკუასთან, მაგრამ რატომ არ არის ეს რჩევა ამავე დროს ორაზროვანი? ხომ აშკარად შეიცავს იგი სიძნელეს სპარსელებისათვისაც?

განა უშველა წელიწადის სხვა დროს ყიზილბაშების შემოსვლამ საქმეს, შეღავათი კახეთისათვის არც ზამთარს მოუცია, არც გაზაფხულს, არც ზაფხულსა და არც შემოდგომას. განა წლის სხვა დროს არ შეაკვდა ასიათასი კაცი მტერს და ამდენივე სწორედ წლის სხვა დროს არ წაიყვანეს ირანში? „ხალხისათვის დახიზვნის საშუალება რომ მოესპო, შაჰ-აბაზმა კახეთიდან გასასვლელ გზებზე თავისი ჯარი დაყენა, თან დაღესტნელ ფეოდალებს შეუთვალა, მთებში შეხიზნული კახელები გაეჟლიტათ ან დაეტყვევებინათ“ (გივი ჯამბურია). ყველაფერი ეს წელიწადის სხვა დროს მოხდა.

ამდენად სააკაძის რჩევით არ დაღუპულა ქვეყანა. იგი შაჰის ვერაგული გეგმის გამო დაიღუპა. 1612 წლიდან 1625 წლამდე შაჰსა და სააკაძეს შორის დაძაბული ურთიერთობაა. ზომავენ ერთმანეთის ნაბიჯებს, ზვერავენ ერთმანეთის ფიქრებს, სააკაძე ყოველ ღონეს ხმარობს, შაჰს ერთგულად მოაჩვენოს თავი და აფიქრებინოს, დაარწმუნოს „სააკაძემ ჩემს იქით არა იცის რაო“ (ბერი ეგნატაშვილი). როგორც კი დაინახა, შაჰი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიზნის აღსრულებაში არ გამოადგებოდა, როდესაც ჩაწვდა მის ბნელ, ვერაგულ გეგმებს, დიდი მოურავი დაადგა ფრთხილი დიპლომატიური ბრძოლის გზას, რათა შესაფერისი დრო შეერჩია.

ჩვენთვის გასაგები უნდა იყოს თეიმურაზის სიტყვები, ლუარსაბს რომ უთხრა: „ვინაითგან სწადს შაჰს მოოხრება საქართველოსი, იხილე რამეთუ მტერი შენი მოურავი არს მის თანა, რომელს მოჰყავს ყეენი მტრად შენდაცა“. თეიმურაზს სურდა ლუარსაბი შაჰის წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩაეთრია, ქართლის ძალებიც დაეპირისპირებინა ყიზილბაშებისათვის. ამიტომ ის სააკაძის ყოფნას შაჰის გვერდით იყენებს როგორც არგუმენტს, რათა დაარწმუნოს ლუარსაბი გაერთიანების აუცილებლობაში. თეიმურაზი სწორად იქცევა, რაკი ბრძოლა აქვს გადაწყვეტილი. სააკაძე მართლაც მათ წინააღმდეგ ჩამოსული ქვეყნის მოღალატედ გამოიყურება. ლუარსაბს ეს ყურად უნდა ეღო და აქტიურად ემოქმედნა. მაგრამ ეს ხომ ლუარსაბის დასარწმუნებლად მოხმობილი არგუმენტია და არა სინამდვილე. „ყეენი“ სააკაძეს კი არ მოჰყავდა თეიმურაზისა და ლუარსაბის მტრად, კახეთისა და ქართლის დასაქცევად, პირიქით, ყეენს მოჰყავდა სააკაძე, როგორც აქაური კაცი. კაცი, ვინც სიკვდილს გადაარჩინა შაჰმა, მისცა თავშესაფარი, აამაღლა, გაამდიდრა, დაიახლოვა. კაცი, ვინც ვალდებული იყო შაჰისათვის ამ წყალობის პასუხად ერთგული სამსახური გაეწია. მაგრამ ახლა სწორედ ეს უნდა განვასხვავოთ ერთმანეთისაგან — ვის ვინ მოჰყავდა — სააკაძეს შაჰი თუ შაჰს სააკაძე. თეიმურაზის მტკიცების საწინააღმდეგოდ დღეს არ შეიძლება გარკვევით არ ვხედავდეთ, რომ შაჰი არავის ნებაზე არ დგამდა ნაბიჯს, რომ შაჰს მოჰყავდა სააკაძე ქართლში და არა პირიქით.

პლატონ იოსელიანი გვაწვდის ცნობას, თითქოს გიორგი სააკაძემ და ნუგზარ ერისთავმა შაჰს გაუმჟღავნეს რუსთა მეფისადმი ქართველი მეფეების იდუმალი მიმოწერა. ვფიქრობ, ეს ბრალდება დღეს ყველაზე მეტად არის გაცვეთილი. რაღა მათი ცნობები უნდოდა. განა რუსთა მეფის ელჩების თვალწინ არ დახოცა კონსტანტინე-ხანმა მამამისი ალექსანდრე და ძმა თავისი — გიორგი? განა საქართველოს მეფეების მიმოწე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რის შესახებ მანამდე შაჰს ინფორმაციების ზღვა არ ჰქონდა ხელთ? ამ ბოლო ხანს „მეცნიერებამ“ გამოსცა თამარ ტივაძის წიგნი „საქართველო და რუსეთ-ირანის პოლიტიკური ურთიერთობა XVII საუკუნის მეორე ნახევარში“, სადაც ავტორი ქართლ-კახეთის მეფეების მიმოწერის, ელჩთა დაგზავნის უამრავ მაგალითს გვაწვდის და იმასაც მიუთითებს, რომ ეს ყველაფერი შაჰისათვის, საერთოდ ირანისათვის არასდროს არ დარჩენილა შეუმჩნეველი. ერთი სიტყვით, საакაძისა და ნუგზარ ერისთავისაგან არავითარი ინფორმაცია შაჰს არ სჭირდებოდა ამ საკითხთან დაკავშირებით.

აქ სწორედ ტენდენციაა საინტერესო: ყველაფერი დაბრალდეს საакაძეს, მხოლოდ საакაძეს, დ ა ბ რ ა ლ დ ე ს, რ ი ს ი დ ა ბ რ ა ლ ე ბ ა ც კ ი უ ნ დ ა თ.

დიდ მოურავს ბრალდება: „აზრახებდა ყეენს ქართლის დაჭერასო“ და იქვე ირკვევა, რომ შაჰს თვითონ „ედვა ეს გულსო“, დიდ მოურავს ბრალდება: ზამთარში მისვლა ურჩიაო და იქვე ირკვევა, რომ ზამთარში მისვლა შაჰის ჯარს უფრო უჭირს; დიდ მოურავს ბრალდება: რუსეთთან მიმოწერა გაამჟღავნაო და იქვე ირკვევა, რომ ეს ამბავი შაჰისათვის კარგად არის ცნობილი. ყველაფერი ბრალდება, რისი დაბრალებაც კი სურთ გარეგნული ნიშნების მიხედვით. მთავარი ტენდენციაა: დ ა ბ რ ა ლ დ ე ს, რ ი ს ი დ ა ბ რ ა ლ ე ბ ა ც კ ი უ ნ დ ა თ.

ბრალდება, მუკუზანთან შაჰის ჯარი ჩიხიდან გამოიყვანაო. კახეთისკენ მიმავალი ერთადერთი გზა ჩახერგეს თურმე ლუარსაბმა და თეიმურაზმა. ამ მზადებამ შაჰი შეაშინა და საакაძეს მიმართა რჩევისათვის. საакაძემ თავს იდვა იმ ადგილებიდან შაჰის ჯარების გაყვანა. ეს ვალდებულება მან შეასრულა კიდეც. მუკუზანთან აგებული ჯებირი შაჰისათვის საშიშ ხაფანგად არ ჩანს. გივი ჯამბურია აღნიშნავს: „ასე ნაჩქარევად აგებული ჯებირი შაჰ-აბასის მოზღვავებულ ჯარებს ვერ დააკავებდა“. ძნელი დასადგენია, მართლაც მოხდა მსგავსი რამ, თუ იგი ნაკლებსარწმუნო ცნობაა, რომლითაც ხელმძღვანელობს პლატონ იოსელიანი. ისტორიული წყაროები არ გვიდასტურებენ, რომ შაჰს ასე გასჭირვებოდეს მუკუზანთან. დავუშვათ, რომ გაუჭირდა და საакაძეს საშველად მიმართა. რა უნდა ექნა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სააკაძეს? თევდორე მღვდელივით მტერი იმ ჯებირებიანად ეყვანა და ალყაში მოექცია? თავი გაეწირა? თავგანწირვა სააკაძეს არ უჭირდა, ყველა ბრძოლაში სასიკვდილოდ ჰქონდა გადადებული თავი. მაგრამ შაჰის მოზღვავებულ ჯარებს მუკუზანთან მიაგდებდა თუ აქედან გაიყვანდა, ეს მართლაც წყვეტდა ქვეყნის ბედს? იყო კი გარანტია იმისა, რომ თეიმურაზი და ლუარსაბი, რომლებიც ამ ჯებირებით თავს იცავდნენ და არ კი უტევდნენ, სრულად მოსპობდნენ ირანის ჯარს და შაჰს ტყვედ იგდებდნენ? თუ ამდენი ძალა შესწევდათ, მაშინ ისიც უნდა გაეთვალისწინებინათ, რომ შაჰს ვინმე (თუნდაც იგივე გიორგი სააკაძე) გზას ასწავლიდა და ისე მოეწყოთ ალყა, რომ მტერს გასაძრომი არ დარჩენოდა. მაშასადამე, ეს მხოლოდ უბრალო ჯებირია, რომელიც მტერს შეაკავებდა ერთხანს და იქნებ ზარალსაც მიაყენებდა. აქ თავის გაწირვა და შაჰის სურვილის შეუსრულებლობა იქნებოდა სრული უგნურება სააკაძის მხრივ, რაც ჯერ სააკაძეს დაღუპავდა, ხოლო შემდეგ მთელ ქვეყანას. სააკაძის მოწოდების კაცი ვალდებულია გადაირჩინოს თავი, სანამ გადამწყვეტი დარტყმის დრო არ დაუდგება. გრძნობებზე აყოლა და ეპიზოდური გმირობა ქვეყანას ისე ვერ არგებს, როგორც დიდი სტრატეგიით მომართული ცხოვრება. გაიყვანდა თუ არ გაიყვანდა სააკაძე მუკუზნიდან შაჰის ჯარებს, შაჰი მაინც უვნებელი დარჩებოდა, ლუარსაბისა და თეიმურაზის სუსტ წინააღმდეგობას ადვილად სძლევდა. ამდენად სააკაძეს უნდა გაეყვანა შაჰის ჯარი, თუ მართლა უჭირდა მას. შაჰი ყოველ მის ნაბიჯს აკონტროლებდა და ყოყმანიც კი არ უნდა დატყობოდა. დავუშვათ, რომ ეს ფაქტი მოხდა. სააკაძე სხვაგვარად ვერ მოიქცეოდა — ეს არის მთავარი.

სინამდვილეში კი განა მართლა სააკაძის რჩევა-დარიგებებს არის დაყრდნობილი შაჰი? მოვუსმინოთ ისქანდერ მუნშს:

„მისმა უდიდებულესობამ, ღვთის ჩრდილმა შაჰმა უბრძანა თავრიზის მმართველს ფირ-ბუდაყ-ხანს ზოგიერთ ამირთან ერთად ყარაბაღის ამირის დელუ-მოჰამედ შამს ად-დინლუს მეგზურობით და თანხლებით, რომელიც საქართველოსთან მე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ზობლად ყოფნის გამო იმ ქვეყნის გზებსა და იწროებს დაეცნ-
სა და კარგს იცნობდა, შესეოდა კახეთს თბილისის მხრიდან,
რომელიც, კახეთის ოლქის აღმოსავლეთ მხარეს არის, ხოლო
იუსუფ-ხანს, შირვანის ბეგლარ ბეგს, იქაურ ამირებთან ერ-
თად — შირვანიდან, რომელიც კახეთის დასავლეთით არის, და
თეიმურაზი, როგორც ნადირი, შუაში მოექციათ".

ისტორიული წყარო ამას გვეუბნება, სინამდვილეში მეგ-
ზურობა დელუ-მოჰამედ შამს ად-დინლუს დაევალა და არა
სააკაძეს, ვინაც „ქვეყნის გზას, იწროებსა და ავსა და კარგს"
ყველაზე უკეთ იცნობდა. რაშია საქმე? რატომ აღნიშნავს სა-
განგებოდ ისქანდერ მუნში დელუ-მოჰამედისაგან ამ მხარის
ცოდნას. თუ სააკაძე იქვე ყავდათ და თუ ენდობოდნენ, საქარ-
თველოს მეზობლად მყოფი დელუ-მოჰამედის მეგზურობა რა-
ში დასჭირდათ? რატომ არ ჩანს სააკაძე არც მეგზურად, არც
ჯარის სარდლად?

ხომ არ არის ეს შედეგი შაჰის ჭკვიანური პოლიტიკისა, გა-
მოხატულება იმ პოლიტიკისა, რასთან დაკავშირებითაც ისქან-
დერ მუნში წერს: „და რადგანაც ქართველი ბატონიშვილების
თანყოლა მიზანშეწონილი არ იყო სახელმწიფო ინტერესები-
სათვის, ამიტომ ლუარსაბი ასთარაბადში, ხოლო ისა-ხანი დე-
მავენდში გაგზავნეს, რათა უავგუსტოესი ამალის დაბრუნე-
ბამდე იქ ყოფილიყვნენ და იქაურ მმართველებს თვალი სჭე-
როდათ მათზე".

ამ შემთხვევაში ლუარსაბი და ისა-ხანია დასახელებული,
მაგრამ ეს არაფერს არ ნიშნავს, ან უფრო სწორად არ ეწინა-
აღმდეგება მთავარს — ქართველი ბატონიშვილების თანყოლა
არ ყოფილა მიზანშეწონილი სახელმწიფო ინტერესებისათვის.
და შაჰი არ ცდებოდა. კახეთის აყრას ქართველი კაცი გულ-
გრილად ვერ შეხედავდა და სიფრთხილის კარნახით ქართველი
ბატონიშვილების თანყოლაზე უარი თქვა შაჰმა. მაშასადამე,
შარდენის სიტყვები „შაჰ აბასმა მოურავის შემწეობით შეაღ-
წია იმ ქვეყანაში" არის არაქელ თავრიზელის ინფორმაციის
განმეორება, რომელიც დაუჯერებელია. ისქანდერ მუნშთან
შარდენი მსგავსს ვერაფერს იპოვიდა. ეს საგულისხმოა. იგი
ან საქართველოში მიწვდილ ცნობას დაეყრდნო ან არაქელ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თავრიზელის ინფორმაციას. ორივე შემთხვევაში მითქმა-მოთქმას არის დაფუძნებული ეს ცნობა. შარდენის მოგზაურობა იწერება XVII საუკუნის მეორე ნახევარში და ყველაფერს ატყვია გადმოცემებზე დაყრდნობილი კაცის ხელი, ვისაც დრო არა აქვს საიმისოდ, რომ ღრმად შეისწავლოს ეს მოვლენები.

მარტყოფისა და მარაბდის ამბებზე შარდენი ძალზე გაკვრით საუბრობს და თარიღსაც შეცდომით აღნიშნავს — 1629 წ.

მაგრამ მაინც არის სავარაუდებელი, რომ შაჰს ახლდა საакაძე მუკუზანთან, სადაც მეგზურობა სხვას დაევალა, სხვას დაევალა ოპერაციების წარმოებაც. იქნებ დელუ-მოჰამედიც დაიბნა და საакაძის რჩევა გახდა საჭირო. ამ შემთხვევაში, როგორც ზემოთ ითქვა, საკაძეს უნდა გაეყვანა შაჰის ჯარი. გარდა ამისა, ბერი ეგნატაშვილი და ვახუშტი ბაგრატიონი არ მიუთითებენ, რომ შაჰს გასჭირვებოდეს მუკუზანთან. პირიქით, თეიმურაზი ილტვის თავისი ქვეყნიდან და შაჰის ჯარები მისდევენ მას.

ერთი სიტყვით, კვლავ და კვლავ გვმართებს საბოლოოდ გავფანტოთ ეჭვი იმის შესახებ, თითქოს საакაძე „აზრახებდა ყეენს“. ისტორიაში ბოლოს და ბოლოს გარკვეულია, რომ შაჰს უდიდეს მეფესა და დიპლომატს თავისი ტოტალური გეგმები ჰქონდა და რომ „ღვთის განგებით“ (ისქანდერ მუნში) იყო გადაწყვეტილი კახეთისა და ქართლის აყრა.

საакაძეს არა თუ კახეთის, რომელსაც მისთვის არაფერი დაუშავებია, უბრალო მოსახლეობის გაჟლეტა კი არა, მიზნად თავისი ოჯახის დამაქცევართა განადგურბაც არ ჰქონია.

1615 წლის გაზაფხულზე შაჰთან ერთად ქართლში შემოსული საакაძე ნოსტეში ავიდა და თავისი მამულების აღდგენას მიჰყო ხელი. შეშინებული ქაიხოსრო ჯავახიშვილი იმერეთისაკენ გაიქცა. 1620 წელს ქაიხოსრო ჯავახიშვილსა და გიორგი საакაძეს შორის გაიმართა სასამართლო. საакაძემ სასამართლოს მოაგონა: „რომე ბედნიერი ყეინიდან (ე. ი. ირანიდან) დავბრუნდი და ეს ყველა ავი ქაიხოსროსაგან მჭირდაო, იმას ესრე ეგონა, რომ წაუხდენელს არ გაუშვებდიო, აიყარა და სურამისაკენ წავიდაო. მივწივე ბიძინა და ისრევე დავაბ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რუნე და ცოლ-შვილით მოვიყვანეო“ (1620 წლის სასამართლოს ოქმი). კითხვა ისმის: თუ დიდებულებზე შურისძიების მიზნით სააკაძე „აზრახებს“ შაჰს, კახეთი და ქართლი გაანადგურეო, როგორ ხდება, რომ თავის დაუძინებელ მტერს, შიშით გაქცეულს, უკანვე აბრუნებს და ამშვიდებს? როგორ ავხსნათ ეს ნაბიჯი? მთელი კახეთის მოსახლეობის გაჟლეტა ქაიხოსრო ჯავახიშვილის მიზეზით გადაწყვიტა სააკაძემ და თვით ქაიხოსროს კი ასე კეთილშობილურად შეუნდო? შეიძლება დასწამო ასეთს კაცს თითქოს იგი „დღენიადაგ აზრახებდაო“ ყეენს? როგორც ჩანს ვახუშტი ბაგრატიონს ყველა წყარო, მათ შორის სასამართლოს ოქმი, ხელთ არა ჰქონია. სააკაძის მოწინააღმდეგეთა დასის გავლენა კი მეტად დიდი იყო XVIII საუკუნეში, როცა იქმნებოდა ვახუშტი ბაგრატიონის ნაშრომი. დიახ, როგორც ისტორიკოსები შენიშნავენ, სააკაძე უკვე მოხვედრილი იყო, რა სურდა შაჰს და სწორედ პირად მტრებთან შერიგებით დაიწყო თავისი დიდი მისიის ასრულება. შეიძლება არ ენდო ამ ფაქტებს? ლოგიკისათვის წარმოუდგენელია მსგავსი რამ.

არის კიდევ ერთი ცნობა. მას პლატონ იოსელიანი იმოწმებს ვახუშტის ისტორიდან: „ნუგზარ არაგვის ერისთავი, იესე ქსნის ერისთავი, ანდუყაფარ ამილახვარი, ფეშანგი ფალავანდიშვილი და აღათანგ ხერხეულიძე, გიორგი სააკაძის მიერ წაქეზებულნი, თავიანთი რაზმებით განჯაში შაჰთან გამოცხადნენ და მორჩილებით აღუთქვეს ქართლის მეფის წინააღმდეგ სამსახური“. ამან წარმატების იმედი მოუსპო ქართველ მეფეებს, შენიშნავს პლატონ იოსელიანი. აქაც ისმის „წყეული“ კითხვა: განა ქართლის მეფეს არ უნდა სცოდნოდა, რომ სააკაძის მოკვეთა მას ამ ძლიერ ფეოდალებსაც ჩამოაშორებდა? რომ ისინი გვერდზე გადგებოდნენ? ე. ი. დაკარგავდა ძალას, ვისი შემწეობითაც და სააკაძის ხელმძღვანელობით მოიგო ქართლმა ტაშისკარის დიდი ომი? და სწორედ ამის გამო უნდა დაყრდნობოდა სამეფოს „უპირველეს კაცს“. უპირველეს კაცად დიდი მოურავი ხომ თავისმა დიდმა საქმეებმა აქცია. ფეოდალები ხომ ხედავდნენ ამას მტრობის მიუხედავად და გულწრფელად აღიარებდნენ: „მოურავი კაცი დიდად კარგი არი-

ისტ. ქართველ. 1994 ნ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სო...“ რა გასაკვირია, რომ ქართლის მეფის დამხობის სურვილით ერჩია თავისი ხალხისათვის სააკაძეს, შაჰთან გამოცხადდით, ლუარსაბის ნაცვლად ტახტზე სხვა დავსვათო. სწორედ სააკაძის მომხრეების შაჰთან გამოცხადებამ „გამოუთხარა თურმე ძირი ხალხის სულისკვეთებას, მის მზადყოფნას“. მაშ მეფე რად უნდა დამდგარიყო იმ ხალხის მხარეზე ვინც არასოდეს გამოდგომია და პირველი იღვწის შაჰის სასიამოვნოდ, კისრულობს ლუარსაბი იმერეთიდან გადმოიყვანოს და ჩააბაროს ტყვედ (შადიმან ბარათაშვილი მყავს მხედველობაში). ამდენად ამ ბრალდებას, ბრალდება არ ეთქმის, აქ უფრო ლუარსაბი ჩანს დამნაშავე, სწორედ იმ „წყეული“ კითხვის წყალობით.

ლუარსაბ II უკეთილშობილესი კაცი იყო, პატრიოტი და რწმენის უსაზღვრო ერთგული. მან, უბრალოდ, როგორც სუსტი ნებისყოფის მეფემ წინააღმდეგობა ვერ გაუწია დიდგვაროვანთა ინსტიტუტს, ვერ გადადგა გადამწყვეტი ნაბიჯი და ვერ აირჩია უფრო სანდო, პროგრესული გზა. აქ ალბათ, ნაწილობრივ მაინც არის მხედველობაში მისაღები, რომ 1612 წლისათვის ლუარსაბი ყმაწვილი ჩანს. ბუნებრივია, მას ნაკლებ ჰქონდა დამოუკიდებელი ქმედების უნარი. ასეა თუ ისე, სააკაძის მოკვეთა უდიდესი შეცდომა იყო, რადგან ქვეყანამ დაკარგა უპირველესი მხედართმთავარი, ტაშისკარის ომის ავტორი, ვისი გამოჩენაც კი აღაფრთოვანებდა ქართველთა ლაშქარს. ლუარსაბი დარჩა თავისი „ერთგული“ შადიმანების, ქაიხოსროების, ფარსადანების... იმედად. მათ კი ხელს აღარ უშლის „მცბიერი, მჩურჩნელი, უნდო“ სააკაძე. შეუძლიათ ქვეყანას თავიანთი მამულიშვილობა და ვაჟკაცობა დაუმტკიცონ. უდიდესი შეცდომა რომ იყო დაშვებული, ეს შემდეგ გამოჩნდა, თავიდან მეფემ მოსალოდნელი შედეგი ვერ გაითვალისწინა. თითქოს სააკაძე უშლიდა ხელს სამეფო კარის სიმტკიცეს, თითქოს ის რევდა ქვეყანას — ასე ამტკიცებდნენ მტრები. ახლა სააკაძე შაჰს მიჰკედლებია. ქართლის დიდებულებს, სააკაძის მტრებს, ფართო ასპარეზი აქვთ, რათა მეფეს დაუმტკიცონ როგორი ერთგულები და როგორი უნარიანები არიან. ჩვენ გვმართებს ამ სურათზე დაკვირვება, რადგან ამ სურათის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სრული ახსნა სააკაძის ფენომენის უკეთ დანახვაში დაგვეხმა-
რება.

ქართლის მეფე ლუარსაბმა, ვინც მშვენიერი მეომარი იყო, დიდებულებმა, სააკაძის მოსპობაში ასეთი ერთსულოვნება რომ გამოიჩინეს, ვერავითარი წინააღმდეგობა ვერ გაუწიეს შაჰს. არა ჩანს მათი არც მხედართმთავრული ნიჭიერება, არც ჯარი ჩანს მათი, არც სიმტკიცე, არც ერთსულოვნება. და ეს ძალიან საინტერესოა. საინტერესოა, კერძოდ, ის, რას აღწევს ქართლის მეფე ლუარსაბი, როცა სააკაძე არ უდგას გვერდით. მან თეიმურაზთან ერთად ჯებირი გაავლო მუკუზანთან. მტერმა შემოუარა ამ ჯებირს და სცადა მეფეების ხელში ჩაგდება. ორივე მეფე იმერეთისაკენ გაიქცა.

ესღაა ქართლ-კახეთის მესვეურთა მთელი წინააღმდეგობა. ერთსულოვნება თავადებისა, რაც ასეთი სიმკვრივით გამოირჩეოდა სააკაძესთან დაპირისპირების ჟამს, სადღაც გაქრა, როდესაც ქართლს ნამდვილი მტერი მოადგა და ალმასის სიმკვრივის ერთსულოვნება ქვეყანას ასე სჭირდებოდა. არც თვითონ გამოუღიათ ხელი და მეფეც დაარწმუნეს, ბრძოლას აზრი არა აქვსო. ამ ძალების ამარა ბრძოლას, მართლაც არ ჰქონდა აზრი და თავადებმაც იგრძნეს, ეტყობა, თავიანთი უსუსურობა. იგივე თავადები მშვენივრად გრძობენ, რომ ბრძოლას აზრი აქვს, როდესაც ლაშქარს წინ სააკაძე მიუძღვება (სხერტის ჭალა, ტაშისკარი). მონაწილეობენ ომში და სახელოვნადაც იბრძვიან. ახლა კი წინააღმდეგობის გაწევა უაზრობად ქცეულა. ცხადია, ისინი არ იტყვიან, სააკაძის ბადალი სარდალი არ გვყავს და ბრძოლას ამიტომ არა აქვს აზრიო. პირიქით, ამბობენ, სააკაძე მტრის ბანაკშია და ქვეყნის დამაქცევარიაო. გრძნობით კი შესანიშნავად გრძნობენ ყველანი, რომ დიდი, ძალიან დიდი ძალა მოაკლდა ქართლს სააკაძის მოკვეთით. გრძნობს ლუარსაბ მეფე, რომ თუკი სააკაძე გვერდით ეყოლებოდა, ბრძოლას აზრი ექნებოდა. გამარჯვების იმედიც ენთებოდა. შემდგომმა მოვლენებმა ეს იმედები დაადასტურა. მანამ კი ტაშისკარის ომს ჰქონდა შემონახული იმედი.

ქვეყნისათვის გამოუსადეგარნი სააკაძის მტრები ახლა შაჰს ეახლნენ: ფარსადან ციციშვილი, შადიმან ბარათაშვილი,

ბერუკა ჯავახიშვილი. სამსახური შესთავაზეს. მარტო საბაძის მომხრეები არ მისვლია შაჰს, სააკაძის მტრებიც მიუვიდნენ. უბრძოლველად ნებდება ქართლი, გრძნობს ბრძოლის უაზრობას. შევადაროთ ახლანდელი ქართლი 1612 წლამდე სააკაძის ლონისძიებებით მოლონიერებულ ქართლს, ქვეყანას, რომელმაც ასე ბრწყინვალედ გაიმარჯვა ტაშისკარის ომში. რამოდენა სხვაობაა. აქ რა უსუსურობაა, რა უძლურებაა, იქ კი რა ძლიერება ჩანს, როგორი ძალა მოძრაობს ხალხისა და ქვეყნის ორგანიზმში. და ვისი წყალობით იყო მიღწეული ყოველივე ეს. ხომ იგივე ქვეყანაა, იგივე ხალხი, იგივე მეფე, ერთიღა სააკაძე აკლია ქვეყანას — ქვეყნისვე მტერი და ორგული. მაშ კიდევ უფრო გაძლიერებული უნდა იყოს. აი, თავი და ბოლო ძალთა შესაკრებელისა! სწორედ სააკაძე აკლია ქვეყანას, მისი ორგანიზმი დიდი მოურავის ვნებათა-ღელვით მოდიოდა თურმე მოძრაობაში...

უსახელოდ დანებდა ქართლი. დანებდა, მაგრამ ამ მორჩილებამ მხოლოდ დროებით გადადო მისი აყრა-გადასახლების საქმე. შაჰი ჯერ კახეთის საქმეებს აგვარებს. ჯერ ეს ქვეყანა უნდა დააცარიელოს, რადგან დარბევის საბაბს ჯერ კახეთი უფრო იძლევა.

არაქელ თავრიზელის სიტყვით „შადიმან ბარათაშვილი — ეს ბოროტი, ვერაგი კაცი, რომელიც ქრისტიანთა სამეფოს დაღუპვის მიზეზი გახდა, წავიდა იმერეთში ლუარსაბთან და თეიმურაზთან, დიდი ხნის განმავლობაში ელაპარაკა ლუარსაბს ლმობიერი, დამარწმუნებელი და მოსაწონი სიტყვებით მანამ, ვიდრე მის მტკიცე განზრახვას შეარყევდა“. აი, რას ურჩევს ფეოდალური ინსტიტუტის ლიდერი ლუარსაბს. ნაცვლად ბრძოლისა, ნაცვლად მობილიზებისა, იმ ინსტიტუტის ლიდერი, რომელმაც ტაშისკარის ომის ავტორზე ალტერნატივა წაუყენა მეფეს — ან სააკაძე ან ჩვენო. ლუარსაბს უკვე არა აქვს სხვა გზა. ან ქვეყანას აუოხრებს შაჰი, ან თავი უნდა გასწიროს. დიმიტრი თავდადებულის მდგომარეობაში აღმოჩნდა იგი. კეთილშობილი მეფე, დიდებული ქართველი, რაკი ქვეყნის საშველად სხვა ძალა და ღონე არ დარჩენია, ირჩევს თავგანწირვის გზას. იმავე არაქელ თავრიზელის სიტყვე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბით ლუარსაბს უთქვამს: „თუ მე არ წავალ, იგი (შაჰ-აბასი) მთელ ქვეყანას ააოხრებს, ეკლესიებს დაანგრევს, ქრისტიანებს დახოცავს და დაატყვევებს, ეს ყველაფერი ჩემი მიზეზით იქნება. რამდენიმე ხანს ასეთი სინდისით ცხოვრებას და იმდენი ადამიანის ცოდვაში ჩადგომას, მირჩევნია წავიდე შაჰთან, მთელი ქვეყანა ვიხსნა, რათა ჩემი მიზეზით არ ააოხროს ქვეყანა". ღირსეული მამულიშვილის სიტყვებია, კაცისა, ვინც ჩამხვდარია თავის შესაძლებლობებს, თავის შეცდომებსაც და ჩიხში მიმწყვდეული იბრძვის მის ხელთ არსებული ერთადერთი იარაღით — თავგანწირვით. ლუარსაბს შაჰმა რჯულის შეცვლა მოსთხოვა. ამის შემდეგ იგი ქართლის ტახტზე დასვამდა მას. მაგრამ მეფემ არ ინება რჯულის შეცვლა, მან გადაწყვიტა რწმენისადმი ერთგულებით გაეწია სამსახური ქართლისათვის. ლუარსაბ მეფე მართლაც არ იყო ძლიერი მეფე, დიდი პოლიტიკოსი. ზოგი გამოუსწორებელი შეცდომაც დაუშვა, მაგრამ საქართველოს წინაშე იგი სხვა მხრივ პირნათელია და ნამდვილი მოწამე. ეს არ უნდა იქნეს დავიწყებული. მისი ერთგვარი სისუსტე ამ თავგანწირვამ გააბათილა. შემთხვევითი არ არის, რომ ბერი ეგნატაშვილი ასე ვრცლად გადმოსცემს ლუარსაბ II სიტყვებს, სიტყვებს თავგანწირული მეფისას. ამ სიტყვებში თუ ანდერძში ჩანს სპეტაკი სულის პიროვნება, რომელსაც გაცნობიერებული აქვს ყოველი თავისი ნაბიჯი და ქვეყანას შეგნებულად ეწირება. სიტყვებში ჩანს აგრეთვე ლუარსაბ II უცოდველი ანკარა სული და იგი იმდენად ძლიერი აღმოჩნდა თავგანწირვაში, რამდენადაც სუსტი იყო როგორც დიპლომატი, როგორც მეფე.

შაჰმა ვერ გატეხა ლუარსაბის წინააღმდეგობა. იგი დიდხანს ჰყავდა ტყვეობაში შაჰს და მას მართლაც ჰქონდა საბაბი, ერწმუნა, რომ მისმა თავგანწირვამ იხსნა ქართლი განადგურებისაგან. შაჰის მრისხანებას ქართლი მართლაც გადაურჩა 1614—1617 წლებში, როცა მიწასთან იქნა გასწორებული კახეთი. ლუარსაბის გაუტეხელობამ, მეორეს მხრივ, კიდევ უფრო დარწმუნა შაჰი, რომ ქართლ-კახეთის აყრა აუცილებელი იყო. ლუარსაბის თავგანწირვა, ამდენად, შაჰს დროებით თუ შეაჩერებდა, რადგან „ღვთის განგებით" იყო გადაწყვეტილი

„ამ ვილაიეთების“ აყრა, ე. ი. შაჰის პოლიტიკა ბოლომდე უნ-
და გატარებულიყო. ლუარსაბმა თავისი მისვლით, უბრალოდ
მიზეზი არ მისცა ქართლის აოხრებისა. შაჰი ამჯერად კახეთს
დასჯერდა. საბაბს კი, როდესაც სურდა, მაშინ იპოვიდა.

1614—1617 წლებში კახეთში დატრიალებული უბედურე-
ბის შესახებ ყოველმა ქართველმა შესანიშნავად იცის, მაგრამ
აქ ამ დიდი მოვლენების შეხსენება მაინც იქნება საჭირო, რად-
განაც სააკაძის ფენომენი ამ მოვლენებისაგან განუყოფელია.
ეს მთლიანი მონაკვეთია საქართველოს ისტორისა, რომლის
ყოველი ნერვი ერთმანეთთან არის გადახლართული.

მაშასადამე, ისქანდერ მუნში კახეთის უბედურებას მთლი-
ანად თეიმურაზს აბრალებს. მართალია, იგი აღნიშნავს, რომ
„ღვთის განგებით“ იყო გადაწყვეტილი ამ „ვილაიეთის“ აყრა
და აქ, კაცმა რომ თქვას, თეიმურაზ პირველი არაფერ შუაშია.
ეს შაჰის, მთელი ირანის ტოტალური პოლიტიკა იყო. შაჰი ჯი-
უტად და თანამიმდევრულად ახორციელებდა და მისდევდა ამ
პოლიტიკას. ის კი აშკარაა, რომ თეიმურაზი თავისი ბრძოლე-
ბითა და პოლიტიკით აღუდგა დაუნდობელ შაჰს და დიდი სა-
ბაბი მისცა მრისხანებისათვის. აშკარად საჭირო იყო მეტი სი-
ფრთხილე და დაკვირვებული მოქმედება. სწორად აღნიშნავს
ისტორიკოსი გივი ჯამბურია: „შაჰ-აბასის სისხლიანი შემო-
სევების მიზეზი სულ სხვა და უფრო ღრმა იყო, მაგრამ ერთი
კი ცხადია — თეიმურაზის პოლიტიკასა და დიპლომატიას აკ-
ლდა მისი დიდი პაპის ალექსანდრეს მოქნილობა და ჭკუამახვი-
ლობა“.

ირანის ჭკვიანი პოლიტიკოსი, ვერაგი შაჰი ხმას ავრცელებ-
და, ოსმალეთზე სალაშქროდ ვემზადებიო. ქართლ-კახეთის მე-
ფეები ენდობოდნენ ამ ცნობას და უდარდელად ატა-
რებდნენ დროს. განსაკუთრებით არხეინად გრძნობდა
თავს თეიმურაზი. არჩილ მეფე, ვინაც აღწერა თეიმურა-
ზის ცხოვრება, საგანგებოდ აღნიშნავს ამის შესახებ. თე-
იმურაზ პირველი გაუთავებლად ქეიფობდა, არავითარ სამ-
ზადისს არ ეწეოდა. ისქანდერ მუნშის ცნობაც ემთხვევა არ-
ჩილისას: „ქართველებს და განსაკუთრებით თეიმურაზს უდარ-
დელობის ფარდა ჰქონდათ გამჭრიახობის თვალზე ჩამოფარე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბული“. შესაძლოა შაჰმა საქართველოზე გამოილაშქროს, აფრთხილებდა ზოგი თეიმურაზს, მაგრამ ამ ფრთხილ მამულიშვილებს დასცინოდნენ („ვიდრე მართლა არ მოვიდა, მოსვლა ჰქონდათ მათ სიცილად“). შაჰი, როგორც ჩანს, განზრახ ადუნებდა ქართველთა ყურადღებას. იმავე დროს შაჰმა სულთანს გაუგზავნა ელჩი — ხმას ვავრცელებ, თითქოს ოსმალებზე სალაშქროდ მოვდივარ, რომ ქართველების ყურადღება მოვადუნო, არ მიიღო სინამდვილედ და რაიმე გაუგებრობა არ მოხდესო. ბოლოს შაჰი განჯაში მივიდა დიდძალი ლაშქრით. იქიდან კაცი გამოუგზავნა თეიმურაზს და ერთგულების ნიშნად შვილის გაგზავნა მოსთხოვა, ეს დამარწმუნებს რომ ოსმალეთს არ მიუდგებიო. თეიმურაზი წინააღმდეგი იყო შვილის გაგზავნისა, მაგრამ „დაუჟინეს კახთა“ და გაგზავნა უმცროსი ვაჟი ალექსანდრე დედა ქეთევან დედოფალთან ერთად. შაჰმა უფროსი შვილის გაგზავნაც მოითხოვა. თეიმურაზმა ისიც გაგზავნა. შაჰმა ბოლოს თეიმურაზის მისვლაც მოითხოვა. ახლა უკვე ცხადი შეიქნა, რა სურდა შაჰს, იგი ბაგრატიონთა დინასტიის შტოს ანადგურებდა კახეთში. კახელებმა თავში ხელი იცეს, მაგრამ რას იზამდნენ. თეიმურაზი არ წავიდა. ძნელია ახლა განსაჯო წამებული მეფე ამ ნაბიჯის გამო. ძნელია დაადგინო, რა სჯობდა, წასვლა თუ წაუსვლელობა. მაგრამ რაკი დედამისი და ორი შვილი შაჰთან იყო, თეიმურაზის მისვლით შაჰს, ალბათ, ყოველგვარი ეჭვი გაუქარწყლდებოდა. მართალია, ამას მოჰყვებოდა წინადადება რჯულის შეცვლის შესახებ და თეიმურაზი მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდებოდა, მაგრამ წაუსვლელობამ უფრო დიდი ზიანი მოუტანა ქვეყანას.

მხოლოდ ახლა დაიწყეს სანგრების თხრა და ჯებირების შენება კახელებმა. „მუკუზნიდან გაღმა მთამდი სრულ ჯებირი წავავლევით“ — ათქმევინებს არჩილი მეფე თეიმურაზს, მაგრამ შაჰის ჯარმა ადვილად შემოუარა ამ ჯებირებს. ეს ოპერაცია, როგორც ითქვა, ორ ირანელ სარდალს ჰქონდა დავალებული. ორივემ შეასრულა დავალება. უკუქცეულ თეიმურაზსა და შაჰის ჯარს შორის შეტაკება მოხდა ჟალეთთან. შაჰის ჯარს „ვერღარა დაუდგა თეიმურაზ და წავიდა“, თუმცა მემატიანეთა ცნობით თეიმურაზი ლომივით იბრძოდა. იგი ცდილობდა

ქართლში გაეღწია. მას ყიზილბაშთა ახალი რაზმები გადაეღობნენ, მაგრამ ქართველებმა გაარღვიეს ალყა და მუხრანში მივიდნენ. აქ შეხვდნენ ერთმანეთს თეიმურაზი და ლუარსაბი. თათბირზე გამოირკვა, რომ არც ქართლსა და არც კახეთს შაჰთან შებრძოლების თავი არ ჰქონდათ. სააკაძის მოსისხლე მტრებიც კი შაჰთან მისულიყვნენ, შაჰს ეახლა კახეთის თავადობის დიდი ნაწილი. დარჩენილთაგან ბევრი ურჩევდა შერიგებას მეფეებს შაჰთან. მხოლოდ მცირე ნაწილი მოითხოვდა ბრძოლას. ასეთ პირობებში ომი არ ღირდა. მეფეები იმერეთისაკენ წავიდნენ.

კახეთი და ქართლი მართლაც, სრულიად მოუმზადებელნი ჩანან ბრძოლისათვის. არ იგრძნობა თავადთა დარაზმულობა მეფის ტახტის გარშემო. როგორც ჩანს, არც ლუარსაბი და არც თეიმურაზი არ ელოდნენ ომს და არ უსმენდნენ გაფრთხილებას. დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი, ასე ერთსულოვნად რომ დაუპირისპირდა სააკაძეს, სრულებითაც არ აღმოჩნდა ერთსულოვანი ნამდვილი მტრის წინაშე. არც კახეთსა და არც ქართლში დიდებულთა შემაკავშირებელი ძალა არ იგრძნობა. იგრძნობა სრული შეუთანხმებლობა თეიმურაზსა და თავადებს შორის. ერთნი გარბიან შაჰთან, მეორენი შერიგებას ურჩევენ, მესამენი — ბრძოლას. ჩანს დაქსაქსული ინსტიტუტი, გონებადაფანტული ქვეყანა, დაბნეული პოზიცია და გამოუკვეთელი პრინციპები. ასეთი ქვეყნის დამარცხება, ცხადია დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენდა. არც გასჭირვებია მისი დამარცხება შაჰს.

შაჰმა თავდაპირველად თავის ლაშქარს არ მისცა ნება ქვეყნის დარბევისა და აწიოკებისა. მას უნდოდა ხალხი დაეჯერებინა, თითქოს ქვეყანას კი არა, თეიმურაზ პირველს ებრძოდა. ამ ხრიკს რამდენიმე ყიზილბაში მეომარი შეეწირა. ქვეყნის დასანახავად იმ ყიზილბაშებს, ვისაც ოჯახების დაწიოკება დაბრალდა, მუცლები დაუფატრეს და ბანაკში დააბრუნეს. შაჰს უნდოდა კახელების ნდობა მოეპოვებინა.

ციხე-სიმაგრედ გადაკეთებულ ალავერდში მდგარმა შაჰმა შეიტყო, რომ მთელი კახეთის განძეული თიანეთის ერთ მიუვალ ციხეში იმალებოდა. ჯერჯერობით შაჰი მხოლოდ თე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იმურაზის კვალს მისდევს. მაგრამ როგორც კი ერწო-თიანეთის მოსახლეობის დიდ წინააღმდეგობას წააწყდა, შაჰის ლაშქარმა არავინ არ დაინდო. აიღო ციხე, გამოიტანა კახეთის მთელი განძეული, წამოიყვანა 30 000 ტყვე, 40 000-მდე მსხვილფეხა საქონელი. ახლა შაჰს თითქოს საბაბი ჰქონდა, ხალხმა წინააღმდეგობა გამიწიაო და ჭკუის სასწავლებლად კახეთის რბევას მიჰყო ხელი. აჰყარა და ირანში გადაასახლა შირვანელი და ყარაბაღელი გლეხები, რომლებიც ალექსანდრე მეფის დროს ჩამოსახლებულიყვნენ ოსმალეთის მიერ შევიწროებულ კახეთში. თითქოს არაქართველ მოსახლეობას ერეკებოდა შაჰი. მაგრამ ეს იყო დასაწყისი მისი ფარული პოლიტიკისა — ქართლ-კახეთის მოსახლეობის აყრისა და მათ ადგილზე თურქმანთა ტომების ჩასახლებისა. ეს იყო ქართლ-კახეთის მუსულმანურ სახანოებად გადაქცევის დასაწყისი. შაჰმა კახეთის მმართველად დასვა გამუსულმანებული ისა-ხანი (გიორგი ალექსანდრეს ძის ვაჟი). მრჩევლად დაუნიშნა დავით ჯანდიერი და ნოდარ ჯორჯაძე. 1615 წლის დამდეგს შაჰი თავისი ჯარით ქართლში შემოვიდა. ქართლი შაჰს არ დაურბევია. არსებობს ვარაუდი, რომ ამ პირველი ლაშქრობის შედარებითი მშვიდობიანობა სააკაძის დამსახურებაა. შაჰს ჯერ მეფეების ხელში ჩაგდება სურს. ამიტომაც ერთ-ერთი ვეზირის ხელით გიორგი იმერთა მეფეს „რისხვიანი წერილი“ გაუგზავნა და მეფეები მოსთხოვა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ომით იმუქრებოდა. მეფეებმა ვერ გაბედეს შაჰთან მისვლა. ელჩის პირით კი შაჰს შეუთვალეს — გვაპატიე მოუსვლელობა და საქართველოდან გაიყვანე ჯარებიო. შაჰი დაჟინებით მოითხოვდა — მეახლონ და ვაპატიებო. ლუარსაბმა და თეიმურაზმა, ცხადია შესანიშნავად იცოდნენ, რომ შაჰი მათ არაფერს აპატიებდა, ამიტომ ვერ წყვეტდნენ წამოსვლას.

განსაკუთრებით მტკიცედ იდგა უარზე თეიმურაზი, იგი ერთ ნაბიჯზეც არ ენდობოდა შაჰს. ეტყობა, შაჰი მშვენივრად იცნობდა თეიმურაზს და ახლა ლუარსაბს შეუჩნდა. იმერეთიდან მისი გადმოყვანა შაჰმა შადიმან ბარათაშვილს დაავალა. შადიმანმა ლუარსაბის დის, იგივე შაჰ-აბასის მეუღლის წერილი წაიყოლა. შადიმანი იმდენი ეჩიჩინა ლუარსაბს, რომ თა-

ვისი გაიტანა. ლელას წერილმაც გაჭრა და ლუარსაბმა „ბალა-
წყვიტა შაჰს ჰხლებოდა. არც თეიმურაზი და არც იმერეთის
სამეფო კარი ლუარსაბს წასვლას არ ურჩევდა. მაგრამ ლუარ-
საბმა არჩია, ქვეყანა ეხსნა თავის გაწირვით.

შაჰს თურმე ძალიან მოეწონა ახოვანი, ლამაზი ლუარსაბ
მეფე, მაგრამ შურით აღივსო, როგორც კი იმავე ლუარსაბმა
აშკარად დაჯაბნა ნადირობაში. შაჰმა თავისი მიზნის ნაწილს
მიაღწია, ამიტომ თბილისს მივიდა, ჩაყენა თავისი გარნიზო-
ნი და ყარაბაღისაკენ გაეშურა. და აი, ამ დროს გაირკვა, რომ
შაჰი ლუარსაბს თბილისში არ დატოვებდა, რისი იმედიც ჰქონ-
და ლუარსაბს. ყარაიაში ნადირობის საბაბით შაჰმა იგი თან
წაიყვანა. ეს ფაქტობრივად დატყვევებას ნიშნავდა, შაჰი ირან-
ში დაბრუნდა.

ე. ი. პირველი ლაშქრობისას შაჰმა ხელთ იგდო კახეთის
სამეფოს განძეული, 30 000 ტყვე, 40 000 სული საქონელი,
ირანში გადაასახლა შირვანელი და ყარაბაღელი გლეხები, და-
ატყვევა ლუარსაბ მეფე. ზარალი, როგორც ვხედავთ, დიდია.
მალე შაჰმა ლუარსაბს რჯულის შეცვლა მოსთხოვა, მაგრამ
უარი მიიღო. როდესაც არც მუქარამ გაჭრა და არც დაყვავე-
ბამ, შაჰმა ლუარსაბი დააპატიმრა.

ლუარსაბი, ისევე როგორც ქეთევან დედოფალი, ბოლომდე
იდგა თავის სიტყვაზე და ამის გამოც დაიღუპა. დაიღუპა რო-
გორც ნამდვილი მოწამე.

რჯულის შეცვლა ხშირად ზედაპირულად ფასდება ხოლმე.
შეიცვალა რჯგული? — ე. ი. სარწმუნოებისა და ქვეყნის მო-
ღალატეა! მაგრამ ისტორიამ დაგვიმტკიცა, რომ ამ შემთხვე-
ვაშიც გვმართებს ფხიზლად შევაფასოთ ფაქტი და პოზიცია
შემდეგ შევიმუშაოთ. ქართლ-კახეთის ისტორიას ახსოვს
რჯულშეცვლილი მეფეები, ვინც არა მარტო გამუსულმანდნენ,
არამედ სისხლითა და ხორცით შაჰის უერთგულეს მოხელე-
ებად იქცნენ. ჩემი აზრით, მხოლოდ ასეთი ხალხი შეიძლება
ჩაითვალოს ქვეყნისა და ხალხის მოღალატედ. მაგრამ ჩვენმა
წარსულმა ისეთი ხალხიც იცის, ვინც მხოლოდ მოსაჩვენებ-
ლად მიიღო სხვისი რჯული და თავის დროზე ისე მოემსახურა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საქართველოს, როგორც უპირველეს მამულიშვილს შეჰფერის. ასეთი იყო ბაგრატ დიდი, სიმონ I... მათ დაინახეს, რომ აუცილებელი იყო რჯულის შეცვლით ეხსნათ ქვეყანა, ეხსნათ ქრისტიანული სარწმუნოება. ეს გამოუვალ სიტუაციაში გადადგმული პოლიტიკური ნაბიჯი არის. მეფე თმობს ერთს, მეორის, უფრო დიდის გადასარჩენად. დიმიტრი თავდადებულისა და ლუარსაბ პირველის ბრძოლის გზა სხვა გზაა. ლუარსაბმა დაინახა, რომ როგორც მეფე, როგორც მხედართმთავარი, ვერ დაუპირისპირდებოდა შაჰს, ვერ სძლევდა მას. ამიტომ არჩია ქვეყნის აოხრებას თავის გაწირვა. მაგრამ ამასთან არ დათმო რჯული. არ წავიდა ბაგრატ დიდისა და სიმონ პირველის გზით. მან აშკარად იგრძნო თავისი უძლურება ირანის იმპერიის წინაშე და გადაწყვიტა, ზნეობრივი გმირობით მიეცა თავისი ხალხისათვის მაგალითი — იგი ეწამა ხალხისა და ქვეყნისათვის, ზნეობრივად სძლია თავის მტერს და ხალხში თავდადებული მეფის სახელი დაიგდო. მისი თავგანწირვა ძალად და ენერგიად ემატებოდა ქვეყანას. იგი მაგალითად იქცა სხვებისათვის.

თეიმურაზ მეფე არ ისვენებს. ცდილობს კავშირი შეკრას საქართველოს მეფე-მთავრებთან, რათა ერთიანი ფრონტით იბრძოლონ შაჰის წინააღმდეგ. თეიმურაზმა და მისმა ხალხმა მოამზადა კახეთის აჯანყება და იგი დაუკავშირეს ოსმალეთის ლაშქრობას ირანის წინააღმდეგ (1615 წელს).

ოსმალეთის ჯარს მეჰმედ-ფაშა მეთაურობდა. თეიმურაზის მომხრეებმა კახეთში აჯანყება დააჩქარეს. აჯანყებას სათავეში დავით ჯანდიერი ჩაუდგა. ალავერდობა დღეს, 15 სექტემბერს იგი ალავერდში შევიდა „მლოცველთა ჯგუფით“. დავით ჯანდიერს, როგორც ისა-ხანის მრჩეველს, უარი ვერავინ უთხრა. აჯანყებულებმა ხმლები იშიშვლეს და ირანის გარნიზონს დაერივნენ. თეიმურაზი სასწრაფოდ კახეთისაკენ გამოეშურა. აჯანყებას დელიმულაქიც მიემხრო. აჯანყებულებმა კახეთსა და შირვანში ციხეები გაათავისუფლეს, ირანული გარნიზონები გაწყვიტეს და გარეკეს. მაგრამ ოსმალეთის არმია ზოზინობდა.! რაკი ზამთარი იწყებოდა, ოსმალეთმა ომი გადადო. ამან ხელფეხი გაუხსნა შაჰს და მან ალი-ყული-ხანი გაგზავნა 15000

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კაცით თეიმურაზის ხელში ჩაგდების მიზნით. ალი-ყული-ხანი ქართლში შევიდა და წიწამურთან დადგა. ალი-ყული-ხანი თავისი ჭკუით იმერეთისაკენ წასასვლელ გზას უკეტავდა თეიმურაზს. ალი-ყული ხანის ჯარში თეიმურაზის მომხრეები აღმოჩნდნენ, ისინი ცნობებს აწვდიდნენ კახეთის მეფეს. თეიმურაზი მოულოდნელად დაესხა თავს ალი-ყული ხანს. ყიზილ-ბაშთა ჯარი სასტიკად განადგურდა. მთელი ალაფი ქართველებს ჩაუვარდა ხელთ. მხოლოდ მცირე ნაწილმა გაასწრო თბილისს. ალი-ყული-ხანი განჯაში გაიქცა.

„თეიმურაზის გამარჯვება, — აღნიშნავს გივი ჯამბურია,— თავისთავად დიდი მნიშვნელობისა იყო, იგი თავისი ძალების რწმენას უნერგავდა სამშობლოს თავისუფლებისათვის მებრძოლ ქართველებს“. მართლაც დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ამ გამარჯვებას. ირანის ლომის სახელი ჰქუხდა ყველგან. თითქოს წარმოუდგენელი იყო მისი ჯარის დამარცხება. ასეთ დროს ბევრს ნიშნავდა იმ აზრის განმტკიცება, რომ შაჰი არ არის უძლეველი, როცა ერთსულოვნად იბრძვის ხალხი. ეს ბრძოლა შემდეგ გამოადგა ხალხს, რათა სულიერად არ დაცემულიყო და კრიზისულ წუთებში ღირსეულად დაპირისპირებოდა მტერს. მაგრამ დამარცხდა არა შაჰის არმია, არამედ ნაწილი იმ არმიისა. დიდი ვეშაპი კი „რომლის მძვინვარების ცეცხლი ისე ავარდა, რომ ყოველი მისი ნაპერწკალი ქვეყნიერების დამწველი მეხი იყო“ (ისქანდერ მუნში) ირანის უზარმაზარი არმიით დაიძრა საქართველოსაკენ. მას შეუერთდნენ მაჰმადიანური სამფლობელოს მმართველები, შეუერთდა ალი-ყული-ხანიც გადარჩენილი ჯარით. შაჰი უკვე აღარ მალავდა თავის განზრახვას — გაეწყვიტა, გადაესახლებინა კახელები და მათ ნაფუძარზე თურქმანთა ტომები ჩაესახლებინა. დადგა კახეთის ყოფნა-არყოფნის ჟამი. არ გაუმართლა თეიმურაზს—ოსმალეთმა გაზაფხულზე ომი არ დაიწყო. კახეთში შაჰის ჯარი შევიდა, ქართლში ბაგრატ-ხანი (დაუდ-ხანის ძმა) დასვა ტახტზე და ქართლიც ვერ მიეხმარა თეიმურაზს, დარჩა კახეთი მარტოდმარტო. შაჰს უკვე დიდი მიზეზი ჰქონდა, არა მარტო თეიმურაზი, მისი ხალხიც „დაესაჯა“. იგი თანამიმდევრულად ატარებდა კახეთის აყრის პოლიტიკას. ისქანდერ მუნში „მეორედ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოსვლის დღეს“ უწოდებს კახეთში დატრიალებულ უბედურებას. ჩაკეტეს გასასვლელი გზები და მთელი ქვეყანა ალყაში მოაქციეს. თეიმურაზმა იმერეთში გაასწრო. მეფე ცდილობდა იქიდან ეშველა თავისი ხალხისათვის, მაგრამ ეს ცდა ხავსმოკიდებული კაცის ცდას ჰგავდა. ქვეყანა კი დარჩა უმეფოდ, უპატრონოდ, უხელმძღვანელოდ, დაბნეული. დაქსაქსულ ხალხს სურდა უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე ებრძოლა. მაგრამ არ ჩანდა მაორგანიზებელი ძალა, ვინც გაუძღვებოდა ამ ერთსულოვან ხალხს, წარმართავდა მის ენერგიას და შაჰის ჯარს დაუპირისპირებდა. იგი მიტოვებულ ცხვრის ფარას ჰგავდა. შაჰმა დაღესტნელი ლეკებიც მოიშველია. მთებში გახიზნული კახელების გაჟლეტა დაევალა მათ. კახელებმა მრავალი სიღნაღი (წყლიანი თხრილებითა და მიწაყრილით სახელდახელოდ გამაგრებული ადგილი) ააგეს. ერთ სიღნაღში 10 000 კაცი გამაგრდა. ყოველი სიღნაღის აღებისას ირანელი ჯარი გაოფთრებულ წინააღმდეგობას აწყდებოდა. მაინც აიღო შაჰმა ეს სიღნაღები, დახოცა კახელები და არ დაინდო თავისი მოლაშქრეებიც, ამ თავგანწირულ ბრძოლაში რომ იხოცებოდნენ. კახეთმა თითქოს მთელი ტანით იგრძნო, რა საშინელი განზრახვა ჰქონდა შაჰს. იგი სამუდამოდ უნდა მოწყვეტოდა ამ ცას და მიწას, ვენახის ფესვებს, მრავალჟამიერს და გამქრალიყო. წინააღმდეგობა უზარმაზარი ძალისა აღმოჩნდა. ეს იყო ბრძოლა არა ჯარისა ჯართან, არამედ ბრძოლა არსებობისათვის უფსკრულის პირთან. ბრძოლა ფრჩხილებით, კბილებით, უკანასკნელ მიწის ბელტს ჩაბღაუჭებული კაცისა, იქნებ ამ უკანასკნელმა ბელტმა მაინც მიხსნას და უფსკრულში არ ჩავიჩეხოო. იბრძოდა ეკლესია, მონასტერი, ქალაქი, სოფელი, იბრძოდა როგორც ერთი ცოცხალი ორგანიზმი.

„რაც ბედკრული თეიმურაზის უწესობისა და ურჩობისაგან ხოცვა და რბევა, ძარცვა, ტყვევნა და ნგრევა ქვეყნისა და გავერანება სახლებისა და საცხოვრებლებისა კახეთის ქრისტიანებს თავს დაატყდა, არ გაგონილა ისლამის გაჩენის დროიდან აქამდე, რომ ასეთი რამ ისლამის ქვეყნების რომელიმე ხელმწიფისაგან მოსვლოდეთ მათ და მათი მამული ასე აოხრებულიყო. მოკლულთა რიცხვი სამოც-სამოცდაათ ათასს

სჭარბობდა. ზოლეიხას სილამაზის მქონე ლამაზი ქალწულები, უწვერული იოსების მშვენიერი ღაწვებიანი, ხალებით დამშვენებული ვაჟები და სხვანი და ბავშვები, რომლებიც გატარებულ იქნენ მისი უავგუსტოესობის წინაშე, ასი ათასზე მეტი იქნა აღწერილი. მაგრამ ამ სტრიქონების დამწერის აზრით ოცდაათი ათასი კიდევ სხვა კუთხესა და კიდეში იქნა ტყვედ დაჭერილი, რომლებიც დროის უქონლობის გამო არ ყოფილან აღრიცხულნი".

მტერი აღრიცხვასაც ვერ აუდის, იმდენი ტყვე იგდო ხელთ, იმდენი გაჟლიტა. შაჰი არც აპირებდა შეჩერებას, ირანის საზღვრებზე დატრიალებულ ამბებს რომ არ შეეშალა ხელი. ოსმალეთი ომისათვის ემზადებოდა, ჯარს აგროვებდა. შაჰმა თავის ქვეყანას მიაშურა. მას უნდა მოეგვარებინა კონფლიქტი ოსმალეთთან და ისევ დაბრუნებულიყო კახეთს.

„რადგანაც ამ თავხედობისა და უზრდელობის გამო, რომელიც უვიცმა თეიმურაზმა და გზააბნეულმა კახელებმა გამოიჩინეს, შაჰის გულმოდგინებამ და კეთილშობილურმა აღტყინებამ მოითხოვა, რომ იმ ვილაიეთის ურჯულოები ისე დაესაჯა შურისძიების მახვილით, რომ იმ მხარეში მცხოვრებნი და „ნედლი და ხმელი" (ე. ი. ყველაფერი) განკითხვის დღის რისხვის ცეცხლით ისე დაეწვა, რომ შენებულებისაგან და „უტყვისა და მეტყველისაგან" (ე. ი. ცოცხალი არსებისაგან) კვალიც არ დარჩენილიყო".

შაჰს ის აცოფებს, რომ ოსმალეთის ამბების მოსაგვარებლად წასვლისთანავე ყიზილბაშთა იარაღს გადარჩენილი ხალხი კერას დაუბრუნდა და ცეცხლი დაანთო. მას უნდა მთლიანად მოსპოს ქართველი კაცის სახსენებელი. ახლა ისა-ხან ყორჩიბაში მოუძღვის ირანის არმიას. დიდ თოვლობას მოადგა იგი კახეთს და ქიზიყს შეუსია მოლაშქრეები, რადგან ქიზიყი გააფთრებულ წინააღმდეგობას სწევდა. ქიზიყი გმირულად შეეგება მტერს, მაგრამ ერთიანად განადგურდა. დაიძრნენ დაღესტნელი ლეკებიც და კახეთს ხელი მოუთავეს. უმცირესი ნაწილი გაიფანტა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. „მოკლედ მოსახლეობის სუნიც კი აღარ იყო დარჩენილი იმ ვილაიეთში (ქვეყანაში)" — წერს ისქანდერ მუნში.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

1617 წელი. შაჰი კვლავ კახეთისაკენ გაეშურა და ხორნაბუჯის ციხეში თავშეფარებულ კახელებს დაეტაკა. ბაგრატ-ხანის შუამდგომლობით ერთი ნაწილი ქართლში გადაასახლა, უმეტესობა კი ირანში გარეკა. ისტორიკოსთა ვარაუდით კახეთის ამ რბევის მანძილზე ასი ათასზე მეტი მტერს შეაკვდა, ხოლო ამდენივე ტყვედ იქნა წაყვანილი. კახეთის მოსახლეობის ორი მესამედი აღიგავა პირისაგან მიწისა.

ახლა პიეტრო დელა-ვალეს მოვუსმინოთ:

„რა მდგომარეობა მოჰყვა ამ საზარელ გადასახლებას, რამდენი სიკვდილი საშინელი გაჭირვებისაგან, რამდენი წყვეტა-ჟლეტა, რა გლეჯა, რა გახრწნა, რა ძალდატანება. რამდენი ჩვილი ყმაწვილები დაახრჩვეს მამებმა თავისივე ხელით ან ჩაყარეს წყლებში, რომ არ უყურონ მათ საცოდაობას და სატანჯველს, რაკი ყოველს ღონეს იყვნენ მოკლებული მათს საპატრონოდ, რამდენს ჟლეტავდა გზა-გზა დაცვინულებს ან მათ, რომელთაც აღარ შეეძლოთ სიარული, სპარსთა მხედრობა. რამდენი ბავშვი მოგლიჯეს ამათ დედის ძუძუს და დაჰყარეს გზებზედ მხეცების შესაჭმელად, ცხენების, აქლემებისა და ჯორების ფეხქვეშ სასრესად. რამდენი დაშორდა სამუდამოდ: ცოლი ქმარს, და ძმას, და გაჰფანტეს შორის შორს ქვეყნებში, რომ ეს საწყლები საუკუნოდ იყვნენ იმედგადაწყვეტილნი, რომ ეხილათ კიდევ როდისმე ერთმანეთი. რამდენი ქალი და კაცი იყიდებოდა პირუტყვზედ უფრო იაფად. რამდენი სხვა ამისთანები ხდებოდა ღირსი სიბრალულისა, მაგრამ ყველას ვინ მოთვლის“.

ქართველ ხალხს უბედურება არ უკვირს, მაგრამ საქართველოს ისტორიას ამოდენა უბედურება ცოტა ახსოვს.

იყვნენ არაბები მურვან ყრუს მეთაურობით, იყვნენ ხაზარები, იყვნენ თურქ-სელჩუკები, იყვნენ მონღოლები. იყო თემურ-ლენგი. ამ კლდეებს, მთებს, ველ-მინდვრებს შეხორცებული ქართველი კაცის არსებობა ირანული მახვილით სურდათ აეთალათ და ირანის პროვინციებში დაეგდოთ, როგორც უცხო სხეული. აქ კი ამ მიწისათვის უცხო სხეული უნდა დაემყნოთ, რათა მშვიდად ყოფილიყო ირანი, საზღვრებზე ერთგული ხალხი ჰყოლოდა. ძნელი შეიქნა ამის გაკეთება. აღმოჩნდა,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რომ ზედაპირზე კი არ იდო, მუხის ფესვების სიღრმეზე ჩაზრდილიყო ქართველი კაცის ძარღვები. როგორც ამ მიწას ვერ წაიღებდი მთლიანად სხვაგან, ასევე კახეთის მთლიანად „წაღება“ აღმოჩნდა შეუძლებელი. ამიტომ იყო წინააღმდეგობა გააფთრებული. რაკი ძალა აღმართს ხნავს, იხვნებოდა კახეთი, როგორც აღმართი. თითქოს მიწიანად გლეჯდნენ თითოეულ ორგანიზმს. ტყუპისცალად ქცეულიყო კაცი და მიწა, კაცი და ქვეყანა. და მათი ერთმანეთისაგან მოწყვეტა ტკივილით ავსებდა შემსწრეს, დედამიწის რომელი კუთხიდანაც არ უნდა ყოფილიყო ის. კახეთის გული და გონება ჯვარცმულის სულით შეჰყურებდა ქვეყანას, უსამართლობისა და განუკითხაობის სარბიელს. ამ გატანჯული ხალხისათვის არც მეფე არსებობდა და არც მამულიშვილი. ყველა ორგულად და მოღალატედ აღიქმებოდა მის თვალში. ის ხომ ყველამ გაწირა, მარტო მიატოვა, ხელი არ მიაშველა. რა წაშლის ამის შემდეგ კახელი ადამიანის მეხსიერებაში იმ საცოდაობის სურათებს. დამნაშავე ჩანდა მეფე, რომელმაც მიატოვა. მამულიშვილი, ვინაც ხელი არ გამოიღო. დამნაშავე ჩანდა გიორგი სააკაძე, შაჰის ბანაკში დგომის გამო, თავს რომ არ სწირავდა, იმის გამო! შანთით დაგლეჯილ კახეთის სულს განსჯის უნარი მოსთხოვოს, ამის უფლება არავის არა აქვს. იგი არაადამიანური წამებისაგან ამღვრეული თვალებით ხედავს, რომ მეფე თეიმურაზს თავი იმერეთისათვის შეუფარებია, გიორგი სააკაძე კი შაჰის სამსახურშია. ძნელია გაიგოს, რომ თეიმურაზი ყოველ ღონეს ხმარობდა ქვეყნის მისაშველებლად, თურქეთსა და რუსეთში ელჩებს გზავნიდა, ევროპიდან ჩამოსულ მისიონერებს სთხოვდა შველას. ვინ მოსთხოვს ხალხს გაიგოს, რომ სააკაძე ასე გიჟივით ვერ შეუვარდებოდა შაჰს კარავში და მის მცველებს ვერ შეაკლავდა თავს, რომ იგი დროს უნდა დალოდებოდა, აჯანყება მოემზადებინა და ისე ებრძოლა. არავითარი მზადება, არავითარი დროის შერჩევა! კახეთის თვალწინ ქვეყანა იქცეოდა და მეტის მოთმენა წარმოუდგენელი იყო.

ახლა უნდა გამოეღო ხელი და მხოლოდ ახლა, თუ ქვა არ ედო მკერდში, მეფესაც და ერისკაცსაც. მოღალატე ჩანდა ცა და ქვეყანა, ერი, ბერი, მეფე, სარდალი, ვინც კახეთს არ ჩა-

ეშველა, ვინც ბედის ანაბარა მიატოვა. მეხსიერებიდან არ ამოდ-
დის ბავშვის თვალები, გაოცებული რომ ამოსცქერის შეშლი-
ლობის ნისლიდან მამის ტანჯულ გამომეტყველებას საკუთარი
პირმშოს საკუთარი ხელებით დახრჩობის წამებში. ასეთ მამას
არც სიკვდილის ეშინია, არც მტრის სიმრავლის, მაგრამ წინა-
აღმდეგობის გაწევის სურვილი ისევ მის შვილს დაატყდება
შურისძიებად. ურჩევნია თვითონვე, თავისი ხელით მოსპოს
მისგანვე შობილი.

თეიმურაზის ბრძოლები შაჰისათვის კიდევ ერთი საბუთი
აღმოჩნდა ქვეყნისა და ხალხის გაუტეხლობისა. იგი დარწმუნ-
და, რომ მისი ვერაგული პოლიტიკა, ქართლ-კახეთის აყრა-გა-
დასახლებას რომ ისახავდა მიზნად, ყოველ მხრივ გონივრული
იყო. თავისი მეფობის აზრს იგი ამ მიზნის ასრულებაში ხე-
დავდა, სხვა „დიდ“ საქმეებთან ერთად მას ეს „დიდი“ საქმეც
უნდა მოეხდინა ირანისათვის.

„კახეთის მოთხრით, — წერს აკად. ნიკო ბერძენიშვილი —
შაჰ-აბასი რამდენიმე მიზნის მიღწევას ცდილობდა. საქართვე-
ლოს წინააღმდეგობა საბოლოოდ უნდა გატეხილიყო, კახეთ-
ში ჩამოსახლებული თურქმანები კი შაჰის ერთგული და-
საყრდენი უნდა გამხდარიყვნენ შორეულ კავკასიაში; ირანს
გადასახლებული კახელები კულტურული სოფლის მეურნეები
და შაჰის ხელის შემყურე ერთგული მეომრები იქნებოდნენ —
ასე ფიქრობდა შაჰი. მართლაც, ყულის ჯარში, რომელშიც იმ
დროს 12 ათასი მხედარი და 10 ათასი ქვეითი ითვლებოდა,
დიდი უმრავლესობა ქართველები იყვნენ“.

შაჰი, როგორც ვხედავთ, ირანისათვის დიდი და გონიერი
პოლიტიკოსია. ის არ დაგიდევთ, რა უბედურება მოჰყვება
სხვა ხალხებისათვის ამ მიზნების განხორციელებას. მთავარია,
რომ ეს მიზანი, ქართლ-კახეთის აყრა-გადასახლება, როგორც
მისი ცხოვრების უმთავრესი მიზანი, უნდა აღსრულდეს. ამი-
ტომაც გვარწმუნებს ისქანდერ მუნში, თითქოს შაჰის ეს რის-
ხვა იყო „უგუნური, უმეცარი“ თეიმურაზის ჯიუტობის ნაყო-
ფი. დიახაც მართებდა თეიმურაზს მეტი სიფრთხილე, მეტი
ტაქტი, მოქნილი დიპლომატია. მართებდა სწორად შეეფასები-
ნა საშინაო და საგარეო ვითარება. კარგად დარწმუნებულიყო,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

შეიძლებდა თუ არა ოსმალეთი მის გვერდით დადგომას, ან იმდროინდელი რუსეთი მზად იყო თუ არა საქართველოს ძისაშველებლად, შეეძლო თუ არა მოსკოვს რეალური დახმარების გაწევა. მეფეს მართებდა საშინაო მდგომარეობის სწორი შეფასება და „დაუდევრობის“ ძილისაგან გამოფხიზლება, რასაც მტერიც შენიშნავს (ისქანდერ მუნში) და მოყვარეც (არჩილ მეფე). მეფეს მობილიზება მართებდა და ქვეყნის დარაზმვა. მართებდა კახეთის გაჟლეტისა და გადასახლების მძიმე წუთებში ხალხთან ყოფნა, რამდენადაც ელჩების დაგზავნა ოსმალეთსა და რუსეთში კახეთიდანაც შეიძლებოდა. კახეთს კი მისი იქ ყოფნა ჰაერივით სჭირდებოდა. გაწილაკებული წინააღმდეგობის ნაცვლად ერთიანი პარტიზანული ფრონტის შექმნა იყო საჭირო, საერთო ხელმძღვანელობა... აკლდა კახეთს პატრონი. ფაქტობრივად კახეთი მისი მიზეზით ჩავარდა ამ დღეში, ასე აცხადებს შაჰი და ასე სჯის ხალხიც. მისი იმერეთს გაქცევა უფრო თავის შველას და ხალხის მიტოვებას ჰგავდა, ვიდრე საშველი გზების საძებნად წასვლას. ასე ჩანდა ხალხის თვალში. სინამდვილეში კი თეიმურაზი გამუდმებით ცდილობდა ეშველა თავისი ხალხისათვის. რა თქმა უნდა, თეიმურაზი მიმხვდარი იყო, რომ შაჰს მისი ხელში ჩაგდება უკვე ნაკლებ აინტერესებდა — ფრჩხილები გაიხსნა, შაჰი თამამად აცხადებდა, რომ კახეთის აყრა სურდა. თეიმურაზისაგან შაჰის გაღიზიანება ეპიზოდური ომებით, ერთგვარად აჩქარებდა შაჰის საშინელი პოლიტიკის განხორციელებას. შაჰი თეიმურაზის „სიჯიუტით“ გამართლებას აძლევდა თავის მრისხანებას. ლუარსაბის გადაწყვეტილება ამ თვალსაზრისით უფრო პატრიოტული ჩანს. მისგან თავის გაწირვის ფასად ქართლის აყრა-გადასახლება რამდენიმე წლით გადაიდო. თეიმურაზის წინააღმდეგობა შთამომავლობის თვალში, ერთის მხრივ, არაგონივრულია, მეორეს მხრივ, გმირული. მან სისხლი გაუშრო შაჰ აბასს, მაგრამ ეს „სისხლის გაშრობა“ ეპიზოდურ წარმატებას არ გაცილებია. შაჰის დიდ არმიასთან დაპირისპირება, გენერალური ბრძოლის გამართვა თეიმურაზ I, ეტყობა, არ შეეძლო და თავსაც ამიტომ არიდებდა. ეპიზოდური ბრძოლებით კი, როგორი გმირულიც არ უნდა ჩანდეს ეს

ბრძოლები, მხოლოდ კახეთის გაყლეტა-აყრის საქმე ჩქარდებ-
ბოდა და არა შაჰის წასვლა საქართველოდან. ფაქტია, რომ
თეიმურაზ I შაჰის ვერც ერთ დიდ არმიას წინ ვერ გადაუდგა,
ვერც მაშინ, როდესაც შაჰი თვითონ მოუძღოდა არმიას, ვერც
მაშინ, როდესაც სხვა იდგა არმიის სათავეში. დაამარცხა ალი-
ყული-ხანი, — მხოლოდ ერთი ნაწილი ირანის მხედრობისა, აი-
ღო კახეთის ციხეები აჯანყების დროს, მაგრამ გენერალური
ბრძოლის გამართვის ძალას იგი თავის თავში ვერ პოულობდა,
ესეც ფაქტია. ოსტატურად აღწევდა თავს ალყას, თუკი ალ-
ყაში მის მოქცევას დააპირებდნენ და გადადიოდა იმერეთს. ამ
ეპიზოდური ბრძოლებით კი ისედაც მძვინვარე შაჰი კიდევ
უფრო მძვინვარდებოდა და „სუფთა სინდისით“ სჯიდა ხალხს.

ამაოდ ცდილობს შთამომავლობისათვის თვალის ახვევას
ისქანდერ მუნში რიგ შემთხვევებში, კაცი, ვინც შე-
წუხებულია თითქოს კახეთის დაუნდობელი რბევით და მო-
სახლეობისადმი თანაგრძნობასაც კი ამჟღავნებს. ამაოდ ცდი-
ლობს იგი თეიმურაზის სიჯიუტესა და „თავხედობას“ დააბრა-
ლოს შაჰის განრისხება. იგი გულწრფელი მხოლოდ მაშინ
არის, როდესაც აღნიშნავს: „რადგან ღვთის განგებით გადა-
წყვეტილი იყო კახეთის ველაიეთის დანგრევა, იქაურ ურწმუ-
ნოთა გაწყვეტა და ისლამის გამშვენიერება...“ აი ეს არის თა-
ვი და თავი! ეს მიზანი აქვს „ირანის ლომს“. ამ პოლიტიკას
ახორციელებს ირანის სახელმწიფო და თეიმურაზის „სიჯიუტე
და თავხედობა“ მხოლოდ საბაბია საშინელი გეგმის განხორ-
ციელების გზაზე. მხოლოდ საბაბი! თუ ეს ასე არ არის, მაშინ
როგორ უნდა აიხსნას, რომ ქართლის მესვეურებს არ გაუღი-
ზიანებიათ თავიანთი ურჩობით შაჰი და შაჰმა კი მაინც მოინ-
დომა ქართლის აყრა და გადასახლება? ლუარსაბის ტყვედ
წაყვანის შემდეგ ქართლის ტახტზე შაჰის მიერ დასმულ მე-
ფეებს ვხედავთ. ისინი არ ებრძვიან შაჰს, არ ჯიუტობენ, ბედს
ემორჩილებიან. მაგრამ სწორედ იმიტომ რომ „ღვთის განგე-
ბით“ ქართლის აყრაც იყო გადაწყვეტილი, შაჰმა 1625 წ. სწო-
რედ ქართლის ასაყრელად გაგზავნა ყორჩიხა-ხანი დიდი მხედ-
რობით. ე. ი. თეიმურაზის ურჩობა და ლუარსაბის დანებება
არაფერ შუაშია. ე. ი. მხოლოდ რამდენიმე წლით გადაიწია

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქართლის აოხრების საქმემ. ლუარსაბის მორჩილებამ ქართლელების „უწყინარმა“ თავმოდრეკილობამ მხოლოდ ცხრა წლით იხსნა ქართლი. შაჰმა თავის სიცოცხლეშივე უნდა მოასწროს ამ ორი „ველაიეთის“ აყრა-გადასახლება. ვინც მედგრად დაუხვდა, პირველად ის დასაჯა. ქართლსა და კახეთთან შაჰის დამოკიდებულებაში მხოლოდ ეს არის განსხვავება. ორივე ქვეყნის საბოლოო ბედი კი ერთია, მათ ირანის რაიონები ელოდება...

ასე რომ, გულუბრყვილობა იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს თეიმურაზის ჯიუტობამ და არასწორმა პოლიტიკამ, ძალთა შეუფასებლობამ გადააწყვეტინა შაჰს კახეთის აყრა. ეს გახლდათ ირანის „იმპერიის“ დიდი პროგრამა. ეს პროგრამა უნდა განხორციელებულიყო, მიუხედავად იმისა, გასწევდა თუ არა ქართლ-კახეთი წინააღმდეგობას, განარისხებდა თუ არა ირანის ლომს რომელიმე მათგანი.

მით უფრო გულუბრყვილობაა ეჭვის შეტანა სააკაძის პოზიციაში. მხოლოდ სააკაძის მტრების მიერ გავრცელებული ბრალდებების გამოხატულებაა ის აზრი, თითქოს სააკაძე, „დღენიადაგ აზრახებდა“ ქართლის დაპყრობას და რომ ხალხის უბედურებაში მასაც უდევს წილი. ყველგან ისევ შაჰის ტოტალური პოლიტიკა ჩანს, ჩავიდოდა თუ არა მასთან სააკაძე, იგი ამ პოლიტიკას განახორციელებდა. საამისოდ მას არავისგან არ სჭირდებოდა წაქეზება. ქართველი კაცის აზრი და გონება არ შეიძლებოდა დამორჩილებოდა იმ გულუბრყვილო ფიქრს, თითქოს ქართველი თხრიდა საქართველოს, იმ დროს ჩვენი წინაპრები მსხვერპლნი იყვნენ აღმოსავლეთის გამძაფრებული საგარეო პოლიტიკისა, საქართველოს ჩაყლაპვას რომ გულისხმობდა. ეჭვიც, უნდობლობაც, ღალატიც ამ არეული ისტორიული სიტუაციების ნაყოფი იყო.

შაჰის ვერაგული პოლიტიკის პირველი ციკლი დამთავრდა.

კახეთი მიწასთან იქნა გასწორებული, მოსახლეობის ორი მესამედი განადგურდა, დანარჩენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში დაიფანტა — დიდი იყო შიში სრული აღმოფხვრისა! ჩამოსახლებული თურქმანები ქვეყანას ბილწავდნენ. არ გააჩნდათ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არც სულიერი კულტურა, არც მეურნეობის გაძღოლა შეეძ-
ლოთ.

შაჰს განსახორციელებელი რჩებოდა მეორე რიგის ამოცა-
ნა: საქართველოს ისტორიის მებაირახტრის — ქართლის აყრა-
გადასახლება. ცხადია, ერთბაშად ორივე ქვეყნის აყრა შეუძ-
ლებელი ჩანდა. კახეთის წინააღმდეგობამ ამაში ღრმად დაარ-
წმუნა შაჰი. საჭირო იყო გარკვეული პაუზა, ყალყზე შემდგა-
რი ქართლის დაშოშმინება, იმ აზრის დამკვიდრება, რომ შაჰი
არ ერჩის მორჩილ ქართლს. შესაძლებელი იყო, სულ დაეღუ-
პა თავისი გეგმა შაჰს, თუ კახეთიდან მაშინვე ქართლს მიაშუ-
რებდა ასაყრელად. თავისი გეგმის აღსრულებასთან კი ასე ახ-
ლოს იყო! მართალია, დიდი დანაკარგის ფასად შეიძლო ეს,
მაგრამ მაინც, კახეთის წელში გამართვა შეუძლებელი ჩანდა.
ირანის საზღვრები უშუალოდ ებჯინებოდა კავკასიონის მთა-
გრეხილს. დღეს თუ ხვალ სამუდამოდ ჩაიკეტებოდა დარიალის
ხეობა. რამდენი საუკუნეა, ირანი საქართველოს გადაყლაპვას
ესწრაფვის და ვერავინ შეიძლო ეს შაჰ-აბასამდე. ახლა დამ-
დგარა ჟამი. — შაჰი ახლოს არის მიზანთან!

საგულისხმოა ისიც, რომ მრავალ ფრონტზე მებრძოლი
ირანის სახელმწიფო მთავარ ყურადღებას ჩრდილოეთში მდე-
ბარე „ორ სახანოს“ უთმობს. ისევ განუსაზღვრელი მნიშვნე-
ლობა აქვს ქართლ-კახეთის „ველაიეთებს“. ეს დაინტერესება
ადვილი ასახსნელია და ახსნილიც არის ისტორიკოსების მიერ.
ქართლ-კახეთის, საერთოდ საქართველოს გეოგრაფიული მდე-
ბარეობა ერთბაშად გულისხმობდა პლაცდარმსაც და ზღუდე-
საც, რითაც იყო დაინტერესებული ადრე საბერძნეთი, რომი,
ბიზანტია, არაბეთი, ირანი, თურქეთი...

ამიტომ გაიწირა კახეთი, ქართლი. ამიტომ დააჯერა გული
„ირანის ლომმა“, თითქოს ქართველები შეცდომით ესახლნენ
მამაპაპეულ მიწაზე! ქართლი და კახეთი ან უნდა გათიბული-
ყო ბალახივით, ან ამ ადგილებიდან აყრილიყო. ასეთია ოკე-
ანესთან მიმდებარე ქვეყნების ბედი, ოკეანე ცდილობს სი-
ღრმეში ჩაიხვეტოს მთები.

ჯერჯერობით შაჰს გადარჩენილი კახელები სჭირდება. ხელს
არ უშლის დასახლდნენ კახეთში და მშობლიური კერა ააღორ-

ძინონ. თანაც გამუდმებით ადევნებს თვალს, ისე არ გამრავლდნენ, წინააღმდეგობის გაწევა შეიძლონ. ამ კონტროლს ნათლად დაგვანახებს თურქი ისტორიკოსის მუსტაფა ნაიმას ერთი ცნობა. ამ ცნობის მიხედვით კახეთის მმართველს, შეშფოთებულ ფეიქარ-ხანს შაჰისათვის მიუწერია: „ქართველები ისე მომრავლდნენ, აჯანყება მოსალოდნელია, ამჟამად ისინი ათიათას ხმალს ითვლიანო“. მაშასადამე, ქართველების მომრავლებას კატეგორიულად ვერ ურიგდება შაჰი. ფეიქარ-ხანს სწორედ ეს აქვს მისგან დავალებული —თვალყური ადევნოს კახელებს. შაჰმა, ცხადია, იცის, რომ კახეთის მოსახლეობის ნაწილი მაინც გადაურჩა ირანის მახვილს, სადღაც გაიხიზნა და ქვეყანა ფესვებიანად მაინც არ არის ამოგდებული. ამ ფესვებზე შესაძლოა, ისევ ამოიყაროს ქვეყანამ. შაჰს ახლა ამ ერთი მესამედის ამოწყვეტა უნდა. კახეთის დარჩენილი მოსახლეობის გაწყვეტა და ქართლის გადასახლება.

თეიმურაზი 1625 წლამდე გადახვეწილია კახეთიდან. იგი ხან გონიოს ფლობს სულთანის წყალობის სახით, ხანაც ოლთისს არის დამკვიდრებული. გონიოში თეიმურაზის მოკალათება გურიელს თვალში არ მოუვიდა. თეიმურაზი ოლთისში გადავიდა, იქ, ციხეში, ცოლ-შვილი დატოვა, თვითონ კი სულთანთან წავიდა. შაჰი არ უსვენებს თეიმურაზს. გაიგო რა, ოლთისს არისო თეიმურაზი, ამირგურე-ხანს (მამაცობისათვის ყვითელ ჯიქად წოდებულს) დაავალა, თავს დაესხი და შეიპყარიო. დიდ თოვლში ამირგურე-ხანმა თავისი ჯარი თეიმურაზის წინააღმდეგ დაძრა, მაგრამ დედოფალმა წინა ღამით მიმანიშნებელი სიზმარი ნახა და ციხე-დარბაზი მეორე დღესვე საგანგებოდ გაამაგრეს. მტერი უკან გაბრუნდა. ახლა ნოდარ ჯორჯაძე დაედევნა ამირგურე-ხანს და სასტიკად დაამარცხა მისი ჯარი.

1618 წელს თეიმურაზი ოსმალეთის მხარეზე იბრძვის ირანის წინააღმდეგ. ოსმალეთის არმიამ თავდაპირველად დიდ განსაცდელში ჩააგდო ირანი. მაგრამ ბოლომდე ვერ მიიყვანა საქმე. თეიმურაზის იმედები გაცრუვდა. შაჰი კვლავ უძლეველი ჩანდა. თეიმურაზმა დახმარება სთხოვა რუსეთსაც, მაგრამ მოსკოვს იმხანად საქართველოსათვის არ ეცალა. ყოველ შემ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თხვევაში აქ ჯარის გამოგზავნა არ შეეძლო და მარტოოდენ დიპლომატიური არხებით ცდილობდა თეიმურაზისათვის დახმარების აღმოჩენას. ამ გზით კი რეალური არაფერი კეთდებოდა. თეიმურაზი კახელებს კვლავ აჯანყებისაკენ მოუწოდებდა. რამდენად შესაძლებელი იყო ამ მოწოდებებით აჯანყების მომზადება, ხალხის დარაზმვა, ეს ძნელი დასადგენია, მაგრამ, ცხადია, რომ თეიმურაზის გაუტეხელობა აცოფებდა შაჰს. 1620 წელს მან დაასაჭურისა თეიმურაზის ვაჟები. მათგან ერთი მალევე მოკვდა, მეორე კი დიდხანს დადიოდა შეშლილი. შემდგომ დასაჯეს თეიმურაზის დედა — ქეთევან დედოფალი.

ქეთევან დედოფლის სიმტკიცე იყო გამოხატულება თავისი ქვეყნის გაუტეხელობისა და ენერგიულობისა, სიმბოლო, სულიერი სიმტკიცის დასტური, რამაც დიდი ზეგავლენა იქონია ქართველ ხალხზე. ხალხმა შარავანდედით შეამკო იგი. მაშინდელი ევროპისათვის ცნობილი შეიქნა ქეთევან დედოფლის მოწამებრივი სიკვდილი. ევროპელი მისიონერები საგანგებოდ აღნიშნავენ ამ ფაქტის შესახებ.

შაჰ-აბასის ირანსა და ქართლ-კახეთს შორის მოციქული სივრცე მეტისმეტად დაძაბულია. ვეშაპმა შეისვენა — ძალების მოკრების მიზნით, რათა თავისი საშინელი განაზრახი აღასრულოს ერთ მშვენიერ დღეს.

მანამდე კი თითქოს გაყინულია ჰაერი. იწყება ფარული, ნერვული, დაძაბული ბრძოლა საქართველოსა და შაჰ-აბასის ირანს შორის. მთელმა ქვეყანამ იგრძნო, ისტორია რა მძიმე გამოცდას უმზადებდა და გადარჩენის გზებს დაუწყო ძებნა. ხოცვა-ჟლეტა ქართველ კაცს ვერ გააკვირვებდა, მაგრამ ყოფნა-არყოფნის ასეთი მძაფრი განცდა იშვიათად ჰქონია.

გადავავლოთ ისტორიის გზას თვალი. მონღოლთა მოსვლის დღიდან თანდათან დაეტყო საქართველოს დაუძლურება. ას წელზე მეტი იყო, საქართველო მტერს ვერ დაემარცხებინა. ძლევამოსილება ქვეყნის არსად იყო ქცეული. თითქოს წარმოუდგენელიც ჩანდა ქართველთა დამარცხება. მუსულმანური სამყაროს საშიში მეზობელი ზედიზედ აგემებს გამანადგურებელ დარტყმებს კოალიციურ არმიებს. მონღოლთა მოსვლამ ძალთა საგანგაშო გადაჯგუფება გამოიწვია. მონღოლეთი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თავის გზაზე ანგრევდა როგორც მუსულმანურ, ასევე ქრისტიანულ სახელმწიფოებს. ყოველი ქვეყანა თავისებურად ზარალდებოდა, მაგრამ სხვა იყო საქართველოს დაზარალება — მის ძლევამოსილებას დაესვა წერტილი. დამუხრუჭდა ქვეყნის განფენილობისაკენ მისწრაფება. ნელ-ნელა იწყო უკან დახევა ძლევამოსილებაზე ფიქრმა, შორს გატყორცნილ ძალებს უკანვე იბრუნებდა ქვეყანა, რადგან პირველი სერიოზული დამარცხება მონღოლებთან ბრძოლაში პირველ ეჭვს აჩენდა. შემდეგ კი მტერს მტერი მოჰყვა. თვით დევნილი ჯალალედინი, ვისი შესაძლებლობების შეუფასებლობა ასე ძვირად დაუჯდა ქართველობას, ჩვენს ქვეყანას მოადგა. გარნისთან გამართულ ბრძოლაში ჯალალედინმა სასტიკად დაამარცხა საქართველოს ლაშქარი. ვიცით, როგორ მოხდა ეს, რომ ერთსულოვნება არ სუფევდა ბანაკში, რომ ღალატის სუნი ასდიოდა საქმეს. მთავარი ამ შემთხვევაში ის კი არ არის, თუ როგორ და რატომ დავმარცხდით, არამედ ის, რომ დავმარცხდით და სასტიკადაც დავმარცხდით, იმდენად სასტიკად, რომ იძულებულნი გავხდით ჩვენივე ხელით გადაგვეწვა თბილისი. საქართველო თავგანწირულ წინააღმდეგობას უწევდა ჯალალედინს. მტერი წვავდა ქალაქებსა და სოფლებს, ხოცავდა ხალხს, მიჰყავდა ტყვედ. ეს დიდი დარტყმა იყო. მან საძირკვლებამდე შეარყია საქართველოს ძლიერება. საკუთარ ძალმოსილებაში დაეჭვდა ქვეყანა. ქართველ ხალხში უძლეველობის რწმენა გაქრა. ამ უძლეველობის რწმენას ცუდი სამსახური გავუწიეთ. იგი თვითდაჯერებულობად ექცათ საქართველოს მესვეურთ. დავიწყებულ იქნა მთავარი — კერძოდ ის, რომ უძლეველობის რწმენა დავითის ხელით სიფხიზლის ხარჯზე იჭედებოდა, მთელი ახლო აღმოსავლეთის ვითარების მცოდნე სამეფო კარი უძლეველი იყო. ერთი დეტალი მინდა მოვაგონო მკითხველს ამასთან დაკავშირებით. იგი სამეფო კარის ორ ერთმანეთისაგან განსხვავებულ სტილს გვიმჟღავნებს: თამარ მეფის დროს რუქნადინის თავხედი ელჩი საკადრისი პასუხით უკან გააბრუნეს თუ არა, მას კვალდაკვალ მიჰყვა სამეფოს ძლევამოსილი ლაშქარი, უკვე დარაზმული და საომრად ალესილი. ეს მზადება მოესწრო ელჩის თბილისში ყოფნისას, რამდენიმე დღეში. ელჩის რუქ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნადინთან დაბრუნებას და პასუხის მიტანას ქართველთა რეგრიშიც მოჰყვა. რუქნადინი სამარცხვინოდ დამარცხდა. ერთსულოვანი ჩანან მეფე, დიდებულები, სარდლები. ყველაფერში მზადყოფნის უნივერსალური ფაზა იგრძნობა.

ახლა რუსუდანისა და მისი სამეფო კარის პასუხი გავიხსენოთ ჯალალედინისადმი. რამდენი თვითდაჯერებულობაა პასუხში, ამ პასუხს მზადმყოფი არმია არ მიჰყოლია კვალდაკვალ. სამეფო კარმა აბუჩად აიგდო ჯალალედინი, მზადყოფნის აუცილებლობა კი მხედველობიდან გამორჩა. მტერი არავის დაუზვერავს და მის შესაძლებლობებზე სწორი ინფორმაციები არა აქვთ. არ იციან, რომ ჯალალედინი მამამისზე უფრო ძლიერი პიროვნებაა, სისხლი გაუშრო ჩინგიზ-ხანს და თუ დამარცხდა, დამარცხდა უფრო ძლიერთან, თორემ არა თავისი სისუსტის მიზეზით. სამეფო კარმა კი აქტიურად არ იმოქმედა, გარნისთან დაელოდა ჯალალედინს იოლ გამარჯვებაში დარწმუნებული და როცა შალვა ახალციხელი მოწინავე ნაწილით მტერს ებრძოდა, მთავარი ბანაკი უძრავად იდგა. შემდეგ ამ მთავარმა ბანაკმა უბრძოლველად გაცლა არჩია. მტერს ტრაბახით გამოუჭედეს ყური და ახლა ივანე მხარგრძელის მეთაურობით ლაჩრულად გარბოდნენ უკან.

ისტორიის ჩარხი უკუღმა დატრიალდა და დატრიალდა იგი არა მარტო გარემოებათა გამო, არამედ ჩვენივე ხელის შეწყობით და უფრო მეტად ჩვენივე მიზეზით. ჩვენ ძალიან გვიყვარს ისტორიული სიტუაციების გაზვიადება, რათა გავამართლოთ არასწორად გადადგმული ბევრი ნაბიჯი. გვავიწყდება, რომ საშინელი მარცხის მიზეზი უპირველეს ყოვლისა საკუთარ თავშია საძებნი და შემდგომ სხვაგან.

მონღოლეთი ის დიდი ტალღა იყო, ჯებირები რომ დაუნგრია ქვეყნის სიმტკიცეს. ახლა ადვილი იყო ქვეყნის თავდაღმართზე დაქანება. მონღოლებს, შესაძლოა, იმდენი ხალხი არ გაუჟლეტიათ საქართველოში, რამდენიც სხვამ, მაგრამ მონღოლებმა გაანადგურეს ის, რაზეც იყო დაშენებული საქართველოს სულიერი და ფიზიკური სიმტკიცე — ქვეყნის ძლიერების წყარო. შეტევიდან საქართველო თავდაცვაზე გადავიდა, შიშით დათრგუნული და რწმენაშერყეული.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მერე უფრო დაუნდობელი მტერი მოვიდა — თემურ-ლენგი. ისტორიკოსი კარლო ტაბატაძე აჯამებს რა წყაროების ცნობებს და ისტორიკოსთა შეხედულებებს, თავის ნაშრომში „ქართველი ხალხის ბრძოლა უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ XIV—XV საუკუნეების მიჯნაზე“ წერს: „XIV—XV საუკუნეების მიჯნა განსაკუთრებული ძნელბედობის ხანა იყო საქართველოს ისტორიაში. ამ დროს ჩვენმა ქვეყანამ განიცადა თემურის ურდოთა გამანადგურებელი შემოსევები, რამაც უდიდესი ზიანი მიაყენა ქართველი ხალხის ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებას.

ვერაგი, ცბიერი, დაუნდობელი მტერი მიზნად ისახავდა საქართველოს ქრისტიანი მრევლის გათათრებას ან პირწმინდად გაჟლეტას, მის ადგილზე მუსლიმანი ელემის დასმას, ადგილობრივი კულტურული მეურნეობის მოშლას და საქართველოს მთა-ბარის გადაქცევას ყიშლაღ-იალაღებად.

ამ ავბედით ჟამს მთელი საქართველო აღსდგა მამულისა და რჯულის დასაცავად და უმაგალითო თავგანწირული ბრძოლით შეინარჩუნა თავისი ეროვნული სახე და სახელმწიფოებრიობა.

მაგრამ ეს მოხდა უზარმაზარი მატერიალური ზარალისა და ადამიანთა აურაცხელი მსხვერპლის ფასად“.

„ნაქალაქარი“, „ნასოფლარი“, „ნაფუძარი“, „ნავენახარი“, „ნასახლარი“ — აი, თემურ-ლენგის მოძრაობის ნიშან-სვეტები საქართველოში.

თემურმა საბოლოოდ მაინც ვერ გატეხა საქართველო. ქვეყანამ გაუძლო არნახულ უბედურებას, დარტყმას, რასაც ბოლო არ უჩანდა და არც ძალა აკლდებოდა. პირიქით, ყოველი დარტყმა წინაზე უფრო ძლიერი იყო და დაუნდობელი, და ქვეყანამ მაინც გაუძლო. მსხვერპლიც ასევე არნახულად დიდი იყო. ხუთი წლის მანძილზე ორი მეფე რომ დაკარგა საქართველომ, მარტო ეს ფაქტიც კმარა იმდროინდელი უბედურების წარმოსადგენად. რა სულმოუთქმელად, როგორი თავგანწირვით იბრძოდა ქართველი ხალხი.

XV საუკუნეში საქართველოს საზღვრებთან დიდი ცვლილება ხდება. ოსმალები გამუდმებით უტევენ ბიზანტიას, სამ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ხრეთ საქართველოს. მაგრამ ჯერ ბიზანტიით არის დაპყრობილი ოსმალთა ყურადღება. ბიზანტია კი ვერც თავის თავს შველის და ვერც საქრისტიანოს. 1453 წელს კონსტანტინეპოლი დაეცა. დაიკარგა ევროპასთან კავშირის გზა. დაიწყო გაუთავებელი შემოსევები საქართველოს დანაწილების მიზნით. სალტესავით შემოერტყა მუსულმანური სამყარო საქართველოს. ევროპის ქრისტიანულ რეგიონს მოწყვეტილი ორი ქვეყანა — საქართველო და სომხეთი ფაქტობრივად ორი ვეშაპის ხახაში აღმოჩნდა.

დაიწყო გააფთრებული, სულმოუთქმელი ბრძოლები საქართველოსა და სომხეთის გამუსულმანების მიზნით. ირანსა და ოსმალეთს თავისი პოლიტიკური მიზნებიც აწუხებდა და თუ ოდესმე სულსმოთქმის საშუალება ჰისცემია საქართველოსა და სომხეთს ისევ და ისევ ირან-ოსმალეთს შორის ატეხილი ომის დროს. ირანსა და ოსმალეთს შორის, საბედნიეროდ, თანხმობა არ იყო. ხშირად იმართებოდა სისხლიანი შეტაკებები.

თანდათან შეავიწროვა თურქეთმა სამხრეთ საქართველო. მის ხელში აღმოჩნდა ლაზისტანი, აჭარა, სამცხე-საათაბაგო. ეს მშვენიერი კუთხეები დიდძალი ხალხითურთ შეეწირა დანარჩენი საქართველოს გადარჩენის საქმეს. წაიღო მტერმა საქართველოს კარიბჭე, ღრმად შემოიჭრა ქვეყნის შიგნით და მთელ დასავლეთ საქართველოზე განაცხადა პრეტენზია. ასეც „დადგინდა“: დასავლეთ საქართველო თურქეთის ვასალი უნდა ყოფილიყო, აღმოსავლეთ საქართველო — ირანისა. გააფთრებულ წინააღმდეგობას აწყდებოდა მტერი საქართველოში. ქვეყანა სისხლისაგან იცლებოდა.

ბიზანტიის ვეებერთელა ტერიტორიის ჩანთქმის შემდეგ, ოსმალოთათვის მართლაც მიწის ნაგლეჯად ჩანდა დასავლეთ საქართველო. მაგრამ გეოგრაფიულმა საზომებმა შეაცდინა მტერი. „პატარა“ ქვეყანას არნახული ენერგია აღმოაჩნდა. ეროვნული სიმყარე, თავისთავადობა, რომელიც სხვა ხალხში გათქვეფასა და გაუჩინარებას ვერ ეგუებოდა. წინააღმდეგობა იმაზე უფრო დიდი იყო, ვიდრე მოელოდა მტერი. მაგრამ არც ირანი და არც თურქეთი ხელს არ იღებდა თავის ტოტალურ პოლიტიკაზე. მათი რწმენით დღეს თუ ხვალ საქართველო და

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სომხეთი უნდა გაუჩინარებულიყო მუსულმანური სამყაროს ოკეანეში. XV—XVI საუკუნეების გაუთავებელმა ბრძოლებმა ქვეყნის წონასწორობა შეარყიეს. ორ ნაწილად, ორი იმპერიის ვასალად გაგლეჯილი საქართველო წონასწორობას კარგავდა. ამან გამოხატულება პოვა არა მარტო მატერიალურ ზარალში, არამედ უპირველეს ყოვლისა, ერის თვისებების ძირეულ ცვლილებაში. საფრთხე დაემუქრა ერთიანი საქართველოს წყალობით გაწვრთნილ ქართველი კაცის ფსიქოლოგიას. მთლიანი საქართველოს წყალობით ჩამოყალიბებული ქართველი კაცის ფსიქოლოგია ნაწილ-ნაწილ იშლებოდა. სანამ საქართველო იბრძოდა მთლიანი ქვეყნის პრეტენზიით მონღოლების, თემურ ლენგის, სპარსელების წინააღმდეგ, ქართველი კაცის ფსიქოლოგიაც სხვაგვარი იყო. იგი თავს ამ მთლიანი საქართველოს შვილად ცნობდა. ქვეშეცნეულად თვით ღვთის პირიდან გადავარდნილი არამზადაც კი უწევდა ანგარიშს მთლიანი საქართველოს ინტერესებს. მასშიც კი არ ჩამქრალიყო სავსებით პატრიოტული გრძნობები. ისიც გამოდიოდა სამშობლოს დამცველთა გვერდით ისტორიის კრიზისულ წუთებში. სისხლში მაინც ხმაურობდა ერთ დროს ძლიერი, სახელოვანი ქვეყნის შვილებით სიამაყე. ქვეყანას უჭირდა, მაგრამ ღირსეული არსებობით არსებობდა. იგი მთლიანი ქვეყნის პრეტენზიით ეგებებოდა მტერს. ახლა კი დაკარგულიყო საქართველოს ფუნქცია. იგი რამდენიმე სამეფოდ დაყოფილი, იბრძოდა, მაგრამ ყველაფრიდან ჩანდა, რომ საქართველოს გაერთიანება და შემდეგ განთავისუფლება შეუძლებელის სფეროს ეკუთვნოდა უკვე. ღირსეული არსებობისათვის ბრძოლა იცვლებოდა გადარჩენისათვის ბრძოლით. ქართლ-კახეთის მეფეთა გულში იქნებ ყოველთვის ღვივოდა იმედი საქართველოს გაერთიანება-განთავისუფლებისა, მაგრამ სინამდვილე იმდენად შორს იდგა ოცნებისაგან, რომ თავისთავად ჩნდებოდა უმწეობის განცდა. თავისუფლებაზე ფიქრი დაეთმო და ერთგულ ვასალად რომ უნდა დარჩენილიყო, ეს ტანჯავდა სიმონ I. ეს უკვე XVI საუკუნეა. საუკუნე, როდესაც ფაქტობრივად მომზადდა აღმოსავლეთ საქართველოს სრული განადგურების გეგმა. იმარჯვებდა თემური, მაგრამ კარგავდა დიდ

ძალებს და იმარჯვებდა დიდის გაჭირვებით, თანაც იყო გენიალური მხედართმთავარი, მსოფლიოს დამპყრობელი, მასაც კი გაუჭირდა საქართველოს გატეხვა, გატეხილ ქვეყანაში რვაჯერ არ ლაშქრობენ! ვერ აქცია მომთაბარეთა სადგომებად თემურმა საქართველო. ქვეყნიდან ისე წავიდა, ეს გეგმა ვერ განახორციელა. სხვა არის XVI საუკუნის საქართველო, უკვე დაქუცმაცებული, ორი ქვეყნის ვასალი. საქართველოს კუთხეებს ხან ოსმალეთის მხარეზე უხდებოდა ბრძოლა ირანის წინააღმდეგ, ხანაც ირანის მხარეზე ოსმალეთის წინააღმდეგ. გარკვეულ ისტორიულ სიტუაციაში ეს თანადგომა რგებდა ქვეყანას მეორის, უფრო გაბოროტებულის წინააღმდეგ. პოლიტიკური ორიენტაცია ხშირად იცვლებოდა ამ მიზეზის გამო. ზოგჯერ ორიენტაციის ასეთი ცვლილება პოზიციის მერყეობად იკითხება ხოლმე. ვინც კარგად დაკვირვებია XVI—XVII საუკუნეების საქართველოს ისტორიას, ის ამ აზრს ირწმუნებს.

თვალნათლივ დავინახავთ, რომ მეფე, ვინც დღეს ირანის მხარეზე იბრძვის თურქეთის წინააღმდეგ, ხვალ თურქეთის გვერდით დგას ირანის წინააღმდეგ (ლუარსაბ I, სიმონI, ლუარსაბ II, თეიმურაზ I). პოლიტიკისათვის პოზიციების ასეთი ცვლილება მოულოდნელი არ არის. მაგრამ XVI—XVII საუკუნეებში პოზიციების ცვლილება იმდენად თვალში საცემი გახდა, რომ ბრმაც კი დაინახავს ასეთი სწრაფი ცვლილების მიზეზს: საქართველოს მუსულმანური სამყაროს მხრივ კარს ადგას დიდი განსაცდელი და იგი ყოველ ღონეს ხმარობს ამ განსაცდელის ასაცილებლად. იყენებს ხან ერთი, ხან მეორე ქვეყნის ძალებს, ცდილობს ერთმანეთს დაუპირისპიროს თავისივე მტრები და მდგომარეობა ამით შეიმსუბუქოს. მაგრამ აქ გასათვალისწინებელია შემდეგ: მხოლოდ ნამდვილი პატრიოტებისათვის არა აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა, როგორ ქვეყანას ემსახურება, მთლიანი საქართველოს პრინციპებს თუ დაქუცმაცებულ ქვეყანას. იგი, პირიქით, ამ დროს უფრო საჭიროებს ერთგულებას. ის კი, მარადმერყევი, „თავის ჯამს ჩამაცქერალი“ ნაწილი, ციხე-კოშკში გამოკეტილი ფეოდალების უმრავლესობა, უკვე ვერაფერს ვერ გამოჰყავს თავისი პა-

ტარა სამეფოდან. მისთვის სწორედ ამას აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა. ადრე იგი ძალაუნებურად უწევდა ანგარიშს მთლიანი, ძლიერი საქართველოს სურვილებსა და ინტერესებს. ახლა კი, აწეწილი ქვეყნის შიგნით, არავის წინაშე არ გრძნობს პასუხისმგებლობას. აღარ არსებობს ძლიერი სამეფო კარი, რომელსაც დაექვემდებარება ნებით თუ უნებლიეთ. იმ შეგნებამდე კი ვერ ამაღლებულა, მისი გამოკლებით ქვეყანას ძალა რომ ეცლება. ჯერ ისევ ამოდის კაშკაშა მზე ცაზე, დიდებული სანადირო ადგილებია ირგვლივ! ქვეყნის დასარბევად მოსულ ძლიერ მტრებს პირველი შეეგებება, სამსახურს შესთავაზებს, ამ გზით შეინარჩუნებს მამულსაც და დროსტარების საშუალებასაც. ქეიფობს გაუთავებლად და ელაციცება თავის პატარა მეფობას, დიდგვაროვნობის უკვდავ კერპს. დაქუცმაცებული საქართველოს ფსიქოლოგია მოსულ მტერზე უფრო საშიშ ძალად იქცა ქვეყნისათვის. რადგან ეს ფსიქოლოგია ერთ ფრაზაში არ გაყინულა — მთლიანი და დამოუკიდებელი საქართველო აღარ არსებობს! იგი ჩაუსახლდა ქართველი კაცის სულსა და გულს, მხოლოდ ერთეულები თუ უძლებდნენ ამ ძნელ გამოცდას. ასეთი ერთეულები ფეოდალთა წრეშიც ერია, აზნაურებშიც და გლეხებშიც. მაგრამ მთელ ხალხს უკვე დაქუცმაცებული საქართველოს ფსიქოლოგია რომ ზრდის და აყალიბებს, ეს მოვლენაა საგულისხმო. რითი გსურს მოიშორო ამ ატმოსფერული წნევის სალტე. ხომ ვერ დაავალებ ყოველ კაცს, ამაღლდეს დაქუცმაცებული საქართველოს ფსიქოლოგიაზე, იყოს დავითის, თამარისდროინდელი ქართველი კაცის ბადალი. რა ქნას იმ რიგითმა ფეოდალმა, აზნაურმა თუ გლეხმა, ვისაც ბუნებამ დიდი გული, დიდი ხედვა,დიდი ძალა არ დაანათლა. მის წინაპარს ხომ ერთიანი საქართველოს სულისკვეთება ზრდიდა, ამაღლებდა. ახლა ხედავს, ქვეყანა დაქცეულა, სხვისი ვასალი გამხდარა, არ იგრძნობა მეფის მტკიცე ხელი.. ასეთ კაცს გამოეცალა მამულიშვილობის გრძნობა, ან შეუსუტდა იგი, არ განიცდის ამ გრძნობას. არის თავისთვის მანამ, სანამ საკუთარ მამულს არ მიადგება საფრთხე. მაშინ კი იწყებს გზების ძებნას და არჩევს უბრძოლველად შეინარჩუ-

ნოს კეთილდღეობა. ამაყია, ამპარტავანი, მაგრამ საქვეყნო ნიშნები ნაკლებ სცხია.

მუსულმანური სამყარო კი ყოველ ღონეს ხმარობდა, მეტად დაქუცმაცებულიყო ქვეყანა, მეტად აწეწილიყო, მეტად ამღვრეულიყო. ეს უადვილებდა თავისი მიზნის განხორციელებას. იმძლავრა ქვეყნის შინააშლილობამ. სპარსეთის ვერაგულმა პოლიტიკამ მეფობის სურვილი გაუღვივა ყოველ ბაგრატიონს. გამრავლდა მეფობის კანდიდატურები, დასები. გაჩაღდა ბრძოლა ტახტისათვის, ბოლოს და ბოლოს დამკვიდრდა აზრი, რომ კახეთისა და ქართლის მეფედ გახდომა წყდებოდა ისპაჰანში — შაჰის კარზე. და ბუნებრივია, ყველა დამოკიდებული გახდა ირანზე. ყველამ იქ დაიწყო გავლენის სფეროების ძებნა, შეეცადა შაჰის გულის მოგებას. სანუკვარი ტახტის ხელში ჩასაგდებად ძმის, ბიძაშვილის, მამის გამომეტება ჩვეულებრივი ამბავი გახდა. ღალატი, შეთქმულება, განდგომა საქართველოს ისტორიის თანამდევ მოვლენებად იქცა. ეჭვითა და დაუნდობლობით დაიმუხტა ჰაერი. უღალატეს სიმონ მეფეს. ირანის ვერაგულმა პოლიტიკამ კახეთში საზარელი ამბავი დაატრიალა. კონსტანტინე-ხანმა ძმა და მამა მოკლა. ზურაბ ერისთავის მუხთლობა, სიმონ მეფის მოკვლა, თეიმურაზისაგან ზურაბ ერისთავის მოკვდინება, ლუარსაბის გადმოყვანა შადიმან ბარათაშვილის მიერ იმერეთიდან, ფარსადან ციციშვილისა და ქაიხოსრო ჯავახიშვილის ვერაგობა... ეს ხელისგულზე მდებარე მაგალითებია. ისინი სხვა მრავალ მაგალითთან ერთად იმ დროის სულს გვიხასიათებენ, საქართველოს ცხოვრების მახინჯ სტილს გვაცნობენ.

ირანისა და თურქეთის მხრივ კი დარტყმას დარტყმა მოსდევდა. ებრძოდნენ როგორც ფიზიკურ არსებობას, ასევე სულისკვეთებას. სურდათ ორივე დაეშალათ, დაენგრიათ.

XVI საუკუნის ბოლოს ირანის ტახტზე ავიდა უდიდეს მეფედ აღიარებული შაჰ-აბასი, კაცი, ვის დიდ გონებასაც და ამასთან ვერაგობასა და სისასტიკეს ყველა იმდროინდელი წყარო გვიდასტურებს. ამას უპირველეს ყოვლისა გვიდასტურებს ჩვენი ქვეყნის მიერ გამოვლილი განსაცდელი. ის ტრაგიკული

ამბები, რაც ქართლსა და კახეთში დატრიალდა. ისტორიკოსები სამართლიანად უწოდებენ ამ დროს საქართველოს ყრუნარყოფნის ხანას. ის, რაც თანამიმდევრული პოლიტიკით ხორციელდებოდა საქართველოში, — ქვეყნის გადაგვარება და სიკვდილი, ახლა შაჰის სურვილით უნდა დაჩქარებულიყო. კახეთისა და ქართლის მოსახლეობა უნდა აღგვილიყო. თუ ეს მოხერხდებოდა სისხლის დაუღვრელად, ხომ კარგი, თუ არა და ძალით უნდა მოეხდინათ ეს საშინელი ამბავი. 1578 წელს ამიერკავკასიაში ოსმალეთი გაბატონდა. შაჰ-აბას I 1590 წელს ახალი ზავით ცნო ოსმალეთის უფლებები ამიერკავკასიაზე. იგი შეუდგა საფუძვლიან სამზადისს ამიერკავკასიის ხელში ჩასაგდებად. ამას დაემატა მეორე ამბავიც. ქართლ-კახეთის მეფეებმა მოუხშირეს რუსეთს ელჩების გაგზავნა. რუსეთის სახელმწიფო სულ უფრო აქტიურად ერეოდა ქართლ-კახეთის საქმეებში. ამიერკავკასიაში დამკვიდრება და იქიდან ირან-ოსმალეთის ჯარების განდევნა რუსეთის პოლიტიკის საგანი ხდებოდა. ირანის, თურქეთისა და რუსეთის ინტერესები ამიერკავკასიაში უკვე მთელი სიმწვავით ეჯახებოდნენ ერთმანეთს. ამიტომ აღნიშნავს აკად. ნიკო ბერძენიშვილი: „საქართველოს საკითხი ირანის წინაშე ახლა კიდევ უფრო მწვავედ დადგა... და შაჰ-აბასმა მისთვის დამახასიათებელი ენერგიითა და გაბედულებით სცადა ამ საკითხის საბოლოოდ ირანის სასარგებლოდ გადაჭრა“.

ჩვენთვის ეს მიზანია ამჯერად საინტერესო. 1602 წლიდან განახლდა ომი ოსმალეთთან და ამიერკავკასია, კერძოდ აღმოსავლეთ საქართველო გამუდმებული ხოცვა-ყლეტის არენად იქცა. შაჰმა გადაწყვიტა აეყარა კახეთი და ქართლი. მან ირწმუნა, რომ ირანს შესწევდა საამისო ძალა და ვერაგული პოლიტიკის ათასგვარი წახნაგით დაიწყო ნიადაგის მზადება ამ დიდი ისტორიული აქტის განსახორციელებლად. მან მოისყიდა თავადთა დიდი ნაწილი და დაუპირისპირა მეფეებს. შვილს მამა და ძმა მოაკვლევინა. ქართლ-კახეთი სერიოზული ძალებისაგან დაცალა და გადამწყვეტი დარტყმისათვის შეიმართა.

აკად. ივანე ჯავახიშვილი დიდ ყურადღებას უთმობს XVII საუკუნის შინაფეოდალურ ბრძოლებს. მის ნაშრომებში თვალ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნათლივ ჩანს, როგორ დაბნელებულა საქართველოს ცა-და ბნელში როგორ არეულა კეთილი და ბოროტი საწყისები. ვინ ვის კლავს, ვინ ვის მტრობს, ვინ ვის ღალატობს. ირღვევა ფიცი, არც რწმენა, არც სინდისი. მერყეობს ხასიათი. აქ ქვეყნის ერთგული იქ ქვეყნის ორგულია. დარღვეული პროპორციები, დაბზარული სიმტკიცე... წონასწორობადაკარგული ქვეყანა აქეთ-იქით აწყდება. არ იცის რა გზას დაადგეს; კაცურ კაცობის საზომი დაკარგულა. არსად ჩანს განმკითხველი, დამნახავი. დიახ, დაღუპვის კართან მდგარ ქვეყანას წონასწორობა ჰქონდა დაკარგული და ირყეოდა. წყდებოდა უზარმაზარი საკითხი — შეძლებდა თუ არა საქართველო თავის დაცვას, შეძლებდა თუ არა დაემტკიცებინა მუსულმანური სამყაროსათვის, რომ ამ ქვეყნის აყრა-გადასახლება შეუძლებელია.

ირანს თავისი მიზნის განსახორციელებლად სჭირდებოდა მთელი ძალების ამიერკავკასიაში მობილიზება. ეს მშვენივრად იცოდა შაჰ აბასმა. აი, როგორ არის მომზადებული შაჰი:

„შაჰი ბედნიერ საათს დაიძრა სამოთხისებური სიხარულის ქალაქ ფარაჰაბადიდან გილანზე გავლით და ზღვის ნაპირს გაჰყვა. ზღვა ლაშქრისა, როგორც ლურჯი ზღვა, ყოველი მხრიდან აღელდა და ყოველ გაჩერებაზე გამარჯვებით მოსილ ამალას უერთდებოდნენ ძლევამოსილი მეომრების რაზმები... განჯის მიდამოებში ძლევამოსილ დროშებს მიეგებნენ ალი-ყულიხანი და ამირები და განდიდებულ იქნენ შაჰის უზანგის კოცნის ბედნიერებით. ფირ-ბუდაყ-ხან ფორნაქი და მისი მხლებელი ამირები, რომლებიც მოსული იყვნენ სამეფო ქალაქ თავრიზიდან, გაუშვეს, რათა დაბრუნებულიყვნენ თავრიზში და იქაური საზღვრების ამბები და მდგომარეობა სცოდნოდათ...

... მისმა უდიდებულესობამ ძლევამოსილი ლაშქარი რამდენიმე ჯგუფად გაჰყო; ყოველი ჯგუფი ცალკე მხარეს გაგზავნეს თითო სახელოვანი ამირის მეთაურობით. შირვანის ბეგლარ-ბეგს იუსუფ-ხანს ებრძანა, რომ იმ მხრიდან წამოსულიყო თავისი ამირებით საქართველოზე. ურდო (მთავარი ჯარი), „რომლის სარბიელი მსოფლიო არის“, სხვა მხრიდან დაძრულიყო თავისი მძლეველი რაზმით. ქართველების სამყოფელოს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ოთხივე მხრივ შემორტყმოდნენ, ნადირივით შუაში მოექცინათ და ვისაც კი მისწვდებოდნენ, ისლამის ხალხთან მეომარი მათი ურჯულო მამაკაცები საღვთო ომის ელვარე მახვილით დაეხოცათ. იმ ურჯულოთაგან არც ერთი ცოცხალი არ გაეშვათ, ქალები და ბავშვები ტყვედ წამოეყვანათ, ხოლო საქონელი და ქონება რაც ხელში ჩაუვარდებოდათ, მუსლიმანთა და ღაზიების დავლა იქნებოდა".

საკმარისია ირანის სხვა საზღვარზე ომის საფრთხე გაჩნდეს, რომ შაჰი იძულებული ხდება დროებით შეწყვიტოს აყრა-გადასახლება კახეთისა და საქართველოდან გავიდეს:

„ახლა, ეს ამბავი რომ მოხდა, ხელმწიფის რისხვა დაცხრა და ნოვრუზიდან სამი თვე გავიდა, ხოლო ოსმალეთის სარდალი მუშის ველზე იდგა და ჯარსა და იარაღს აგროვებდა სალაშქროდ. საქართველოში მეტხანს გაჩერება სახელმწიფო თვალსაზრისით სასარგებლოდ ვერ მიიჩნია შაჰმა და უკან გაბრუნდა".

კახეთის მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი აყრილია და გაჟლეტილი. მაგრამ მხოლოდ ირანის ძალების სრული მობილიზების შემდეგ ხდება შესაძლებელი ეს. მთელი ირანი ლარივით არის მომართული, დაძაბულია, ამ მძიმე, უხეში ლუკმის გადაყლაპვა რომ შეიძლოს.

ასევეა დაძაბული საქართველოც. ქართლ-კახეთი უფსკრულის პირას დგას. თვალნათლივ ხედავს მტრის ღონიერ ხელს, უფსკრულისაკენ რომ უბიძგებს და ქვეყანა ცდილობს აირიდოს ეს დარტყმა.

დადგა ქართველი კაცის ეროვნული თვისებების გამოცდის მძიმე ჟამი. კითხვის ნიშნის ქვეშ მოქცეულა არსებობა. ყოფნა-არყოფნის მოგანგაშე ზარმა ძალუმად დარეკა. ერმა თავისი წიაღიდან გამოიხმო მთელი ენერგია, რაც კი გააჩნდა. თავისი მორალური და ფიზიკური ძალები. ასეთი ფიზიკური და ზნეობრივი ენერგიის გამოცხადებად იქცა უპირველეს ყოვლისა კახეთის მოსახლეობა, ხალხი, ვინც აგებდა სიღნაღებს, სიმაგრეებს მთასა და ბარში და იბრძოდა. იბრძოდა კაცი, ქალი, მოხუცი, ახალგაზრდა. იბრძოდა ცალკე, ჯგუფ-ჯგუფად, რაზმებად. ერთ-ერთ სიღნაღში ათი ათასზე მეტი კაცი იყო თავ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შეფარებულიო, წერს ისქანდერ მუნში. ყველაზე მკაცრად ალბათ ის იბრძოდა, ვინც საკუთარი ხელებით დააღრჩო თავისი ჩვილი ბავშვი, მტერს რომ არ ჩავარდნოდა საწამებლად ხელში. უკომპრომისო იყო ბრძოლა. აღმოჩნდა, რომ ერი არც ზნეობრივად ყოფილა გადაგვარებული და არც ფიზიკურად. მონობას არ შეჰგუებია. აყრა და სხვა ქვეყანაში გადასახლება მისთვის სიკვდილს ნიშნავს. თავისი მიწის, თავისი ცის, ღვინის, პურის, მარილის, სიმღერისა და ცეკვის, თავისი ფუძის იმდაგვარი განცდა ჰქონია, რომ ყველა ეკალი აეშალა საბრძოლველად, ყველა უჯრედი რისხვით დაიტენა, ავარდა და ნიაღვრად იქცა.

მაგრამ ძალას თავისი გაჰქონდა. კახეთის ორი მესამედი შეეწირა ამ დიდ რბევას, რომლის მსგავსი „ისლამის გაჩენის დღიდან კაცს არ მოსწრებია“ (ისქანდერ მუნში).

ახლა ქვეყნის დაღუპვის კარად ყოფნა უდარდელობით მიძინებულმა სხვა ფენის წარმომადგენლებმაც დაინახეს და მათშიც აღსდგა წინაპართა გმირული სული, აღსდგა სიამაყე და შეუპოვრობა. ამ კრიზისულ წუთებში ასპარეზზე გამოვიდა იმდენი ძლიერი პიროვნება, რისი მოლოდინიც, ალბათ, თვით საქართველოსაც არ ჰქონდა. ეს იყო ნამდვილი გამოხმობა ძალებისა და, საბედნიეროდ, ძალები აღმოჩნდა. ისტორიკოს ლევან სანიკიძეს თავის წიგნში „უქარქაშო ხმლები“ მოწვდილი აქვს სია ამ სახელოვანი რაინდებისა. სია, შესაძლოა, სრული არ იყოს. შესაძლოა გამოგვრჩეს ვინმე, მაგრამ ფაქტია, რომ უზარმაზარი სიაა. ამდენი სარდალი, ამდენი მოღვაწე, ამდენი წამებული ისტორიის უმოკლეს მონაკვეთში, დიდ ძალას წარმოადგენს.

აქამდე შეუცნობი სიღრმეებიდან მოდის თითქოს ქვეყნის ძალა. შეუწყვეტელი ბრძოლებისა და დიდი ომების ციკლში იბადებოდნენ ისინი.

წმინდა მოწამეებს გადავავლოთ მზერა — თევდორე მღვდელი. ქეთევან წამებული, ლუარსაბ II, პაატა საკაძე. მათ თავიანთი მტკიცე ნებისყოფით მისცეს მაგალითი ხალხის სიმტკიცეს, რწმენას, ერთგულებას. ეს არის თვისებების ანატომია

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამავე დროს. ღალატის, მერყეობის უკიდურესი ფაზა მოჩვენებითი ყოფილა. სიღრმეში თურმე თვლემდა განუსაზღვრელი მასა ენერგიისა.

* * *

1625 წლის ადრიან გაზაფხულზე შაჰმა ქართლის ასაყრელად და კახელების სრულად ამოსაჟლეტად გამოგზავნა ირანის ჯარების მთავარსარდალი ყორჩიხა-ხანი დიდი არმიით, მრჩევლად დაუნიშნა „მოურავ ბეგი“: — იგივე დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე. 1612 წლიდან 1625 წლამდე გიორგი სააკაძის მოღვაწეობის შინაარსს ხსნის მარტყოფის ომი. ამიტომ ჩვენ ამ ომის კართან მისულნი მივუბრუნდებით გიორგი სააკაძის მოღვაწეობას ირანსა და ქართლში 1612—1624 წლებში. აქ კი მოგვიხდება მსჯელობა სწორედ იმ საკითხებზე, რაც ასე გვაღელვებს დიდი მოურავის სახელთან დაკავშირებით.

შთამომავლობას სასიამოვნოდ არ ჩაესმის ის მოსაზრება, თითქოს გიორგი სააკაძემ მარტყოფის აჯანყება დაასკვნა შაჰის წერილის ხელში ჩაგდების შემდგომ. წერილში ეწერა: „რათა მოსწყვიდენ კახნი და აჰყარო ქართლი, მოკვეთე თავი მოურავს და წარმოგზავნე წინაშე ჩემსა“ (ვახუშტი ბაგრატიონი). იგივე ასკვნის: „გარნა თუმცა არ ეხილვა მოურავს წიგნი იგი შიკრიკისა, აყრილიმცა იყო ქართლი, გარნა იხსნა ღმეთმან ერი თვისი ესრეთ“.

დაახლოებით ამასვე ამბობს ბერი ეგნატაშვილი:

„და რა წარიკითხა მოურავმა ესე, მაშინ შათირი იგი მოკლა, აღუხდა სიცრუე მას თხემსა მისსა ზედა, შეწუხდა დიდად და ეძებდა ღონესა რასმე“.

ე. ი. რა არის ფაქტობრივად და აშკარად ნათქვამი: გიორგი სააკაძეს შაჰის წერილი რომ არ ეპოვნა, იგი არ აჯანყდებოდა, ქართლს აყრიდნენ და გადაასახლებდნენ. ე. ი. სააკაძემ მხოლოდ იმიტომ გადაწყვიტა აჯანყება, რომ შაჰმა იგი სასიკვდილოდ გაიმეტა. აქედან დასკვნა: პაატა იმიტომ კი არ გაწირა, რომ საქართველო ეხსნა, არამედ იმიტომ, რომ თავი გადაერჩინა. ამ აჯანყებით კი მან ქვეყანა იხსნა მისდა უნებუ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რად. თითქოს დიდ მამულიშვილად მოევლინა ქვეყანას იმ შემთხვევით ნაპოვნი წერილის წყალობით. ასეა თუ ისე, ქვეყანა გადარჩენილია, უზარმაზარი მოვლენა მომხდარია, მაგრამ მით უმეტეს ვერ მოისვენებს ერი, სანამ არ გაარკვევს, მისი შვილი ბუნებით იყო მხსნელად მოვლენილი, თუ შემთხვევით გახდა გმირი, შეგნებულად გაიწირა პაატა თუ არა.

როდესაც ჯერ კიდევ არ არსებობდა ერთმანეთთან შეჯერებული წყაროები, მეცნიერულად შესწავლილი ისტორია, ვახუშტი ბაგრატიონს, ვინც თვითვე ქმნიდა ისტორიას, ცხადია, ვერ მოვთხოვთ ყველა ისტორიული ფაქტი ზუსტად შეაფასოს და უშეცდომოდ იმსჯელოს. მაგრამ დღეს, მეცნიერულად შესწავლილი ისტორიის მქონე ხალხს არავითარი უფლება არა აქვს უმნიშვნელოვანეს მოვლენებზე სწორი შეხედულება არ ჰქონდეს და ფაქტობრივად ბუნდოვანი წარმოდგენების წრეში ტრიალებდეს. არა გვაქვს უფლება საფუძვლიანი შესწავლის გარეშე ვიმსჯელოთ პიროვნებაზე, ვის სახელთანაც არის დაკავშირებული ტაშისკარის, მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ომები, ქართლ-კახეთის ხსნა, უსაყვარლესი შვილის გაწირვა. ახლა ეჭვის საფუძველს მივუბრუნდეთ.

დავუშვათ, ხელთ არა გვაქვს არავითარი ცნობა იმის შესახებ, რომ სააკაძემ აჯანყებისათვის მზადება წერილის პოვნის შემდეგ კი არა, გაცილებით ადრე დაიწყო. გვექნებოდა თუ არა საფუძველი, მიუხედავად ამისა, ეჭვი შეგვეტანა სააკაძის მზადებაში? მივყვეთ წყაროების ანალიზს. დადგენილია, რომ ირანის ჯარები ყორჩიხა-ხანის მეთაურობით 1625 წლის ადრიან გაზაფხულზე შემოვიდნენ. თან ახლდა სააკაძე და სიმონ მეფე, ვისთვისაც ქორწილი უნდა გადაეხადათ. ადრიანი გაზაფხული არც იანვარია და არც თებერვლის პირველი რიცხვები. თებერვლის მეორე ნახევრამდე ადრიანი გაზაფხული არ ითქმის. დავუშვათ, თებერვლის შუა რიცხვებში შემოვიდნენ, ჯერ თბილისს მოვიდნენ. მოაწყვეს დიდი ქორწილი (სიმონ-ხანი დაქორწინდა ყორჩიბაშის ასულზე — იგივე შაჰ აბასის შვილიშვილზე). რამდენიმე დღეს „იყვის მღერა, ნადიმობა და მეჯლიში, ბურთაობა და ყაბახის სროლა“ (როსტომ მეფე). ამ ქორწილს პოლიტიკური მიზანი ჰქონდა. ყორჩიხა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ხანს ტუზარმაზარი ჯარი შემოჰყვა, არ გავდა იგი მაყრონს. შეშფოთებული ქართველები უნდა დაემშვიდებინათ ქორწილით. საერთოდ ქორწილი მეფეთა კარზე რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა. ახლა მით უმეტეს გააჭიანურეს. ქართლელთა ეჭვი იმდენად დიდი იყო, რომ მხოლოდ ამ გზით თუ შეიძლებოდა მათი დამშვიდება.

ქორწილის შემდეგ ყორჩიხა-ხანი თავისი ლაშქრით მუხრანზე დაბანაკდა. ჯარის აყრა-დაყრას, მეორე ადგილზე გადასვლას კიდევ რამდენიმე დღე დასჭირდებოდა. იმერეთში ლაშქრობის საბაბით ყორჩიხა-ხანი თავისთან იბარებს კახეთის ლაშქარს, კახთა ლაშქრისათვის მოწოდებას, მათთვის თავის მოყრას და მუხრანში ჩასვლას ასევე რამდენიმე დღე მაინც დასჭირდებოდა. კახელები „საჩუქრების“ გადასაცემად კარავში შეჰყავდათ, იქ კი გასასვლელი იყო მოწყობილი, სადაც ჯალათები იდგნენ და სათითაოდ სჭრიდნენ თავს. კახელებმა იგრძნეს საფრთხე და ხმლით გაიკაფეს გზა. ოთხასამდე კაცი მაინც შეეწირა.

ამის შემდეგ უვარდება გიორგი სააკაძეს ხელთ ლოჭინის ხეობაში შაჰის უსტარი. რა ირკვევა, ირკვევა, რომ უსტარის ხელში ჩაგდებიდან, 1625 წლის 25 მარტამდე — მარტყოფის აჯანყებამდე — სულ რაღაც ოცი დღეა დარჩენილი. უფრო ნაკლები, მაგრამ დავუშვათ, რომ ოცი დღეა დარჩენილი. ისმის კითხვა: ყორჩიხა-ხანის ბანაკში მყოფ გიორგი სააკაძეს, ვისაც თვალს ადევნებდნენ და ვისაც საშუალება არ ჰქონდა თავისუფლად შეხვედროდა ქართველ დიდებულებს, შეეძლო თუ არა ოცი დღის განმავლობაში კიდევაც დაერაზმა ხალხი თავის გარშემო და კიდევაც მოეხდინა აჯანყება? ამის გათვალისწინებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. რამდენი რამ იყო გასაკეთებელი: ერთიღა, ზურაბის საერისთავოს ლაშქრით ყორჩიხა-ხანის დიდი არმიის განადგურება წარმოუდგენელი იყო, ყორჩიხა-ხანს 30 000 კაცი ჰყავდა მთავარ ბანაკში. სხვა დანარჩენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეში იყო დაფანტული საკაძის რჩევით. ზურაბის ჯარი ამ მთავარ ბანაკთან ვერაფერს გახდებოდა. აჯანყებაში სწორედ ქართლისა და კახეთის უმთავრესი ძალები ღებულობდნენ მონაწილეობას. სააკაძის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დროშის ქვეშ დადგა თითქმის ყველა ფეოდალი. განა შესაძ-
ლებელი იყო წინასწარი შემზადების გარეშე ყორჩიხა-ხანის
არმიის შუაგულში მოწვეულ თავადებთან თათბირის გამართვა
და მომავალ აჯანყებაზე სიტყვის ჩამოგდება? იმ თავადებთან,
ვისაც არაფერი სჯეროდათ ერთ დროს სააკაძისა და არც ენ-
დობოდნენ? ერთიღა, შაჰის წერილი იკმარებდა საბუთად? თა-
ნაც იმ თათბირზე, რისი მოყურადეც უამრავი იყო ყორჩიხა-
ხანის ბანაკში? ეს თავადები ხომ ყორჩიხა-ხანთან შეთანხმე-
ბით დაიბარეს? დავუშვათ ესეც. განა შესაძლებელი იყო ფე-
ოდალურ სამთავროებში ჯარის ელვის სისწრაფით მოკრება,
მთელი საქართველოს აჯანყების ალში გახვევა? ხომ ყოველი
სამთავროსათვის, სოფლისათვის, დაბისათვის უნდა შეეტყო-
ბინებინათ პატრონის სურვილი? ეს თათბირის შემდეგ, მაგრამ
თათბირამდე ამ აჯანყებას მომზადება არ სჭირდებოდა? ხომ
უნდა ენახათ აჯანყების მონაწილე ყველა სანდო ფეოდალი,
ხომ უნდა დაერწმუნებინათ გულგატეხილნი, ხომ უნდა მო-
ესინჯათ ნიადაგი. ასეთი მზადება დღეებს კი არა თვეებს
ითხოვს. ოც დღეში მტრის ბანაკში მდგარი კაცი ამდენ ორ-
განიზაციას ვერ გასწევს, ხოლო პირველსავე თათბირზე, თუ-
კი სააკაძეს მანამდე არ ექნებოდა ნიადაგი შემზადებული, თა-
ვადებს ვერ დაარწმუნებდა აჯანყების აუცილებლობაში, თუნ-
დაც ათი უსტარი სჭეროდა შაჰისა ხელთ! მით უმეტეს, რომ კახე-
ლების მოღალატური დახოცვის შემდეგ ყიზილბაშებს და მათ
ბანაკში მდგომ კაცს ასე იოლად არავინ ენდობოდა. თათბირზე
პირდაპირ აჯანყების გეგმის გაცნობა წარმოუდგენელიც იყო —
იქნებ მოღალატე ერია მათში და წამსვე დაეღუპა საქმე.

აქ მეორე კითხვა იბადება. რატომ მოიწერა შაჰმა, მო-
ურავს თავი მოსჭერი და გამოგზავნე, ქართველების აყრა კი
დააჩქარეო. სააკაძე შაჰს სხვა დროსაც ახლდა ქართლ-კახეთ-
ში. სხვა დროს რატომ არ სცადა შაჰმა სააკაძის მოშორება იმ
მოტივით, რომ საქმეში შემიშლის ხელსო. თუკი იგი ასე ად-
ვილად იშორებდა ერთგულ ხალხს, რატომ მაინცდამაინც ახ-
ლა მიიღო საშინელი გადაწყვეტილება სააკაძის მოსპობისა.
შაჰმა, მართალია, მოკლა ირანის დიდი სარდალი მურშიდ-ყუ-
ლი-ხანი, ვისი წყალობითაც ის ირანის ტახტზე ავიდა. მართა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლია, უმკაცრესი კაცი იყო, მაგრამ მურშიდ-ყული-ხანის მოკვლას ჰქონდა თავისი მიზეზი. შაჰი დესპოტი იყო, მაგრამ გიჟი არ ყოფილა, უმიზეზოდ რომ ეხოცა ხალხი, ერთგულად ნამსახური ქვეშევრდომები. წლების განმავლობაში იყო ირანის სპასალარად ყორჩიხა-ხანი, სარდლებად ამირგურე-ხანი, შაჰბენდე-ხანი, ყორჩიბაში, იუსუფ-ხანი, ხოსრო მირზა, უნდილაძე. მან ალი-ყული ხანიც კი არ დასაჯა სიკვდილით, მიუხედავად იმისა, რომ მისთვის ასე საძულველ თეიმურაზთან დამარცხდა სასტიკად და სამარცხვინოდ! მაშ რატომ გამოიმეტა ყანდაარისა და ბაღდადის ბრძოლების გმირი, გიორგი სააკაძე, ვინც აქამდე ერთგულ კაცად ითვლებოდა, ვინც 1619—1624 წლებში სიმონ-ხანის მრჩევლად, ფაქტობრივ გამგებლად გვევლინება ქართლისა? რატომ დაწერა ასეთი წერილი, რასაც თურქი ისტორიკოსი მუსტაფა-ნაიმაც კი იმოწმებს თავის ნაშრომში: „შენ რომ კორუჯიბში ხარ, გმართებს დათვალიერების მიზნით ქართველები მთლიანად ამოხოცო, მოურავიც არ გაუშვა ცოცხალი, რაც უნდა დაგიჯდეს, უნდა მოკლა“. დავაკვირდეთ დაჟინებით ნათქვამ ფრაზას — „რაც უნდა დაგიჯდეს, უნდა მოკლა“. რატომ? აქამდე გიორგი სააკაძე ხომ შაჰ-აბასის „სრული ნდობით“ სარგებლობდა! მოვუსმინოთ ისქანდერ მუნშს: „რადგანაც ყორჩიხა-ხანს და ამირებს არაერთხელ უხილავთ ის პატივისცემა და სიახლოვე შაჰთან, რომლითაც ის უბედური საგებლობდა ხელმწიფის სამსახურში და წყალობა, რომელიც მას დღითიდღე ეფინებოდა მისი უავგუსტოესობისაგან, აგრეთვე, რაკი მათ იცოდნენ, რომ ერთი მისი ვაჟი სახლობით და ნათესავებით იმ ვილაიეთში (ე. ი. ირანში) იყო და ყველას წყალობით და პატივით ეპყრობოდნენ, — ამიტომ ვერ წარმოედგინათ სრულებით, რომ მას შეეძლო ისეთი საქმის ჩადენა, რომელსაც „ღალატის“ სუნი ექნებოდა“.

აი, ასეთი ნდობით იყო სააკაძე გარემოსილი. მან უბრალო საბაბიც კი არ მისცა დაეჭვებისათვის შაჰს. ხოლო თუ ასე ფხიზელი შაჰი ყოველი შემთხვევისათვის იტოვებდა მძევლებს, ეს სააკაძისადმი მის უნდობლობაზე არ მეტყველებს. საერთოდ არ გამოგზავნიდა ქართლში სააკაძეს ან ირანშივე მოსპობდა მას. მაგრამ რაკი მრჩევლად გამოაყოლა, ენდობოდა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კიდეც და ეჭვმიუტანლად მიაჩნდა. ახლა კი ასეთი უსტარის დაწერა უხდება. რა მოხდა შაჰის ჯარების ქართლში შესვლის დღიდან ისეთი, რომ შაჰმა ასე გაიმეტა მოურავი? ამაზე სხვა პასუხი არ შეიძლება იყოს. გარდა ერთისა: აჯანყებისათვის სააკაძის მზადებაზე შაჰს ცნობები მიუვიდა! რა თქმა უნდა, ყორჩიხა-ხანს ხელთ არ ჰქონია ისეთი საბუთი, რაც ერთბაშად ახდიდა ფარდას საიდუმლოებას, მაგრამ ეჭვი ღრმა იყო და სიფრთხილეს კარნახობდა გამოცდილება, ეჭვი კი შაჰისათვის უნდა გაენდო. შაჰს კი სრული წარმოდგენა შეექმნა ვითარებაზე და იცოდა რა სააკაძის შესაძლებლობები და იცოდა რა ისიც, რომ ქართლის აყრის საქმე შეიძლებოდა ჩაშლილიყო, გადაწყვიტა თავის დაზღვევის მიზნით ჩამოეშორებინა სააკაძე. კახელების ხელიდან გასხლტომის ფაქტიც აეჭვებდა შაჰს. მაშასადამე, უსტარი დაიწერა იმიტომ, რომ სააკაძის სამზადისი ცნობილი გახდა. საჭირო იყო დასწრება. შაჰმა სცადა დასწრება. სხვა პასუხი ამ კითხვაზე არ შეიძლება იყოს, თუნდაც არ მიუთითებდნენ დამატებით წყაროებზე.

მაგრამ არსებობს ისტორიული წყაროც! იგი ხელთ ჰქონია პლატონ იოსელიანს. ეს გახლავთ მარიამ-მაკრინეს აწ დაკარგული თხზულება. ამ თხზულებიდან პლატონ იოსელიანს რამდენიმე ცნობა აქვს ამოკრებილი. აი, ერთი მათგანი: „გიორგი სააკაძე შეუძრწუნებლად ვერ უყურებდა მეფე ლუარსაბს, რომელიც მის მიმართ არავითარ გულისწყრომას არ გამოთქვამდა. თბილისის ციხე-სიმაგრიდან, რასაც შაჰ-აბასი ათვალიერებდა, ლუარსაბ მეფემ მიაპყრო თვალი სიონის ტაძარს, პირჯვარი გადაიწერა და დიდებული ლოცვა წარმოთქვა: უფალო, აპატიე ჩემს მტრებს. შეძრწუნებულმა გიორგი სააკაძემ ძლივს მოახერხა ეთქვა: „მე ვარ შენი მტერი?“ და თვალები ცრემლით აევსო.

— შენ შეგეძლო შური ჩემზე გეძია, — უპასუხა მეფემ — ხალხს რას ერჩოდი, რომელიც სამუდამოდ დაიღუპა, ან ეკლესიას, რომელმაც შენ სარწმუნოება და ცხოვრება მოგანიჭა?“

მონაზონი მაკრინე წერს, ამ წუთიდან გიორგი სააკაძე გულით სპარსეთის მტერი გახდა და გადაწყვიტა, ადრე თუ გვი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ან ბოლო მოეღო საქართველოში სპარსეთის ბატონობისათვის, რაც მის სულს მძიმე ტვირთად აწვაო!

მარიამ-მაკრინეს დაკარგული თხზულებიდან პლატონ იოსელიანი იმოწმებს ერთ მეტად საგულისხმო ცნობას: „სპარსელებს არავითარი ეჭვი არ ეპარებოდათ და სრულად დაენდვნენ მოურავს, რომელმაც სამშობლოს გათავისუფლების განზრახვა ქართლზე სპარსელების ლაშქრობის დაწყებამდე რამდენიმე დღით ადრე კათალიკოსსა და წილკანის ეპისკოპოსს პართენს გაანდო“. ისტორიკოსი გივი ჯამბურია ასკვნის, რომ ეს ცნობა პლატონ იოსელიანს მარიამ-მაკრინეს აწ დაკარგული თხზულებიდან აქვს აღებული.

კიდევაც რომ სხვა წყაროდან იყოს მოტანილი იგი, ამით მაინც არაფერი იცვლება. პლატონ იოსელიანი ისეთი დაბეჯითებით წერს მოურავის განზრახვაზე, რომ ეჭვის შეტანა შეუძლებელია, იმ პიროვნებებსაც ასახელებს, ვისაც გაენდო საკაძე. იმავე მარიამ-მაკრინეს თხზულებაში, როგორც დავინახეთ, გარკვევით არის თქმული, რომ საკაძე ჯერ კიდევ ლუარსაბ II დატყვევების დროიდან ფიქრობდა ქვეყნის ხსნაზე, რაკი დაინახა შაჰის გამანადგურებელი, ვერაგული პოლიტიკა. „მოურავის გულში შაჰისადმი ღალატი იმალებოდა, რომელიც მან ზურაბს ჯერ კიდევ ქართლში მოსვლამდე გაანდო“ (პლატონ იოსელიანი). ესეც მეტად საგულისხმო ცნობაა. ცხადია, ირანში არ განდობია ზურაბს საკაძე, მაგრამ ქართლში მოსვლამდე გაენდო. ამასვე ადასტურებს არჩილი:

> დაასკვნეს და გამოგზავნეს ამ მიზეზით სულ ესენი:
> აწ უყურეთ მოურავსა ვით შეჰყაროს მძიმე სენი!
> ზურაბს თურმე იქავ უთხრა: ვერ სჭვრეტ არის რის მთესენი?
> მე სხვა რამე გამიგია, ხმალი აქავ მოლესენი.

სხვა წყაროებითაც და არჩილის მომდევნო სტროფებითაც ირკვევა, რომ საკაძე ირანში არ განდობია ზურაბს. თუ რატომ, ამაზე შემდეგ. მაგრამ ქართლში შემოსვლისთვისაც არ დაუცდია. გზაში უთხრა, რა მიზნით მიდიოდა ამოდენა ლაშ-

ქარი და რა ედოთ ყიზილბაშებს გულში. ჩვენ ჯერჯერობით ამის გარკვევა გვაინტერესებს. სააკაძე გაენდო წინასწარ კათალიკოსს, წილკნის ეპისკოპოსს პართენს და ზურაბ ერისთავს, ე. ი. აჯანყების აქტიურ, აშკარა მზადებას შეუდგა.

მაშ რას ნიშნავს ზემოთ მოტანილი ვახუშტის ცნობა? უნდა ვივარაუდოთ, რომ ვახუშტის ხელთ არა ჰქონდა მარიამ-მაკრინეს დაკარგული თხზულება, ქართლში კი სააკაძის მტრების მიერ გავრცელებული აზრი ბატონობდა, თითქოს დიდი მოურავი შაჰის-უსტარის ხელში ჩაგდების შემდეგ აჯანყდა. დღეს ისტორიოგრაფია ამ აზრს არ იზიარებს, რადგანაც ხელთა აქვს უფრო სანდო წყაროები.

უნდა გავიმეორო, რომ ეს წყაროები კიდეც რომ არ არსებობდეს, მაინც ყოვლად დაუჯერებელი ჩანს, რომ ოციოდე დღის განმავლობაში ამოდენა აჯანყება მოემზადებინოს სააკაძეს, ან შაჰს ყოვლად უმიზეზოდ გაეცეს ბრძანება მოურავის მოკვლისა.

საბედნიეროდ, უფრო მეტია გარკვეული ისტორიკოსების მიერ. გარკვეულია და ფაქტობრივად დადასტურებულია, რომ დღიდან კახეთის აოხრებისა შაჰსა და სააკაძეს შორის დაიწყო უმძიმესი, დაძაბული დიპლომატიური ბრძოლა. 1612—1615 წლებში სააკაძემ მშვენივრად შეიცნო შაჰის ნამდვილი განზრახვა. დაინახა, რომ მისი მიზანი, ჩამოეშორებინა ლუარსაბი შაჰის დახმარებით და ტახტზე სასურველი მეფე დაესვა, ფუჭი ოცნება იყო. შაჰს სრულებითაც არ აღელვებდა მასთან შეხიზნული არც ერთი ქართველი კაცის გეგმები. მას თავისი საკუთარი გეგმა ჰქონდა. და სწორედ ამ საშინელი გეგმის არსებობა დაამტკიცა კახეთის უბედურებამ. იგრძნო დიდმა მოურავმა, რომ საქართველოს მოსპობა სურდა შაჰს და წინააღმდეგობა ქართლის მეფესა და დიდებულებთან უკვე სახსენებლად არ ღირდა. მას ძლიერი მეფე სურდა ქართლის ტახტზე, ამ მიზეზით დააწინაურა ხოსრო-მირზა, როგორც ერთ-ერთი პრეტენდენტი ქართლის ტახტისა. ქართლში სააკაძისათვის სასურველი კანდიდატურის დასმა შაჰს სრულებითაც არ აწყობდა. ძლიერი მეფე და ძლიერი მხედართმთავარი შაჰისთვის იყო ყველაზე ნაკლებ სასურველი. პირიქით, როგორც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ირკვევა, შაჰმა სცადა და მოახერხა კიდეც კახეთისა და ქართლის დაცარიელება ძლიერი პიროვნებებისაგან. დაუძლურებული ქართლ-კახეთი სურდა ლუკმად შაჰს, ასეთს უფრო ადვილად მოინელებდა მისი სახელმწიფო.

და აი, 1615 წლიდან, როდესაც შაჰი დაუფარავად შეუდგა კახეთის მოსახლეობის მასიურ ჟლეტასა და გადასახლებას, დაიწყო ფარული ბრძოლაც სააკაძესა და შაჰს შორის. ეს ბრძოლა მათი სიცოცხლის დასასრულამდე გაგრძელდა. „ირანის შაჰის ინტერესები საქართველოში ყველაზე ნაკლებ სწორედ სააკაძის მიზნებს ეთანხმებოდა. ძლიერი, მთლიანი საქართველო მისთვის უფრო მიუღებელი იყო, ვიდრე საქართველო სუსტი, დაშლილი, თავადური. სააკაძე საქართველოს ძლიერებისათვის, მისი თავისუფლებისათვის იბრძოდა, შაჰი ჩვენი ქვეყნის დარბევა-განადგურებას ცდილობდა". — წერს აკად. ნიკო ბერძენიშვილი.

მაგრამ, საუბედუროდ, გიორგი სააკაძე უკვე შაჰის ხელთ იყო, მას თვალყურს ადევნებენ, ცდიან. უნდა თუ არ უნდა, ჩათრეულია დიპლომატიურ ომში და თავისი გრძნობები, თავისი ზრახვები არ უნდა გასცეს. ფრთხილად და მოთმინებით უნდა იმოქმედოს, არ აჩქარდეს.

მაგრამ ის, ფაქტობრივად, 1615 წლიდან იწყებს ბრძოლას შაჰის წინააღმდეგ, იწყებს ნიადაგის შემზადებას დიდი დარტყმისათვის. სხვა რა უნდა დავარქვათ დიდი მოურავის მიერ 1615 წელს გადადგმულ ნაბიჯს. ამას გვიდასტურებს ზემოთ მოყვანილი 1620 წლის სასამართლოს ოქმის ამონაწერი.

კაცი, ვისაც სახლ-კარი დაუნგრიეს, ვისაც მოსაკლავად სდევნიან, გადაუხვეწეს დედა, აუწეწეს ცხოვრება, ურიგდება იმ ადამიანს, ვინც თავი და თავი მიზეზია მისი უბედურებისა. საგანგებოდ დაადევნებს მსახურ ბიძინას, დაამშვიდებს, დაბრუნებს გაქცეულს და თავის მამულში მოიყვანს. ეს კაცი, ქაიხოსრო ჯავახიშვილი, არც მოელის პატიებას, სჯერა, რომ მოურავი მოკლავს მას და ამიტომ გარბის ოჯახითურთ. ურიგდება მეორედ (1620 წ.). მიუხედავად სააკაძის სულგრძელობისა, ქაიხოსრომ და ფარსადან ციციშვილმა მაინც გაიმეტეს სასიკვდილოდ მოურავი 1616 წელს. ფარსადან ციციშვილს,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

იმდროინდელ ქართლის გამგებელს (შაჰმა დასვა გამგებლად) სამასი კაცი სთხოვა ქაიხოსრომ, სააკაძე ნოსტეს ამოსულა, თავს დავესხმი და მოვკლავო. აი, ასეთ ადამიანს ურიგდება გიორგი სააკაძე 1620 წელს ხელმეორედ. ამ დროს თვით არის ფაქტობრივი გამგებელი ქართლისა, შეუძლია ერთი ხელის მოსმით გააცამტვეროს თავისი მტრები.

„არაგვის ერისთავი, მუხრანის ბატონები, ქსნის ერისთავი, ფალავანდიშვილი, ციციშვილი, ბარათაშვილი და სრულიად ქართველნი ჩემი მოყუარენი და მოსამართლენი იყუნესო, დღეს ამისთანას საქმეში ყუელანი უნდა მამდგომოდესო“ — აცხადებს დიდი მოურავი იმავე სასამართლოზე. იცის დიდმა მოურავმა, რომ მისი მტრები ვერაგობას ვერ დაიშლიან. მაგრამ, როგორც გივი ჯამბურია წერს: „გიორგიმ დიდი ჭკუა და ტაქტი გამოიჩინა, ის უკვე მიხვედრილი იყო „შაჰ-აბასის მიზნებს და თავის მტრებთან ბრძოლას შერიგება არჩია“. ადამიანი, თუ იგი მხოლოდ თავის კეთილდღეობაზე ფიქრობს, განა ერთი წამით დაფიქრდება, განა მაშინვე არ იძიებს შურს, თუნდაც იმიტომ, რომ საბოლოოდ მოსპოს მტერი და ნოსტეში დაბრუნდეს. რა უნდა დავინახოთ ამ ფაქტში, თუ არა ფარული მზადება დიდი ისტორიული ამბის მოსახდენად. ქართლი, ბოლოს და ბოლოს, ციციშვილების, ჯავახიშვილების, ბარათაშვილებისაგან შედგება. ამ ძალების მოსპობა ქართლის ძალების მოსპობას ნიშნავს. სულგრძელობის უფრო დიდი მაგალითი ისტორიაში ძნელად მოიძებნება. არ იქნებოდა სწორი იმ ვარაუდის გამოთქმა, თითქოს სააკაძე იმიტომ ვერ ახლებდა ხელს თავის მტრებს, რომ ისინი შაჰს მიუვიდნენ. მათ რომ უსაფრთხოების გარანტია ჰქონოდათ, მაშინ ქაიხოსრო ჯავახიშვილი არც გაიქცეოდა იმერეთისაკენ. მით უმეტეს წარმოუდგენელი უნდა ყოფილიყო გიორგი სააკაძეზე მეორე თავდასხმა 1616 წელს, თუკი შაჰის მფარველობა იყო გადამწყვეტი. არ შეეძლო ჯარის მიცემა ფარსადან ციციშვილს, ვინც სწორედ შაჰმა დასვა გამგებლად იმ დროისათვის. შაჰის ერთგული კაცის მოკვლა ფარსადან ციციშვილს ვერ უნდა გაებედა. მაგრამ არა, შაჰი არაფერ შუაშია. მისთვის უკეთესია, თუ ქართლის დიდებულები ერთმანეთს დაერევიან.

გიორგი სააკაძემ კი 1615 წელს უკან დააბრუნა გაქცეული ქაიხოსრო ჯავახიშვილი. 1616 წელს ამ ქაიხოსრო ჯავახიშვილმა დიდი მოურავის სულგრძელობის პასუხად კვლავ „სასიკვდილოდ გაიმეტა იგი. სააკაძე დროზე გააფრთხილეს და გაერიდა, სოფელ ხანდაკს შეაფარა თავი. 1619 წელს სააკაძე ქართლის ფაქტობრივ გამგებლად დაინიშნა, რამდენადაც ყრმა სიმონ-ხანს ქვეყნის მართვის თავი არა ჰქონდა, მთლიანად საკაძეზე იყო დანდობილი. ეს კარგად ჩანს ანდუყაფარ ამილახვარისადმი სიმონ მეფის მიერ გაცემული დოკუმენტიდან. „მოურავის მოსულამდის ყველამ დაანებეთ თავისი მამულები და რა მოურავი მობრუნდების, რარიგადაც სჯობს, ისრე ვიქთ და რაც ქალაქს ან დიღუამს, და ან ალს საცილობელი არს, ისიც მოურავმა უნდა გადაწყვიტოსო“.

სიმონ-ხანი მცირეწლოვანი იყო. ეს გარემოება კიდევ უფრო მეტად გაუხსნიდა ხელ-ფეხს სააკაძეს და შეეძლო მტრებთან გაესწორებინა ანგარიში. მაგრამ რა ხდება! 1620 წლის 15 აპრილს გიორგი სააკაძის მოთხოვნით იმართება სასამართლო. ამ სასამართლოს მიზანი იყო გიორგი სააკაძისა და ქაიხოსრო ჯავახიშვილის შერიგება. „გარდაწყვეტილების წიგნში“ სავსებით გარკვევით ჩანს სააკაძის პოზიცია. იგი მიმართავს ქაიხოსროს: „ჩვენ შუა ძმობისა და მოყვრობის მეტი აღარა დარჩა რა, სამუდამოდ და საბოლოოდ ასევე შევრიგდით და შევეწყვენით, ჩვენ შუა საყარყაშო საქმე აღარა დარჩა რაო“.

გიორგი სააკაძე ურიგდება მეორე დაუძინებელ მტერსაც — ფარსადან ციციშვილს. შუამავლობა გასწიეს „ბატონმა ქუთათელმა და სახლთუხუცესმა ვახტანგმა“. ფარსადან ციციშვილის მიერ გაცემულ „საფიცრის წიგნში“ ნათქვამია: „... რაც ღმერთისაგან და კაცთაგან თქვენს მორჭმას და გადიდებას უჯობდეს და კარგად მოუხდებოდეს, იმისი მომჭირნე და ძალის მიმცემნი ვიყოთ — თათარშიგაცა და საქართველოშიგაცა. არც სახერხოდ და სატრელად და სამტყუვნოდ შემოგადგეთ და რაც ამას წინათ ჩვენსა და თქვენს შუა სასამდურაო და ნაწყენი საქმე იყო, ისიც ასრე ჩავარონინოთ. თქვენი მტრისა მტერი ვიყოთ და მოყუარისა მოყუარე“.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სააკაძეს „საფიცრის წიგნი“ მოსცეს აგრეთვე ეპისკოპოსმა დომენტი ავალიშვილმა და მისმა ძმისწულებმა: „ვიყუნეთ თქვენთვის დღეს და დღეის იქით კარგნი და კარგის მდომნი. არა გავნოთ, არა გაზიანოთ, არა გიცრუოთ, არა გიტყუოთ, არა გიჩხუბოთ... თქვენის მტერისა მტერნი ვიყუნეთ და მოყუარისა მოყუარე...“

არსებობს ბარძიმ ამილახორის ასეთივე „საფიცრის წიგნი“.

საინტერესოა ერთ დოკუმენტთან დაკავშირებით გივი ჯამბურიას მიერ განვითარებული მსჯელობა: „გიორგი სააკაძეს სხვა ხერხიც უხმარია თავის მომხრეთა გასამრავლებლად და ქართლის თავადთა გასაერთიანებლად. ძველ საქართველოში პრაქტიკაში ჰქონდათ ორი ან რამდენიმე ფეოდალური სახლის გაერთიანება. ამ ფაქტის მიზანი სუსტი ფეოდალების მიერ ძლიერი მფარველის მოპოვება იყო. მაგრამ მფარველიც არანაკლებ იყო დაინტერესებული „გაერთიანებით“, რადგან ამით მისი სიძლიერე კიდევ უფრო იზრდებოდა. ასე მაგალითად, 1624 წელს გიორგი სააკაძის სახლს ზაქარია და იესე ჯავახიშვილების ფეოდალური სამფლობელო შეერთებია. „გაერთიანების წიგნში“, რომელიც ზაქარია და იესე ჯავახიშვილებს გიორგი სააკაძისათვის მიუციათ, ნათქვამია: „მთელი ჩვენი მამული აზნაურებითა და ყმა-გლეხებით თქვენ მოგართვით და დაგანებეთ, ამისათვის რომე ერთმანეთის პასუხი და ვალის დადება შეგვეძლო და ამისათვის გავერთდით, რომე მისთა დღეში ერთნი ვყოფილიყვენით“.

ყველაფერი ეს ქართლის ძალების გაერთიანება-შეკავშირების წისქვილზე ასხამს წყალს. ფარსადან ციციშვილთან და ქაიხოსრო ჯავახიშვილთან შერიგება კი ცხადლივ დაგვანახვებს სააკაძის მიზანს — მან ქართლი უნდა მოაღონიეროს, შეაკავშიროს, მომხრეები უნდა გაიმრავლოს მოსალოდნელი ომის წინ. სხვა ახსნა ამ სულგრძელობას არა აქვს. რარიგ კეთილშობილიც არ უნდა იყოს ადამიანი, მოსისხლე მტრებს ასეთი სულგრძელობით ვერ უპასუხებს. რა თქმა უნდა, სააკაძეს შეეძლო ეპოვნა თავის თავში ძალა და დაეხშო შურისძიების გრძნობა, მაგრამ შურისძიების გრძნობის დაოკებას თავისი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დიდი მიზანი უკარნახებდა მოურავს. სხვაგვარად აუხსნელია მისი დიდსულოვნება.

იმერთა მეფის მიერ გაცემული „წყალობის საიმედო წიგნი“, რაც ზემოთ სხვა საკითხთან დაკავშირებით მოვიტანე, ორ მხრივ არის საინტერესო: ერთის მხრივ, სააკაძისაგან საქართველოს მეფის კანდიდატურის ძებნას გვიმჟღავნებს იგი, მაგრამ ამავე დროს გათვალისწინებულია ისიც, რომ აჯანყება, შესაძლოა დამარცხდეს და სააკაძეს თავშესაფარი დასჭირდეს იმერეთში. „წყალობის საიმედო წიგნი“ სააკაძის შვილის ავთანდილის სახელზეც არის გაცემული. ახლა ყურადღება მივაქციოთ ტექსტს: „ვიყოთ თქვენთვის კარგი და კარგის მდომი, მწყალობელი და მოპატივენი საქართველოში იყო მაშინ თუ სხვას თემს იყო — სადაც იყო... და თუ, ვინ იცის, ან შენ, ან შენი ძმა და შენი შვილი ჩვენს ქვეყანას მოხვიდეთ, კიდეც გარჩინოთ და არც ვის საძალოთ და საავკაცოდ დაგანებოთ...“

ბუნებრივია, გიორგი სააკაძე თადარიგს დაიჭერდა აჯანყების წარუმატებლობის შემთხვევაში, მაგრამ მაინც სასიხარულოა, რომ ამ თადარიგის კვალი დოკუმენტშიც ჩანს. ყველაფერი ეს აჯანყების ფარულ სამზადისზე მიანიშნებს. გარეგნულად თითქოს ჩვეულებრივი წყალობისა და საფიცრის წიგნები გაიცემა, ხდება შერიგება და დაზავება, მაგრამ როდესაც ვიცით ამ მტრობის შინაარსი, მისი სიმძაფრე, უკომპრომისობა, ამ დროს გიორგი სააკაძის მიერ გადადგმულ ნაბიჯში არ შეიძლება შორსმჭვრეტელი ადამიანის ჩანაფიქრი არ დავინახოთ. სააკაძეს ბევრი გმირობა ჩაუდენია, მაგრამ შვილის შეწირვის შემდეგ იმაზე უფრო დიდი გმირობა ძნელად წარმოსადგენია, როგორიცაა დაუძინებელ მტრებთან მისი შერიგება. სააკაძემ შეძლო თავის თავში ეპოვნა ძალა მტრებთან საერთო ენის გამოსანახავად. ისინიც სიხარულით დათანხმდნენ შერიგებაზე. ეს მათთვის მოულოდნელი საჩუქარი იყო. იქნებ აუხსნელი ფაქტიც კია: სააკაძისგან „შაჰის ხლებისა“ და „სპარსთა ჯარის შემოძღოლის“ მითი მარტოოდენ მარტყოფის ომით კი არ ქარწყლდება, არამედ ამ შერიგება-შეკავშირების ფაქტებით. რადგან ლოგიკა ზუსტ პასუხს მოითხოვს მუდამ. თუ ქართლისა და კახეთის აოხრება მტრებზე შურისძიების

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიზნით მოანდომებინა სააკაძემ შაჰს, მაშინ 1615 წლიდან მოყოლებული 1625 წლამდე იმავე მოსისხლე მტრებთან ეს შერიგება-შეკავშირების ფაქტები რას ნიშნავს? ამ კითხვას მხოლოდ ზერელე წარმოდგენებისა და ნიღილისტური ბუნების ადამიანი უპასუხებს სააკაძის საზიანოდ. პასუხი მხოლოდ ერთია — ქართლ-კახეთის უბედურებაში სააკაძის ხელი არ ურევია: ვერაგი შაჰის ტოტალური პოლიტიკის განხორციელებას ეწირება ქართლ-კახეთი. ან უფრო სწორად, კახეთი შეეწირა და ახლა ქართლი უნდა შეეწიროს.

იმავე წლებში სააკაძე თავის ასულს ცოლად ატანს ფარად-ფაშას. ფარად-ფაშა ოსმალეთის მოხელე იყო. გიორგი სააკაძის დამოყვრების ფაქტი მუდამ გულისხმობს პოლიტიკურ მიზანს. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ირანის სამსახურში მყოფი კაცის დამოყვრება ოსმალეთის მოხელესთან იმ დროისათვის უჩვეულო ფაქტი არ იყო. სხვაგვარად ამ ნაბიჯის ახსნა ძნელდება. ან იქნებ სააკაძე შაჰს ჰპირდებოდა ფარად-ფაშას შემწეობით ახალციხის მხარის ირანისათვის შემოერთებას. შემდეგ, როდესაც სააკაძე შეეცადა ფარად-ფაშას დახმარებით ოსმალეთი ჩაეთრია ირანის წინააღმდეგ ომში, თავისთავად გაირკვა, საით უმიზნებდა გიორგი სააკაძე ამ დამოყვრებით. ეს მოყვრობაც ზემოთ ჩამოთვლილი ნაბიჯების მწკრივში დგას და კვლავ და კვლავ აჯანყების ფარულ სამზადისზე მიგვანიშნებს.

„გიორგი სააკაძე და ზურაბ ერისთავი 1624 წლის ბოლოს ირანში გაიწვიეს“. შაჰ-აბასმა უზარმაზარ არმიას სათავეში ჩაუყენა ყორჩიხა-ხანი, ვინც ირანის მთელი ჯარების მთავარსარდლად იყო დანიშნული. გამოაყოლა „ათორმეტი ხანი“. ამ ხანებიდან განსაკუთრებით საინტერესო ჩანს ყორჩიხა-ხანის მარჯვენა ხელი იუსუფ-ხანი. ყორჩიხა-ხანიც და იუსუფ-ხანიც ისქანდერ მუნშის ცნობით, სომხები იყვნენ. ბავშვობაში გაუტაცნიათ ირანს, შემდეგ კი დიდი ნიჭისა და სიმამაცის გამო დაწინაურდნენ. ყორჩიხა-ხანი ირანის ჯარების მთავარსარდალი გახდა, ბევრი ბრძოლა ჰქონდა გადახდილი მარტყოფის აჯანყებამდე და ითვლებოდა უნიჭიერეს მხედართმთავრად. ამჯერად მას საშინელი დავალება მისცეს. კახელები

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მთლიანად გაეჟლიტა და ქართლი აეყარა. ადრე მისი სამშობლოც გააპარტახა შაჰმა, იქიდან ურიცხვი სომეხი აჰყარა და სპარსეთის პროვინციებში მოაბნია.

თორმეტწლიანმა ფარულმა ბრძოლამ სააკაძესა და შაჰს შორის სააკაძეს მისცა ძლევა. შაჰმა, მართალია, არ ანდო არც ერთი დიდი ოპერაცია სააკაძეს, მაგრამ ვერც დასაეჭვებელი საბუთი იპოვნა მის საქციელში, სააკაძემ არ მისცა — არც ერთი სერიოზული საბაბი. ამიტომ გადაწყვიტა შაჰმა, მრჩევლად ყორჩიხა-ხანისათვის სააკაძე დაენიშნა. თორმეტი წლის მანძილზე სააკაძე ერთგულად აჩვენებდა თავს. ახლა მშვენივრად ვიცით, რად დაუჯდა დიდ მოურავს ეს ურთულესი დიპლომატია. — სახელის გატეხვად, ცილისწამებად. დღემდე გამოჰყვა მის სახელს უსიამოვნო ეპითეტები, ბურუსი მოსდევს ხოლმე დიდ საქმეთა კვალს. აი, რად დაუჯდა შაჰისადმი მოჩვენებითი ერთგულება, მის სამსახურში ყოფნა! მაგრამ პიროვნება, ვინც შეიძლო გულში დაემარხა ქაიხოსრო ჯავახიშვილისა და ფარსადან ციციშვილის მიმართ შურისძიების გრძნობა, შემოერიგებინა და თანამდგომად გაეხადა ისინი, ცხადია, ამ თამაშს გაუძლებდა. შემოირიგა და თანაც ვერ ამხელს, რისთვის პატიობს ამოდენა დანაშაულს მტრებს. გამხელა დიდი საქმის დაღუპვას მოასწავებდა. ვინ იცის, ენერგიის როგორი დაძაბვა დასჭირდა დიდ მოურავს შაჰთან დიპლომატიური ბრძოლის მოსაგებად, როგორი დამცირება გადაიტანა. ის, შაჰის კარზე მყოფი კაცი, შაჰის ნებასურვილის აღმსრულებელი უნდა ყოფილიყო. ყანდაარსა და ბაღდადს გაწეულ სამსახურს, ეტყობა, არაფრად აგდებდა, მაგრამ საქართველოსთან მტკივნეული შეხების წერტილები ყოველთვის ჯოჯოხეთურ გამოცდას უმზადებდა.

სააკაძის პიროვნების განსჯისას ემოციის კარნახისათვის ყურის გდება არ გვარგებს. ემოცია აზრის კვალში უნდა იდგეს და არა პირიქით. რა გვერჩია: კახეთში დატრიალებული უბედურების შემყურე სააკაძეს თვალზე ბინდი გადაჰკვროდა და თათრებს შებმოდა, თუ როგორც დიდ სტრატეგს შეჰფერის, გონივრულად მოესაზრებინა შაჰის არმიის განადგურების გეგმა? ჰქონდა კი მას უფლება, აჰყოლოდა გრძნობებს და მხე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დართმთავრული შესაძლებლობები წამიერი გმირობის ეფექტისთვის შეეწირა? მეომრული სიმამაცე სააკაძეს ყველაზე მეტი ჰქონდა, მაგრამ მისი მიზანი იყო შაჰის ვერაგული ლაბირინთიდან მრთელად გამოეტანა ქართული სული და ქვეყანა ეხსნა ერთ მშვენიერ დღეს. ეს კი ფარულზე ფარული ზრახვა იყო. იგი ზედაპირზე არ იდო და მიზანშეწონილიც არ იყო გამოეაშკარავებინა. ჩვენ კი სწორედ ამას მოვითხოვთ სააკაძისაგან. იმ ფარულ ზრახვას საეჭვო სირთულედ ვუთვლით. გვავიწყდება შაჰის სამეფო კარისთვის დამახასიათებელი ინტრიგები, ავანტიურა, ღალატი, ეჭვი, უნდობლობა... იმ საშინელი თვისებების ბუდე, სადაც თვითვე მივაგდეთ დიდი მოურავი.

ამ საშინელი ლაბირინთიდან თავის დაღწევა იმგვარი ზნეობრივი სისრულით, რომ შვილის გაწირვა და ქვეყნის ხსნა შეიძლოს, არის უდიდესი გმირობა. ეს ერთის მხრივ. მეორეს მხრივ, აღმოსავლეთ საქართველოს ფიზიკური განადგურებისაგან ხსნა არის ურთულესი პოლიტიკური აქტი, რამდენადაც იგი შაჰ-აბას I პოლიტიკის მარცხს წარმოადგენდა ამავე დროს.

ახლა, როდესაც სინამდვილე შესწავლილია, მარტყოფის ომმა ყველას დაგვანახა, რომ სააკაძე 1612 წლიდან 1625 წლამდე ეწეოდა დიდ დიპლომატიურ ბრძოლას შაჰთან, ინარჩუნებდა ეჭვმიუტანელი კაცის მდგომარეობას და ა მ ზ ა დ ე ბ დ ა დ რ ო ს დიდი აჯანყების მოსახდენად. ეს იმ ცნობებმა და საფიცრის წიგნებმა, იმ შერიგების ფაქტებში ჩადებულმა შინაარსმაც დაგვანახა. და როდესაც შაჰმა გადაწყვიტა სააკაძემ „ჩემს იქით არა იცის რაო“ (ბერი ეგნატაშვილი), ეს იყო წუთი, რომელიც განასრულებდა, აჯამებდა სააკაძისა და შაჰის თორმეტწლიან ბრძოლას. ამ დასკვნის გამოტანა შაჰის მხრივ უდიდესი შეცდომა აღმოჩნდა. მას რომ სააკაძე ქართლში არ გაეგზავნა, არ ენდო მისთვის ქართლის აყრის ოპერაცია, როგორც არ ანდო თავის დროზე კახეთის აყრაში მონაწილეობა, ქართლი აყრილი იქნებოდა. მაგრამ მათ შორის გამართული ფარული ბრძოლის ხერხემალი ის არის, რომ შაჰმა ირწმუნა „სააკაძემ ჩემს იქით არა იცის რაო“. ირწმუნა და სწორედ მას დაავალა ყორჩიხა-ხანის თანაშეწყობა. მთავარი მიზანი სწო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რედ ეს იყო სააკაძისა! მას ნდობა გამოუცხადონ და ქართლის აყრის მთელი ოპერაციის ხელმძღვანელობა მიანდონ! როგორც ვიცით, ყორჩიხა-ხანი მასთან შეთანხმებით წყვეტდა ყველა საკითხს. ჯარების გაგზავნა სხვადასხვა მხარეს, ქართლის დიდებულების მოწვევა და სხვა. ის ფაქტი, რომ შაჰმა პაატა თავისთან დაიტოვა, მეტყველებს შაჰის საერთო სიფრთხილეზე — ყოველ შემთხვევისათვის ჰყავდეს თავისთან სააკაძის ვაჟი და ზურაბ ერისთავის ცოლი. ეს სიმშვიდის სრულ გარანტიას აძლევდა შაჰს, თორემ შაჰის ნდობა სააკაძის მიერ თორმეტწლიანი დიპლომატიური ბრძოლით იყო მოპოვებული. ეს არ უნდა დაგვავიწყდეს! ასე რომ არ იყოს, მაშინ პაატასთან ერთად დიდ მოურავსაც თავისთან დაიტოვებდა შაჰი. ამის მიღწევა იყო მიზანი — სააკაძე თავის ქვეყანასთან ყოფილიყო მაშინ, როდესაც ყოფნა-არყოფნის წუთები იდგა.

ეს ყოფნა-არყოფნის წუთებიც დადგა. ადრე კახეთს ადგა ასეთი განსაცდელი. განადგურდა საქართველოს ერთი უმშვენიერესი მხარე, ახლა ორივე ერთად უნდა აღგვილიყო პირისაგან მიწისა.

სააკაძემ მშვენივრად იცოდა, რა განზრახვითაც მიდიოდა საქართველოსკენ ყორჩიხა-ხანი და რას აპირებდა თვითონ, ისიც იცოდა, რას მოასწავებდა შაჰის კარზე პაატას დატოვება, მას ან საქართველო უნდა გაეწირა, ან შვილი. მხატვრულ ლიტერატურაში ხშირად წააწყდებით სააკაძესა და პაატას შორის გამართულ დიალოგს. მწერალს აქვს სრული უფლება პაატას გმირობის დასადასტურებლად გამოიყენოს ასეთი დიალოგები. ამ დიალოგებში დიდი მოურავი უმჟღავნებს პაატას თავის განზრახვას. პაატა ღირსეულად ხვდება მამის გადაწყვეტილებას და მზად არის სამშობლოს შეეწიროს. ფსიქოლოგიურად ეს მხატვრულ ნაწარმოებში მოტივირებულია ხოლმე. ბოლოს და ბოლოს, პაატა შვილი იყო გიორგი სააკაძისა, მისი სულისკვეთებით არის გამოკვებილი პაატას არსება და ეჭვს არ იწვევს ის გარემოება, რომ იგი შინაგანად გმირობისათვის შემზადებულია. ასევე იყო მზად თავის გასაწირად ავთანდილი, მისი ძმა მარტყოფის აჯანყების წინ, ასეთი გმირია იორამ სააკაძეც. მაგრამ ძნელი დასაჯერებელია, რომ სააკაძე განდობ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

და პაატას წინასწარ. ყოვლად არაგონივრული იქნებოდა ეს ნასწარვე დაეტვირთა ბავშვი სიკვდილის მოლოდინით, ეს არაფრით არ იქნებოდა გამართლებული. ჯერ ერთი, პაატას შეამჩნევდნენ ნერვიულობას და დაძაბულობას შაჰის კარზე და, მეორე, ამ საიდუმლოებით ბავშვის ტანჯვა სადიზმი იქნებოდა. პაატასთან მამის სახელოვან საქმეებს მოულოდნელად უნდა მიეღწია და სიკვდილსაც ამის შემდეგ შეგებებოდა.

პაატას შეწირვა კი მოურავის მხრივ ქართველი კაცის დიდი მამულიშვილობის უიშვიათესი საბუთი იყო, იყო დასტური პატრიოტული სულისკვეთების უდიდესი სიღრმისა. ამ ფაქტით ქვეყანა ზნეობრივად მრთელი ჩანს, ვისაც უფსკრულში გადაჩეხვის შიში პირუტყვად კი არ აქცევს, ღირსეულად შეგებების უნარს გაამჟღავნებინებს.

უფსკრულის პირას ღირსეულად დგომის უნარი კი მარადიული არსებობის ნიშანია.

ამიტომ დასდო პაატას თავს ისტორიამ განუსაზღვრელი ფასი. მისი შეწირვის ფაქტში ერის ხსნის გარანტია წაიკითხა ქართველმა კაცმა.

სააკაძემ შეიძლო ასეთი უმაგალითო თვითგაღება. და მერე როგორ უყვარდა თავისი ცოლ-შვილი, თავისი პაატა. სააკაძეს, თვით უმძიმეს წუთებშიაც კი, როდესაც ბეწვზე ეკიდა მისი სიცოცხლე, არ დავიწყებია ცოლ-შვილი. წავკისის ტრაგედიასთან დაკავშირებით უკვე ითქვა. მარაბდაში დამარცხების გამო ცოლ-შვილი სამცხეში გახიზნა, ბაზალეთის ომის შემდეგ ცოლშვილიანად თურქეთს გადაიხვეწა. ამდენი აყრა-დაყრა, ამდენი გადახვეწა! და არასოდეს მარტო, არასოდეს გულგრილად. თან მიჰყავს ცოლ-შვილი. უერთმანეთოდ არ შეუძლიათ. ეს მეტად საგულისხმო ფაქტია. არა ჰგავს სააკაძე დიპლომატიისა და პოლიტიკის ცივი გონებით გულგაქვავებულ კაცს, თვითონაც რომ არ იცის სად მიაგდებს ცოლ-შვილს. უმხურვალესი გულის მამაა და ვინც ამ დიდ მამობრივ გრძნობას ვერ დაინახავს მასში, მხოლოდ იმიტომ, რომ ღრმად არა აქვს შესწავლილი მისი ცხოვრება და სერიოზულად არ დაკვირვებია საგულისხმო დეტალებს. მარტო წავკისიდან მაინც და მაინც ნოსტესაკენ გავლილი 60—70 კილომეტრი კმარა იმის საბუთად, თუ როგორი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მშობლის გული ძგერდა სააკაძის განიერ მკერდში.

და, ალბათ, სწორედ იმავე ძალამ, რამაც პაატას სამშობლოსათვის შეწირვა შეაძლებინა დიდ მოურავს, მისცა მას ენერგია ქვეყნის დასახსნელად.

ქვეყანა უკანასკნელ ზღვარს იყო მიგდებული, არსაიდან არ ელოდა შველას. ქვეყანამ კიდევ ერთხელ მოიკრიბა გონება და შეეცადა ეპოვა თავის თავში გადარჩენის ძალა. მან აქამდე უზღვავი ენერგია გაიღო სიკვდილის კლანჭებისაგან თავის დასაღწევად. არ იკმარა წმინდანების წამებამ (ბერი თევდორე, ქეთევან დედოფალი, ლუარსაბ მეფე), არ იკმარა კახელების თავგანწირულმა ბრძოლამ, ერთსულოვანმა წინააღმდეგობამ, არ იკმარა დიდებული სარდლების, დავით ჯანდიერის, თეიმურაზ I, ნოდარ ჯორჯაძისა და სხვათა მეთაურობით გადახდილმა ბრძოლებმა. მტერი არა ცხრებოდა, ბოლომდე სურდა თავისი გეგმის მიყვანა. მოჰყავდა მობილიზებული ირანის სახელმწიფოს უზარმაზარი ლაშქარი და სწორედ ამიტომ იყო საჭირო გენერალური ომის გამართვა — ირანის სამხედრო ძლიერების ხერხემლის გატეხვა იყო აუცილებელი. ამის მეტი ვერაფერი შეაკავებდა შაჰს. მან ამჯერად ყველა საქმე გვერდზე გადადო და მთელი ძალები ქართლ-კახეთისაკენ მომართა.

ქართველი ხალხი საშინელი საფრთხის წინ დადგა. ქვეყნის სასიცოცხლო ენერგია თითქოს დაშრეტილიყო, წინამძღოლი არ ჩანდა. მაგრამ ქვეყნის უმთავრესი ძალა აღმოჩნდა იქ, სადაც ნაკლებ იყო მოსალოდნელი მისი არსებობა, პიროვნებაში, ვინც ქართლის ასაყრელად მოსული ჩანდა. სიმონ-ხანის ქორწილი არ ჰგავდა ქორწილს. უზარმაზარ არმიას კი ახალ-ახალი ჯარი ემატებოდა „ძღვენით“ ხელში. სააკაძესა და ზურაბ ერისთავს ხალხის დამშვიდება მოუხდათ, ქართლისთვის ჯარის სიმრავლე საზიანო არ არისო. ამ ფაქტში ღრმა აზრი დევს. სააკაძემ იცის, რომ ქვეყანას სწორედ პანიკა დაღუპავს, ხალხი მთებში გაიფანტება. ირანის უზარმაზარ არმიას კი გაფანტული ხალხით ვერ ძლევ. ერთსულოვანი ლაშქრით უნდა დაუპირისპირდე. ამ დროისათვის სააკაძე უკვე რამდენიმე კაცს არის განდობილი. უპირველეს ყოვლისა, კათალიკოსთან განდობის ფაქტია საყურადღებო. ერის სულიერი მამა უნდა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაარწმუნოს დიდმა მოურავმა ქვეყნისადმი თავის ერთგულებაში და აჯანყების აუცილებლობაში. ეკლესიამ უნდა იცოდეს მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ და მხარი დაუჭიროს სააკაძეს. შემდეგ გაენდო ზურაბ ერისთავს, ცოლისძმას, დიდ ფეოდალს.

ზურაბმა საყვედური უთხრა, რატომ ირანშივე არ მითხარი, ცოლს არ დავტოვებდიო. არჩილის მიხედვით სააკაძე პასუხობს:

> მუნ ამისთვის არ გაცნობე, ცოლს თან არ გამოგატანდნენ,
> ვთქვი: თუ უთხრა და არა ქნას, ბოლოს რისთვის დავინანდენ?
> იქ მივიყვან, საქართველოს წახდენაზედ ცრემლს დავადენ,
> მე შვილს დავსთმობ ქვეყნისათვის, ამან ეს ყოს, იყოს აზდენ!

ზურაბს ცოლს, ცხადია, არავინ გამოატანდა. სააკაძის სიფრთხილის გრძნობა კი უნაკლოა. ირანში თქმას იქნებ დაეღუპა საქმე. თუ ზურაბი არ დათანხმდებოდა, ასეც მოხდებოდა. სააკაძემ გადაწყვიტა ფაქტის წინაშე დაეყენებინა ზურაბი, დაენახვებინა „წახდენილი საქართველო“ და ამ გზით ემოქმედა მის პატრიოტულ გრძნობაზე. აქ ერთი გარემოებაცაა საყურადღებო, იგი გვიხსნის თუ რამოდენა განსხვავებაა პიროვნებებს შორის.

ადამიანს, ვინც შვილს სწირავს სამშობლოს, უხდება ხვეწნა-მუდარა, ცოლის დათმობაზე დაითანხმოს მეორე ქართველი. საოცარი ფსიქოლოგიური სურათია. უნდა პირიქით ხდებოდეს. ცოლის დამთმობი კაცი უადვილებდეს შვილის გაწირვას უბედურ მამას. ვფიქრობ, არავის არ სჭირდება იმის ახსნა, რომ შვილის სიყვარული ყველა სიყვარულზე უფრო ძლიერია ამ ქვეყნად და რომ ამ შედარებით სრულებითაც არ მცირდება მეუღლის სიყვარული. მაგრამ პიროვნება, ვინც გულდამძიმებულია იმ ამბით, რომ შვილის გაწირვა აქვს გადაწყვეტილი, ათას ღონეს ხმარობს ზურაბ ერისთავის დასაყოლიებლად. რა უნდა იყოს ამაზე მეტად მეტყველი ფაქტი სააკაძის მამულიშვილობის დასამტკიცებლად. ამაზე მეტი საბუთი რა უნდა წარუდგინოს პიროვნებამ თავის ხალხს.

გიორგი სააკაძე ზურაბს ბატონიშვილი ლელას შერთვას დაჰპირდა. ზურაბის ფეოდალური სიხარბე მოდრიკა დაპირე-

ბამ. თვით მას კი ვინ რას ჰპირდება, ან ვინ რას უნდა დაპირდეს სანაცვლოდ — რა შეცვლის პაატას!

თანაც, ზურაბის ცოლს სიკვდილი არც ემუქრება, მისი გადარჩენის იმედი მაინც არსებობს. შაჰი, ცხადია, აჯანყების მეთაურზე, გიორგი სააკაძეზე, იძიებს შურს (ეს ასეც მოხდა, პაატას თავი მოჰკვეთეს, ზურაბის ცოლი კი თუმცა გვიან, მაგრამ მაინც დაბრუნდა სამშობლოში და მონაზვნად აღიკვეცა).

მზადდება აჯანყება. ემზადება ზურაბ ერისთავი. სააკაძე ფარულად ეთათბირება დიდებულებს. ქორწილის დღეები მაქსიმალურად არის გამოყენებული მიზნისათვის — ქართლ-კახეთის ძალების შემოსაკრებად. ეს მთლად შეუმჩნეველი არ შეიძლებოდა დარჩენილიყო და შაჰის მიერ გამოგზავნილი უსტარიც აშკარად გვეუბნება, რომ მას ამ მზადების შესახებ ცნობები მისდიოდა. ქორწილი ჩამთავრდა. ყორჩიხა-ხანი მუხრანს დადგა. მალე კახელები მოიხმო, როგორც ვიცით, „დასასაჩუქრებლად". კახელები ვიღაცამ გააფრთხილა. 400 კაცი მაინც დახოცეს, დანარჩენებმა თავს უშველეს. ყორჩიხა-ხანს არც ეს მოეწონა.

სააკაძის „ნადირობა" ლოჭინის ხეობაში ნამდვილ ნადირობას არ ჰგავს. იგი უფრო დადარაჯებულ კაცად ჩანს. სააკაძის კაცებიც დარაჯობდნენ ირანის შიკრიკს!

საიდან მოდის ეს სიფხიზლე? სააკაძემ იცის, რომ თვალს ადევნებენ. მოსალოდნელია, რომ შაჰს მიაწვდინონ ხმა, შაჰიც არ დააყოვნებს რეაქციას, არც დააყოვნა. მაგრამ სააკაძეს გამახვილებული აქვს სმენა, ასი ყური აბია, ასი თვალი ასხია. მან და სწორედ მან ჩაიგდო ხელში შათირი, ვისაც დავალებული ჰქონდა, სააკაძის შეუმჩნევლად მისულიყო ყორჩიხა-ხანთან და უსტარი გადაეცა. ეს იმ წინააღმდეგობიდან ჩანს, შათირმა სააკაძეს რომ გაუწია, როცა ამ უკანასკნელმა თავისთან მიიხმო შათირი. „უხმო მოურავმან შათირსა მას მისვლად მისთანა, ხოლო შათირმან არ უსმინა და ვინაითგან არ მორჩილ ექნა შათირი იგი, მიეწია ცხენით და ზეიპყრო. გასინჯა და უნახა წიგნი". შავით თეთრზე წერია ამ ეპიზოდის ფსიქოლოგია. ჩანს, რომ შათირმა გაქცევა სცადა, სურდა როგორმე თავი დაეღწია და გაქუსლა. მაგრამ ჭენებით მიეწია სააკაძე და ძალით

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წაართვა უსტარი. აქ ნათქვამია, რომ სააკაძემ საგანგებოდ მიიხმო თავისთან შათირი. მჟღავნდება, რომ იგი სანადიროდ კი არა, სადარაჯოდ იყო გამოსული, თუ შაჰის წერილს არ მოელოდა, მაშინ ასე დაჟინებით რად მოუხმობდა შათირს თავისთან! რაკი ყორჩიხა-ხანთან მიჰქონდა უსტარი, სააკაძეს არც ჰქონდა უფლება მოეთხოვა მისგან წერილი. შათირმა, ალბათ, ეს არგუმენტიც მოიშველია, მაგრამ სააკაძემ იცის, რომ წერილში მისი და მისი ქვეყნის დაქცევის სიტყვები ეწერა. და აი, გაუმართლდა მოლოდინი:

„რაჟამს მოსრათ კახნი, აჰყარე ქართლი და წარმოასხი. ხოლო მოურავს უღალატე, მოსჭერ თავი და გამომიგზავნე“. ახლა უკვე აშკარად, შავით თეთრზე წერია საქართველოს დაქცევის ბრძანება.

ჯერი სააკაძეზე მიდგა. საქართველო დაღუპვის კარად იდგა. ხალხსა და ქვეყანას ახლა წინამძღოლი სჭირდებოდა, დიდი მხედართმთავარი, ვინც გენერალურ ომს მოიგებდა. არ იკმარა წმინდანების ზნეობრივმა მაგალითმა, არ იკმარა ხალხის თავგანწირულმა, ერთსულოვანმა ბრძოლამ. წინამძღოლი, დიდი წინამძღოლი იყო საჭირო, ვინც ირანის სამხედრო ძლიერებას ხერხემალს გადაუმსხვრევდა. საქართველომ თავისი წიაღიდან გამოიხმო ენერგიისა და შესაძლებლობების ყველაზე დიდი განსახიერება. ეს ძალა სააკაძის პიროვნება აღმოჩნდა. „საქართველოს ენერგიის უდიდესი გამოცხადება“ უწოდა ანტონ ფურცელაძემ დიდ მოურავს. ქვემოთ დავინახავთ, რა ენერგია გამოამჟღავნა ხანდაზმულმა „სპეტაკ წვერიანმა“ დიდმა მოურავმა მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ომებში.

საჭირო იყო დასწრება, შაჰი მართლაც არ დასჯერდებოდა ერთ შათირს. თანაც სააკაძეს უკვე, როგორც ჩანს, არა აქვს საშუალება თავისუფლად გავიდეს მთავარი ბანაკიდან. თვალყურს ადევნებენ, თუმცა მისი გონივრული რჩევებით ხელმძღვანელობენ. მან ყიზილბაშთა რაზმები სხვადასხვა მხარეს გაგზავნა, ამით დაფანტა მტრის ძალები, თუმცა მთავარ ბანაკში მაინც დარჩა 30 000 კაცი. სააკაძის რჩევით მოიწვიეს დიდებულები, რათა მათთვის შაჰის გეგმა გაეცნოთ და საქმეს შედგომოდნენ. ამან საშუალება მისცა სააკაძეს დიდებულე-

ბისათვის აჯანყების გეგმა გაეცნო. შაჰის უსტარმა საბოლოოდ მოსპო ყოველგვარი უნდობლობა სააკაძისადმი, რასაც სააკაძე 1615 წლიდან ებრძოდა. ახლა იჩინა თავი „საფიცრის წიგნებით“ მიღწეულმა თანხმობამ, ახლა გამოადგა დაუძინარ მტრებთან შერიგებაც, სახლების გაერთიანებაც. ყველამ დაინახა ქვეყნის აღგვის საფრთხის წუთებში სააკაძის ნამდვილი მამულიშვილობა, დაინახა მისი სიწრფელეც. აქამდე ძნელად დასაჯერებელი ჩანდა მისი სიტყვა. ახლა კი გული გადაშლილი იყო. ქართლ-კახეთის მთელი ძალები სააკაძის დროშის ქვეშ დადგა, ყველამ აჯანყებისათვის დაიწყო მზადება. მხოლოდ სისწრაფეს შეეძლო გადაეწყვიტა ქვეყნის ბედი. **სააკაძე** კვლავ ერთგულ კაცად აჩვენებდა ყიზილბაშებს თავს. მისი ღალატის აშკარა საბუთი არ ჰქონდათ და, როგორც ისქანდერ მუნში წერს, ვერც წარმოედგინათ მისი ღალატი. ვერ წარმოედგინათ, მით უფრო, რომ სააკაძის შვილი პაატა შაჰის კარზე იმყოფებოდა. აჯანყებულები ფრთხილად მოქმედებენ. არ ენდობიან მხოლოდ ანდუყაფარ ამილახვარს, ვისაც ცოლად ესვა ყორჩიბაშის ასული, იგივე შაჰის შვილიშვილი. ანდუყაფარი თერგის ხეობაში მდებარე არშის ციხეში გამოკეტეს. ეს ფაქტიც საგულისხმოა. განადგურების საფრთხემ მთელი ქვეყანა ერთსულოვნად ფეხზე დააყენა. და ის ხალხიც, ვისაც შაჰის კარზე მირბენას ვერავინ დაასწრებდა, ვისაც თავისი ციხე-კოშკებიდან ვერავინ გამოიყვანდა, ახლა ერთსულოვნად სააკაძის გვერდით დგას. ქართლ-კახეთი შესაძლოა მოისპოს, ეს საქართველოს მოსპობას ნიშნავს. ან კი რამდენ ხანს გაუძლებს ნახევარი საქართველო, ის ხომ მანამ დგას, სანამ ცოცხალია მისი მეორე ნახევარი.

ისტორიკოსები სააკაძის მიერ შემუშავებულ გეგმას გაბედულ გეგმას უწოდებენ. გაბედულება აქ მართლაც ზომაზე მეტია, მაგრამ სხვა მხრივაც არის ეს გეგმა საინტერესო. იგი გვესახება მხედართმთავრული ხელოვნების ნიმუშად, თანაც გვაგონებს დიდგორის ომში დავით აღმაშენებლის მიერ გაძოყენებულ ხერხს. მკითხველს ალბათ ახსოვს, რომ დავით აღმაშენებელმა ორასი კაცი გაგზავნა მტრის შუაგულისაკენ. მტერმა იფიქრა, ქართველები მოსალაპარაკებლად მოდიანო და ცენ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ტრამდე მიუშვა, აქ კი მოულოდნელად ქართველებმა იარაღი იშიშვლეს და მტერს მიესივნენ. შემდეგ მთავარი ძალები გადავიდნენ შეტევაზე და დაბნეული მტერი გატყდა. მაგრამ სააკაძის გეგმა, მოულოდნელობის გარდა ითვალისწინებს იმასაც, რომ ირანის ჯარების მთავარსარდლობა უნდა მოისპოს. ვეშაპს თავი უნდა წაეკვეთოს, ლეშად იქცეს არმია. სააკაძეს მხოლოდ ოთხი კაცი ახლავს. მისი ვაჟი ავთანდილი, თავადები ელია დიასამიძე და პაატა ხერხეულიძე, მსახური პაპუნა ვაშაყიშვილი. თავისთავად იგულისხმება რა სიმამაცის ვაჟკაცებიც ყოფილან ისინი. მათ უნდა დახოცონ მოულოდნელი დაკვრით ირანის სარდლები და პარალელურად ქართულმა ლაშქარმაც დაიწყოს შეტევა. გეგმა უდიდეს რისკთან იყო დაკავშირებული. 30 000 კაცის შუაგულში ამ ოპერაციის განხორციელება წარმოუდგენელიც კი ჩანს, მაგრამ სააკაძეს, ეტყობა, გათვალისწინებული ჰქონდა ყველაფერი. მისი გასვლა ბანაკიდან და აჯანყებული ქართველების გაძღოლა მდგომარეობას გაართულებდა, მტერს მოფიქრების საშუალება მისცემოდა. ახლა მისი გეგმით კი სწორედ მთავარსარდალი კვდება, სარდლობა დაიხოცება და დიდი რიცხობრივი უპირატესობა გაქარწყლდება. ყორჩიხა-ხანისა და სარდლების დახოცვით სწორედ რომ ნახევრდება ირანის არმიის ძალა. ეს იყო უბრწყინვალესი გეგმა ჩანაფიქრითაც, შესრულების უბადლო ოსტატობითაც, რისი მსგავსიც ცოტა იცის ისტორიამ. თუმცა ისტორიას ბრძოლები არ უკვირს. ამასთან, უნდა წარმოიდგინოთ სააკაძის მდგომარეობა, ვისაც ერთი შვილი ირანში ჰყავს, მეორე კი აქ, ბანაკში — 30 000 კაცის შუაგულში. ავთანდილის სიცოცხლეც ბეწვზე ჰკიდია, ისიც სასწორზეა შეგდებული, რადგან არავინ იცის, რა მოხდება, როგორ შეტრიალდება სიტუაცია, იქნებ გონს მოეგოს ირანის ლაშქარი, მიესიოს ამ ხუთ კაცს და სანამ ქართველთა ლაშქარი მოაღწევდეს, მოსპოს. სრულიად ადვილი შესაძლებელია! და თითქოს არაფერიაო, მხოლოდ შვილებზე ვლაპარაკობთ. სააკაძე ხომ საფრთხეში აგდებს თავის სიცოცხლეს, რადგან თავის გეგმას ბანაკის ცენტრში ახორციელებს — ყორჩიხა-ხანის ბანაკთან და სიკვდილისაგან, ზღაპრული ღონის მიუხედავად, არც ის არის დაზღვეული!

ეროვნული ბიბლიოთეკა

1625 წლის 25 მარტს ხარება დღის გარიჟრაჟზე გუშაგმა განგაში ატეხა. ირანის მხედრობას ქართველთა ლაშქარი უახლოვდებოდა. ირანელთა ჯარის სარდლობა ყორჩიხა-ხანის კარავთან შეიყარა და სააკაძეს უხმო. იარაღასხმული გიორგი სააკაძე თავის ოთხ ვაჟკაცთან ერთად ყორჩიხა-ხანისაკენ გაეშურა და ამხედრება და ბრძოლისათვის შემზადება ურჩია. ამ დროს მოხდა ის ფაქტი, რამაც მოყვარეც აღაფრთოვანა და მტერიც მოხიბლა. მოხიბლა იმდენად, რომ ისქანდერ მუნში, ვინც ასეთი სიძულვილით იხსენიებს გიორგი სააკაძეს, საგანგებო მონდომებით აღწერს ამ ეპიზოდს. „იმ არამზადა მოღალატემ შუბით შეუტია მას და ისე აძგერა, რომ შუბის წვერი მეორე გვერდზე გამოვიდა“. შთამბეჭდავი აღმოჩნდა ირანის ისტორიისათვის შუბის ეს ძგერება! ამ ფაქტის ასე საგანგებო აღნიშვნაში იკითხება, თუ რა ზემოქმედება მოახდინა ირანის ლაშქარზე, მთელ ირანზე შუბის ასე ძლიერად ძგერებამ. როგორც ჩანს, ყველას პირზე ეკერა ეს ამბავი.

ასე დაიწყო დიდი ომი. დაიწყო და ელვის სისწრაფით განვითარდა მოვლენები. სააკაძემ იქვე გაათავა იუსუფ-ხანიც, ყორჩიხა-ხანის მარჯვენა ხელი. ავთანდილმა ყორჩიბაშის ვაჟი იმამვერდი-ხანი მოსპო. ირანის სარდლობა აჩეხილი ეყარა ყორჩიხა-ხანის კარვის ახლო-მახლო. იმავე წამს ბანაკში შემოიჭრა ქართველთა ლაშქარი. ყველაფერი ერთდროულად ხდება. დიდებული გეგმა სრულყოფილად შესრულდა. უმთავარსარდლო, უმეთაუროდ დარჩენილი ვეება ჯარი ყიზილბაშებისა აირია, ერთმანეთში აიზილა და უწყალო ჩეხვა გაიმართა.

საქართველო შურს იძიებდა ასიათასობით დახოცილი კახელისათვის, ბავშვებისა და მოხუცებისათვის, შეურაცხყოფილი ქალებისათვის, ძირფესვიანად ამოგდების განზრახვისათვის. მარტყოფის აჯანყება განიცდება, როგორც ერის დიდ ორგანიზმში დაგროვილი პასუხის განცხადება. აქ დანდობა გამორიცხული იყო, სწრაფად დატრიალდა მორევი. ერთ მდინარედ მოვარდნილმა ერის ენერგიამ სალტეში მოიქცია მტერი და მოსპო. გმირად ქცეულიყო ხალხი, ახლა მას ვერაფერი შეაკავებდა, მით უმეტეს რომ წინ დიდი მოურავი მიუძღოდა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ახლა ისქანდერ მუნშს მოვუსმინოთ:

„ბანაკის ხალხმა რომ განკითხვის დღის ეს საშინელება იხილა, დიდებულებიც და უბრალო ხალხიც საშინლად თავზარდაცემული იქით-აქეთ გარბოდა. ყიზილბაშების მთელი ბანაკი დარბეული, გაძარცულ იქნა, ქართველებს ხელში აურაცხელი და განუზომელი ქონება და იარაღი ჩაუვარდათ“.

მუსტაფა ნაიმა (თურქი ისტორიკოსი):

„სხვა ხანები ვერ მიხვდნენ რა ხდებოდა და სანამ ასე გაოგნებული იყვნენ, ქართველთა ბეგებიც მოცვივდნენ და იმდენი დახოცეს, რომ ოცდაათი ათასი ყიზილბაშიდან სამი ათასმა ყიზილბაშმა ძლივს უშველა თავს“.

გავიხსენოთ ტაშისკარი, გავიხსენოთ ის ფაქტი, რომ შეშინებული ოსმალები ბავშვებსა და ქალებს გამოჰყავდათ ტყიდან, აშიშვლებდნენ და ისე უშვებდნენ. მაშინაც მტრის დამარცხება კი არა მტრის სრული განადგურება მოჰყვა სააკაძის ბრძოლას. სააკაძის ხელწერაა ასეთი. სააკაძე მტერს სრულად ანადგურებს, ამსხვრევს, აცამტვერებს.

ეს, რაც უშუალოდ მთავარ ბანაკში მოხდა. მაგრამ სააკაძემ იცის, რომ წამით შესვენების უფლება არა აქვს არც მას და არც მის ქვეყანას.

გენერალური ბრძოლა მოგებულია, ირანის არმია წელშია გატეხილი. მაგრამ მისი ნაწილები ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეშია გაფანტული. საგულისხმოა ისიც, რომ სააკაძე თავს კი არ იცავს ამ დიდი გამარჯვების შემდეგ, არამედ გაშლილი ფრონტით უტევს. იგი ხშირად შეუდარებიათ გრიგალისათვის, ისტორიკოსები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ მარტყოფისა და მარაბდის ომებში მან ზეადამიანური ენერგია გამოავლინა. და ეს მართლაც ასეა.

დიდმა მოურავმა მტერს სულის მოთქმა არ აცალა და თვით მტერი კი ნაცვლად იმისა, რომ დაირაზმოს და ებრძოლოს სააკაძეს, სასოწარკვეთილი გარბის. ამ ფაქტსაც სჭირდება ჩაღრმავება. როგორც პლატონ იოსელიანი წერს, ირანის მხედრობისათვის სააკაძის სახელი თავზარდამცემი იყო.

ისქანდერ მუნშს მოვუსმინოთ:

„ეს ამბავი რომ გავრცელდა, ყიზილბაშებს ისეთი თავზარი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაეცა თავს, რომ შირვანისა და ყარაბაღის ვერც ერთმა-იმ ამირმა და ლაშქარმა, რომელნიც გაგზავნილი იყვნენ სამსახურებრივი დავალების შესასრულებლად, ვერ მოახერხა დაბრუნება და ერთ ალაგას შეგროვება და იმავე ადგილიდან, სადაც იყვნენ, „თავის გადარჩენის გზა ეძიეს“ და იქაურობას გაეცალნენ. ქართლის მეფემ სიმონ-ხანმა ვერ მოასწრო თბილისის ციხეში შესვლა, რომელიც მისი მთავრობის სამყოფელი და სახელმწიფოს სატახტო ქალაქი იყო და ყარაბაღის ბეგლარ-ბეგ მოჰამედ ყული-ხანთან ერთად აღჯაყალაში შევიდა და იქ გამაგრდა.

მოურავი ამირების დახოცვისა და ყიზილბაშთა ქონებისა და იარაღ-მოწყობილობის დარბევის და გაძარცვის შემდეგ, გარყვნილი ურჯულოების ერთი რაზმით ყორლანყუჯის (ხორნაბუჯის) ციხის ასაღებად და დასაპყრობად, ფეიქარ-ხანის შესაპყრობად და იგირმა დორთის ტომის და სხვა იმ მყოფთა დასახოცად, დასარბევად და გასაწყვეტად იმ მხარეს გაემართა. მომხდარი ამბებით შეწუხებული ფეიქარ-ხანი ველარ გაჩერდა ადგილზე ელებისა და ოიმახების ხალხის მოუსვენრობის გამო, რომელთაც ყველას თან ჰყავდა თავისი ოჯახი და ქონებაც თან ჰქონდა. მათ მდინარე მტკვრის ნაპირს მიაღწიეს და ზოგი გავიდა უკვე, ზოგიც გადადიოდა მეორე ნაპირზე, რომ მოვიდა მოურავი ქართველთა ჯარით. მრავალი ქონება და იარაღ-მოწყობილობა, ურიცხვი მსხვილფეხა და წვრილფეხა საქონელი ხელში ჩაიგდეს და მუსლიმანთა მრავალი ქალი და ბავშვი ტყვედ წაიყვანეს. ფეიქარ-ხანი თავისიანებით მშვიდობით გავიდა და ბარდავს მივიდა. ყორლანყუჯის ციხეს მრავალი მისი ქონებით, რომლის რიცხვში ორმოცდაათი ხარვაღი აბრეშუმი შედიოდა, ქართველები დაეპატრონენ“.

„ბედკრულმა მოურავმა ურჯულოთა ერთი რაზმი ციხესთან დატოვა და თვითონ ქართველთა ჯარით ყარაბაღს გაემართა და ქალაქ განჯამდე მივიდა. ეს ქალაქი ბეგლარ-ბეგისა და ყაჯართა ელის და ოიმახის დიდებულთა სადგომი, მან დაარბია და გაძარცვა და უსაზღვროდ ბევრი ქონება და იარაღ-მოწყობილობა ხელში ჩაიგდო. იქიდანაც წამოიყვანეს ტყვედ მუსლიმანთა ქალები და ბავშვები. ყარაბაღის ელის და ულუსის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მთელი ხალხი დამფრთხალი გაცვივდა თავის სამყოფელიდან და მდინარე არეზის ხოდაფერინის ხიდამდე უკან არ მიბრუნებულან".

მართლაც, ცხოველური შიში და ძრწოლაა. ირანის ჯარმა მშვენივრად იცის, ვისთან აქვს საქმე, როგორი დამანგრეველი ძალა მოსდევს უკან, ამას ემატება ხმები, ცნობები ყიზილბაშებისა და სარდლობის ამოხოცვის შესახებ, კატასტროფული მარცხის გამო და წინააღმდეგობის გაწევის იოტისოდენა სურვილიც კი არ ღვივის ამდენი ბეგისა და სარდლის გულში. მხოლოდ თავის შველა! ერთბაშად გაიწმინდა ქართლ-კახეთი მტრის ჯარებისაგან.

სულ რამდენიმე დღეში დატრიალდა ეს დიდი ამბები საქართველოში. სააკაძის რისხვა დაემსგავსა ქვეყნის ყველა კუთხიდან ერთბაშად დაძრულ ნიაღვარს. ცნობილია, რომ ქართველებმა განჯა და ყარაბაღი აიღეს. საგანგებოდ აღნიშნავს ისქანდერ მუნში ამ ამბავს, აღნიშნავს, რომ დიდძალი სიმდიდრე და უამრავი ტყვე ჩაუვარდა ხელთ სააკაძეს. ანტონ ფურცელაძე წერს: „ესე საქმენი სააკაძისა ჰგვანდნენ სწორედ სასწაულებს — ერთს დღეს იმან მოწყვიტა საფურცლეს — სამუხრანოში — მთელი ჯარები ყორჩიხა-ხანისა, უსუფ-ხანის და სხვა ხანებისა და სულთნებისა, რომელთა სიმრავლეს აღრიცხავს არჩილ მეფე ამ სიტყვებით: „იდგეს ვითარ თუ ზღვა". ამავე დღეს აიღო — გამაგრებული სპარსთაგან ციხე ცხეთის ახალციხისა, შეიპყრა მთლად აქ მდგომი ჯარი და დაატყვევა. ამავე დღეს აიღო თბილისი, შეიპყრა იქ მდგომი ჯარი და შემუსრა, და ამავე დღეს სწორედ დიდებულს ვადაზე მიუხტა მარტყოფს ფეიქარ-ხანს და შემუსრა მთლად მისი ჯარები".

სააკაძის ჯარების ამ მოძრაობას განსაკუთრებული ყურადღებით დაკვირვება სჭირდება, მასში იკითხება ენერგიის უდიდესი მარაგი. ერთია, რომ ბრძოლის გეგმა ასეთი სიზუსტით ხასიათდება, სხვაა კიდევ ამ გეგმის სისრულეში მოყვანა, გრძნობა იმისა, რომ ერთი წამითაც არ უნდა მოდუნდეს სიფხიზლე, რომ მოქმედება მაქსიმალური სისწრაფით უნდა განვითარდეს, ტალღა ტალღაზე დაეცეს, რათა მტერმა გამაგრება ვერ შეიძლოს. კიდევ უფრო საინტერესოა ქვეყნის სასიცო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ცხლო ენერგიის აღმოჩენა. ერთბაშად ნათელი გახდა, თუ რა შესძლებია ქართველ ხალხს. სააკაძისა და ხალხის სულისკვეთება ერთმანეთს გადაეცემოდა.სააკაძე მოუწოდებდა, ხალხი მიჰყვებოდა. და თუ სრულყოფილ ბედნიერებაზე ლაპარაკი საერთოდ არის შესაძლებელი, სააკაძე უთუოდ განიცდიდა ასეთ ბედნიერებას მარტყოფის ომის დასაწყისიდანვე. მის ხელთ იყო მთელი სამეფოს ბედი. მის გარჯასა და ღვაწლზე იყო დამოკიდებული ქვეყნის ხსნა. მას შეეძლო ახლა ემოქმედა ისე, როგორც კარნახობდა გული, გონება, სულისკვეთება. იგი ერთადერთი იყო პატრონი ქვეყნისა და ხალხისა, არავინ არ უშლიდა ხელს. მის კვალს მისდევდა ხალხი, რადგან მასში ხედავდა იმედს და გარდა ამისა ხალხს სწამდა დიდი მოურავის, სჯეროდა, რომ მას შეეძლო ქვეყნის ხსნა, ვეშაპის განადგურება. კიდევ ერთხელ განათდა სააკაძის შესაძლებლობები. ის, რაც სააკაძემ გააკეთა მარტყოფის ომის დასაწყისიდან მის დასასრულამდე, თითქოს დაუჯერებელიც კი ჩანს, მაგრამ, საბედნიეროდ, ფაქტია და დასტური იმისა, თუ რა ძალას ფლობს ხალხი, რადგან სწორედ ქვეყნის ენერგია განივთებულა დიდ მოურავში. ხალხიც — მისი მშობელი წიაღი და პიროვნებაც ამ შესაძლებლობის შეგრძნებამ აქცია ერთ სულ და ერთ ხორც. და სააკაძის მხარდამხარ ეს ხალხი მტრის დამანგრეველ ძალად იქცა. სადღა იყო ის მოდუნებული, ძილს მინებებული საქართველო, არაერთხელ რომ დამარცხებულა ამის გამო. სადღა იყვნენ თავთავისთვის გამდგარი ქვეყნის შვილები, ერთ კალაპოტში მოქცეულიყო ყველა და ყველაფერი და ერთი მიზნისაკენ მიისწრაფოდა. ასეთი ერთსულოვანი საქართველო იშვიათად უნახავს ვინმეს. ამ გაცხადების საშუალება სააკაძემ შთაბერა ქვეყანასა და ხალხს. ყველა მის გვერდით იდგა — მტერიც და მოყვარეც. ერთის მხრივ, ქვეყანა გრძნობს, რომ დალუპვის კარზეა და ეს რომ შეაგრძნობინა ქვეყანასა და ხალხს, ესეც დიდ პოლიტიკასა და დიპლომატიას გულისხმობს. მეორეს მხრივ, მტერიც და მოყვარეც ხედავს, რომ ქვეყნის ხსნა მხოლოდ ამ კაცს შეუძლია. მას უნდა გაყვეს, თუკი გადარჩენა უნდა. ეს რომ აგრძნობინა თავის ხალხს — ესეც დიდ პოლიტიკურ ნიჭს გულისხმობს. ქვეყანა ენდო კაცს, რომელიც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ფაქტობრივად ყორჩიხა-ხანის ბანაკში იდგა. აღარაფერს ვამბობ მხედართმთავრულ ნიჭზე, გენიალურად მოფიქრებულ აჯანყების გეგმაზე, ან ამ გეგმის ვირტუოზულ შესრულებაზე. საქართველო აღარ იცნობოდა: ნაცემი, ნატანჯი, მორჩილი, სასოწარკვეთილი ქვეყანა კი არა, ყალყზე შემდგარი ზღვა იხილა მტერმა. ქართველებმა გაწმინდეს საქართველო ყიზილბაშებისაგან და დაიპყრეს „ბარდა, ყარაბაღი, განჯა, არეში, კაბალი, შამშადილი, ყაზახი, შაქი; ჩააყენეს იქ თავისი ჯარები“ (ანტონ ფურცელაძე). საქართველოში აღებულ ციხეებს ხომ თვლა აღარ აქვს. ყველაფერი ეს სულ რამდენიმე დღეში მოხდა. შაჰს ახსოვდა კახეთის წინააღმდეგობა, მაგრამ ეს იყო სასიკვდილოდ განწირული ხალხის გაბრძოლება. სასტიკი და უშეღავათო, მაგრამ მაინც უიმედო გაბრძოლება.

ამდენს ქართველი ხალხისაგან შაჰი ნამდვილად არ ელოდა. გადახდილი ომი წინა ომებს არ გავდა. მასშტაბები მარტყოფის ომისა უსაზღვროდ დიდი იყო. თურქი ისტორიკოსი იბრაგიმ ფეჩევი საგანგებოდ აღნიშნავს: „ორმოცი წლის განმავლობაში ასეთი დიდი ზარალი შაჰს არ მოსვლიაო“. ყურადღება მივაქციოთ ერთ გარემოებას. ამას თურქი ისტორიკოსი ამბობს. შვილი ქვეყნისა, ვისთანაც ირანს ამდენი ხნის მტრობა ჰქონდა და არაერთი ბრძოლა გადაუხდია. ხან თურქეთი იმარჯვებდა, ხანაც ირანი. მაგრამ გულახდილად, დაუფარავად აღნიშნავს ფეჩევი ფაქტს. სააკაძის ხელმძღვანელობით გადახდილი მარტყოფის ომის მასშტაბები იმდენად დიდია, რომ თურქი ისტორიკოსი არაფრად აგდებს ოსმალეთის არმიების წარმატებებს, რაც ირანთან ბრძოლებში ჰქონდათ. ცხადია, თურქეთის არმიის გამარჯვება ოდნავ მაინც რომ უახლოვდებოდეს მარტყოფის ომის შედეგებს, ფეჩევი ქართველი ხალხის, ქრისტიანული სამყაროს ამ გამარჯვებას წინ არ დააყენებდა. ეს არის საგულისხმო. არა, იგი საგანგებოდ აღნიშნავს: „ორმოცი წლის განმავლობაში ასეთი დიდი ზარალი შაჰს არ მოსვლია“. ირანი კი ორივე მხარეს იბრძოდა. გამარჯვებაც ახსოვს და დამარცხებაც და ამ ორმოცი წლის განმავლობაში ამოდენა იმპერიისათვის ყველაზე დი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დი დარტყმა მარტყოფის ომი აღმოჩნდა. მარტყოფის ომი, რისი ავტორიც გიორგი სააკაძე გახლდათ.

თვითონ ირანის ისტორიკოსი ისქანდერ მუნში კი სააკაძის აჯანყებას „დიდ და საშიშ ამბებს“ უწოდებს და თვითვე ხსნის, რატომ არის ეს ამბავი „დიდი და საშიში“. „მაგრამ ბედმა ბევრი მტვერი აჯანყებისა აყარა ადამიანებს და ბევრი სისხლი დაღვარა და „დამცირების მიწას აურია“. უპირველესად მოსახსენებელია ჯანყი და შფოთი, რომელიც ბედკრული, დაკარგული მოურავ ქართველის უმადურობისა და აჯანყებისა და ამბოხების გამო ატყდა, უდიდესი შედეგი მოჰყვა მას და დიდი ზარალი შეხვდა და ხვდება ახლაც ხალხს“.

როგორც ვხედავთ, ისქანდერ მუნშიც „უპირველეს ყოვლისა“ ასახელებს გიორგი სააკაძის აჯანყებას და საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ „უდიდესი შედეგი მოჰყვა მას და დიდი ზარალი“. თანაც ეს „შედეგი და ზარალი“ იმ მასშტაბისაა, თავის ლოკალურ საზღვრებში ვერ ეტევა, ვრცელდება და მოქმედებს დიდხანს, გავლენას ახდენს ქვეყნის ცხოვრებაზე, „ვნება შეხვდა და ხვდება ახლაც ადამიანებსო“, წერს ისქანდერ მუნში.

„როცა ხსენებულ მოურავისაგან მოხდა აქ აღწერილი ამბები, ბევრი საშინელი და ტყუილი ხმა გავრცელდა საზღვრისპირა ქვეყნებში და ყოველ მხარეს და კუთხეს მიაღწია. ყველგან შფოთი გაჩნდა, უგუნურმა და ცეტმა ხალხმა ამ ამბების მოხდენა ირანის სახელმწიფოს სისუსტეს მიაწერა და მტრებმა, რომელნიც ხელსაყრელ ჟამს ელოდნენ, იფიქრეს, რომ დადგა დროო. იმ ხალხმა, რომელიც თავის თავს ირანის ერთგულად აცხადებდა, სიყალბე გამოიჩინა“ (ისქანდერ მუნში).

ეს მეტად ტევადი ცნობაა. მარტყოფის ომის მასშტაბები ირანის იმპერიის სტრუქტურაზე ახდენს გავლენას. დაპყრობილმა პროვინციებმა, როგორც გარკვევით ჩანს, ირანის სისუსტე დაინახეს ამ მარცხში და იმედი ჩაესახათ, ჩვენი განთავისუფლების დრო დადგაო. ამას მოჰყვა „ყველგან შფოთი“. ე. ი. მარტყოფის ომმა აამოძრავა მთელი ირანის სახელმწიფო და ირანს ძალების არნახული დაძაბვა დასჭირდა წონასწორობის შესანარჩუნებლად. ეს შავით თეთრზე წერია ისქანდერ მუნშის ისტორიაში. მართლაც, „საძირკვლებამდე შეირყა

ირანის სამხედრო ძლიერება“. თურქი ისტორიკოსის მუსტა-
ფა ნაიმას ცნობით მარტყოფში 30 000 ყიზილბაშიდან სამი
ათასმა ძლივს უშველა თავს გაქცევით.

იგივე მუსტაფა ნაიმა და ჩელები, როგორც კი სააკაძეზე
ჩამოვარდება სიტყვა, მაშინვე დასძენენ: ვინც საქართველოში
ყორჩიხა-ხანი დაამარცხაო. თურქეთისათვის დიდი მნიშვნე-
ლობა აქვს იმას, რომ შაჰს ორმოცი წლის მანძილზე ამოდენა
ზარალი არ მოსვლია. ამიტომ არც ავიწყდება ყორჩიხა-ხანის
დამარცხების ფაქტი.

სააკაძის სახელი მთელ აღმოსავლეთს ქუხილივით მოედო.
მასზე მოგვითხრობენ ევროპელი მისიონერები და მოგზაურე-
ბი — ეს ბუნებრივიცაა, ვინც კი ირანისა და თურქეთის ისტო-
რიით იყო დაინტერესებული (საქართველო მათ ნაკლებ ენაღ-
ვლებოდათ), სააკაძის სახელს ისინი ყოველი ფეხის ნაბიჯზე
მოკრავდნენ ყურს. აქ კი საქართველოში: „სახელი გმირისა
დიდებით დააგვირგვინეს, მადლიერმა სამშობლომ გიორგის
ხალხის მხსნელი, სამშობლოს მამა და ეკლესიის შვილი უწო-
და“ (პლატონ იოსელიანი).

განჯა-ყარაბაღის დარბევისა და საქართველოს ყიზილბაშე-
ბისაგან განწმენდისთანავე სააკაძემ და ზურაბ ერისთავმა გო-
ნიოში კაცი გაუგზავნეს თეიმურაზ პირველს და ქართლ-კახე-
თის ტახტზე მოიწვიეს მეფედ. თეიმურაზი, ვინც ამ ამბებისა
არაფერი იცოდა, იმედგადაწურული მიემგზავრებოდა რუსეთს,
როცა მახარობელი შიკრიკი მიუვიდა. ეს ფაქტი გვიდასტუ-
რებს, რომ მარტყოფის ამბები ელვის სისწრაფით დატრიალ-
და. სხვაგვარად წარმოუდგენელია თეიმურაზს არ ცოდნოდა
ქართლ-კახეთში მომხდარი დიდი მოვლენა. სააკაძე, ეტყობა,
წუთსაც არ კარგავს, როგორც კი მტერი გარეკა, მაშინვე კაცი
გაუგზავნა თეიმურაზს.

თბილისი ქართველებმა აიღეს, მაგრამ თბილისის ციხეში
ჩაკეტილი ყიზილბაშები არ ნებდებოდნენ. ხანგრძლივმა ალყამ
თავისი გაიტანა და მტერი დღე-დღეზე უნდა დანებებულიყო,
მაგრამ, სამწუხაროდ, მოღალატენი გამოჩნდნენ, გორელმა ვა-
ჭარმა გიორგი გორგიჯანიშვილმა (ისტორიკოსების ვარაუდით
იგი ფარსადან გორგიჯანიძის მამაა) და გარსია ჭანოშვილმა

ღარები გააწყვეს და ციხის მცველებს წყალი მიაწოდეს.

შაჰმა სასტიკად იძია შური. ეს მოსალოდნელი იყო და საკაძეც გულისკანკალით ელოდა „ძვირფას ძღვენს“ ირანიდან. შაჰმაც მალე გამოუგზავნა პაატას მოკვეთილი თავი. უდიდესმა მწუხარებამ მოიცვა საკაძის ოჯახი, მთლად საქართველო, რადგან საქართველომ იცოდა, რომ პაატა დიდმა მამამ სწორედ ქვეყანას შესწირა. ქართველი ხალხი დასტიროდა პაატას. იგი სამშობლოს ხსნის სიმბოლოდ იქცა.

საკაძის უსაზღვროდ მოყვარული მამობრივი გული ვერ ისვენებდა — არ ასვენებდა სადღაც ხევში გადაგდებული თავისი პაატას დასახიჩრებული ტანი. მამის გულმა, როგორც იტყვიან, ქვესკნელი გააპო და შვილი იპოვა. უდიდესი სიფრთხილით და ოსტატობით გააკეთა ეს. ერთგული ხალხის შემწეობით, კათოლიკე მისიონერების დახმარებით პაატას ტანი საქართველოში ჩამოასვენეს. თითქოს მშრალი ცნობაა, მაგრამ რამდენი ღელვა დევს ამ ცნობაში, რამდენი თეთრად გათენებული ღამეები საკაძისა, პაატას დედისა. რამდენი ფიქრი დაიხარჯა საიმისოდ, როგორმე მიეგნოთ პაატას ცხედრისათვის. ვინ იკისრებდა ამ საშიშ საქმეს! მართალია, საკაძეს ბევრი ნაცნობ-მეგობარი ჰყავდა ირანში, მაგრამ ახლა ისინი საერთოდ ივიწყებდნენ ალბათ საკაძის ნაცნობობას. ალბათ, ბევრი წყევლიდა იმ დღეებს, საკაძესთან რომ მეგობრობდნენ. ვისი ნდობა შეიძლებოდა, — და საკაძემ ყველაფერი იღონა, რომ პაატას ცხედარი საქართველოში ჩამოესვენებინა. ესეც შეძლო. პაატა ერთაწმინდის ეკლესიაში დაკრძალეს. დღესაც საგანგებოდ უვლის ხალხი მის საფლავს. საფლავზე თითქმის ყოველთვის აწყვია ახლადდაკრეფილი ყვავილები.

მამობრივი სიყვარული აქ შემთხვევით არ მიხსენებია, ვფიქრობ, ბრმაც კი დაინახავს, რამოდენა სიყვარული აქვს შვილების მიმართ საკაძეს, რაოდენ ნაზი და სათუთი, რაოდენ ღრმაა და ვაჟკაცური ეს სიყვარული. საჭიროა ამის დანახვა, რომ უფრო ნათლად ვიგრძნოთ საკაძისაგან პაატას გაწირვის ფაქტიც და ამ ფაქტის მნიშვნელობა. სწორედ იმას აქვს ფასი, რომ ესოდენ ღრმად მოყვარული მშობლის გული შეიძლებს საყვარელი შვილის დათმობას.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რაც შეეხება ზურაბ ერისთავის მეუღლეს, იგი დაამცირეს შაჰის ცოლების მოსამსახურედ დააყენეს, ბოლოს კი საქართველოში ჩამოვიდა და მონაზვნად აღიკვეცა. არ უნდა დავივიწყოთ ეს ქალი, რადგან ისიც მსხვერპლად იქნა მიტანილი საქართველოს საკურთხეველზე. ზურაბ ერისთავი მარტყოფის აჯანყებისას სააკაძის მარჯვენა ხელი იყო, შესანიშნავი სარდალი და მეომარი და მიუხედავად ბევრი ზადისა, მისი დამსახურებაც არ უნდა დაგვავიწყდეს.

დამშვიდებული სააკაძე არ არსებობს, იგი მოძრაობის, მოღვაწეობის გარეშე ვერ წარმოიდგინება. მთელი მისი ცხოვრება გვიმტკიცებს მუხლჩაუხრელ შრომას და ხმალჩაუგებელ ბრძოლას. იგი დავით აღმაშენებლის სტილის მიმდევარია. წოდებრივი მდგომარეობით მისგან განსხვავებული, მაგრამ მისი მოდელის კაცი, ვისი ცხოვრების წესიც გამუდმებული სიფხიზლით არის გამორჩეული. იქნებ სწორედ ეს წესი იკითხებოდა მემატიანეთა თვალში მოუსვენრობად, სხვებისთვის დამეტებად, აღზევების სურვილად. სააკაძე კი მთელი არსებით გრძნობს, რომ მუხლის ჩახრა არ შეიძლება, მას საქმე აქვს ირანთან, თანაც შაჰ-აბას I ირანთან. იგი დამარცხდა მარტყოფში, მაგრამ უზარმაზარი სახელმწიფოს პატრონია. საჭიროა სრული მობილიზება და მზადყოფნა. სააკაძე ამაგრებს ციხეებს, წვრთნის მოლაშქრეებს. აქვე გასწია სააკაძემ „პოლიტიკური მაჭანკლობა“. ამ ფაქტზე საგანგებო დაკვირვება გვმართებს. თეიმურაზი მეფედ დასვეს, ახლა, რაკი ფეიქარ-ხანს ბატონიშვილი ლელა ვერ წაართვეს, ზურაბი დარჩა განაწყენებული. სააკაძის შუამდგომლობით თეიმურაზის ასული დარეჯანი ცოლად შერთეს ზურაბს. სააკაძე დუღაბს უსხამს ქვეყნის სიმტკიცეს. ასეა ჩაფიქრებული. ზურაბი მისი ცოლისძმაა, მისი გაზრდილი და მისი მარჯვენა ხელი. უფრო მტკიცე ჯაჭვი ერისკაცების ურთიერთსიყვარულისა წარმოუდგენელი უნდა იყოს. აქ მთავარი მაინც ფაქტში ჩადებული აზრია — სააკაძე გამუდმებით ცდილობს ქვეყნის განმტკიცებას.

დღის წესრიგში დადგა მოკავშირის ძიების საკითხიც. სააკაძე ხუთი თითივით იცნობდა ახლო აღმოსავლეთს, კერძოდ, ირანისა და თურქეთის სახელმწიფო წყობას, მათ პოლიტიკას,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მან იცის, რომ ირანს ამოსუნთქვის საშუალება არ უნდა მისცეს. ყველა ძაფი ურთიერთობისა ჩაჭრილია და ახლა საქმეს ბოლომდე უნდა მიყვანა.

ზემოთ დავინახეთ, როგორ არის აშლილი ირანის სახელმწიფო, რომ ყველა პროვინციაში „შფოთი გაჩნდა“ (ისქანდერ მუნში). შაჰი წონასწორობის აღსადგენად შეეცდება დიდი ლაშქრობა მოაწყოს და შელახული პრესტიჟის საქმე მოაგვაროს. ამას გრძნობს სააკაძე. მან შეადგინა შესანიშნავი გეგმა ირანის სამხედრო ძლიერების გასატეხად. ამ გეგმას აღფრთოვანებაში მოუყვანია თურქი ისტორიკოსი იბრაგიმ ფეჩევი. იგი ესწრებოდა ოსმალეთის სარდლობის იმ თათბირს, სადაც სააკაძის წერილი წაიკითხეს და სადაც სიტყვიერი დანაბარებიც მოისმინეს: „ასეთი მოხერხებული შემთხვევა ოსმალთა დინასტიას არ ‘ისცემია და ყოველგვარი დაყოვნების გარეშე მიიღეთ ზომები და ისწრაფეთ, რომ ისლამის ჯარითურთ ამ ქვეყნისაკენ გაემგზავროთ. უეჭველია, რომ, როგორც კი ყარაბაღს, განჯას და შირვანს ჩახვალთ, ყველა ეს ქვეყნები მაშინვე დაგმორჩილდებიან. არ არის საჭირო ლაპარაკი იმაზე, რომ ესენი ყიზილბაშებთან მწყრალად არიან, რადგანაც თვითონ სუნიტ-მუსლიმებს ეკუთვნიან. ამის შემდეგ სულ ადვილია ერდებილისა და მეშჰედის იოლად აღება და ყიზილბაშის ქვეყნისათვის ცეცხლის წაკიდება“ — სააკაძის წერილის შინაარსს იბრაგიმ ფეჩევი გვაწვდის. სააკაძე თურმე საჭირო მომარაგებას ჰპირდებოდა თურქეთის სარდლობას. გარდა ამისა, თავისი ჯარით მიიღებდა მონაწილეობას ამ ომში. სააკაძის გეგმა რეალურ ვითარებას არის დაყრდნობილი, შერჩეულია შესანიშნავი დრო და სიტუაცია. ეს იგრძნო იბრაგიმ ფეჩევმა და აღნიშნავს კიდეც: „მე ძალიან დაბეჯითებით ვუთხარი, რომ ასეთი მოხერხებული შემთხვევა მეორედ ხელში არ ჩაგვივარდება-მეთქი... თუ ‘ა შემთხვევას ხელიდან გავუშვებთ, სულ მუდამ სინანულში იქნებით-მეთქი — ვუთხარი, არაფერი არ გამივიდა“.

ოსმალეთის სარდლობაც გრძნობს სააკაძის გეგმის სიდიადეს, მაგრამ რაღაც უშლის საქმეს ხელს. ამ „რაღაცას“ არ მალავს იბრაგიმ ფეჩევი, იგი აცხადებს, რომ სარდლებს შორის თანხმობა არ სუფევდა:

„თუ თქვენ თვითონ არ წახვალთ, იზრუნეთ და კარგად მომზადებული და მრავალრიცხოვანი ჯარი მაინც გაგზავნეთ-მეთქი. ჩვენ სარდლის ხელქვეითები ვართო და რასაც სარდალი გვიბრძანებს, იმას შევასრულებთო. ჩემთვის უეჭველი გახდა, რომ მას ჰაფიზის გამარჯვება და წარმატება არ უნდოდაო“.

ელჩობა უშედეგოდ დამთავრდა.

აქ მნიშვნელობა ენიჭება გონივრულად მოფიქრებულ გეგმას. გეგმაში ყველაფერი დაზუსტებულია და ანგარიშგასაწევი. იგი რეალური ჩანს და ეს რეალურობა დასაბუთებულია. ისქანდერ მუნშიც ხომ გვეუბნება, როგორ არის აშლილი ირანის სახელმწიფო მარტყოფის აჯანყების შემდეგ. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სააკაძის გეგმამ ზოგი თურქი მოღვაწის აღფრთოვანება გამოიწვია. ფეჩევი, ცხადია, ასეთი დაბეჯითებით არ ილაპარაკებდა დიდი მოურავის გეგმის სიდიადეზე, სხვათა აზრი რომ არ იცოდეს.

ზოგიერთ მხატვრულ ნაწარმოებში საქართველოს ისტორიის, მისი პოლიტიკური ორიენტაციის ზერელე შეფასება იგრძნობა. კერძოდ, ზოგიერთები ნაკლად უთვლიან სააკაძეს საქართველოს საშველად ხან თურქეთისა და ხანაც ირანის ძალების გამოყენებას. ზოგი ამას დიდი მოურავის მცდარ პოლიტიკურ ნაბიჯადაც მიიჩნევს. უნდათ არასწორ ორიენტაციად მონათლონ ეს ნაბიჯები და ზოგჯერ იქამდეც კი მიდიან, რომ ირან-თურქეთის ძალებზე აღებული ორიენტაცია სააკაძისა კახეთის მეფის მიერ რუსეთზე აღებულ ორიენტაციას დაუპირისპირონ. ეს დასკვნა მომდინარეობს ისტორიული ფაქტების, კონკრეტული ეპოქის ზერელე ცოდნისაგან. სააკაძე იყო ფხიზელი თვალის პოლიტიკოსი, მხედართმთავარი, დროებითი გამგებელი და არა მეფე. მას არ შეეძლო ქვეყნის შორეულ კურსზე თუ ორიენტაციაზე იმ დროს ეზრუნა. სააკაძეს უმალ უნდა მოეძებნა მოკავშირე, კონკრეტული სიტუაციის კარნახით უნდა ემოქმედა, დამხმარე ძალა აღმოეჩინა. იქ ეძებნა იგი, სადაც ნამდვილად არსებობდა. იგი კარგად ხედავდა, ალბათ, რომ რუსეთს საქართველოსათვის ჯერჯერობით არ ეცალა და საქართველოს ბედი დიდად არ ენაღვლებოდა. არც არავითარი იმე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დი არ იყო, რომ მალე მოიცლიდა. ეს ამბავი მან, სხვათა შორის, ქართლ-კახეთის მეფეებზე უკეთ იცოდა. 1612—1619 წლებში შაჰის კარზე ცხოვრობდა და რუსი ელჩების მიღებასაც ესწრებოდა. იცოდა, სად რა ვითარება იყო და იცოდა კერძოდ რუსეთის ინტერესებისა და შესაძლებლობების შესახებ. იცოდა, რომ ჩრდილოელი მეზობელი შორს იყო და ჯერ კიდევ დიდხანს ვერ გაუწევდა ქართველებს რეალურ დახმარებას. საქართველოს კი რეალური დახმარება სჭირდებოდა. გსურდა თუ არ გსურდა, შენივე ქვეყნის ახლოს უნდა გეძებნა დამხმარე ძალა. ამდენად, იგი სწორად იქცეოდა, როცა ერთმანეთს უპირისპირებდა ირანისა და ოსმალეთის ძალებს. მხოლოდ სკეპტიკოსებსა და ზერელე მეოცნებეთ არ შეუძლიათ მოიწონონ სააკაძის მიმართვა ოსმალეთის სარდლობისადმი. წინდახედულობა ამ რთულ სიტუაციაში იმას ჰქვია, რეალური ძალები დაინახო და შეაფასო, მათში იპოვო შენთვის ვარგისი წყობა და ტენდენციები. მათ მოძრაობას ადევნო თვალი და შენი მიზნების აღსრულებისათვის უზუსტესი დრო შეარჩიო. ყოველ პოლიტიკურ ნაბიჯს, რაც კი გადადგა დიდმა მოურავმა, შედეგი მოჰყვა. მან სწორედ ამ *რეალური ძალების სწორი შეფასებით შეიძლო ირანის არმიის დამარცხება*. ტაშისკარის ომის შემდეგ მტრის მოჭრილი თავები ირანს გაუგზავნა, ხოლო მარტყოფის ომის დამთავრებისას, პირიქით (ამ დროს ოსმალეთი საქართველოს თანაუგრძნობდა). კახეთის მეფეების მიერ რუსეთის ორიენტაციის აღება სამომავლო კურსი იყო, იგი აწმყოს არაფერში რგებდა. მაგრამ მეფეებს აქვთ უფლება ადრევე ჩაუყარონ საფუძველი ქვეყნის ორიენტაციას. რუსეთს ქართლ-კახეთის დახმარება კიდევ დიდხანს რომ არ შეეძლო, ეს მაშინაც გარკვევით ჩანდა.

გარდა ამისა, მცდარი მოსაზრების ავტორებს ავიწყდებათ ის გარემოება, რომ ირან-ოსმალეთის ძალების ერთმანეთთან დაპირისპირების პოლიტიკას მარტო სააკაძე კი არა, თითქმის ყველა ქართველი მეფე მისდევდა. სიმონ მეფე ირანის ძალებს უპირისპირებდა ოსმალეთს, ადრე კი ირანს ებრძოდა. ისტორიის ფაქტები ამას გვკარნახობენ. ფაქტები კი ამავე ფაქტების ლოგიკის კარნახით უნდა გავშიფროთ და არა საკუთარი,

წინასწარ შემუშავებული მოსაზრებების მიხედვით. ასევე იქცეოდნენ კახეთის მეფეები. ისინიც ხან ირანის მხარეზე იდგნენ, ხან ოსმალეთისა. ერთი მტრის ძალებით მეორე მტრის დასუსტებას ცდილობდნენ. ასე იქცეოდა გიორგი X, ლუარსაბ II, ასე იქცეოდა თეიმურაზ I. თეიმურაზი მარტო რუსეთის იმედზე არ ყოფილა. იგი სულთანთან ჩავიდა და სცადა ირანის წინააღმდეგ გამოეყენებინა ოსმალეთის ძალები. 1618 წელს მან მართლაც იბრძოლა ოსმალეთის არმიასთან ერთად ირანის წინააღმდეგ. სხვათა შორის, ეს ნაბიჯი თეიმურაზისა — თურქეთში ჩასვლა და თურქეთიდანვე თურქეთის არმიასთან ერთად ირანის წინააღმდეგ გალაშქრება — არაფრით არ განსხვავდება ბაზალეთის ბრძოლის შემდეგ სააკაძის ოსმალეთში ჩასვლისა და ირანის წინააღმდეგ მურად IV არმიასთან ერთად გალაშქრებისაგან. თეიმურაზიც მიმართავს დახმარებისათვის ოსმალეთს და სააკაძეც. ადრე თეიმურაზიც იდგა ირანის გვერდით ოსმალეთის წინააღმდეგ, ადრე თეიმურაზიც იზრდებოდა (ე. ი. იმყოფებოდა) შაჰის კარზე. ამიტომ ამ ორიენტაციის ცვალებადობა პოლიტიკური სისუსტის მაუწყებელი კი არ არის, არამედ რეალური ძალების გამუდმებით ძებნას მოასწავებს. რამდენჯერმე ამ ცდამ შედეგი გამოიღო. პოლიტიკური სიტუაციების ცვალებადობის მიზეზით წინაპრების გზის შეცვლა მათი მამულიშვილური გრძნობის მერყეობად არ უნდა წავიკითხოთ. სწორხაზობრივ მოძრაობას ქვეყანას არავინ არ დაანებებს, ურიცხვი წინააღმდეგობის ტევრიდან მან თავისი ღირსეული არსებობა უნდა გამოიყვანოს, სწორედ ყველაზე რეალური და ამავე დროს კონკრეტული საშუალებების მოხმობით. და რომ სააკაძემ ღირსეული არსებობა შეუნარჩუნა თავის ქვეყანას და ხალხს, ეს მარტყოფის ომმა ბეჭდით დაადასტურა. თუ გვინდა სააკაძის პიროვნება და საქმე სწორად შევაფასოთ, პირველ ყოვლისა, ბოლომდე გვმართებს გააზრება, რა მნიშვნელობისა იყო მის მიერ გადახდილი მარტყოფის ომი, მარაბდის ომი, რისი პირველი დღეც მოქიშპე თავადებმა დაღუპეს, დანარჩენი ბრძოლების ციკლი კი სააკაძემ მოიგო. გვმართებს გააზრება ისტორიულ წყაროებში წაკითხული ცნობისა — ქართლ-კახეთის ფიზიკური განადგურებისაგან დახსნას

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რომ გვიმოწმებენ. აი, ამ ცნობას თუ არ შევხედავთ, როგორც გაქვავებულ აზრს, მაშინ იგი არ მოგვცემს უფლებას გულგრილად მოვეკიდოთ სააკაძის ფენომენს და დაუკვირვებელი განცხადებები ვაკეთოთ, იოლად შევაფასოთ ისტორია.

საქართველოსათვის იომეს სხვებმაც, იომა თეიმურაზ I, ლუარსაბ II, დავით ჯანდიერმა, ნოდარ ჯორჯაძემ, ზურაბ ერისთავმა... წიწამურთან თეიმურაზ I ალი-ყული-ხანის 15-ათასიანი ჯარი გაანადგურა. მაგრამ მიუტევებელი შეცდომა იქნება ეს ბრძოლები გავათანაბროთ გიორგი სააკაძის მიერ გადახდილ მარტყოფის ომთან. მარტყოფის ომი სხვა ომია, სხვაა მისი მასშტაბები. ეს არ გახლავთ ეპიზოდური გამარჯვება. ეს იყო გენერალური ბრძოლა, რასაც ირანის დიდი არმიის სრული განადგურება მოჰყვა, იმ არმიისა, რასთანაც პირდაპირ შებმას ვერ ბედავდნენ ქართლ-კახეთის მეფეები. ცალკეულ ნაწილებს ამარცხებდნენ, მაგრამ ირანის დიდ არმიას კი გაურბოდნენ. ამ მასშტაბებზე მიუთითებს საგანგებოდ ისქანდერ მუნში, ამასვე აღნიშნავს თურქი ისტორიკოსი იბრაგიმ ფეჩევი — იგი მარტყოფის აჯანყების გვერდით ვერ ასახელებს ოსმალეთის არმიის ვერც ერთ წარმატებას. ეს არ უნდა დაგვავიწყდეს და სიბრტყეები ერთმანეთში არ უნდა აგვერიოს.

ზემოთ საგანგებოდ გავთიშე ერთმანეთისაგან ნამდვილად რჯულშეცვლილნი და მოჩვენებითად, დროებით გამუსულმანებულნი. სააკაძის მოჩვენებითი ერთგულება შაჰისადმი აღმოჩნდა მიმდინარე ფარული ბრძოლის შემადგენელი ნაწილი.

„მოურავ-ბეგ ქართველი, რომელსაც ქართლის მეფის სიმონ-ხანის ვექილის თანამდებობა ჰქონდა, მაგრამ ათ წელზე მეტი იყო, რაც მუსულმანობა მიიღო და თავისი ვაჟიშვილებით და ოჯახობით შაჰის სამსახურში აღზევებულსა და პატივცემულს თიული და ოლქი ჰქონდა ბოძებული და ნდობით აღჭურვილ პირთა რიცხვს ეკუთვნოდა (ეს მოურავ ბეგი), მას ამხანაგად გაატანეს, რადგანაც მან საქართველოს ავი და კარგი იცის და თავისი დიდი ერთგულებით, მორჩილების გამოჩენით და მსახურებით მოპოვებული აქვს ხელმწიფის ნდობა“ (ისქანდერ მუნში).

მარტყოფის აჯანყებამ დაუმტკიცა შაჰს და მთელ ირანს,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

როგორი მოჩვენებითი ყოფილა სააკაძის ერთგულება. შაჰს-და ირანს მარტყოფის ომმა ისიც დაანახვა, როგორი მუსულმანი ყოფილა დიდი მოურავი: „ბედუკულმართმა მოურავმა, რომელიც მხოლოდ დროისა და გარემოების მიხედვით აღიარებდა ისლამს და ხელი არ აუღია ქრისტიანობის რჯულზე...“ — წერს უფრო ქვემოთ ისქანდერ მუნში. ამაზე მეტი რა უნდა გვითხრას სხვა ქვეყნის ისტორიკოსმა, უფრო დიდი საბუთი რა უნდა გვიჩვენოს იმის დასამტკიცებლად, რომ სააკაძე მხოლოდ მოჩვენებით აღიარებდა ისლამს და რომ ხელი არ აუღია ქრისტიანობაზე, ერთის მხრივ, ირანის ისტორიკოსი გვიმოწმებს ამას, მეორეს მხრივ, მარტყოფის ომი და კვლავ გაქრისტიანება.

აქვე ისმის კითხვა: რა გვერჩივნა, სააკაძეს ლუარსაბ II მსგავსად არ შეეცვალა რჯული და შეწირვოდა თავის რწმენას, თუ ეთამაშნა შაჰის ერთგული კაცის როლი და გადამწყვეტ წუთებში ეხსნა ქვეყანა? და კიდევ: ჰქონდა კი სააკაძის შესაძლებლობების კაცს უფლება, დასჯერებოდა წმინდანის სახელს, დაემარხა თავისი ნიჭი და ენერგია. მაშინ ვინ გადაიხდიდა მარტყოფის ომს?

ლუარსაბ II, როგორც დავინახეთ, სხვა გზა აირჩია, მან და თეიმურაზ I ვერ შეძლეს შაჰის დიდ არმიასთან დაპირისპირება. ლუარსაბმა გადაწყვიტა რწმენისადმი ერთგულებით ებრძოლა ქვეყნისათვის. ეს მისი გმირობის ფორმაა. სააკაძეს კი შეეძლო ქვეყნის ნანგრევებში ეპოვნა ძალა, რისი წყალობითაც ირანის უზარმაზარ არმიას დაამარცხებდა.

ასეთი კაცისაგან რჯულის შეცვლა მხოლოდ იძულებით გადადგმული დიპლომატიური ნაბიჯია, ამის დანახვაც გვმართებს...

რაც მთავარია, ფრჩხილები გაიხსნა და სააკაძესა და შაჰს შორის გამართული ფარული ბრძოლა სააკაძის გამარჯვებით დამთავრდა. ეს ფაქტი აღიარა ისქანდერ მუნშმაც და იბრაგიმ ფეჩევმაც. სხვა უცხოური წყაროებისა და „ქართლის ცხოვრების“ ცნობებს არ ვიშველიებ. და ეს გამარჯვება არ მოასწავებს გიორგი სააკაძის, როგორც მარტოოდენ მხედართმთავრის გა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მარჯვებას. ეს მისი პოლიტიკის გამარჯვება უპირველს ყოვლისა.

და სააკაძემ იცოდა, რომ ბრძოლა ჯერჯერობით არ იყო დამთავრებული. ამოდენა მარცხს შაჰი არ შეურიგდებოდა. ის უსათუოდ შეეცდებოდა ჩრდილდაკრული სახელის აღორძინებას. დაჭრილი მხეცი ჭრილობებს იშუშებდა და ახალი ნახტომისათვის ემზადებოდა. ემზადებოდა დიდი მოურავიც. 1625 წლის 25 მარტიდან ამავე წლის პირველ ივლისამდე, როდესაც მარაბდის დიდი ომი გაიმართა, სულ სამი თვეა. ამ სამი თვის მანძილზე მოასწრო გიორგი სააკაძემ დიპლომატიური მოლაპარაკება ოსმალეთის სარდლობასთან, ზურაბის დამოყვრება თეიმურაზთან, ჯარების წვრთნა, პაატას ცხედრის ჩამოსვენება— ფაქტობრივად სააკაძეს თვალი არ მოუხუჭავს.

შაჰ-აბასის ფიქრი საქართველოს მიეჯაჭვა. მარტყოფის მონელება მას არაფრით არ შეეძლო. ერთის მხრივ, ყველასათვის უნდა დაენახვებინა, რომ ირანი წინანდებურად ძლიერია, პირველ ყოვლისა, თავისი ხალხისათვის. დაპყრობილი პროვინციებისათვისაც უნდა დაემტკიცებინა ეს. შაჰს უნდა დაემტკიცებინა, რომ ირანის არმიას კვლავაც შეუძლია გაანადგუროს ნებისმიერი მტერი. ამიტომ მარტყოფის ომის დამთავრებისთანავე დაიწყო შაჰმა მზადება ახალი „საღვთო ომისათვის". როგორც ვთქვი, სამი თვის შემდეგ მოხდა მარაბდის ომი. თუ გავითვალისწინებთ იმდროინდელ საშუალებებს, ნათლად დავინახავთ, რა გამალებული მზადება ჰქონია შაჰს. ახალი არმიის შეკრება, მოლაშქრეების გაწვევა ქვეყნის ყველა კუთხიდან, ყველა ერთგული ხანის გაფრთხილება, არმიის წესრიგში მოყვანა, მთავარსარდლის დანიშვნა, მომარაგება, საქართველოში შემოსვლა — ყველაფერი ეს სამ თვეში მოესწრო, ე. ი. შაჰსაც არ მოუხუჭავს თვალი. ისქანდერ მუნშის ცნობით, ქართველებს ოციათასი კაცი გამოუყვანიათ მარაბდის ომში. ქართული წყაროების მიხედვით კი ყიზილბაშები რამდენჯერმე აღემატებოდნენ ჩვენს მოლაშქრეებს.

ირანის ჯარების მთავარსარდლად დაინიშნა ნიჭიერი სარდალი ისა-ხან ყორჩიბაში — შაჰ-აბასის სიძე. გამარჯვების შემთხვევაში ირანის ჯარს დავალებული ჰქონდა ქართლ-კახე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თის განადგურება. ირანის არმია ალგეთის ხეობაში შემოვიდა და მარაბდის ველზე დასცა ბანაკი. მომზადებულნი ჩანან ქართველებიც, ისინი კოჯორ-ტაბახმელის მიდამოებში გამაგრდნენ და გადამწყვეტი ომისათვის თათბირი გამართეს.

ბევრმა გამოთქვა აზრი, პირველ ყოვლისა, კი დიდმა მოურავმა. გიორგი სააკაძის აზრით, ყოვლად გაუმართლებელი იქნებოდა მარაბდის გაშლილ ველზე შებრძოლება. მტერი თავის რიცხობრივ უპირატესობას უკეთ გამოიყენებდა, გარდა ამისა იყო ზაფხული (ბრძოლა პირველ ივლისს გაიმართა), მოსალოდნელი იყო პაპანაქება სიცხე. სიცხეს შეჩვეული ირანელებისათვის გაცილებით იოლი იქნებოდა ასეთ პირობებში ქართველების დამარცხება. სააკაძის რჩევით უნდა დალოდებოდნენ, მტერი ბანაკიდან გამოეტყუებინათ და კოჯორ-ტაბახმელის ვიწროებში გაემართათ ბრძოლა. მტერი, აქ, ცხადია, თავის უპირატესობას ვერ გამოიყენებდა და ხერგილების მეთოდით მისი დამარცხება გარდუვალი ჩანდა (სხვათა შორის ცნობილია, რომ გიორგი სააკაძე შესანიშნავად იყენებდა ხერგილების ხერხს და მცირე ჯარით რიცხვმრავალ მტერს ამარცხებდა ხოლმე). თანაც ანგარიშის გაწევას ითხოვდა ის ჭეშმარიტება, რომ ქართველთა ჯარი თავისი რიცხობრივი სიმცირის გამო საუკუნეების მანძილზე მთა-გორებს ირჩევდა პლაცდარმად და იოლად უმკლავდებოდა ურიცხვ მტერს. სააკაძის გეგმა, როგორც მოსალოდნელი იყო, გონივრული და საიმედო ჩანდა. მას მხარი დაუჭირა ბაადურ ციციშვილმა, არჩილის გადმოცემით ბაადურს უთქვამს, რომ პაპანაქება სიცხეში ქართველთა ლაშქარს გაუჭირდება და განსაკუთრებით კი გლეხობა დაზარალდებაო, ხოლო „რა ამოწყდის გლეხიკაცი, საქართველო დაძაბუნდეს“. — ასკვნის ბაადურ ციციშვილი.

სააკაძის გეგმა არავის დაუწუნებია, მის გონივრულობას არავინ არ უარყოფს, მაგრამ მოწინააღმდეგე დასი სხვა არგუმენტებს იშველიებს. მოსწყინდათ უკვე სააკაძის პირველობა, მისი თავკაცობა და არ სურთ მთავარსარდლობა დაანებონ.

ზურაბ ერისთავი:

ზურაბ უთხრა: „კარგად ბრძანე, თუ იქ ხანი არ დაჰყოვნოს,
მაგრამ იცით მათი საქმე, ხანგრძლივ დგომამ ვერ აღონოს,

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არ მოვიდენ სიმაგრეთა. ჭკუა მათი მოგვეწონოს,
ეგ არ მინდა, თუღუნითა ძინდვრად უკახ არ მედევნოს.

ზურაბს მოსწონს დიდი მოურავის გეგმა, მაგრამ მაინც ჩასვლას და შებმას ამჯობინებს. დავაკვირდეთ მის არგუმენტს. ყიზილბაშებს დგომა არ მოსწყინდებათ და როდემდე უნდა ვუცადოთო, ამბობს ის.

ბარათა ბარათაშვილი:

ბარათა ბარათაშვილი მეწინავეთა სარდალი,
კარგ სარდლად იმას აქებდეს, მტერს მალ შეაქმნის ბანდალი:
„შეყრილის საქართველოსა ყოვნა არს არ სამართალი,
აქა-იქ დაგვეფანტვიან“. უქეს „ამან თქვა მართალი“.

ბარათა ბარათაშვილი არ იწუნებს სააკაძის გეგმას, მაგრამ „შეყრილი საქართველოს ლაშქარი“ უნდა ვაბრძოლოთ, თორემ დაიფანტებიანო, ამტკიცებს იგი.

თეიმურაზ და ქაიხოსრო მუხრან ბატონი, აგრეთვე იესე ქსნის ერისთავი:

თეიმურაზ, ქაიხოსრო, ორთავ ძმებმა მუხრანს მჯდომთა,
კვლა იესე ერისთავმან, სხვათ ქართველთა ომის მდომთა:
„თუ შეგვაბამთ, შეგვაბითო, რას ხელსა გვხდით აქა მდგომთა?
დროა დასდგეთ ერთს რჩევაზედ, თვარემ წავალთ ჩვენ სადგომთა!“

როგორც ვხედავთ, ესენი წასვლით იმუქრებიან.

კახთა რჩევა:

კახთა არჩივეს ერთპირად, შებმა და მათი ომია,
თქვეს: „არსად წავლენ მუნითგან, ეს ადვილ მისახდომია:
ორჯელ გალახულთ შევებნეთ, ვინცა ხართ ომის მნდომია,
ზოგთა გვწადს ომი ახალი, ზოგს ბევრი გადაგვხდომია“.

კახელებს ადვილი ეჩვენებათ „ორჯელ გალახული“ ირანის არმიის დამარცხება და დაუყოვნებლივ შეტევას ითხოვენ.

მანუჩარ ათაბაგი:

მერმე არის ორი რაზმი, დაახლოვდეს ერთმანეთზედ,
ვინც მოუხდეს მეორესა არ ყოვნებით იმავ დღეზედ.
მისი ჯარი გათამამდეს, მდგომთა დადგეს ძლივლა ფეხზედ.
ხანგრძლივ რჩევა ცუდი არის, გამარჯვება არის ღმერთზედ.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მანუჩარ ათაბაგიც შეტევას ამჯობინებს. მისი აზრით, ვინც უტევს, უპირატესობა მის მხარეზეა.

შებმას მოითხოვდნენ ახალგაზრდა მოლაშქრეები, მათ საგმირო საქმეების მოსახდენად მიუწევდათ გული. ამას დაემატა ისიც, რომ „ბარათიანთა“ წასვლის საშიშროება გაჩნდა. მტერი მათ მამულში იდგა და აჩანაგებდა.

კვლავ გავიხსენოთ სააკაძის რჩევა. გიორგი მოაგონებს თანამემამულეებს, რომ იგი კარგა ხანს მოღვაწეობდა შაჰის კარზე, ამდენად იცის ირანელთა ასავალ-დასავალი, იცის, რომ შაჰი მთელ ძალებს დაძრავდა საქართველოს წინააღმდეგ. მარაბდაში ჩასვლა არ ივარგებს „სიცხეა და მისჭირდება“, დამარცხების შემთხვევაში კი ქვეითობა „ერთიანად ამოწყდება“, ამიტომ უმჯობესია ხეობაში „თავწვრილად“ შემოსულ მტერთან შებრძოლებაო, ურჩევს სააკაძე.

დავაკვირდეთ ყოველ დეტალს. სააკაძის გეგმაში სტრატეგი ჩანს, ვინც ითვალისწინებს ირანის არმიის სიმრავლეს, შაჰის ვერაგულ პოლიტიკას, ირანის ჯარების საგანგებო მომზადებას, ასეთი მტერი (იცნობს სააკაძე ყორჩიბაშს!) არაგონივრულ ნაბიჯს არ გადადგამს. სააკაძე ითვალისწინებს ომის მთელ რუკას, როგორ უნდა წარიმართოს ოპერაციები, როგორ შემოიტყუოს მტერი, რა დროს დაარტყას.

სხვათა რჩევა, გარდა ბაადურ ციციშვილისა, გამორიცხავს სტრატეგიას, მხოლოდ ემოციას არის დაფუძნებული, გულის კარნახს მიჰყვებიან და არა გონებისას. სააკაძესთან დაპირისპირების სურვილი მათ ავიწყებდათ ყველაფერს. თურმე, ყიზილბაშებს დიდხანს დგომა არ მოსწყინდებათ და ქართველებმა სადამდის იცადონ, თურმე „შეყრილის საქართველოს“ დაყოვნება არ არის სამართალი, თურმე გაიქცევიან ეს ქართველები თუ ახლავე არ „შეაბმენ“, თურმე „ორჯელ გალახული“ თათრების შიში არ უნდა გვქონდეს, და თურმე საკმარისია შეუტიო, რომ მტერი გატყდეს. როგორც ვხედავთ, ყველანი გულის სიფიცხეს არიან აყოლილნი და გონივრული რჩევის მოსმენა არ უნდათ.

თითქოს ყველას დაავიწყდა ვისთან ჰქონდათ საქმე, იმ შაჰთან, კახეთი რომ გაანადგურა, ვინც არ გაახარა თეიმუ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რაზ I, შეიწირა კახეთის მოსახლეობის ორი მესამედი, იმ შავთან, ვინც ძლევდა თურქეთის უზარმაზარ არმიებს.

თითქოს ისიც დაავიწყდათ, დამარცხების შემთხვევაში ქართლსა და კახეთში გუშინ გადატანილი უბედურება კვლავ რომ დატრიალდებოდა, „ფერეიდანის“ გზას რომ გაუყვებოდა ახალი ტალღა ქართველებისა, კვლავ რომ მოუწევდათ ჩვილი ბავშვების საკუთარი ხელით დაღრჩობა მამებს, კვლავ რომ შეუგინებდნენ ცოლს და დედას, მამულს და ფუძეს... ცხრა წლის უკან გადატანილი უბედურება დაავიწყდათ თითქოს. თუ ეს დაუდევრობა არა, რა სახსენებელია ბარათაშვილების მამულის გაჩანაგება, როდესაც მთელ საქართველოს ელოდა აოხრება, რა სახსენებელია ლაშქრის დაყოვნება ან „დაფანტვა“. საოცარია ისიც, რომ თურმე ყიზილბაშებს არ მოსწყინდებათ დგომა მარაბდის ველზე, სიცხესა და პაპანაქებაში, და მოსწყინდებათ კოჯორ-ტაბახმელის ჩრდილიან გორაკებზე დაბანაკებულ ქართველებს. არ მოსწყინდება მტერს, ვისაც საძებნი აქვს საჭმელ-სასმელი და მოსწყინდებათ თავისი სამშობლოში მყოფ ქართველებს, ვისაც მხარს უჭერს მთელი ქვეყანა. უცნაური არგუმენტია, ხასიათის უცნაური გამომზეურებაა. ადამიანი, ცხადია, გამარჯვებაზე ფიქრობს და არა დამარცხებაზე, მაგრამ რა უფლება აქვს ქართლის ჯარების მოთავეებად არჩეულ ხალხს, აჰყვეს გულის კარნახს და არ გაითვალისწინოს ყველა მოსალოდნელი უბედურება: ირანი ხომ მთელი ძალებით იყო მოსული, სათავეში იდგა უნიჭიერესი მთავარსარდალი, მოვიდა მტერი შაჰის საგანგებო დავალების შესასრულებლად. განა შეიძლებოდა ყოველივე ამის გაუთვალისწინებლობა? განა იმ შეგნებით არ უნდა ყოფილიყო გამსჭვალული სარდლობაც და ლაშქარიც, რომ დგომა აუცილებელია, რომ აჩქარება საქმეს დაღუპავს! განა სამი თვის წინათ არ ადგათ კარს დაქცევა და თუ გიორგი სააკაძე არა, ხსნა არსაიდან ჩანდა. ახლა კი სულ რაღაც სამი თვის შემდეგ რამ დაავიწყათ ეს საფრთხე, იგი ხომ დამარცხების შემთხვევაში თავს დაატყდებათ?

რა იყო ეს დაჟინებული მოთხოვნა „შევებათო“ თუ არა სააკაძის პიროვნებასთან დაპირისპირების სურვილით ნაკარნახევი გადაწყვეტილება? სააკაძის თავკაცობას უკვე ვერ ითმე-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ნენ, თანაც თეიმურაზი ნაცადი სარდალი იყო და ამან გაუიოლათ სააკაძესთან დაპირისპირება. თეიმურაზ I პატივმოყვარეობაზე ბევრი წყარო მიუთითებს და დიდებულებმაც ადვილად მოახდინეს გავლენა მასზე. მთავარსარდლობა თეიმურაზმა იკისრა.

საინტერესო ფსიქოლოგიური მოვლენაა:

თეიმურაზ I ნაცადი სარდალი იყო, შეუპოვარი, გამოცდილი. იმარჯვებდა ჯარის ცალკეულ ნაწილებთან ბრძოლაში, მაგრამ არასოდეს გენერალური ბრძოლა არ გაუმართავს შაჰის არმიისათვის. თვალი გადავავლოთ მის მიერ აქამდე გამოვლილ გზას — როგორც კი დიდ არმიას დასძრავდა შაჰ აბასი (თვითონ მოუძღოდა თუ სხვა იყო მთავარსარდალი, ამას არა აქვს მნიშვნელობა), თეიმურაზ I მაშინვე გაეცლებოდა კახეთს, ან იმერეთს ან გონიოს აფარებდა თავს. დიახ, მას არ გაუმართავს არც ერთი გადამწყვეტი ომი შაჰ აბასთან, რადგან გრძნობდა, რომ ირანის დიდ არმიას იგი ვერ გაუმკლავდებოდა. ამიტომ გარბოდა, ამიტომ ჯერდებოდა ეპიზოდური ხასიათის ბრძოლებს. ახლა კი თამამად გამოსულა ირანის დიდი არმიის წინააღმდეგ და როდის, როდესაც კახეთის მოსახლეობის ორი მესამედი არა ჰყავს, თითქოს დაავიწყდა, რომ განადგურებული კახეთის ნაშთით კი არა, ქართლ-კახეთის უნაკლულო ძალებით ვერ გაუბედეს შაჰს შებმა მან და ლუარსაბმა 1614 წელს.

უმიზეზოდ ხდება ასეთი რამ? მაშინ ხომ ორჯერ მეტი ჯარის გამოყვანა შეეძლო ქართლ-კახეთს, რაკი კახეთის მოსახლეობა აყრილი არ იყო, ნაცადი სარდლებიც გვერდით ჰყავდა. ერთხელ გაავლო მუკუზანთან ჯებირი, ეს იყო და ეს. ამის შემდეგ დიდი არმიისაგან სულ ილტვოდა. მხოლოდ ალი-ყულიხანის 15-ათასიან ჯარს შეჰბედა 1615 წელს და დაამარცხა კიდეც, მაგრამ, როგორც კი ირანის არმიის წამოსვლა შეიტყო, გაეცალა. იცოდა, რას ნიშნავდა არმიასთან დატაკება, იცოდა, რომ ვერ სძლევდა და თავს არიდებდა. განწირულ კახელებს უმძიმესი განსაცდელის ჟამსაც კი ვერ ჩამოეშველა.

დღეს კი ოციათასიანი არმიით, პირველად თავის სიცოცხლეში, აპირებს გენერალური ომის გადახდას.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მხოლოდ ზერელე განცხადების მოყვარულნი თუ მოიწადინებენ იმის საპირისპირო გვიმტკიცონ, რაც ახლა მინდა მკითხველს ვუთხრა:

თეიმურაზ I მარაბდის გენერალური ომის გადახდა ააკაძის იმედით გადაწყვიტა! მის სითამამეში, გასულიყო ირანის დიდი არმიის წინააღმდეგ, იგულისხმება ააკაძის იმედად ყოფნა. სხვაგვარი დასკვნის გამოტანა წარმოუდგენელია. იგულისხმება მარტყოფის გრანდიოზული ეპოპეა, მისით მოტანილი შედეგი. მარტყოფის ომმა საქართველო იხსნა როგორც მორალური, ასევე ფიზიკური განადგურებისაგან. ამ ომმა წელში გამართა ქვეყანა, მონად ქცეული ქართველი კაცი თავისუფალ პიროვნებად აქცია. ღირსეულ მდგომარეობას დაუბრუნა, ვაჟკაცობის, შემართების, იმედიანობის გენი აუღორძინა, დათრგუნვილი ფიქრები გაულაღა. ირანი კი ამ ომმა ფიზიკურად დააზარალა — (ოცდაათი ათასამდე ყიზილბაში დაიღუპა), დააკარგვინა დიდძალი ქონება, შეურყია ძლიერების რწმენა, გაჩნდა აზრი ირანის სახელმწიფო სისუსტეზე.

აი, ეს შედეგიც იგულისხმება თეიმურაზ I გადაწყვეტილებაში — შეებას შაჰის დიდ არმიას. მარტყოფის ომმა, რაც მთავარია, თეიმურაზ პირველს მოხსნა შიშის ტვირთი. ის განთავისუფლდა შაჰის არმიის წინაშე ძრწოლისაგან; გადაიტანა წლების განმავლობაში მიღებული სულიერი ტრავმა და თავის თავში იპოვა ძალა. სხვაგვარი ახსნა ამ მოვლენისა ტენდენციური შემფასებლის კაპრიზები იქნება მხოლოდ.

და ხდება უცნაური ფსიქოლოგიური მოვლენა! თეიმურაზ I, ვერ ერევა რა თავის პატივმოყვარეობას, მთავარსარდლობას არ უთმობს დიდ მოურავს, ვისი იმედითაც გადაწყვიტა ფაქტობრივად გენერალური ბრძოლის გადახდა.

„თავადთა პოლიტიკური სიბეცე-შეზღუდულობა, ფეოდალური ლაშქრის უდისციპლინობა და შეიარაღებაში ჩამორჩენა იყო მარაბდას ქართველთა დამარცხების უმთავრესი მიზეზი“ (აკად. ნიკო ბერძენიშვილი).

„სამხედრო თათბირმა ააკაძის გეგმა უარყო. გადაწყდა, ომი მეორე დღეს 1625 წლის 1 ივლისს დაეწყოთ. მთავარსარდლობა თეიმურაზ I იკისრა. ეს გადაწყვეტილება, როგორც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შემდეგ ნათელი გახდა, შეცდომა იყო. ქართველთა მხარე ომს მისთვის უაღრესად ძნელ პირობებში იწყებდა. ამას ისიც დაემატა, რომ ქართველების ყველაზე ნიჭიერი სარდალი, საакაძე, ჩამოცილებულ იქნა ომის წარმოების საერთო ხელმძღვანელობისაგან. ეს კიდევ უფრო დიდი შეცდომა იყო ქართველების მხრივ. ყველაფერი ეს ქართველი ფეოდალების ინტერესთა შეზღუდულობითა და თეიმურაზის პატივმოყვარეობით იყო გამოწვეული" (გივი ჯამბურია).

ვინც დაკვირვებით გაეცნობა მარაბდის ომის წინა თათბირის ამსახველ ყველა წყაროს, დარწმუნდება, რომ სხვაგვარი დასკვნის გამოტანა შეუძლებელია. ამიტომ აღნიშნავს ასე საგანგებოდ ისტორიკოსი ლევან სანიკიძე თავის „უქარქაშო ხმლებში".

„გადაწყდა: მთიდან დაშვება და გაშლილ ველზე ბრძოლის გამართვა.

ეს იყო პირველი შეცდომა.

გაუსწორებელი შეცდომა, — რამეთუ გადაწყვიტეს სწორედ ის, რაც სწყუროდა და ენატრებოდა თვითონ მტერს.

ახლა მთავარსარდლის საკითხიც დადგა.

თეიმურაზ მეფეს არც სარდლის ნიჭი აკლდა და არც ჯარისკაცული შემმართებლობა, მაგრამ გიორგი სააკაძე, — იმ-ჟამინდელი „უპირველესი გენერალი" — იქ იყო და...

ერთი სიტყვით, ასე გადაწყვიტეს — მთავარსარდლობა მიანდვეს მეფე თეიმურაზს და არა გიორგი სააკაძეს.

ესეც მეორე შეცდომა.

გაუსწორებელი შეცდომა, — რამეთუ ყიზილბაშებს თეიმურაზ მეფისა დიახაც ეფიქრებოდათ, მაგრამ გიორგი სააკაძისა პირდაპირ ცხოველური შიში და ძრწოლა ჰქონდათ.

ერთი სიტყვით, ქართველმა თავკაცებმა ყველაფერი ისე „გააწყვეს", როგორადაც კარის ზღურბლზე ფეხშემოდგმულ მტერს მოესურვებოდა და მოენატრებოდა".

თვით დავით აღმაშენებელმა ვერ გაბედა დიდგორის ომში გაშლილ ველზე გასვლა, დიდგორის ვიწროებში ელოდა მტერს, მხოლოდ მაშინ შეუტია მთელი ფრონტით, როდესაც მისმა ხერხმა გასჭრა და მტერი დაიბნა.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აქ კი, მარაბდის ომში, ძალზე მარტივად გადაწყდა შეტევის გეგმა. გაშლილ ველზე, პაპანაქებაში უნდა გაემართათ ბრძოლა ურიცხვი მტრისათვის. ერთგვარად ღიმილის მომგვრელიც კი ჩანს სარდლობის ვარაუდი — ბრძოლას სიცხის ჩამოდგომამდის („ჩამოცხომამდის") დავამთავრებთო. ამ შემთხვევაშიც უცნაური ფსიქოლოგიური მდგომარეობა შეიქმნა, მარტყოფის ომის სიმხნევით და სიდიადით დაეუფლათ ეს შემართება და ის კი დაავიწყდათ, რომ მარტყოფის ომის ავტორი გიორგი საკაძე, სხვა რჩევას, სხვა გეგმას სთავაზობდა.

თუ დავაკვირდებით მარაბდის ომის მსვლელობას, დავინახავთ, რომ ეს ომი სულ სხვა მიზეზით არის ჩვენთვის საამაყო. ქართველთა თავგანწირული ბრძოლით, უბადლო გმირობით, მედგარი შეტევით. რაც შეეხება ომის წარმართვის ხელოვნებას, იგი სტრატეგიული შეცდომებით არის აღსავსე. როგორც დავინახეთ, შეცდომა იყო გულისთქმას აყოლა, შეცდომა იყო პაპანაქებაში გაშლილ ველზე ჩასვლა, გათვალისწინებული არ იყო, რომ ყორჩიბაშს თორმეტი ათასი მარტო მეთოფე ჰყავდა. უამრავი ზარბაზანი ჰქონდა და ქართველები ერთიღა ფიცხელი შეტევის იმედით მიიწევდნენ მტერზე.

ყორჩიბაშს სრული წესრიგი ჰქონდა არმიაში. მარტო მეთოფეთა წყობა რად ღირს: ერთნი დაჩოქილნი ისროდნენ, მეორენი ფეხზე მდგარნი, მესამენი ცხენებზე ისხდნენ და მეოთხე რიგი აქლემებზე ამხედრებულიყო. პირამიდის მაგვარი წყობაა. მეთოფეთა რაოდენობა ამ წყობის წყალობით მაქსიმალურად არის გამოყენებული.

სწრაფი შეტევით ამოდენა არმიის განადგურება რომ შეუძლებელია, ეს დაავიწყდათ სააკაძესთან დაპირისპირებულ თავადებს და მეფეს.

სააკაძის დიდი მამულიშვილობა ამ შემთხვევაშიც თვალნათლივ დადასტურდა. მისი მოწინააღმდეგე ჯარი უმალ წასვლით იმუქრებოდა, თუკი დაუყოვნებლივ არ დაიწყებდნენ ომს. ეს პატარა მიზეზიც კმაროდა მათ გასანაწყენებლად და ასაშლელად. სააკაძე კი, ვისაც ღრმად ატკინეს გული, ვისი გონივრული გეგმა უარყვეს და მარტყოფის ომის მადლი დაუვიწყეს, არათუ ფიქრობს განდგომაზე, არათუ იმუქრება წას-

ვლით, არამედ იბრძვის ისე, როგორც არავინ ამ ომში. მგონია ჯერ ვნახოთ როგორია ქართველთა შეტევა და მერე ისიც ვნახოთ, ძირითადად ვისზე იყო დამოკიდებული ეს გამანადგურებელი რიტმი.

ისქანდერ მუნში:

„დაიწყო დიდი ბრძოლა, პირველად ურჯულოები წინ წამოვიდნენ და ყიზილბაშთა ჯარის ავანგარდზე ერთბაშად იერიში მიიტანეს. ავანგარდმა მათ დარტყმას ვერ გაუძლო და გაიფანტა. ამირგურე-ხანი ერთ წუთს მაგრად იდგა, მძიმედ დაიჭრა, რაკი ბრძოლა შემთხვევით შეუფერებელ ადგილას მოხდა, ყიზილბაშთა ჯარის მარჯვენა და მარცხენა ფრთებიდან დახმარების მიღება ვერ მოხერხდა. ყაჯარებმა დაჭრილი ამირგურე-ხანი ბრძოლიდან გაიყვანეს. ქართველები ისეთივე გახურებული ხოცვით მეთოფეების რაზმში შეიჭრნენ. მათი დარტყმისაგან მეთოფეების რიგებიც დაინგრა. ძლევამოსილი ჯარიდან და განსაკუთრებით მეთოფეთა რაზმიდან ბევრმა შესვა მოწამებრივი სიკვდილის შარბათი და ნათელი პირით გაეჩქარა საიქიოს. ურჯულოები ისე გამხნევდნენ და წინ წამოვიდნენ, რომ ერთი მხრიდან, სადაც პირისპირ არ უდგათ მოწინააღმდეგე, ყიზილბაშთა ბანაკში შეიჭრნენ და ორდუბაზარში ალაფობას და ძარცვას მიჰყვეს ხელი. ორდუბაზარის ხალხს, ყულუღჩიებს და ხელოსანთა შეგირდებს, რომელნიც ბარგის მცველად იყვნენ დატოვებული, თავზარი დაეცათ. საშინელი არევ-დარევა და ალიაქოთი გავრცელდა ბანაკში, ისე რომ თავგზა აბნეულმა ხალხმა და ნაძირალებმა, რომელნიც ბანაკში რჩებოდნენ, ერთმანეთის ქონების რბევასა და ძარცვას მიჰყვეს ხელი და გაქცევა იწყეს. ბანაკი უპატრონოდ დარჩა და ამითი დიდი შეწუხება და ზიანი განიცადა ყიზილბაშთა ძლევამოსილმა ლაშქარმა.

როგორც ნათქვამი იყო, ბრძოლა შეუფერებელ ადგილას გაიმართა, ამ დროს ერთი ჯგუფი მოლაშქრეებისა, რომელიც კუთხეში და კიდეზე, მარჯვენა და მარცხენა ფრთაზე იდგა, იმის გამო, რომ დიდი ცენტრი ლაშქრისა (ე. ი. ძირითადი ნაწილი ჯარისა) არ ჩანდა, ამ ღრიალისა და განგაშისაგან და ურჯულო და გზადაკარგული ქართველთა ჯარის სიმამაცისაგან

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაბნეულებმა იფიქრეს, რომ — ღმერთმა დაგვიფაროს! — ბალამის ლაშქარი დამარცხდაო, ვეღარ დადგნენ, ზოგმა სამხდალისა და ლაჩრობისაგან, ზოგმაც ქონების სიყვარულით და თავისი ავლა-დიდების დაცვის სურვილით, პირი იბრუნა ბრძოლის ველიდან, ზარი და შიში ჯარის ცენტრსაც გადაედო, ძრწოლამ და დაბნეულობამ შეიპყრო ლაშქარი“.

ამ გამანადგურებელი შეტევის მასულდგმულებელი იყო ქართველთა ჯარის მამაცობა, თავგანწირულობა და შემართება. სახელოვნად იბრძოდნენ მეფე თეიმურაზ, დავით ჯანდიერი, ალათანგ ხერხეულიძე, თეიმურაზ მუხრან-ბატონი, ზურაბ ერისთავი... თავგანწირულ ბრძოლაში დაეცნენ ცხრა ძმა ხერხეულიძე, ცხრა მაჩაბელი, შვიდი ჩოლოყაშვილი, იბრძოდა უკვდავი გლეხობა... მაგრამ გამანადგურებელი შეტევის სულისჩამდგმელი მაინც, უპირველეს ყოვლისა, გიორგი სააკაძე იყო.

მოურავმა იმ ომზედა მუზარადი არ დაიდგა,
თქვა: „რა მიცნას ყიზილბაშმა, ბრძოლად ახლოს ვინ მამიდგა“.
თუ დავირქვა ანჩხაბერი, ვეღარ მიცნან, ვინც წინ მიდგა,
არ დამიშვრეს ხელი ცუდად, სანამ პირში სული მიდგა.

ყველაზე სრულად მარაბდის ომში სააკაძის ბრძოლის მნიშვნელობას ბერი ეგნატაშვილი ახასიათებს:

„და იმდღინდელი მოურავის ნაქმარი ომი და საქმეები პირველთა გმირთაგანცა არა თქმულ არს, რაც იმ დღეს მოურავმან სახელი და ომი ქნა“.

ვფიქრობ, ყველაფერია თქმული. ნათელია, რომ ქართველთა დამანგრეველ იერიშებს სულს უდგამდა „მოურავის ნაქმარი ომი და საქმეები“, და კვლავ ის, რომ „პირველ გმირთაგანცა არა თქმულ არს, რაც იმ დღეს მოურავმან სახელი და ომი ქნა“.

ეს სიტყვები ბერი ეგნატაშვილის ისტორიაში თავისთავად არ ჩაიწერებოდა. იგი კრიტიკულად უყურებს სააკაძის ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, მაგრამ არასოდეს არ ცდილობს დაუკარგოს დამსახურება მოურავს, დაფაროს დაუფარავი, როდესაც იცის, რომ სააკაძის ომი და საქმეები ასულდგმულებს ქართველთა ლაშქრის ომსა და საქმეებს მარაბდის ომში. აქე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დან თავისუფლად უნდა დავასკვნათ, რომ მისი ბრძოლის ხიმუში მართავდა ყველა იმ დამანგრეველ ტალღას, რომელმაც დაარბია ყიზილბაშების ყველა ზღუდე და გამარჯვებამდე მიიყვანა საქმე. უპირველესი მამულიშვილი, მეფისა და დიდებულებისაგან ასე ღრმად გულნატკენი, გაცლაზე კი არ ფიქრობს, იბრძვის სრული თვითგაღებით, იბრძვის ისე, როგორც არავინ. მან იცის, რას ნიშნავს ამ ომში დამარცხება. რა ელის მის ქვეყანას და რაკი არ მიიღეს მისი გონივრული გეგმა, მაინც გააკეთა მაქსიმალური თავის მხრივ.

მაგრამ, სამწუხაროდ, გამართლდა მისი ვარაუდი. ფიცხელი შეტევა არ აღმოჩნდა საკმარისი ირანის დიდი არმიის დასამარცხებლად. ყორჩიბაშმა არ დატოვა ბრძოლის ველი. მან იცოდა, რომ სადაცაა შაჰბენდე-ხანი მოვიდოდა, ქართველებს კი მეტი ჯარი არა ჰყავდათ — ესეც იცოდა. იცოდა, რომ პაპანაქება სიცხე მოქანცავდა გურჯებს, თუკი როგორმე დიდ შეტევას გაუძლებდა. მთავარი იყო, არ დაეთმო ბრძოლის ველი. მანაც არ დათმო. შემოიკრიბა გაფანტული რაზმები. გაამაგრა ცენტრი. ქართველთა ჯარს კი პირველი შეტევების შემდეგ მთავარსარდლის მტკიცე ხელი აღარ მართავს. ერთმა დიდმა ნაწილმა ბრძოლას მიანება თავი და ძარცვას მიჰყო ხელი, მეორე ნაწილმა გაქცეულ მტერს გასდია. ამ დროს იყო საჭირო მთავარსარდლის სრული მობილიზება, ბრძოლის ბოლომდე მიყვანა; ქართველები კი ნაადრევად ზეიმობდნენ გამარჯვებას. გავიხსენოთ მარტყოფის ომის მსვლელობა, სააკაძე სულის მოთქმას არ აცლის მტერს, უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე სდევს. ყიზილბაშები გაანადგურა არა მარტო მარტყოფში, არამედ ყველგან, სადაც კი გარნიზონებად იდგნენ. აიღო საქართველოს ციხეები, განდევნა ფეიქარ-ხანი, დაარბია განჯა და ყარაბაღი. ერთი წუთითაც არ ჩაუთვლემია მის ლაშქარს. ისტორიკოსები გაოცებას ვერ მალავენ მისი გამუდმებული სიფხიზლისა და დაუღლელობის გამო. აქ კი, მარაბდის ომში, ერთბაშად მოდუნდა მთავარსარდლის ყურადღება, იკმარეს პირველი თავბრუდამხვევი შეტევით მოტანილი წარმატება, არ გაეწია კონტროლი მოლაშქრეებს, ალაფობის ნებაც კი დართეს...

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მტერს ამასობაში დამხმარე ძალები მოუვიდა, სიცხისაგან დაქანცულმა ქართველთა ლაშქარმა პირი იბრუნა. ცხენოსნებმა ადვილად დააღწიეს თავი, გლეხობა კი ქვეითად შეეგება მტერს და ბრძოლაში გაწყდა.

გარდა ამისა, აღსანიშნავია ისიც, რომ მტერმა ერთ ხერხს მიმართა. თავისი ჯარის გასამხნევებლად ყორჩიბაშმა ხმა გაავრცელა, შაჰი მოვიდაო. უცნაური კონტრასტია. ქართველებს თეიმურაზ მუხრან-ბატონი მოუკლეს და ხმა გავრცელდა თეიმურაზ მეფე დაიღუპაო. მტერს არ ჰყავდა შაჰი ახლოს და მისი სახელი მაინც გამოიყენა, ქართველებს მეფე იქვე ჰყავდათ, თეიმურაზ მეფის გამოჩენას ამ დროს ბრძოლის ველზე უდიდესი მნიშვნელობა ექნებოდა. და ეს ვერ მოხერხდა. ჯარი მტრის პირისპირ დარჩა მთავარსარდლობას მოკლებული.

„ალაგ-ალაგ ერთად შეგროვდნენ და სადამდისინ დაიხოცებოდეს, თავი აღარ დაიზოგეს, ვისაც ხელი მიაწვდინეს მოუკლავი არ გაუშვეს და თვითონაც დაიხოცნენ“ (ფარსადან გორგიჯანიძე).

დაიხოცნენ საუკეთესო ქართველი სარდლები: დავით ჯანდიერი, აღათანგ ხერხეულიძე, თეიმურაზ მუხრან-ბატონი; დაჭრეს ზურაბ ერისთავი. ბრძოლის ველზე 10 000 ქართველი დაეცა. მართალია, მათ ძვირად დაუსვეს მტერს თავიანთი სიკვდილი (14 000 ყიზილბაში გაწყვიტეს), მაგრამ ქართველთათვის ამოდენა მოლაშქრის დაღუპვა დიდი დანაკლისი იყო. მარაბდა ქართველი ხალხის გმირული ბრძოლის უწმინდესი საბუთია. ისქანდერ მუნში იძულებულია აღნიშნოს ქართველთა სიმამაცის შესახებ. უბრალო წარმატებას მტრის მეისტორიე არც აღნიშნავს. ქართველთა ჯარებმა იმდენად შეავიწროვა ირანის არმია, რომ ამის არ აღნიშვნა წარმოუდგენელი ეჩვენება ისქანდერ მუნშს. ფაქტობრივად ქართველები გამარჯვებულნი ჩანან პირველ ბრძოლაში. ქართული წყაროების მოშველიება არც არის საჭირო, იმდენად სინდისიერად მოგვითხრობს ირანის ისტორიკოსი ქართველთა ჯარის დამანგრეველი შეტევის შესახებ.

მაგრამ მარაბდის ომი საკუთრივ მარაბდის ველზე გამართული ბრძოლით არ დამთავრებულა. მისი ეპოპეა დაიწყო

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მხოლოდ ამ პირველი ბრძოლით. და დაინახეს თუ არა ქვეყნის დაქცევა, დიდებულებმა მტერიც სააკაძეს შეატოვეს ხელში და მთავარსარდლობაც. მტერმა 14 000 კაცის მოკლებით საგრძნობი ზარალი ნახა, მაგრამ დიდი არმია მაინც გაუტეხელი ჩანდა. დიდებულებმა ციხე-კოშკებს შეაფარეს თავი, თეიმურაზ I არ გამოჩენილა. იგი ცხადია, დიდად წუხდა საქმის ასე შემოტრიალებას, მაგრამ კვლავ უღონოდ იგრძნო თავი.

ყიზილბაშების უზარმაზარ არმიას წინ სააკაძე გადაუდგა და თავს მოახვია პარტიზანული ბრძოლები. ათი დღის განმავლობაში „დააგუბა მტერი" და ქვეყნის სიღრმეში შეჭრის საშუალება არ მისცა. ხალხმა მოასწრო გახიზვნა. და კვლავ სრულად გამოავლინა თავისი შესაძლებლობები გიორგი სააკაძემ, კვლავ „ზეადამიანური" ენერგია გამოამჟღავნა დიდმა მოურავმა. იბრძოდა 60, 40, 20 კაცით. ყველგან ანადგურებდა მტერს სადაც კი მისწვდებოდა. ერთ შეტაკებაში ლისთან სამოცი კაცით მტრის შვიდასი მოლაშქრე მოსპო. ამ ფაქტის გამო გაოცებას ვერ მალავენ მემატიანეები. აღარ იყო ქართლის დიდი ლაშქარი, მაგრამ იყვნენ მებრძოლთა რაზმები, რომლებიც სააკაძის ხელმძღვანელობით სასწაულებს ახდენდნენ.

სულ მალე დიდი ბრძოლა გაიმართა.

როგორც ვიცით, ისახან ყორჩიბაშის ასული და სიძე ანდუყაფარ ამილახვარი არშის ციხეში იყვნენ გამოკეტილნი. ყორჩიბაშმა თორმეტათასიანი ჯარი გაგზავნა მათ გამოსაყვანად. ჯარს საუკეთესო სარდლები გააყოლა — შაჰბენდე-ხანი, ხოსრო-მირზა და ყაზახ-ხანი. ყორჩიბაში შეუთანხმდა ზურაბ ერისთავს და ზურაბმა არაგვის ხეობით გაატარა ყიზილბაშები. ოღონდ ყიზილბაშები ქსნის ხეობით უნდა დაბრუნებულიყვნენ უკან.

სააკაძე მცირერიცხოვანი რაზმების ანაბარაა დარჩენილი. აქ კი დაკვირვებას ითხოვს იოსებ თბილელის სიტყვები „რა გაჭირდის, უკეთ შევძლი, ასრე მქონდა ბრძოლის ჩვევა". საგანგებოდ უსვამს იოსებ თბილელი დიდი მოურავის ამ თვისებას ხაზს. ყველა კრიზისულ სიტუაციაში, რაც სააკაძის სამშობლოს და პირადად მას ადგა ხოლმე, დიდი მოურავი შეუძ-

ლებელს შეიძლებს და ქვეყანაც და თავისი თავიც კრიზისიდან გამოჰყავს ხოლმე.

წიწამურთან და ღართისკართან სააკაძემ სცადა ყიზილბაშების შეკავება, მაგრამ მეტისმეტად ჭარბობდა მტერი. სააკაძე უკუდგა და ქსნის ხეობით ჩამობრუნებულ ირანის ჯარს გაძლიერებული რაზმებით დახვდა. მას შეუერთდნენ ზურაბ ერისთავის ძმა გიორგი, იესე ქსნის ერისთავი და ქაიხოსრო მუხრან-ბატონი, ქსანზე გაიმართა დიდი ბრძოლა. ბერი ეგნატაშვილი წერს: „შეკრეს ქსანზე გზები, დაუხვდნენ და ამოწყვიტეს ასე, რომე იმისთანა გამარჯვება არ თქმულ არს, მოსრეს ესრეთ, რომე ქსანი შეიღება სისხლითა და სისხლის ფერად დიოდა“.

ამასვე იმეორებს ვახუშტი ბაგრატიონი:

„მაშინ შეკრბნენ ერისთავი ქსნისა იესე და ძმა ზურაბ ერისთავისა გიორგი, რამეთუ ზურაბ ფიცისათვის არღარა ინება, და შეჰკრეს გზა ქსნისა და მოურავიცა დახუდა ქსნის ბოლოს, მოსრვიდნენ ყიზილბაშთა ესრეთ, რამეთუ ქსანი იქმნა, ვითარცა სისხლი. შეიპყრეს ხანი ყაზახისა და სულტანი სამი“.

პლატონ იოსელიანი:

„ქსნის ხეობის ვიწროებში მოურავის მიერ 15 კილომეტრის მანძილზე გამართული ხერგები სპარსელთა ლაშქრობას ყოველ ნაბიჯზე აფერხებდა, მოურავის ჯარი ყველგან ანადგურებდა სპარსელთა ჯარებს. აქ ყაზახის ხანი შაბანდა და განძისა და ყარაბახის ორი მფლობელი სულთანი მოჰკლეს, შირვანის მფლობელი ყაზახი კი დაატყვევეს: მდინარე ქსანი მოკლულ სპარსელთა სისხლმა გააწითლა და იმედგადაწყვეტილმა სპარსელებმა სამი დღის განმავლობაში დიდი მსხვერპლის ფასად გაიწმინდეს გზა მუხრანის მინდვრებამდე“.

დავაკვირდეთ ამ ფაქტს. ქსანზე მოპოვებულ გამარჯვებას ბერი ეგნატაშვილი გაუგონარ გამარჯვებას უწოდებს. „ასეთი გამარჯვება არა თქმულ არს“. ქსანზე ფაქტობრივად დაახლოებით იმდენივე ყიზილბაში დაიღუპა, რამდენიც მარაბდაში. და ეს შეიძლო სააკაძემ არა ქართლ-კახეთის გაერთიანებული ჯარით, არამედ შეკოწიწებული რაზმებით. მან სხვისგან შეუზღუდავად გამოიყენა თავისი სტრატეგია, თავისი ხერხები, ტაქ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ტიკური სვლები და გამანადგურებელი შეტევები, რისა წყალობითაც უმნიშვნელო რაოდენობა დაკარგა მოლაშქრეებისა და დახოცა იმდენივე ყიზილბაში, რამდენიც მარაბდის ომში გაწყდა საერთოდ. ასევე საკუთარი ტაქტიკისა და საბრძოლო ხერხების წყალობით მოიპოვა მან არნახული გამარჯვება შვიდას კაცზე სამოცი კაცით ლისთან და აქ არ შეიძლება არ შევნიშნოთ სინანულნარევი საყვედურით: თუ არა თავადთა „სიბეცე-შეზღუდულობა“, ქართველები, ცხადია, მარაბდის ომს არ წააგებდნენ და ამდენი ხალხიც არ დაეხოცებოდათ. ეს ფაქტია, ეს ხელისგულზე მდებარე სინამდვილეა. ამის საბუთია ლისის ეპიზოდი, ქსნის შეუდარებელი გამარჯვება, რომ არაფერი ვთქვათ, ტაშისკარისა და მარტყოფის ომების შინაარსზე.

დიდი მნიშვნელობისა იყო ის ფაქტი, რაც ქსნის ბრძოლამ დააკონკრეტა. მარაბდაში მტრის მიერ მოპოვებული უპირატესობა მართლაც „გაქარწყლდა“. მტერს უკვე დაკარგული ჰყავდა ოცდაექვსი, იქნებ ოცდაათი ათასი კაციც. რადგან ის უამრავი წვრილ-წვრილი ბრძოლა, რისი წყალობითაც „დაგუბდა ათ დღეს“ მტერი, უდანაკარგოდ არ ხდებოდა. ყიზილბაშთა ასეულები იმ „წვრილ“ ბრძოლებში იღუპებოდნენ. საგანგებოდ ათქმევინებს იოსებ თბილელი სააკაძეს: „მკლავი დაგვიშრა ხმლის ქნევით, გარდაყრითა და ხოცითა“. ეს სწორედ იმ „ათი დღის“ წვრილ-წვრილ შეტაკებაზეა თქმული.

სააკაძეს თავისი გეგმის პირველი ნაწილი აღსრულებული ჰქონდა. ყიზილბაშებს გასაქანი არ მისცა და აიძულა ქართლის აყრა-გადასახლების ნაცვლად თავის გადარჩენაზე ეზრუნა. ქსნის ბრძოლის შემდეგ მართლაც წარმოუდგენელი იყო რაიმე სერიოზული ოპერაციის განხორციელება. ყორჩიბაში და ხოსრო-მირზა თბილისის ციხეში იყვნენ გამოკეტილნი და გარეთ გამოსვლას ვერ ბედავდნენ. ისინი ეძებდნენ გზებს სააკაძის შესამუსრავად, მაგრამ სააკაძე მათზე მეტად ფხიზლობდა, თვით სინჯავდა ათას გზას ახალი ძალების მისაკვლევად, ხალხის დასარაზმავად, ყიზილბაშების საბოლოოდ გასატეხად.

ერთმანეთის პირისპირ იდგა ორი დიდი მეტოქე, შაჰის ირანი და გიორგი სააკაძის საქართველო. მარტყოფისა და მარაბდის ომებში იგი განახორციელებდა თავისი ხალხის ენერ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გიასა და შესაძლებლობებს. პასუხსაც მისი ხელმძღვანელობით აძლევდა ქვეყანა მრისხანე მტერს.

ქსნის ბრძოლამ საბოლოოდ გატეხა ყიზილბაშთა ძლიერება. ქართლ-კახეთის აყრა-გადასახლება რომ არ შეეძლო უკვე, ეს ცხადად დაინახა შაჰმა. საჭირო იყო პოლიტიკის შეცვლა. ამ მიზნით ქართლ-კახეთის დიდებულებს მიეფერა, საჩუქრები გაუგზავნა და შემოირიგა. სხვა სურათი იყო კახეთის აყრა-გადასახლების დროს. შაჰი მაშინ არავის და არაფერს არ ინდობდა, არავის შემორიგება და არავის დანდობა არ უფიქრია. შესწევდა ძალა და მოდიოდა ჯიქურ. მიჰყავდა ყველა და მიჰქონდა ყველაფერი. ცის გულგვამს სწვავდა კახეთის გმინვა. მარტყოფმა შაჰს არმია გაუნადგურა, საკუთარი ძლიერების რწმენა შეურყია. მარაბდაში პირველ დღეს მწარე გამარჯვება ხვდა, შემდეგ მისმა არმიამ ათ დღეს ვერ დაძრა ნაბიჯი წინ, ბოლოს ქსნის ბრძოლამ ყველა უპირატესობა დააკარგვინა და შემტევი პოზიციებიდან თავდაცვაზე გადავიდა ირანის ლაშქარი. ყოველ ფეხის ნაბიჯზე თხელდებოდა ყორჩიბაშის არმია. სააკაძე არ ცხრებოდა. ამიტომ დაუყვავა შაჰმა დიდებულებს. თითქოს არასოდეს არ უფიქრია ქართლ-კახეთის აყრაზე, თითქოს სულ ქართველი კაცის ბედნიერებისათვის ზრუნავდა. თითქოს გუშინ არ ემუქრებოდა ამ თავადებსა და მათ ქვეყანას განადგურებით. თავადებიც ისე იქცეოდნენ, თითქოს მათ ქვეყანას კი არა, სააკაძეს ებრძოდა შაჰი. დაავიწყდათ, რომ სააკაძე საქართველოში არ იმყოფებოდა, როდესაც შაჰი კახეთს სპობდა. შაჰის მხარეზე გადავიდა გავლენიანი თავადი, ბოქაულთუხუცესი ქაიხოსრო ბარათაშვილი. იგი ადრე სააკაძის მხარეზე იბრძოდა ყიზილბაშების წინააღმდეგ. ახლა კი ბირთვისის აუღებელი ციხე-სიმაგრე მტერს დაანება და იქ ხუთასი ირანელი მოლაშქრე შეაყენა.

ქართველების ერთმა ნაწილმა არასწორად შეაფასა შექმნილი ვითარება. რაკი შაჰმა უკან დაიხია და თავადობას მიეფერა, იფიქრეს, გულში ავი ზრახვანი აღარ უდევს და მშვიდობიანი ცხოვრება შესაძლებელი ხდებაო. სიმონ-ხანმა თბილელი ეპისკოპოსი დიონისე და მცხეთის სამთავროს მღვდელთმთა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ვარი ტრიფილი გაგზავნა სააკაძესთან, ქართლი ნადგურდება და ბრძოლა შეწყვიტეო, სთხოვა.

უმნიშვნელოვანესი მოვლენაა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში ეს ამბავი. ქვეყანა თითქოს დაძინებას ეპირება, იმდენად დაუკარგავს სიფხიზლე. თითქოს იმის შემდეგ, რაც მოხდა, კიდევ იყო შესაძლებელი შაჰის ნდობა! უნდათ ბრძოლა შეწყვიტონ და მოისვენონ. დღევანდელი მოსვენება ხვალ რომ მოსპობად დაუჯდებათ, ამაზე ნაკლებ ფიქრობენ. სააკაძემ კი იცის, რომ შუა გზაზე შეჩერება არ შეიძლება — სამკვდროსასიცოცხლო ბრძოლას ბოლომდე უნდა მიყვანა. მტერი უნდა გატყდეს, ხოლო ქვეყანამ თავისი შესაძლებლობები მაქსიმალურად გამოავლინოს. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს ნადირობა-გართობისათვის დროის მოსანახავად სურდეთ თავადებს ომის შეწყვეტა. აზავთდა ბედოვლათობის გენი და ქვეყნის დაქანცულობით ახსნეს ეს წინადადება. ქვეყანა ნადგურდება ამ ბრძოლებითო, ჩვენ ყიზილბაშების ბატონობას შეჩვეული ვართ და ნუ გვაბრძოლებთო. აღმაშფოთებელი წინადადებაა. სიმონ-ხანს მშვიდი მეფობა ენატრება, ქვეყანას აყრიან და გადაასახლებენ თუ არა, ამას არ დაგიდევთ, ოღონდ ტახტი და მეფური სადილები შეინარჩუნოს. ქვეყანას კი თავისი გზის გაგრძელება უნდა ეპოვნა, შუა გზაზე ბრძოლის შეწყვეტა მხოლოდ შაჰს აწყობდა, იგი ძალებს იკრებდა. ასე მოიქცა კახეთის წინააღმდეგ ბრძოლის დროსაც, მოადუნა სამეფოს ყურადღება და ერთ მშვენიერ დღეს დააცხრა თავს. შაჰისა და ირანისათვის ქართლ-კახეთს სრული პასუხი უნდა გაეცათ. დაუნდობელ მტერთან შერიგება თვითმკვლელობას უდრიდა. ასე ფიქრობდა სააკაძე და ამიტომაც არ მიიღო სიმონ-ხანის წინადადება. მაგრამ თავადთაგან მიტოვებული სააკაძე იძულებული გახდა სხვაგან ეძებნა დამხმარე ძალები. სანამ ქართლს გაეცლებოდა, გაამაგრა კეხვის, კიკანათბერის, ალის, სურამის ციხეები, თავისი ერთგული ხალხი ჩააყენა. შემდეგ სააკაძემ სამცხეს მიაშურა, სადაც ცოლ-შვილი ჰყავდა გახიზნული.

მაგრამ ყორჩიბაშს უკვე აღარ შესწევდა ძალა ქართლის აყრისა და კახეთის გაჟლეტისა. იგი თავისი ჯარითურთ გავიდა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ქართლიდან, დადგა ყარაბაღში. მას დავალებული ჰქონდა, აქედან ებრძოლა სააკაძესთან. ჯერ სააკაძის მოშორებაა შაჰის მიზანი, იგი ეღობება წინ. 1624 წლიდან სამცხე-საათაბაგოს ციხეები ირანელებს ეჭირათ. ამ ციხეებისაც ეფიქრებოდა შაჰს.

ადგილობრივი ფეოდალები — თანუნა დიასამიძე, დაუთბეგ გოგორიშვილი, როსტომ შალიკაშვილი, ელიზბარ და ბეჟან თათქირიძეები სააკაძეს ამოუდგნენ გვერდში და ირანელების წინააღმდეგ დაიწყეს ბრძოლა. სააკაძემ აიღო ხერთვისი, აწყური, ფარავანი. სელიმ-ხანი თავისი ჯარითურთ გავარდა ახალციხიდან და უბრძოლველად დაუთმო დიდ მოურავს. ყორჩიბაშმა სამცხეში გაგზავნა ჯარი სააკაძის წინააღმდეგ. სააკაძემ სასტიკად დაამარცხა ასპინძასთან ეს ჯარი. „კუალად წარავლინა ყორჩიბაშმან სპანი დასხმად მოურავისად; მისრულთა ყიზილბაშთა გარემოიცვეს ასპინძა. მაშინ მოურავი იყო ნადირობასა და მუნიდამ იხილა ასპინძა მოცული ყიზილბაშითა, მოეტივა მცირედითა კაცითა, ეკუეთა და აოტნა ყიზილბაშნი და მოსწყვიდნა იგინი და მცირედი ივლტოდნენ“ (ვახუშტი ბაგრატიონი).

სააკაძე წუთსაც არ კარგავს. მთელი ეს ბრძოლები, რაზეც ზემოთ იყო საუბარი, 1625 წლის 1 ივლისიდან მოყოლებული, მარტყოფზე თუ არაფერს ვიტყვით, სულ რამდენიმე თვის განმავლობაში მოხდა.

დიდი მოურავი ცდილობდა თურქეთი დაეპირისპირებინა ირანისათვის. ამიტომ დახმარებისათვის მოუწოდა. ოსმალეთმაც არ დააყოვნა და სამცხის ციხეებში თავისი გარნიზონები შეაყენა. სულთანმა მურად მეოთხემ „წყალობის სიგელი“ გამოუგზავნა გიორგი სააკაძეს, აუხსნა თუ რატომ არ შეეძლო ახლა აქტიურად დახმარებოდა საქართველოს (იგი ბაღდადით იყო დაკავებული), მაგრამ, სამაგიეროდ, მითითება მისცა ბათუმის ბეგლარ-ბეგს და დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავრებს, სააკაძეს მიშველებოდნენ. ისტორიკოსი სერგი ჯიქია, ვინც აღნიშნული სიგელი შეისწავლა, დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ამ დიპლომატიურ ნაბიჯს. და მართლაც ასეა, მიუხედავად მურად მეოთხის პასიურობისა, გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა ბათუმის ბეგლარ-ბეგისა და დასავლეთ საქართველოს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეფე-მთავრების მოკავშირეებად შემოკრებას. ეს უკვე ნიშნავ-და თურქეთის ჩათრევას ირანის წინააღმდეგ ბრძოლაში. დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავრებს მურად მეოთხესაგან მიითება ეძლეოდათ, სააკაძეს მხარში ამოდგომოდნენ, რასაც სხვა შემთხვევაში თავისი სურვილით ვერ გადაწყვეტდნენ. რას ვიზამთ, დასავლეთ საქართველო ვალდებული იყო თავისი პოლიტიკა ოსმალეთის სულთნისათვის შეეთანხმებინა. ამ სიგელის მიღებამ სააკაძეს საშუალება მისცა თავისუფლად ემოქმედა დასავლეთ საქართველოში. მან იმოგზაურა იმერეთსა და სამეგრელოში. მოლაპარაკებამ წარმატებით ჩაიარა. სააკაძემ მიიღო საფიცრის წიგნები, იმერთა მეფის ასული ხვარამზე ავთანდილზე დაინიშნა.

დიდი მოურავი ამის შემდეგ ქართლში გადმოვიდა. თავის გამაგრებულ ციხეებს დახედა და მეციხოვნეები გაამხნევა. ამ დროს მას ცნობა მიუვიდა თბილისის ციხეში ყიზილბაშების გარნიზონი შემცირებულიაო. სააკაძემ შეუმჩნევლად განვლო მთელი ქართლი და თბილისის ახლოს დადგა. უნდოდა მოულოდნელად დასცემოდა თბილისს და აეღო. მტერმა როგორღაც იგრძნო მისი მოახლოება და სასწრაფოდ გამაგრდა ციხეში. მივაქციოთ ამ ფაქტს ყურადღება. სააკაძის შიშით ყიზილბაშები გარეთ ვერ გამოდიან. ქვეყნის აყრაზე ოცნებაც კი არ შეიძლება. სააკაძემ სამცხე წაართვა ირანს. ქართლ-კახეთის ციხეების დიდი ნაწილი ქართველებს უჭირავთ. ყორჩიბაში ქართლში ვერ გამაგრდა და ყარაბაღს მიაშურა. შევუდაროთ ეს მდგომარეობა კახეთში შაჰის ჯარების მაშინდელ პარპაშს და დავინახავთ, რა დღეში ჩაუგდია მტერი დიდ მოურავს.

სააკაძე სამცხეში დაბრუნდა და ზამთარი იქ გაატარა.

ამ დროს კი ქართლში ერთმანეთს დაერივნენ დიდებულები. ვახუშტი ბაგრატიონი გულისტკივილით მოგვითხრობს ამის შესახებ.

იესე ქსნის ერისთავმა და ანდუყაფარ ამილახვარმა ღაზნელთა გვარი მთლიანად ამოჟლიტეს. ზურაბი მთას ავიწროებდა.

სააკაძე გაზაფხულზე (1626 წელი) ქართლში გადმოვიდა და პირველად გორი აიღო, შემდეგ შიდა ქართლი ყიზილბაშები-

საგან გაწმინდა. ქაიხოსრო ბარათაშვილს კაცი მიუგზავნა, რომ განმიდექ და ყიზილბაშები ბირთვისს რად შეიყვანეო. მოსთხოვა მტერი ბირთვისიდან გამოეყვანა. ქაიხოსრომ უარი თქვა. სააკაძემ მთელი ღამე იარა ჯარით, დილით მოულოდნელად შეიპყრო ტბისს ქაიხოსრო და აიძულა ბირთვისიდან ყიზილბაშები გამოეტყუებინა. ხუთას ყიზილბაშს მოსჭრა იმ დღეს თავი სააკაძემ. შემდეგ ქვემო ქართლის ციხეები აიღო. მტერი თავზარდაცემული გარბოდა საქართველოდან. სომხითის (ქვემო ქართლის) მმართველები მელიქ-ათაბეგი და ზაქუმ ყიზილბაშებს ემორჩილებოდნენ. სააკაძე მათ წინააღმდეგ გაეშურა. მელიქები ლორეს ციხეში ჩაიკეტნენ. დიდმა მოურავმა აიღო ციხე, დიდძალი ტყვე და ქონება იგდო ხელთ, მათ შორის მელიქების ცოლ-შვილი. მელიქებმა საიდუმლო ხვრელით გაასწრეს. ყიზილბაშებს მხოლოდ თბილისის ციხე დარჩათ.

სააკაძე მიუხტა შამხალისა და დაღესტნის ფეოდალებს, ისინი ყიზილბაშებს როდი ჩამორჩებოდნენ ქართლ-კახეთის აოხრებაში. სასტიკად გაანადგურა სააკაძემ ეს მხარე და ამის შემდეგ კარგა ხანს ვერ ბედავდნენ თარეშს ლეკები.

ირანის ჯარებს ქართლ-კახეთში არ ედგომებოდათ. მათ უჩვეულო წინააღმდეგობა დაინახეს და უკან დაიხიეს. უკან დაიხია შაჰ-აბასმა, უკან წაიღო ირანმა ქართლ-კახეთის აყრის ვერაგული გეგმა.

ზემოთ ისტორიული წყაროებიდან და ისტორიკოსთა ნაშრომებიდან ამოკრებილი ცნობებით აღვადგინე სააკაძის ხელმძღვანელობით ქართველი ხალხის მიერ გადახდილი ბრძოლების სურათი. ეს გახლავთ უანტრაქტო, გამანადგურებელი ბრძოლების ციკლი. საოცარი ენერგია გამოვლინდა ამ ბრძოლებში. ყველაფერი ხომ გათვალისწინებული იყო მტრის მიერ. ქართველთა ვაჟკაცობაც, შესაძლებლობაც, ხასიათის მინუსიც. მაგრამ არა, ქვეყნის ენერგიის მასშტაბები ასეთ ანგარიშს არ დაემორჩილა. გაჭირვების ჟამს იგი იმდენ ენერგიას გამოსცემს, რამდენიც საჭიროა ღირსეულად დგომისათვის. იქნებ არ იყოს შემთხვევითი, რომ სააკაძეს ათქმევინებს პოეტი ამ სიტყვებს: „რა გაჭირდის უკეთ შევძლი, ასრე მქონდა ბრძოლის ჩვევა“. ყველაზე დიდი შეჭირვებისას სწორედ მას ხვდა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წილად ხსნა ქვეყნის, თვითონაც არნახულად მძიმე მდგომარეობაში მყოფს უნდა გაეკეთებინა ეს. 1625 წლის 25 მარტიდან ამავე წლის დასასრულამდე სააკაძემ გაიღო ზეადამიანური ენერგია, თანაც აუცილებელი შეიქნა დროის ამ უმცირეს მონაკვეთში გაეღო ეს უზარმაზარი ენერგია. და სააკაძემ მტერს ერთბაშად დაუდასტურა ქვეყნის შესაძლებლობები. გაოცებულია ირანი, გაოცებულია ოსმალეთი (ისქანდერ მუნში, იბრაგიმ ფეჩევი...).

აქ ერთი მთავარი მომენტია გასათვალისწინებელი: მოღალატე, ეგოისტი, ქვემძრომი, ორგული, კარიერისტი... ქართველი კაცის დამღუპველი ეს თვისებები „რა გაჭირდის" ჟამს გაქრა ხასიათიდან და მაღლა ამოვიდა სრული თავგანწირვის უნარი, ერთ ძალად გაერთიანების სურვილი.

აქვე მეორე თვისებაც დადასტურდა. საკმარისი შეიქნა განადგურების საფრთხის ჩავლა მარტყოფის აჯანყების შემდეგ, რომ გაუფრთხილებლობა, დაუდევრობა აფოფინდა ისევ. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს გაკვეთილი არაფერს გვასწავლის.

მალე შემოეცალნენ სააკაძეს დიდებულები და იგი, ცეცხლოვანი ნერვი ერის ორგანიზმისა, ანთებულ მაშხალასავით ფეთქს და იწვის. მარაბდის ომის ეპოპეა ყველაფერს ამბობს — ეს ქვეყნის გადარჩენის ნიჭის გამომზეურებაა. რა თვისებებია, რა შესაძლებლობები! სააკაძის მიერ წარმართული ამ ბრძოლის სტრუქტურა მტერს ქვეყნის დაპყრობის სურვილს უსპობს, გაცლაზელა ფიქრობს მტერი.

ისტორიკოს ნოდარ შენგელაიას წყაროების შეჯერებით დაანგარიშებული აქვს, რომ 1625 წლის 25 მარტიდან ამავე წლის ბოლომდე ირანმა საქართველოში მოკლულთა სახით დაკარგა 60—70 ათასი ჯარისკაცი. ეს უდრიდა ირანის რეგულარული არმიის ნახევარზე მეტს. ორმა გენერალურმა ომმა ორჯერ დაამსხვრია ირანის არმია, და ეჭვის ქვეშ დააყენა შაჰის ძლიერება. ეს მარტყოფის ომში პირველმა დიდმა დამარცხებამ დაანახვა მთელ აღმოსავლეთს. შაჰს იმედი ჰქონდა, რომ „საღვთო ომით" აღადგენდა წონასწორობას და ბოლომდე მიიყვანდა ქართლ-კახეთის აყრის საქმეს. მარაბდაში პირ-

ველმა გამარჯვებამ მას ეს იმედი გაუძლიერა, მაგრამ ქსნის ბრძოლამ საბოლოოდ გააბათილა წარმატება, შემდეგ კი სააკაძის მიერ ირანის ჯარების გარეკვამ წერტილი დაუსვა ერთ დიდ საქმეს: „... მტერმა თავისი ძირითადი ამოცანის შესრულება — ქართლ-კახეთის გაწყვეტა და აყრა — მაინც ვერ შეძლო. შაჰ-აბასის საშინელი განზრახვის ჩაშლაში უდიდესი როლი შეასრულა სააკაძის მიერ შესანიშნავად ორგანიზებულმა მარტყოფის აჯანყებამ, ასევე იმ დიდმა ზარალმა, რომელიც მტერს მარაბდაში და შემდეგ ქსნის ხეობაში მოუვიდა“ (გივი ჯამბურია). დიახ, გაირკვა მნიშვნელოვანი პრობლემა, იგი ყოველი მხრივ განათდა, როგორც შაჰისათვის, ასევე ქართველთათვის. კახეთის აყრამ შაჰს რწმენა ჩაუნერგა, რომ ქართლსაც აყრიდა და კახეთის გადარჩენილ მოსახლეობასაც გაწყვეტდა. კახეთის აყრით დათრგუნვილი იყო ქართველთა ბუნება. ისინი ძრწოლვით ფიქრობდნენ, აყრას ვერ გადავურჩებითო. ახლა კი, ამ დიდი ომების შემდეგ, როდესაც სააკაძის ხელმძღვანელობით ქვეყანამ ამოდენა ენერგია გამოავლინა, შაჰმა სულ სხვა ირწმუნა: ქ ა რ თ ლ-კ ა ხ ე თ ი ს ა ყ რ ა ა ღ ე მ ა ტ ე ბ ო დ ა ი რ ა ნ ი ს ძ ა ლ ე ბ ს. ამაოდ ესწრაფოდა თურმე ამას. იგი უნდა დაბრუნებოდა ცბიერ პოლიტიკას — ქართლ-კახეთის თანდათანობით გამუსულმანების პოლიტიკას. ქართლ-კახეთმა კი ირწმუნა, რომ მისი მოსპობა ირანს არ შეეძლო.

გაერთიანებული ქართლ-კახეთის სათავეში კვლავ თეიმურაზს ვხედავთ. იგი სააკაძის მიერ წარმოებული ბრძოლებით იმედმოცემული თავის ქვეყანაში დაბრუნდა.

ბუნებრივია, ამ ბრძოლებმა უსაზღვროდ გაზარდეს სააკაძის ავტორიტეტი. მისი სახელი ქვეყანას პირზე ეკერა, მას ქართლის „მპყრობელ მოურავ-ხანს“ უწოდებდა სულთანი, მოუდის ელჩები, იგი მართავს ქვეყნის პოლიტიკას. მაგრამ არ ისვენებს „მოშურნეთა“ ენა. იგი რიგითი თავადია, დიდებულიც კი არ არის. ქვეყნის ხსნის გზაზე არავინ უშლიდა ხელს, მაგრამ როგორც კი საფრთხემ ჩაიარა, მაშინვე დაიწყო შეთქმულთა მზადება. მათ უნდათ თეიმურაზ პირველი სააკაძეს დაუპირისპირონ. თეიმურაზი კი პატივმოყვარე იყო, ცხოვრე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბამ იგი ეჭვიანი გახადა. ორი შვილი დაუსაჭურისეს, დედა უწამეს, სულ თავშესაფრის ძებნაში იყო, ყველგან მტერი და ღალატი ეჩვენებოდა. კათოლიკების ერთი მისიონერი წერს: „ის სულ სხვა კაცად შეიცვალა: ყველას მტრად გადაეკიდა, თავის ქვეშევრდომებს სასტიკად ეპყრობოდა, ახალი ხარჯი გააწერა და ყველაფერს ძალით ართმევდა; მისთვის სამართალი აღარ იყო, თავის კანონად თავისი სიხარბე და ჟინი გაიხადა“.

სავსებით გასაგებია თეიმურაზის ავადმყოფური ეჭვიანობაც და ხასიათის შეცვლაც. იგი ღირსია შთამომავალთაგან თანაგრძნობისა, მაგრამ ამგვარი თვისებებით ქვეყნის მეფედ ყოფნა ყოვლად წარმოუდგენელია. აკი ადვილადაც შეიძლეს მისი დაეჭვება, იმოქმედეს იმის პატივმოყვარეობაზე და წაკიდეს მოურავს. თეიმურაზი ვერ იტანდა სააკაძის განდიდებას, მის უსაზღვროდ დიდ სახელს.

მეფემან პირად არ ბძანა, გულშიგან შექმნა წყენანი:
„როდესაც არის, იქნების ამის სისხლისა დენანი;
მე მეფე, ამას-სახელი, ხვანთქართან თავის ჩენანი,
ქართველთა ასე დახვევა, ზოგთ ზავთით შესაყენანი!“

რაც შეეხება დიდებულებს:

„ერთი ჯგუფი დიდებულებისა და თავადებისა. — წერს ისქანდერ მუნში, — მასზე უფრო მაღალი გვარისა იყო. მათ სძაგდათ მოურავის ბატონობა და უფროსობა“.

მტერიც სწორად ხედავს სააკაძესთან დაპირისპირების ნამდვილ მიზეზებს.

იქნებ სააკაძეც გამომწვევად იქცეოდა, როდესაც ქართლს ფაქტიურად ის მართავდა, როდესაც ელჩებს გზავნიდა მეფესთან შეუთანხმებლად, ეთათბირებოდა დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავრებს. ყველაფერი ეს თეიმურაზის, როგორც მეფის, უგულებელყოფას ნიშნავდა.

მაგრამ რა უნდა ექნა სააკაძეს, თუკი თეიმურაზი გაეცალა ასპარეზს და ქვეყნის ბედი მის ხელთ იყო. ამ მიზნის აღსრულებისათვის თვითონვე უნდა დაემყარებინა პოლიტიკური ურთიერთობა მეფეებთან და მთავრებთან. რა ექნა, თუკი ხედავდა თეიმურაზის, როგორც მეფის, სისუსტეს.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სწორედ ამ პერიოდში სააკაძეს ცნობა მიუვიდა, მეფე ლალატით მოკვლას გიპირებსო. ეს ამბავი მოთხრობილია „დიდ-მოურავიანის“ შესავალში. გაოცებულმა სააკაძემ არ დაიჯერა ეს ხმა. შემდეგ ისევ გააფრთხილეს. იგი მიჩვეული იყო უმადურობას და მზადყოფნას ამჟღავნებდა, მაგრამ ასეთ უმადურობას კი არ მოელოდა. მან ავალიშვილი დომენტი მიუგზავნა მეფეს და შერისხვის მიზეზი ჰკითხა. მეფემ იუარა, ჩემს ერთგულ კაცზე ამას როგორ ვიფიქრებდიო. თანაც შეუთვალა, ქვეყანამ იცის, ლუარსაბის სისხლი შენ რომ გაწევს ცოდვად, მაგრამ მაინც არაფერს გერჩიო. ცხადია, ასეთმა პასუხმა სააკაძეს აგრძნობინა თეიმურაზის მტრული განწყობილება და ისიც, რომ შეთქმულება მართლაც არსებობდა. სააკაძეს, მართალია, ლუარსაბი გულზე არ ეხატა წავკისის ტრაგედიის შემდეგ, მაგრამ იგი მას მაინც არ დაუღუპავს. კახეთის უბედურებამ დიდ მოურავს შაჰის სახე დაანახვა და ლუარსაბთან მტრობას მოეშვა. ლუარსაბი შაჰს შადიმან ბარათაშვილმა ჩაუგდო ხელში. მაგრამ ახლა ხალხში თავის დროზე დარხეული ჭორი თეიმურაზმა სააკაძის წინააღმდეგ გამოიყენა. სააკაძემ კავშირი გაწყვიტა თეიმურაზთან. ეს უკანასკნელი კახეთს გადავიდა, სააკაძემ ქართლის მმართველად ქაიხოსრო მუხრან ბატონი დანიშნა. გამგებლად და არა მეფედ! მან დაიწყო ახალი მეფის ძებნა.

მე ვერ დავეთანხმები ვარაუდს იმის შესახებ, თითქოს უთანხმოება სააკაძესა და თეიმურაზს შორის მას შემდეგ ჩამოვარდნილიყოს, რაც სააკაძემ ყიზილბაშები ქართლ-კახეთიდან გარეკა და თეიმურაზი ისევ მოიწვია ტახტზე. ე. ი. 1626 წლის ზაფხულიდან. თითქოს სააკაძის განდიდებამ, ელჩების დაგზავნამ, „თავის ჩენამ“ განარისხა თეიმურაზი. არა, თეიმურაზსა და სააკაძეს შორის უთანხმოება ჩამოვარდა მარაბდის ომის წინა დღეს — სამხედრო თათბირზე.

სულ სამი თვის გადახდილი ჰქონდა სააკაძეს მარტყოფის ომი.

მან გაანადგურა შაჰის არმია, გაათავისუფლა კართლ-კახეთი და ტახტზე მოიწვია თეიმურაზ მეფე, ვინც რუსეთს გასამგზავრებლად იყო გამზადებული. თეიმურაზი რუსთა მეფის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კარზე ეძებდა დახმარებას. იმედგადაწურული ჩანს იგი. ცხადია, გვარად აუხსნელია ასე შორს დახმარების ძებნა, თეიმურაზი ხომ კარგად ხედავს, რუსეთს რეალური დახმარების აღმოჩენა სიშორის გამო უჭირდა. მაინც ცდიდა ბედს. 1618 წელს მას ჩაეშალა სულთნის არმიასთან ერთად ირანის დამარცხების გეგმა. ოსმალეთი მეტად აღარ ეიმედებოდა. ფაქტი ერთია, — თეიმურაზი უნუგეშო მდგომარეობაში იმყოფებოდა. ამ დროს მოუვიდა სააკაძისაგან კაცი. სააკაძე მას ქართლ-კახეთის ტახტზე იწვევდა. სააკაძემ გაანადგურა შაჰის არმიის სახით თეიმურაზის მტერი, ვინც კახეთი დაანგრია, მიწასთან გაასწორა ქვეყანა, გაუნადგურა თეიმურაზს პირადი ცხოვრება, შეიწირა მისი დედა და შვილები. ქვეყნის საერთო მტერი ხომ თეიმურაზის მტერი იყო ამავე დროს! ახლა სააკაძემ ზურაბი — ქართლის ერთ-ერთი ძლიერი ფეოდალი დაამოყვრა თეიმურაზს ქვეყნის განმტკიცების მიზნით, შვილზე მგლოვიარე დიდი მოურავი სამი თვის განმავლობაში გამალებით ემზადებოდა შაჰის ახალი არმიის დასახვედრად. და აღმოსავლეთის უძლეველი სარდალი, ვისი იმედითაც გადაწყვიტა თეიმურაზმა გენერალური ომის გამართვა, ვისი იმედითაც არ გაიქცა იმერეთში ჩვეულებისამებრ, მთავარსარდლად არ დანიშნეს. ეს კიდევ არაფერი. თეიმურაზმა არც მთავარსარდლად დანიშნა იგი და არც მისი გონივრული გეგმა მიიღო. თითქოს მის ჯიბრზე მიიღეს ნაჩქარევი შეტევის გეგმა, სააკაძის მოწინააღმდეგე სარდლების მიერ შემოთავაზებული გეგმა, იმ სარდლებისა, ვისაც სააკაძის ჩამოსვლამდე საშუალება ჰქონდათ თავიანთი ნიჭიერება დაემტკიცებინათ ქვეყნისათვის და ვერ დაამტკიცეს ეს ნიჭიერება, ვერ დაიცვეს ქვეყანა განადგურებისაგან. უთანხმოება თეიმურაზსა და სააკაძეს შორის, ცხადია, ამ წუთებიდან დაიწყო. ეს გახლდათ გაუგონარი უმადურობა ქვეყნის მესვეურთა მხრივ. გარდა ამისა, გაირკვა მეფის პოზიცია. სააკაძემ დაინახა, რომ მეორდებოდა ლუარსაბ მეფის ისტორია. თეიმურაზიც ვერ აფასებდა რეალურ ძალებს. ისიც სააკაძის მტრების მხარეზე იხრებოდა. წარმოუდგენელია, ამის შემდეგ სააკაძე თეიმურაზ I პატივისცემით ყოფილიყო გამსჭვალული. იგი მიხვდა, რომ მწარედ მოტყუვდა მეფის არჩევანში. თუმ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ცა არც ჰქონდა სხვა გზა. თეიმურაზი კახეთის კანონიერი მეფე იყო და მისი გვერდის ავლით სხვა მეფის ტახტზე დასმა ქვეყანას კიდევ უფრო არევდა. ამიტომ ნაცადი სარდლის, სპარსელების დაუძინებელი მტრის მეფედ მოწვევა გონივრულ ნაბიჯად ეჩვენებოდა. ახლა კი თეიმურაზი აშკარად არ ჩანდა სასურველი მეფე. მარაბდის ომში, როგორც ყველა წყარო გვიმტკიცებს, სააკაძეს წყენა არ გამოუხატავს. მან იცოდა, როგორი საფრთხის წინაშე იდგა მისი ქვეყანა და როგორ იომა, რა შემართებით, როგორ დაჩრდილა ყველა თავის ირგვლივ, ეს ცხადად ჩანს ბევრი წყაროდან და უპირველეს ყოვლისა, ბერი ეგნატაშვილის ზემოთ მოტანილი ცნობიდან.

შემდეგ კი ქვეყნის ბედი კვლავ სააკაძის ხელთ აღმოჩნდა. იგი იქცა ირანელთა წინააღმდეგ გამართული დიდი და მცირე ბრძოლების სულისჩამდგმელად. და მის წინაშე გადაიშალა ქართლ-კახეთი, როგორც უზარმაზარი ასპარეზი. აქ კი რა ენერგია, რა ნიჭი და შესაძლებლობები გამოამჟღავნა, ამის შესახებ უკვე ვიცით.

ყიზილბაშების გარეკვის შემდეგ, 1626 წლის ზაფხულიდან, როგორც კი შესაძლებელი გახდა თეიმურაზ პირველის ტახტზე დაბრუნება, ეს უთანხმოება მალე გამოვლინდა. მართალია, ეჭვიან და პატივმოყვარე თეიმურაზს არ უყვარდა განდიდებული სააკაძე, მაგრამ არც სააკაძე მიიჩნევს მას უკვე სასურველ მეფედ. თუმცა; ეტყობა, სააკაძეს მარაბდის ომის შემდეგ ისევ გაუჩნდა იმედი თეიმურაზის შემობრუნებისა, რამდენადაც მეორედ ავიდა ტახტზე მისი წყალობით ტანჯული მეფე. მაგრამ ეს იმედი არ გაუმართლდა და ერთ მშვენიერ დღეს საშინელი ცნობაც მიიღო.

ასეა თუ ისე, წინააღმდეგობა, თანაც აშკარა წინააღმდეგობა, მარაბდის ომის წინა თათბირზე დაიწყო და სააკაძეც ამ დღიდან მოყოლებული ფიქრობს სასურველ მეფეზე. როდესაც თეიმურაზთან საბოლოოდ გაწყდა ურთიერთობა, მან არჩილის ცნობით, „მეფე გიორგის სთხოვა“ შვილი ალექსანდრე ქართლის ტახტზე დასასმელად.

როგორც ვხედავთ, სააკაძე გამუდმებით ეძებს მეფეს — სასურველ მეფეს! ლუარსაბმა არ გაუმართლა, შაჰის კარზე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ხოსრო-მირზა წამოსწია, სურდა, იგი დაესვა ტახტზე. შემდეგ დატრიალებულმა ამბებმა დაარწმუნა, რომ ხოსრო-მირზას გამეფება უფრო შაჰის სასარგებლო იქნებოდა, ვიდრე ქვეყნისა და ერთხანს იმერთა მეფის შვილის დასმას აპირებდა ტახტზე (ბაადურ ციციშვილისთვის მიცემული „საფიცრის წიგნი"!), აჯანყების შემდეგ უმჯობესად ჩათვალა თეიმურაზი მოეწვია. ბოლოს კი კვლავ იმერთა მეფის კანდიდატურა!

საკუთარ პატივმოყვარეობასა და ეჭვებს აყოლილი თეიმურაზი უსმენდა „ქვეყნის არევის მოყვარულ ხალხს" და უპირისპირდებოდა კაცს, ვისი წყალობითაც ავიდა ორჯერ ტახტზე.

მართლდებოდა ძველი სიბრძნე — მეფეები ჭკვიან ხალხს თავის ახლოს ვერ ითმენენო. მით უმეტეს მეფეზე უფრო დიდი სახელის მქონე კაცს ვერ მოითმენდა თეიმურაზ I. სააკაძეს კი იმოდენა სახელი ჰქონდა, რომ ტენდენციური მემატიანეებიც ვერ მალავენ მის უპირატესობას.

სააკაძემ თავის სიცოცხლეში მხოლოდ ერთხელ გადაწყვიტა გაემართა სამოქალაქო ომი. ამ თვალსაზრისითაც გავადევნოთ თვალი მის ბიოგრაფიას. 1612 წელს წავკისის ტრაგედიის შემდეგ სააკაძე, ვისაც შეეძლო არაგვის ერისთავის ჯარითა და მომხრე ხალხის დახმარებით ბრძოლა გაემართა ლუარსაბისათვის, უარს ამბობს ამ ნაბიჯზე. ფიქრობს სხვაგვარად შემოუაროს საქმეს. თუკი 1626 წელს შეიძლო ჯარი მოეკრიბა თეიმურაზის წინააღმდეგ, მაშინაც შეძლებდა. ახლა ზურაბი თეიმურაზის მხარეს დგას, მაშინ კი ნუგზარი მის გვერდით იდგა. გიორგი სააკაძემ არ მოკლა თვით კოლოტაურიც კი, ვინც გზაზე გადაუდგა და შეპყრობა ეწადა. აქაც კი შეიკავა თავი თანამემამულეების უმადურობით განრისხებულმა. გიორგი სააკაძემ სამაგიერო არ გადაუხადა არც ერთ თავის მტერს, თვით ქაიხოსრო ჯავახიშვილსაც კი, ვინც ამდენი უსიამოვნება დაატეხა თავს. არც ფარსადან ციციშვილს, ვინც ჯარი მისცა ქაიხოსრო ჯავახიშვილს სააკაძის მოსაკლავად. ეს კიდევ არაფერი: მისი შიშით იმერეთისაკენ გაქცეულ ქაიხოსრო ჯავახიშვილს კაცი დაადევნა, დაამშვიდა, დაარწმუნა არაფერს გერჩიო და თავისსავე მამულში დააბრუნა. მეორეჯერაც აპატია ქაიხოსროს თავდასხმა...

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ახლა კი მის წინაშე გარდუვალობად აღიმართა სამოქალაქო ომი.

ბაზალეთის ბრძოლას ხშირად უწოდებენ ძმათა სასაკლაოს, ძმათაშორის ომს, საქართველოს სირცხვილს, ის კი გვავიწყდება, რომ მსგავსი სამოქალაქო ომები უამრავი იცის კაცობრიობის ისტორიამ, რომ მსგავსი სამოქალაქო ომებით დატვირთულია საფრანგეთის, ინგლისის, გერმანიის, იტალიის, საბერძნეთისა თუ სხვა ქვეყნების ისტორია. უნდა ითქვას, რომ ბაზალეთის ომი ისევე აუცილებელი იყო საქართველოსათვის, როგორც მარტყოფის, მარაბდის ომების გადახდა შეიქნა აუცილებელი. სამოქალაქო ომში ირკვევა ერის ორიენტირი, პოზიცია, პრინციპები. როდესაც ქვეყნის შიდა ძალები სამკვდრო-სასიცოცხლოდ უპირისპირდებიან ერთმანეთს თავიანთი მიზნებით, ეს დაპირისპირება უნდა მოხსნას სამოქალაქო ომმა. რადგან თუ გაუთავებლად ერთმანეთს მხოლოდ ეწინააღმდეგება მოპირდაპირე ძალები, ქვეყანა ვერასოდეს გაიმართება წელში, რათა გარეშე მტრისათვის ღირსეული პასუხის გაცემა შეიძლოს. ასეთ დროს ქვეყანა ჩათრეულია გამუდმებულ წინააღმდეგობაში, მისი ძალები ამ წინააღმდეგობით არის დაბანდებული და შესაძლებლობის უმცირეს ნაწილსღა თუ ავლენს. ეს წინააღმდეგობა სამოქალაქო ომმა უნდა მოხსნას. კარგია, თუ უომრად მოიხსნება იგი, სისხლის დაუღვრელად. ძალთა დაუკარგავად, რადგან სამოქალაქო ომი, როგორც ცნობილია, ყველაზე არაადამიანურია თავისი არსით. წინააღმდეგობის მშვიდობიანი გზით მოხსნა რამდენჯერმე სცადა სააკაძემ. ეს წყაროებიდან ვიცით.

მაგრამ თუ წინააღმდეგობის მშვიდობიანი გზით მოხსნა ვერ ხერხდება? აი, ამ დროს ხდება აუცილებელი, სამწუხაროდ, სამოქალაქო ომი. თუკი პროგრესული ძალები გაიმარჯვებენ, მაშინ სამოქალაქო ომი ტრაგიკულად არ განიცდება. არავინ თვლის სირცხვილად სამოქალაქო ომს. ეს ისტორიაა, ეს წარსულია, რაც იმ სამოქალაქო ომების წყალობითაც ვითარდებოდა. **რატომ უნდა მიგვაჩნდეს** ჩვენ სირცხვილად ის, რაც სირცხვილად არ მიაჩნიათ განვითარებულ ქვეყნებს, როდემდე უნდა ვზომავდეთ პროვინციული საზომებით ჩვენი წინაპ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

რების ნაბიჯებს. ძმათაშორისი ომი ჰქვია სამეგრელო-იმერეთის, ქართლ-კახეთის, გურია-სამეგრელოს... ერთმანეთში კინკლაობას, რასაც დიდი საგანი არ ედო მიზეზად. ბაზალეთთან კი ორი დასის პოზიცია შეეჯახა ერთმანეთს. ეს ბრძოლა ქვეყნის პოზიციის გარკვევას სჭირდებოდა. ამიტომ ბაზალეთი ძმათა სასაკლაო არ არის, არც საქართველოს სირცხვილია იგი.

ბაზალეთის ომი მარტო იმიტომ კი არ არის უბედურება, რომ აქ ქართველები შეეტაკნენ ერთმანეთს, არამედ იმიტომაც, რომ ამ ომში დიდი მოურავი დამარცხდა და „ჩაიშალა ის დიდი საქმე, რომელსაც სააკაძემ თავისი უზარმაზარი ენერგია შეალია და ურომლისოდაც საქართველოს განთავისუფლება-გაძლიერება შეუძლებელი იყო“ (ნიკო ბერძენიშვილი).

სააკაძე, ვინც აქამდე თავის მტრებთან შერიგების გზებს ეძებდა, ახლა მიდის მტკიცე გადაწყვეტილებამდე — გაარკვიოს, ვისთან იქნება ქვეყანა.

ამიტომ ბაზალეთის ომის მიზეზი განსხვავებულია. მას დიდი მიზანი აქვს. სააკაძე იმერთა მეფისა და სამცხის ჯარს დაეყრდნო. თეიმურაზი კახელების, ზურაბ ერისთავისა და ყიზილბაშების დახმარებით იბრძვის.

სწორად შენიშნავენ მწერალი გიორგი ციციშვილი და ისტორიკოსი ნოდარ ნაკაშიძე, რომ ბაზალეთის სამოქალაქო ომის მსგავსი ბევრი იცის კაცობრიობის ისტორიამ, რომ ამ ომში სამარცხვინო არაფერია. მაგრამ, იცავენ რა თეიმურაზ I, როგორც პოეტის მემკვიდრეობას — კლასიკური მემკვიდრეობის დაცვის მიზნით, ისინი თავის მხრივ არ უფრთხილდებიან მეორე მემკვიდრეობას, ასევე წარსულის დიდ მემკვიდრეობას და რამდენიმე არასწორ შეხედულებას გამოთქვამენ ბაზალეთის ომთან დაკავშირებით. ცხადია, ჩვენ უნდა გავუფრთხილდეთ მემკვიდრეობას და თუ მრავალტანჯული თეიმურაზის ბიოგრაფიას ვიცავთ, ეს დაცვა სააკაძის სახელის ხარჯზე არ უნდა მოხდეს. სააკაძის სახელს ასე ადვილად და იოლად არ უნდა შევბედოთ, ხოლო თუ შევბედეთ, მაშინ მოვალენი ვართ მყარი არგუმენტები წარმოვადგინოთ, თორემ უნებურად გამოუსწორებელ შეცდომას დავუშვებთ.

აქამდე ქართულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებულია მო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

საზრება, რომ ბაზალეთის ომში გიორგი სააკაძე გამოდიოდა ქვეყნის პროგრესული ძალების წინამძღოლად და მისი დამარცხება სწორედ ამიტომ ითვლება ტრაგიკულად. აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილის ზემოთ მოტანილი დასკვნაც ამას გვეუბნება. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, რომელიც რვა ტომად გამოვიდა და რომელიც აჯამებს საქართველოს ისტორიოგრაფიის ყველა ძირითად შეხედულებასა და კონცეფციას, სწორედ ნიკო ბერძენიშვილის მითითებულ აზრს ეყრდნობა და იმეორებს. აქ ნათქვამია, რომ „ამ ბრძოლაში ფაქტიურად სააკაძის მოწინააღმდეგე დიდმა ფეოდალებმა გაიმარჯვეს". მაშასადამე, სააკაძის დამარცხებით ჩაიშალა საქართველოს გაძლიერება-გაერთიანების საქმე, გაიმარჯვეს დიდმა ფეოდალებმა. როდესაც საქართველოს ისტორიის ნარკვევებში ასეთი შეფასებაა შეტანილი, აუხსნელი მეჩვენება გიორგი ციციშვილისა და წოდარ ნაკაშიძის შემდეგი მტკიცება: „ობიექტურად კი ბაზალეთის ომების შედეგი დადებითი აღმოჩნდა: ბაზალეთის ომში თეიმურაზის გამარჯვების შედეგად ქართლ-კახეთი გაერთიანდა ერთი მეფის ძალაუფლების ქვეშ, რასაც მოჰყვა ჯერ შაჰ-აბასის, შემდეგ კი შაჰ სეფის მიერ თეიმურაზის ფაქტიურად და იურიდიულად ცნობა გაერთიანებული ქართლ-კახეთის სამეფო ტახტზე. ეს კი მოასწავებდა ირანის უკან დახევას საქართველოს საკითხში და ჩვენი ქვეყნის გადაშენება-გადასახლების გეგმისაგან დროებით მაინც ხელის აღებას".

ამ მოსაზრებებში რამდენიმე უზუსტობაა: ჯერ ერთი, იგი ხელაღებით უარყოფს საქართველოს ისტორიის ნარკვევებში დაკანონებულ შეხედულებას. ისტორიოგრაფია წინ მიდის და განსხვავებული მოსაზრებების გამოჩენა მოსალოდნელია, მაგრამ როდესაც ისტორიოგრაფიაში გაბატონებულ შეხედულებას არ ვეთანხმებით, მე მგონია, აუცილებელია ახალი არგუმენტების წამოყენება. კერძოდ, დამტკიცება იმისა, რომ აკადემიკოს ნიკო ბერძენიშვილისა და სხვა ისტორიკოსების არსებითი შეხედულებანი მცდარია და რომ სააკაძის დამარცხებით არავითარი დიდი საქმე არ ჩაშლილა. თორემ რა გამოვიდა, საქართველოს ისტორიის ფურცლებზე სხვა ოფიციალური შეხედულებაა, ჩვენ კი საპირისპიროს ვწერთ. რა არგუმენტე-

ბის საფუძველზე? თეიმურაზის დამსახურებების ხელოვნური გაზრდა არ იქნება სწორი. ბაზალეთის ომთან დაკავშირებით მის პროგრესულ მოღვაწედ გამოყვანა და სააკაძის ქვეყნის მტრად გამოცხადება დასაბუთებას ითხოვს. ნაჩქარევ განცხადებას კი ვერ ვერწმუნებით. ქართლ-კახეთი ბაზალეთის ომის შემდეგ არ გაერთიანებულა. ქართლ-კახეთი გიორგი სააკაძემ გააერთიანა მარტყოფის ომის დამთავრებისთანავე და თეიმურაზი მიიწვია მეფედ, როცა თეიმურაზი უსასოო და იმედგადაწურული რუსეთს აპირებდა წასვლას. ხოლო მარაბდის ომის შემდეგ, გაწმინდა რა ქვეყანა ყიზილბაშებისაგან, გიორგი სააკაძემ კვლავ თეიმურაზი მოიწვია მეფედ. ამის დავიწყება ყოვლად წარმოუდგენელია. ბაზალეთის ომი ამის შემდეგ მოხდა. ქვეყანა გაერთიანებული იყო, მიუხედავად იმისა, ბაზალეთის ომის შემდეგ თეიმურაზი დაჯდებოდა მის ტახტზე, თუ ალექსანდრე იმერთა მეფე. სხვათა შორის, ამ უკანასკნელის გამეფებისას ქართლ-კახეთს იმერეთიც შემოუერთდებოდა. გიორგი ციციშვილისა და ნოდარ ნაკაშიძის მსჯელობით კი გამოდის, თითქოს სააკაძე უშლიდა ხელს ამ გაერთიანებას. თითქოს შეიძლებოდეს იმის დავიწყება, რომ სააკაძის წყალობით ამოისუნთქა ორივე ქვეყანამ და თვითონ თეიმურაზ I. ირანმა კი უკან დაიხია არა ბაზალეთის ომის გამო, არამედ სააკაძის, სწორედ სააკაძის ხელმძღვანელობით გადახდილი მარტყოფის ეპოპეის გამო და ხელი აიღო თავის საშინელ განზრახვაზე. თუ სააკაძე არა, თეიმურაზი რუსეთს მიაშურებდა, თუ სააკაძე არა, მარტყოფს სხვა ვერავინ მოიგებდა. მარტყოფის ომმა გაუნადგურა შაჰს 30 ათასი ჯარისკაცი. ამ ომის შემდეგ თქვა იბრაგიმ ფეჩევმა: „ორმოცი წლის განმავლობაში შაჰს ამოდენა ზარალი არ მოსვლია“. თუ სააკაძე არა, მარაბდის პირველი ბრძოლაც არ იქნებოდა ასე გმირული — სააკაძე აძლევდა ტონს მარაბდის ზარს. ბერი ეგნატაშვილის სიტყვები შავით თეთრზე გვიდასტურებს ამას. სააკაძემ გააჩაღა პარტიზანული **ბრძოლები. სააკაძემ გაანადგურა მტერი** ლისთან, გადაიხადა ქსნის საოცარი ბრძოლა, აიღო ბირთვისი, სამცხის ციხეები, თბილისის ციხეში გამოკეტა სიმონ-ხანი და ყორჩიბაში აიძულა, ჯარები გაეყვანა საქართველოდან. ასე წერენ ბერი ეგნა-

ტაშვილი, ვახუსშტი ბაგრატიონი, ისქანდერ მუნში, თურქი ისტორიკოსები, არჩილი... ამ ბრძოლებში ხომ სააკაძემ გაანადგურა 60—70 ათასი ყიზილბაში — ნახევარი შაჰის არმიისა. უარვყოფთ ამ ისტორიულ სინამდვილეს? რა არგუმენტები გვაქვს ხელთ? მიზეზი შაჰის უკან დახევისა ეს იყო, და არა ბაზალეთთან თეიმურაზის გამარჯვება. შაჰის უკან დახევა კი იმ ბრძოლებს მოჰყვება, რაც სააკაძემ და სწორედ სააკაძემ გადაიხადა. მკითხველს კი გიორგი ციციშვილისა და ნოდარ ნაკაშიძის მსჯელობიდან ისეთი შთაბეჭდილება ექმნება, თითქოს აღმოსავლეთ საქართველო მარტყოფის აჯანყებას არ ეხსნას. ეს კი დაკანონებული, თანაც ყოველმხრივ შემოწმებული აზრია ქართულ ისტორიოგრაფიაში და გასაკვირია, რომ ყოველგვარი არგუმენტაციის გარეშე ავითარებს საწინააღმდეგო მოსაზრებას ისტორიკოსი ნოდარ ნაკაშიძე. იგი მწერალ გიორგი ციციშვილთან ერთად პირდაპირ აცხადებს: „ქართლ-კახეთის სასტიკმა შეურიგებელმა ბრძოლებმა ირანის წინააღმდეგ, რომელთაც თეიმურაზ პირველი მეთაურობდა იხსნა აღმოსავლეთ საქართველო სრული გაწყვეტა-გადაშენებისაგან, ჩვენს ქვეყანაში ყიზილბაშური სახანოების შექმნისაგან...“

თეიმურაზ I ბრძოლებს ირანის წინააღმდეგ დიდი მნიშვნელობა აქვს, ეს ცხადია, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ მან ვერ შეიძლო ქვეყნის ხსნა და 1615 წლიდან 1625 წლამდე ფაქტობრივად გაეცალა კიდეც ასპარეზს, სასოწარკვეთილი და უიმედო. საქართველოს ისტორიოგრაფიაში კი დღემდე დაკანონებული იყო და არის აზრი იმის შესახებ, რომ აღმოსავლეთ საქართველო ფიზიკური განადგურებისაგან იხსნა გიორგი სააკაძემ. მთავარი იყო მარტყოფის აჯანყება, მან გაანადგურა ირანის დიდი არმია, მან მიაყენა ყველაზე დიდი ზარალი შაჰს. მარაბდის პირველ ომში, მართალია, სააკაძეს მთავარსარდლობა არ დაანებეს, მაგრამ მისი ბრძოლის მასშტაბებზე ვიცით, თანაც ამ პირველ ბრძოლაში ქართველები დამარცხდნენ. ამის შემდეგ მთელი ბრძოლების ციკლი, მათ შორის ქსნის საოცარი ბრძოლა სააკაძემ გადაიხადა. მან განდევნა მტერი ქვეყნიდან. საქართველოს ისტორიის ნარკვევებში ამიტომ არის შეტანილი ათასგზის შემოწმებული და აქსიომატურ ჭეშმარიტე-

ბად მიღებული მოსაზრება: „შაჰ-აბასის განაზრახის ჩაშლაში უდიდესი როლი შეასრულა გიორგი სააკაძის მიერ შესანიშნავად ორგანიზებულმა და მოწყობილმა მარტყოფის აჯანყებამ. ასევე იმ დიდმა ზარალმა, რომელიც მტერს მარაბდაში და შემდეგ ქსნის ხეობაში მოუვიდა. მარაბდის, ქსნისა და პარტიზანული ბრძოლების შედეგად ყიზილბაშებმა 30 000-მდე მეომარი დაკარგეს. თუ ამას მივუმატებთ მარტყოფის აჯანყებისას და კახეთში ფეიქარ-ხანის დევნისას გაწყვეტილ ყიზილბაშთა რიცხვს, გამოვა, რომ სულ 1625 წ. ირანის ჯარმა საქართველოში 60 000-მდე მეომარი დაკარგა. შაჰ-აბასი ფაქტობრივად დამარცხდა, ქართველებმა კი დიდი ზარალის ფასად გაიმარჯვეს. შაჰ-აბასი იძულებული გახდა, ხელი აეღო თავისი საზარელი გეგმის განხორციელებაზე“.

აი, ეს დაკანონებული შეხედულება მოითხოვს ანგარიშის გაწევას, თუ ხელთა გვაქვს არგუმენტები, რაც ამ შეხედულებას თავდაყირა აყენებს, საჭიროა მათი წამოყენება და საპირისპირო მოსაზრების დამტკიცება.

თეიმურაზ I ბრძოლებს ირანის წინააღმდეგ რომ გარკვეული მნიშვნელობა აქვს, ეს არ გვაძლევს უფლებას, სააკაძის უზარმაზარი დამსახურება უგულებელვყოთ და აღმოსავლეთ საქართველოს ფიზიკური განადგურებისაგან ხსნა სხვას მივაწეროთ.

რაც შეეხება იმ ფაქტს, რომ შაჰმა ბაზალეთის ომის შემდეგ იურიდიულად ცნო თეიმურაზი ქართლ-კახეთის ტახტზე, ეს საკითხიც გარკვეულია, შაჰს, როგორც ცნობილია და წყაროებიდანაც ჩანს, აღარ შეეძლო ქართლ-კახეთის აყრა-გადასახლება. მარტყოფის აჯანყებამ მის ძლიერებას ხერხემალი გადაუმსხვრია. ამიტომ გადავიდა იგი თავადთა მოსყიდვის პოლიტიკაზე, რაც შეეხება „თეიმურაზის ცნობას“ ქართლ-კახეთის ტახტზე, ეს „იურიდიული ცნობა“ მოიტანა ირანის არმიების განადგურებამ სააკაძის მიერ, ერთის მხრივ, და კიდევ იმან, რომ თეიმურაზმა სრული მორჩილება გამოუცხადა შაჰს ბაზალეთის ომის შემდეგ.

მოვუსმინოთ ისქანდერ მუნშს:

„როცა თეიმურაზსა და მოურავს შორის განხეთქილება

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მოხდა და მათი თანხმობა მტრობით დასრულდა, მოურავი ოსმალეთში წავიდა დახმარების საძებრად, ხოლო თეიმურაზი „უმეცრების ძილისგან გამოფხიზლდა“, თავისი წინანდელი მოქმედება და ის ამბები, რაც მოახდინა, ინანა, ისევ „ამ ოჯახის (ე. ი. ირანის შაჰის) კალთას ჩასჭიდა დახმარების ხელი“ დაუდ-ხანთან მეგობრობა და ნაცნობობა დაამყარა და წინანდელი წესით ამ ზღურბლის (შაჰის კარის) მონად და ყმად გამოაცხადა თავი. მისი (დაუდ-ხანის) მეშვეობით და შუამდგომლობით თავისი დანაშაულის შენდობა ითხოვა. მან და ხანმა არსებული მდგომარეობა და მისი (თეიმურაზის) მორჩილებისა და მონობის განცხადება მის კეთილშობილებას (შაჰს) მოახსენეს. როცა დიდებული და ბრწყინვალე ძლევამოსილი დროშები, ძლევითა და ბედნიერებით იყო წამოსული, ერაყის მხარეს ბაღდადზე კეთილად დასრულებული ლაშქრობიდან, დაუდ-ხანის არზა და თეიმურაზის ვედრების წიგნი, რომელიც მისთვის (შაჰისთვის) მიეწერა, მის უავგუსტოესობას მიუვიდა. ამ წიგნში მას დაეწერა, ამ რამდენიმე წლის განმავლობაში ბევრი შეცდომა ჩავიდინეო და იმ ბრძოლების გამო, რომელიც განგებით მოხდა ჩვენს შორის, ყიზილბაშთა ტომებს მოწამლული მახვილები აქვთ მომზადებული ჩემი სისხლის დასაღვრელად. ამიტომ ვერ ვბედავ უმაღლესი ტახტის წინაშე მოსვლასო. უკეთუ მისი უდიდებულესობა შაჰი, რომელიც დიდსულოვანი ოჯახიდან არის, მაპატიებს შეცოდებებს დამნაშავე მონას და მომიტევებს წარსულ შეცდომებს, ხელახლად „გავიყრი ყურში მონობის რგოლს და ამიერიდან ოდნავადაც აღარ გადავუხვევ მონობის შარაგზას“. მოტანილი ამონაწერიდან ნათლად ჩანს, რატომ ცნო შაჰმა თეიმურაზი ქართლ-კახეთის მეფედ. ქართლ-კახეთის აყრა გიორგი სააკაძის მიერ გადახდილი მარტყოფის და სხვა უამრავი ბრძოლის შემდეგ შაჰს არ შეეძლო. მან დაინახა, რომ ეს შეუძლებელი ხდებოდა. ამასთან დაუძინებელი მტრის თეიმურაზის სრული მორჩილების ბარათი მიუვიდა და, ცხადია, შაჰი სიხარულით დათანხმდა ქართლ-კახეთის მეფედ თეიმურაზი ეცნო. მას სწორედ მონამორჩილი თეიმურაზი აინტერესებდა, მის მოსატეხად იბრძოდა, ახლა თეიმურაზი თვითონვე წერდა „გავიყრი ყურში მო-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ნობის რგოლს და ამიერიდან ოდნავადაც აღარ გადავუხვევ მონობის გზას“. თუკი კაცი, ვისაც ორი შვილი დაუსაჭურისეს, დედა წამებით მოუკლეს, სამეფო გაუპარტახეს, ყველაფერ ამას დაივიწყებს, თავმოყვარეობის შელახვასაც არ დაგიდევთ და მონა-მორჩილად გამოაცხადებს თავს, შაჰი, ცხადია, ცნობს მას მეფედ. შაჰს თეიმურაზი კი არ სძაგდა, შეუპოვარი, გაუტეხელი თეიმურაზი აცოფებდა. ირანის მორჩილებაში მყოფის მიმართ კი რა სიძულვილი უნდა ჰქონოდა. თეიმურაზი კი დაიღალა, დაიქანცა და გადაწყვიტა, ცოტა ხნით მაინც მოეთქვა სული. იქნება ეს მორჩილების ბარათი დიპლომატიური მანევრიც იყო, მაგრამ იმ ხანად თეიმურაზი უფრო გატეხილი ჩანს.

ამიტომ არა გვაქვს უფლება ვამტკიცოთ, თითქოს ბაზალეთის ომს მოეტანოს კახეთის მეფედ თეიმურაზის ცნობა. უნდა ვთქვათ ის, რაც სინამდვილეში მოხდა. დღეს, როდესაც ამოდენა გამოცდილება გვაქვს ისტორიული წყაროების შეჯერებისა, გუნება-განწყობილების კვალად, ყოველგვარი არგუმენტაციის მოუხმობლად არ უნდა ვამტკიცოთ ჩვენთვის სასურველი მოსაზრებები. თუ დღესაც არ ვუწევთ ანგარიშს ფაქტებსა და მოვლენებს, წყაროებსა და ისტორიკოსთა ნაშრომებს, წარმოიდგინეთ რა იქნებოდა წარსულში, როდესაც მეცნიერული კვლევა-ძიების მეთოდები ნაკლებ იყო შემუშავებული და ტენდენციურობა ჩვეულებრივი მოვლენა გახლდათ.

თეიმურაზის შეწყნარება შაჰის მიერ იმითაც იყო გამოწვეული, რომ ოსმალეთში გადასული საკაძე აფიქრებდა ირანს. მოსალოდნელი იყო ოსმალეთის არმიასთან შეტაკება, ვისაც ახლა საკაძე ახლდა და ასეთ ვითარებაში თეიმურაზის გადმობირება შაჰს ხელს აძლევდა. მოვლენებმა მართლაც დაადასტურეს ეს ვარაუდი.

მოვუსმინოთ ისქანდერ მუნშს:

„უპირველეს ყოვლისა დაუდ-ხანმა წინადადება მისცა მას გამოეცვალა თურქული სამოსი, განდგომის ხანებში რომ ჩაიცვა და ყიზილბაშური ტანსაცმელი ჩაეცვა, მისმა (თეიმურაზის) ხელქვეითებმაც ყველამ გამოიცვალეს ტანსაცმელი. თეიმურაზმა „ხელი ჩასჭიდა მისი შუამდგომლობის კალთას“ და

ეროვნული ბიბლიოთეკა

თავისი საქმე მის ნება-სურვილსა და შეხედულებას მიანდო. მან პირობა დასდო, რომ თუ ხელმწიფის წყალობა და შევრდომა მოევლინებოდა, თავის სიცოცხლეში აღარ ასცდებოდა მონობისა და მორჩილების გზას".

ე. ი. რაკი თეიმურაზმა დაგმო თურქეთთან ურთიერთობის გზა და დაადგა ირანის ორიენტაციას (მოჩვენებითად თუ ნამდვილად, ამას ამ შემთხვევაში არა აქვს მნიშვნელობა), შაჰმაც დატოვა იგი ქართლ-კახეთის ტახტზე.

გარდა ამისა, შაჰს ახლა თეიმურაზი სჭირდებოდა. დიდი მოურავი თურქეთში წავიდა ბაზალეთის ომის შემდეგ. იგი ალბათ ყოველ ღონეს იხმარდა, რათა ოსმალეთი ირანისათვის დაეპირისპირებინა. რამდენად შეაშფოთა შაჰი ამ გარემოებამ, ეს ჩანს ისქანდერ მუნშის ცნობიდან. შაჰი თურმე საგანგებოდა გამოეშურა მაზანდარანიდან ოსმალეთის საზღვრებისაკენ, როდესაც გაიგო თურქეთის სარდლობა და „უმადური მოურავი" არზრუმს უტევენო. ამ ცნობას ქვემოთ საგანგებოდ მივუბრუნდებით.

ასე რომ, გიორგი ციციშვილისა და ნოდარ ნაკაშიძის მოსაზრება ბაზალეთის ომის შესახებ აშკარა შეცდომებს შეიცავს.

აქვე უნდა ითქვას ერთ გარემოებაზეც. ავტორები თავიანთ წერილში საგანგებოდ ამახვილებენ ყურადღებას წარსულის მემკვიდრეობის მოვლასა და გაფრთხილებაზე. ეს პათოსი მსჭვალავს თავიდან ბოლომდე წერილს და უნებურად თვითონვე არ უფრთხილდებიან ამ მემკვიდრეობას. მაგალითად, ყურადღებას იქცევს ავტორების ერთი ასეთი მოსაზრებაც:

„თუ გიორგი სააკაძეს შაჰ-აბასთან მძევლად დატოვებული შვილის გაწირვას დიდ ეროვნულ ნაბიჯად ვუთვლით, რა დაეშავა თეიმურაზმა, რომელმაც იგივე მოიმოქმედა და ერთი კი არა სამი შვილი „გასწირა"?

არ ვიცი, დაუკვირდნენ თუ არა ავტორები ამ კონტექსტში გატარებულ თავიანთ მოსაზრებას, მაგრამ ერთი კი აშკარაა. ავტორებმა ან საგანგებოდ ჩასვეს სიტყვა „ვუთვლით" ამ წინადადებაში, რამაც მთლიანად შეცვალა ინტონაციაც და აზრიც, ან შემთხვევით მოხვდა კონტექსტში იგი.

ერთი რამ კი გადაჭრით უნდა ითქვას.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

პაატას თავი საქართველოს ზნეობრივი სიმართლის სიმბოლოა და სამშობლოსათვის მის შეწირვას ქართველი ხალხი შესცქერის, როგორც ეროვნული ძალმოსილების ფაქტს. ქართველი ხალხი უნაზესი სიყვარულით არის გამსჭვალული პაატას სახელისადმი. ერთაწმინდას უნათლეს ადგილად თვლის, სადაც მარხია დიდი მოურავის ვაჟი. ერს ბრმად არ აუზიდავს მისი სახელი ფარზე, მან დაინახა, ვისი შეწირვის ფასად გადაურჩა იგი სრულ განადგურებას. ხალხმა იცის, რომ სააკაძემ შეგნებულად შესწირა პაატა სამშობლოს. ამიტომ დიდ მოურავს არაფერი სჭირს ჩასათვლელი. მაშ როგორ მოვიქცეთ, ეჭვის ქვეშ დავაყენოთ ამ დიდი ეროვნული გმირობის სინათლე და განმწმენდელი ძალა? დაგვანებებს კი ერის ხმა (ერის ხმა და არა უბირი ხალხის ბრმა რწმენა!) ამ სინათლის დაბინდვას? ერის ხმა, როგორც შეუვალი ჭეშმარიტება, აშიშვლებდა ყველა ტენდენციურ მცდელობას. ერის ხმა მის სახელს ეფოფინება, ხოლო ერის ხმა გაუცნობიერებლად არც ერთ მოსაზრებას არ მიიღებს. პაატას თავს კიდევ უფრო ემატება წონა, იმიტომაც რომ მისი გაწირვის ფასად გადარჩა საქართველო ფიზიკურ განადგურებას, იგი ხსნის გზად არის წაკითხული ქართველი ხალხის მიერ.

ამიტომ არ შეიძლება თეიმურაზ I შვილების დაყენება პაატას გვერდით. პაატას თავს საქართველოს ხსნა უკავშირდება — ეს გარკვეული სინამდვილეა. თეიმურაზის შვილებს იგივე ფუნქცია მაშინ დაეკისრებოდათ, თუკი მათ „შეწირვას“ ქვეყნის გადარჩენა მოჰყვებოდა. თეიმურაზს კი ვერ მოუხერხდა ეს. თავისთავად სიბრალულს და თანაგრძნობას იწვევს მათი ტანჯვა. პატივისცემის ღირსნი არიან უღმერთოდ წამებული ყმაწვილები. მაგრამ თეიმურაზს ისინი შაჰისათვის იმიტომ კი არ გაუგზავნია, რომ თვითონ როგორმე შაჰის ნდობა მოეპოვებინა, მისი კლანჭებიდან თავი დაეღწია და ქვეყანა ეხსნა. გაგზავნა იმიტომ, რომ შაჰი დაემშვიდებინა, არა ვარ შენი ორგულიო. ხოლო როდესაც შაჰმა მისი მოსვლაც მოითხოვა, ვერ გაბედა ხლება. უბრალოდ ეშინოდა შაჰისა, გამუსულმანებას მოითხოვს და უარის შემთხვევაში მომკლავსო. შემდეგ თეიმურაზმა ვერ შეძლო ქვეყნის დაცვა, დედა და

ეროვნული ბიბლიოთეკა

შვილები კი თავისთავად აღმოჩნდნენ ვეშაპის ხახაში. ქეთევანმა დიდი ზნეობრივი გმირობა ჩაიდინა, ის თავისი გმირობით არის განდიდებული და არა იმიტომ, რომ მისი შეწირვის ფასად ქვეყანა იხსნა. თეიმურაზის შვილები კი აწამეს იმ ქართველი ბიჭების მსგავსად, კახეთიდან რომ მიჰყავდა შაჰს. თეიმურაზს არც სჭირდებოდა დედისა და შვილების გაწირვა. თუკი იგი გენერალურ ბრძოლას აპირებდა შაჰის წინააღმდეგ, შეეძლო, არ გაეგზავნა დედა და შვილები მძევლად, ისინი ხომ თავისთან ჰყავდა. მაგრამ მან სინამდვილეში შაჰის დასაშოშმინებლად გაგზავნა მძევლები, იქნებ მე აღარ მომთხოვოს მისვლაო. მხოლოდ შემდეგ, როდესაც იგი შაჰთან არ გამოცხადდა და წინააღმდეგობა გამწვავდა, შაჰმა შური იძია მძევლებზე.

სააკაძე კი ალტერნატივის წინაშე იდგა, ან ქვეყანა უნდა აეყარათ, ან შვილი გაეწირა და ეხსნა ხალხი. მან წინასწარვე შეამზადა აჯანყება და შეგნებულად გასწირა შვილი. პაატას მძევლად დატოვების გარეშე იგი შაჰს თავს ვერ დააღწევდა და ქვეყნის ძალების სათავეში ვერ აღმოჩნდებოდა. ამიტომ არის დაკავშირებული პაატას თავი საქართველოს ხსნასთან. და ამიტომ ადევს მას განსაკუთრებული ფასი.

დავუბრუნდეთ ბაზალეთის ომს.

სააკაძე ქვეყნის პროგრესულ ძალებს ედგა სათავეში და უკეთესი მომავლისათვის იღვწოდა. მისი გამარჯვების შემთხვევაში ერთიანდებოდა ქართლ-კახეთი და იმერეთი. ეს აზრი დასაბუთებული აქვთ ისტორიკოსებს. თეიმურაზი აღმოჩნდა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტის მხარეზე. ისევე, როგორც ლუარსაბი თავის დროზე. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ ლუარსაბი დიდებულებმა აიძულეს გადადგომოდა სააკაძეს, ხოლო თეიმურაზი თვითვე დაეყრდნო ზურაბ ერისთავს, იოთამ ამილახვარს და სხვა დიდგვაროვნებს; დაეყრდნო ხალხს, ვინც მხოლოდ საკუთარი მამულების გაზრდასა და კეთილდღეობაზე ფიქრობდა. ნაცვლად იმისა, რომ დაყრდნობოდა მარტყოფის ომის ავტორს, ვისი სახელის გაგონებაზე ირანი ძრწოდა, თეიმურაზმა ვერ მოითმინა უდიდესი ავტორიტეტის მქონე პიროვნება თავის ახლოს და მისი მოცილება მოიწადინა. თითქოს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დაავიწყდა, რომ ქართლ-კახეთი სააკაძემ ჩააბარა ორჯერ, დაავიწყდა, კახეთში ჩამოსვლის საშუალება სააკაძის შემწეობით რომ გაუჩნდა უმისამართოდ სამშობლოდან გადახვეწილს. ამ უმადურობის საპასუხოდ არის დაწერილი „დიდმოურავიანი". ზურაბსაც დაავიწყდა, თეიმურაზის სიძედ გახდომას სააკაძეს **რომ უნდა უმადლოდეს.** არაგვის საერისთავოც სააკაძის შემწეობით ხვდა წილად (დიდმა მოურავმა უშუამდგომლა შაჰთან თავის დროზე). მან დააპირა სააკაძის ღალატი. როდესაც შეთქმულება გამოირკვა, სააკაძემ საბოლოოდ გაწყვიტა კავშირი თეიმურაზთან, ვინც, ერთის მხრივ, უმადური კაცი იყო მის თვალში, მეორეს მხრივ, მეფობისათვის შეუფერებელი კანდიდატურა. ამდენად ბაზალეთის ომი სავსებით კანონზომიერი და ბუნებრივი გადაწყვეტილება იყო სააკაძის მხრივ. ომის გაჩაღების ინიციატივა მას არ ეკუთვნის. სააკაძეს არ დაანებეს მთავარსარდლობა, უმტრეს, მოსაკლავად გაიმეტეს, ე. ი. მიზეზი სააკაძე არ არის. ორი კურსი დაუპირისპირდა ერთმანეთს და ორიენტაცია უსათუოდ უნდა გარკვეულიყო. ომის გამართვის გადაწყვეტილება კი მასაც ეკუთვნის და თეიმურაზთან ერთად უნდა გაინაწილოს ამ ტვირთის სიმძიმე.

სამცხისა და იმერეთის ჯარებით სააკაძე დუშეთს მივიდა და ბაზალეთთან საშინელ წვიმაში გაიმართა ბრძოლა. არჩილი თეიმურაზს ათქმევინებს, რომ სააკაძის ჯარს არახელსაყრელ პირობებში მოუხდა ბრძოლაო, ისინი სიცივით იყვნენ გათოშილები, ჩვენ კი „ნათბილევი" გავედით ბრძოლის ველზეო.

მაგრამ მარტო ეს არ არის ბაზალეთთან სააკაძის დამარცხების მიზეზი. უცნაურობადაც კი ჩანს ეს მოვლენა. აქამდე სააკაძე არც ერთ ომში, არც ერთ ბრძოლაში არ დამარცხებულა. მცირერიცხოვანი რაზმებით მუსრავდა მტრის მრავალრიცხოვან ლაშქარს ხოლმე. აქ კი დიდძალი ჯარი ჰყავს და მარცხდება. არ შეიძლება ამ გარემოებას საგანგებო ყურადღება არ მიექცეს. სააკაძემ პირველად გამართა თავის სიცოცხლეში ბრძოლა თანამემამულეებთან. აქამდე, მიუხედავად ცილისმწამებელთა ხმებისა, არც ერთი წყაროთი არ დასტურდება, რომ იგი ქართველებს შებმოდეს. ახლდა შაჰს, მაგრამ როგორც

ეროვნული ბიბლიოთეკა

გაირკვა, არც ერთი ოპერაცია არ დაუვალებიათ მისთვის. „ქართველ ბატონიშვილებს“ არ ენდობოდა შაჰი. ახლა კი იგი იძულებული გახდა, თავისი ხალხის წინააღმდეგ გამოსულიყო. თეიმურაზისა და ზურაბის ლაშქარი ქართველებისა და კახელებისაგან შედგებოდა, იმ ხალხისაგან, ვის დახსნასაც მან პაატა შესწირა, ვისთვისაც და ვისთან ერთად გადაიხადა მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ბრძოლები, ვისთვისაც გაიღო კოლოსალური ენერგია. მან ახლა თავისი თვალით იხილა, რომ იმავე ქართველებს მასზე აღემართათ იარაღი. დიდგვაროვნებმა იგი ხალხის თვალში მტრად მონათლეს. მე ვერ დავეთანხმები მოსაზრებას, თითქოს ბრძოლის ველზე დაუთბეგ გოგორიშვილის გაშვება საკუთარი კურტაკით, მხოლოდ ტაქტიკური სვლა იყო სააკაძისა. როდესაც თავის ნაცვლად დაუთბეგ გოგორიშვილის გაშვება გადაწყვიტა, სააკაძეს აშკარად დასძლია გრძნობამ. მან მთელი არსებით იგრძნო, რომ ამაო იყო მისი ცდა და ბრძოლა ქვეყნისათვის. ხალხს არწმუნებდნენ „საქართველოს ეგ რევსო“. ედიშა ვაჩნაძის მიერ ნათქვამი ეს სიტყვები მწარედ ხვდებოდა გულს. საოცრად კანონზომიერი ჩანს ის ფაქტი, რომ ამ ბრძოლაში ედიშა ვაჩნაძე და სააკაძე შეხვდნენ ერთმანეთს. სააკაძე პირისპირ შეხვდა იმ კაცს, ვის ბაგესაც წამოცდა უსამართლო სიტყვები „საქართველოს ეგ რევს“.

ეს სისუსტე, ეს გულის კარნახი და გონების უკან დახევა იკითხება დაუთბეგ გოგორიშვილის გაშვებაში. ერთი რამეც არის საგულისხმო. არასოდეს ასეთი მობილიზებული არ ყოფილა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი, როგორც იყო მობილიზებული საკაძის წინააღმდეგ ბრძოლაში. კახეთისა და ქართლის აოხრების დროს ბევრი მათგანი თავს შველოდა. ახლა კი ერთსულოვნად და თავგანწირვით იბრძვიან. ეს სოციალური ფენომენია.

გულის კარნახის აყოლა შეცდომა იყო სააკაძის მხრივ. მისი დიდი მიზანი საქმის ბოლომდე მიყვანას ითხოვდა, მან ვერ შეძლო ცივი გონებით ემოქმედა. ზურაბ ერისთავი და თეიმურაზ პირველი კი სრული თვითგაღებით ებრძოდნენ სააკაძის ლაშქარს. შეცდომა იყო თურქული ჩალმით თავდამშვენებუ-

ლი სამცხის ლაშქრის წამოყვანაც. სააკაძეს ისედაც სწამდ-
დნენ მტრები, ჩალმიანებს მოუძღვის საქართველოზეო. ახლა
თვითონვე მოემსახურა ამ ცილს. მოწინააღმდეგე ბანაკს ქარ-
თველებისას თავისი ხელით წარუდგინა თურქული ელემენტი
ბაზალეთთან და მათი წინააღმდეგობის გრძნობა კიდევ უფრო
გაამძაფრა.

დაუთბეგ გოგორიშვილი სააკაძედ მიიჩნიეს თუ არა, მა-
შინვე ეცნენ ჩასაფრებული რაზმები ედიშა ვაჩნაძის წინამძღო-
ლობით. როგორც არჩილი გადმოგვცემს, დაუთბეგ გოგორი-
შვილი შესაშური ძალითა და მოხერხებით ფანტავდა მომხდუ-
რებს და თეიმურაზზე მიიწევდა. შეხვდნენ კიდეც ერთმანეთს,
გაუჭირდა თეიმურაზს, მაგრამ ვინმე კობაისძე წამოეშველა.
მან გვერდიდან შეუტია გოგორიშვილს. უბადლო ვაჟკაცმა
ესეც მოიგერია, ახლა ზურაბ ერისთავი დაესხა მეორე მხრი-
დან ძახილით — „მოურავო, აგრე მაგრად რად დგახარ“ და
ბარძაყზე დაჰკრა ხმალი. გოგორიშვილი ცხენიდან გადავარდა
და იქვე აჰკაფეს. სააკაძის ჯარმა ადგილ-ადგილ პირი იბრუნა.
აქ კი დაინახა თავისი შეცდომა დიდმა მოურავმა და ბრძო-
ლაში გადაერია. იგი ხომ სასიკვდილოდ გაიმეტეს! ბრძოლის
სასწორი უკვე მთლიანად მოწინააღმდეგეთა მხარეზე იყო გა-
დახრილი, მაგრამ სააკაძის გამოჩენამ მაინც დიდი არევ-დარე-
ვა გამოიწვია. ამ ბრძოლაში დაუკოდავი კაცი არ დარჩენი-
ლაო, აღნიშნავენ წყაროები. სააკაძეს ისევ ეცა ედიშა ვაჩნა-
ძე კახელთა რაზმითურთ. მან მოასწრო და ბრძოლაში გარ-
თულ სააკაძეს შუბი აძგერა, მაგრამ იმავე წამს სააკაძის ხმალ-
მა გაუპო თავი. დიდმა მოურავმა გარს მოხვეული რაზმი გა-
ფანტა და თეიმურაზზე მიიწია. ამ დროს მოხდა ისეთი რამ,
რისი ყოველმხრივ გაანალიზების გარეშე ძნელია ახსნა ბაზა-
ლეთის ომის მიზეზებიც, მისი მსვლელობაც და შედეგიც.
ისევ გავიხსენოთ ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობა: „მისრულმან
ედიშერ ჰკრა შუბი მოურავსა და დაალეწა მკერდსა მისსა ზე-
და.. ხოლო მოურავმან ჰკრა თავსა შიშველს და განკუეთა
ხმლითა. მერმე მივიდა მოურავი, ჰკრა ბატონს თეიმურაზს
ლახტი ბეჭსა ზედა, არღარა დადგა და წარვიდა“.

ვახუშტი ბაგრატიონს ეს ფაქტი სააკაძის მხრივ მეფეზედ

ხელის აღმართვის საბუთად მოაქვს. მაგრამ ჩვენ ახლა საშუ-
ალება გვეძლევა მთელი უკანა პლანი წავიკითხოთ მომხდარი
ამბისა. საკაძემ ხმლით გაუპო თავი ედიშა ვაჩნაძეს და უკან
წააღებინა უსამართლოდ ნათქვამი სიტყვები. შემდეგ იგი თე-
იმურაზზე მიიწევს და უკვე ებრძვის არა ხმლით, არამედ ლახ-
ტით. გავიხსენოთ, როგორ იბრუნა პირი ქართველობამ მარაბ-
დაში, როდესაც ხმა გავარდა, თეიმურაზ მეფე მოკლესო. თავ-
ზარდამცემი იქნებოდა თეიმურაზის სიკვდილი მისი მომხრე-
ებისათვის ბაზალეთთანაც. საკმარისი იყო დიდ მოურავს თე-
იმურაზი მოსაკლავად გამოემეტებინა, რომ ბრძოლის სასწო-
რი მის მხარეზე გადახრილიყო. მაგრამ საკაძეს ეყო სულ-
გრძელობა და მხოლოდ ლახტი დაჰკრა თეიმურაზს. რა-
მდენი რამ არის თქმული ამით. ეს იყო საყვედური
უმადურობისათვის, მეფის შერცხვენაც მებრძოლთა წინაშე.
ეს ლახტის კვრა ნიშნავდა მეფის რაინდულ დანდობა-
სააც საკაძის მხრივ და იმავე დროს მხილებასაც. კმაროდა
პასუხად, კმაროდა შურისძიებად. მეფის მოკვლა კი საკა-
ძემ არც თავის თავს აკადრა და არც ქვეყანას — „არღარა
დადგა და წარვიდა". ამის შემდეგ მართლაც ძნელია ილაპარა-
კო იმაზე, ბაზალეთთან საკაძე დამარცხდა თუ არ დამარცხე-
ბულა. ფაქტია, რაკი ასპარეზს გაეცალა ბაზალეთის ბრძოლის
შემდეგ, იგი ითვლება დამარცხებულად. მაგრამ ბაზალეთის
ბრძოლა უფრო ორი მხარის განშორებას გავს. ამიტომ ათქმე-
ვინებს არჩილი თეიმურაზს ესოდენ მოკრძალებულად: „გა-
მიმარჯვდა ღვთის ძალითა, არ მოვკვეხდი, სულ ომში ვარ".
მართლაც არ ჰგავდა ეს გამარჯვებას — საკაძეს შეეძლო მისი
მოკვლა და ვინ იცის, ამის შემდეგ ბრძოლის ბედი როგორ
შეტრიალდებოდა.

ანგარიშგასაწევია ის გარემოებაც, რომ საკაძეს, ვინც მა-
რაბდაში ქართველი ლაშქრის დამარცხების შემდეგ გულს არ
იტეხს და ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ხერგილების ხერხით ებრძვის
მტერს, მსგავს ხერხს არ იყენებს ბაზალეთის ომის შემდეგ თე-
იმურაზის წინააღმდეგ, არ აგრძელებს ბრძოლას. არც თეიმუ-
რაზი უტევს დამარცხებულს. ფსიქოლოგიური მდგომარეობაც
გასათვალისწინებელია. მარაბდის ომის შემდეგ საკაძე და-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უძინებელ მტერს უმართავდა ბრძოლებს. ახლა კი მის წინააღმდეგ გამოსული ქართველი ხალხის დანახვამ შეაძრწუნა. იცის, ვინ დაბინდა ამ ხალხის გონება, მაგრამ ფაქტია, რომ ქართველი ხალხი გამოიყენეს იმის წინააღმდეგ. ამიტომ არ იბრძვის ჩვეული შემართებით, იმ შემართებით, მარაბდის ომის შემდეგ რომ იბრძოდა ირანის არმიის წინააღმდეგ. როგორც იტყვიან, ხელი უიმედოდ ჩაიქნია. სისხლი გაუყინა უმადურობის გრძნობამ.

მეფის დანდობა რაინდობაა სააკაძის მხრივ, რაც შეეხება ბაზალეთის ბრძოლის საერთო ხელმძღვანელობისას გამოჩენილ სისუსტეს, იგი უკვე აშკარა შეცდომა იყო, რადგან დიდი მიზნის აღსრულების გზაზე ემოციები უსარგებლოა. მან პირველად თავის სიცოცხლეში, უსმინა გულს და პირველად თავის სიცოცხლეში დამარცხდა უძლეველი სარდალი.

სააკაძე მეორედ გაეცალა საქართველოს, ამჯერადაც იძულებულია გაეცალოს. ამჯერადაც არ დაანებეს საქართველოს ცის ქვეშ ყოფნა და ქვეყნის სამსახური.

წავიდა გიორგი სააკაძე თავისი სამშობლოდან. მისი სამშობლოდან ორჯერ გადახვეწის ფაქტი ერთ პრობლემას ჰფენს ნათელს.

დავაკვირდეთ ისტორიას. გავერკვეთ, რას აკეთებს სააკაძესთან დაპირისპირებული დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი ქვეყნის სასარგებლოდ. ერთი სიტყვით, კარგად გავჩხრიკოთ, რას აკეთებენ დიდებულები, როდესაც ისინი სააკაძის გვერდით დგებიან და რა საქმეებს მისდევენ, როდესაც მათგანვე მოძულებული და გამომეტებული სააკაძე სამშობლოდან გადაიხვეწება.

1612 წლამდე ისტორიული წყაროების მიხედვით ქვეყნისთვის სასარგებლო საქმის სათავეში არ ჩანს სააკაძის არც ერთი მტერი. არც ოსების, არც დვალების დასამორჩილებლად ისინი თავს არ იწუხებენ. არც ქაიხოსრო ჯავახიშვილი, არც ფარსადან ციციშვილი, არც შადიმან ბარათაშვილი, არც ბერუკა ჯავახიშვილი ქვეყნის სარბიელზე არ გვხვდებიან. არ ებრძვიან შემოსეულ ოსმალოებს, არ უსახელებიათ თავი. ისტორიამაც ამიტომ არ ცნო საჭიროდ მათი ხსენება, თორემ სააკაძის დამ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სახურებათა გვერდით მათ დამსახურებასაც ახსენებდა. ზაზა ციციშვილის თავგამოდება მაშინვე აღინიშნა, მაგრამ ზაზა ციციშვილი სააკაძის მტერი არასოდეს არ ყოფილა, პირიქით, მის მხარდამხარ იბრძოდა. დაუპირისპირდნენ თუ არა სააკაძეს, ეს გვარები მაშინვე გაჩნდნენ ისტორიის ფურცლებზე, მეფეს უპირველესი კაცი შეაძულეს, მოაშორეს სააკაძე. ახლა აღარ უშლით იგი ხელს, შეუძლიათ დაუმტკიცონ ქვეყანას თავისი მამულიშვილობა. მაგრამ არა, არ შეუძლიათ მამულიშვილობა ასეთ ადამიანებს! არ შეუძლიათ მასშტაბური, გმირული საქმეების მოხდენა! არც ქაიხოსრო ჯავახიშვილს ძალუძს და არც სხვებს. ნებივრობენ თავიანთ ფეოდალურ ციხე-კოშკებში. თუ გამოჩნდებიან ისევ სააკაძესთან დაპირისპირებისას გამოჩნდებიან (1616 წელს ქაიხოსრო ჯარით უკვე მეორედ დაესხა თავს სააკაძეს, მას ჯარი ფარსადან ციციშვილმა მისცა). აი მთელი მათი საქმიანობა. შადიმან ბარათაშვილს „ამ უბოროტეს კაცს" (არაქელ თავრიზელი) ლუარსაბი გადმოჰყავს იმერეთიდან და შაჰს აბარებს. აი, მისი საქმიანობა. ან სააკაძეს ღუპავს ან ლუარსაბ II. ესხმიან ერთმანეთს, იტაცებენ ერთმანეთის ქონებას და მხოლოდ მაშინ შეერთდებიან მგლებივით, როდესაც არადიდგვაროვანი აღზევდება ან მეფე მოინდომებს მათ ალაგმვას.

დადგებიან თუ არა სააკაძის გვერდით, ნებით თუ უნებლიეთ, მაშინვე უხდებათ მამულიშვილური საქმეების კეთება. ქვეყანა დაიცვეს ტაშისკარში, ხოლო მარტყოფში სააკაძის გვერდით დგომამ აამაღლა ისინი, ქვეყნის ხსნის დიდი საქმის მონაწილედ აქცია. უპირველეს ყოვლისა, ზურაბ ერისთავია ამის მაგალითი. თუ რაიმე სიმპათიები შეიძლება გვქონდეს ზურაბის მიმართ, გვაქვს სააკაძესთან მისი სიახლოვის წყალობით, თავისი ხასიათის კარნახით იგი არ ინდობს საკუთარ ძმებს, ერთს თვალებიც კი დათხარა, ებრძვის მთას, აუპატიურებს ქალებს, ხოცავს მთიელ ვაჟკაცებს, სალუდე ქვაბს უკეთებს ცეცხლად დახოცილთა გვამებს. სააკაძის ჩაგონებით კი იგი ქვეყნისათვის თმობს ცოლს, და სააკაძისვე ხელმძღვანელობით ქვეყნის გადარჩენის საქმეს ემსახურება. სააკაძისაგან მოშორებით პირველსავე შემთხვევაში პოულობს საერთო ენას

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ყორჩიბაშთან, არაგვის ხეობით გაატარებს მის ლეშქარს. თუ სააკაძის მხარდამხარ ირანელების წინააღმდეგ ბრძოლა არა, ზურაბი ისტორიაში სისხლისმსმელ, ვერაგ ფეოდალად შევიდოდა. მარტყოფისა და მარაბდის ბრძოლები ალამაზებენ მის სახელს. ეს სილამაზე კი მისმა სახელმა სააკაძესთან სიახლოვით შეიძინა.

იესე ქსნის ერისთავმა, როგორც კი სამცხეს დაიგულა სააკაძე, ანდუყაფარ ამილახვართან ერთად ამოწყვიტა ღაზნელთა გვარი და მათი მამულები მიიტაცა. იგივე ქსნის ერისთავი სააკაძის გვერდით ქსნის სახელოვან ბრძოლაში მონაწილეობს და ქვეყნის საქმეს აკეთებს. სააკაძე სამცხიდან გადმოვიდა თუ არა, იესე ქსნის ერისთავი იძულებული გახდა კვლავ საქვეყნო საქმეებისათვის ებრძოლა. ფაქტია, რომ სააკაძის თანამებრძოლობა ამაღლებდა სულით დიდსა თუ პატარას. ის ხალხი კი, ვინც სააკაძეს მტრობდა, არც მანამ და არც მას შემდეგ არც ერთ საქვეყნო საქმეში არ გარეულა, არაფრით არ გამოუჩენია თავი. ბუნებით კეთილშობილი რაინდები კი ნოდარ ჯორჯაძე, დავით ჯანდიერი, ალათანგ ხერხეულიძე და სხვები არც დაპირისპირებიან სააკაძეს. ისინი იბრძვიან ქვეყნის ბედნიერებისათვის და მათი ინტერესები ამიტომაც არ ეჯახებოდა სააკაძის ინტერესებს.

ქვეყანაში კი სააკაძის წასვლის შემდეგ მხოლოდ დიდ მოურავთან ბრძოლითა და დაპირისპირებით სახელგანთქმული თავადები დარჩნენ. მათ ამარა დარჩა მეფე თეიმურაზი. ისინი კი არც არასოდეს გამოდგომიან თეიმურაზს ძლიერ მტერთან ბრძოლაში.

საინტერესოა სწორედ ეს სინამდვილე. უპირისპირდებოდნენ კაცს, ვინც ტაშისკარის, მარტყოფის, ქსნის ბრძოლები მოიგო, ხოლო თავად სააკაძის განდევნის შემდეგ ძალა არ შესწევდათ პატარა საქმე გაეკეთებინათ ქვეყნისათვის, არათუ მარტყოფის მოგება. და ხომ ფაქტია, დიდგვაროვანთა კაპრიზებსა და ორიენტაციას უფრო უწევდნენ ანგარიშს საქართველოს მეფეები, ვიდრე დიდი მოურავისას. მარტყოფის, მარაბდის, ქსნის ბრძოლებით ქართლ-კახეთის ფიზიკური განადგურებისაგან ხსნის საქმე ხელის გულზე დევს. ეს სააკაძის დამ-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სახურებაა და ახლა მაინც ადვილია იმის თქმა, რომ თუ საკა-
ძე იქნებოდა საქართველოში და მისი ხელმძღვანელობით და-
უპირისპირდებოდა ქვეყანა შაჰის არმიებს, ირანი 1615—1617
წლებში ვერასგზით ვერ აყრიდა კახეთს. არც თეიმურაზს დას-
ჭირდებოდა დამამცირებელი ბარათის გაგზავნა შაჰთან. შე-
ლახვა მამის გულისა, ვისაც ორი ვაჟი უწამეს, დედა მოუკ-
ლეს... არ დასჭირდებოდა, თუკი ზურაბ ერისთავს კი არა, სა-
აკაძეს დაეყრდნობოდა. მალე ზურაბიც ვერ იგუა თეიმურაზ-
მა და გაუმაძღარი ფეოდალი ღალატით მოაკვლევინა მეფემ.
ეს მოხდა მოგვიანებით, მაგრამ აშკარაა, რომ ზურაბი ის ძალა
არ აღმოჩნდა, ვისაც დაეყრდნობოდა თეიმურაზი.

ოსმალეთში სააკაძის გადახვეწაზე ზოგჯერ გაისმის არასა-
სიამოვნო ხმები. მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიაში დამ-
კვიდრებული შეხედულება ამ ნაბიჯს გონივრულ გადაწყვე-
ტილებად თვლის, ზოგჯერ მაინც უხეშ შეცდომად ინათლება
დიდი მოურავის გადახვეწა.

ამ თვალსაზრისის მომხრეებს ავიწყდებათ, რომ მხოლოდ
აუცილებლობის შემთხვევაში გარბის სააკაძე სამშობლოდან.
წავკისის ტრაგედიამ თვალნათლივ დაგვანახა, რომ სააკაძეს
არ შეეძლო ირანში არ წასულიყო. ბაზალეთის ომში დამარ-
ცხებული სააკაძე თავისი მოღვაწეობის გაგრძელებას ეძებდა
და პოლიტიკურმა სიტუაციამ ამჯერად ოსმალეთს წასვლა
უკარნახა. ქვეყნის შიგნით ქვეყნისვე ასაღორძინებლად საჭი-
რო ძალების პოვნა, მას, როგორც რიგით თავადს, არ შეეძ-
ლო. ეს რატომღაც გვავიწყდება. გვავიწყდება, მიუხედავად
იმისა, რომ ვიცით, როგორ არ ემორჩილებოდა დიდგვაროვან-
თა ინსტიტუტი „უმრწემესი გუარის“ თავადს. ტაშისკარის
ომის ავტორის და დედოფლად ვერ იგუეს. ცხადია, სააკაძეს
არავინ დაანებებდა მისი სურვილისამებრ ქვეყნის მოწყობას
და შესაფერისი მეფის აყვანას ტახტზე. ორჯერ მისგანვე
ქართლ-კახეთის ტახტზე დასმული თეიმურაზ I ვერ შეეგუა
იმ აზრს, რომ ქვეყანა სააკაძის სურვილისამებრ მოწყობილიყო.
ვერ შეეგუა მის ფაქტობრივ მმართველობას. იმერეთის ძა-
ლები ნაცადი იყო. (ეს ხომ ქვეყნის შიგნით ძალების ძებნას
მოასწავებდა!) ალმასის სიმკვრივით შეიკრა დიდგვაროვანთა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ინსტიტუტი, დარაზმა თავისი მრევლი და არ მიუშვა სამკვეთ-საჭესთან. თეიმურაზ I მზად იყო (ეს სულ მალე დადასტურდა ბაზალეთის ომის შემდგომ) ფეხქვეშ ჩავარდნოდა შაჰს პატიების სათხოვნელად, ოღონდ თავიდან მოეშორებინა დიდი ავტორიტეტი. ეს მდგომარეობაც გვავიწყდება, თორემ ოსმალეთში წასვლას ასე იოლად არ ჩავთვლიდით შეცდომად.

დიდი მოურავი არ ეკუთვნოდა იმ ადამიანების კატეგორიას, ვინც იმერეთს წლობით შეაფარებდა თავს და ქეიფსა და ნადირობაში გართული დაელოდებოდა, როდის შეიცვლებოდა მის სასარგებლოდ პოლიტიკური სიტუაცია. ის თვითონ ქმნიდა პოლიტიკურ სიტუაციებს. ახლაც უნდა ემოქმედა. გზების ძიებამ ამჯერად ოსმალეთის ძალები დააყენა დღის წესრიგში.

საქართველოს ისტორია ორგანულად უკავშირდება ირან-ოსმალეთის გამწვავებული პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიას. განსაკუთრებით ითქმის ეს მე-16—17—18 საუკუნეებზე. ორივე ქვეყანა საქართველოს ჩანთქმას ცდილობდა, ამიტომ ერთმანეთშიც გამუდმებული ქიშპი ჰქონდათ. ირან-ოსმალეთის ისტორია აღსავსეა საქართველოსათვის წარმოებული ბრძოლებით. საშიშროებისაგან თავის დასაღწევად საქართველოს დახმარება ან ევროპაში უნდა ეძებნა, ან რუსეთში, ან ირან-ოსმალეთის წინააღმდეგობაში. ევროპა შორს იყო, ყველა ცდა იქიდან დახმარების მიღებისა უშედეგოდ მთავრდებოდა. რუსეთის გზა ისევ „ერთი წლის სავალზე“ იდო. ამიტომ ირან-ოსმალეთის ერთმანეთთან დაპირისპირებას, როგორც ხსნის ყველაზე უფრო რეალურ გზას, ყველა გონიერი მეფე მიმართავდა იმ დროისათვის, ამ მიზნით სწავლობდა ორივე ქვეყნის განწყობილებას, შექმნილ სიტუაციებს და შესაბამისად მოქმედებდა. ასეთ პოლიტიკას მისდევდა, როგორც დავინახეთ, თითქმის ყველა მეფე და მათთან ერთად დიდი მოურავიც. თეიმურაზი აქტიურად ადგა რუსეთის კურსს, მაგრამ კონკრეტულ სიტუაციებში იგი ოსმალეთის დახმარებით ცდილობდა ირანის დამარცხებას, იგი სისტემატურად გზავნიდა ელჩებს სულთანთან. თვითონაც ესტუმრა და ყველაფერი იღონა ოსმალეთის ძალების გამოსაყენებლად. 1618 წელს სერი-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ოზულ შედეგსაც მიაღწია. მართალია, საბოლოოდ ოსმალეთმა უკან დაიხია და თეიმურაზის გეგმები ჩაიფუშა, მაგრამ ეს არ არის მთავარი. მთავარია სხვა რამის გარკვევა — ირან-ოსმალეთის წინააღმდეგობის გამოყენება ქართველი პოლიტიკოსების მხრივ პოლიტიკურ სისუსტეს კი არა, პოლიტიკურ სიფხიზლედ უნდა გავიგოთ. სხვათა შორის ჩვენმა წინაპრებმა მოახერხეს მუსულმანური სამყაროს ორი იმპერიის ერთმანეთთან დაპირისპირება. წინააღმდეგ შემთხვევაში ქვეყანას ვერაფერი ვერ იხსნიდა. ირან-ოსმალეთს კი არაერთხელ უცდიათ მოეხსნათ ურთიერთშორის წინააღმდეგობა, მაგრამ თუ ერთსულოვნებას ვერ მიაღწიეს, ეს მარტო მათ წინააღმდეგობას არ მიეწერება, ეს საქართველოს მეფეების პოლიტიკური კურსის დამსახურებაცაა.

არც გიორგი სააკაძემ თქვა უარი ამ ტრადიციულ პოლიტიკურ კურსზე. თურქეთში სააკაძის წასვლა სავსებით ბუნებრივი ნაბიჯი ჩანს. მან ოსმალეთი ირანს უნდა დაუპირისპიროს, მისი დახმარებით გაათავისუფლოს საბოლოოდ საქართველო და ტახტზე სასურველი კანდიდატურა დასვას. სააკაძე დაუღალავი პოლიტიკოსი და გაუტეხელი სულის კაცი იყო. იგი ოსმალეთშიც საქართველოს ხსნის გზას ეძებდა და ეს ყველაფრიდან მტკიცდება. მტკიცდება, რომ სულთანს ოსმალეთის განდიდებისათვის კი არ ემსახურებოდა, არამედ ერთმანეთთან აკავშირებდა ოსმალეთისა და საქართველოს ინტერესებს ირანის საზიანოდ.

მოვუსმინოთ ისქანდერ მუნშს:

„შაჰ-აბასმა გაზაფხულის სამი თვე მაზანდარანში გაატარა. როცა ამინდმა ზომიერების პირი სიცხისაკენ იბრუნა, ოსმალეთიდან ამბავი მოვიდა, ამ წელს ხოსროვ-ფაშა ვეზირი და სარდალი გახდა, დიდძალი ლაშქრით არზრუმისაკენ მოდის და ბედშავი და უმადური ქართველი მოურავი, ოსმალეთს რომ იყო წასული ხსენებულ სარდალს თან ახლავსო. უავგუსტოესის ამალა შავალის თვეში (1628 წ. VI) მაზანდარანის სადგომიდან დაიძრა და, იმის შიშით, ვაითუ იმ ბედუკუღმართს გარყვნილების ბალღამი გა-

1

ელიზიახებიხა და ოსმალების დახმარებით საქართველოს ძიდაძოებში კვლავ შფოთი ჩამოეგდო და აჯანყება დაეწყო, გამგზავრების სადავეები დედაქალაქ ყაზვინისაკენ მიმართა და ძლევამოსილებითა და ბედნიერებით იქაურ კურთხეულ სასახლეში ბრწყინვალე ჩამოხდომა ინება. ბრძანება გაიცა, რომ უძლეველი ჯარები სულთანიეს მინდორზე შეკრებილიყვნენ და ისახან ყორჩიბაშის სარდლობით გამზადებული ყოფილიყვნენ, რომ რომელ მხარესაც საჭირო შეიქნებოდა და მიუთითებდნენ, გაელაშქრათ...“

ვფიქრობთ, დიდი დაკვირვება არ სჭირდება იმის დანახვას, როგორი შეშფოთებული ჩანს შაჰი სააკაძის ოსმალეთში ჩასვლით, ხოსროვ-ფაშასთან ერთად არზრუმისაკენ მისი დაძვრით. აშკარაა, რომ შაჰი შეშინებულია, სააკაძემ კვლავ არ ააჯანყოს საქართველო და ოსმალეთის დახმარებით არ დაიჭიროს იგი. მან სასწრაფოდ გაამზადებინა ლაშქარი, რათა იქით გაელაშქრათ, საითაც საჭირო იქნებოდა გალაშქრება. ხომ შავით თეთრზე წერია ირანის ისტორიკოსის შრომაში, რომ შაჰს სააკაძე აფიქრებს, ეშინია მან არ აშალოს ირანის წინააღმდეგ ოსმალეთი და საქართველო. ფაქტობრივად ეს აფიქრებს ყველაზე მეტად. ჩანს, სააკაძე, ირანის დაუძინებელი მტერი, ყორჩიხა-ხანის დამმარცხებელი, ჩააგონებს სულთანს ირანის წინააღმდეგ ლაშქრობას. ოსმალეთის სურვილი ისედაც იყო არზრუმის წინააღმდეგ გალაშქრება, მაგრამ შაჰისათვის მთავარი ის არის, რომ სააკაძე ახლავს ხოსროვ-ფაშას და დიდი უსიამოვნებაა მოსალოდნელი! ქვემოთ ვნახავთ, როგორ აღფრთოვანდა ოსმალეთის ჯარი სააკაძის მისვლით. შაჰს თავისი სახელმწიფოსათვის უმნიშვნელოვანეს მოვლენად მიაჩნია ხოსროვ-ფაშასთან ერთად „იმ უმადური მოურავის“ წამოსვლა ირანის საზღვრებისაკენ და სასწრაფოდ მიეშურება ყაზვინისაკენ, რათა უხელმძღვანელოს არმიის მზადყოფნას. ეს ბუნებრივიცაა. საქართველოს ძალების ამარა დარჩენილი სააკაძე შაჰის არმიის რისხვად იქცა, ახლა იგი ცდილობდა ოსმალეთის კოლოსალური შესაძლებლობები დაეპირისპირებინა

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ირანისათვის და ვინ იცის, საქართველოც აეშალა. ნიშნავს თუ არა ეს ფაქტი საქართველოსათვის აქტიურ მოღვაწეობას საკაძის მხრივ? სხვას რას გვეუბნება ცნობა სწორედ ირანის ისტორიკოსის მიერ მოწვდილი? და განა ამის შემდგომ ძნელი ასახსნელი უნდა იყოს, თუ რატომ ცნო შაჰმა თეიმურაზი ქართლ-კახეთის ტახტზე? მანამ ხომ ცოფდებოდა, არც ერთ სიტყვას არ ენდობოდა! ახლა მხოლოდ თურქული ტანისამოსის გამოცვლა სთხოვა და სპარსულის ჩაცმა. დიდ მოურავთან წაკიდებული თეიმურაზი მას აწყობს ქართლ-კახეთის მეფედ!

უმსუბუქებს თუ არა საქართველოს მდგომარეობას შაჰის მთელი ყურადღების არზრუმისაკენ, ე. ი. სააკაძისაკენ გადატანა? ასუსტებს თუ არა ირანს ოსმალეთთან დაპირისპირება? ცხადია, ასუსტებს, ცხადია, საქართველოს მდგომარეობა უმსუბუქდება. ამიტომ არა გვაქვს არავითარი საფუძველი „უცხო თესლის“ სამსახური დავწამოთ სააკაძეს.

პოლიტიკას არ უყვარს ოცნება. იგი საერთო ვითარებაში გარკვევას და უმჯობესი საშუალების გამოყენებას ავალებს ყველას, ვინც ამ სფეროში აპირებს მოღვაწეობას. დიდი მოურავი რეალურად არსებულ საშუალებებს მიმართავდა მუდამ. ჩვენში ზოგს ჰგონია, თითქოს არც ირანის მოკავშირეობა იყო საჭირო და არც ოსმალეთისა. მათი აზრით, საკუთარი ძალების ამარა უნდა ებრძოლათ თითქოს ქართველ მეფეებსა თუ მოღვაწეებს. ისინი ანგარიშს არ უწევენ სინამდვილეს, მარტოოდენ თავიანთ გულისთქმას უსმენენ. ავიწყდებათ, რომ მოკავშირეების გარეშე იმპერიებიც ვერ გადიოდნენ იოლად, არა თუ სამ სამეფოდ და შვიდ სამთავროდ დაქუცმაცებული შინა ფეოდალური ბრძოლებით გამოფიტული საქართველო. რა სჯობს, თუ ქვეყანა თვითონ, სხვის დაუხმარებლად მოიპოვებს თავისუფლებას და დაიცავს შემდგომ იმ თავისუფლებას. მაგრამ ვაი, რომ სინამდვილე ამის საშუალებას არ იძლეოდა და ქართველი მეფეებიც მისდევდნენ მოკავშირეთა ძებნის გონივრულ პოლიტიკას. სააკაძემაც ამიტომ შესთავაზა ოსმალეთს ირანის იმპერიის დამხობის გეგმა მარტყოფის აჯანყების შემდეგ, და ამიტომ ჩააყენა ოსმალოთა რაზმე-

ბი სამცხის ციხეებში. ოსმალების შემოყვანა სააკაძისათვის, ბუნებრივია, სასურველი ნაბიჯი არ იყო, მაგრამ შექმნილი ვითარება კარნახობდა ამ ნაბიჯს. ირანი და ოსმალეთი გაუთავებლად იბრძოდნენ სამცხისათვის. იგი ხელიდან ხელში გადადიოდა. ოსმალეთი მეორე დღესვე მოადგებოდა სამცხეს დიდი ჯარით, თუკი მის მეკავშირეობაზე იტყოდნენ ქართველები უარს, და მაშინ ქვეყანას ორ დიდ მტერთან მოუწევდა ერთდროულად ომი. ახალციხე თავისი მიმდებარე მხარეებითურთ იყო დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობის პლაცდარმი, რის დათმობასაც ოსმალეთი არ შეურიგდებოდა. ისქანდერ მუნშის, იბრაგიმ ფეჩევის, ქათიბ ჩელების, მუტაფა ნაიმასა და სხვა ისტორიკოსების ნაშრომებში სულ ამ მხარეზე და ამ მხარისათვის გამართულ ბრძოლებზეა ლაპარაკი. ოსმალთა ჯარების არმოხმობა სამცხის ციხეებში ჩასაყენებლად იქნებოდა პოლიტიკური სიბეცე, რისი წყალობითაც საქართველოს ერთბაშად ორი ვეშაპი დაუპირისპირდებოდა. და ეს როდის, როდესაც მარაბდის ომში დამარცხებულია ქართველთა ლაშქარი. მეფე იმერეთს გადასულა და მარტოოდენ სააკაძე ებრძვის სპარსელებს, ათავისუფლებს ციხეებს, ათავისუფლებს სამცხეს. იმ სიგელის წყალობითაც კი, რაც მურად IV გამოუგზავნა, სააკაძის მოკავშირე ხდება ბათუმის ბეგლარ-ბეგი და დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავრები.

ახლაც, ბაზალეთის ბრძოლის შემდეგ სააკაძე იქ წავიდა, სადაც რეალური დახმარების მიღების იმედი ჰქონდა. მარტყოფის ეპოპეამ თურქი ისტორიკოსის შეფასებით ყველაზე დიდი ზარალი მიაყენა შაჰ-აბასს და, ცხადი უნდა იყოს, ოსმალეთს გაახარებდა ეს ფაქტი. სააკაძის ავტორიტეტი განუხრელად იზრდებოდა ოსმალეთის თვალში. სააკაძეც ამიტომ წავიდა იქ.

ბუნებრივია, სააკაძემ შესანიშნავად იცოდა, რომ საქართველოს მოყვარული არც ირანი და არც ოსმალეთი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო, მაგრამ კონკრეტულ სიტუაციაში ოსმალეთი აქტიური მოკავშირე ჩანდა. ამიტომაც სწორად უნდა გავიგოთ სააკაძის პოლიტიკა. დიახ, თუ სააკაძე შეჰპირდა სულთანს, ქართლს დაგიმორჩილებო, ეს იმას ნიშნავს, რომ

ირანელები ფეხს ამოიკვეთდნენ საქართველოდან. მართალია, ქვეყანა ოსმალეთზე დამოკიდებული შეიქნებოდა, მაგრამ თავდაპირველად თავისუფლებისაკენ მიმავალი სხვა გზა არ ჩანდა. ჩვენ ნაკლებ უნდა გვაწუხებდეს ის ცნობა, თითქოს სააკაძე ოსმალოებს ეპატიჟებოდა „ქართლს საბატონოდ". ოსმალოებისათვის შეთავაზებული გეგმიდან, მურად IV სიგელიდან და ურთიერთობიდან ხომ გარკვევით ჩანს, რომ სააკაძე მოკავშირეს ეძებდა და დამხმარე ძალად შემოჰყავდა ოსმალოები ქართლში. დამხმარედ და არა დამაქცევრად. ხოლო თუკი სულთანი ვერაგულ ზრახვებს გამოამჟღავნებდა შაჰის მსგავსად, ცხადი უნდა იყოს, რომ სააკაძე ისეთსავე პასუხს გასცემდა, როგორიც გასცა ირანს მარტყოფში. მან ხომ დაამტკიცა, საქართველოს ამოგდების მოსურნეს საერთოდ რა პასუხს აძლევდა. მარტყოფისა და მარაბდის ომების შემდეგ ყველამ დაინახა, რომ ამ ქვეყნის აყრაზე ფიქრი შეცდომა იყო. მარტყოფი მარტო ირანს როდი იგერიებდა!

ასე რომ ოსმალეთში სააკაძის წასვლას უნდა შევხედოთ არა შიშველი ემოციების, არამედ გონების ფხიზელი თვალით. მაშინ ისტორიული წყაროები ბევრ კეთილ სიტყვას გვეტყვის დიდი მოურავის ამ ნაბიჯზე.

სააკაძეს დაათვალიერებინეს სტამბოლი (ამჯერად ისტორიული მოვლენების თანამიმდევრობას მივყვეთ), თოფხანა, ზარბაზნებით გამაგრებული ზღვის სანაპირო, აია-სოფიას ტაძარი. სტამბოლში ბერძენ პატრიარქს ესტუმრა და წირვა-ლოცვა მოისმინა.

ისტორიკოსებმა მიხეილ თამარაშვილის წიგნის — „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის" მიხედვით დაადგინეს, რომ სააკაძე სტამბოლში გაეცნო საფრანგეთის ელჩს, რომელმაც იგი რამდენჯერმე მიიწვია სადილად, გაეცნო აგრეთვე დასავლეთის მისიონერებს. კასტელი, მკვლევართა ვარაუდით (ს. ქვარიანი, ვ. სიდამონიძე), ამ დროს გაიცნო გიორგი სააკაძემ და ის ერთადერთი სურათიც კასტელის მიერ ამ დროს უნდა იყოს შესრულებული. მისიონერებს აინტერესებდათ საქარ-

თველოს მდგომარეობა. სააკაძემ მათ კარგად დაუხასიათა თეიმურაზ პირველი: „თეიმურაზს ძალიან გაუხარდება თქვენი მისვლა და დიდის პატივისცემით მიგიღებთო“.

მე აქ სიტყვას აღარ გავაგრძელებ მუსლიმანობის მიღებაზე. სააკაძე იძულებული იყო ასე მოქცეულიყო. ხოლო „დროის შესაფერისად, გარეგნულად“ რომ იღებდა ისლამის რჯულს, ეს ისქანდერ მუნშმაც კი დაინახა მარტყოფის აჯანყების შემდეგ.

გიორგი სააკაძე კონიის ოლქის მმართველად დანიშნეს. მუსტაფა ნაიმას ცნობით ამას უკმაყოფილება გამოუწვევია იქაურ დიდებულებში, ბევრი „გულგრილად ვერ უყურებდა მოურავისათვის ვილაიეთის ბოძებას“, „შურსა და შეურაცხყოფას“ ამჟღავნებდნენ.

მუსტაფა ნაიმა წერს:

„როცა მოურავი სტამბოლს ჩამოვიდა, მას ოსმანთა დინასტიის წინაშე დიდ დამსახურებად ჩაუთვალეს ყიზილბაშთა განადგურება. მან მაჰმადიანობა მიიღო, სახელად მეჰმედი დაირქვა და სათანადო პატივის მიღების შემდეგ ყარამანიის ვილაიეთი ებოძა. მოურავი ჭეშმარიტად გულადი, გონიერი, ტანით სპილოს მსგავსი, იშვიათი ვაჟკაცი და დევის ღონისა იყო“.

„მოურავმა ერთი ხელქვეითი, ვინმე უსამართლო ხუცესი, მუთესილიმად დააყენა და აზნაურთა ერთი ჯგუფით კონიაში გაგზავნა“.

თვითონ გიორგი სააკაძე სალაშქროდ გაგზავნეს. მისი უშუალო უფროსები იყვნენ დიდი ვეზირი და მთავარსარდალი ხალილ-ფაშა.

იმ ხანებში ოსმალეთს არზრუმის მმართველი აბაზა-ფაშა აუჯანყდა. 1627 წლის ზაფხულში ოსმალეთმა ვერ შეძლო აბაზა-ფაშას დამარცხება. 1628 წელს კი, მეორე ლაშქრობისას, ოსმალეთის ახალ ვეზირს, მთავარსარდალ ხუსრევ-ფაშას თან ახლავს გიორგი სააკაძე. ისქანდერ მუნშის ცნობით ამ თანხლებამ შეაშფოთა მაზანდარანს მყოფი შაჰი და ისიც გამალებით გამოეშურა არზრუმის მხარეს. შაჰისათვის სააკაძე იყო ყორჩიხა-ხანის და ისა-ხან ყორჩიბაშის დამმარცხებელი, ირა-

ნის არმიების გამანადგურებელი. ასევე იყო ოსმანთა იმპერიისათვის. შაჰის შეშფოთება სავსებით გასაგებია.

რაც შეეხება ოსმალთა ჯარის შეხვედრას სააკაძესთან, ქათიბ ჩელები საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ „მისი მოსვლით ჯარი გამხიარულდაო“.

მუსტაფა ნაიმაც საგანგებოდ იმეორებს ქათიბ ჩელების ამ ცნობას. „ზემოხსენებულის ჩამოსვლით ლაშქარი ერთგვარად გაძლიერდა და აღფრთოვანდა“. ეს ფაქტი ბევრს გვეუბნება. სააკაძის დიდი სახელი მარტო ოსმალეთის მესვეურთათვის არ ყოფილა ცნობილი. ჯარისკაცთა რიგებშიც შეუღწევია მარტყოფის მძლავრ ექოს. როგორც ჩანს, სააკაძის სახელი ლეგენდასავით დადიოდა და ჯარმაც არ დამალა თავისი აღფრთოვანება. თანაც არზრუმის უიმედო ალყით გაწამებული ჯარისკაცების განწყობილებაც ჩანს ამ ფაქტში. ჯარს გამარჯვების იმედი მიეცა. და ეს არც არის გასაკვირი. მარტო ის რამდენს გვეუბნება, რომ ქათიბ ჩელები და შემდგომ მასზე დაყრდნობით მუტაფა ნაიმა წარამარა აღნიშნავენ ყორჩიხა-ხანის დიდი არმიის განადგურებას სააკაძის მიერ. მათ ბოლომდე აქვთ გააზრებული ამ გამარჯვების მასშტაბები. ისტორიკოს ნოდარ შენგელაიას, ვინც ყოველმხრივ შეისწავლა მუსტაფა ნაიმას ცნობები საქართველოზე, თანამიმდევრულად და სრულად აქვს მოთხრობილი ყოველივე ამის შესახებ.

არზრუმი აიღეს. აბაზა-ფაშა ტყვედ ჩაბარდა. მივაქციოთ ყურადღება ერთ გარემოებას. მუსტაფა ნაიმას ცნობით „მოურავი მეჰმედ ბეგი გურჯის კარებთან იდგა“. აბაზ-ფაშა კი, ქათიბ ჩელების სიტყვით, ტყვედ ჩაბარებისას სწორედ გურჯის კარიდან გამოვიდა. ე. ი. იგი საკაძემ ჩაიბარა ტყვედ. ამის შემდგომ მიიყვანეს აბაზა-ფაშა მთავარსარდალთან. ამის შემდეგ მთავარსარდალ ხუსრევ-ფაშას ბრძანებით გიორგი სააკაძემ თორმეტი ქვემეხი „ბაღდადისათვის დიარბექირში გადაატანინა“.

მალე ოსმალებმა სამცხიდან განდევნეს ყიზილბაშები. არ არის გამორიცხული, რომ სააკაძეს აქაც მიეღოს ბრძოლებში მონაწილეობა. თუმცა უამისოდაც კარგად ჩანს, რომ მისი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბრძოლები ირანის წინააღმდეგ, რაც ასე აშფოთებს შაჰს, საქართველოს წისქვილზე ასხამს წყალს.

იმხანად ოსმალეთის მთელი ყურადღება ბაღდადზე იყო მიპყრობილი და სულთანი სააკაძეს ვერ დაეხმარა ჯარით, რათა ის ქართლში დაბრუნებულიყო და თავისი მიზნები განეხორციელებინა. ბაღდადის აღების შემდეგ სულთანი პირდება ამ დახმარებას. მაგრამ ამასობაში მოულოდნელი უბედურება დატრიალდა. სააკაძე ხუსრევ-ფაშას მუხანათობით დაიღუპა. როგორ მოხდა ეს?

ვახუშტი ბაგრატიონისა და ბერი ეგნატაშვილის ცნობით ხუსრევ-ფაშას ცოლად ჰყავდა სულთნის და. ამ უკანასკნელმა ვერ აიტანა ის ფაქტი, რომ მისი ქმარი არზრუმის ბრძოლებთან დაკავშირებით აშკარად დაჩრდილა მოურავის დიდებამ და წერილი მისწერა ხუსრევ-ფაშას, აქ ყველგან მოურავის დიდება ისმის, საქვეყნოდ თავი მომეჭრაო. ხუსრევ-ფაშამაც ამიტომ დაასკვნა სააკაძის სიკვდილი. ასეთია ერთი ვერსია.

ბერი ეგნატაშვილი:

„აზამ ვეზირს ხონთქარის დაჲ ჰყვანდა ცოლად. და, რა ესე ამბავი მოუვიდა ხონთქარსა, იამა დიდად და სახელი და ხმა დაუვარდა მოურავს. მაშინ იწყინა ხონთქარის დამან, რომელი ედგა ვეზირსა, და მისწერა წიგნი: „როგორი საქმე არის და ან როგორ გეკადრებაო, სულ მოურავის სახელი მოდის და შენი არაო“. მაშინ უღალატა ვეზირმან: დაჰპატიჟა და ღალატით მოკლა მოურავიცა და შვილებიცა და გამგებელი ქაიხოსრო და, რაცა ჰყვანდა, ყოველივე ამოუწყვიტა“.

ვახუშტი ბაგრატიონი:

„მისრულთა ვეზირ-აზამისა თანა ქაიხოსრო და მოურავმან ქუეყანას მას დიდნი სახელი ქმნა მოურავმან და დაიპყრო ქვეყანა იგი, და ესე აუწყეს ხონთქარს. არამედ ცოლი ვეზირ-აზამისა იყო დაჲ ხონთქარისა. ამან მჭმუნვარემან მიუწერა ქმარსა, თვისსა... „რაჲ არს ესე, რომელ განდიდა სახელი მოურავისა და არა რაი ისმის სახსენებელი შენი. ამისთვის უმჯობეს არის სიკუდილი შენი ყოფასა შენსა“. განრისხდა ვეზირ-აზამი, შეიპყრა ქაიხოსრო, მოურავი და ყოველი ქართველნი მათთანანი და წარკუეთნა ყოველთა თავნი“.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ამასვე გვეუბნებიან იოსებ თბილელი და არჩილი.

საგულისხმოა ერთი გარემოება. ვახუშტი ბაგრატიონი და ბერი ეგნატაშვილი არასოდეს არ უარყოფენ იოსებ თბილელის იმ ცნობებს, რაც მათი აზრით, გვერდაუვლელი სინამდვილეა. რიგ შემთხვევებში კი ისინი, განსაკუთრებით ვახუშტი ბაგრატიონი, არ იზღუდებიან იოსებ თბილელით და, როგორც მათ საჭიროდ მიაჩნიათ, ისე ხსნიან მოვლენებს. ეს კი იმაზე მეტყველებს, რომ ვახუშტი ბაგრატიონისა და ბერი ეგნატაშვილის შეხედულებათა თუ ცნობების თანხვდენა იოსებ თბილელის ცნობებთან ანგარიშგასაწევი არგუმენტია. ამას დავუმატოთ ისიც, რომ სააკაძისადმი მტრულად განწყობილი ფარსადან გორგიჯანიძეც კი მკვლელობის ამ ვერსიას იზიარებს.

გიორგი სააკაძის მოკვლის მიზეზებზე სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს. ვცადოთ მათი ერთმანეთთან შეჯერება.

თურქი ისტორიკოსები არ უარყოფენ ხუსრევ-ფაშას შურიანობას და მუხანათობას სააკაძის მიმართ, მაგრამ კონკრეტულ მიზეზად ისინი სულ სხვა გარემოებას ასახელებენ.

როგორც ზემოთ ითქვა, კონიის ოლქში სააკაძემ თავისი კაცი, „ვინმე უსამართლო ხუცესი“ გაგზავნა აზნაურთა რაზმებით, თვითონ კი სახელოვანი ბრძოლები გადაიხადა და კიდევ უფრო გაითქვა სახელი.

ქათიბ ჩელები გვიამბობს:

„ხსენებულმა მოურავმა ადრე ყორჩიხა-ხანი დაამარცხა და ამით ოსმალებს დიდი სამსახური გაუწია. შემდეგ ამ სამსახურზე დანდობით სარდალ ხალილ-ფაშასთან მოვიდა და რჯული გამოიცვალა. მაგრამ მმართველობასა და წესრიგში გათვითცნობიერებული არ იყო, ყარამანიაში ზოგიერთ ავაზაკს დაუკავშირდა და მათ მიერ ჩადენილი ჩაგვრა და უწესრიგობა მას დაბრალდა. მოურავი გააფრთხილეს, ხუსრევ-ფაშა სისხლის მოყვარულიაო. შეწუხდა და სხვაგან გადავიდა. მას საიდუმლოდ თვალყურს ადევნებდნენ. არ იცოდა რომელი მხარე აერჩია. აწონ-დაწონა და მალათიისაკენ გაემართა. ზორ-ფაშა დაეწია და თავდაპირველად კაცი გაუგზავნა ბრძანებით. მოურავმა იცოდა, რომ ამ ბრძანებისათვის წინააღმდეგობის გაწევა უსარგებლო იყო და დამორჩილდა. თვითონ ის, მისი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

შვილი და ქვეშევრდომები შეკრეს, შებოჭეს და საფარის მეთოთხმეტე დღეს ალეპოში მოიყვანეს. დიდვეზირის კარვის ფარდა აიხსნა. პირველად თვითონ შეუსვამთ ცხენზე თეთრწვერა, საშუალო ტანის, ხელებზე ბორკილდადებული, ყვითელ ხალათში ჩაცმული, შემდეგ კი მისი შვილი და ორმოციორმოცდაათი მხლებელი. ყველასათვის თავები მოუკვეთიათ. ხსენებული სარდალი სისხლის მოყვარული და დაუნდობელი იყო. სისხლის ღვრის სურვილის გამო, ცრუ ცნობით საქართველოში გაიქცევაო, მან მოაკვლევინა წარსულში ასეთი დამსახურებული გმირი მოხუცი და ამით ირანის შაჰს შური აძიებინა. ამიერიდან ისტორიაში გასაგები ენით ჩაიწერა გაფრთხილება: „არავინ არ მიემხროს ოსმალეთსო“. ირანის შაჰს მისთვის ათასობით ახჩაც რომ მიეცა და ქვეყნები ჩაებარებინა, ძველი ფადიშაჰები ამ საქმეს არ დათანხმდებოდნენ და გონიერად არ ჩათვლიდნენ. ერთმა უვიცმა მოხელემ კი მხოლოდ სისხლის ღვრის წყურვილით ასეთი შეცდომა ჩაიდინა“.

როგორც ვხედავთ, ქათიბ ჩელები არათუ შეცდომად, არამედ უდიდეს დანაშაულად უთვლის ვეზირ ხუსრევ-ფაშას გიორგი სააკაძის მუხანათურად მოკვლას. მისთვის სააკაძე „წარსულში ასეთი დამსახურებული გმირი მოხუცია“. ასეთი გმირის მუხანათურად მოკვლა კი იმდენად თავზარდამცემი აღმოჩნდა, რომ ქათიბ ჩელები არ ერიდება მნიშვნელოვანი საიდუმლო გაგვიმჟღავნოს: „ამიერიდან ისტორიაში გასაგები ენით ჩაიწერა გაფრთხილება: „არავინ არ მიემხროს ოსმალეთსო“. ასეთი იყო მასშტაბი ხუსრევ-ფაშას მიერ ჩადენილი მუხანათობისა! ქათიბ ჩელების აზრით, ხუსრევ-ფაშამ ამ მკვლელობით შაჰს აძიებინა შური სააკაძეზე. ძველი ფადიშაჰები კი ათასობით ახჩის გამოც არ დათანხმდებოდნენ ასეთ საქმეზეო, — დაჟინებით ამბობს ქათიბ ჩელები. იგი უვიც მოხელეს უწოდებს ხუსრევ-ფაშას. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ხუსრევ-ფაშა დიდი ვეზირი და მთავარსარდალია, სიძე მურად მეოთხისა, და ამოდენა პიროვნების ასეთი სასტიკი მხილება, თუნდაც მოგვიანებით, თავისთავად მოწმობს, რომ ხუსრევ-ფაშას მუხანათობას არ ჰქონდა საზღვარი, თვითნე-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბურად, საკუთარი ინტერესების კარნახით გაწირა მოურავი.

მუსტაფა-ნაიმა კიდევ უფრო განამტკიცებს ქათიბ ჩელების აზრს. როგორც ჩანს, მის დროსაც აღშფოთებას გამოთქვამდნენ ხუსრევ-ფაშას მუხანათობის გამო. იგი საჭიროდ თვლის დაწვრილებით ილაპარაკოს ამ მოვლენებზე:

„ხუსრევ-ფაშა სისხლის მოყვარული და მუხანათი კაცი იყო. მხოლოდ იმიტომ, რომ სისხლის დაღვრა ეწადა, მან ხონთქარისათვის შეუტყობინებლად, ვითომდა მოურავი საქართველოში წავაო ,მოკლა ასეთი გმირი მოხუცი, რომელსაც ესოდენ დიდი დამსახურება ჰქონდა. მოურავმა უარყო თავისი მცდარი რჯული და მაჰმადიანობა მიიღო. ამგვარი მოქმედებით ხუსრევ-ფაშამ ირანის შაჰს შური აძიებინა მოურავზე“.

„კიდევაც რომ დადასტურებულიყო, რომ მოურავი ხალხს უსამართლოდ ექცეოდა, ძალდატანებით მოქმედებდა და ჩაგრავდა მათ, მას საზოგადოებრივი უფლებები უნდა ჩამორთმეოდა და გაესამართლებინათ, შემდეგ კი გაფრთხილება მიეცათ, რომ ძალადობა აღარ ჩაედინა. უფრო შესაფერისი და მიზანშეწონილი იყო ასეთი ღონისძიებებით დაკმაყოფილება. ასეთი ღირსეული და სახელოვანი კაცის სიკვდილით დასჯა უდიდესი მუხანათობაა. მაგრამ ნათქვამია, კაცის მკვლელი კაცის ხელითვე მოკვდებაო, თვითონაც მისი ბედის გახდა და მსგავსი სასჯელი მიეზღო“.

დავაკვირდეთ ამ ორ ცნობას, ქათიბ ჩელები უდიდეს დანაშაულად უთვლის ხუსრევ-ფაშას სააკაძის მოკვლას. სააკაძის ამგვარი დაღუპვით ოსმალეთისადმი ნდობა საერთოდ ეჭვის ქვეშ დგება. გასაგები ასოებით იწერება ისტორიაში ეს ჭეშმარიტება. ქათიბ ჩელების ცნობას საგანგებოდ იმეორებს მუსტაფა ნაიმაც. და ეს მეტისმეტად ღრმა, ტევადი ცნობაა.

სააკაძე მკაცრ სასჯელს რომ არ იმსახურებდა, ეს თავისთავად ნათელია, მუსტაფა ნაიმა კი თითქოს ასამართლებდეს ხუსრევ-ფაშას, დაჟინებით ამბობს, სააკაძე თუკი მართლა დამნაშავე იყო, უნდა გაესამართლებინათ და საზოგადოებრივი უფლებები ჩამორთმეოდაო. სიკვდილი წარმოუდგენელია მუსტაფა ნაიმასათვის. ვფიქრობ, ნათელია, რომ ეს აზრი მარტო ქა-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

თიბ ჩელებისა და მუსტაფა ნაიმას აზრი კი არა, თურქული ისტორიოგრაფიის საერთო აზრია, რაც სულთნის კარზე შემუშავდა იმ დროს. ამ აზრში სწორედ სულთნის კარის აღშფოთება აისახა ხუსრევ-ფაშას მოქმედების გამო. სხვაგვარად ისტორიკოსები ასეთი თავგამოდებული მტკიცების უფლებას თავს ვერ მისცემდნენ.

მუსტაფა ნაიმას ცნობით ისიც ირკვევა, რომ ხუსრევ ფაშა ამ მუხანათური ბუნების გამო სიკვდილით დაისაჯა („მსგავსი სასჯელი მიეზღო").

მუსტაფა ნაიმას ცნობაში კიდევ ერთი დეტალია საყურადღებო — ხუსრევ-ფაშას სულთნისათვის შეუტყობინებლად დაუსჯია დიდი მოურავი. მან არ შეათანხმა სულთანთან ეს საკითხი („ხონთქარისათვის შეუტყობინებლად") — წერს მუსტაფა ნაიმა.

მთავარი ამ შემთხვევაში ხ უ ს რ ე ვ-ფ ა შ ა ს — ო ს მ ა ლ ე თ ი ს დ ი დ ი ვ ე ზ ი რ ი ს და მ თ ა ვ ა რ ს ა რ დ ლ ი ს პ ი რ ა დ ი ი ნ ტ ე რ ე ს ე ბ ი ა: ქათიბ ჩელები ამბობს, ვეზირმა ცრუ ცნობა გაავრცელა სააკაძე საქართველოში გაქცევას აპირებსო. ხუსრევ-ფაშას მართლაც რომ ჰქონოდა სარწმუნო წყარო მოურავის საქართველოში გაქცევის განზრახვაზე, იგი არავითარ შემთხვევაში არ მოკლავდა მოურავს სულთანთან შეუთანხმებლად. სულთანი მას არ დაუშლიდა სააკაძის დასჯას, თუკი ირწმუნებდა ამ ცნობას. მაგრამ ხელთ არავითარი ცნობა არა აქვს და სულთანთან მოურავის დაბეზღებაც არაგონივრული ეჩვენება. ამიტომ ჩქარობს, სულთანთან შეუთანხმებლად ,ვერაგულად კლავს მოურავს. მან იცის, რომ სააკაძის მოკვლისათვის დიდი საყვედური შეხვდება სულთნისაგან, მაგრამ მაინც კლავს, რადგან მისი სახელის ატანა არ შეუძლია. იგი იყენებს მეორე, ასევე უსუსურ ბრალდებასაც (ასე უწოდებენ სააკაძის დაღუპვის მიზეზს ქათიბ ჩელები და მუსტაფა ნაიმა), თითქოს კონიის მოსახლეობას ჩაგრავდა სააკაძის ხალხი. როგორც ვიცით, კონიაში თავისი წარმომადგენელი გაგზავნა სააკაძემ. კონიას მისი წარმომადგენელი მართავს. სწორად შენიშნავს ისტორიკოსი ნოდარ შენგელაია თავის გამოკვლევაში: „ნაიმს არ სჯერა, რომ გიორგი სააკაძეს

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რაიმე ბოროტმოქმედება და უსამართლობა ჩაედინოს კონიის მოსახლეობის მიმართ". მართლაც ასეა; ასე რომ არ იყოს მუსტაფა ნაიმა არ იტყოდა: „კიდევაც რომ დადასტურებულიყო, რომ მოურავი ხალხს უსამართლოდ ექცეოდა და ძალდატანებით ჩაგრავდაო". ე. ი .მუსტაფა ნაიმასათვის ეს მხოლოდ ხუსრევ-ფაშას მიერ წამოყენებული ბრალდებაა, რაც არავის შეუმოწმებია.

ბრალდება შეთითხნილი საბაბია მუხანათობის მოსახდენად და სხვა არაფერი. ასეთი დასკვნა მომდინარეობს მუსტაფა ნაიმას ცნობიდან.

ძნელია სხვა დასკვნა გამოიტანო შექმნილ სიტუაციაზე: ხუსრევ-ფაშამ ინტრიგა მოუწყო სააკაძეს! „მისი კაცებისაგან" მოსახლეობის ჩაგვრა სააკაძეს მიაწერა, მოსახლეობის წარმომადგენლების მისვლა დიდ ვეზირთან, სააკაძის მოხელეები გვჩაგრავენო, აშკარად დადგმული სპექტაკლია, რათა ხუსრევ-ფაშას, ვეზირსა და მთავარსარდალს საბაბი ჰქონდეს ხელთ.

მუსტაფა ნაიმა:

„მაგრამ საქართველოს მმართველობის საქმეებში გაჩვეული მოურავი მაჰმადიანურ სახელმწიფო ვითარებაში კომპეტენტური არ აღმოჩნდა და მის სამმართველოში წესრიგის დამყარების საქმეში მზრუნველობა ვერ გამოიჩინა. ყარამანიაში მას მიეტმასნა ზოგი ბოროტმოქმედი, რომლებიც მძლავრობასა და უწესრიგობას ჩადიოდნენ, სახელი კი მისი იყო. ამიტომ მომჩივნები დიდვეზირს ეახლნენ, მეგობრებმა მოურავს უთხრეს, რომ ხუსრევ-ფაშა მოსისხლე ვეზირია, შეიძლება შენ გაგიმეტოს კიდევაცო. მოურავი საგონებელში ჩაადგეს და წააქეზეს რომელიმე მიმართულებით გაქცეულიყო. ვინაიდან მოურავი ამ ქვეყნის ვითარებას არ იცნობდა, ასე მსჯელობდა: საქართველოს ლტოლვილი სასურველ ადგილს რომ მიაღწევს, მას მფარველობას გაუწევენ, გამოექომაგებიან და გადაარჩენენ, ასევე ამ ქვეყანაშიაც შესაძლებელი იქნება თავის შველაო. რადგან არ იცოდა გზაკვალი, არ იცნობდა ადგილებსა და ხეობებს, ის მალათიისაკენ გაემართა. ზორ-ფაშა, რომელსაც დაევალა მოურავის დაჭერა, უკან დაედევნა და მიეწია. მან ჯერ ცბიერებით კაცი გაუგზავნა და აცნობა თავისი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

აზრი, რომ გაქცევით თავის შველა უაზრო იყო და არც წინააღმდეგობის გაწევა იქნებოდა შესაძლებელი. უმწეო მოურავმა გაიგო, რომ წინააღმდეგობის გაწევა უსარგებლო იყო და უნებლიეთ დაემორჩილა".

ყოვლად დაუჯერებელია ოსმალეთისათვის თავშეფარებულ გიორგი სააკაძეს თავისი ხელქვეითებისათვის იმის უფლება მიეცა, რომ მოსახლეობა ეტანჯათ, ჩაედინათ იმგვარი უსამართლობა, რის გამო სიკვდილით დასჯაც კი იქნებოდა მოსალოდნელი. ამ შემთხვევაში უფრო სარწმუნო ის არის, რომ „ყარამანიაში მას ბევრი ბოროტმოქმედი მიეტმასნა". ისინი ბოროტებას ახდენდნენ, „სახელი კი მისი იყო". ეს მეტისმეტად საგულისხმო ცნობაა. წარმოუდგენელია, რომ პიროვნება, ვინც შურს არ იძიებს ოჯახის დამაქცევარ ქაიხოსრო ჯავახიშვილსა და ფარსადან ციციშვილზე, სადღაც თურქეთში ხალხის სულთამხუთავად ქცეულიყო, დაუჯერებელია მას არ ეფიქრა იმის შესახებ, ამ უსამართლობას იქნებ ჩვენი დაღუპვაც მოჰყვესო. მაგრამ, როგორც მუსტაფა ნაიმა აღნიშნავს, ბევრი ადგილობრივი დიდებული შურით აღვსილა სააკაძის ამ თანამდებობაზე დანიშვნის გამო. ცხადია, მათ თავიანთი კანდიდატურა აწყობდათ. „ზოგი ბოროტმოქმედის მიტმასნებაც" არ უნდა იყოს შემთხვევითი. ყველაფერი კეთდება სააკაძის სახელის გასატეხად. აი, რა არის მთავარი. დიდი ვეზირი არც კი იბარებს ოსმალთა სამეფო კარის სასურველ კაცს, დიდ მოურავს თავისთან, თვითვე დაჰკითხავს მომჩივნებს და თვითვე ასკვნის, რომ უსამართლობა დადასტურდა. ამიტომ წერს გაცეცხლებული მუსტაფა ნაიმა, „კიდევაც რომ დადასტურებულიყოო". დიახ, არაფერიც არ დადასტურებულა. ხუსრევ-ფაშას საქმის საფუძვლიანი გაჩხრეკა კი არა, სააკაძის მოსპობა სწადია. მოსპო კიდეც სულთნისთვის შეუტყობინებლად. ეს ბრალდებები ყოველმხრივ რომ დადასტურებულიყო, სააკაძე მხოლოდ უფლების ჩამორთმევით უნდა დაესაჯათ, წერს ნაიმა. აშკარაა ხუსრევ-ფაშას მიზანი, მან სააკაძე უნდა ჩამოიშოროს გზიდან და რაკი ეს აშკარაა, არც იმის დანახვა ხდება ძნელი, რამ მიიყვანა დიდი ვეზირი ამ გადაწყვეტილებამდე. ძნელია იმის თქმა, ნამდვილად სულთნის დამ წააქეზა თუ არა ვეზირი, ნამდვილად

ეროვნული ბიბლიოთეკა

არსებობდა თუ არა ეს წერილი. მაგრამ ერთი კი აშკარაა — ხუსრევ-ფაშა შურით არის შეპყრობილი, ამას ქათიბ ჩელების და მუსტაფა ნაიმას ცნობებიც გვაგრძნობინებენ. ხუსრევ-ფაშას არ აწყობდა დიდი პოტენციის სარდალი თავის გვერდით, ვინც იმარჯვებს იქ, სადაც ხუსრევ-ფაშას უჭირს გამარჯვება, ვისი მოსვლითაც „ჯარი აღფრთოვანდა". როგორც ეს აღფრთოვანება გვიმჟღავნებს, ჯარი დიდ მოურავს ყველა თავის სარდალზე მაღლა აყენებდა. გაჭიანურებული ალყისაგან გატანჯული მეომრების ფსიქოლოგია იკითხება იმ აღფრთოვანებაში. ყორჩიხა-ხანის დამმარცხებლის სახელი სხვაგვარად ისმის სულთნის კარზე და შური ხუსრევ-ფაშასი, ვინც ბუნებით „მუხანათი და სისხლისმსმელი" იყო, გასაგებია.

1979 წელს ჟურნალ „მნათობში" მკვლევარმა მიხეილ სვანიძემ წამოაყენა ახალი ვერსია სააკაძის სიკვდილით დასჯის თაობაზე. მისი აზრით, სააკაძე შესაძლოა მართლაც ფიქრობდა საქართველოში გამოქცევაზე და იმავე დროს ირანის ცნობილ პიროვნებებთან ჰქონდა დამყარებული კავშირი შაჰის სიკვდილის შემდეგ (1629 წ. იანვარი). მიხეილ სვანიძე იმოწმებს თეიმურაზ I მიერ რუსეთის მეფისადმი მიწერილ ბარათს (1658 წელი), სადაც კახეთის მეფე შენიშნავს, რომ სააკაძეს საქართველოში გამოქცევა უნდოდაო.

სააკაძეს საქართველოში ჩამოსვლა რომ ეწადა, ეს არც არის სადაო, მან აკი სთხოვა ჯარი სულთანს „ქართლის დასაჭერად". არც ის არის მოულოდნელი, რომ შაჰის სიკვდილის შემდეგ ირანში შეცვლილი მდგომარეობა აეწონ-დაეწონა სააკაძეს, მაგრამ ყველაფერ ამაზე მხოლოდ ფრთხილი ვარაუდის გამოთქმის უფლება თუ გვაქვს, ირანთან რაიმე ფარული მოლაპარაკების ეჭვი რომ ჰქონოდა ვეზირს, იგი მით უფრო დაეკითხებოდა სულთანს და მისი ნებართვით მოიშორებდა სააკაძეს. მაგრამ ხუსრევ-ფაშას ხელჩასაჭიდი არაფერი აქვს, ხოლო სულთანის კარზე მის განცხადებას, სააკაძე ირანის ერთგული კაცი იყო და საქართველოში აპირებდა გაქცევასო, შეხვდნენ როგორც „ცრუ ცნობას". მიხეილ სვანიძის მიერ გამოთქმული ვარაუდები სრულებითაც არ ეწინააღმდეგება მთავარ მიზეზს: ხუსრევ-ფაშა შურისა და თავისი მუხანათური ბუნე-

ბის გამო კლავს სააკაძეს. ამას სწორედ ის ამტკიცებს, რომ მან თავისი გადაწყვეტილება სულთანს არ აცნობა და რისხვა დაიმსახურა კიდეც ამის გამო.

ამდენად ძალზე ანგარიშგასაწევი მეჩვენება ფარსადან გორგიჯანიძის, ვახუშტი ბაგრატიონის, იოსებ თბილელისა და ბერი ეგნატაშვილის არგუმენტები. იქნებ არც სულთნის დის წერილი იყოს მთლად მოგონილი. ყოველ შემთხვევაში სააკაძის აპოლოგეტების მიერ არ არის მოხმობილი ეს არგუმენტი. გარდა იოსებ თბილელისა, ყველა აქ დასახელებული ავტორი კრიტიკულად არის განწყობილი სააკაძის მიმართ. ისინი ასე ადვილად არ გაიზიარებდნენ იოსებ თბილელის ცნობას ხუსრევ-ფაშას შურზე, სულთნის დის წერილზე, მართლაც რომ არ ჰქონდათ სარწმუნო წყაროები ხელთ. ოსმალეთიდან ამ უბედურების შემდგომ დაბრუნდა სააკაძის და ქაიხოსრო მუხრანბატონის ოჯახი. როგორც ჩანს, მათ დაწვრილებითი ცნობები ჩამოიტანეს სააკაძის დაღუპვის შესახებ. როგორადაც არ უნდა შეელამაზებინათ ახლობლებს დიდი მოურავის აღსასრული, ისინი ისეთ რამეს ვერ მოიგონებდნენ, სიმართლესთან ოდნავ ახლოს მაინც რომ არ ყოფილიყო.

საინტერესოა და გასათვალისწინებელიც არის გიორგი სააკაძის ფსიქოლოგიური მდგომარეობა მთელ ამ სიტუაციაში. „უნებლიეთ დამორჩილდაო“, წერს მუსტაფა ნაიმა. დიახ, ზორ-ფაშამ „ცბიერებით გაუგზავნა კაცი მოურავს და დანებება ურჩია“. მართალია, სააკაძე გაუფრთხილებიათ, ხუსრევ-ფაშამ იქნებ გაგიმეტოსო, მაგრამ ზორ-ფაშას კაცის მოსვლის შემდეგ გადაწყვიტა დამორჩილებოდა. სააკაძეს ვერ წარმოუდგენია, რომ ხუსრევ-ფაშა ასეთ საშინელ განაჩენს გამოუტანს, სულთანთან შეუთანხმებლად გაწირავს კაცს, ვისაც ასეთი ზარ-ზეიმით შეხვდა სულთნის კარი, ვინც სახელოვანი ბრძოლები გადაიხადა არზრუმთან და დიარბექირთან. სხვაგვარად აუხსნელია ეს „უნებლიე დამორჩილება“. რა დანაშაულიც არ უნდა ჩაედინათ მის ხელქვეითებს, ამისათვის დიდი მოურავის სიკვდილით დასჯა წარმოუდგენელი იყო. და სააკაძეც ემორჩილება ხუსრევ-ფაშას ბრძანებას, მას იმედი აქვს, რომ საქმე გაირკვევა. სხვაგვარად ძნელი ასახსნელია ასე მორჩილად და-

ნებებულიყო კაცი, ვინც სამოცი მოლაშქრით შვიდას კაცს ანადგურებდა, ვინც სასწაულებს ახდენდა ბრძოლაში. მაგრამ მოტყუვდა და დასასჯელად გამოყვანილი დიდი მოურავი პირველად და საბოლოოდ შეურიგდა ამ ქვეყნის ამაოებას და მორჩილად მიუშვირა კისერი ჯალათის ნაჯახს. მისთვის ალბათ, უაზრობად განიცდებოდა ყველაფერი, წინააღმდეგობის გაწევა, გაბრძოლება...

განუსაზღვრელმა ძალამ და სახელმა იგი თვითვე გამორიყა სამშობლოდან და აბსურდული სიკვდილი არგუნა. ასე დაღუპულა არაერთი დიდი პოლიტიკური და სამხედრო მოღვაწე. თვით ჰანიბალი გახდა მასზე ათგზის უნიჭო სარდლებისაგან დევნის მსხვერპლი. ხალხისა და ქვეყნის წინაშე მისი მისია ამოწურული იყო და ბედი თავიდან იშორებდა ახლა მას.

სააკაძე სახელოვანი ადამიანის სახელით დაიღუპა თურქი ისტორიკოსების თვალში და ეს ფაქტი სწორად უნდა შევაფასოთ. ცნობილმა მწერალმა კონსტანტინე გამსახურდიამ სააკაძის დაღუპვას სამარცხვინო დასასრული უწოდა. ეს ნაჩქარევი დასკვნაა, რასაც ქართველი ხალხი ვერ გაიზიარებს. როგორც მუსტაფა ნაიმას და ქათიბ ჩელების ცნობები გვარწმუნებს, იგი სახელოვანი, გმირი კაცის სახელით დაეცა, მისი მუხანათურად მოკვლა კი უდიდეს დანაშაულად ჩაეთვალა ხუსრევ-ფაშას. სააკაძის სიკვდილთან დაკავშირებით ჩაიწერა ისტორიაში გაფრთხილება: „არავინ არ მიემხროს ოსმალეთს". განაძნელი წარმოსადგენია, რად უღირდათ თურქ ისტორიკოსებს ამ გაფრთხილების აღნიშვნა, ეს სიტყვები ხომ ოსმალეთის, მისი ხალხის თვისებებს აყენებდა ეჭვის ქვეშ?

პირადად მე სააკაძის ოსმალეთში ტრაგიკულად დაღუპვა მოვლენების კანონზომიერი დასასრული მგონია. გაუტეხელი ნებისყოფისა და ამოუწურავი ენერგიის წყალობით, სააკაძე, ბუნებრივია არ ცხრებოდა, ოცნებობდა საქართველოში დაბრუნებასა და დიდი მიზნების განხორციელებაზე. მაგრამ ობიექტური მიზეზები მისი გეგმების განუხორციელებლობისა იმ-

დენად ძლიერი იყო, რომ ამაო ხდებოდა ყოველი ცდა. საქართველოს შინა სოციალურ-პოლიტიკური და საერთაშორისო მდგომარეობაში სააკაძეს მხოლოდ იმ უდიდესი საქმის გაკეთება შეეძლო, რასაც აღმოსავლეთ საქართველოს გადარჩენა ჰქვია.

სოციალური და პოლიტიკური მდგომარეობა XVII საუკუნის საქართველოსი არ უშვებდა იმის შესაძლებლობას, რომ რიგით თავადს, არადიდგვაროვანს, საქართველოს გაერთიანების საქმე ბოლომდე მიეყვანა. ამ საერთო მდგომარეობის დახასიათებას ყოველი დაინტერესებული მკითხველი იპოვის საქართველოს ისტორიის ნარკვევებში, ივანე ჯავახიშვილის, ნიკო ბერძენიშვილის, სიმონ ჯანაშიას და სხვათა გამოკვლევებში.

რიგით თავადს ეს არ შეეძლო!

ეს შეეძლო, ალბათ, ძლიერ მეფეს — ვახტანგ გორგასალის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფის, გიორგი ბრწყინვალის ბადალ მეფეს.

მიზეზი ამ შეუძლებლობისა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტის ძლიერებაში იმარხებოდა უპირველეს ყოვლისა, დიდგვაროვანთა ინსტიტუტის გადალახვა კი მხოლოდ ძლიერ მეფეს და საერთოდ მეფის ძალაუფლებას საჭიროებდა. ამას ემატება საქართველოს გართულებული საერთაშორისო ვითარება. დასავლეთ საქართველოს თურქეთი იჩემებდა, აღმოსავლეთს — ირანი. ეს ვითარება ანგარიშის გაწევას ითხოვდა და საქართველოს გაერთიანების მოსურნეს მისი გადალახვაც დასჭირდებოდა. ამდენად XVII საუკუნის საქართველო უფრო ძნელ მდგომარეობაში იმყოფებოდა, ვიდრე დავით აღმაშენებლის ქვეყანა. აქ იმის თქმის უფლება მინდა დავიტოვო, რომ ყველა დიდ შვილს, ვინც არ უნდა ყოფილიყო იგი, თუკი რიგითი თავადის უფლებებით მოუხდებოდა ასპარეზზე მოღვაწეობა, იმავე გზის გავლა მოუწევდა, რაც გაიარა სააკაძემ. რადგან: დიდი შვილის თავგამოდებას ასევე შურითა და მტრობით შეხვდებოდა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი, ასევე არ მოითმენდნენ მეფესთან მის დაახლოებას, დაუვიწყებდნენ ტაშისკარის დამსახურებას, გაიმეტებდნენ მოსაკლავად და თუ თავს დააღწევდა, სამშობლოდან განდევნილს ასევე მონათლავდნენ მო-

ღალატად; ყველა დიდ შვილს ასევე დასჭირდებოდა საკუთარი ძალების სრული მობილიზება, რომ ზნეობრივად მრთელად გამოსულიყო ურთულესი სიტუაციებიდან და სამშობლო ეხსნა... არ არსებობს სხვა გზა დიდი პიროვნებისათვის XVII საუკუნის საქართველოში. ამ გზის ერთადერთობა მაქვს მხედველობაში. მხოლოდ მეფეს შეეძლო აელაგმა დიდგვაროვანთა განდგომილების სურვილი, დაქუცმაცებისაკენ მიდრეკილ ვნებები, თავგასულობა და თავხედობაც. მხოლოდ ძლიერ მეფეს! სუსტმა მეფეებმა ეს ვერ შეიძლეს.

რიგითი თავადისაგან კი იმაზე მეტის გაკეთება, რაც სააკაძემ გააკეთა, შეუძლებელი იყო. მისი მისია ამოიწურა — მარტყოფის ომის ეპოპეით, ქვეყნის ხსნით, შაჰის არმიის გატეხვით. ეს კი უდიდესი საქმე იყო.

ამის შემდგომი მოვლენები, სასურველი მეფის ძებნა, ქართლ-კახეთ-იმერეთის გაერთიანების ცდა, ფაქტიურად შეუძლებელისაკენ სწრაფვა იყო. კანონზომიერად ჩანს თითქოს ის მოვლენაც, რომ ქვეყნის ხსნისა და გადარჩენის ტვირთი XVII საუკუნის პირველ ნახევარში რიგითმა თავადმა იკისრა და არა მეფემ.

შეუძლებლისაკენ მისწრაფება აღმოჩნდა მისი ტრაგიკული აღსასრულის მიზეზი. იგი, ალბათ, ასე უნდა მომკვდარიყო — საქართველოში დაბრუნებაზე ოცნებით, იმედებით აღსავსე; ერთ მშვენიერ დღეს უნდა ეგრძნო, რომ ყველაფერი იყო ამაო. ქვეყნის წინაშე ვალმოხდილი სადღაც შორს, მუხანათურად მოეკლათ დიდი მისიის მტვირთველი კაცი, რადგან მის ფიქრებსა და გეგმებს ისტორია არა და არ აძლევდა შესაფერის კალაპოტს.

გიორგი სააკაძის ცხოვრების სრულად და ღრმად შესწავლის, იმდროინდელი საქართველოს საშინაო და საგარეო ვითარების გათვალისწინების შემდეგ ეჭვისთვის ადგილი არ რჩება. და რაკი გვსურს ჩვენი აზრი გვქონდეს ამ პიროვნების შესახებ, და მითუმეტეს საკუთარი შეხედულება მივაწოდოთ მკითხველს, მოვალენი ვართ ბოლომდე გავიაზროთ გიორგ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

სააკაძის მიერ გადახდილი ომების მნიშვნელობა, გარკვევით ვიცოდეთ, რა მასშტაბისა იყო ეს ომები, რა მოჰყვა მათ შედეგად, რა ენერგიას მოითხოვდა მათი გადახდა. როდესაც ამ ომების მნიშვნელობა კარგად გვეცოდინება, მაშინ თავისთავად აღიკვეთება ჩვენში სურვილი ადვილად გავკენწლოთ სააკაძის პიროვნება. ადვილად ვენდოთ ამა თუ იმ წყაროს, ნაჩქარევად გავავლოთ პარალელები.

ისტორიკოსთა მიერ რუდუნებით გაწეულ შრომას მეტი დაფასება ეკუთვნის. მათ კი ამ საკითხზე ჩვენზე მეტი და უკეთაც იციან.

გიორგი სააკაძის მიერ გადახდილი ომების ციკლი შეძლებისდაგვარად ერთხელ კიდევ შევახსენე მკითხველს. რამდენიმე შეფასება კიდევ მოვიგონოთ:

აკად. ნიკო ბერძენიშვილი:

„სააკაძეს არ მოუხერხდა თავისი პოლიტიკური იდეების განხორციელება. საქართველოს განთავისუფლებისა და გაერთიანებისათვის ბრძოლაში იგი დამარცხდა, მაგრამ მისი დამსახურება სამშობლოს წინაშე განუზომელია. გიორგი სააკაძემ იხსნა თავისი პირადი ბედნიერების ფასად საქართველო სასიკვდილო საფრთხისაგან იმით, რომ იგი იყო მთავარი ორგანიზატორი და სულისჩამდგმელი 1623-25 წლების გმირული სახალხო ომებისა, რომელმაც აიძულა შაჰ-აბასი ხელი აეღო საქართველოს სახელმწიფოსა და ქართველი ერის მოსპობის განზრახვაზე. სწორედ ასე, როგორც სამშობლოსადმი თავგანწირულ ერთგულებას, აფასებენ ქართველი პატრიოტების მომდევნო თაობანი მოურავის საქმიანობას“.

საქართველოს ისტორიის ნარკვევები (მეოთხე ტომი, გვ. 267). „... მტერმა თავისი ძირითადი ამოცანის — ქართველთა გაჟლეტისა და აყრის — შესრულება მაინც ვერ შეძლო. შაჰ-აბასის განაზრახის ჩაშლაში უდიდესი როლი შეასრულა გ. სააკაძის მიერ შესანიშნავად ორგანიზებულმა და მოწყობილმა მარტყოფის აჯანყებამ. ასევე იმ დიდმა ზარალმა, რომელიც მტერს მარაბდაში და შემდეგ ქსნის ხეობაში მოუვიდა. მარაბდის, ქსნის და პარტიზანული ბრძოლების შედეგად ყიზილბაშებმა 30 000-მდე მეომარი დაკარგეს. თუ ამას მივუმატებთ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მარტყოფის აჯანყებასა და კახეთში ფეიქარ-ხანის დევნისას გაწყვეტილ ყიზილბაშთა რიცხვს, გამოვა, რომ 1625 წ. ირანის ჯარმა საქართველოში სულ 60 000-მდე მოლაშქრე დაკარგა. ეს მაშინ, როცა ირანის მთელი ლაშქარი 120 000-მდე მეომარს ითვლიდა. შაჰ-აბასი ფაქტიურად დამარცხდა, ქართველებმა კი დიდი მსხვერპლის ფასად გაიმარჯვეს. შაჰ-აბასი იძულებული გახდა ხელი აეღო საზარელი გეგმის განხორციელებაზე".

ბუნებრივია, საქართველოს ისტორიის ნარკვევების მეოთხე ტომში მოთავსებული ნაშრომის ავტორი გივი ჯამბურია მარტო თავის პირად მოსაზრებას არ გვთავაზობს. აქ ხომ შეჯამებულია ქართული ისტორიოგრაფიის სამ საუკუნე ნახევრის კვლევა აღნიშნული პრობლემისა. ეს მოსაზრება დაკანონებული შეხედულების სახით არის მოწვდილი.

ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, თითქოს არ ვენდობით ისტორიკოსთა მოსაზრებებს და ზოგჯერ ადვილად მივაწერთ საკაძის პიროვნებას შეცდომებს. ჩვენ კი არა გვაქვს უფლება მთელი სიღრმით არ გავიაზროთ დიდი მოურავის მიერ გადახდილი ომების მნიშვნელობა და თუ ქართველ ისტორიკოსებს არ ვენდობით, ჩავიხედოთ ყველა წყაროში და ამის შემდეგ ვამტკიცოთ საპირისპირო. მე საკმარისად მოვიტანე ამ წყაროებიდან ცნობები და თუ გამოვტოვე ზოგი (ვთქვათ, „კალმასობა", ანტონ კათალიკოსი და სხვა) მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი არსებითად განსხვავებულს არაფერს გვეუბნებიან. ან გახწყობილებით დგანან საკაძის მოსაყვედურეთა მხარეზე ან სხვების თქმულს იმეორებენ და მეტისმეტად ტენდენციურნი არიან. ასევე არ მომიტანია საკაძის მადიდებელთა უამრავი აზრი, რადგან ჩემი მიზანი კარგი სიტყვით ცუდის გაბათილება კი არ იყო, არამედ არსებითის, ძირითადის, დანახვა და შეცნობა ღრმა საკაძის ფენომენში. მეჩვენება, ისედაც გადავტვირთე მკითხველის ყურადღება ციტატებით, მაგრამ ჩვენ ისეთი საკითხის განათება დავისახეთ მიზნად, რომ ამონაწერებისათვის ყურადღების მიდევნება გვევალება კიდეც. ისტორიკოსთა წყაროებისა და მოსაზრებების შეჯერებამ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

კი თვალნათლივ წარმოადგინა ამ პიროვნების მთლიანობა, მი-
სი ცხოვრების მაგისტრალური გზის სიწმინდე და გრანდიოზუ-
ლობა, წარმოადგინა იგი, როგორც შესაკრებელი ქართველი
ხალხის თვისებებისა. ამდენად არა გვაქვს უფლება შეუმოწმე-
ბელი მოსაზრების გამოთქმისა.

უპირველეს ყოვლისა, სააკაძე არა ჰგავს იმ ისტორიულ პი-
როვნებებს, ვინც სხვის იმპერიას ემსახურებოდა მთელი სიცო-
ცხლის განმავლობაში, ვინც ერთხელაც არ სცადა მოხმარებო-
და თავის სამშობლოს. იცის ასეთი პიროვნებები საქართვე-
ლოს ისტორიამ. ესენი იყვნენ ადამიანები, რომელთაც ყველა-
ფერი გაიღეს სხვისი ქვეყნის განსადიდებლად. ზოგიც ბავშვო-
ბიდანვე მოხვდა უცხო ქვეყანაში და სულიან ხორციანად გა-
თათრდა, ზოგიც პოლიტიკური მოსაზრებით მოღვაწეობდა
სხვის კარზე. ფაქტია, რომ არ მოუხერხდათ სამშობლოში და-
ბრუნება ან ნებითვე დარჩნენ სხვის სამსახურში, თავი გამო-
იჩინეს, უდიდესი პოსტი იგდეს ხელთ და თუ საქართველოსა-
თვის არა უვნიათ რა, არც რაიმე გაუკეთებიათ მის საკეთილ-
დღეოდ. მთელი სიცოცხლე გაატარეს სხვაგან და წმინდა რენე-
გატის ცხოვრებით იცხოვრეს. შაჰმა რამდენიმე ასეთი სახე-
ლოვანი ქართველი კაცი იმსახურა ბოლომდე. ზოგიც უბრა-
ლოდ წაგლიჯა ხელიდან საქართველოს მეფეებს. მაგალითად
აბელ ანდრონიკაშვილი, ვინც ვერ შეიძლო შაჰის კლანჭებიდან
თავის დაღწევა და სამშობლოში ჩამობრუნება. ბევრი ისე ჩა-
ვიდა სამარეში, რომ არც უცდია სამშობლოსათვის ემსახურა.
ისეთებიც იყვნენ, სხვისი ქვეყნის ბედ-იღბალს რომ განაგებ-
დნენ ათეული წლების მანძილზე და ერთხელაც არ გამოუწვდი-
ათ ხელი თავისი ქვეყნის საშველად. მათ შვილიც კი შეწირეს
სპარსეთსა და ოსმალეთს, მაგრამ რამოდენა განსხვავებაა იმ
საბრალო შვილებსა და პაატას შორის, ვინც საქართველოს
დახსნას შეეწირა.

ამდენად მე ვერ დავეთანხმები ვერც ლევან გოთუას მო-
თხრობის „უგზო ქარავნის“ მხატვრულ კონცეფციას და ვერც
კრიტიკოს აკაკი ბაქრაძეს, ვინც ეს კონცეფცია კიდევ უფრო
გაამკვეთრა. ორივე მწერალი უჯანსაღესი სულისკვეთების გა-
მომხატველნი არიან, შეუვალი, უშეღავათო მამულიშვილობის

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აპოლოგეტები. მაგრამ ისინი ფაქტობრივად უტევენ სხვის სამსახურში ჩამდგარი ქართველი კაცის გაორებულ ბუნებას. მათი პათოსი სავსებით გასაგებია და თანაგრძნობასაც იმსახურებს, მაგრამ უნებურად სულ სხვა პიროვნებას მიაყენეს ჩრდილი.

გიორგი სააკაძე მტრის სამსახურად თავისი სურვილით არსად არ წასულა. გვმართებს ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ საკუთარი სურვილებითა და იძულებით მოქმედება. თითქმის ორმოც წელს მიტანებული სააკაძე საქართველოს და მხოლოდ საქართველოს ემსახურება. მოიგო ტაშისკარის დიდი ომი, სხვა დამსახურებას თავი რომ დავანებოთ, გარკვეული მიზეზების გამო მას დაუპირისპირდა დიდგვაროვანთა ინსტიტუტი და სასიკვდილოდ გამეტებული გადაიხვეწა ირანში.

სააკაძეს არ ჰქონია „ორშოლტიანი მათრახი", რითაც ხან თავისიანებს სცემდა, ხანაც მტერს. იგი იძულებული იყო დროებით თავი შეეფარებინა შაჰისათვის და განუწყვეტლივ ზრუნავდა ზნეობრივად მთელი გამოსულიყო დახლართული სიტუაციებიდან. ხომ ფაქტია, რომ ზნეობრივად მთელი გამოვიდა, ხომ ფაქტია, რომ მოუგო დიპლომატიური ომი შაჰს და გაუნადგურა არმია. სწორია აკაკი ბაქრაძე, როდესაც ამბობს, რომ „ქვეყნისა და ხალხის სამსახური უანგარობას მოითხოვს, უპირველეს ყოვლისა, უანგარობას და ტრაგიკულ თავგანწირვას". მაგრამ ნუთუ მტკიცება უნდა იმას, რომ უანგარობამ და მხოლოდ უანგარობამ შეაძლებინა სააკაძეს მარტყოფის ომის გადახდა, შვილის გაწირვა, თავის გაწირვა.

ჩვენ რიგ შემთხვევაში მართლაც გვავიწყდება ამა თუ იმ ისტორიული მოვლენის მნიშვნელობა და საკუთარი პოლიტიკური მოსაზრების დასამტკიცებლად ვიყენებთ ამა თუ იმ ყრუ ცნობას. თუ ეს არა, მაშინ გაურკვეველია აკაკი ბაქრაძის განცხადება, თითქოს „სააკაძეს დულაბის ძალა არ ჰქონდა ზურაბივით, რომელმაც სურამის ციხე, როგორც თავისუფლების გოდოლი, შეკრა". ვინც სრულყოფილად იცის მარტყოფის ომის მნიშვნელობა, პაატას შეწირვის ფაქტი, განა შეუძლია ეჭვის ქვეშ დააყენოს სააკაძის „დულაბის ძალა"? თუ არა სააკაძემ, მაშ ვინ შეჰკრა ერთ მდინარედ ქართლ-კახეთი უფსკრულის პირას, ვინ დასძრა ხალხის კოლოსალური ენერგია, ვინ

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მიაყენა ძლიერი დარტყმა შაჰის არმიებს? ყოფნა-არყოფნის სასწორის საქართველოს საკეთილდღეოდ გადმოხრა ხომ საკაძის „დუღაბის“ დამსახურებაა და არა ორშოლტიანი მათრახის „წაღმა-უკუღმა“ ქნევისა?

საკაძეს ჰქონდა მკვეთრად გამოკვეთილი ისტორიული მისია. 1612 წლამდე მას არსად არ გაუხრია გზა. იცავდა თავის ქვეყანას, სანამ არ აიძულეს გადახვეწილიყო. სად არის აქ საკუთარი გზის უცოდინარობა. შაჰის პოლიტიკური ინტრიგებიდან თავი დააღწია და ქვეყანა იხსნა, ხელი ააღებინა შაჰს საშინელ განზრახვაზე. ამ უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენებს ადვილად უვლის გვერდს ლევან გოთუა და ყველაფერზე მაღლა ბაზალეთის ომში დადებულ ცოდვას აყენებს. მაგრამ იმ უდიდესი ომების მოგება უგზოდ მავალი ქარავნით შეიძლება? მარტყოფის ომის ეპოპეა, მარაბდის, ქსნის ბრძოლები და პარტიზანული ბრძოლების ციკლი, ირანთან ოსმალეთისა და დასავლეთ საქართველოს მეფე-მთავრების დაპირისპირება — ეს მკაცრად ორგანიზებული მოღვაწეობა უგზო ქარავნის სინონიმად გამოდგება?

ეს არის არასწორი მხატვრული ინფორმაცია.

„უგზო ქარავანი“ გვხიბლავს თავისი დიდი სევდით, დიდი მოურავის უცხო მიწაზე დაღუპვის ტკივილით, რაც შეეხება საკაძის ცხოვრების გზის განსჯას, იგი მეცნიერულ მონაცემებს არ ეყრდნობა, მხოლოდ სუბიექტური განწყობილებით არის ნასაზრდოები.

აკადემიკოს კორნელი კეკელიძის მინიშნებაც „რაღაც საჩოთირო ნაბიჯებზე“ ასევე ინერციის გამოხატულებად უნდა მივიჩნიოთ. ბუნდოვანია ამ ფრაზის შინაარსი, ოდითგან მომდინარე ეჭვისათვის ანგარიშის გაწევას გულისხმობს იგი.

დავუბრუნდეთ მერაბ ბერძენიშვილის შესანიშნავ ქანდაკებას. ერთი ვერსიის მიხედვით საკაძე სუსტი პოლიტიკოსი იყო, ტყუვდებოდა შაჰისა და სულთნის გეგმების ამოცნობაში და ბრმად ენდობოდა მათ. ამ შეხედულების გავლენის კვალი ჩანს მერაბ ბერძენიშვილის ქანდაკებაში. მოქანდაკეს ყურადღება გადააქვს თავისი გმირის ძლიერ ფიზიკურ ენერგიაზე, მთავარსარდლის შემართებაზე, ხმალში განივთებულ ხსნის ძა-

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ლაზე. მაგრამ თუ კარგად დავაკვირდებით, შევნიშნავთ, რომ ქანდაკების პროპორციები დარღვეულია, თავი ოდნევ პატარაა. საინტერესო წიგნში, მერაბ ბერძენიშვილმა ამას წინათ რომ გამოსცა, თითქოს მინიშნებულია ქანდაკების ამ დარღვეულ პროპორციაზე. თითქოს თვითვე ეხამუშება რაღაც თავის ნაწარმოებში მოქანდაკეს.

სააკაძემ აწარმოვა დაძაბული დიპლომატიური და პოლიტიკური ბრძოლა შაჰის წინააღმდეგ. მოადუნა მისი ყურადღება და მარტყოფის ომით მოიპოვა სრული გამარჯვება. განა დიდი პოლიტიკის გარეშე შესაძლებელია ამოდენა აჯანყების მომზადება და შაჰისათვის იმგვარი ზარალის მიყენება, ორმოცი წლის მანძილზე რომ არ უნახავს ირანის ვეებერთელა საჴელმწიფოს? განა ამ აჯანყებამ ფეხზე არ დააყენა აღმოსავლეთის პოლიტიკური აზრი? განა მართებული იქნება ამ პოლიტიკის მესაჭე სუსტ პოლიტიკოსად გამოვაცხადოთ? ამას დაუმატეთ ოსმალეთის სარდლობისათვის შეთავაზებული ირანის დამარცხების დიდებული გეგმა (იბრაგიმ ფეჩევი).

სააკაძის პოლიტიკის ნაყოფი იყო ხოსრო მირზას კანდიდატურის წამოწევა. ხოსრო მირზა შემდეგ ქართლის მეფე გახდა და პერიოდი მისი მეფობისა ხასიათდება ჩვენი ქვეყნის ერთ-ერთ ბედნიერ ხანად, ხოსრო მირზას პოლიტიკური შესაძლებლობები კი თავიდანვე შენიშნა სააკაძემ და დაეხმარა მას ასპარეზზე გამოსვლაში. მართალია, სიცოცხლეში სააკაძემ ვერ იხილა ხოსრო მირზა ქართლის ტახტზე, მოვლენები იმგვარად დატრიალდა, რომ ხოსრო მირზას თავისი მწყალობელის წინააღმდეგ მოუხდა ბრძოლა, მაგრამ პოლიტიკა ერთ დროს მაინც იჩენს თავს და ის იმედები, რასაც ხოსრო მირზას (იგივე როსტომ მეფე) უკავშირებდა სააკაძე, სავსებით გამართლდა.

სააკაძის მხედართმთავრული და მეომრული ძალმოსილება იმდენად ეფექტიანია, რომ იგი ჩრდილავს ჩვენს თვალში მის პოლიტიკურ მოღვაწეობას. თანაც პოლიტიკა არასდროს არ დევს ზედაპირზე, მაგრამ თუ დასკვნის გამოტანას შევეცდებით, მოვალენი ვიქნებით ღრმად გავსინჯოთ მოვლენები. მაშინ დავინახავთ, რომ უსაფუძვლოდ არ მიიჩნევენ ისტორიკოსები და მწერლები შესანიშნავ პოლიტიკოსად კაცს, ვინც

XVII საუკუნის პირველ ნახევარზე განუსაზღვრელი გავლენა მოახდინა.

ეჭვებისა და ცილისწამების, ნაჩქარევი დასკვნების ანალიზმა ამ წიგნის წამკითხველს, შესაძლოა, ისეთი წარმოდგენა შეუქმნას, თითქოს სააკაძის სახელი მარტოოდენ ამ უარყოფით მოსაზრებათა ბურუსში იდგეს. სინამდვილეში პირიქითაა, იმდენად დიდია, სიყვარული და რწმენა სააკაძისადმი, რომ შიგადაშიგ გამოთქმული უარყოფითი მოსაზრებანი ამის გამო უფრო აშფოთებს ქართველი კაცის სულს! მას არ უნდა პატარა ლაქაც კი ეცხოს სააკაძის სახელს. არჩილიდან და იოსებ თბილელის „დიდმოურავიანიდან“ მოყოლებული, ისტორიკოსთა ნაშრომებზე რომ არაფერი ვთქვათ, სააკაძის მამულიშვილური საქმეები მრავალგზის ყოფილა აღნიშნული და შექებული.

ოღონდ ის სურვილი ქართველი კაცისა, ერთი ლაქაც კი არ ეცხოს სააკაძის სახელს, საჭიროებს კომენტარს. ჩვენი რწმენა და სიყვარული ბრმა არ უნდა იყოს. სააკაძეს მოსდიოდა შეცდომები, მაგრამ არა იმ მასშტაბისა, მოწინააღმდეგენი რომ მიაწერდნენ. ჩვენ გვმართებს გაცნობიერებული სიყვარულით გვიყვარდეს დიდი მოურავი და გვიყვარდეს იმ შეცდომებითურთ, რაც მას მოსდიოდა, როგორც კაცს, როგორც ქართველს. ეს შეცდომები მისი დიდი დამსახურების გვერდით იქნებ არც იყოს სახსენებელი, მაგრამ თუ ვინმე აღნიშნავს, ამან სულიერი ტრავმა არ უნდა მოგვაყენოს. გაცნობიერებული სიყვარული კი მიწერილი ცოდვების ჩამოშორებას თავისთავად გულისხმობს.

და ვინ იცის, შესაძლოა, დღეს ბევრი უსიამოვნო ხმა არც გაგვეგონა, რომ რამდენჯერმე გამოცემულიყო თავის დროზე საჭირო წინასიტყვაობითა და კომენტარებით ანტონ ფურცელაძის წიგნი დიდ მოურავზე. ეს წიგნი ახლა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად არის ქცეული. ანტონ ფურცელაძემ, როგორც ამას აღნიშნავს ვახტანგ კოტეტიშვილი, პირველად ჩამორეცხა ლაქა გიორგი სააკაძეს. ანტონ ფურცელაძის წიგნი ყურადღებას იქცევს იმით, რომ მასში განხილულია ყველა ის ბრალდება, რაც სააკაძეს წაუყენეს თანამედროვეებმა და შთამომავლობამ. მან გაარკვია ბევრი ბრალდების უსუსურობა, მათი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

წარმომავლობა და ამით შეიტანა გარკვეული სინათლე ერთმანეთის გამომრიცხავ შეხედულებებში. მართალია, ანტონ ფურცელაძე ხელაღებით აქებს გიორგი სააკაძეს, მაგრამ ეს არ ანელებს წიგნის სარგებლიანობას. მას შემდეგ ბევრი რამ შეიცვალა, წყაროების მიმართ დამოკიდებულებაც და კვლევის მეთოდებიც, ახალი წყაროებიც იქნა მოპოვებული, ახალი ნაწარმოებებიც დაიწერა, რასაც შეჯერება და განხილვა სჭირდება, მაგრამ ჩემი ღრმა რწმენით, ბევრი მწერლისა და მკვლევარის ნაწარმოებსა თუ ნაშრომში არ გაჩნდებოდა ის ორჭოფული დამოკიდებულება, ანტონ ფურცელაძის წიგნი ხელმისაწვდომი რომ ყოფილიყო. სააკაძის ბევრ უარყოფით შეფასებაზე ანტონ ფურცელაძის წიგნში იპოვიდა დამაჯერებელ პასუხს მკითხველი. მართალია, ანტონ ფურცელაძე აბსოლუტურ აპოლოგეტად გვევლინება და ამით უნდობლობას ბადებს თავის თავის მიმართ, მაგრამ წიგნი მაინც საინტერესოა და შესაფერისად კომენტირებული ეს წიგნი მკითხველმა უნდა მიიღოს.

სააკაძის მოღვაწეობით აღფრთოვანებულია აკაკი წერეთელი, ხოლო როგორ აქვს გააზრებული დიდი მოურავის ბედი ვაჟა-ფშაველას, ეს უკვე დავინახეთ. ქართველი პოეტების — ტიციან ტაბიძის, კოლაუ ნადირაძის, ირაკლი აბაშიძის, ოთარ მამფორიას და სხვათა პოეზიაში გიორგი სააკაძის ფენომენი არაერთხელ გაიელვებს ხოლმე, როგორც ქართველი ხალხის თვისებათა შესაკრებელი.

მაგალითად საქართველოს ისტორიის გააზრებად აქვს თქმული ტიციან ტაბიძეს:

> აქ რომ მღეროდა რუსთაველი, ვინ გააჩუმა,
> აქ რომ იბრძოდა სააკაძე, ვინ გააკავა.

თავისთავად ჩანს, რა სიმაღლეებია ნაგულისხმევი ამ ორ ფენომენში — ერთში ერის სულიერი კულტურის მდინარება, მეორეში ხალხის ენერგიის განსახიერება. ქართველი ხალხის პოტენციის ორი პოლუსია თითქოს მოხილული ტიციან ტაბიძის მიერ.

„და როგორც მოსეს, სააკაძეს ხმლით გაუკაფავს“ — ამ-

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ბობს სხვა ლექსში ტიციანი. აქაც მხსნელის, მესიის ფუნქციაა დანახული გიორგი სააკაძის პიროვნებაში.

თუნდაც უბრალო ლიტერატურულ გასამართლებაზე ივანე გომართელის მიერ წარმოთქმული სიტყვა მოვიგონოთ. როგორ აქვს ახსნილი სიტყვის ავტორს გიორგი სააკაძის დამსახურება!

ჯერ კიდევ არ არსებობდა ფილმი გიორგი სააკაძეზე — მისი ცხოვრების აპოლოგია ეკრანზე, რომ 1935 წელს გიორგი ლეონიძემ სოფელ ჯუთაში აღმოაჩინა შოთა თათარაშვილის მიერ ჩაწერილი ერთი ფრაგმენტი და ერთი მთლიანი ლექსი. ფრაგმენტი:

...წინ წინ გიორგი ყოფილა
ძველთა თავადთა მტერიო, —
სააკაიძეს ძახილან, —
ჯერ მეფის ალაგ სჭერიო, —
მემრე ყოფილა თორღვაი
აფრთხობდა ცხვარს რო მგელიო!

მთლიანი ლექსი:

წმინდა გიორგის სეხნიავ,
რისხვა ხარ თათრის რჯულისა,
ჩვენს მხსნელად მოვლინებულო,
გამხარევ საწყალ გულისა!
გებრალვის ქვრივი, ობოლი,
ამშენებელი სოფლისა,
როცა სჭირს, მეფეს პატრონობ,
სახლშიც დამღვრელი ოფლისა!
არას გისვენებს ბარათა,
ვეზირ თავადის შვილნია,
ჩვენი რომა ხარ, ისა ჰკლავთ,
თვალზედ არა აქვთ ძილია.
გაკაჟდი ჩვენო გმირთ გმირო,
მთას გულში ჰყავხარ ხატადო,
ღალა შენა ხარ, — ცხონი კი
არ ღირან ჩალის ფასადო!
უებარი ხარ ბრძოლაში
ყველგან გამტანი ლელოსი.
მინდიამც დაგენაცვლების, —
გმირი ხარ საქართველოსი!

იქვე ჩაუწერიათ ლექსი ბარათა ბარათაშვილზე — სააკაძის მტერზე. ამ ლექსებში გამჟღავნებულია ხალხის პოზიცია.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ამდენად, არ არის სწორი ის მოსაზრება, თითქოს სააკაძეზე ხალხური ლექსები არ შექმნილა. ფოლკლორისტებმა შესანიშნავად იციან, რომ ხალხური ლექსები ბევრი დაგვეკარგა და თუ ზურაბ ერისთავზე შემოგვრჩა, ეს იმიტომ, რომ ხალხური პოეზიის ყველაზე დიდ კერას — ფშავ-ხევსურეთს, სულ თვალწინ ედგა პირსისხლიანი მტარვალი ზურაბის სახით. ცნობები კი გვეუბნებიან, რომ სიმღერებს სააკაძეზე ხშირად გაიგონებდით თბილისში, ისპაჰანსა და სტამბოლში. არავითარი საფუძველი არა გვაქვს არ ვენდოთ ამ ცნობებს. ხოლო მუსტაფა ნაიმას საგანგებოდ მოჰყავს სააკაძეზე გამოთქმული ერთი ლექსის შინაარსი, რითაც ირკვევა, რომ კონიის დიდებულები შურით ავსილან მოურავის გამგებლად დანიშვნის გამო.

ესეც არ იყოს, განა არჩილის პოემის უმთავრესი ნაწილი სააკაძის დამსახურების აღწერას არ ეხება, განა ამ პოემაში არ გვხვდება ის დიდი სიტყვები: „ესე საქმე მოურავმან უცხო ქმნა და საკვირვალი". განა ეს არ არის დიდი ლიტერატურული ცხოვრების დასაწყისი? „დიდმოურავიანი" ხომ გიორგი სააკაძის პიროვნებას ეძღვნება. მე საგანგებოდ არ დავეყრდენი ჩემი მტკიცებისას „დიდმოურავიანს". არა იმიტომ, რომ იგი **არ არის** სანდო, არამედ იმიტომ, რომ დაგვენახა, ამ წყაროს გარეშეც რომ ხერხდება გიორგი სააკაძის დამსახურების გარკვევა. რადგან მის მხარეზეა ქართული და უცხოური წყაროები, სიგელ-გუჯრები, მოგზაურთა ჩანაწერები. რაც შეეხება „დიდმოურავიანს" როგორც ისტორიულ წყაროს, დღეს საბოლოოდ გარკვეულია, რომ იგი იშვიათი სიზუსტით გამოირჩევა. რიმა ფირცხალეიშვილი თავის ნაშრომში „იოსებ თფილელი და მისი „დიდმოურავიანი" თანამიმდევრული კვლევით გვისურათებს ამ წყაროს სანდოობას და ასკვნის:

„იოსებ ტფილელი არ არის პირდაპირი მემკვიდრე გიორგი სააკაძისა (მოურავიშვილი). ეს ფაქტი გვაძლევს საფუძველს

ეროვნული ბიბლიოთეკა

უფრო მეტად ვირწმუნოთ მის პოემაში წარმოდგენილ ცხოვ-
ბათა ობიექტურობა და საბოლოოდ უკუვაგდოთ უკვე მოძვე-
ლებულად მიჩნეული აზრი „დიდმოურავიანის“ „მიდგომილო-
ბით“ დაწერის შესახებ. ტფილელის პოემაში მართლაც
იგრძნობა „მიდგომილობის“ კილო, მაგრამ არა ვიწრო ნათესა-
ური „მიდგომილობისა“ — შვილიშვილისა პაპის მიმართ (ამ-
გვარი ნათესაური მიმართება, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, მათ
შორის არც ყოფილა), არამედ დიდი პრინციპული „მიდგომი-
ლობისა“. ესაა პოეტი-მოქალაქის აღფრთოვანება მამულიშვი-
ლური გმირობით, რაც დროთა სვლის ყველა ეტაპზე ზნეობ-
რივ ნიმუშად რჩება, და მწვავე სინანული, რომ სახელმწიფო-
ებრივ ცხოვრებას მოწყვეტილი და სამშობლოდან განდევნილ
იქნა გმირი, რომლის შემართება და მხედართმთავრული ნიჭი-
ერება ესოდენ სჭირდებოდა მტერმოძალებულ მის სამშობ-
ლოს“.

ჩვენს დროში კი შეიქმნა ვასილ ბარნოვის ღრმად გააზრე-
ბული რომანი. რომანი დაწერა აგრეთვე სიმონ ქვარიანმა. ხო-
ლო საკავშირო მკითხველის დაინტერესება გამოიწვია ცნობი-
ლი რუსი მწერლის ანა ანტონოვსკაიას ეპოპეამ „დიდმა მო-
ურავმა“.

თეატრებში იდგმებოდა პიესები სააკაძეზე, მიხეილ ჭი-
აურელმა გადაიღო ორსერიანი ფილმი, რომელმაც მრავალი
ქვეყნის ეკრანი მოიარა.

შეიქმნა ბევრი ლექსი, პოემა, წერილი თუ ნარკვევი, სა-
დაც სააკაძე მთელი თავისი ბრწყინვალებით ჩანს.

მაგრამ მაინც არ ისვენებს ეჭვი, შეშფოთებულია მკითხვე-
ლის სული და იმდენად შეშფოთებული, რომ სააკაძის პრობ-
ლემის უყურადღებოდ მიტოვება ყოველნაირად გაუმართლე-
ბელი ხდება.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მითქმა-მოთქმა აეჭვებდა ამ წიგნის ავტორსაც წლების მანძილზე და დაეჭვებამ მიკარნახა შემესწავლა მთელი ისტორია სააკაძის ფენომენისა. ფაქტებისა და წყაროების ლოგიკამ ზემოთ გამოთქმულ დასკვნამდე მიმიყვანა და თავისთავად ჩაშაყენა იმათ კვალში, ვინც სააკაძეში, უპირველეს ყოვლისა, ქვეყნის მხსნელს ხედავს.

მაგრამ სიმართლის გარკვევის გარდა ამ წიგნს სხვა დანიშნულებაც აქვს.

გიორგი სააკაძის ფენომენი და მის გარშემო დატრიალებული მოვლენები გვიდასტურებენ, თუ რა ფარულ ენერგიას ფლობდა ქართველი ხალხი. გარეგნულად იგი მოტეხილ, ჩვრად ქცეულ მასად ჩანდა. ამ გარეგნულმა ნიშნებმა შაჰი იმ დასკვნამდე მიიყვანა, რომ შესაძლებელი იყო აღმოსავლეთ საქართველოს აყრა და აქ თურქმანული ტომების ჩამოსახლება. მაგრამ სააკაძის მიერ გადახდილმა ომებმა მოულოდნელად აგრძნობინა ყველას იდუმალება ქართველი ხალხის სიმტკიცისა. ამ ენერგიის იდუმალების გასაღები მიუკვლეველი დარჩა. იგი, უბრალოდ, საჭიროების შემთხვევაში გამოვლინდა. იქვე დაიბადა რწმენაც მისი მარადიულობისა. რწმენა იმისა, რომ ხალხი თავის თავში ატარებს უდიდეს ჭირში გამძლეობის უნარს. ეს იყო არსებითი. რაში მდგომარეობს ეს ენერგია, რად არ ჩანს დრომდე და რად არ იხარჯება უფრო ღირსეული არსებობის მისაღწევად, ამ საიდუმლოს ამოხსნა დაკვირვებით არავის უხერხდება. იგი არ ემორჩილება ანალიზს.

აი, ამიტომაც არ ეხსნება ქართველი კაცის ფიქრი გიორგი სააკაძის ფენომენს.

მარტყოფის ეპოპეა, რაც გულისხმობს მარაბდის, ქსნის ომებს, ურიცხვ პარტიზანულ ბრძოლებს, არის შესაკრებელი ქართველი ხალხისა და მისი დიდი შვილის თვისებებისა, ქართველი ხალხის ენერგიის სადინარი, რამაც აღმოსავლეთ საქარ-

თველო დაგვინარჩუნა. ჩვენს ფიქრს მართებს ამ სიმაღლეებთან ტრიალი და იქიდან დანახვა ყველაფრისა, რაც კი გიორგი საакაძის მიერ გადახდილი ომების ციკლსა და დიდ საქმეებს უკავშირდება.

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მხატვარი ა. თოდრია
მხატვრული რედაქტორი ჯ. ზენაიშვილი
ტექნიკური რედაქტორი დ. რაზმაძე
კორექტორი მ. ჩხაიძე
გამომშვები ნ. კვატაშიძე

სბ — 4945

ჩაბარდა წარმოებას 20.09.89 წ. ხელმოწერილია საბეჭდად 14.11.89 წ. ფორმატი 84×108[1]/32. საბეჭდი ქაღალდი № 1. გარნიტურა ჩვეულებრივი. ბეჭდვა მაღალი. პირობითი ნაბეჭდი ფურცელი 21,4. სააღრიცხვო საგამომცემლო ფურცელი 16,74. პირობითი საღებავგატარება 21,4. ტირაჟი 5000 ეგზ. შეკვეთა № 543.

ფასი 10 მან.

გამომცემლობა „მერანი“ რუსთაველის პრ. 42.
თბილისი 1989

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ГВИНДЖИЛИЯ ДЖАНСУГ НИКОЛАЕВИЧ

ЛИЧНОСТЬ ГЕОРГИА СААКАДЗЕ

Исторический очерк

(На грузинском языке)
Издательство «Мерани»
пр. Руставели, 42
Тбилиси
1990

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

საქართველოს სსრ გამომცემლობათა, პოლიგრაფიისა და წიგნის ვაჭრობის საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის № 1 სტამბა, თბილისი, ორჯონიკიძის ქ. 50

Типография № 1 Государственного комитета Грузинской ССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, Тбилиси, ул. Орджоникидзе, 50.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა